

A CIKLON SZÉLCSENDJÉBEN

Emlékezések, dokumentumok Szabó Lőrinc 1956. október 23-i miskolci irodalmi estjéről, illetve Miskolc irodalmi életének szerepéről az 1956-os forradalomban

Ajánlom ezt a könyvet a Szabó Lőrinc nevét viselő miskolci általános iskola tanítóinak, tanulóinak,
különösen a 2000/2001-es tanév 2. a. osztályának, abban is elsősorban:

Julcsi lányomnak

A CIKLON SZÉLCSENDJÉBEN

Emlékezések, dokumentumok Szabó Lőrinc 1956. október 23-i miskolci irodalmi estjéről,
illetve Miskolc irodalmi életének szerepéről az 1956-os forradalomban

Miskolc

Bíbor Kiadó

2000.

**Sajtó alá rendezte, bevezetéssel
és jegyzetekkel ellátta:**

Fazekas Csaba

Lektorálta:

Kabdebó Lóránt

A kötet az OTKA (T 013884) és az MTA által támogatott Szabó Lőrinc Kutatóhelyen készült a Miskolci Egyetem Modern Magyar Irodalom Tanszékén

ISBN

© *Fazekas Csaba, 2000.*

Köszönetnyilvánítás

Ennek a kis kötetnek a megszületését nagyon sokan segítették, támogatták. Az október 23-i Szabó Lőrinc irodalmi estre visszaemlékezők (Bod Andorné, Földvári Rudolf, Kordos Lászlóné, Kovács Ferenc és felesége, Papp László) nemcsak gondolataikat, emlékeiket mondták el, hanem nagyon sok birtokukban lévő, máshonnan aligha hozzáférhető eredeti dokumentumot bocsátottak rendelkezésemre. Többségük elérésében, egyáltalán jelen kötet szempontrendszerének kidolgozásáért, a megírásra vonatkozó állandó bátorításért és a lektori teendők ellátásáért Kabdebó Lóránt professzor úrnak tartozom köszönettel. Hacsiné Barbócz Ildikó egri tanárnő *Szabó Lőrinc és Miskolc* című főiskolai szakdolgozatának kéziratát bocsátotta rendelkezésemre. Egyes budapesti források feltárásában Kőrösi Zsuzsannának és Molnár Adrienne-nek (Oral History Archívum) valamint Vargha Katalinnak (Petőfi Irodalmi Múzeum) tartozom köszönettel. Továbbá nélkülözhetetlen apróságokkal segítettek Porkoláb Tibor, Gyurkó Péter, Holopcey Péter, a technikai kivitelezésben Szabó Gyuláné, Szászné Horváth Edit, Siető Lászlóné és Tóth G. Beáta. Valamennyiük munkáját ezúton is hálásan köszönöm.

Miskolc, 2000. szeptember 15.

Fazekas Csaba

BEVEZETÉS

A kötet tárgya, módszerek

Vannak, akik úgy vélik, a történelem néha nagyon is furcsa egybeesések, véletlenek különös sorozata csupán, melyet néha nyugalmas, megszokott események tarkítanak. Nem tudhatjuk, tény azonban, hogy a modern kori magyar történelem is produkált olyan különleges egybeeséseket, amelyek méltán keltik fel az utókor érdeklődését.

Amikor bevezető gondolatokat keresek ehhez a kis kötethez, azon kezdek töprengeni, egyáltalán a véletlen műve volt-e, hogy Szabó Lőrinc, a 20. századi magyar líra kimagasló egyénisége épp 1956. október 23-án tartotta egyetlen szerzői estjét szülővárosában, Miskolcon. Vagy talán kereshetünk ebben egyfajta sorsszerűséget, kutathatjuk mögötte a történelem bölcs döntését, netalán annak, mint jóságos nagypapának megható, meglepetést-szerezni-akaró mosolygós gesztusát, amellyel a kései unokákat a múlt megismerésére sarkallja? Talán. Ami viszont bizonyos, hogy ez az október 23., a magyar forradalom kitörésének, a magyar nép demokrácia és szabadság iránti vágyának elemi erejű kirobbanásának napja egybeesett azzal, hogy az 1945 után sokáig mellőzött, hallgatni kényszerülő költőóriás, Szabó Lőrinc szélesebb nyilvánosság előtt, személyesen találkozhatott a költészet egyik legfőbb céljával és egyben kritikusával: az irodalomkedvelő közönséggel. Ráadásul a helyszín sem közömbös: erre az egyik utolsó előadóestjére – mondhatnánk mai kifejezéssel: egyik „nagy visszatérésére” – épp Miskolcon került sor, ahol 1900 márciusában (e sorok írását éppen száz esztendővel megelőzőleg) Szabó Lőrinc született. Szülővárosából korán elkerült, alig-alig volt kapcsolata Miskolccal pályafutása során, mely talán épp ezzel az 1956-os szerzői esttel érte el – akarva vagy akaratlan, ki tudja –, hogy a korai gyermekkort és a szülői házat idéző tücsökszó a költő számára nem némult el végképp, hanem olyan elismerést nyújtott, olyan érzelmeket idézett benne, amelyet csak a szülőföld adhat.¹ Ráadásul Szabó Lőrinc a felhevülő forradalom városaként látta utoljára Miskolcot, 1957 októberében bekövetkezett haláláig nem tudott már újra eljönni.

Szabó Lőrinc miskolci látogatásáról számos megemlékezés született már. Részletesen beszámol róla az est fő szervezője, Bihari Sándor egy 1990-ben készült interjújában, illetve 1996-os visszaemlékezés-kötetében.² (Épp ezért jelen kötetben egy eddig máshol nem publikált interjút idézzük fel, melyet a budapesti Oral History Archívum őriz.³) Pomogáts Béla kitűnő elemzésében méltó helyet kapott az esemény a költő születésének századik évfordulóján rendezett *Száz az ezerben* című, 2000. március 30-án az MTA dísztermében tartott konferencia anyagában is.⁴

Mégis az est jelentősége, a Szabó Lőrinc évforduló indokoltá teszi, hogy a vonatkozó töredékes emlékek felidézésével külön könyvecskét szenteljünk az eseménynek. Már csak

¹ A *Tücsökzene. Rajzok egy élet tájairól* című versciklus 8., *Ezerkilencszáz* című darabja így kezdődik: „Hal-kulcs, tücsökszó? Miért? Hová viszel? / Miskolc... 1900... Semmi jel?...”

² Az interjút 1990-ben Horpácsi Sándor készítette, megjelent a *Holnap* 1990. 2. számában. Újraközölve: PORKOLÁB, 1992. 59-61. p. A visszaemlékezés: BIHARI, 1996. (Utóbbiakat kötetünk szövegének egészéhez, sokrétűen használtuk, ezért eltekintettünk a rendszeres hivatkozásoktól.)

³ Ld. ... old.

⁴ POMOGÁTS, 2000. (Az *Új Holnap* folyóiratszama egyébként a konferencia teljes anyagát közzétette.)

azért is, mert a költő – pont ezen a napon milyen meglepő! – politikamentesen lezajlott szerzői estje pontosan beleilleszkedett egy eddig talán még részleteiben fel nem tárt korszakba: Miskolc irodalmi-kulturális életének 1956 előtti felpezsdülésébe, az országosan zajló események sajátos helyi tükröződésének szerteágazó és minden ízében tanulságos folyamatába. Az irodalmi és kulturális élet nemcsak az országos nagypolitika színpadán, hanem az észak-magyarországi régió helyi viszonyai között is egyik legfontosabb előkészítője lett az 1956-os forradalomnak. A helyi pártvezetés reformpárti hozzáállása, a kommunizmusnak előbb a gyakorlatából, majd lassan az elméletéből is mind jobban kiábránduló helyi értelmiség útkeresése képezte azt a szellemi hátteret, melybe Szabó Lőrinc 1956. október 23-án belecsöppent, s lett két napra a forradalom útjára lépő város lakója.

Jelen munka célja nem a forradalomhoz vezető miskolci értelmiségi utak monografikus összegzése, ez ugyanis jelenleg meghaladná terjedelmi és egyéb kapacitásunkat. Célunk sokkal inkább a megemlékezés, illetve adalékok gyűjtése egy, az előbb említett nagyobb szabású vállalkozás számára.⁵

Szabó Lőrinc 1956 előtt

A költő – mint irodalomtörténet-írásunk, különösen Kabdebó Lóránt munkássága sokoldalúan feltárta – a második világháború után teljesen megváltozott körülmények között élt és alkotott. Az 1945. évi igazolási eljárás (melynek során „feddésben” részesült korábbi jobboldali hangvételű publicisztikái miatt) már nagyon megviselte.⁶ A Válasz-ban illetve több helyen megnyíló publikációs lehetőségek, a *Tücsökzene* 1947-ben megjelent nagyszabású versfolyama ellenére az 1949-ig tartó periódus a fokozatos egyensúlykeresést jelenti a költő számára. Majd nagyon nyomasztóan hatott rá a kommunista hatalomátvétel és annak következményei: az irodalmi élet körülményeinek drasztikus megváltozása, a szilenciumra ítéltetés keserősége, az, hogy legfeljebb műfordításaival léphetett a nagyközönség elé, akkor is esetenként (pl. rádiójátékoknál) a névtelenségre kényszerülve.⁷ Az 1950-es évek elején mindehhez hozzájárult a „halhatatlan kedves”, Vékesné Korzáti Erzsébet öngyilkossága, a kishíján életét követelő első szívtrombózis, az alkotómunkát újra és újra beárnyékoló-korlátozó tényezőket jelölnek ki számára. A „zárójelbe tett évek”⁸ egyik legkeserűbb tapasztalata a mindig sokoldalú társadalmi-baráti kapcsolatokat ápoló költő elmagányosodása, befelé fordulása lett.

Kötetünkbe felvettünk négy, korábban nem publikált Szabó Lőrinc-levelet, melyeket a költő 1951-52-ben egy régi ismerőshöz, Forst Károly Frigyeshez intézett.⁹ Nemcsak azért, mert tanulságosan tükrözik Szabó Lőrinc érzésvilágát, gondolatait ebből az időszakból, hanem azért is, mert a címzett (aki magát Favágó Károlynak is nevezte) ekkor a Bükkben különböző turistaházakban gondnokként dolgozott, és a levelekben fel-felsejlik Szabó Lőrincnek a szülővároshoz, szülőföldhöz való viszonya, egyfajta nosztalgája, be-nem-teljesülő vágyódása a város és szülőtte mostoha viszonyának valamiféle rendeződése iránt. Forst Károly Frigyesel egyébként 1927-ben került ismeretségbe a költő, ugyanis több versével megkereste Szabó Lőrincet. A Pandora, majd a Pesti Napló szerkesztőségéből ebben

⁵ Megjegyezzük, a miskolci értelmiségi-kulturális életnek az 1956-os eseményekben, sőt az 1953-tól a forradalomig tartó időszakban, illetőleg másfelől a Kádár-konzolidációban tanúsított szerepét feldolgozni további érdekes és megvalósítandó feladatnak tekintjük, elsősorban a lényegében érintetlen terjedelmes levéltári forrásanyag feldolgozásával.

⁶ Ennek dokumentumait ld. SZABÓ LŐRINC (1974.) 644-650. p.; elemzésére: KABDEBÓ, 1980. 25-34. p., illetve részletesen: SZABÓ LŐRINC (1990.), ill. KABDEBÓ LÓRÁNT: *Egy eszmélet története*. In: Uo. 253-334. p.

⁷ KABDEBÓ, 1980. passim.

⁸ KABDEBÓ, 1980. 291. p.

⁹ Ld. ... old.

az évben négy rövid levelet is intézett Forsthoz,¹⁰ aprólékos tanácsokkal látva el – a közlés szintjét éppenhogy vagy el sem érő – költemények szerzőjét. (Bár márciusban még azt írta, hogy „igazi örömet nem okozhatok válaszzal”, decemberben pedig azt, hogy „szertelenségeiből valószínűleg csak úgy fog kigyógyulni, ha egypárszor jól ledorongolják a nyilvánosság előtt”, s nagyon udvariasan, óvatosan biztatta a tollát próbálgató költőt.) Forst 1951-ben – Szabó Lőrinc pontos elérhetőségét sem ismerve – igyekezett hosszú évek után újra kapcsolatba lépni a költővel, mely kisebb kitérők után sikerült is, s a költő örömmel vette fel (azonnal tegeződésre térve) az ismeretség fonalát. A Bükkben „remeteként” élő Forsttal folytatott bizalmas levélváltásai is abba a sorba illeszkednek, amely az 1950-es évek elején amúgy is jellemezte Szabó Lőrincet. A bajok, a halálközelség élménye alatt olyanok társaságát, ismeretségét kereste, akiket hasonló gondok nyomasztottak, s örömet jelentett számára, ha ilyen emberekkel megoszthatta gondolatait.¹¹ Lényegében saját belső állapotát, gondolatait vetítette ki a gyakran szinte ismeretlen levelezőpartnereknek írott őszinte, bensőséges soraiban. Jóleső érzéssel, tréfálkozva vette, amikor Forst bükki fű- és egyéb magokból összeállított csomagokkal lepte meg, igyekezett számára annak magánéleti gondjaiban tanácsot adni, megértő lenni, és őszintén érdekelték levelezőpartnerének életviszonyai, a turistaházak környéke, állapota. Beszámolva publikációs lehetőségeiről, fontosnak vélte megemlíteni: „Nem volt, s nincs ma sem zár alá véve vagy tilalmazva egyetlen könyvem sem.” Ugyanakkor rengeteget beszél a fordításokról, s hangsúlyozza, publikációs korlátozást csak egészségügyi körülményei jelentenek számára. A valóban nyomasztó állapota ellenére fontosnak véli munkakedvének kihangsúlyozását, illetve azt, hogy a „tilalom ellenére” sokat dolgozik, ezzel mintegy lelket is öntve távol élő barátjába. Pontosan beszámol neki munkáinak állásáról, aprólékos lépéseket tesz – esetleges fényképfelvételek útján – Forst körülményeinek megismerésére. 1954 őszén Szabó Lőrinc nagyobb körutazást tett Illyés Gyula társaságában Nyíregyháza-Tokaj-Miskolc felé, s a Bükkön keresztülutazva Lillafüreden véletlenül találkozott Forst Károly Frigyessel. A találkozásról annyi – figyelemreméltó – emlékekkel rendelkezünk, hogy a költő afelől érdeklődött, hol tölthetne hosszabb időt a Bükkben.¹² E körutazáson egyébként nagyon megérintette a Bükk szépsége, és a szülőföld szeretete érdekes vallomásra sarkallta: „Nagy mulasztása volt az életemnek [...], hogy olyan keveset jártuk azt a páratlan vidéket: káprázatosan szép és gazdag volt a táj az őszi színeiben és saját örökkévaló hegyeiben-völgyeiben”.¹³

Az 1953-tól enyhülő irodalompolitikai légkörre, az író társadalom egyre szélesebb méretben kibontakozó „lázasására” a következő részben térünk ki. Szabó Lőrincel kapcsolatban azonban meg kell jegyezni, hogy az írók egyre nyíltabb politikai-közéleti szerepvállalásától tudatosan távol tartotta magát. Mégis, a személye 1956 felé haladva egyre inkább előtérbe került, két okból is: egyrészt mindenki előtt nyilvánvaló volt, hogy benne az egyik legjelentősebb akkor élő költőt lehet tisztelni, másrészt pedig a korábbi elhallgattatása óhatatlanul előtérbe helyezte a személyét a „hibák kijavításának” útjait kereső író társadalom közéleti megnyilatkozásaiban. Az írószövetséggel a kapcsolata nem szakadt meg, hiszen részt vett 1951 decemberében a szövetség közgyűlésén, a rendszer iránt lojális rádióműsorokhoz adja a nevét, részesül az Irodalmi Alap által folyósított segélyből betegsége idején stb.¹⁴ Mégis találó életrajzírójának az a megfogalmazása, hogy ebben az időben a „baráti és esetenkénti fiatalos-rajongó kapcsolatkeresés ellenére a költő magányosan él az irodalmi életben”.¹⁵ Mint az előbb említett Forstnak is írta, azért persze folyamatosan dolgozik, a sok műfordítás mellett – írja 1950-ben Zoltán bátyjának Miskolcra – „privát irodal-

¹⁰ PIM. Kézirattár. V.4325/69/1-4.

¹¹ Ld. erről részletesen: KABDEBÓ, 1980. 321. p.

¹² KABDEBÓ, 1980. 569. p.

¹³ Tompa Kálmánnak írott leveléből. Idézi: KABDEBÓ, 1980. 459. p.

¹⁴ Ld. KABDEBÓ, 1980. 296-297. p.

¹⁵ KABDEBÓ, 1980. 299. p.

mam – versek – is létezik az íróasztal számára”.¹⁶ S ez a „privát irodalom” olyan versciklusokat is jelentett, mint az ekkor formálódó *A huszonhatodik év*.

1953 után természetesen nagy örömmel vette a megnövekedett publikációs és közszereplési lehetőségeket, az 1954-es József Attila-díjat stb. Bár egy-egy versének időnként politikai háttér-zajai kimutathatók (pl. az 1954-es *Vereség után* címűnek), a korszak közéleti fordulatai nem hagynak mélyebb nyomot jóra fordult kedélyében, munkakedvének fellendülésében, melyet az 1954 végi újabb infarktus árnyékol be. Az irodalmi életbe való „visszatérése” ezért kevésbé látványos: sokkal inkább a korábbi kiadatlan, például magánéleti témájú verseinek közlésére, az alkotói pálya fokozatos újra kezdésére koncentrált.¹⁷ 1955-ben kívülállóként szemlélte az írószövetség konfliktusait a politikai hatalommal, nemcsak az előbb említett okok miatt, hanem azért is, mert az elhíresült memorandum körüli konfliktusok a kommunista irodalmárok illetve a pártvezetés között (vagyis Szabó Lőrinc számára idegen szférában) zajlottak. 1955-ben megviselték a válogatott verseinek kiadásával kapcsolatos – a politikai széljárás változékonyságával összefüggő – huzakodások is, állandó félelem gyötörte, hogy a többszöri ígéretek ellenére mégsem léphet hosszú idő után újra önálló kötettel a nyilvánosság elé. Ekkori lelkiállapotának illusztrálására csak egyetlen levélrészletet idézünk, melyet Kodolányi Jánoshoz intézett, 1955 szeptemberében. Először arról ír, hogy Illyés Gyula bevezető tanulmányának közlése is kérdéses a Csillag-ban,¹⁸ majd – némi keserűséggel – így folytatta: „Nyilvánvaló, hogy a véghatározat [ti. hogy megjelenhet-e a kötet és az előszó] a Legmagasabb Íróasztalon fog megtörténni, vagy annak közelében, a kézirat bizonyára már rég ott van. Emellett emlegetik, hogy kilátás a közlésre teljesen minimális. Hogy teneked privátim megmutathassam, ahhoz az kell, hogy elkészüljön valami másolat róla. Ilyesmi készülöben van, remélem, eljuttathatom hozzád, hacsak minden várakozás ellenére ki nem adnák. Egyéb dolgaim sem jól, sem rosszul nem állnak, egyszerűen nincsenek. Én csupán fordítás vagyok a maiaknak [...], kivéve az egyetlen [Illyés] Gyulát.”¹⁹

1956-ban, az SZKP XX. kongresszusa az írók mozgalmában is új szint hozott, s például nem véletlen, hogy Illyés Gyula az írószövetség március 1-i elnökségi ülésén épp a nyitás, a demokratizálódás jegyében sürgette Szabó Lőrinc válogatott verseinek megjelenését, melynek ügye ekkor már hosszú hónapok óta húzódott, s ugyanezt – már a kötet megjelenését követően – érvként használta Horváth Márton, a kultúrpolitikai irányítás második embere is, amikor a szövetség június 22-i kibővített vezetőségi ülésén kompromisszumra törekedett az írókkal.²⁰ Ettől az értekezlettől kezdve mind gyakrabban sürgették a hatalommal konfliktusba került (fokozatosan ellenzékké formálódó) kommunista írók a háttérbe szorított neves tollforgatók „rehabilitálását”, az irodalmi életbe való bevonásukat, akkor is, ha teljesen eltérő ideológiai-világnézeti platformon álltak. E törekvésük mögött elsősorban a háttérbe szorítottakkal szemben érzett igazságtalanságok orvoslása húzódott, de szerepet kapott abban az a törekvés is, hogy ezen írók, költők esetei kitűnő hivatkozási alapnak számítottak a pártvezetéssel folytatott politikai csatározásaik során. Jellemzőek például Zelk Zoltán szavai, melyekkel Horváth Márton előbb említett felszólalására reagált: „Szabó Lőrinc Tücsökzenéjét megemlítette itt Horváth elvtárs. De miért történt meg akkor az, hogy 1947-től 1956-ig nem jelenhetett meg egyetlen könyve sem? Hozzá kell tennem azt is, hogy nagyon nagy költő Szabó Lőrinc, s én 9 évvel előbb bátorkodtam nyilvános kritikában megdicsérni a Tücsökzenét mint Horváth elvtárs, de mégis tudom, hogy ha könyvei kétévenként vagy évenként jelentek volna meg, nem lett volna ennek a könyv-

¹⁶ KABDEBÓ, 1980. 341. p.

¹⁷ Ld. erről. részletesen: KABDEBÓ, 1980. 455-474., 569-573. stb. p.

¹⁸ Végül az *Alföld*-ben jelent meg 1956 tavaszán.

¹⁹ SZABÓ LŐRINC (1974.) 575. p.

²⁰ STANDEISKY, 1990. 30., 84. p.

nek olyan mindent elsöprő diadala a könyvnapon, amit különben megérdemel.”²¹ Zelk ugyanezt hangoztatta az Írószövetség pártalapszervezetének július 10-i ülésén is, ekkor megemlítve Szabó Lőrinc mellett Tamási Áron és Németh László nevét is. Reményi Béla²² ugyanezen az ülésen nem sokkal később örömének adott hangot, amiért „méltatlanul elfeledett íróink egész sora kezdi elfoglalni az őt megillető helyet irodalmunkban, habár irodalmi közéletünkbe még nemigen vontuk be őket.”²³ (Az előbbieket mellett Füst Milánra, Barta Lajosra, Kassák Lajosra stb. is utalt.)

Nagy örömet jelentett Szabó Lőrinc számára az Illyés Gyula által készített és kitűnő bevezetéssel ellátott *Válogatott versek* című kötet megjelenése az 1956. évi könyvhétre, majd még ugyanebben az évben, ősszel a második kiadás megjelentetése. (A könyvhét rendezvényeit június 3-10. között bonyolították le.) Szintén Kodolányinak 1956 márciusában már így írt róla: „Saját verseskönyvem, az antológiám (húszívnyi vers + tanulmány mint bevezető), most már komoly állítások szerint is megjelenik »két hónap múlva«. Gyula mondta, a kiadó²⁴ is. Húsz ív az én esetemben megnyomorítás. Persze azért nagyszerű lesz tizenegy évi csönd után! A válogatás Illyés műve tehát jó; egyéb külsőségekről még nem tudok.”²⁵ Különösen Illyés tartalmas és Szabó Lőrinc személyiségét, költészetét mélyebb kontextusba helyező előszava gyakorolt a költőre mély benyomást.²⁶ *Szabó Lőrinc, vagy: boncoljuk-e magunkat elevenen* című költői hangvételi előszavában Illyés végigtekint költőtársa pályáján és adja annak minden részletében hajszálpontos diagnózisát. „Mindnyájan a tizenkilencedik század eszmevilágában élünk” – szögezi le, amikor Szabó Lőrinc gondolatainak forrásvidékét keresi, s azt a múlt századnak az igazság kimondhatósága iránti szeretetében, ragaszkodásában jelöli meg, majd így folytatja: „Szabó Lőrinc azok közé a különben nem túl gyakori költők közé tartozik, akiknek életműve egyben életregény. Ilyesminek első föltétele a koraérettség, a második a mindenkor gyors kifejezőképesség, továbbá: szoros kapcsolat a világhoz, kellő egocentrizmussal s túlérzékenységgel súlyosbítva.”²⁷ Hosszú bemutatása végén így összegez: „Kevés költő volt, aki magával kegyetlenebbül járt el, magát ridegebben feltárta, mint ez a viselkedésében – épp ezért – legönzőbbnek látszó költő. Érdemes volt vajon boncolnia magát? Láttuk. Azért tette, hogy bennünket ismertessen meg magunkkal! Azért ráz meg, hogy fölrázzon!”²⁸ A „zárójelbe tett évek” során Illyéssel elmélyült barátsága 1956-ban csak szorosabbá válik. Július 2-án az Építők Kultúrotthonában tart nagy sikerű irodalmi estet, Budapesten – ahogyan egyébként októberben Miskolcon is – az elsőt, s egyben az utolsót. Ennek a fogadtatása és visszhangja a vártnál is erőteljesebb. Felesége („Nagyklára”) így tudósítja egyik levelében a nyár végén ismét szokásos „balatonozó” útján lévő költőt: „Mara meséli, hogy Pest őrjöng maga után. Fiatal emberek olyanokat mondanak, hogy ilyen nagy költő van Magyarországon, s ők már 25 évet éltek s nem ismerték. Állítólag nagyon fogy a könyv!”²⁹ Holnap a MÉMOSZ-ban magnóról a Szabó Lőrinc est nagy részét leadják egy szűkebb műszaki körnek. A plakátok kint vannak.”³⁰ Ennek a júliusi estjének az októberi miskolci rendezvénnyel való párhuzamai egyébként is szembetűnőek.³¹ Ekkor is Illyés mondott róla bevezető-méltató szavakat, Selényi Etelka színművész illetve más előadók tolmácsolásában

²¹ STANDEISKY, 1990. 97. p.

²² Reményi Béla (1914-1962) költő, író, 1953-56 között az *Irodalmi Újság* munkatársa.

²³ STANDEISKY, 1990. 187-188., 223. p.

²⁴ A kötetet a Magvető Kiadó jelentette meg.

²⁵ SZABÓ LŐRINC (1974.) 586. p.

²⁶ Ld. erről pl. Bernáth Aurél feljegyzéseit, idézi: KABDEBÓ, 1980. 477-478. p. Az 1956-os *Válogatott versek* könyvborítójának munkálatait egyébként szintén Bernáth Aurél végezte.

²⁷ ILLYÉS, 1956. 6-7. p.

²⁸ ILLYÉS, 1956. 46. p.

²⁹ Ti. a *Válogatott versek* kötet.

³⁰ HARMINCHAT ÉV, 1993. 487. p.

³¹ Ld. erről alább, ... old.

Szabó Lőrinc-költemények hangzottak el, majd maga a költő olvasta fel a *TücsökHzene* budapesti vonatkozású részeit, illetve elmondta a *Kortársak* című versét is.³² A két költő kapcsolataról árulkodik, hogy az október 30-ra, a Vers és Dal Színházába tervezett (a forradalom eseményei miatt elmaradt) Illyés Gyula szerzői estét pedig Szabó Lőrinc vezette volna be. Bármennyire is tartózkodott a politikai, közéleti megnyilvánulásoktól, az erre az alkalomra tervezett bevezető előadásának szavaiban – a felforrósodott közélet eseményei, valamint írószövetség-elnökségi taggá történt megválasztása után – úgy érzi, hangot kell adnia általánosabb kérdéseket érintő véleményének is, még ha mindezt az alkatilag tőle annyira különböző költő-barát, „az egyéni és közösségi ember legszerencsésebben megoldott képletének” nevezett Illyés méltatásába is keveri: „Illyés mellett azonban számtalanszor éreztem, hogy én, az idősebb, nem tudtam eléggé megragadni az emberi világot, és hogy amikor nem individualista vagyok, akkor doktriner vagyok”. Saját korát „problémákkal, rendkívüli feladatokkal dúlt kor”-nak, Magyarországot „nem egyszer lázbeteg föld”-nek, „közös hazánk”-nak nevezte, s a közélet számára – Illyésre utalva – két értéket állított követendő példaként: a megfontolt közéleti szerepvállalás valamint a türelem, az indulatok megfékezésének fontosságát.³³ Nyilvánosság előtt el nem hangzott szavai az október közepén egyre inkább felforrósodó közéletre, majd a forradalom idejére gondolva, látnoki erejűnek tűnnek.

„A jó művészet egyéni erőfeszítés; az egész »irodalmi élet« pedig csupán jóindulatú félreértés, vagy éppen rosszindulatú ráfogás”³⁴ – vallotta a költő közéleti szerepvállalásáról. Ugyanakkor az ő 1956-os esete is azt példázza, hogy az irodalmár egyrészt mindenkor kiszolgáltatottja (vagy alakítója vagy elszenvedője) a politikai hatalom által képviselt eszméknek, másrészt pedig nemcsak műveiben, hanem a közéletben (az »irodalmi élet”-ben) tanúsított szerepvállalásaival is tanújelét adja meggyőződésének, költői és egyéb eszmé-nyeivel kapcsolatos felfogásának, szándékainak.

Az írószövetség nagy jelentőségű szeptember 17-i közgyűlésén – a *Válogatott versekkel* kapcsolatos huzavonára utalva – Képes Géza³⁵ titkári beszámolója, valamint Zelk Zoltán felszólalása a már fentebb ismertetett összefüggésben említette Szabó Lőrincet.³⁶ Utóbbi lelkiismeret-furdalásról, bűntudatról beszélt a nemcsak az irodalmi közéletből, hanem a publikálás lehetőségéből is kirekesztett költő illetve a hozzá hasonló sorsúak kapcsán. Később Lakatos István³⁷ az akkor tervezett *Életképek* című folyóirat szerkesztőségébe követte Szabó Lőrincet.³⁸ A pártvezetéssel egyre kritikusabb közgyűlés az elnökség megválasztásakor számos, korábban meghatározó jelentőségű kommunista írótól (Darvas József, Illés Béla, Gergely Sándor, Urbán Ernő, Sándor Kálmán³⁹) megvonta a bizalmat és a pártönkízüliek és pártellenzékiek megválasztásával demonstrálta a hatalommal való szembefordulását illetve Nagy Imre politikája melletti kiállását. A szavazólista összeállításakor –

³² Ld. *Irodalmi Újság*, 1956. július 7. 10. p.; ill. KABDEBÓ, 1980. 490-491. p. Az estet egyébként hivatalosan a Mélyépítési Tervező Vállalat szakszervezeti bizottsága szervezte.

³³ *Irodalmi Újság*, 1956. október 20. 10. p.; KABDEBÓ, 1980. 493-494., 573. p.

³⁴ SZABÓ LŐRINC (1984) 568. p. Ld. még: STANDEISKY, 1996. 12. p.

³⁵ Képes Géza (1909-1989) költő műfordító, a Magvető Könyvkiadó szervezője, 1956-ban az írószövetség titkára.

³⁶ STANDEISKY, 1990. 263., 277. p.

³⁷ Lakatos István (1927-) író, költő, műfordító, 1954-ben a Petőfi Kör elődjének, a Bessenyei Körnek a kezdeményezője. 1957-ben letartóztatták.

³⁸ STANDEISKY, 1990. 303. p. A folyóirat egyébként Kuczka Péter szerkesztésében indult volna.

³⁹ Darvas József (1912-1973) író, parasztpárti majd kommunista politikus, 1953-56 között népművelési miniszter, számos kultúrpolitikai funkciót viselt. Illés Béla (1895-1974) író, 1950-től 1956 szeptemberéig az *Irodalmi Újság* főszerkesztője. Gergely Sándor (1896-1966) író, szociáldemokrata majd kommunista közíró, 1945-1951 között az Írószövetség elnöke. Urbán Ernő (1918-1974) író, költő, 1949 után a *Szabad Nép* munkatársa. Sándor Kálmán (1903-1962) író, 1948-tól az *Irodalmi Szemle* című folyóirat szerkesztője.

a jegyzőkönyv számára – ismeretlen bekiabáló „érdemei és költői nagysága szerint” javasolta az elnökségbe Szabó Lőrincet és Kassák Lajost, majd Csanádi Imre és Földeák János⁴⁰ ezt hivatalosan is megerősítette. A voksoláskor összesen 208 érvényes szavazatból Szabó Lőrinc 143-at kapott, s így bekerült az elnökségbe.⁴¹

A közéletben nagy jelentőségű közgyűlésen nem szólalt fel, ugyanúgy, mint az írószövetség valamennyi ekkoriban tartott tanácskozásán. Kicsit úgy tűnik, mintha csupán sodortatta volna magát az eseményekkel, mintha a politikai szerepvállalástól való közismert távolságtartása és a politizáló íróbarátokkal való szolidaritás érzése küzdött volna benne. A megnyilvánuló bizalom jóleső érzéssel töltötte el, ugyanakkor nemigen találta helyét, saját szerepét 1956 őszének egyre hevesebb irodalmpolitikai vitái között, s tisztában volt azzal, hogy az írószövetségben vállalt megbízatása ekkor egyértelműen politikai állásfoglalásnak is számít, s talán azzal is, hogy az írószövetség sokoldalúvá, a véleménynyilvánítás egyre szabadabbá válása alapjaiban kezdi ki a kommunista állam és kultúrpolitikája meghatározó struktúráit. Ezt a kényszerűséget, sodortatást fejezik ki szeptember 22-én Baumgartner Sándorhoz írott sorai, melyben elmaradt igali látogatását így indokolja: „Tihanyban kaptuk legutóbb soraidat, ti. ott voltunk egy hétig Nagyklárával együtt. Tervem az volt, hogy onnan átugrom hozzátok. Közbeszólt azonban megint az ördög, s írószövetségi közgyűlés címén valamennyiünket felrángatott autón Pestre.”⁴² A magánéleti vonatkozások, illetve a költészet sokkal jobban érdekelte, mint az íróközgyűlés fordulatai. Érdekes illetve jellemző, amint saját elnökségi megbízatását szembeállította az őt sokkal inkább foglalkoztató költeményeinek, fordításainak sorsával: „Az eseményekről bizonyára tudsz: nem is érdemlik meg az esemény nevet; az elnöki tanácstagságomra gondolok. Fontosabb némiképp, hogy karácsonyra kijön a Villon-kötet, nagyrészt az én fordításom.”⁴³

A nyilvánosság előtt ugyanakkor árnyaltabban kellett véleményét megfogalmaznia, de a székszis ekkor is érződik a hangjában. Már az írószövetség elnökségébe történt megválasztása után ugyanis újabb – később ugyan elméletinek bizonyult – lehetőséget kapott a nyilvános szereplésre. Tóbiás Áron készített vele rádióinterjút⁴⁴ egy, akkor indult *Írószobám* című sorozat részére, melynek bemutatását november 11-re tervezték, így sugárzása el is maradt. Megválasztását itt így kommentálta: „Csodálkoztam. Előző napon még a Balatonnál voltam. Ott valaki megjósolta az eseményeket. De mondom, a dolog meglepett.” Többek között így beszélt írószövetségi szerepvállalásáról: „Az Írószövetségben én nyilván nem sok vizet fogok zavarni. Szinte kívül szorultam az életen, s most alig ismerem az aktuális problémákat, embereket, intézményeket. Egyelőre tanulok visszazokni az életbe.” Személyiségére, az ötvenes években átélt hangulatára jellemző továbbá, amikor így nyilatkozik: „Csakhogy a szövetségi becsvágyak most már nem buzognak bennem. S ezt az tizenkét év okozza, amellyel közelebb kerültem a halálhoz.”⁴⁵ A közéleti kérdésekkel kapcsolatos megnyilatkozása teljesen megegyezik az említett Illyés-est bevezető szavaiban foglaltakkal, ekkor is a mértéktartás és a türelem fontosságára igyekszik felhívni a figyelmet. A riporter beszélgetésük elején próbálta volna a társadalmi kérdésekben is kikérni a költő véleményét, aki azonban – elismerve, hogy „hisz a haladásban” – sokkal inkább a

⁴⁰ Csanádi Imre (1920-1991) költő, 1955-től a Magvető Könyvkiadó szerkesztője. Földeák János (1910-) író, költő, 1955-től az Irodalmi Alap igazgatóhelyettese, majd igazgatója.

⁴¹ A legtöbbet (203-at) Benjámin László illetve Illyés Gyula kapta. A további elnökségi tagok (a leadott voksok számának sorrendjében): Déry Tibor, Képes Géza, Kassák Lajos, Erdei Sándor, Tamási Áron, Zelk Zoltán, Németh László, Kónya Lajos, Veres Péter, Háy Gyula, Tersánszky Józsi Jenő, Tamási Lajos, Ignótus Pál, Szabó Lőrinc, Karinthy Ferenc, Juhász Ferenc, Fodor József, Szabó Pál, Jankovich Ferenc, Örkény István, Kuczka Péter, Simon István, Kolozsvári Grandpierre Emil. STANDEISKY, 1990. 319. p.

⁴² SZABÓ LŐRINC (1974.) 592. p.

⁴³ Uo.

⁴⁴ Ld. ... old.

⁴⁵ Idézi: KABDEBÓ, 1980. 492. p.

művészet és az irodalom vonatkozásairól beszélt: „az emberi boldogulás, az emberiség egyetemes és egyéni javításának az álma és vágya éppoly jogos témája a művészetnek, költészet, a gondolkodás és a cselekvés elméleteinek, mint annak a vizsgálata, ami marandó, sőt látszólag örökkévaló a rendszereinkben. Forradalom és hagyomány küzdelme és mérlegelése állandóan zajlik a termő és kritizáló művészi agyakban. A nagy költészet, akárcsak a teremtő tudomány, örök kísérletezés. És a legártalmatlanabb! Mert nem nyúl bele közvetlenül a meglévőbe, és amennyire sürget, épp annyira nyugodt. Az életben, a művészetben, a jobb előbb-utóbb mindig győz még a jón is; hát még a rosszabbon!” Ugyanakkor – a maga költői eszközeivel – nagyon világosan megfogalmazta azt a várakozását, mely az 1956-os irodalmi kezdeményezések, lapalapítások kapcsán a magyar szellemi élet változatosabbá válásához kapcsolódott: „Ha megvalósul mindaz, amiről hallunk, egyszerre nagyot változik szellemi országunk térképe. Az egyhangú, széles és poros síkság rögtön gazdag tagozottságot, domborzatot kap, csöndes, szép tavakat [...], mindenütt frissebb növényzetet, virágzó rétet, lombos erdőket, élénkebb széljárást, sőt talán még hegyvidéket is.” Ez a beszélgetés tükrözi ugyanakkor, hogy Szabó Lőrinc ekkor egyre inkább elfordult a műfordítástól (mint mondta, „torkig van vele”), sokkal inkább saját költészetének kiteljesítésére, az életművéből „hiányzó” költemények megalkotására törekedett.

1956 októberi miskolci útja előtt még egy vidéki útra került sor. Október 2-án Szegeden vett részt Babits Mihály emléktáblájának leleplezésén, és tartott előadást egykori mesteréről. Témánk szempontjából mindez azért érdekes, mert a szegediek meghívását többször is lemondta, akkor is, amikor végül – mint írja – már „valóban szívélyesen” invitálták. A szervezést (mint a miskolci út esetében is) az ottani TTIT látta el. Végül egykori diáktársa, akkor a szegedi egyetem orvosprofesszora, Dr. Kanyó Béla közbenjárására és a témára való tekintettel elfogadta a szegedi meghívást. Másnap, október 3-án tért vissza feleségével Budapestre.⁴⁶ „Miskolc, az más: az Sz.[abó] L.[őrinc]-est” – írta feleségének még augusztus 29-én, amikor egy ízben lemondta a szegedi műfordítás-előadást.⁴⁷ Minderről később.

Irodalom és politika Miskolcon, 1956.

Miskolcon országos jelentőségű irodalmi élet a második világháború utáni években sem alakult ki, így az 1945 előtt szintén nem létező Magyar Írók Szövetsége⁴⁸ helyi szervezetének megalakítása is csak bizonyos értelemben tekinthető a helyi irodalomtörténet meghatározó eseményének. Az írószövetség 1950 végén tartott ankétot vidéki írók részére, majd határozatot hozott négy, regionális szervezeti feladatokkal felruházott vidéki csoport létrehozásáról. Az eseményre Miskolcon – Debrecen és Szeged után az országban harmadikként – 1951. február 18-án, vagyis az első országos írókongresszus előtt két hónappal került sor a Mikszáth Kálmán Gimnázium tanári szobájában.⁴⁹ Már az itt elhangzottakból érződött, hogy a helyi írócsoport (melynek első elnöke Gyárfás Imre gimnáziumi igazgató, titkára Erdélyi Károly diósgyőri-vasgyári könyvtáros, utóbbi helyettese pedig Bihari Sándor ekkor még gimnáziumi tanuló lett) kissé „légüres térben” kezdte meg tevékenységét, és úgy tűnik, a szervezőknek eleinte fogalmuk sem volt, hogy tevékenységük pontosan miben is fog állni. A vidéki csoport megszületését egyértelműen ideológiai, pártfeladatnak tekintették, amint erre az alakuló ülésen elnöklő László Gyula is rámutatott: „A segítséget, az iránymutatást az írószövetség munkájához ebben az irányban is a Párt adta meg: Révai József elvtárs felszólalása és a Magyar Írók Szövetségének határozata. Legyen ez figyel-

⁴⁶ Ld. minderről: KABDEBÓ, 1980. 495-496. p.

⁴⁷ HARMINCHAT ÉV, 1993. 489. p.

⁴⁸ Az országos intézménytörténetre ld. pl. STANDEISKY, 1990. 15-17. p.

⁴⁹ Az alakuló ülést László Gyula, az írószövetség vidéki titkára vezette, jegyzőkönyve: HOM. HTD. 75.67.8. Röviden említi: VIDA, 1983. 111. p.

meztetés a helyi csoportnak is arra, hogy minden körülmények között tartani kell a szoros, segítséget kérő kapcsolatot a párttal.” Az ülésen többen is beszéltek az írók elméleti felkészültségének, pártosságának fontosságáról, egyikük például – jellemző módon – a csaszuska-szerzőkben mutatkozó hiányok orvoslását várták a csoport megalakulásától. Bihari Sándor viszont lényegi észrevételt tett, amikor kétségét fejezte ki azzal kapcsolatban, hogy hogyan lehet majd a mezőkövesdi, ózdi és egri írókat egy rendszeresen működő miskolci csoport munkájába bevonni.

Bár az írócsoport kezdettől heti rendszerességgel tartott összejöveteleket, a következő években számos problémával kellett küszködniük: helyiséggondokkal, a csoport heterogén foglalkozási összetételével (túlnyomó többségük értelmiségi vagy épp kétkezi foglalkozása mellett „másodállásban”, műkedvelőként – és annak színvonalán – írogatott), a szűk publikációs lehetőségek (az *Északmagyarország* havi két oldalán kívül gyakorlatilag semmi), de emellett leginkább a helyi irodalom iránt érdeklődő közönség hiánya vagy közömbössége, egyes újságíróknak az önmaguk számára írogató csoport-tagok feletti csipkelődése volt nyomasztó.⁵⁰ Mégis összességében elmondható, hogy bár a laza szervezettségű írócsoportot – mely egyébként semmiféle szabályzattal nem rendelkezett – 1951-ben csak azért hozták létre, hogy eleget tegyenek egy „fentről” érkező előírásnak, a helyi tollforgatók kitartó „összejárogatása” 1954-re már tudott eredményeket felmutatni – még ha országos ismertségre szert tevő alkotót egyelőre nem is. A csoport tevékenységének jelentős lökést adott, hogy 1954 februárjában (1953-as évfolyamszámozással) *Kohó* címen megjelenhetett önálló folyóirata, mely a következő évben a *Széphalom* nevet vette fel.⁵¹ 1954-ben – bizonyára nem függetlenül a Nagy Imre-féle „új szakasz” irodalompolitikai hatásaitól – nemcsak az írócsoport vált egyre szervezettebbé, hanem írásaik is fokozatosan egyre fogékonyabbak lettek a társadalom valós kérdései, illetve a „szocialista realizmus” bevett sémáit meghaladó ábrázolási formák iránt, továbbá határozott színvonalbeli emelkedés is elmondható róluk. Egyre inkább keresték saját hangjukat, s kezdték megtalálni a „vidéki író” szerepét, identitását is.⁵²

1955-ben – a „nagypolitikában” bekövetkezett visszarendeződés ellenére – fokozódott a kapcsolatkeresés a budapesti írókkal, illetve magával az írószövetséggel, melynek 1956 nyarára egyértelműen az írócsoport reformpárti szárnyának kialakulása lett következménye. (Jellemző, hogy 1955-ig a miskolci írócsoportból csupán egy irodalmi ambíciókat is tápláló újságíró, Holdi János volt tagja az írószövetségnek – vagyis annak az intézménynek, melynek a borsodi megyeszékhelyen vidéki szervezete már ötödik éve működött. Ez önmagában felhívta a figyelmet a vidéki írócsoport és a fővárosban működő Írószövetség viszonyának tisztázatlanságára is.) Egyre többen beléptek az írószövetségbe, és a helyi írócsoport szervezeti keretei is megszilárdultak 1955 decemberében, amikor az újjáválasztott vezetőség titkára Szekrényesi Lajos, a fiatal és sokak által tehetségesnek tartott – korábban Putnokon élő – prózaíró lett.

Az 1956-os forradalom előzményeiben, a forradalom eseményeiben, majd a Kádár-rendszer első időszakában az írók, az irodalom és az irodalompolitika helyzete történetírá-

⁵⁰ Minderről, és az írócsoport 1950-es évek eleji viszontagságairól tanulságos történetekkel szolgál: SÁRKÖZI SÁNDOR: Huszonöt év emlékei Miskolcra. Kézirat. HM. HTD. 75.23.1. Vö. VIDA, 1983. 112. p.

⁵¹ A *Kohó* mutatóvándorszáma egyébként már 1953 áprilisában megjelent az *Írószövetség miskolci csoportjának választási antológiája* alcímmel. Az első szám 1953. decemberi, a második 1954. júniusi dátumozással jelent meg, majd az év folyamán még kettő (szeptemberben és decemberben). A szerkesztő bizottság tagjai: Bod Andor, Galánffy Lajos, Gyökössi Zolt, Sárközi Sándor, Seres János, elnöke: Drenkó István, felelős szerkesztője Sárközi Sándor volt. Az 1955. 1. sz.-tól *Széphalom* néven megjelenő folyóiratnak abban az esztendőben szintén négy száma látott napvilágot (negyedévenként egy-egy), a szerkesztőség pedig csupán kiegészült Borsodi Gyulával.

⁵² Ennek jele volt például Gyárfás Imre: *Irodalmi naplójegyzetek. (Az Írószövetség közgyűlése; a „Kohó”; a miskolci, borsodi írók és általában a vidéki írócsoportok problémái)* című tanulmánya, mely a *Kohó* 1954. 3. számában jelent meg.

sunkban már sokoldalúan tisztázott.⁵³ Ugyanakkor kevésbé ismeretes, hogy mi is zajlott ezen a téren vidéken, milyen volt a vidéki irodalmi műhelyek tevékenysége, kapcsolata a helyi és az országos politikai élettel stb. Miskolc vonatkozásában nagy általánosságban azt állapíthatjuk meg, hogy – más vidéki helyszínekhez hasonlóan – „kicsiben” itt is lezajlott 1955 végétől mindaz, ami az országos politikában. Annak fordulatai mindig visszatükröztek a helyi eseményeken, továbbá kialakult – még ha tehetségében, színvonalában a budapestitől jóval el is maradó – irodalmi (vagy inkább értelmiségi) „reformellenzék”, az Avasi Kávéházban (a „Pilvax”-ban) a „helyi Petőfi Kör”, a *Kilátó* szerkesztőségében a „helyi *Irodalmi Újság*”, s a politikai vezetésben is kialakult egy „helyi Nagy Imre”, a szocialista rendszer humánus-demokratikus reformjának útjait a fordulatokkal teli évben kereső-kutató Földvári Rudolf személyében⁵⁴ stb. És természetesen kialakultak mindezeknek ellenfelei is.⁵⁵

Az „írók lázadása” az 1955. őszi memorandum-üggyel vett döntő fordulatot. A Nagy Imre kormánya idején szabadabb levegőhöz szokott, a bírálatok, reform-intézkedések légkörét megkedvelő íróársadalom hamar kemény konfliktusba került az 1955 májusa óta újra hatalma teljét élvező Rákosi-uralommal, a szektás, dogmatikus pártvezetéssel. Nemcsak egyes funkcionáriusok leváltására, pártból való kizárására stb. került sor, hanem radikális műsorpolitikai korlátozásokra (pl. Az ember tragédiája játszásának felfüggesztésére, a Csodálatos mandarin vagy Németh László: *Galilei* című drámája bemutatásának megakadályozására stb.) is. Olaj volt a tűzre, amikor – Nonn György művelődési miniszterhelyettes intézkedésére – betiltották az *Irodalmi Újság* szeptember 17-i számát, részben Kónya Lajosnak a mezőgazdasági tagosításokkal foglalkozó verse, részben Benjámin László *Handabasa. Egy író-miniszterre* című (Darvas Józsefet karikírozó) epigrammája miatt. Az *Irodalmi Újság* szerkesztőségében bekövetkezett átalakítások miatt lemondtak az írószövetség vezetőségének kommunista tagjai (köztük Déry Tibor, Kónya Lajos, Zelk Zoltán, Benjámin László stb.), valamint az újonnan létrehozott titkárság mindhárom tagja. Október

⁵³ Éppen ezért a vonatkozó terjedelmes szakirodalom elemzését, ismertetését nem tekintettük feladatnak. A legfontosabb általunk is használt könyvek, tanulmányok Ständeisky Éva idézett művei, továbbá: POMOGÁTS, 1989.; RAINER, 1989., *Literatúra*, 1989. 1-2. sz. stb. Eltekintettünk mindezek aprólékos hivatkozásától, a szakirodalmat csak a legfontosabb helyeken idézzük.

⁵⁴ Ez utóbbi megállapítást csak a történelmi helyzetben tanúsított magatartására értettük, ugyanis maga Földvári nem tartotta magát a Nagy Imre-csoport tagjának, borsodi kötelezettségei miatt még e csoport létezéséről sem volt tudomása. Vö. UNGVÁRY, 1991. 30. p.

⁵⁵ Ugyancsak nem éreztük feladatunknak Miskolc 1956-os történetének átfogó ismertetését, feldolgozását sem. A városnak a forradalom előtti és alatti eseményeit feldolgozó tanulmányok közül meg kell említenünk Kun László írásait, melyek az 1970-es években – jöllehet erőteljesen a pártállam értékelésének megfelelően, illetve annak szolgálatában, viszont nagyon bőséges forrásanyag bevonásával – készültek: KUN, 1977., KUN, 1979. Ezek az írások, illetve az 1957-es helyi propagandafüzetek (EZ TÖRTÉNT..., DÉRI-PATAKI, 1957., CSALA-ÓNODVÁRI, 1957.) sokat foglalkoztak a helyi íróknak, értelmiségieknek a forradalom előtti és alatti magatartásával, hangsúlyozva, hogy azok milyen fontos szerepet játszottak az „ellenforradalom” eszmei előkészítésében. A miskolci írócsoport tevékenységéről – tudomásunk szerint – egyetlen önálló ismertetés született: VIDA, 1983., ill. 1989 után: PORKOLÁB, 1992. Sajnos az 1989-90-es rendszerváltás óta sem készült el önálló munkában Miskolc forradalmának átfogó, alapos elemzése. (A megjelent publikációk értékelésére lényegében ma is helytálló: UNGVÁRY, 1991. 228-229. p.) Egyedül az egyetemi diákpárlament története tekinthető részletekbe menően feldolgozotttnak (UNGVÁRY, 1991.), a még 1990-ben megjelent kronológiai ismertető (BALÁS, 1990.) nagyon vázlatos, épp az irodalmi vonatkozásokkal keveset foglalkozik (a Szabó Lőrinc-estet például nem is említi), s alig egy bekezdést szentelt a témának az 1998-ban kiadott levéltári fotómásolat-gyűjtemény bevezetése is. (RÁSÓ, 1998. 10-11. p.) Utóbbiban is több a pontatlan hivatkozás, de nem történik említés a helyi hatalomnak az értelmiségi-irodalmi csoportosulásokkal folytatott párbeszédeire, sajtóvitáira stb. Erről részletesebben ír: FÖLDVÁRI RUDOLF: Észrevételeim az „1956 dokumentumai [...]” című kiadványhoz. Bp., 1999. Kézirat. (Ezúton is köszönöm, hogy a szerző – más kézírataival együtt – ezt is rendelkezésemre bocsátotta. – F.Cs.) A forradalom történetére vonatkozó általános munkák közül – további hivatkozások nélkül – használtuk: VARGA (szerk.), 1990.; HEGEDŰS B. (szerk.), 1996.

18-i kelettel memorandumot szerkesztettek, melyet az irodalmi-szellemi élet számos kiválósága aláírt, majd a fenyegetések hatására sokan visszavonták aláírásukat. A Politikai Bizottság mégis szigorú megtorlást helyezett kilátásba, azzal a kitételrel, hogy „az egész akciót határozottan, de ugyanakkor differenciáltan kell végrehajtani és vigyázni kell, hogy ne legyen általában íróellenes jellege”.⁵⁶ (Azután az MDP-központ akcióinak mégis általánosságban író- és értelmiségellenes hatása lett.) Mivel úgy ítélték meg, hogy az ellenzéki hangot megütő írókat (Déryt, Zelket, Benjámint, Méray Tibort, Aczél Tamást) „jobboldali politikai nézetek fűtik”, akik irodalmi viták leple alatt politikai mesterkedéseket folytatnak, a PB december 1-én kemény hangú határozatot fogalmazott meg „az irodalmi életben mutatkozó jobboldali jelenségekről”,⁵⁷ mely hangvételében semmi különbséget nem mutatott a Rákosi-korszak ellenségkép-gyártó, dogmatikus szövegeihez, s következményeiben nagyon is alkalmas volt, hogy az értelmiség elleni általános indulatokat feltüzelve. A határozatnak a párttagsággal való ismertetésére a budapesti Vasas-székházban (itt volt a Rajk-per tárgyalása is) ún. „munkásaktívát” hívtak össze, melyen Kovács István, a budapesti pártbizottság első titkára uszító hangú beszédet tartott. A kirakatperekét idéző légkörben Háy Gyula íróba belefojtották a szót. 1955 végét az újabb megtorlás-hullám jellemezte.⁵⁸

Mindezt azért is ismertettük hosszabban, mert az 1955. decemberi határozat és a megtorlásokat az SZKP XX. kongresszusáig követő „holt idő” ráirányította a figyelmet a vidéki írók állásfoglalásaira. A pártvezetésnek ugyanis szüksége volt arra, hogy a megfélemlített budapesti írók mellett a vidék, a „nép” is demonstrálja hűségét Rákosiék mellett, elítélje az „opportunistát, megalkuvót” (valójában Nagy Imre mellett felsorakozó pártellenzéki) irodalmárokat. Miskolcra ekkoriban került vissza debreceni évei illetve katonai szolgálata után Bihari Sándor, az 1956-os irodalmi ellenzék meghatározó személyisége. A helyi írók – nyilván nem függetlenül a budapesti pártbüntetésekről érkező hírektől – támogatásukról biztosították a pártvezetést. A miskolci írócsoport vezetője, a később szintén a pártellenzékhez húzó Szekrényesi Lajos például jellemző módon így foglalt állást az *Irodalmi Újság* egyik cikkében: „Az irodalmi életben megnyilvánuló jobboldali nézeteket a leghatározottabban elítélem. Elítélem, mert a saját életem példázza azt a forradalmi és győztes változást, amely a magyar nép sorsában a felszabadulás óta végbement. Amikor még kisbéres voltam, való igaz, hogy könny volt a kenyerem, s életemben akkor voltam először igazán boldog, amikor apám, az üzőtt cseléd, 45-ben földet kapott. Amikor előttem is megnyílt a tudás kapuja, úgy éreztem, ennek a feledhetetlen pillanatnak az érzéseit ki kell öntenem a lelkemből – s meg is írtam.”⁵⁹ Ez volt az első írásom. Úgy látom, mindazok az írók, akik a mi új életünk ezer meg ezer győzelme mellett csak a kudarcokat látják, igazában nem a lélek mérnökei.”⁶⁰ A cikk továbbá idézte a miskolci sajtó munkatársainak,

⁵⁶ A Politikai Bizottság előterjesztése és határozata az írószövetség 1955. november 10-11-i, 14-i taggyűléséről és a szükséges intézkedésekről. In: MDP-HATÁROZATOK. 374-380. p. A memorandum szövege megjelent: *Irodalmi Újság*, 1956. október 6.; újabban: Századvég füzetek 2. Bp., 1989. 155-156. p.

⁵⁷ MDP-HATÁROZATOK. 381-386. p.

⁵⁸ Ld. minderről pl.: RAINER, 1989.; POMOGÁTS, 1989. 21-27. p. stb.

⁵⁹ Megjegyzés: Szekrényesi itt nem említette életrajzának azt az epizódját, hogy az ötvenes években hét esztendeig rendőrként dolgozott, amikor egészségi állapota illetve irodalmi ambíciói miatt pályát változtatott. A szóban forgó írás egyébként minden bizonnyal Szekrényesi Lajos: *És mégis megvirradt...* című kisregénye, mellyel József Attila irodalmi pályázaton nyert díjat. Hosszabb részlete megjelent a *Kohó* 1954. 4. számában.

⁶⁰ FÖLDES MIHÁLY: A vidéki írócsoportok a pártos irodalomról. In: *Irodalmi Újság*, 1956. január 21. 6. p. A cikk szerzője volt ekkor az Írószövetség vidéki titkára. Földes Mihály egyébként hírhedten dogmatikus nézeteket képviselt, Háy Gyula, az íróellenzék egyik kitűnősége például 1956-ban csak annyit mondott róla, hogy „olyan komikus, hogy nem tudok nem nevetni rajta”. STANDEISKY, 1990. 356. p. Később is csak azzal tette ismertté a nevét, hogy 1957 szeptemberében az ENSZ-bizottság magyarországi jelentése ellen tiltakozó írók listájáról (ld. ... old.) kimaradt a neve, és emiatt felháborodottan tiltakozott. STANDEISKY, 1996. 278. p.

színészeknek, egyéb értelmiségieknek közös nyilatkozatát, mely leszögezte, hogy „művészetünk, irodalmunk területén mindenütt érvényesülni kell az elvi szilárdságnak, a pártosságnak, a marxista-leninista szemléletnek, s művészeinknek, íróinknak az a feladatuk, hogy a kultúra, a tudomány, a szórakoztatás eszközeivel segítsék népünket szocialista építőmunkájukban.” 1955. december 26-án a miskolci írócsoport gyűlésén nemcsak új vezetőséget választott, hanem egy határozatot is elfogadott,⁶¹ melynek szövegéből kiderül ugyan, hogy helyi szinten nem tudtak „felfigyelni” „jobboldali elhajló” íróra, mégis hálásak a Központi Vezetőségnek,⁶² hogy ideológiai világosságot gyűjtött számukra. A megyei pártlap is üdvözölte a helyi írók nyilatkozatát, mondván, a KV-határozat „rávezeti az ingadozókat is a haladás egyetlen járható útjára. Eltünteti a *Széphalom* hasábjairól az irodalmi életünkben mutatkozó jobboldali elhajlások nyomait, melyek nem hagyták érintetlenül a borsodi írók egy részét sem.”⁶³ (Nem mintha bárki is meg tudott volna konkrét „jobboldali elhajlást” a helyi irodalomban nevezni, viszont pontosan másolniuk kellett a fővárosból érkező kultúrpolitikai irányelveket, s amit ott „hibának” neveztek, arra helyi szinten is rá kellett mutatni.) A tipikus érvelést a pártosság iránt elkötelezett irodalom folytatásának ígérete egészítette ki. Ez a hangvétel határozta meg a Magyar Írók Szövetsége miskolci csoportjának 1956-ban IV. évfolyamába lépő, elvben kéthavonként, a gyakorlatban nem egyszer összevont számokkal megjelenő folyóirata, a *Széphalom* 1. számának programcikkét is.⁶⁴ Bár ez a programcikk a XX. kongresszus után látott napvilágot, annak anyaga még nem volt ismert a szerző előtt, szellemi következményei pedig még különösen nem érződhetek rajta. (Jellemző az a fogadkozása, mely a következő ötéves terv teljesítésének fontosságáról, s abban az írók szerepvállalásáról értekezett.) A megyei pártlap szintén üdvözölte a „jobboldali elhajlásoktól” megtisztult folyóirat-számot, anélkül, hogy megnevezte volna, mitől is tisztult meg pontosan a lap 1955-ös – a *Kohó*-hoz képest csupán valamivel jobb – számaihoz képest, és valósággal ünnepelte, hogy a november-decemberi párthatározatok óta hogy „megnőttek” Miskolc írói.⁶⁵ (A színvonalbeli javulás tény, bár abban az említett deklarációknak aligha volt szerepe, sokkal inkább a miskolci írócsoport fokozódó és egyre sokoldalúbb tevékenységének.) A Nagy Imre-i légkörben 1954 végén – 1955 elején Miskolcra pezsgő szellemi életet, könyvkiadót stb. álmódó helyi értelmiségre – mint Bihari Sándor találoán megállapította – úgy hatott a decemberi párthatározat, mint „májusnak a havazás”.⁶⁶

A folytatás előtt érdemes néhány szót szólni Miskolc és Borsod ekkori pártirányításának általános kérdéseiről is. A sztálini-dogmatikus irányítás egyik reprezentánsa, a már említett Kovács István 1952-54 között volt a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei pártbizottság első titkára, az ő idején kialakult viszonyok közvetlenül tehetők felelőssé nemcsak az élet-színvonal romlásáért, a megoldatlan szociális problémák felhalmozódásáért, hanem a törvényteleniségekért, a személyes sérelmekért, sőt a pártfunkcionáriusokkal szemben – azok basáskodása miatt – kialakult általános bizalmatlanságért is. Kovács István 1954 augusztusában „helyet cserélt” a fővárosban kegyvesztetté vált Földvári Rudolffal, a fiatal munkáskáderek reprezentánsával, aki az emberi értékek mellett elkötelezett, a szocializmus céljait humánus úton megvalósítani kívánó elvei miatt konfliktusba került Rákossal és híveivel.

⁶¹ Szövegét ld. ... old.

⁶² Megjegyzés: A Magyar Dolgozók Pártja (MDP) Központi Vezetőségét dolgozatunk egészében KV-nek, a Politikai Bizottságot PB-nek rövidítettük.

⁶³ *Északmagyarország*, 1956. március 29. Vö. VIDA, 1983. 115. p.

⁶⁴ *Új évfolyam kezdetén*. In: *Széphalom*, 1956. 1. sz. 1-4. p. Szerkesztőségi cikként jelent meg, feltehetően Szekrényesi Lajos írta. Ő látta el egyébként a *Széphalom* felelős szerkesztői teendőit, s jelentősen átalakult a szerkesztő bizottság is, tagjai lettek még: Borsodi Gyula, Gyárfás Imre, Lehóczki Sándor, Sárközi Andor, Török István. Vö. ... sz. jegyz.

⁶⁵ *A Széphalom új száma*. In: *Északmagyarország*, 1956. március 29. 4. p.

⁶⁶ BIHARI, 1996. 14. p.

Földvári – és a pártvezetés több más tagja számára – a Sztálin halála utáni időszak hatott óriási kijózanító erővel, különösen mély benyomást tettek rá a magyar és a szovjet pártvezetés 1953. június 13-16. közötti moszkvai tárgyalásai, melyen (a márciusi Sztálin-temetéshez hasonlóan) személyesen vehetett részt.⁶⁷ Ez a később sorsdöntőnek bizonyuló értekezlet elemi erővel döbbsengette rá Földvart a magyarországi sztálinista rendszer bűneire, igazságtalanságaira, a magyar pártot vezető „négyesfogat” diktatúrájának torz vonásaira. Maga is megdöbben, amikor nem az addig megszokott, általános, kendőző stílusban beszéltek a hibák kijavításának szükségességéről, hanem Rákosinak keményen a szemébe mondták, hogy milyen súlyos személyes felelősség terheli mindezért. A gazdaság- vagy káderpolitikai melléfogások, törvénytelenések hosszas felsorolása közben elhangzott a párt tömegkapcsolatainak megromlása, a kommunisták mélyponton lévő „népszerűsége” is. „A legmarcangolóbb kérdés az volt, hogy kiknek hittem, kikben bíztam, kiket támogattam? Miért csaptak be engem is? Miért éltek vissza az én bizalmammal is?” – írta visszaemlékezésében Földvári Rudolf a számára a cselekvésre való ösztönzést jelentő értekezletről. Hazatérésük után került sor a KV nagyon jelentős június 27-28-i ülésére, melyen nagyon terjedelmes határozat született a „párt politikai irányvonalában és gyakorlati munkájában elkövetett hibákról s az ezek kijavításával kapcsolatos feladatokról”.⁶⁸ Ezen az értekezleten Földvári személyesen bírálta Rákosit, s ennek (valamint a pártvezetéssel való egyéb személyes konfliktusainak⁶⁹) lett a következménye, hogy nem került be a Politikai Bizottságba, majd 1954 augusztusában Miskolcra „száműzték”. Jóllehet ezt ő sokkal inkább lehetőségnek fogta fel arra, hogy – távol Rákositól és Gerőtől, ugyanakkor a Közpon-ti Vezetőség tagjaként – megvalósítsa az 1953. júniusi határozatokban foglaltakat, a szocializmusnak a társadalom valódi érdekei szolgálatába állított reformját.

Földvári borsodi tevékenységét kezdettől jellemezte a korrupt és népszerűtlen funkcionáriusokkal szembeni fellépés, a párt és a lakosság kapcsolatát javító tevékenység (például a valós problémák közvetlen megismerését szolgáló lakossági fogadónapok rendszerén keresztül) illetve az emberek életszínvonalát javító intézkedések kezdeményezése. 1954-től igyekezett felmérni a térség tényleges gazdasági, szociális stb. helyzetét és ennek alapján óvatos reformokat kezdeményezni. Az 1953. júniusi határozatokat követő visszarendeződés után úgy érezte, az SZKP XX. kongresszusa őt igazolta, így újult erővel folytatta a borsodi első titkárként folytatott tevékenységét. Ez utóbbi folyamatból csak talán annak legfontosabb állomására utalunk, az 1956. július 31-én elmondott beszédére, melynek elmondásával a borsodi képviselőcsoport bízta meg.⁷⁰ (Földvári amúgy is nagy hangsúlyt fektetett arra, hogy a megyében megválasztott országgyűlési képviselők hozzájáruljanak a parlament valódi szerepének visszanyeréséhez. Ezért egyrészt tényfeltáró munkába kezdett, hogy a törvényhozás nyilvánossága előtt szólhasson a régió valós helyzetéről, másrészt erőteljesen szorgalmazta az országgyűlési képviselőknek a választóikkal való intenzív és érdemi kapcsolattartását.⁷¹) Bár végül elfogadásra ajánlotta a kormányfő előterjesztését, előtte hosszasán sorolta a Hegedűs András miniszterelnök által is „magyar Ruhr-

⁶⁷ **Ld. ... old.** Minderről Földvári Rudolf rendelkezésemre bocsátotta egykorú kéziratot jegyzeteit, illetve egy 2000. augusztus 23-án készült *Június 13-16. Egy nem várt eredménnyel végződött pozitív célú szovjet kezdeményezés.* című kéziratát. Ezúton is köszönöm. (F.Cs.) A tárgyalások anyagát egyébként T.Varga György tette közzé a Múltunk 1992. 2-3. sz. 234-269. oldalán.

⁶⁸ MDP-HATÁROZATOK. 188-207. p. A határozat nem került nyilvánosságra, tartalmára csak Nagy Imre július 4-i kormányprogramjából következtethetett az ország. **Vö. ... old.**

⁶⁹ Ld. erről pl. FÖLDVÁRI, 1993. 269-270. p.

⁷⁰ Országgyűlési Értesítő, 1956. július 31. 1398-1401. p.

⁷¹ Jellemző részletként megemlíthjük, hogy a megyei pártlap *Beszámolunk választóinknak* című rovatot indított, melyben az egyes térségek parlamenti képviselőinek munkáját ismertették. Rendszerint arra buzdították a lakosságot, hogy nyugodtan keressék fel képviselőiket, ismertessék velük gondjaikat. Ld. pl. Gács Miklós Miskolc II. kerületének képviselőjéről: *Északmagyarország*, 1956. szeptember 23. 2. p.; Blaha Béla: Uo. október 9. 2. p. Stb.

vidékként” aposztrofált térség elmaradottságát bizonyító statisztikai adatokat, melyekkel éles ellentétben álltak az iparvidék és az ipari munkásság fontosságát hirdető pártszólások. „Az északi iparvidék lakossága és képviselői azt várják és kérik a kormánytól, hogy a második öt éves tervben lényegesen javítson e vidék szociális, kulturális és kommunális helyzetén. Őszintén szólva eddig inkább szavakban hangsúlyozták felsőbb állami szerveink az északi iparvidék jelentős szerepét népgazdaságunkban, de tetteik már nem tükrözték ezt a szemléletet. [...] És mindez az ország valóban egyik legjelentősebb iparvidékének mai tűrhetetlen szociális, kulturális helyzetét állítja elénk.” – fogalmazott. Hegedűs Földvárinak (illetve a – visszafogottabban – Pécs hasonló gondjait ecsetelő Achátz Imre képviselőnek) csak annyit válaszolt, hogy mindkét vidéki térséget illetően igaza van az „elvtársaknak”, de azonnali megoldásra ne számítsanak.⁷² A parlamenti beszéddel kapcsolatban érdemes felidézni a változást, ami 1954 óta a helyi pártvezetés hozzáállásában lezajlott. Az MDP 1954 májusában tartott III. kongresszusán – melyen egyébként végül nem sikerült Nagy Imre híveinek az áttörést véghezvinnie – Kovács István megyei első titkár még inkább a régebbi stílusban „munkagyőzelmekről”, az északi iparvidék látványos eredményeiről stb. beszélt.⁷³

A borsodi első titkár nagy hangsúlyt fektetett a lakosság különböző érdekcsoportjaival folytatott párbeszédre is, megfordult az üzemekben a munkások véleményének kikérése érdekében stb. Ebben a párbeszéd-folyamatban felértékelődött az értelmiséggel, közelebbről az 1956-ban egyre inkább aktivizálódó miskolci írócsoporttal tartott kapcsolata, akik nemcsak radikálisabban fogalmazták meg elképzeléseiket, hanem a Budapesten is egyre jobban „lázadozó” írótársadalom pártellenzéki véleményét közvetítették felé. A szocialista ipar fellegvárának szánt Miskolcon az értelmiségnek elég mostoha sorsa volt az „ötvenes években”, Hegyi Imre országgyűlési képviselő a forradalom előestéjén megjelent cikkében például jogosan nevezte „értelmiségfalónak” Bodnár Andrást, a Földvári által felmentett Miskolc városi első titkár.⁷⁴

A miskolci írócsoportban már közvetlenül a XX. kongresszus után megindult egy, a budapestihez hasonló csoportosulás kialakulása. A helyi értelmiségiek is egyre jobban szembesültek a valósággal, egyre erősebb vágyat éreztek, hogy a hazugságok leleplezésével kapcsolatos erkölcsi, illetve a szocializmus demokratikus hatalomgyakorlásával kapcsolatos politikai álláspontjukat érvényre juttassák. Bihari Sándor 1956-ban lett a Társadalom- és Természettudományi Ismeretterjesztő Társulat (közismert nevén: a TTIT, vagy utóbbi rövidítésével: a TIT) irodalmi és művészeti titkára lett Miskolcon. Erre az időre így emlékezett vissza: „Én tele voltam azzal, amit pontosabban úgy lehetne magyarázni, hogy az ember megtanulja a leckét, kijött az iskolából, akkor szétnéz és látja, hogy a lecke, meg amit lát, az nem stimmel, és ebből feszültség keletkezik.”⁷⁵ Azáltal egyébként, hogy Bihari Sándor megkapta ezt a titkári állást, jelentősen fellendült az irodalmi élet Miskolcon, Bihari ugyanis rengeteg energiával látott hozzá kulturális események szervezéséhez, a megfelelő politikai kapcsolatok kiépítéséhez stb., amihez viszonylag széles mozgástérrel rendelkezett. A TIT megyei szervezetként működött, elnöke nem volt – legfeljebb reprezentatív funkcióban – az érdemi munkát a szaktitkárok végezték.⁷⁶ A helyi írócsoport 1956. áprilisi

⁷² Az ülésről részletesen beszámolt: *Északmagyarország*, 1956. augusztus 1. 2. p. A lap másnapi vezércikke ennek alapján a sokatmondó *Az országgyűlés teljesíti feladatát* címmel jelent meg, szerzője Rohács Gyula, Miskolc város tanácsának VB-titkára.

⁷³ MDP-KONGRESSZUS, 1954. 226-233. p. A kongresszuson Földvári nem szólalt fel, ugyanakkor tagja lett a Központi Vezetőségnek, a Politikai Bizottságnak viszont nem. Uo. 623-648. p.; MDP-HATÁROZATOK. 273-275. p.

⁷⁴ Ld. ... old.

⁷⁵ Bihari Sándor-interjú. Készítette Molnár Adrienne 1992-ben. 1956-os Intézet Oral History Archívuma, 521. sz. 42. p.

⁷⁶ Uo. 42-43. p. Vö. BIHARI, 1996. 14-15. p.

vezetőségi ülésén még különösebb „politikus” felszólalás nem hangzott el, megjegyzésre érdemes azonban, hogy erőteljesen szorgalmazták az irodalmi estek szervezését (Miskolc mellett a térség más városaiban is), melyektől az irodalom tömegkapcsolatainak javulását, a *Széphalom* színvonalának további emelkedését remélték.⁷⁷ Pontosabban hangsúlyt igyekeztek helyezni arra, hogy a helyi irodalmárok műveinek népszerűsítése mellett, azzal egyensúlyban neves fővárosi írókat is Miskolcra lehessen „csábítani”, illetve műveiket megismertetni. (Ennek példái voltak már korábban is. 1956. január elején Gyárfás Imre tartott vitaindító előadást *A mai magyar irodalom helyzete* címmel a Pedagógus Szakszervezet és az írócsoport közös rendezésében, február 14-én pedig a TIT szervezésében került sor egy nagyszabású irodalmi estre a Zenepalotában, ahol Simon István, Csoóri Sándor és Tóth László budapesti költők-írók mellett a helyi Borsodi Gyula, Bihari Sándor, Juhász József, Holdi János és Szekrényesi Lajos is részt vettek műveikkel.⁷⁸)

Figyelemre méltó továbbá, hogy április 23-án a megyei könyvtárban az Ünnepi Könyvhét Előkészítő Bizottsága tartott megbeszélést, és annak miskolci rendezvényeire elsősorban a memorandum-ügy és későbbi felszólalásaik nyomán pártellenzékeinek számító irodalmárokat kívántak meghívni, elsősorban Déry Tibort, illetve Devecseri Gábort és Hegedűs Gézát, a Magvető Könyvkiadó igazgatóját.⁷⁹ Áprilisban került sor Lehoczky Sándor, az írócsoport tagjának élénk vitával kísért előadására is, melyben a XX. kongresszus irodalompolitikai következményeivel foglalkozott.⁸⁰ A kirajzolódó álláspontokra következtethetünk az írócsoport május 14-i összejövetelének jegyzőkönyvéből.⁸¹ A rendezvényre azért került sor, mert május 8-án a Magyar Írók Szövetsége kritikai szakosztálya megvitatta a *Széphalom* színvonalát. (Ezen részt vett a miskolci írócsoport titkára, Szekrényesi Lajos is.) A fővárosban Szabó Ede elemezte hosszabban a folyóirat 1955. évi utolsó és 1956. évi első számait, de hozzászólt Képes Géza és Veres Péter is. Az itt elhangzó véleményeket hozta Miskolcra Szekrényesi, „kritikával egyáltalán nem fukarkodó” beszámolója formájában.⁸² Az egyes írók, költők munkáinak ismertetése és megbeszélése alapján úgy tűnik, a színvonal valóban tovább emelkedett a korábbi lapszámokhoz képest, fejlettebb kritikai érzékkel igyekeztek annak javítását tovább fokozni. A szervezeti kérdésekhez kapcsolódó hozzászólások után Sándor László, az *Északmagyarország* újságírója (aki később a forradalom eseményeiben is meghatározó szerepet játszott) váratlanul azt kifogásolta, hogy Szekrényesi beszámolója nem foglalkozott „a mai írói állásfoglalás kérdésével”. Hozzá hasonlóan Hegyi Imre is a főváros irodalmi életével való szorosabb kapcsolatot szorgalmazott, és a XX. kongresszus példája alapján a nyitás mellett érvelt. Hozzászólásából kitűnik, hogy korábban Gergely Sándor (utóbbi nevén: Gergely Mihály, ezzel különböztette meg magát a moszkovita írószövetségi vezetőtől) és Szeberényi Lehel miskolci irodalmi estjét sem tették lehetővé szűklátókörű funkcionáriusok. A későbbiek szempontjából jelentős, hogy már ekkor megfogalmazódott egy kéthetenkénti irodalmi lap alapításának ötlete. A vitában felvetődött Benjámin László nagy visszhangot kiváltott verse (a börtönből szabadult Haraszi Sándorhoz írott *Így vagyunk* című költemény), illetve az *Irodalmi Újság* 1955. szeptemberi, korábban említett elkobzásának ügye. Lehoczky Sándor ez utóbbi esetet ugyan elítélte, ugyanakkor szembefordult a memorandum-ügyben aktivizálódó, 1956 tavaszán egyre nyíltabban „pártellenzéki” szellemben nyilatkozó Háy Gyula írásmódjával valamint mondanivalójával is. Bihari Sándor ugyanakkor határozottan mutatott rá, hogy az MDP 1955. évi irodalompolitikája ellentmond a XX. kongresszus szellemének és bírálta a

⁷⁷ A jegyzőkönyv: HOM. IGY. 91.96.35.1.

⁷⁸ Ld. erről a rövid híreket: *Széphalom*, 1956. 1. sz. 96. p. Csoóri Sándor verseit az ekkor Miskolc legnépszerűbb színészeinek számító Nagy Attila szavalta. (Tevékenységeire ld. alább.) BERTHA, 1990. 214. p.

⁷⁹ A jegyzőkönyv: HOM. IGY. 91.96.32.

⁸⁰ *Széphalom*, 1956. 2. sz. 100. p.

⁸¹ Ld. ... old.

⁸² *Széphalom*, 1956. 2. sz. 100. p.

„jobboldali elhajlással” foglalkozó határozatot valamint sürgette az íróközgyűlés összehívását is.

Június 7-én a könyvhét eseményeinek keretén belül nagy sikerű *Széphalom*-estet tartottak Miskolcon. Az esemény hozzájárult ahhoz, hogy a miskolci írócsoport egyre ismeretebbé, népszerűbbé tegye tevékenységét. A csoport tevékenységéről általános méltató szavakat Kordos László mondott, helyi művészek adták elő Illyés Gyula mellett a helyi írócsoporthoz tartozó Bihari Sándor, Egri Lajos, Hudy Ferenc, Szekrényesi Lajos műveit, saját verseit szavalta Benedek Miklós, Borsodi Gyula, Filip László (utóbb: Füzes László) és Kőkúti Endre.⁸³

Az igazi, a nyilvánosság széles rétegeit is elérő irodalmi-kulturális polémia (egyek kortársak szerint a „miskolci vita”) június közepén robbant ki, méghozzá igen hevesen és – a politikai élet fordulataival együtt – egészen október 23-ig hullámozott. A vita – melynek csak főbb csomópontjait érinthetjük – elindítója Bihari Sándornak a fővárosi *Művelt Nép*-ben publikált *Miskolci kocsonya* című cikke volt.⁸⁴ Mint későbbi visszaemlékezésében írta, az írásból kicsendülő „primitív gond, gondolkodásmód” tűnik fel majd fél évszázad távlatából az olvasónak.⁸⁵ Mégis saját korában a miskolci közéletben bombaként robbantak a város kulturális elmaradottságával, a pártfunkcionáriusok szűklátókörűségével kapcsolatban megfogalmazott éles kritikái. Jellemző módon nem egy helyi orgánumban jelent meg – erre akkor semmilyen lehetőség nem kínálkozott volna –, hanem egy országos művelődéspolitikai lapban. (A *Művelt Nép* egyébként a XX. kongresszus után más vidéki városok – Miskolc mellett például Sopron – kulturális problémáinak nyilvánosságra hozására is törekedett.) A *Miskolci kocsonya* voltaképpen abba a folyamatba illeszkedett, ami a Nagy Imre-vonal kialakulását illetve az SZKP XX. kongresszusát kísérte: egyszerűen komolyan vette a pártvezetés saját szólamait a nyitásról, a hibák orvoslásáról, a – lehetőség szerint – félelemtől mentes közélet megteremtéséről, a nyílt és hiteles bírálat megfogalmazásának lehetőségéről, sőt arra való bátorításról, akkor is, ha annak pártfunkcionáriusok voltak az „áldozatai”. Utólag úgy tűnik, magát Biharit is meglepte cikkének heves fogadtatása. Egyrészt az ismerősöktől, vagy ismeretlen érintettektől érkező gratulációk, a pusztán problémafelvetés miatti köszönetnyilvánítások. A helyi értelmiségi kör meghatározó személyiségei (az említett irodalmárok mellett Bod Andor, a Hazafias Népfront titkára, Kordos László, a Megyei Könyvtár igazgatóhelyettese, a művésztelepen dolgozó képzőművészek, tanárok, például Papp László, Seres János, Vati József, Feledy Gyula stb.) kitörő lelkesedéssel fogadták a cikket, s egyre lelkesebben vettek részt a Kazinczy utcai Ávasi kávéházban⁸⁶ kialakult társaság, a közkeletű nevén Pilvax-nak nevezett csoport beszélgetésein, vitáin. (A miskolci értelmiség hangulatát remekül kifejezte Bihari Sándor: *1956 nyara* című verse.⁸⁷) A cikk a kulturális irányítás kérdéseit is feszegette, így ettől kezdve valamennyi kulturális, irodalmi program, előadást éles politikai felhangokat kapott a miskolci közéletben is.

A helyi pártszervek ugyanakkor ettől nagyon is eltérően reagáltak, túlzott élességgel vádolták Biharit – valójában nem a cikk tartalma vagy stílusa, sokkal inkább annak pusztán megjelenése irritálta őket. A fiatal költőt kétheti baljóslatú „csend” után rendelte be a megyei pártbizottságra Koval Pál másodtitkár, és figyelmeztette a „pártszerű” magatartásra,⁸⁸ ami gyakorlatilag a problémák nyilvánosság előtti elhallgatásának felelt meg akkoriban. (Földvári ekkor épp szabadságon volt.) A megyei vezetésnél is jóval merevebb városi pártbizottság pedig, a nyitás légkörével szemben idegenkedő Déri Ernővel az élen az 1955. decemberi párthatározat szellemében durva hangú brosúrát készített, melyben nemcsak

⁸³ *Széphalom*, 1956. 3-4. sz. 130. p.

⁸⁴ Ld. ... old.

⁸⁵ BIHARI, 1996. 10-11. p.

⁸⁶ Nem messze a miskolci „villanyrendőrtől”, a mai Western Kocsma helyén működött.

⁸⁷ Ld. ... old.

⁸⁸ Ld. erről pl. BIHARI, 1996. 11-12. p.

Biharit bélyegezték a „népi demokrácia ellenségének”, hanem a cikkének helyt adó *Művelt Nép* szerkesztőségét is. A sillabuszt Földvári nem engedte közzétenni, ugyanakkor benne is megfogalmazódtak bizonyos félelmek a kocsonya-cikk kritikájának élességével kapcsolatban.⁸⁹

A helyi értelmiség azonban határozottan megindult a demokratizálódásért folytatott harcban, részben tudatosan másolva, részben saját felismerésének köszönhetően a fővárosi értelmiséghez nagyon hasonló lépésekre szánta el magát. A legtöbb probléma felismerésére nyilván maguktól jutottak el, ugyanakkor egyre intenzívebbé váltak fővárosi személyes kapcsolataik is. (Az írószövetségbe is belépő és aktivizálódó Bihari Sándor, Nagy Attila színművész és mások például többször ellátogattak a Petőfi Kör vitáira.⁹⁰) Budapesten május végén alakult meg formálisan is a Petőfi Kör, mely a július eleji de facto betiltásáig (ld. erről alább) több demokratikus légkörű vitaestet rendezett a fővárosban, példája lelkesítően hatott vidéken is. Különösen azután, hogy a DISZ Központi Vezetősége május végén szintén szorgalmazta vidéki körök létrehozását, Szombathelyen például hivatalosan is megalakult Vasvári Pál Kör néven.⁹¹ Érdekesség, hogy a *Széphalom* 1956. évi 3-4. számát július-augusztusi megjelenéssel tüntették fel, ugyanakkor a szám szerkesztését június második felében zárták, pont a Miskolci kocsonya-cikk megjelenése és a „Petőfi Körös” értelmiségi mozgalmakat durván elítélő július eleji központi illetve helyi akciók között. A lapszám hírvonatában például szerepel, hogy Bihari cikkét önálló alkalommal vitatta meg a miskolci írócsoport, majd a tudósítás így zárul: „A vita eredményeként csoportunk javaslatot tett egy nyilvános ankét megtartására, amely a kulturális élet égető feladatainak meghatározását célozza. A vitában részt vettek továbbá elhatározták a Petőfi Kör megalakítását is, s a közérdekű előadások, viták irányítására a Hazafias Népfront Városi Bizottságát kérték fel.”⁹² A miskolci Petőfi Kör megalakítását Koós Béla, a DISZ megyei titkára is szorgalmazta (Földvári Rudolf ugyan óvta az elhamarkodott lépéstől),⁹³ július eleje után ez a terv elképzelhetetlen lett volna, különösen a „kompromittálódott”, az értelmiséggel szemben amúgy is egyre bizalmatlanabb pártvezetés szemében vörös posztóként ható elnevezéssel.

A *Széphalom*-nak egyébként a 2., illetve különösen az említett 3-4., összevont száma a korábbinál látványosabb színvonalbeli emelkedést tükrözött. Nemcsak a „pártos sematizmustól” elforduló, a társadalmi jelenségeket árnyaltabban megközelítő ábrázolásmódok, a kiműveltebb irodalmi műfajok és stílusok mutatkoztak meg benne, hanem egyértelmű politikai-közéleti állásfoglalás is. Megjelentettek például jónéhány korábban elhallgattatott írónak a műveiből (köztük Szabó Lőrinc-szonetteket *A huszonhatodik év* ciklusból, ld. alább) és újraközölték Benjámin László említett *Így vagyunk*⁹⁴ című költeményét, valamint Kónya Lajos, Lakatos István, Weöres Sándor és mások verseit is.

Június 27-én került sor a Petőfi Kör híres sajtóvitájára, melyen Tardos Tibor és Déry Tibor élesen szembefordultak a pártvezetéssel, a XX. kongresszus alapján sajtószabadságot, demokratizálódást követeltek.⁹⁵ Felszólalásaik hangvételére és mondanivalójára jellemző részletként Déry szavait idézzük: „A mai vezetésnek talán legsúlyosabb hibája, hogy nem bíz az emberben, nem bíz bennünk, a bizalmatlanságra építik gondolkodásukat, módszereiket, gyakorlatukat, lebecsülik azoknak az embereknek az értelmi képessége-

⁸⁹ **Ld. ... old.** A kocsonya-cikket korábban többen is értékelték, ld. pl. KUN, 1979. 206-207. p.; VIDA, 1983. 116-117. p. stb.

⁹⁰ Utóbbiról ld. BERTHA, 1990. 214. p. **Ld. még erről Hegyi Imre visszaemlékezésében is: ... old.**

⁹¹ Az eseményekre ld. pl. többek között: VARGA (szerk.), 1990. 34-37. p. A miskolci egyetemen összeel Ságvári Kör néven próbáltak hasonló vitafórumot kialakítani. UNGVÁRY, 1991. 35. p.; BALÁS, 1990. 9. p.

⁹² *Széphalom*, 1956. 3-4. sz. 130. p.

⁹³ B.-A.-Z.m.Lt. XXXIII-5.1.1. 442. dob. 1. cs. 2. p.

⁹⁴ Ld. fentebb, ill. PORKOLÁB, 1992. 52. p.

⁹⁵ Beszédeiket – többek között – közölte: STANDEISKY, 1990. 148-163. p.

it, akikkel meg akarjuk teremteni a szocializmust, nemcsak a tisztességüket, hanem az igazságérzetüket, egyszóval a nép erkölcsi erejét, a gondolkodásra és az alkotásra való képességeit is. [...] Ennek egyetlen módja, hogy gondolkozzunk, gondolkodásunkban pedig első lépcső a bíráló. Bíráló természetesen az élő személyekről, akik rosszul végzik a dolgukat, de bírálata az eszméknek is, amelyek rossz munkájukat lehetővé teszik, sőt, néha egyenesen kényszerítik őket a rossz munkára.”⁹⁶ A Petőfi Körben elhangzottak már jelentősen meghaladták az ekkor még mindig Rákosi által irányított pártvezetés által elviselhető szintet. Az 1955. októberi memorandum-ügy utáni forgatókönyvet akarták újra elővenni, egyrészt kemény hangú határozatban elítélni a történeteket (ezáltal rettentve el a párttagságot a példájuk követésétől), másrészt retorziókat alkalmazni az irányító-kezdemenyező szerepet betöltő értelmiségiekkel szemben. Mindezeket a miskolci, borsodi pártvezetés helyi szinten is ugyanúgy kívánta alkalmazni a helyi „Petőfi Körös” mozgalom szállásainál szemben.

1956. június 30-án született meg a Központi Vezetőség határozata „politikai kérdésekről, a Petőfi Kör vitáiról”,⁹⁷ melyben Déryt és Tardost demagógiával, a munkásosztály és a párt vezető szerepe tagadásával, burzsoá, ellenforradalmi nézetek hirdetésével vádolták, és megnevezték a „párt és a népi demokrácia ellenes fellépések” szervezéséért felelős Nagy Imre körét is.⁹⁸ A Petőfi Kör két felszólalóját kizárták a pártból, Rákosi összeállította az ún. 400-as listát a letartóztatandó személyekből stb. A drasztikus intézkedésekre azért is kerülhetett sor, mert éppen június 28-án dördült el a poznańi sortűz, mely mintegy 50 halottat követelt a jobb életszínvonalat, demokratikus reformokat követelő munkástömegből. A magyar pártvezetés hisztérikus ellentámadását ugyanazok a jelenségek kísérték, amelyek az „ellenséggel” szemben a Rákosi-éra korábbi szakaszaiban is megszokottak voltak. Vagyis szervezett munkásgyűléseken demonstráltak a párt erejét, hergelték a „lázadókkal” szemben a munkások indulatait, előre megrendelt szimpátia-táviratok százait küldték a pártközpontba stb.⁹⁹

Miskolcon is a pártvezetés ezen forgatókönyv alapján igyekezett a KV-határozat szellemében fellépni az ekkor már egyértelműen a népi demokrácia-ellenes szervezkedéssel vádolt értelmiséggel szemben. Az itteni indulatokat tovább fokozta a *Miskolci kocsonya*-cikk által teremtett helyzet. Július 2-ára Földvári Rudolf megyei aktívaülést hívott össze a miskolci kamaraszínházba, melynek hallgatósága lelkesen kiállt a „borsodi dolgozók szemét felnyitó” határozat mellett.¹⁰⁰ A megyei első titkár – ha jóval visszafogottabban is mint más pártvezetők – szintén a KV-határozat jogossága mellett érvelt, cselekedeteit az indokolta, hogy bár a „Petőfi Körös” értelmiség véleményével, felfogásával több ponton is azonosult, annak hangját túlzottan radikálisnak vélte, és attól félt, most egy csapásra megsemmisülhetnek azok az eredmények, melyeket Borsodban 1954 óta szívós munkával értek. Az aktívaülésen többek között így beszélt: „A Petőfi Kör egyik vitájára 1500 jegyet adtak ki és 6000 főnyi tömeg jelent meg. Kikből toborzódott az a 4500 főnyi plusz? Azokból a deklasszált elemekből és polgári restaurációról álmodozó osztályidegenekből, továbbá mindazokból a többi ellenséges elemből, akik fülében kedvesen cseng a bármilyen finom csomagolásban intézett támadás népi demokráciánk rendje ellen.” Az írókat, értelmiségieket és nyilvános fellépésüket, cikkeiket egyaránt ellenséges politikai szándékkal felruházó értékelés teljes egészében a KV-határozatra támaszkodott. A mintegy 250 jelen

⁹⁶ Uo. 162. p.

⁹⁷ MDP-HATÁROZATOK. 434-435. p.

⁹⁸ Nem sokkal korábban, június 6-án a pártellenzék tüntetően ünnepelte meg Nagy Imre 60. születésnapját, melyet a KV határozatban ítélt el. Nagy Imre július 1-i levelében védelmébe vette a XX. kongresszus eredményeit és visszautasította a rá illetve elvbarátaira szórt rágalmakat.

⁹⁹ Részletesen ld. minderről: ÓLMOSI, 1990.

¹⁰⁰ Az itt elhangzottakról részletesen tudósít: *Nem engedjük a XX. kongresszus szellemét meghamisítani!* In: *Északmagyarország*, 1956. július 4. 1. p. A megyei lap közölte a KV-határozat szövegét is.

lévő párttag egymást túllícitálva bizonygatta, hogy „ezeknek a demokrácia védelmének ürügyével vezetett támadásoknak és a Petőfi Kör vitáin kialakult hibás szellemnek a kihatásai hogyan gyűrűznek el saját munkaterületükig”, ezért a legnagyobb éberségre intették egymást. Úgy vélték, a „sajtó helytelen vonalvezetése” az „ellenforradalmi elemeket” erősíti, a dolgozókat passzívvá teszi. (Az is megfelelt a KV-határozat következményének, hogy az *Irodalmi Újság*-ban és más „ellenzéki” orgánumban megjelent cikkeket jelentősen túlértékelve, azoknak tulajdonították a munkásság elégedetlenségét.) Az egyre jobban elszabaduló indulatokat Földvári az ülés második felében igyekezett tompítani, kevés sikerrel. Mint hangoztatta: „A Központi Vezetőség határozata után kommunistáinknak, párt-szerveinknek az a feladatuk, hogy a megtévesztetteket, a nevelhetőket türelmes, felvilágosító munkával meggyőzzük hibás nézeteik helytelenségéről.” Az aktíva végül egy, a KV-nek címzett szimpátia-levél elfogadásával ért véget, melyet a jelenlévők „hosszantartó tapssal, egyöntetűen helyeselve” hallgattak. A helyi pártvezetés jellemző módon így értékelte ekkor a helyzetet: „A *Művelt Nép*-ben és más módon is (pl. a budapesti írószövetségtől) arra uszítják a miskolci írókat, hogy csináljanak már ők is Miskolcon Petőfi-kört és kezdjenek hozzá a nyílt párt- és demokráciaellenes uszításhoz.”¹⁰¹ A későbbi beszámolók az 1955. decemberi memorandum-ügyet követő, említett budapesti munkásaktíva légkörével rokonítják ezt a miskolci rendezvényt is.¹⁰² Ónodvári Miklós – a később a Kádár-restauráció szolgálatába álló – újságíró októberben papírra vetett sorai lincshangulatról, a Petőfi Körhöz hasonló mozgalmakat „csírájukban kiirtani” akaró felszólalásokról tanúskodnak, melyben a hozzászólni akaró értelmiségiek szót sem kaphattak. A következő néhány napban sorra rendeztek kisebb térségi, illetve üzemi pártaktívaüléseket, ahol ugyanezek a tendenciák érvényesültek. Az Ózdi Kohászati Üzemek aktívaülése például a régebbi éveket idéző kifejezésekkel fordult a Központi Vezetőséghez: „Mi, ózdi dolgozók teljesen egyetértünk a KV határozatával, s azzal válaszolunk Dérynek és társainak, hogy második féléves tervünket is határidő előtt teljesítjük.”¹⁰³ Július 5-én pedig több járási, városi stb. ülésre került sor,¹⁰⁴ jelentőségében mégis sokkal kiemelkedőbb a Miskolc város párttagjainak részvételével lebonyolított értekezlet. A szintén forró hangulatú tanácskozáson elfogadott dokumentum „elítélte a Petőfi Kör vitáin megnyilvánult demagógiát s egyes újságok hasábjain a párt és a népi demokrácia ellen irányított támadásokat”.¹⁰⁵

Ugyanezen a napon a „miskolci vita” folyamatában kiemelkedő jelentőségű eseményre került sor. Csak a véletlen hozta úgy, hogy a hozzávetőlegesen hetente-kéthetente megrendezett miskolci irodalmi estek soron következő vendége Kónya Lajos költő lett.¹⁰⁶ Kónya ugyanis kommunista költőként indult, 1953-ban Nagy Imre híve lett, szembefordult a sztálini elvekkel és módszerekkel, egyre többet bírálta a pártvezetést, az ún. irodalmi ellenzékhez csatlakozott (aláírója volt például az 1955. évi memorandumnak), támogatta a Petőfi Kört stb. (Erdei Sándor, akit 1956. szeptemberében választottak meg az írószövetség titkárának, találó jellemzést adott róla: „Kónya Lajos, a legszaporább költőnk, aki mindenre verset írt, bármi történt vele, rögtön folyt a vers a tolla alól, hol gyöngébbek, hol jobbak, hát főleg gyöngébbek ugye, de azért én számon tartom, hogy voltak neki jó versei is. Szó-

¹⁰¹ Az aktívaülésről készült pártiratokat részben ismertette: KUN, 1979. 207-209., 245-246. p.; ill. MAJOROS BALÁZS: Az 1956-os ellenforradalom története Borsod-Abaúj-Zemplén megyében. (Szakdolgozat.) Kézirat. É.n. HOM. HTD. 91.13.1. 12-13. p.

¹⁰² Ld. ... old.

¹⁰³ *Pártunk és Központi Vezetősége mindig számíthat ránk.* In: *Északmagyarország*, 1956. július 6. 3. p. A tudósítás nem véletlenül ezzel egyidejűleg számolt be a diósgyőri Lenin Kohászati Művek nagyüzemi pártaktíva üléséről.

¹⁰⁴ Ld. pl. az abaújszántói járási ülésre: *Azon leszünk, hogy állandóan fejlesszük a párt-demokráciát.* In: *Északmagyarország*, 1956. július 7. 3. p. stb.

¹⁰⁵ *Miskolc kommunistái egy emberként állnak ki a KV határozata mellett.* In: *Északmagyarország*, 1956. július 8. 2. p.

¹⁰⁶ A visszaemlékezések között ld. erről pl. ... old.

val ez a Kónya Lajos most ugyanilyen szaporán, vagy még szaporábban énekelte meg, versben, prózában és mindenképpen ezt a drámai krízist. És fáradhatatlanul ösztökélte magát is, meg az írókat is, hogy most aztán itt az idő, most végére kell járni ennek a beteg szellemnek, ami itt kialakult, és ezeket a hibákat a gyökerükig ki kell ásni, mert másképp nem lehet jóvátenni és elkerülni őket!”¹⁰⁷) A Petőfi Körrel kapcsolatos KV-határozat után az irodalmi élet valamennyi eseményét a pártszervek egyértelműen – ellenséges, de legalábbis gyanús – politikai akciónak tekintették, s annak megfelelően készültek rá. A miskolci Kónya-estet valóságos hisztérikus légkör előzte meg. A szervezők által legfeljebb száz érdeklődővel kalkulált estről (többet a TIT Széchenyi u. 16. sz. alatti klubterme be sem tudott volna fogadni) legmagasabb szinten tudtak a fővárosban is, és egyértelműen a „Petőfi Körös” stílusú felszólalások elhangzását akarták megakadályozni, a résztvevőket és az írócsoport hangadóit nyíltan és burkoltan megfélemlíteni. Mint a június 30-án készült meghívóból kitűnik (ld. mellékelt) a szervezők „irodalmi életünk aktuális kérdéseiről” szerettek volna kötetlen beszélgetést tartani. A heves ellenlépések önmagukban demonstrálták, hogy 1956 előtt mennyire felértékelődött az irodalom társadalmi-politikai szerepvállalása. Koval Pál, a Borsod megyei pártbizottság másodtitkára eleinte a betiltást fontolgatta, az állambiztonsági szervek (ÁVH, rendőrség) pedig tucatjával küldtek civil ruhás ügynököket az értelmiségiek „kötetlen beszélgetésére”, egyes visszaemlékezések szerint a városi pártbizottságon saját meghívókat is gyártottak (lényegében hamisítottak), hogy a „megbízható” emberek túlnyomó többségben legyenek, amúgy is feljegyezték a megjelentek neveit stb. (Az estet egyébként hivatalosan két intézmény szervezte, a TIT és a Hazafias Népfront, előbbi képviselőjében Bihari Sándor, utóbbiban pedig Bod Andor városi titkár írta alá a meghívót.)

¹⁰⁷ ERDEI (1992.) 448. p.

Miskolc, 1956. június 30.
Ikt.sz : 263/1956.

Kedves Barátunk ! Kedves Elvtárs !

Szeretettel meghívjuk Önt és ismerőseit 1956. július 5-én, csütörtök este 7 órakor az Értelmiségi Klubban /Széchenyi utca 16. I. emelet/ tartandó irodalmi beszélgetésünkre, amelyet a TTIT irodalmi szakosztályával közösen rendezünk.

Az esten Kónya Lajos kétszeres Kossuth-díjas költőnk kötetlen beszélgetés formájában számol be mai irodalmi életünk jelentős kérdéseiről. Saját verseivel és legjobb élő költőtársai legújabb verseivel dokumentálja mondanivalóját.

Tekintettel a nagy érdeklődésre, szíveskedjék pontosan megjelenni.

Elvtársi üdvözléssel:

Bihari Sándor s.k.
a TTIT irodalmi szaktitkára

Bod Andor s.k.
a Hazafias Népfront Városi Bizottságának titkára

*Meghívó a Kónya Lajos-estre*¹⁰⁸

A Széchenyi u. 16. sz. hátsó udvara,¹⁰⁹ ennek emeleti előadótermében került sor az 1956. július 5-i Kónya Lajos-estre (A TIT ma is az épületben működik)

¹⁰⁸ Papp László tulajdonában.

¹⁰⁹ Készítette: Fazekas Csaba.

A megyei és a városi pártbizottság vezetői közvetlenül arról a miskolci pártaktíva-ülésről érkeztek a Kónya-estre, mely a június 30-i határozattal azonosulva elítélte a Petőfi Kör és a hozzá hasonló szemléletű értelmiségi csoportokat. Kónya eredeti szándékát tekintve kerülni akarta a direkt politizálást, viszont – a pártbizottsági emberek részéről érkező szervezett és provokatív kérdésekre válaszolva – védelmébe vette a Petőfi Kör, elítélte az írókkal szemben felülről táplált indulatokat és alaptalan vádaskodásokat, s leleplezte, hogy az értelmiségiekre acsarkodó funkcionáriusoknak mennyire fogalmuk sincs arról, mi is történt a Petőfi Körben. A miskolci író-értelmiségi csoport megfélemlítését célozták a beültetett ÁVH-sokon kívül az utcákon cirkáló rendőrautók, Bihari és Szekrényesi letartóztatással való fenyegetése stb. Kónya Lajos néhány nappal később az írószövetség pártalapszervezetének gyűlésén számolt be a Miskolcon történetekről, melyből kiderül, hogy mennyire mély – és lényegében indokolatlan – félelmet táplált a pártvezetés az írók felé.¹¹⁰ Helyi pártvezetők például (egyértelműen „fentről” kapott instrukcióknak megfelelően) kifejezték meggyőződésüket, miszerint Poznańban is a sajtó szabadabbá tétele, az írók mozgásszabadságának növelése vezetett a halottakat is követelő utcai felvonulásokhoz. (Bár paradox módon abban kétségtelenül volt némi igazság, hogy a szabadabb légkörű irodalmi és kulturális élet, a nézetek nyilvánosság előtti ütköztetése előbb-utóbb kikezdte a pártállam alapvető struktúráit.) Másrészt pedig nyíltan azzal vádolták az írókat, hogy a népköztársaság megdöntésére, a hatalom átvételére készülnek. (Ez az alapos túlzás – mondani sem kell – egyszerűen ostobaság volt részükről.) A Kónya-esten a megfélemlített értelmiségiek csak csendesen tüntettek a június 30-i határozat szelleme ellen, felszólalni egyedül Bihari Sándor merészelt. Ennek szövege nem áll rendelkezésünkre, bár későbbi utalásokból úgy tűnik, Bihari – elismerve, hogy a kocsonya-cikkkel szelet vetett és vihart aratott – mégis kiállt a pártellenzékhez húzó értelmiségiek mellett. Biharit végül a heves figyelmeztetéseken túl annyi retorzió érte, hogy visszavonták korábban már megkapott lakáskiutalását, ami egyértelműen a helyi vezetés „bosszújának” számított.

A Kónya-est végül is azért számít fordulópontnak 1956 borsodi előtörténetében, mert az itt tapasztaltak hatására a helyi pártvezetés az írócsoporthoz való közeledés mellett döntött. Mintha többen rádöbbenek volna (számos kivételt erősítő szabállyal), hogy az írók tulajdonképp nem is akarnak rosszat, nem viselkedtek „pártszerűtlenül”, érdemes őket inkább párbeszéd folytatása útján megnyerni közös ügyüknek, mint drasztikus intézkedésekkel. (Egyébként is a „pártszerűtlenség” nehezen meghatározható vádjá hangzott el a legtöbbit a „Petőfi-körökkel” kapcsolatban.) Július 5. után Földvári és a pártvezetés az írókkal folytatott párbeszéd-folyamat elmélyítésére törekedett, maga Földvári egyértelműen úgy vélte, hogy az írók nem veszélyeztetik, hanem inkább támogatják az 1954-ben megkezdett folyamatot, s bár a Kónya-estre még inkább politikai megbízásból ment el, ettől kezdve őszintén érdekelték a helyi értelmiségi körökben történetek, igyekezett is támogatni őket. Jellemző, hogy a közvélemény a Kónya-estet megelőző kiélezett helyzetről, az írócsoport fenyegetettségéről semmit nem tudott. Az *Északmagyarország*-ban néhány nappal később megjelent rövid tudósítás már a pártvezetés visszakozásának, az értelmiségiekkel kapcsolatos irányváltásának szándékát tükrözte,¹¹¹ azzal a céllal készült, hogy demonstrálja a pártvezetés pozitív elkötelezettségét és még inkább rámutathasson azokra, akik „nem értik” a jó szándékot, nem támogatják a pártot. Július 11-én például bizalmas megbeszélést tartott a pártvezetés az írócsoport tagjaival, melyen Földvári kifejtette, hogy „a megyei pártbizottság ismét alá akarja húzni, hogy támogatja és akarja az egészséges vitákat. Ezt azért tartjuk fontosnak hangsúlyozni, mert a [június 30-i] KV-ülés után volt egy vita [a Kónya-esten], amit a jelenlévők igen pozitívnak értékeltek, mégis volt olyan hang, hogy »most megint hallgass jön.« A megyei pártbizottság továbbra is bízik az értelmiségben,

¹¹⁰ Ld. ... old.

¹¹¹ Ld. ... old.

kérjük javaslatukat, tanácsukat, hogyan nyúljunk hozzá a fennálló hibák és fogyatékoságok felszámolásához.”¹¹² Az első titkár és több munkatársa egyértelműen a párbeszéd-folyamat folytatása és kiteljesítése mellett foglalt állást, sőt Koval Pál másodtitkár is az „értelmiségi területek képviselőinek fórumán” kifejezetten bátorította az írókat, hogy szervezenek további vitaesteket (nem sokkal korábban ő is a betiltás „egyszerűbb” változata mellett kardoskodott), felszólította a TIT és a Hazafias Népfront titkárait, hogy erre vonatkozóan mielőbb konkrét programot dolgozzanak ki, s azt a legszélesebb nyilvánosság bevonásával valósítsák is meg.¹¹³ (Emlékeztetünk rá, hogy pár nappal korábban e két szerv titkárai készítették elő a heves túlreagálással fogadott Kónya-estet is.)

Földvári és a pártvezetés ettől kezdve korrekt vitára törekedett az írókkal, s ha sok mindenben továbbra sem értettek egyet (ld. alább), a párbeszédet az ellenvélemény-megfogalmazási és a nyilvánossághoz jutási jog elismerése, a kölcsönös jó szándék demonstrálása jellemezte, valamint az, hogy egyre kevésbé kellett az „ellenzék” írócsoportnak fizikai retorzióktól tartania. (Néhány héttel később például – Földvári ráhatására – rendeződött Bihari lakásügye is, vagyis megkapta a korábban visszavont kiutalást, maga az első titkár is ellátogatott új otthonába.¹¹⁴) Ellenvélemények ettől kezdve Borsodban nem is annyira a pártvezetés és az értelmiség között alakultak ki, sokkal inkább előbbin belül jelentkeztek nézetkülönbségek, hogy mely határig lehet a nyitás politikáját engedni, mely pontig lehet a bírálatokat megfogalmazni és nyilvánosságra hozni.

Sokat számított az „ellenzék” politikai vonalának népszerűbbé válásában a július 18-21. közötti, történelmi jelentőségű KV-ülés. Rákosi Mátyás menesztésében, Farkas Mihály kizárásában és tevékenységének elítélésében, valamint az ekkor elfogadott határozatokban az – egyébként kölcsönösen sokat hivatkozott – „XX. kongresszus szellemének” kiteljesülését, a demokratizálódás folytatását látták.¹¹⁵ Érdekeséggéppen meg kell jegyezni, hogy az említett határozatokat a közvélemény túlnyomó része pozitívnak, a demokratizálódást segítő intézkedéseknek, sőt egy új, „júliusi szellem” forrásainak látta. Ugyanakkor az ominózus KV-ülésen (például Révai József és Andics Erzsébet szájából) elhangzottak valamint a határozatok konkrét szövege a párt ideológiai szerepvállalásával és az értelmiséggel kapcsolatban még teljes egészében a korábbi KV-álláspontot ismételte újra. A „szektas” hibák mellett például felhívta a figyelmet arra, hogy legalább akkora problémát jelent a párt számára a „jobboldali elhajlás”, melynek fő képviselőjét Nagy Imrében és környezetében nevesítette, újra helyesnek és követendőnek nevezte a június 30-i Petőfi Kör-ellenes intézkedéseket, elítélte a („burzsoá nézetek terjesztésének” lehetőségét biztosító) sajtószabadságot, és keményen elítélte azokat, akik a XX. kongresszusra hivatkozva voltaképpen csak „kispolgári opportunisták” illetve „burzsoák” nézeteiket akarták terjeszteni. „Ezért a Központi Vezetőség éberségre inti a párt valamennyi tagját, a népi demokrácia minden hívét.” – fogalmazott jellemző módon a határozat.¹¹⁶ Főleg a pártellenzék fogadta lelkesen a júliusi KV-ülést, melynek annál nagyobb lett pár hét múlva a csalódása, amikor rádöb-bent: igazából lényegi megújulás a pártvezetésben nem következett be, kifinomultabb módszerekkel ugyan, de továbbra is a kultúráirányítás dogmatikus hívei voltak a meghatározók. Az új irodalmi lapok kilátásba helyezett engedélyezése felvillanyozta ugyan az író-társadalmat, az írók ügyét azonban még a témában szót kérő KV-tagok (köztük Földvári

¹¹² A bizalmas pártiratot idézi: KUN, 1979. 210. p.

¹¹³ *Az alkotó szellemű vitáért.* In: *Északmagyarország*, 1956. július 15. 2. p. A Hazafias Népfront is igyekezett élni a lehetőséggel, egy hónappal később konkrét programban támogatta a kulturális életben való szerepvállalást. Ld. pl. *Felhívás népfrentbizottságainkhoz.* In: Uo., 1956. augusztus 26. 5. p.; ill. később: *A Hazafias Népfront megyei bizottságának akcióprogramja. 1. r.* In: Uo. október 2. 2. p. stb.

¹¹⁴ Bihari Sándor interjú. Készítette Molnár Adrienne 1992-ben. 1956-os Intézet Oral History Archívuma, 521. sz. 57. p.

¹¹⁵ A határozatokra ld. pl. MDP-HATÁROZATOK. 437-461. p.

¹¹⁶ Uo. 456-457. p.

Rudolf) sem karolták fel úgy, ahogy azok igazán szerették volna.¹¹⁷ Hasonló volt a helyzet a KV június 14-én elfogadott értelmiségpolitikai határozatával is, mellyel a testület augusztus 2-án újra foglalkozott.¹¹⁸ Ez utóbbi és nagyon is jelentőségteljes határozat azért is érdekes, mert – túl azon, hogy megkövette az értelmiséget korábban elszenvedett sérelmeiért, felismerte e réteg társadalmi fontosságát, számított a régi, vagyis 1945 előtt végzett diplomások tapasztalataira stb. – számos „kapaszkodót” biztosított a XX. kongresszus nyomán további demokratikus reformokat követelő értelmiséginek, köztük az író-társadalomnak is. Biztatón hangzottak számukra „a valódi viták hiányával, az egyéni gondolatok gyakran gyanakvó fogadtatásával” kapcsolatos hibák megnevezése és elítélése, konkrét bátorításnak pedig az, hogy „a TIT [...] és az értelmiség többi szervezetei folytassák tovább és szélesítsék ki eddigi tevékenységüket, az értelmiség sajátos szellemi és társadalmi életének kifejlesztésére, az ismeretterjesztő propaganda színvonalának emelésére”, az, hogy „a napi- és hetilapok foglalkozzanak többet és alaposabban az értelmiségi politika kérdéseivel” és így tovább. Az MDP KV Politikai Bizottsága augusztus 24-én hozott határozatot továbbá az írószövetség közgyűlésének előkészítéséről.¹¹⁹ A dekrétum szövege abból indult ki, hogy jelentős változások következtek be az írók magatartásában, s ha a júliusi határozat említett „rég”i” passzusával nem is foglalkozott, az azért figyelemreméltó, hogy az 1955. decemberi intézkedéseket több ponton is elhibáztattnak, felülvizsgálandónak nevezte. (Például a pártból való kizárások, a jobboldali elhajlás „mértékének” vonatkozásában stb.) Mindennek nyilvános elismerését ugyan nem tartotta helyesnek,¹²⁰ az írószövetségnek viszont lényegében szabad kezét adott az új elnökség megválasztásában.

A miskolci írócsoport is azok közé a szellemi műhelyek közé tartozott, melyek nem tettek mást, mint igyekeztek komolyan venni és a gyakorlatba átültetni a párthatározatnak eme passzusait. A júliusi határozatok után tulajdonképp a pártvezetés és „ellenzéke” között ez a fajta „értelmezési” vita erősödött fel egyre jobban: mit is tekinthetünk tulajdonképp a XX. kongresszus szellemének, lehet-e nyíltan bírálni a funkcionáriusokat, vagy mindennek pusztá felvetése is „pártszerűtlen” stb. A Bihari Sándor kocsonya-cikke nyomán meginduló polémia már kezdetben fordulatot adtak a júliusi határozatok, elsősorban azáltal, hogy a vita a nyilvánosság fórumain, főleg a sajtóban folytatódott tovább. A *Művelt Nép* júliusban is élesen felvetette a miskolci kulturális intézményekkel kapcsolatos kritikáját,¹²¹ de a kocsonya-ügyet azzal lendítette igazán tovább, hogy mintegy tíz napot a városban töltött a lap munkatársa, B. Nagy László, aki a hónap végén terjedelmes – mai kifejezéssel élve: oknyomozó – riportot közölt Miskolc szerteágazó kulturális problémáiról.¹²² A cikk a funkcionáriusok műveletlenségét és a kulturális ügyekhez való hozzá nem értését akarta bemutatni, egy-egy esemény jelentőségét azonban talán el is túlozta. (Például amikor a funkcionárius-kritika tengelyében a városi pedagógusnap programjával kapcsolatos első titkári véleményt említette stb.) Földvári terjedelmes választ írt, ahol igyekezett pontról pontra megcáfolni a B. Nagy által említetteket, örömet fejezte ki a nyilvánosság előtt folyó polémia miatt, ugyanakkor kritizálta az újságcikk egyes kitételeit, a szerző stílusát, továbbá azt hangsúlyozta, hogy Borsod és Miskolc már megindult a „kocsonyás” állapotból kiveze-

¹¹⁷ STANDEISKY, 1990. 242-244. p.

¹¹⁸ Szövege megjelent: *A Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőségének határozata értelmiségi politikánk néhány kérdéséről*. In: *Társadalmi Szemle*, 1956. augusztus. 29-41. p. Vö. MDP-HATÁROZATOK. 492. p.

¹¹⁹ MDP-HATÁROZATOK. 462-465. p.

¹²⁰ Tény azonban, hogy a *Szabad Nép* 1956. szeptember 16-i szerkesztőségi cikke (Az Írószövetség közgyűlése elé) több ponton megette a decemberi határozat korrekcióját. Ld. pl. STANDEISKY, 1990. 248-252. p.

¹²¹ Ld. pl.: GYURKÓ LÁSZLÓ: *Több teret a miskolci múzeumnak!* In: *Művelt Nép*, 1956. július 15.

¹²² B. NAGY LÁSZLÓ: *Miskolci gondok*. In: *Művelt Nép*, 1956. július 29. 4. p. B. Nagy László tanulmányának közlésétől e kötetben eltekintettünk, részben terjedelmessége miatt, részben azért, mert az abban felvetett kérdéseket pontosan elemezték az újságíróknak írott válaszok (Földvári Rudolf, Hajdú Béla, **ld. ... old.**), illetve B. Nagy viszontválasza. (**Ld. ... old.**)

tő úton. Viszontválaszában az újságíró védelmébe vette cikkének kitételeit, de egy nagyon fontos és a tényeknek megfelelő momentumban a sajtóvita résztvevői egyetértettek: példátlan esetben, a „júliusi szellem” diadalának számított, hogy egy megyei első titkárt, a Központi Vezetőség tagját a sajtóban bírálják, s utóbbi arra nem adminisztratív ellenintézkedésekkel, hanem nyilvános vitában, érvek felsorakoztatásával, a kapcsolatkeresés és a meggyőzés szándékával vesz részt. B. Nagy cikkét Földvárinál sokkal keményebben és kicsinyesebben utasította vissza az *Északmagyarország* publicistája, Hajdú Béla,¹²³ az ő írása még inkább megfelelt annak a szemléletnek, mely a gondok felvetését, a nyílt bírálat pusztá tényét is a mindenáron való hibakeresésnek, kákán való csomót keresgélésnek tudta be, és Miskolc 1945 utáni kulturális fejlődését sikertörténetnek, problémáit felületes jelenségeknek látta. A pártvezetés korábban szokásos fölényes gúnyolódásával intézte el a *Művelt Nép*ben több cikkben felmerült problémákat. Már ekkor nyilvánvaló volt, hogy a megyei pártlap a vitában nem éppen az „ellenzék” fóruma lesz, nem véletlen, hogy a Miskolc viszonyaival kapcsolatos kritikák nem helyi, hanem országos folyóiratban jelentek meg. (A *Széphalom* folyóiratot kifejezetten irodalmi orgánumnak szánták, a közéleti vitáknak csak ritkán, érintőlegesen adtak teret.) A forradalom napjaiban nem véletlenül panaszkodtak a miskolci újságírók is a korábbi megfélemlítettségre, a cenzúra kényszerére, illetve arra, hogy állandóan fejük felett lebegett a felelősségre vonás veszélye, ha „országos dolgokba avatkoznak”.¹²⁴

Szeptember 9-én látott napvilágot először a – formátumában és külső megjelenésében az *Irodalmi Újság*-ra kísértetiesen emlékeztető – *Kilátó*, a helyi írócsoport ellenzéki hangvételű lapja, addig a miskolci vitában álláspontjukat a *Művelt Nép* közvetítette. Bár tény, amellet, hogy az „Észak” a konzervatív pártvezetők és zszurnaliszták nézeteit tolmácsolta, október 23. felé haladva egyre többet jelentek meg hasábjain a „mérésékelt ellenzékiesség” gondolatai, illetve annak tolmácsolói. Az írócsoport hangadói (nem újságíró-tagjai) azonban alig-alig kaphattak teret benne, legfeljebb kisebb nyilatkozataikkal illetve velük kapcsolatos híradásokkal. Bihari Sándor például egy alkalommal Hajdú Béla említett cikkének azt a részét kifogásolta, amikor utóbbi úgy vélte, hogy Bihari az ominózus Kónya-esten önkritikát gyakorolt, s a kocsonya-cikkének „elhízázott hangját és helyt nem álló általánosításait” beismerte. Bihari ezt tagadta, mire Hajdú Béla is árnyaltabban (nem szó szerint, hanem emlékezetből) idézte fel Bihari szavait: „Lehet, hogy cikkem hangja nem volt megfelelő, helytelenül általánosítottam, és ma már másképp fogalmaznám meg, de engem a jó szándék vezetett.”¹²⁵ A B. Nagy László-cikk keltette hullámok azonban mindezzel nem csendesedtek és további hozzászólások nyomán a miskolci vita országos jelentőségű háttérret nyert. Először a Budapesti Pedagógiai Továbbképző Intézet két oktatója vélte úgy, hogy Földvári indokolatlanul sértődött meg Bihari és B. Nagy cikkein, és bár elismerték a borsodi első titkár igazát, amikor a korábbi időszakhoz képest jelentős előrelépésről beszélt, ugyanakkor meggyőződésüket fejezték ki, hogy ez csak az út eleje, és sok még a tennivaló. A miskolci vita kapcsán jóval általánosabb felismerésüknek is hangot adtak: „Véleményünk szerint a szocialista demokratizmusnak, a bírálatnak elengedhetetlen feltétele, hogy a népi demokrácia talaján állva, mindenki szabadon kifejthesse véleményét, írásban, vagy szóban, minden cenzori csonkítás nélkül, a tévedések szabadságát is meghagyva.”¹²⁶ A lap következő számában pedig a Népművelési Minisztérium népművelési főosztályvezetője kért szót, mivel Földvári és B. Nagy egyaránt feszegette a központi kul-

¹²³ Ld. ... old.

¹²⁴ ÓNODVÁRI MIKLÓS: *Naplóm*. In: *Északmagyarország*, 1956. november 1. 3. p. Faksimilében: IZSÁK et. al., 1996. 191. p.

¹²⁵ BIHARI SÁNDOR: *Nyilatkozat*. In: *Északmagyarország*, 1956. augusztus 19. 6. p.; HAJDÚ BÉLA: *Csak röviden*. In: Uo., 1956. augusztus 26. 6. p.

¹²⁶ SEBESTYÉN ENDRE – VÉRTES RÓBERT: *Hozzászólás a „miskolci gondok” vitához*. In: *Művelt Nép*, 1956. szeptember 2. 4. p.

túráirányítás felelősségének kérdését a Miskolcon kialakult kulturális állapotok miatt, illetve Császár Klára, a fiatal miskolci író is Bihari mellett foglalt állást, nyilvánosságra hozva a lakásával kapcsolatos mizériát.¹²⁷

A sajtóvita további fejleményeinek taglalása előtt megemlítjük még, hogy július végétől fokozódtak a pártvezetés és az írócsoport közötti találkozók. A pártszervek magatartása egyébként a júliusi határozat után Borsodban is ellentmondásos képet mutatott. A legfontosabb helyi feladatokat kidolgozó augusztus 6-i aktívaülésen például olyan határozatot fogadtak el, mely nemcsak a munkásság szociális helyzetének javítására, a törvénytelenül vádolt középparasztok, szociáldemokraták és más sérelmet szenvedettek anyagi és erkölcsi rehabilitálására, a tömegkapcsolatok javítására stb. vonatkozóan tartalmazott konkrét intézkedéseket, hanem a „párt és az értelmiség kapcsolatainak normalizálására” is.¹²⁸ A júliusi határozatokat követően az író-értelmiségi csoportokban jelentősen megnőtt a bizalom az MDP vezetése iránt. (Ld. erről fentebb.) Ugyanakkor mások továbbra is bizalmatlanok voltak a KV-határozat végrehajtásával kapcsolatban, hiszen sok esetben ugyanazon helyi funkcionáriusoknak kellett volna most az értelmiséget a közös munkába bekapcsolni, akik korábban a súlyos sérelmeket okozták. A pedagógusok, mérnökök, orvosok sok helyen féltek attól, hogy egyrészt a korábbi értelmiségellenes vezetés hibáit nem lesz könnyű orvosolni, másrészt a hirtelen megnyilvánult „bizalom” éppen hogy visszatetszéshez fog vezetni.¹²⁹ Nem meglepő tehát, hogy a megyei pártbizottság végrehajtó bizottsága szeptember 10-én még azt rögzítette, hogy lényegében semmi érdemi intézkedés nem történt az értelmiségpolitikai határozat megvalósítása során. A VB határozatából kitűnik, hogy Földváriék érzékelték: a korábbi dogmatikus-szektás pártvezetés politikája a társadalmi rétegek szembeállítását, féltékenységet eredményezte, s le kellett szögeznie, hogy az értelmiségi határozat „nem jelenti a munkások és dolgozó parasztok háttérbe szorítását”.¹³⁰ (A helyzetről egyébként pontos jellemzést adott Ungváry Rudolf egyik későbbi visszaemlékezésében: „Többségük [a miskolci pártfunkcionáriusokról van szó] egyáltalán nem érzékelt azokat a folyamatokat, melyek Budapesten érlelődtek. Az országot irányító Központi Vezetőség júliusi határozatában lényegében Rákosi uralmának mondtak búcsút, vele a személyi kultusznak. [...] Többségük legalábbis eleinte nem vette komolyan (talán csak taktikának vélték, amiben volt is valami), később meg nem értették, végső soron pedig eleve képtelenek voltak felfogni, hogy mit is kellene tenni.”¹³¹)

Déri Ernő és a miskolci írócsoport egyik megbeszéléséről¹³² a tudósító azt jegyezte fel, hogy ugyan teljes egyetértésre nem jutottak, de kölcsönös megegyezési törekvés jellemezte találkozójukat. Az írók konkrét kérdéseket tettek fel a városi első titkárnak. Benedek Miklós író-újságíró a törvénytelenül elítéltek rehabilitációjáról érdeklődött, mire Déri szerint mindenki teljes anyagi és erkölcsi kárpótlást fog kapni hamarosan. Déri egyébként megpróbált jó hatással lenni az ellenzéki hangvételű írókra is, sokatmondó volt, amikor nagyon megdicsérte például Déry Tibor *Szerelem* című novelláját. A bürokrácia visszafogását firtató kérdésre azt válaszolta, hogy nem ért egyet a személyzeti osztályok megszüntetésével. Szekrényesi Lajos (úgy is, mint érintett) arra várt választ, hogy hogyan volt illetve hogyan lehetséges az, hogy egyes funkcionáriusok felháborodtak a személyüket ért bírálatok miatt

¹²⁷ VARGA EDIT: *Nemcsak Miskolc gondjai!* In: *Művelt Nép*, 1956. szeptember 9. 4. p.; CSÁSZÁR KLÁRA: *Lesz-e lakása Bihari Sándornak?* In: Uo.

¹²⁸ A „júliusi politika” helyi megvalósítására vonatkozó iratokat idézte: KUN, 1979. 210-219. p. (Tanulmányának ezzel a problémakörrel foglalkozó része megjelent a *Borsodi Szemle* 1974. évi 4. számában is.) A határozatokat ismertető miskolci aktívaértekezletekről ld.: *Északmagyarország*, 1956. augusztus 11. 1. p.

¹²⁹ Számos vonatkozó pártiratot idéz: KUN, 1979. 219-221. p.

¹³⁰ Idézi: KUN, 1979. 221-222. p.

¹³¹ UNGVÁRY, 1991. 29. p.

¹³² *Beszélgetés az írókkal*. In: *Északmagyarország*, 1956. augusztus 2. 4. p.

és megtorlással is fenyegetőztek emiatt. Érdekes szituáció lehetett, amikor a városi első titkár úgy válaszolt, hogy ezek a funkcionáriusok „nem a párt álláspontját fejezték ki”, holott maga is hasonló tevékenység részese volt korábban. Szauervald Lajos író a tollfor-gatók nagyobb anyagi megbecsülését szerette volna elérni, mire Déri csak a városi pártbi-zottság által szervezett csehszlovákiai turistaút ajánlatával felelt. Augusztus 29-én a városi pártbizottság szervezésében újabb nagyszabású értelmiségi ankétra került sor,¹³³ melyen Földvári is részt vett. Déri Ernő előadásában a KV-határozatnak azt a részét emelte ki, mely a szocialista társadalom építésében továbbra is a munkásosztály vezető szerepét hangsúlyozta, ugyanakkor fontosnak nevezte a társadalmi együttműködést és az értelmiség sérelmeinek orvoslását. Az irodalmárok vonatkozásában kijelentette: „Az írócsoporttal eleven viták közepette cseréltük ki nézeteinket.” Ami pedig a pártszervek határozatait ille-ti, abban hangsúlyt helyezett az értelmiség politikai biztonságának, anyagi és erkölcsi megbecsülésének megteremtésére, a párttagfelvételeknél az addigi negatív diszkrimináció megszüntetésére, értelmiségi vitafórumoknak szánt „szabad pártnapok” szervezésére, „ak-tívacsoport” létesítésére stb.

Erre az ankétra nem sokkal a miskolci kulturális vita folyamát újra felvevő cikkek megjelenése után került sor.¹³⁴ Általánosságban a vitáról el kell mondani, hogy a polémia szeptember elejétől vált rendkívül sokrétűvé, amikor szeptember 9-én megjelent az írócso-port (pontosabban annak nyíltan „ellenzéki” irányzata) által kiadott kéthetilap, a *Kilátó* első száma. A *Kilátó* megjelentetését Földvári és Grósz Károly (ekkor a megyei agitációs és propaganda osztály vezetője) egyaránt támogatták, úgy gondolták, a szabad, demokrati-kus légkörű vita csak elősegíti a kibontakozás folyamatát. A lapot nehézkes lett volna önál-lóan engedélyeztetni, ezért azt az áthidaló megoldást választották, hogy a *Széphalom* mel-lékleteként, hivatalosan annak „különrovataként” jelentetik meg. Ennek ellenére egyértel-műen önálló lapként, az irodalmi pártellenzék folyóirataként számoltak vele. A felelős szerkesztői tisztet Szekrényesi Lajos töltötte be, s figyelemre méltó, hogy a szerkesztőség nem ugyanazokból állt, mint a *Széphalom* esetében, hanem sokkal inkább a „Pilvax-kör” meghatározó személyiségei kaptak abban helyet.¹³⁵ A *Kilátó* megjelentetését hivatalosan az *Északmagyarország* is üdvözölte, például így írtak róla: „Nagy várakozással tekintünk az új lap megjelenése elé, és a város és a megye társadalmi és kulturális élete iránt érdeklődő dolgozói nevében örömmel üdvözöljük a sajtó új borsodi termékeit. Bízunk abban, hogy az olvasók támogatásával rövidesen a megye és a város kulturális életének jelentős tényező-jévé válik.”¹³⁶ Ugyanakkor a megyei pártlap egyes munkatársai lettek hozzávetőlegesen október 20-ig a *Kilátó* legfőbb vitapartnerei.

A vitának voltaképp két nagyobb irányzatát különíthetjük el.¹³⁷ Egyrészt volt egy kife-jezetten elméleti síkja, mely az 1956 szeptember-októberi politikai helyzetet, annak egyes konkrét kérdéseit (borsodi vonatkozások, írószövetségi közgyűlés stb.) elemezték, továbbá olyan a miskolci kulturális irányítással foglalkozó eseményekhez kapcsolódtak, melyek

¹³³ *Értelmiségünk segítse még jobban építőmunkánkat, bírálja annak fogyatékoságait. Beszámoló a miskolci értelmiségi dolgozók ankétjáról.* In: *Északmagyarország*, 1956. szeptember 5. 4. p.

¹³⁴ Elsősorban – a később munkástanácsi vezetővé és a forradalom egyik elítéltjévé lett – BOGÁR KÁROLY, a városi párt VB kulturális osztályának vezetője és KISS KÁROLY, a városi tanács VB. népművelési osz-tályvezetője közösen jegyzett cikkére utalhatunk: *Tegyük közügyvé Miskolc város kulturális életének megjavítását.* In: *Északmagyarország*, 1956. augusztus 19. 6. p. A cikk elsősorban a tömegkultúra és a népművelés aktuális, intézményekre lebontott feladatait vette sorba.

¹³⁵ Szekrényesi mellett Bihari Sándor, Holdi János, Feledy Gyula, Kordos László. **Vö. sz. jegyz.**

¹³⁶ *Északmagyarország*, 1956. augusztus 26. 6. p.

¹³⁷ Több fontos cikket kötetünkbe is felvettünk, ezek részletesebb ismertetésétől – azok egyértelmű tartalmi vonatkozásai miatt – eltekintettünk. A „miskolci vita” néhány cikkét és témakörét korábbi felfogásban röviden ismertette: KUN, 1979. 222-226., 245. p. (Persze az „ellenforradalom” melegágyaként jellem-zett vitáról – szélsőségesen propagandisztikus formában – már 1957 után is igyekeztek „körképet” adni, ld. pl. EZ TÖRTÉNT... 5-14. p.)

nem vagy csak közvetetten kapcsolódtak országos jelentőségű politikai problémákhoz. A *Kilátó* szeptember 9-i számának beköszöntőjében Kordos László foglalta össze célkitűzéseiket, cikke nemcsak szilárd elvi meggyőződést, hanem a jövőbe vetett bizakodást is sugall.¹³⁸ A „különrovat” kiadását azzal indokolta, hogy a megjelentetésre szánt *Kilátó* a „napilapok kényszerűen szűk keretein áttörve, viszont a folyóiratok nagy terjedelmű és nehézsúlyú írásain innen maradva, szellemi kilátóként szolgál a szocialista kultúrára áhító, azt mind hangosabban követelő, azt élvezni és abban tevékenyen résztvenni kívánó minden dolgozó számára”. A miskolci művésztelep alkotóinak munkáival gazdagon illusztrált lapszám számos könyvismertetést, kiállítás-beszámolót stb. tartalmaz, továbbá novellákat, verseket. (Utóbbiak közül érdemes felidézni Hudy Ferenc: *A győzelem útja* című, Benjámin Lászlónak dedikált költeményének sorait: „Aki nagy dolgot vállal magára, / Az igazsággal akar szembe nézni. / Úgy éljen, hogy mindig adni tudjon, / Mert elbukott, ha bárkitől fog kérni.”) Érdemes megemlíteni Bod Andor: *Életkérdés* című cikkét, mely a *Széphalom* „csaknem káprázatos” fejlődésével és lehetőségeivel foglalkozott. A folyóirat említett 3-4. száma valóban nagy és látványos előrelépésnek számított a Bod által találóan jellemzett 1953-as évhez képest: „szerény, kívül-belül meglehetősen szürke »antológia«, melynek a létrejötte a maga csendességében is nagyobb jelentőségű volt, mint jókora sematizmussal terhelt, a személyi kultuszt is lelkesen megéneklő vékonyka tartalma.” A cikk a nehézségek (például a miskolci írócsoport tagjainak mostoha megélhetési viszonyai, a fővárosinál alacsonyabb – ha egyáltalán létező – tiszteletdíjai stb.) ellenére optimistán tekintett a lap kilátásaira, a szűkös anyagiakat ugyanis szerintük bőven pótolja az áldozatvállalás. „Műveikben megtérül ezerszeresen a rájuk költött pénz” – mondta az íróársakról. A lapszámból érdemes még kiemelni Szekrényesi Lajos nagy ívű áttekintését a miskolci írócsoport felfogásáról, formálódásáról,¹³⁹ mely a Földvári Rudolf – B. Nagy László közötti vita fonalát igyekezett újra felvenni. Földvára ugyan még mindig kissé neheztelt a Kónya-est miatt, ugyanakkor kétségtelenül rá sem maradtak hatástalanok a párbeszéd-folyamatban eddig elért eredmények. Szekrényesi világosan fogalmazta meg helyzetértékelését, amikor arról írt, hogy „a régi rossznak egy új, »demokratikusabb« változata” van kialakulóban, s komoly esély mutatkozik arra, hogy a nyitás légkörét mutató, hangzatos párthatározatok ismét csak papíron maradnak. „Kétségtelen, hogy a 48-as Pilvax érdeme, tette és munkája összehasonlíthatatlan azzal a néhány »forrófejű« ember tetteivel, akiket a mi Pilvaxunk tudhat magáénak – írta a miskolci írócsoport egyre „radikálisabb” vezetője –, ámbár a megtisztult Forradalom, a szocialista forradalom ügye egyet jelent a dogmatizmus elleni könyörtelen harccal is, meg a demokratizmussal is, meg a törvényességgel is, meg az emberséggel is, amelyről nemcsak mi beszélünk, hanem mindenki, akinek most hivatalból ez a kötelessége, viszont a tettekből részt kérünk!” Érdemes még felfigyelni a lapszámban Borsodi Gyula hasonló témájú írására,¹⁴⁰ melyben a kocsonya-vita értékelésére törekedett, és Bihari (az általa felkavart „hangyaboly-hangulatot” méltatva) illetve B. Nagy mellett foglalt állást, kifogásolva az említett Hajdú Béla-cikk tartalmát és hangvételét. Cikkéből továbbá az 1956-os forradalom előtti lázas értelmiségi viták hangulata rajzolódik ki: „Dobog a szív, villog az ujj az írógép billentyűin, rohan a töltőtoll a papíron, mégsem képes elég gyorsan röpténi az egymásra toluló gondolatokat. Pezseg az ember vére, nagyot szírpant a csiklandó, frissülő levegőből és felkiált: Hozzá akarok szólni!” A lapban elemezték a miskolci közoktatás drámai helyzetét,¹⁴¹ valamint a falusi lakosság megélhetési gondjait,

¹³⁸ Ld. ... old.

¹³⁹ Ld. ... old.

¹⁴⁰ BORSODI GYULA: *A tisztelet hangján*. In: *Kilátó*, 1956. szeptember 9. 3. p.

¹⁴¹ KISGYÖRGY ISTVÁN: *Anyagi gondjaink. Az új tanév kezdetén*. In: Uo. 4. p.

a középparasztok rehabilitálásának a kérdéseit, reménységeit stb.¹⁴² is. Az első szám színvonalára, mondanivalójára helyi és országos szinten egyaránt felfigyeltek.¹⁴³

A *Kilátó* első és második számának megjelenése közötti két hétben több fontos esemény is történt. A nevezetes szeptember 17-i írószövetségi közgyűlés eredményeit a helyi írócsoport nagy lelkesedéssel fogadta. A csoport országos elismertségét jelentette, hogy a közgyűlést előkészítő *Irodalmi Újság* címdolgalán Bihari Sándor foglalta össze a vidéki írók gondjait, problémáit.¹⁴⁴ Cikkében a Budapest-vidék szembenállás megszüntetésével, a vidéki irodalom színvonal-emelésének kérdéseivel foglalkozott, egyes megállapításai pedig érezhetően miskolci élményanyagát, az itteni „lábadó” írócsoport véleményét tükrözték. („A múlt év végén kialakult irodalompolitika azonban olyan ádatlan állapotot teremt némely írócsoportban, amelyet csak alapos tisztogató munkával lehet megszüntetni.”) A közgyűlésen egyébként – a vita során utolsóként – Bihari Sándor is szót kért, beszédében épp csak érintette a vidéki írók gondjait, sokkal inkább arra igyekezett felhívni a figyelmet, hogy bár a borsodi pártszervek egyértelműen anyagi és egyéb támogatásukról biztosították az írócsoportot, azért a *Kilátó* első számának megjelenése után még mindig érzékelhetők a bizalmatlanság megnyilvánulásai. Szekrényesi például levelet kapott Földvárítól, melyben utóbbi a „Pilvax”-ot védelmébe vevő *Kilátó*-cikkének egyes passzusaiival kapcsolatban kért magyarázatot – igaz, a nyilvánosságot is kilátásba helyezte. Azután őt még mindig helyi „Dérynek” tartják, és a borsodi pártszervek olykor „még a központi határozatok dogmatizmusán is túl akarnak tenni”. „Amikor a Kónya-estet rendeztük Miskolcon – folytatta –, megkérdezték, hogy mit akarok én azzal a Kónyával, miféle írókkal tartom én a kapcsolatot és miért? Az volt a legelkeserítőbb, hogy ők is a népre hivatkoztak és én is. Persze erről a nép nem tudott semmit.”¹⁴⁵ Felszólalása így az ekkori irodalompolitikai viták egyik alapvető erkölcsi kérdését is érintette: a kommunista állampárt a „nép nevében”, arra való hivatkozással gyakorolta hatalmát, és hozott a társadalom valamennyi rétegére nézve sérelmes intézkedéseket. A „lábadó” írók – saját lelkiismeret-furdalásuktól is vezettetve – szenvedélyesen fordultak az emberek valódi életének bemutatása felé, illetve foglaltak állást az annak érdekeit propagandisztikusan kisajátító hatalomgyakorlással szemben. (A *Kilátó* vonatkozásában ld. erről alább.) Bihari továbbá szorgalmazta, hogy a vidéki írócsoportok párttagjai is az írószövetség központi pártszervezetéhez tartozhassanak. Ez a gondolat nyilván a pártellenzék szervezeti erősödését jelentette volna, amire önmagában utal, hogy Andics Erzsébet már a júliusi KV-ülésen az írók pártcsoportjának decentralizálását szorgalmazta.¹⁴⁶ Az írók közgyűlésén egyébként az említett, dogmatikus szemléletű Földes Mihály helyett Molnár Zoltánt választották meg az írószövetség vidéki titkárának.¹⁴⁷ Hogy a közgyűlés légköre milyen komoly hatást gyakorolt Bihari gondolkodására is, jól mutatja, hogy október 22-én a miskolci egyetem diáksparlamentjének közgyűlésén felszólalt, s mint az írócsoport kiküldöttje kifogásolta, hogy az egyetemisták miért féltek magnóra rögzíteni a vitában elhangzottakat, amikor demokratikus az írószövetségben sokkal élesebb kérdéseket vetettek fel, s nem féltek a rögzítéstől.¹⁴⁸

¹⁴² HEGYI IMRE: *Régi kedvvel a jó úton*. In: Uo. 5. p.

¹⁴³ Utóbbira ld. pl.: *Irodalmi Újság*, 1956. szeptember 15. 8. p. (Az L.I.-vel jegyzett recenzió bizonyára Lakatos István munkája.)

¹⁴⁴ Ld. ... old. Magán a közgyűlésen a szintén a régióból származó Egri Lajos beszélt a vidéki írók gondjairól. Ld. STANDEISKY, 1990. 291. p.

¹⁴⁵ Ld. ... old. illetve a csak tartalmilag ismertetett szövegrészekre: STANDEISKY, 1990. 317-318. p.

¹⁴⁶ STANDEISKY, 1990. 246. p.

¹⁴⁷ Ld. pl. MDP-HATÁROZATOK. 464. p. Molnár Zoltán (1920–) író, eredetileg lakatos, majd pártmunkás. 1950- kizárták a pártból, majd újságíró az *Irodalmi Újság*-nál, *Szabad Nép*-nél. 1956 decemberében letartóztatták, három év múlva szabadult.

¹⁴⁸ Ld. ... old. ... sz. jegyzethez írottakat.

A hónap közepén újabb miskolci vitacikknek adott helyet a *Művelt Nép* is.¹⁴⁹ Ebben a Miskolc Városi Tanács VB oktatási ügyekkel foglalkozó osztályvezetője számolt be konkrétan a városban uralkodó tarthatatlan közoktatási állapotokról, a pedagógusok mostoha munka- és bérezési körülményeiről, s – a „kocsonya”-vita folyamatába illeszkedve – újra élesen bírálta az értelmiséggel szemben szűklátókörű, vagy kifejezetten műveletlen funkcionárius-réteget. Ez – mondhatni – a helyi pártszervek konzervatív szárnyának már túl sok volt, és Déri Ernő városi párttitkár az *Északmagyarország*-ban visszautasította Bóna Ervin kritikáját,¹⁵⁰ azt lényegében a szokásos szófordulatokkal „pártszerűtlennek” tekintette, illetve túlzónak, amiért nem ismeri el, hogy a funkcionáriusok milyen nehéz, megfeszített munkát végeztek, lényegében végrehajtották a kommunista rendszerváltást, miközben egyes értelmiségieknek csak a tanulás volt a gondja, utóbbiaknak tehát nincs joguk az előbbieket bírálni.

A szeptember 23-án megjelent második *Kilátó*-szám még az elsónél is „politikusabb” hangot ütött meg. Az első oldal két vezércikke¹⁵¹ (Szekrényesi Lajos és Bihari Sándor tollából) tökéletesen megfelel annak, amit a „nép érdekeire” való hivatkozásról mondtunk, illetve annak, amiről az utókor irodalomtörténésze írt a forradalmat megelőző időszak írói magatartásának egyik legfontosabb eleméről: „Az igazmondás, mint erkölcsi és politikai követelmény szabta meg a fellángoló irodalompolitikai viták menetét, nem véletlenül, minthogy a rákosista önkényuralom egyik legellenszenvesebb tulajdonsága az állandó hazudozás volt, aminek következtében az emberek megtévesztése és manipulálása társadalmi méretekben uralkodott el, s az elemi tényeket is a hamis propagandaszólamok hamis maszszája fedte el.”¹⁵² Szekrényesinek az írószövetség (a júliusi „szellem” újdonságát elsőként demonstráló) közgyűlését lelkesen ünneplő soraihoz borsodi helyzetértékelést is fűzött: „A vitatható, de őszinte szó még mindig többet ér, mint ha valamit is elhallgatunk. Július óta a mi megyénk életében is történt változás a szocialista demokrácia kibontakoztatására, az értelmiség emberként való megbecsülésére, a bizalom megteremtésére és általában az őszinte szóra. Az egyre szélesedő kórusba azonban disszonáns hang is vegyül, egyszer számottevő, máskor jelentéktelen emberek tollából. A formálódó bizalom légkörét akarva-akaratlanul mételyzőket miért tűrik azok a vezetők, akiknek ezt éppen nem kellene tűrniük? Ha valaki felett korban elszállt az idő, ez még nem lehet menlevél arra, hogy egzisztenciális okokból, féltékeny irigységből a bizalmatlanság magvát hintse az egyre inkább termékenyülő borsodi földre.” Cikke ugyanakkor kínzó önvád, az írók korábbi szerepvállalásával történő nyílt és őszinte számvetés is egyben: „Az új hitvallás elemi erővel tört és tör magának utat, az izzó igazságkeresésben benne van a keserű önvád is: mivé lettünk, hová jutottunk, miért hazudtunk?” Bihari vezércikke pedig a Déri Ernő által megvádolt Bóna Ervint vette védelmébe, és a teljes írói szabadságot követelte az értelmiség szabad vélemény-nyilvánítását és bírálatait továbbra is bizalmatlanul szemlélő funkcionáriusréteggel szemben. Ugyanennek a témának szentelt Borsodi Gyula is önálló írást,¹⁵³ melyben a szókimondáshoz, a bírálathoz való jogot Hruscsovna a XX. kongresszuson elmondott beszédéből vezette le. A színvonalas költői, írói alkotások, művelődési események ismertetései mellett külön cikkben foglalkoztak a miskolci színház-vitával és a lakáskérdés továb-

¹⁴⁹ BÓNA ERVIN: *Miért „lázonganak” a miskolci pedagógusok?* In: *Művelt Nép*, 1956. szeptember 16. 4. p. Megjegyezzük, Bóna Ervin személye nemcsak azért érdekes ezekben a forradalom előtti időkben, mert a városi tanács tisztviselőjeként fogalmazott meg kritikai nézeteket, hanem, mert felismerte, hogy a civil társadalom öntevékeny szerveződése önmagában elősegíti a demokratizálódás folyamatát. Bóna Ervin például számos tennivalója mellett a Bolyai János Matematikai Társulat miskolci tagozatának vezető-ségi tagja is volt. Ld. pl. *Északmagyarország*, 1956. október 2. 3. p.

¹⁵⁰ Ld. ... old.

¹⁵¹ Ld. ... old.

¹⁵² POMOGÁTS, 1989. 32. p.

¹⁵³ BORSODI GYULA: *Őszinte szóval*. In: *Kilátó*, 1956. szeptember 23. 3. p.

bi megoldatlanságával.¹⁵⁴ A lap Fórum rovata és más írásai is bő terjedelemben foglalkoztak az augusztus 29-i, említett értelmiségi ankéton elhangzottakkal,¹⁵⁵ illetve általában az értelmiségpolitikai határozatot követően kialakult helyzettel, melyre jó vitaalapot adott az *Északmagyarország*-ban korábban megjelent háromrészes tanulmány Sándor László író-újságíró tollából.¹⁵⁶ (Sándor László volt egyébként az újságírók közül az, aki legközelebb állt az írócsoport pártellenzéki szárnyához, tagja volt a „Pilvax”-nak, színvonalas publicisztikái mellett irodalmi alkotásai is figyelemre méltóak.¹⁵⁷) Az értelmiség helyzetét elemző Gyárfás Imre joggal mutatott rá az értelmiségpolitikai határozat egyik legnagyobb hiányosságára: inkább az oktatásra és a tömegkultúrára koncentrálni, „nem tér ki a művész-értelmiség: írók, zeneművészek, képzőművészek, színművészek stb. kérdéseire”, s különösen nem tartalmaz konkrétumokat a vidéken élő alkotók „indokolatlanul előnytelenebb” társadalmi megbecsülésének enyhítésére. A határozat érdemeit elismerve arra figyelmeztetett, hogy annak intézkedései már régen nem kielégítőek az értelmiség gondjainak orvoslásakor.

A *Kilátó* második számának hangvételét a konzervatív pártvezetés és az annak szolgálatában álló tollforgatók már nem végképp hagyhatták szó nélkül, és válaszcikkeik¹⁵⁸ tovább hevítették a nyilvánosság kereteivel, az írói-értelmiségi szabadság korlátaival kapcsolatos polémiait. A szeptember 28-án megjelent terjedelmes riposzt – ismét csak nem ismeretlen módon – rosszízü demagógiával vádolja Bihariék, akik ráadásul kiszorítanak másokat az írócsoportból, s csak a bírálókat engedik a „tűz közelébe”, különben is – mondja – önelégültek és hiúak, ráadásul hamis módon hivatkoznak a „népre”, mert hisz maguk az írók nem látogatták meg a gyári munkásokat, bányászokat. A vádakból, a tiszta szándék kétségbe vonásából jutott a tollán Biharinak, Kordos Lászlónak és Szekrényesinek is bőven. Az írás azzal a tipikus érveléssel fejeződik be, hogy a „lázadók” hamis módon hivatkoznak a XX. kongresszusra, voltaképpen „nem értik” annak tényleges üzenetét, túloznak: „arra nagyon vigyáznunk kell, hogy a szent cél leple alatt meg ne húzódhassanak olyan törekvések, melyek nem annyira a szent célt szolgálják – bár nagyon hadakoznak érte – hanem sokszor a kritikán felül álló csalhatatlanság vélt hitében, kevesek vagy sokak irodalom-csinálási gögijét és fétisét”, valamint hatásvadász célokat, önérdékeket. A cikk hivatkozik Nógrádi Sándor *Az írók közgyűlésének néhány hozzászólásához* című, a *Szabad Nép* szeptember 23-i számában megjelent írására,¹⁵⁹ mely alapján véve kifogásolta az írószövetségi „lázadást” és a Nagy Imre melletti demonstrációkat. Ennek, illetve a közgyűléssel szemben mélységesen bizalmatlan pártvezetőknek az érveit visszhangozta a másik *Északmagyarország*-cikk is, nyíltan helytelenítve Szekrényesiéknek az íróközgyűlés feletti örömeit. A „funkcionárius”-vitában Déri Ernő mellett foglal állást, a *Kilátó* irodalmi alkotásait pedig nemcsak olcsó, hanem veszélyes demagógiával, a párttal szembeni nyílt agitációra alkalmas hangulat szításával vádolta, és a „teljes szabadság” veszedelmeire figyelmeztetett. (A teljes szabadság megvalósulását csak – mondhatnánk: „fából vaskarika” módon – kizárólag a pártirányításnak alárendelve tudta elképzelni!) Jellemző, hogy az írószövetséggel szembeni kritikáját arra építette, hogy ott kevés szó esett a párt vezető szere-

¹⁵⁴ BENEDEK MIKLÓS: *A színház-vita margójára.*; BUCSAI ISTVÁN: *Az ötezer miskolci lakás védelmében!* In: Uo. 2. p.

¹⁵⁵ BÓNA ERVIN: *Megjegyzés Galánffy Lajos hozzászólásához.* In: Uo. 3. p.

¹⁵⁶ GYÁRFÁS IMRE: *Értelmiségi gondok.* In: Uo. 4-5. p.; SÁNDOR LÁSZLÓ: *Az értelmiségről. 1-3. r.* In: *Északmagyarország*, 1956. augusztus 15. 2. p.; augusztus 18. 3. p.; augusztus 28. 4. p.

¹⁵⁷ Ebben a *Kilátó*-számban is megjelent egy kisnovellája *Keleti történet* címmel.

¹⁵⁸ SASS ERVIN: *Nem egyformán látunk mindent.* In: *Északmagyarország*, 1956. szeptember 28. 2. p.; Pataki Lászlónak, a városi pártbizottság másodtitkárának írását pedig ld. ... old. A megyei pártbizottság végrehajtó bizottsága pedig szeptemberben még arra készült, hogy október végén bírálatot fognak mondani a *Kilátó* cikkeiről, politikai vonalvezetéséről. (Erre nemcsak a forradalom, hanem október közepének eseményei miatt sem került sor.) Ld. B.-A.-Z.m.Lt. XXXIII-5.1.1. 442. dob. 1. cs. 6. p.

¹⁵⁹ Ld. STANDEISKY, 1990. 330-335. p.

pének elismeréséről az irodalmi életben is, pedig – Pataki szerint – ez a legfontosabb, sőt a párt szempontjainak kell alárendelni a Bihari által olyannyira hangsúlyozott igazmondást is! A vita egyik elágazásaként a megyei pártlap vitába szállt az értelmiségpolitikai határozat erőteljesebb végrehajtását szorgalmazó Gyárfás Imre-írással is.¹⁶⁰ Szerzője a határozat túlzó bírálatával, az értelmiséggel kapcsolatos problémák felnagyításával vádolta Gyárfást, és azt hangsúlyozta, hogy az aktuális helyzetben a pártegység fenntartása mindennél fontosabb feladat, a *Kilátó*-hoz hasonló írárok bomlasztó hatásúak, ezért elkerülendőek. „Gyárfás Imre vét a pártszerűség ellen, amikor »személyes jellegű« véleményét a párthatározatról nem pártfórum előtt mondja el – írta cikkében a szerző, Csorba Barna –, hanem az írócsoport lapjában. Úgy látszik, nem tette föl önmagában a kérdést, hogy mennyiben tartozik egy nem közvetlen a párthoz tartozó lapba a KV határozatának bírálat. Vajon mi következne be, ha mindenhol bírálgatnánk a párt határozatait?” A költői kérdésre önmaga adott választ, amikor „képbe hozta” Bihari Sándort, aki elbeszélése szerint egy legutóbbi összejövetelen (irodalmi esten) arra vetemedett, hogy pártonkívüliek jelenlétében bírálta a párt politikáját; illetve felhozta Szekrényesi példáját is, aki pedig az *Északmagyarország*-ot, vagyis a pártlapot kritizálta a *Kilátó* hasábjain. Csorba érvelése megint csak tipikus: hangsúlyozta, hogy a XX. kongresszus szellemében szabad bírálni, de csak úgy, hogy a bírálat előmozdítsa a párt mögé felsorakozott tömeg egységét, csak pártfórumon és csak a párt politikájával és határozataival teljes mértékig azonosulva. – Mindez természetesen gyakorlatilag a bírálat tilalmát jelentette. Gyárfás terjedelmes válaszcikkében Csorba érvelésének éppen erre a fonákására, a sematizmus új kiadásának elvtelen védelmezésére igyekezett ráirányítani a figyelmet.¹⁶¹ Csorba Barna egy másik írásában ugyanakkor újabb vitahullámot indított el, amikor a miskolci kulturális események iránti érdeklődéssel, a tömegkultúra és a népművelés megfelelő propagandájával foglalkozott.¹⁶²

Sass Ervin és Pataki László említett vitacikkeit Szekrényesiék – a *Kilátó* korábbi számainak stílusában és érvanyagának felhasználásával – az írócsoport lapjának harmadik, éppen október 6-án megjelent számában utasították vissza és erőteljesen kiálltak a pártellenzék programja és felfogása mellett.¹⁶³ Utóbbi csoport felfogásának egy – az előbbieket is újra nyomatékossító – további eleme kapott tág teret a lap Kaffka László tollából született vezércikkében,¹⁶⁴ nevezetesen, hogy az „ellenzék” azt várta a pártvezetéstől, hogy a XX. kongresszus szellemében megfogant, demokratikus közéletet ígérő szólamait végre váltsa valóra, a szavakat kövessék a tettek!¹⁶⁵ Továbbá ő is kiállt a már ekkor 1848 márciusához hasonló légkörrel kapcsolatba hozott íróközgyűlés mellett.

Ami pedig a városi kultúráirányítást illeti, már nyáron megkezdődtek annak munkálatai, hogy a sajtóvita nyomán tényleges intézkedések történjenek a művelődéspolitika hiá-

¹⁶⁰ CSORBA BARNA: *Kommunisták felelőssége*. In: *Északmagyarország*, 1956. szeptember 30. 3. p.

¹⁶¹ GYÁRFÁS IMRE: *Értelmiségi gondok és kommunista felelősség. Válasz Csorba Barna elvtársnak*. In: *Északmagyarország*, 1956. október 7. 4-5. p.

¹⁶² CSORBA BARNA: *Van-e Miskolcon kultúrközöny?* In: *Északmagyarország*, 1956. szeptember 23. 4-5. p. Cikkének egyes kitételeire többen reagáltak, elsősorban saját népművelői tapasztalataik ismertetésével. Pl. KOVÁTS GYULA, az LKM Kultúrotthonának vezetője, RAGYÁK MIKLÓS, ROGOZSÁN BÉLA, egy művészeti együttes párttitkára és KLÁR LAJOS művészeti vezető stb. Ld. *Északmagyarország*, 1956. szeptember 26. 4. p.; október 5. 2. p.; október 17. 4. p. Csorba Barna személyéről érdemes megemlíteni, hogy a Kádár-korszak propagandakiadványai szerint csak ő (és egy Dragos Gyula nevű újságíró) voltak, akik október 23. után sem álltak a forradalom mellé. Ld. pl. DÉRI-PATAKI, 1957. 48. p. (Bár a szerkesztőség munkájában részt vettek, s ezért még eleinte felelősségre vonásuk gondolata is felmerült, hamarosan azonban Csorba lett a lap kulturális rovatvezetője.)

¹⁶³ SZEKRÉNYESI LAJOS: *Fehér és Fekete*. In: *Kilátó*, 1956. október 6. 2. p.; JUHÁSZ JÓZSEF: *Hozzászólás Pataki László: A nép nevében – a népért! című cikkéhez*. In: Uo. 5. p.

¹⁶⁴ Ld. ... old.

¹⁶⁵ Ugyanennek adott versben hangot Hudy Ferenc: *Miskolc előrelép* című költeményében: „Meddig fogunk még beszélni arról / Volt-e, van-e tespedés, kocsonya? / Egyre várom, valaki kiáltson: / Nem kószál már sült galamb / se csoda!” Ld. *Északmagyarország*, 1956. szeptember 26. 5. p.

nyosságainak enyhítésére. A már említett Kiss Károly június végén készített egy beszámolót a városi tanács népművelési osztályának munkájáról. A jelentés a hiányosságokat abban jelölte meg, hogy a városi tanácsnak nincs intézkedési hatásköre a zömmel a Népművelési Minisztérium illetve a megyei tanács ügykörébe tartozó intézményeknél (ez a felelősségáthárítás amúgy sem volt ismeretlen jelenség a problémák kezelésekor), illetve a kultúra-irányításban jelentkező „jobboldali nézeteket” ostromozta. A tanács végrehajtó bizottsága a jelentést nem fogadta el, a kocsonya-cikk hatására erőteljesebb intézkedéseket kívánt, felkérte például a minisztériumot egy vonatkozó átfogó vizsgálat megindítására, Budapestről a felkérésre egy bizottság meg is érkezett (Jóboru Magda vezetésével), amelynek véleménye lényegében csak semmitmondó biztatásokat, egyes pedagógusok „jobboldali elhajlását” tartalmazta.¹⁶⁶ Az újabb akcióttervet Szolga István, a népművelési bizottság elnöke terjesztette elő a szeptember 21-i tanácsülésen. A tanácsrendszer 1950. évi létrejötté, sőt 1945 óta ez volt az első eset, hogy – egyértelműen a kocsonya-vita eredményeként – egyáltalán a tanács napirendre tűzte a kérdéskört. A közvélemény felfokozott várakozással tekintett az ülésre, és csalódnia kellett. A Szolga István-féle jelentés ugyan inkább csak a nagy általánosságok szintjén mozgott, de a bejelentett hozzászólások nagy száma élénk vitát sejtetett. Utóbbira azonban nem került sor, Kövér József tanácsstag, a Gyógyszertár Vállalat igazgatója ugyanis kijelentette, hogy megelégedte a „kulturvitát”, a kérdést különben is már „kitárgyalták”, illetve „van fontosabb probléma is, mint a kultúra, ne töltsük ezzel az időt”, az ülés többsége pedig megszavazta ezt az „érvet”.¹⁶⁷ A dolgavégezetlenül eloszló tanácsülés óhatatlanul visszaigazolta és újra aktualizálta Bihari Sándor nevezetes kocsonya-cikkének állításait, az azt követő sajtóvita érveiről nem is beszélve. A helyi értelmiség súlyos csalódottsággal értesült a történekről, s az eset csak jobban felerősítette a funkcionáriusokkal szembeni bizalmatlanságot, a kultúra mostoha kezelésével – s így az átfogó reform szükségességével – kapcsolatos meggyőződéseket, egyáltalán az irodalmi ellenzék pozícióját.¹⁶⁸ Mindezt alig enyhítette, hogy a városival szemben a megyei tanács végrehajtó bizottsága a miskolci írócsoport támogatására tízezer forintos Irodalmi Alapot létesített. Az intézkedésnek – az anyagi megbecsülés kézzelfogható jelén túl – komoly gesztusértéke is volt, melyet az írócsoport is a párt- és állami szervek közeledése jeleként értelmezett.¹⁶⁹

Szeptember-október történéseiből nem pusztán a sajtócikkek szerepének felértékelődését kell kiemelnünk. Szeptember közepén az írócsoport megszervezte az ún. Írók Akadémiáját, melyet – az értelmiségi határozat betűjének megfelelően – részben saját, részben más „népművelési dolgozók” ön- illetve továbbképzése fórumának szántak.¹⁷⁰ Egyre gyakoribbakká, tartalmasabbakká és látogatottabbakká váltak az írócsoport által szervezett irodalmi estek is. *Mai magyar írók* címmel közös előadássorozatot indított a Megyei Könyvtár és a TIT, melynek színhelyéül rendszerint a könyvtár olvasótermét szánták. A *mai magyar irodalom* című sorozatban az előzetes tervek szerint miskolci és fővárosi meghívottak tartottak (illetve tartottak volna) előadásokat Szabó Pál, Szabó Lőrinc, Veres Péter, Illyés Gyula, Déry Tibor, Tamási Áron, Juhász Ferenc és Benjámin László munkásságáról.¹⁷¹ A nevezetes október 23-i Szabó Lőrinc-est előtt október 9-én Bata Imre beszélt a Mai magyar írók sorozatban Szabó Pál munkásságáról, egy héttel később pedig a MÁV

¹⁶⁶ A vonatkozó tanácsi iratokat ismertette: VIDA, 1983. 120. p.

¹⁶⁷ Ld. erről: VIDA, 1983. 121-122. p.

¹⁶⁸ Ld. pl. *Lapzártakor értesültünk...* In: *Kilátó*, 1956. szeptember 23. 6. p.; BENEDEK MIKLÓS: *Gondolatok egy tanácsülés után*. In: *Északmagyarország*, 1956. szeptember 27. 4. p.; BOD ANDOR: *Felelősség*. In: *Kilátó*, 1956. október 6. 4. p.

¹⁶⁹ Ld. erről: *Kilátó*, 1956. szeptember 9. 6. p.; (gy.) [GYÁRFÁS IMRE]: *Eredmények*. In: *Kilátó*, 1956. október 6. 1. p. stb.

¹⁷⁰ *Kilátó*, 1956. szeptember 9. 6. p.

¹⁷¹ *Kilátó*, 1956. szeptember 23. 6. p.

Erkel Ferenc kultúrotthonában miskolci írók-költők estjét rendezték meg, október 18-án pedig Gyárfás Imre tartott előadást Kosztolányi Dezsőről¹⁷² stb. Szeptember végétől október 23-ig szinte minden estére jutott egy, az írócsoportot is népszerűsítő kulturális rendezvény, ami önmagában jelezte az irodalmi élet felpozícióját. Az Írók Akadémiája előadásait hétfőnként délután, az írócsoport szokásos összejövetelei pedig minden második szerdán kerültek megrendezésre. A miskolci kulturális vita előzményeinek ismeretében sokatmondó terv, hogy október 25-re Fekete Gyula vezetésével *Művelt Nép*-estet terveztek, ami már elmaradt a forradalom eseményei miatt. És akkor még nem is beszéltünk a számos színielőadásról, zenei és képzőművészeti rendezvényről. A miskolci írócsoport látványos szervezeti erősödését és – ezzel párhuzamosan az „ellenzéki” hangvétel – terjedését is jelezte, hogy a megyében több helyen létrejöttek helyi csoportok. Mezőkövesden például október 9-én alakult meg a Matyóföldi Írók Munkaközössége Dala József elnökletével, mely irodalmi és szavalóestek szervezését, továbbá *Matyóföld* címen félévi antológia megjelentetését tervezte.¹⁷³ Az ózdi írócsoport pedig mindig is jól szervezettnek számított, Szakáts Albert, a járási írócsoport titkára október elejére már a „kilátósokkal” is szoros eszmei kapcsolatba került.¹⁷⁴

Egyre intenzívebbé vált a pártszervek és az írócsoport párbeszéde is. Földvári Rudolf a júliusi határozatok után teljesen feladta amúgy sem nagy mértékű bizalmatlanságát. A Rajk-temetés idején pedig úgy tűnik, teljesen azonosult a fővárosi „pártellenzék” eszméisével, a hazugságoktól és törvényteleniségektől mentes, demokratikus szocializmus megteremtése érdekében, a megyei párttitkárok közül egyetlenként „a háttérben fokozatosan elkezdte a reformok irányában átállítani a rendelkezésére álló pártszervezetet”.¹⁷⁵ A törvénytelenül kivégzett és megvádolt Rajk és társai nyilvános temetése újabb sokkoló élményt jelentett, a korábbi rendszer bűneivel való szembesülés Földvárit is a megkezdett út további folytatására, kiteljesítésére sarkallta. Az együttműködés, a kölcsönös bizalom és a megértés jegyében folytatott egyre terjedelmesebb beszélgetéseket az irodalmárokkal. Álláspontjuk kialakításakor – úgy tűnik – kölcsönösen hallgattak egymásra, a megyei első titkár az írócsoportban ekkor már egyértelműen a társadalom problémáinak érzékeny szizmográfját látta, politikájának kialakításakor tudatosan épített a véleményükre. Jellemzőek Grósz Károly visszaemlékezésének sorai az október 23. előtti napokról: „Jártam ki az egyetemre, a miskolci írókörökbe, akkor már szinte éjjel-nappal folyt a vita az írócsoportban, a színházban, az egyetemen az értelmiségiekkel.”¹⁷⁶ Többek között az ezeken a párbeszédiken elhangzott reformpárti álláspontjukat ajánlotta Földvári is Grósz figyelmébe, amikor október 23-án beosztottját az egyetemre küldte a diákszékház követeléseit tárgyaló nagygyűlésre.¹⁷⁷ Október elejétől nemcsak az irodalmi, hanem a politikai élet eseményei is felgyorsultak Borsodban, s elmondhatjuk, hogy a forradalmat megelőző hetekben Miskolcon az irodalom és a politika végleg „egymásra talált”, ugyanaz az eszmiség fűtötte, sarkallta mindkettő főszereplőit és magával ragadta vonakodó mellékszereplőit is.

Október 11-én ülést tartott a Központi Vezetőség, melyen már egyértelműen megmutatkozott a Gerő-féle pártvezetés tehetetlensége, a „hogyan tovább?”-ot illető – fokozódó –

¹⁷² *Kilátó*, 1956. október 6. 6. p., október 20. 8. p. Bihari Sándor visszaemlékezése szerint a Mai magyar írók sorozatban Pándi Pál előadására is sor került, ez valamikor szeptember második felében, esetleg október 2-án lehetett. **Ld. ... old.**

¹⁷³ *Kilátó*, 1956. október 20. 8. p.

¹⁷⁴ Ld. pl.: SZAKÁTS ALBERT: *Vágyak? – Gondok!* In: *Kilátó*, 1956. október 6. 3. p.

¹⁷⁵ Az idézet forrása: UNGVÁRY, 1991. 30. p. A Rajk-temetés tanulságait egyébként vezércikkben elemezte az *Északmagyarország* (Keserű tanulság, október 7. 1. p.) és a *Kilátó* is.

¹⁷⁶ GRÓSZ, 1983. 80-81. p. (Bár ő maga ekkor már úgy vélte, naivitás volt, hogy ekkora jelentőséget tulajdonítottak az értelmiségi csoportosulásoknak, melyek csak hangoskodásuk révén tűntek fontosabbnak, sokkal inkább a munkásokhoz kellett volna menniük az elégedetlenségük leszerelésére, a „tűzoltófunkciókat” jelentő írók-értelmiségiek helyett.)

¹⁷⁷ FÖLDVÁRI, 1993. 273. p.

bizonytalansága. Borsodban Földváriék úgy érezték, hogy az egyértelmű és határozott állásfoglalás átsegítheti a pártot illetve az országot a válságosra fordult helyzeten, továbbá hogy minden addiginál nyíltabban kell beszélni a pártvezetés hibáiról. Október 13-án mintegy 160 résztvevővel szenvedélyes hangulatú megyei aktívaülésem, majd két nappal később a pártbizottság apparátusában dolgozók párttaggyűlésén elemezték mindezeket a jelenségeket, és a Politikai Bizottsághoz (PB) címzett emlékirat elküldése mellett döntöttek, melyet Földvári fogalmazott.¹⁷⁸ A levél hatása valóban megdöbbentő volt, hiszen egy megyei pártbizottság – korábban példátlan módon – a szemébe vágta a Központi Vezetőségnek a hibáit, és keményen elítélte a tehetetlenkedő, ugyanakkor hatalmát a népre kényszerítő apparátus visszaéléseit. A minden passzusában figyelemre méltó dokumentumból csak az értelmiségi politikára vonatkozó részekre utalunk. A levélben egyértelműen leszögezték, hogy a „KV (elsősorban a Politikai Bizottság) nem elég kezdeményező, határozott, következetes és előrelátó a XX. kongresszus, a júliusi határozatok végrehajtásában”, és a pártvezetés legfelső szervéről határozottan megállapították, hogy annak „tevékenységében ingadozás, huzavona, kapkodás, tervszerűtlenség tapasztalható, mindenekelőtt Nagy Imre elvtárs ügyének,¹⁷⁹ [...] az írók ügyének megnyugtató, elvi alapokon nyugvó rendezésében” stb., és minderről „helytelen vagy károsan egyoldalú tájékoztatást” adtak a közvéleménynek, ami csak fokozza alsóbb szinteken a bizonytalanságot. Nemcsak a vezetőség arcába vágták a súlyos hibákat, a (de facto) hazudozást, hanem végre arra is nyíltan rámutathattak, hogy mindennek következtében a megyében a KV, a párt és a pártvezetők népszerűsége rohamosan csökkent, az emberek pedig már „nem tudják, kinek higgyenek, a KV-nek vagy az íróknak, a *Szabad Nép*-nek vagy az *Irodalmi Újság*-nak?” (Utóbbi szembeállítás egyértelműen az írók ellenzéki szerepvállalásának kinyilvánításával volt egyenlő.) A követelések hosszú sorában szerepelt nemcsak a törvénytelenések végre teljes körű és nyilvános feltárása, a személyi felelősségek megállapításával, illetve, hogy a PB tegyen javaslatot a „részben vagy egészben” helytelen korábbi határozatok (köztük az irodalommal kapcsolatosak) érvénytelenítésére. Követelték továbbá, hogy a PB „rendezze és zárja le az írók ügyét, mondja ki, hogy miben volt igazuk az íróknak”, aminek kimondása érzékelhetően nem független a miskolci írócsoport követeléseitől, mint ahogy az sem, hogy végre vizsgálják felül a pártegységgel és a pártszerűséggel kapcsolatos dogmatikus nézeteket, biztosítsák a véleménynyilvánítás szabadságát. A levelet Földvári mellett három helyettese, Gyárfás János, Tóth János és Koval Pál is ellenjegyezte, bár utóbbi meglehetősen vonakodással tette ezt.¹⁸⁰ Kisebbségi vita csak a nyilvánosságra hozás körül zajlott. Földvári és az írócsoport két meghatározó személyisége, Bihari és Szekrényesi október 17-18-i beszélgetéseinek (melyen Déri és Koval is jelen voltak) ugyanez volt a témája, Földvári és az írók az Észak-ban való megjelentetés mellett érveltek, részben azért, hogy ezzel is nyomást

¹⁷⁸ *Levél a Központi Vezetőség Politikai Bizottságához.* In: *Északmagyarország*, 1956. október 23. 1. p., fakszimilében: IZSÁK et. al., 1996. 152. p.

¹⁷⁹ Nagy Imre október 4-én intézett levelet a Központi Vezetőséghez párttagságának helyreállítását kérve, amelynek a KV éppen október 13-án tett eleget. Nagy Imre levelét és a határozatot közölte többek között: *Északmagyarország*, 1956. október 16. 1. p.; ld. még MDP-HATÁROZATOK. 469. p.

¹⁸⁰ **Ld. ... old.** Koval egyik visszaemlékezésében ugyan azt írja, hogy maga is helyeselte a levél tartalmát. Egy életrajzi összeállítás minden bizonnyal tévesen állítja, hogy a megyei másodtitkár október 16. és november 2. között Budapesten tartózkodott. (Vö. következő jegyzethez írottakkal. November 3-án már bizonyosan ismét Miskolcon volt, a helyi MSZMP-t szervezte. Ld. BIHARI, 1996. 33. p.) Ugyanezen Koval-életrajzban egyébként tévesen szerepel, hogy „1956 október közepén” találkozott a Miskolcra látogató Gerő Ernővel és Rákosi Mátyással, s rádőbbsent, utóbbiak mennyire nem ismerték a tényleges helyzetet. Erre már csak azért sem kerülhetett sor, mert Rákosi ekkor már a Szovjetunióban tartózkodott, Gerő pedig október 15-én párt- és kormánydelegáció élén Jugoszláviába utazott. Ld. DOBROSSY, 1996. 99. p.

gyakoroljanak a válaszadást halogató budapesti vezetésre, részben pedig azért, mert akkor már számos üzemi nagygyűlésen felolvasták a levelet.¹⁸¹

Október 14-én (vasárnap) egy további rendkívüli jelentőségű eseményre is sor került: a Hazafias Népfront szervezésében a volt Függetlenségi Népfront pártjainak (szociáldemokraták, kisgazdák, parasztpártiak) megyei találkozója.¹⁸² Az MDP szövetségi politikáját teljesen új alapokra helyező találkozóval Földváriék kinyilvánították: a felemelkedéshez immár a párttól eltérő nézeteket képviselő politikai erőkkal is együtt kívánnak működni, s bár a felszólalásokban megemlítették az MDP vezető szerepének érintetlenül hagyását, már ekkor egyértelmű lett: Borsodban lényegében a többpártrendszer előképe rajzolódott ki, két héttel azelőtt, hogy erre – a forradalom következtében – ténylegesen is sor került. A rendezvény megmutatta továbbá, hogy a korábban megkezdett demokratikus párbeszéd-sorozat, a nyilvános vita előbb-utóbb az eltérő politikai platformok kialakulásához, a tényleges demokratikus fordulathoz vezet. A kezdeményezés jelentőségét mutatja, hogy a volt demokratikus pártok egykori tagjaival, vezetőivel nemcsak megyei, hanem járási szinten is megkezdődött az együttműködés kereteinek kialakítása.

E találkozó és a KV-nek küldött levél alapján igyekeztek mindezt Földváriék az országgyűlés tervezett következő ülésén is képviselni illetve megvalósítani. Éppen ezért minden korábbinál szélesebb körű lakossági fórumokat kezdeményeztek, hogy megismerjék az emberek véleményét a borsodi képviselők tervezett interpellációinak megfogalmazásához. Ilyet tartottak például a hónap közepén a Pedagógus Szakszervezetben, illetve terveztek október 23. délután 4 órára a városi tanács nagytermébe, és mindenkit bátorítottak az aktív részvételre.¹⁸³

Mindezek az október közepén történt események a sajtóra is erőteljes hatást gyakoroltak. Különösen az *Északmagyarország* vonatkozásában szembeűnő ez, melynek korábbi konzervatív álláspontját mindezek egyszerűen időszerűtlenné tették. A lap cikkírói és szerkesztése ennek megfelelően a forradalmat megelőző egy hétben egészen más képet mutatott, mint korábban, gyakorlatilag magáévá tette (még ha a *Kilátó*-nál „finomabb” formában is) a pártellenzék nézeteit, kritikus hangvételét. Egyik szerkesztőségi cikke például az értelmiségi határozat következetes megvalósítását szorgalmazta, nem a korábbi kampányszerű pártügyintézésel, hanem a hosszú távra tervezett, jövőben gondolkodás jegyében,¹⁸⁴ más alkalommal pedig (MTI-hírek alapján) fél oldalas tudósítást közölt a korábban elátkozott Petőfi Kör október 17-i budapesti „Kertmagyarország”-vitaestjéről.¹⁸⁵ A nyílt kritika hangnemén tudósítottak továbbá Berei Andor KV-tagnak, az Országos Tervhivatal elnökének október 18-i miskolci vitaestjéről, a pattanásig feszült elégedetlenségről is.¹⁸⁶ Berei a pártbizottság hívta meg, hogy „időszerű gazdasági és politikai kérdésekről” adjon alapos tájékoztatást a városi tanács nagytermében szorongó érdeklődőknek. A magas rangú vezetővel való találkozás minden percében szembesült a hallgatóság azzal, mennyire igaza volt

¹⁸¹ B.-A.-Z.m.Lt. XXXIII-5.1.1. 442. dob. 1. cs. 4. p. A megjelentetés irányában gyakoroltak nyomást az egyetemi diákszemélyek október 22-i üléséről érkező hírek is. UNGVÁRY, 1991. 45. p. Ld. még minderről összefoglalóan: FÖLDVÁRI, 1993. 273-274. p.

¹⁸² Erről terjedelmes beszámolót közölt: *Szükség van minden igaz szóra, okos fejre, dolgos kézre*. In: *Északmagyarország*, 1956. október 16. 1-3. p. Illetve ld. az október 19-i vezércikket *A nép-nemzeti összefogásban erő rejlik* címmel. Érdekességként megemlíti, hogy a Népfront-találkozót méltató szerkesztőségi vezércikk már ekkor ugyanazt írta („ősz van, de csak a naptár szerint, mert a magyar nép tavasza most fákasztja a hazaszeretet, az emberség, a becsület, a félelemnélküli élet, az igaz barátság rugyait” stb.), mint egy héttel később a forradalom győzelmének bejelentésekor. Vö. *A szabadság lángjai*. In: *Északmagyarország*, 1956. október 24. 1. p. (Izsák et. al., 1996. 155. p.)

¹⁸³ *Északmagyarország*, 1956. október 19. 2. p., október 23. 1. p. stb.

¹⁸⁴ *Tovább a megkezdett úton*. In: *Északmagyarország*, 1956. október 18. 3. p.

¹⁸⁵ *Északmagyarország*, 1956. október 19. 2. p.

¹⁸⁶ LOVAS L.[AJOS] – NAGY R.[ÓBERT]: *Őszintébb hangon! A miskolci vitaest margójára*. In: *Északmagyarország*, 1956. október 20. 1. p.

az október 13-15-én elfogadott levél valamennyi passzusának, amikor a központi irányítás tehetetlenségét ostorozták. Berei ugyanis az égvilágon semmire nem adott érdemi választ, sem a gazdaság égető kérdéseiről (például az uránérc-ügyről), sem a politikai problémákról (például a törvénytelenések elkövetőinek felelősségre vonásáról), sem a szociális helyzetéről (bérrendezésről). A helyi lap tudósítói joggal és élesen bírálta Berei fölényt („alapfokú szemináriumok” stílusát idéző) kioktatását, illetőleg azt, hogy üres frázisokkal akart kitérni a problémák felvetése elől, és levonták a következtetést is: „Elég volt a zárt ajtók politikájából, amely szomorú tragédiához vezette a magyar nemzetet. Elég volt már abból, hogy a nép sorsáról a nép tudta nélkül döntöttek. Egyszer és mindenkorra véget kell vetni annak, hogy fejbólogató jánosok vezessék a nemzetet.” Hasonló tapasztalatokat szűrt le Földvári és a helyi vezetés is, amikor a megyei képviselőcsoport október 22-én nyilvános ülést illetve a Berei Andor-vitaestről konzultációt tartott.¹⁸⁷

Az október 23-át megelőző napokban a helyi politikusok és értelmiségiek egymásra találását fejezte ki a korábbiaknál is jelentősebb mértékű sajtócikk-dömping. Október 20-án megjelent például a *Kilátó* (utolsó) száma, ekkor már nem 6, hanem 8 oldalon. Vezércikkében Hegyi Imre a népfront feladatairól, a demokratikus közélet megteremtésében játszott szerepéről fejtette ki nézeteit.¹⁸⁸ Az október 14-i miskolci párt-találkozót az „őszinteség és egymás iránti bizalom, tennivágyás és szívből jövő lelkesedés” jellemezte, akkor is, ha nem különböző pártokban, hanem különböző népfront-bizottságokban kívánnak együttműködni. Ugyanebben a szellemben, a demokratikus hatalomgyakorlás kezdeményezéseként üdvözölte a találkozót a lap egy másik cikke is.¹⁸⁹ Bucsay István a Rajk-ügy tanulságairól fejtette ki nézeteit, méltatva a Hazafias Népfront október 6-án a kivégzettek emlékére rendezett miskolci megemlékezését. A szerző kívánságai ismét csak megfeleltek az ellenzék követeléseinek: „Szavak, fogalmak becsületét kell visszaszerezni, olyan fogalmakét, melyeknek nevében akasztófák nyikordultak meg igazak testének súlya alatt. [...] A néppel kiáltattunk annak idején »halál reá«-t. A néppel együtt rendezzük közös dolgainkat.” Bírálta továbbá a közömbösség veszélyét, és követelte, hogy a pártvezetés most ugyanolyan gyorsan intézkedjen a bűnösök felelősségre vonásában, ahogy június 30-án igyekezett a Petőfi Kört ellehetetleníteni.¹⁹⁰ A *Kilátó*-ban ismét figyelmet szenteltek a miskolci iskolaügynek, lakáshelyzetnek,¹⁹¹ és további, itt nem részletezendő témaköröknek. Megjelent egy Mészöly Miklós-novella, s jelentősnek mondható a lapszámban megjelent költemények (Regős Sándor, Káldi János, Bihari Sándor, Vidor Miklós művei) színvonal-emelkedése is. Közzétették továbbá Juhász József 1952-ben írt *Rettegés* című versét,¹⁹² mely hangulatával, döbbenetes képsoraival az utókorból visszanezve mintegy Illyés Gyula híres, *Egy mondat a zsarnokságról* című költeménye „helyi változatának” tűnik. Érdemes felidézni egy-egy sorát: „A rettegés ül szobádban, / a hajnali félhomályban, / a konyhai tűzhely öblén / rettegéstől vibrál a fény. / Kamrádban a polcok alján, / tejmaradék fülledt habján. / A hagymaszag terjengésén, / padfeljáród repedésén. // Az utcai porfelhőben / vilámlásban, rekkenőben, / irodában, asztalon, / zúg monoton, mint a malom. / Esti utcán, utca sarkán, / megvillan a cipők sarkán. / Árkok mélyén, házak szögén, / vacog, lapul, mint a görény. // [...] Ősszel, télen, temetésen, / tavasszal a születésen, / vízben, jégben, verejtékben, / rád telepszik, mint a szegény. // Anyád csókját, fiad szemét, / kihűti, mint levest a lég. / Távol-közel nincs nyugovás, / Vétked sincs, de nő a rovás. / Lihegsz, kapkods, még a párán, / mit kifújtál kínod árán. / Titkod fejtí, álmod fojtíja, / ködöt lenget agyad rongya.

¹⁸⁷ B.-A.-Z.m.Lt. XXXIII-5.1.1. 442. dob. 1. cs. 5. p.

¹⁸⁸ HEGYI IMRE: *Nemzeti összefogást!* In: *Kilátó*, 1956. október 20. 1. p.

¹⁸⁹ HOLDI [JÁNOS]: *Újra együtt.* In: Uo. 4. p.

¹⁹⁰ BUCSAY ISTVÁN: *Mai gondolatok.* In: Uo. 6. p.

¹⁹¹ BUDAI LÁSZLÓ: *Pedagógia a mellényzsebben.* ill. BENEDEK MIKLÓS: *Gondolatok az albérleti uzsoráról és a főbérleti labdázásokról.* In: Uo. 7. p.

¹⁹² Uo. 2. p.

[...]” A lap két legfontosabb, politikai szempontból is kiemelkedő írását Szekrényesi Lajos illetve Földvári Rudolf jegyezte.¹⁹³ Szekrényesi nemcsak a hazudozás befejezését, Farkas Mihály és társai felelősségre vonását követelte, hanem Rákosinak a formális kizárását is a Központi Vezetőségből. Jelentős gondolat, amit a szerző úgy fogalmaz meg, hogy nem elegendő Nagy Imrének a párttagságát helyreállítani, hanem „minél előbb arra a helyre kell felemelni, amely őt méltán és joggal megilleti”, hiszen az idő egyértelműen az ő korábbi politikájának helyességét igazolta. Földvári Rudolf pedig nagy jelentőségű írásában pont-ról pontra végig elemezte a „miskolci vita” folyamatát, és önkritikusan, saját hibáit (például a július 2-i aktíva-üléssel vagy a Kónya-esttel kapcsolatban) nyilvánosságra hozva vonta le a tanulságokat, például: „nem két politikailag szembenálló tábor, hanem azonos eszmét, azonos célokat vallók vitájáról volt és van szó” stb. Földvári ebben a cikkében maradéktalanul elvégezte korábbi hibáinak korrigálását, s egy olyan programot fogalmazott meg, amilyenből a Központi Vezetőségnek küldött levél alapján egy demokratikus közélet, s az azt továbbra is vezető, de gyökeresen megújódott pártvezetés képe rajzolódott ki. A megyei pártbizottság a Rákosi-rendszer hibáinak felszámolásában korábban is vezető szerepet kívánt játszani – mondta –, s ezt szeretné a jövőben is folytatni. A korábbi „rosszul értelmezett pártfegyelem és pártszerűség” sallangjaitól végleg megtisztulva nyújtott kezét valamennyi pártbeli vitapartnerének és pártönkívülinek a demokratikus reformok életbe-léptetése érdekében.

Hasonló optimizmus csendült ki egyébként a *Művelt Nép* vezércikkében ismét helyet kapó, Hegyi Imre által összefoglalt borsodi problémák ismertetéséből is, melyben a még meglévő helyi vezetői hibákat, melléfogásokat hozta nyilvánosságra, és kiállt Földváriék (az írókkal folytatott, hajnalig tartó beszélgetések közben kialakult) reformpolitikája mellett.¹⁹⁴ De október 21-i számában a korábbiaktól jócskán eltérő hangot ütött meg az *Északmagyarország* is. Helyt adott például a volt kisközpárti, népfront-bizottsági tag, Németh Imre *Együtt a boldog jövő felé* című társadalmi megbékélést és demokráciát sürgető írásának, de Rajk Lászlóné *Szabad Nép*-hez küldött nyilatkozatának¹⁹⁵ is. Utóbbival egy oldalon jelent meg két, Földvári cikkéhez hozzászóló írás, az írócsoport pártellenzéki személyiségének számító Borsodi Gyula, illetve a korábban a *Kilátó*-val szemben kritikus felelős szerkesztő, Boda István tollából.¹⁹⁶ Mindketten egyetértőleg, Földvári gondolatmenetét támogatva foglaltak állást, Boda ugyanakkor elismerte, hogy lapja csak az utóbbi napokban indult el a „júliusi úton”, és további önkritikát szorgalmazott. A harmadik cikk Déri Ernő hozzászólása,¹⁹⁷ aki szintén az összefogás, előrelépés fontosságát hangsúlyozta, de gondolatmenetében feltűnő, hogy saját korábbi véleményét (ld. fentebb a „funkcionárius”-vita kapcsán) mentegetni, a párt védelmének érdekeivel indokolni próbálta. Nem foglalt egyértelműen állást a „szektáság” elítélésében sem, óvatosan bár, de fenntartotta a „múltba nézőnek” minősített *Kilátó*-val szembeni korábbi kritikáit, továbbá az íróknak való „üzenet”-ként is felfogható, hogy erőteljesen hangsúlyozta: „Egyedül az MDP vezette munkásosztály képes a hatalom gyakorlására szövetségesével, a dolgozó parasztsággal együtt.” Csak október 24-én (tehát akkor, amikor már túlhaladt rajta az idő) tudott megjelenni az utolsó hozzászólás a „miskolci vita” folyamán,¹⁹⁸ melynek szerzője kiáll Földvári cikke és gondolatmenete mellett, örömmel fogadja a korábban megbántott értelmiségieknek szóló együttműködési javaslatot.

A forradalom napja előtt felhevült miskolci irodalmi-politikai vita mindezzel közvetlenül torkollott október 23. eseményeibe.

¹⁹³ Ld. ... old.

¹⁹⁴ Ld. ... old.

¹⁹⁵ *Északmagyarország*, 1956. október 21. 3., 5. p.

¹⁹⁶ Ld. ... old.

¹⁹⁷ Ld. ... old.

¹⁹⁸ Ld. ... old.

Szabó Lőrinc Miskolcon, 1956. október 23-25.

Szabó Lőrinc miskolci meghívása bizonyára „békésebb” időszakban is szenzációszámba ment volna a borsodi megyeszékhelyen, a zaklatott politikai légkör azonban tovább fokozta a rég várt költővel kapcsolatos várakozásokat is. Szabó Lőrinc 1955-56-ban keletkezett feljegyzéseiben kevés nyoma maradt a szülővároshoz fűződő viszonyának. Mégis, több jel arra mutat, hogy foglalkoztatta a számára jórészt csak gyermekkori emlékeket jelentő Miskolc, szeretete volna „rendezni” kapcsolatát szülővárosával. Mindez jól érezhető a *Tücsökzene* szenvedélyes hangulatú képein, melyek hol halványabban, hol fél évszázad távolából is élesen idézték fel benne Miskolc emlékeit. Szenvédélyes kérdésére („szülővárosom, sose lesz szemed kóbor fiadon?”) ő maga nem próbált meg választ adni, az 1956-os írócsoportból hozzá érkező jelzések azonban már abba az irányba mutattak, hogy Miskolc értelmisége erőteljesen kereste e válaszadás lehetőségét. Érdeemes e ponton egy pillanatra visszanyúlni 1954 decemberére, amikor Szabó Lőrinc 1945 után először megszólalhatott („saját hangján”) a rádióban, éppen egy Miskolcra készült műsorban. Tóbiás Áron szerkesztette az adást a város „felszabadulásának” 10. évfordulójára, és sokakat meglepettően ezt az alkalmat használta apropónak Szabó Lőrinc megszólaltatására: „Szabó Lőrinc kért bebocsátást a miskolci ünnepi műsorba.” – mondta többek között.¹⁹⁹

Szóval az, hogy Szekrényesi Lajos, Bihari Sándor és mások figyelme Szabó Lőrinc felé fordult, két fontos szempont együttes következménye volt. Egyrészt – mint említettük – tökéletesen beleilleszkedett a szülővárosával kapcsolatot kereső, egyúttal életműve összegzésére, áttekintésére készülő költő felfogásába, másrészt személyét nagy mértékben felértékelte, hogy korábban hallgatásra kényszerítették, megszólaltatása önmagában is a pártvezetéssel szembeni „ellenzék” demonstrációjának számított. A *Széphalom* már említett, 1956 nyarán megjelent 3-4. számába Szekrényesi Lajos megkeresésére három szonettet küldött, *A huszonhatodik év* ciklus 45., 46. és 48. darabját.²⁰⁰ Szekrényesi július 29-én újabb levélben fordult a költőhöz, és kérte, hogy augusztus 15-ig küldjön újabbakat. Levelében ennek indoklásaként így írt: „A miskolci irodalomkedvelő közönségnek igen jól esett a folyóiratunkban megjelent néhány vers közlése, hiszen a miskolciak nagyon büszkék Szabó Lőrinc-re.”²⁰¹ A költő ekkor épp a Balatonon tartózkodott, a felesége azonban 4-én utána küldte Szekrényesi levelét. Ennek okát csak abban jelölhetjük meg, hogy Szabó Lőrinc különös jelentőséget tulajdonított a szülővárosával, különösen annak irodalmi életével kapcsolatos történeteknek, bár erre vonatkozóan nagyon kevés, s csupán közvetett utalással rendelkezünk. Erre utal „Nagyklára” kísérőlevele is: „Mellékelek két levelet magának. Az egyik, mert kedves, és kér valamit 15-ig.”²⁰² Szabó Lőrinc postafordultával eleget is tett a kérésnek, és a *Széphalom*-ba szeptemberben be is szerkesztették a költő által rendelkezésükre bocsátott 49., 51. és 64. szonetteket. Ez a lapszám azonban a forradalom eseményei miatt már nem láthatott napvilágot a tervezett őszi időpontban. Decemberben azután – az írócsoport és az új, MSZMP-vezetés kompromisszuma részeként – változatlan tartalommal, 5-6. számként megjelentették.²⁰³

Szekrényesi említett levelében nagyobb tanulmányt is ígért Szabó Lőrinc frissen megjelent *Válogatott versei*-ről. Levelének megírásakor még semmi konkrétumot nem lehetett tudni a *Kilátó*-ról, ezért feltételezhetjük, hogy a könyvismertetést a *Széphalom*-ba szánták.

¹⁹⁹ Minderről pl. KABDEBÓ, 1980. 459. p. A rádióelőadás szövege megjelent pl. a *Napjaink* 1971. évi 10., és az *Új Tükör* 1976. évi 44. számában.

²⁰⁰ *Széphalom*, 1956. 3-4. sz. 58-59. p.

²⁰¹ Idézi: KABDEBÓ, 1980. 497. p.

²⁰² Uo.

²⁰³ Ld. erről alább, ... old.

Azonban a szeptember elején elinduló új folyóiratnak már az első számában megjelent a beígért recenzió. Ekkor még az októberi miskolci irodalmi est terve is éppen csak körvonalazódhatott (persze csak a „Pilvax”-osok körében, maga Szabó Lőrinc erről mit sem tudott), tehát azt sem mondhatjuk, hogy annak valamiféle beharangozásaként készült, sokkal inkább a költészete iránti őszinte miskolci irodalmi érdeklődés erőteljes jeleként értékelhetjük.²⁰⁴ Az írást Szauervald Lajos, az írócsoport egyik termékeny irodalmára jegyezte,²⁰⁵ és cikkében valóban mély líraisággal, szenvedélyesen, az irodalomértelmezés száraz tudományosságától tudatosan elszakadva tekintett végig 34 év vers-termésén, s látta meg az egyéni lélek mélységeinek hullámzásai mögött a 20. század magyar történelmét. „Bár a költő verseiben mindenekelőtt saját lelkének grafikus vonalait rögzíti – írja –, mégis legszubjektívebb vallomásaiból is meg lehetne rajzolni 34 év magyar életének hullámhegyeit és hullámvölgyeit.” Amikor megpróbálta áttekinteni a Szabó Lőrinc-i összegzés idejének tanulságait, értékelésén óhatatlanul átsüt 1956 szeptemberének minden feszültsége, várakozása, reménye: „Lehet-e még valami olyan lélekrobbantó, mint ez a művészet – Szabó Lőrinc művészete –, amely sokszor rímnélküli sorainak ritmusával maga a véresen eleven valóság, agitáció a múlt ellen, s itt-ott jövőbe rohanó országút.” A recenzióból végképp lírai esszévé átalakuló Szauervald-cikk azzal a reményteljes megállapítással zárul, hogy a magyar költészet végre elfoglalja majd helyét a legszebb hagyományok nyomába eredő, 1956-ban demokratizálódó Magyarország kulturális életében. Ennek a költészetnek kell formálnia a jövő szellemi felfogását – vallotta Szabó Lőrinc miskolci recenzense, akkor is, ha ez a költészet csak közvetetten terhes társadalmi-politikai mondanivalóval, és sokkal inkább a lélek egyéni rezdüléseire érzékeny tollforgatót avat az egyik legnagyobb élő költővé: „Ez a kötet nem megnyugvást, nem »tisztá művészi« élményt ad, hanem felelősségérzetet, emberi öntudatot és jövőt vállaló feszüléseket indít el bennünk. – Hát van-e erő, amely hatalmasabb, mint a szavak művészete: a költészet?! És jaj annak a társadalomnak, mely ezt az erőt semmibe veszi.”

A miskolci irodalmi estre történő meghívás gondolata Bihari Sándorban már 1956 nyarán megfogalmazódott, amikor a Balatonnál találkozott Füsi Józseffel, Szabó Lőrinc sógorával. Őt kérte meg a közvetítésre, s végül a konkrét felkérésre, Szabó Lőrinc és a miskolci írók (Bihari mellett Szekrényesi Lajos) találkozására a fordultatos és jelentőségteles szeptember 17-i íróközgyűlés egyik szünetében került sor az Újvárosháza folyosóján.²⁰⁶ Az Illyés Gyula társaságában sorra került találkozás a miskolci értelmiség és a városból elszármazott költő között megkapó és – a nagy költők humoros csipkelődése ellenére is – felemelő élményt jelentett Bihariék számára. (Ld. erről a találkozást versben megörökítő Bihari Sándor verset.²⁰⁷) Az éppen elnökségi taggá választott Szabó Lőrinc eleinte bizalmatlanul méregette a két számára ismeretlen fiatal író, annak ellenére, hogy Szekrényesivel már levelezés útján kapcsolatba került. Bihariék konkrét tervekkel álltak elő az est lebonyolítására vonatkozóan, Szabó Lőrinc pedig minden apró részletről tájékozódni akart. Pontosan kikérdezte például, hogy ki az a Csorba Zoltán miskolci tanár, akit a köszöntő, üdvözlő szavak elmondására akartak felkérni, hogyan történik az utazás stb., de természetesen örömmel mondott igent a miskolciak megkeresésére.

Az előkészületek szempontjából fontos az a levél, melyet Szabó Lőrinc Bihari Sándorhoz intézett.²⁰⁸ Ebből kiderül, hogy a költő Sárospatak illetve Debrecen felé kívánta

²⁰⁴ Bár az azért összességében figyelemreméltó, hogy a *Kilátó* hátsó oldalain nagy terjedelmű, figyelemfelkeltő recenziót csak az ellenzékhez húzó költőfejedelmek köteteinek szenteltek. Illyés Gyula *Kézfogások* című kötetéről Márki Dénes, Zelk Zoltán könyvéről pedig Bod Andor írt a *Kilátó* 2. illetve 4. számaiban.

²⁰⁵ Ld. ... old.

²⁰⁶ Ld. ... old.

²⁰⁷ Ld. ... old.

²⁰⁸ Ld. ... old.

folytatni útját Miskolcra, és a pontos részletek kidolgozására kérte a miskolciakat. A levél egyébként utal arra, hogy Bihariék Illyést is felkérték egy miskolci irodalmi estre, melyet minden bizonnyal rögzítettek is egy november végi dátumban, legalábbis Szabó Lőrinc megjegyzése erre utal. „Reméljük, hogy meglesz, amit vártok az estétől” – írta Szabó Lőrinc levele végén. (Megjegyezzük, utólag elmondhatjuk, hogy maximálisan teljesültek az írók várakozásai.) A miskolci várakozásokat fejezte ki továbbá Kordos Lászlónak a *Kilátó* október 20-i számának címlapján megjelent cikke.²⁰⁹ „Az öröm és a szégyen furcsa keveréke üli meg lelkünket.” – vezette be gondolatmenetét sokatmondóan, majd nem minden irónia nélkül mondta: talán szerencse is, hogy Miskolc nem hagyott mélyebb nyomot Szabó Lőrinc életében, mégis olyan képeket olvashatnak tőle a felnőtt miskolciak a *Tücsökzené*-ben, hogy könnyen, ugyanazokkal az érzésekkel ismerhetik fel benne gyermekkoruk jól ismert helyszíneit. Majd nagyon komolyan mutatott rá, hogy nemcsak egy szülőföldről elszármazott költőt, hanem a korábban elhallgattatott irodalmárt is várják Miskolcra, akinek életét az elmúlt időszakban „néma lázadással” kísérték figyelemmel a miskolci értelmiségiek.

²⁰⁹ Ld. ... ill. ... old.

99. 23. 6.
Hozzájárulás
GYűjtemény
Boríték 1956. 11.

A Hazafias Népfrent, az Írószövetség Miskolci Csoportja,
a Megyei Könyvtár, a Szakszervezetek Megyei Tanácsa,
a TIIT és a Városi Tanács Népművelési Osztálya
1956. okt. 23-án, kedden este 7 órakor
A SZAKSZERVEZETEK MEGYEI TANÁCSÁNAK
SZÉKHÁZÁBAN (MISKOLC, KOSSUTH U. 11.)

SZABÓ LŐRINC SZERZŐI ESTET

rendez
Az irodalmi estet megnyitja
Csorba Zoltán
Bevezetőt mond
ILLYÉS GYULA
A szerzői esten részvesz és verseiből felolvas
SZABÓ LŐRINC
Közreműködnek
Gáborjáni Klára
előadóművész
Horváth Gyula
és
Nagy Attila
a Déryné Színház művészei
Pekker Zsuzsa
és
Szűcs Ilonka
művészstandrok

Belépőjegy 5 forintos áron előre váltható a Hazafias Népfrent városi irodájában (Tandeshóztér 5. Telefon: 16-297) és a TIIT-ben (Széchenyi u. 16. I. emelet. Telefon: 15-492), valamint a helyszínen.

Boríték 1956. 11. 27. 27739 — 150 db.

A Szabó Lőrinc-est plakátja²¹⁰

²¹⁰ Papp László tulajdonában, HOM. IGY. 99.23.5.

Ma este lesz
Szabó Lőrinc szerzői estje Miskolcon

Szabó Lőrinc, Miskolc szülöttje az egyik legnevesebb élő magyar költő, ma, kedden este 7 órakor az SZMT székházában (Miskolc, Kossuth-u. 11) szerzői estet tart. A költő maga is részt vesz a szerzői esten a felolvas verseiből. Beveze-

tőt mond Illyes Gyula. Közreműködnek: Gáborjáni Klára, Horváth Gyula, Nagy Attila, Pekker Zsuzsa és Szűcs Ilonka. Az irodalom, a versmondás művészetének sok ezer miskolci barátja szeretettel üdvözlözi szülővárosában Szabó Lőrincet.

A Szabó Lőrinc-est meghívója az Északmagyarország
1956. október 23-i számában

RENDEZŐK - AZ MDP MEGYEI PÁRTBIZOTTSÁGA - A HAZAFIAS NÉPFRONT - AZ ÍRÓSZÖVETSÉG MISKOLCI CSOPORTJA - A II. RÁKÓCZI FERENC KÖNYVTÁR - A SZAKSZERVEZETEK MEGYEI TANÁCSA - A TTIT - A VÁROSI TANÁCS NÉPMŰVELÉSI OSZTÁLYA ★	MEGHÍVÓ
--	---

1956 OKTÓBER 23-ÁN, KEDDEN ESTE 7 ÓRAKOR A SZAKSZERVEZETEK MEGYEI TANÁCSÁNAK SZÉKHÁZÁBAN (MISKOLC, KOSSUTH UTCA 11) SZABÓ LŐRINC SZERZŐI ESTET RENDEZÜNK ERRE ÖNT ÉS KEDVES HOZZÁTARTOZÓIT SZERETETTEL MEGHÍVJA A RENDEZŐSÉG ★ BELÉPŐJEGYEK 8 ÉS 5 FORINTOS ÁRON ELŐRE VÁLTHATÓK A HAZAFIAS NÉPFRONT VÁROSI IRODÁJÁBAN (TANÁCSHÁZ TÉR 5. SZÁM - TELEFON: 10-897) ÉS A TTIT-BEN (SZÉCHÉNYI UTCA 16. SZ. I. EMELET, TELEFON: 15-492), VALAMINT A HELYSZÍNEIN	AZ IRODALMI ESTET MEGNYITJA CSORBA ZOLTÁN BEVEZETŐT MOND ILLYÉS GYULA A SZERZŐI ESTEN RÉSZT VESZ ÉS VERSEIBŐL FEOLVAS SZABÓ LŐRINC KÖZREMŰKÖDNEK GÁBORJÁNI KLÁRA ELŐADÓMŰVÉSZ HORVÁTH GYULA / NAGY ATTILA A BÉNYE SZÍNHÁZ MŰVÉSEI PEKKER ZSUZSA / SZÜCS ILONKA MŰVÉSZTANÁROK
---	--

Meghívó a Szabó Lőrinc-estre²¹¹

²¹¹ Kordos Lászlóné tulajdonából, ill. HOM. IGy. 91.96.46.

Szabó Lőrinc köszöntése

Október 23-án ünnepet ül városunk minden irodalmat szerető, szép és igaz szóra felérző lakosa: Szabó Lőrinc először tart szerzői estet Miskolcon.

Az öröm és a szűgyen furcsa keveréke áll meg lelkiünket. Végre meglátjuk és meghallgathatjuk azt a költőt, akinek neve és versei ott zsonganak fülünkben évtizedek óta, akinek küzdelmeit, válságait, egy évtizedes kitaszitottságát néma lázadással kísértük, akinek pusztaságáért is aggódniunk kellett.

A nagy, igen nagy magyar költőt fogadhatjuk végre városunkban, de még ennél is többet: a miskolci születésű Szabó Lőrincet.

A születési hely olyan következetlen véletlenség, aminek ritkán van hatása egész életre. Lótkálpatrióta túlzás lenne azt állítani, hogy Miskolc rányomta bélyegét a költő életére (talán szerencse is, hogy nem tette). Néhány sor, néhány versszak idézi fel a gyermekkor városát a Tücsökzene vaskos lírai önéletrajzában, de — ennyit még egy nagy költőtől sem kaptunk mindmáig.

Köszönjük Szabó Lőrincnek, hogy megajándékozott minket, miskolciakat a város legprózaibb, legcsúnyább részének: a vásút, a Nagyhíd tájának költői emlékeivel. Köszönjük annak a sok ezer öreg gyereknek a nevében, akiknek gyermekora ott játszódtott le a „salk-kocka-táj”, telep-vég körül, ahonnan „messziről” hallottuk a vasutat: görgő-robak, fűtty, mozdonydohogás... szép, piros sárkány repült a rét felett!

Köszönjük Szabó Lőrincnek azt az elfeledett régi érzést, amikor mi is ott álltunk, dobogó szívű kisgyermekek, a Nagyhíd rácsai előtt és vártuk az álhaladó mozdony kénes füstfellegét. Köszönjük a régi, patriarkális, virágos Zöldfa-utca hangulatát, köszönjük mindazt, ami számára és számunkra is már csak emlék.

Szabó Lőrinc már régen elment közülünk, régen kinőtt városunkból. Látjuk, hogy az emlékek benne is már csak halványan szólalnak meg, a ködös, álomszerű múltból. És valljuk meg töredelmesen, mi is elfeledkezünk róla. Nem a költőről, a miskolcíról. Talán még nem késő, hogy ezt a hibát — amelyik nem egészen a mi hibánk — jóvátegyük.

Illyés Gyula írja Szabó Lőrinc válogatott verseinek bevezetésében: „Senkit sem lehetne — ma, öregsége elején sem — a való élettel könnyebben boldoggá tenni, mint őt, aki legtávolabbnak tudja érezni magát a boldogságtól... Mondhatni, nemzeti kötelességünk volna, hogy most, amikor ereje teljében van, minél több alkalmat találjon rá.”

Most rajtunk a sor, miskolciakon! Legyen a Szabó Lőrinc szerzői es olyan hagulatú, hogy egy cseppnyi boldogságot varázsoljon a születési helyére visszazarándokló nagy költőnk szívébe. Cáfoljuk meg a Tücsökzen minden jó miskolci szívében égetően szűrő, bánatos sorát:

„...Szülővárosom,
sose lesz szemed kőbor fiadon?”

Kordos László cikke a Kilátóban²¹²

A szeptember végén – október elején amúgy is pezsgő miskolci kulturális és politikai életben Bihari számára nem kis feladatot jelentett az est pontos és zökkenőmentes előkészítése. A nevezetes Kónya-est óta történt változásokat a helyi irodalom és a hatalom változásában már csak a külsőségeken is le lehetett mérni. Akkor csupán házilag sokszorosított meghívó levél készült, zárt körű meghívottak számára, s a szervezők csupán a TIT és a Hazafias Népfront (Bihari és Bod) voltak. Most pedig már nemcsak helyi, hanem országos lap is beharangozta az eseményt,²¹³ díszes meghívólevél készült a fontosabb vendégek részére, továbbá nemcsak lehetővé tették, hanem erőteljesen szorgalmazták is, hogy az érdeklődők minél nagyobb száma jelenjen meg ezen az esten (5 forintos belépőjegy ellenében), amit az e célra nyomtatott és Miskolc utcáit elborító plakátokkal juttattak kifejezésre. Ami pedig a testületeket illeti, az említettek mellett külön szervezőként tüntették fel az írószövetség miskolci csoportját (ami azzal volt egyenértékű, hogy demonstrálták a csoport önállóságát), továbbá a II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtárat, de e kulturális célú egyesületek mellett fontos volt, hogy megjelöltek politikai-államhatalmi szerveket is. Fontosnak vélték, hogy megjelenjen, mint szervező a Városi Tanácsnak a – kocsonya-vitában már több alkalommal keresztútjába került – Népművelési Osztálya. (Ld. fentebb.) A helyiség biztosításán túl nyilván bírt üzenet-értékkel az is, hogy a Szakszervezetek Megyei Tanácsa is demonstrálta a kulturális rendezvény melletti kiállását, de a legfontosabb, hogy önálló szervezőként jelent meg a MDP Megyei Bizottsága. A szervező testületek sokszínűsége, az, hogy egy párt- illetve állami szerv valamint kulturális intézmények egyformán álltak egy ilyen rendezvény mellé, önmagában demonstrálta irodalom és politika egymásra találását, együttműködését a forradalom előestéjén Miskolcon. Egyértelmű, hogy Földvári Rudolf nem népszerűség-fokozó gesztusnak tekintette, hogy az írók lapjának anyagi támogatásán kívül, nagyon is tevélegesen részt vehetett a kulturális eseményekben. Mind az október 13-i pártaktíván játszott szerepéből, mind a *Kilátó*-ban megjelent cikkéből, illetve egyáltalán az 1953 óta folytatott politikai pályafutásából egyértelműen következett, hogy a párt feladatának tekintette az értelmiség alulról jövő, a társadalmi nyilvánosság kibontakozását segítő rendezvények felkarolását. Szervező tevékenységével, az irodalmi esten való részvételével Földvári kinyilvánította, hogy nemcsak szavakban, hanem valójában szolidáris a reformer értelmiséggel. A pártbizottság nemcsak jelentős anyagi támogatást adott az est előkészítésére, hanem Földvári Szabó Lőrincék utazásának lebonyolítására rendelkezésre bocsátott egy pártbizottsági autót is.²¹⁴ Mégis feltűnő, hogy a megyei pártbizottság, mint szervező csak a postai úton terjesztett meghívókon került feltüntetésre, az utcai plakátokról valami oknál fogva „lemaradt”. (Ld. mellékelt.) Ennek okát nem tudjuk, lehet, csak véletlenről van szó. A plakátokkal egyébként más baj is volt. Először jóval nagyobb betűkkel szedték a csak köszöntő szavakat mondó Illyés Gyula nevét a főszereplő Szabó Lőrincnél, Biharinak kellett intézkednie a hiba kijavításáról, mielőtt az utcára kerülne.²¹⁵

A pártvezetésben voltak ugyanakkor, akik bizalmatlanul tekintettek a Szabó Lőrinc-estre. Grósz Károly – sejtve a minden korábbi irodalmi estet felülmúló érdeklődő tömeget – fejezte ki bizonytalanságát Földvári előtt. A forradalom utáni önmentegetés és felelősség-áthárítás jegyében született Déri Ernő-feljegyzés pedig arról tanúskodik, hogy a városban többen politikai demonstrációtól tartottak az esemény kapcsán, pusztán azért, mert a már nyíltan ellenzéki írócsoport szervezte.²¹⁶

²¹³ *Irodalmi Újság*, 1956. október 20. 10. p. Az *Északmagyarország*-ra és a *Kilátó*-ra ld. a mellékelt illusztrációt.

²¹⁴ Ld. ... old.

²¹⁵ Ld. ... old.

²¹⁶ Ld. ... ill. ... old.

Szabó Lőrincék miskolci látogatásának helyszínei ma²¹⁷

A Kossuth u. 11. sz. alatti egykori Szakszervezetek Megyei Tanácsának székháza, itt tartották 1956. október 23-án a Szabó Lőrinc esetet (Az épületben ma a Bábszínház illetve a Francia Intézet működik)

A Szarvas Patika saroképülete a miskolci Erzsébet téren, feltehetően a felette lévő erkélyről nézte Szabó Lőrinc az október 25-i felvonulást

²¹⁷ Az alábbi képeket készítette: Fazekas Csaba.

A Déryné u. 3. sz. alatti egykori Nevelők Háza (ma Színészmúzeum), itt lakott Szabó Lőrinc lánya és felesége október 23-tól november közepéig

Így érkezett el az október 23-i utazás, reggel a gépkocsi pontosan megjelent Szabó Lőrincék lakása előtt. Érdekes beszélgetés zajlott le Illyés és között, amikor a városligeti Sztálin-szobor mellett elhajtottak, Szabó Lőrinc ugyanis megkérdezte, hogy vajon megéri-e, amikor ez a szobor le fog dőlni. (Egy napot sem kellett rá tovább várni.) Velük utaztak feleségeik illetve Szabó Lőrinc lánya, Gáborjáni Klára is. Szabó Lőrincék tiszteletére egyébként a városi tanácson fogadást adtak Szinvavölgyi József tanácselnök vezetésével, melyen a tanács és a pártbizottság vezetőin kívül jelen voltak az írócsoport meghatározó személyiségei is.²¹⁸ Miskolcon már október 22-én pattanásig feszült a húr, főleg az egyetemvárosban és a DIMÁVAG-ban megtartott forró hangulatú gyűlések, az ott elfogadott követelések miatt. A tanácson rendezett fogadáson, illetve az este 7-kor kezdődő irodalmi esten azonban ezt alig lehetett érzékelni. A budapesti felvonulás engedélyezéséről-betiltásáról, majd az ott történekről érkező kósza hírek csak fokozták a feszültséget Miskolcon is. Ebben a vészterhes, feszült helyzetben a Szabó Lőrinc-est valósággal kis szigeteket alkotott a sodró események tengerében. Az estet végig a teljes politikamentesség jellemezte, bár több résztvevő gondolatait a költészet élvezete mellett a külvilág történéseiről való töprengés kötötte le. Ez utóbbiak között első helyen kell Földvári Rudolfot említeni,²¹⁹ akinek a figyelmét a munkás és egyetemista-megmozdulások hírei kötötték le inkább. Az esten találkozott például Németh Imrével, korábbi kisgazdapárti politikussal, ekkor népfrent-bizottsági taggal, s a pesti tüntetésről beszélgettek. Földvári úgy vélte, nem lehet a felvonulásból probléma, mert a fiataloknak igazuk van.²²⁰

Az esten egyébként óriási tömeg gyűlt össze, már hat órakor tömve volt a Szakszervezetek Megyei Tanácsának székháza a Kossuth u. 11. sz. alatt. Kénytelenek voltak az előtérbe székeket és hangszórókat elhelyezni, hogy mindenki hallhassa a történeteket. Az előzetes terveknek megfelelően Csorba Zoltán mondott köszöntő szavakat,²²¹ s bár úgy vélte, Miskolcnak korábban nem voltak nagy költő-szültöttei, most végre van. Illyés korrigálta egy kicsit e szavakat, mondván, hogy nem kell emiatt szégyenkeznie egy városnak sem. Egy másik megemlékezés szerint Illyés a *Válogatott versek*-kötethez írt előszavának gondolatmenetét is követte, amikor az „élve boncolás” kérdéseit elemezte Szabó Lőrinc munkássága kapcsán.²²² A megnyitót követően – hasonlóan a július 2-i budapesti esthez – Szabó Lőrinc-versek hangzottak el, majd maga a költő is olvasott fel belőlük. Sor került még zeneszámok előadására, Pekker Zsuzsa és Szűcs Ilonka művésztanárok tolmácsolásában. A verseket Nagy Attila és Horváth Gyula színművészek mellett a költő lánya, Gáborjáni Klára szavalta el. Bihari Sándor emlékei szerint maga a költő olvasta fel *A rabszolga* című versét, a művészek pedig elszavalták *A Bazilikában zúg a harang* és a *Barátaimhoz* című költeményeket. Egy 1975-ben kelt levelében („homályosan” ugyan, de nagyon valószínűen) úgy emlékezett, hogy ezeken kívül még elhangzott a *Nyitnikék* és a *Tücsökzene* miskolci vonatkozású része.²²³ Más visszaemlékezések néhány Lóci- és Kisklára-vers elhangzásáról is beszámolnak.²²⁴ Az elsőként említett három költemény – különösen például Nagy Attila szuggesztív előadásában – alkalmasnak bizonyult arra, hogy a történelmi pillanatban különösen kidomborítsa a mondanivaló egyes elemeit. *A Bazilikában zúg a ha-*

²¹⁸ Ld. a mellékelt fényképeket. Déri a fogadáson például még ott volt, magán az irodalmi esten már nem, inkább a forrongó diósgyőri üzemek felé vette útját. Szinvavölgyi Józsefnek pedig másnap korán Debrecenbe kellett volna utaznia valamilyen országos kulturális tanácskozássra Seres János festőművésszel együtt, ezért elképzelhető, hogy ő sem ment el az estre. (Ez utóbbi Seres János szíves közlése, ezúton is köszönöm.)

²¹⁹ Ld. ... old.

²²⁰ FÖLDVÁRI, 1993. 274. p.

²²¹ Ld. ... old.

²²² Ld. ... old.

²²³ HACSINÉ BARBÓCZ ILDIKÓ: Szabó Lőrinc és Miskolc. (Kézirat.) 45. p. A verseket ld. ... old.

²²⁴ Ld. ... old. Ezek közlésétől (mivel a konkrétan elhangzott verset felidézni nem tudtuk) eltekintettünk.

rang-ból például túlzottan erős volt az „áthallása” az alábbi panaszos soroknak: „mért nem biztatnak, hogy lesz nekem is / ideálom és hazám, / és e hazában valahol / lesz még számomra hely, / ahol egy kis nyugalomért / meghalni mégse kell...” A történelmi helyzet felvagy talán sokak fülében át is értékelte *A rabszolga*-ban az Óriásnak alárendelt dolgozó panaszait, kiszolgáltatottságának képeit, a hiábavaló lázadás költői képsorait. De a legnagyobb hatással a *Barátaimhoz* sorai bírtak, Nagy Attila előadásában. A vers így végződött: „Bennem dobogott az ország, / s én fiatalnak éreztem a sorsát, / reménykedőnek, lángnak, magaménak... / S körülnéztem, kerestem a fiúkat, / s mint erős érc, zengett bennem a hit: / hogy csinálunk mi itt még valamit!” E sorok, illetve a költemény egésze jól fejezte ki az akkori hangulatot.²²⁵ Érdemes felidézni Nagy Attila egyik visszaemlékezését, mely a Szabó Lőrinc-est hatását, fontosságát tükrözte: „Még főiskolás jó híremnek köszönhetően, Illyés személyes kérésére én szavaltam el az összes Szabó Lőrinc-verset. Szinte lázban égtem, már két nappal azelőtt csak a költeményekkel foglalkoztam.”²²⁶ (Bár megjegyezzük, feltételezhetően tévedett, amikor az „összes” versről beszélt, hiszen Horváth Gyula feltételezhetően, Gáborjáni Klára pedig majdnem bizonyosan mondott Szabó Lőrinc-verset az est folyamán. A sikeres rendezvényt követően hosszú sorokban dedikáltatták a miskolciak a *Válogatott versek* kötetet. A látogatás rendkívül emlékezetes maradt az ott megjelentek számára. Bihari Sándort megihlette ez a találkozás, de egy amatőr helyi költő, Fábry Róza Julianna is verset faragott az eseményről.²²⁷

²²⁵ Minderről ld. ... old.

²²⁶ ÓMOLNÁR, 1989. 114. p.

²²⁷ Ld. ... old. Fábry Róza Julianna egyébként többször elküldte verseit az írócsoport tagjainak. 1954-ben például épp a többször emlegetett Bod Andor lektorálta írásait, elismerve, hogy „nyitott szemmel jár a világban”, de költeményeit gyakran például ritmikai hibák teszik nehezen élvezhetővé. (A lektori vélemény Kovács Ferenc birtokában.)

A városi tanácson rendezett fogadáson készült fényképek²²⁸

Szabó Lőrinc

²²⁸ Készítette: H.Szabó Béla. A fényképek megvannak Bod Andorné és Papp László tulajdonában ill. HOM. IGy. 91.96.47.1-5.

Bod Andor, Illyés Gyula, Csorba Zoltán

Szabó Lőrincné, Illyés Gyuláné, Bod Andor

Csorba Zoltán, Szabó Lőrinc, Földvári Rudolf, Kordos László (kissé takarva), Déri Ernő, Szekrényesi Lajos (az előtérben, takarva)²²⁹

*Szinavölgyi József és Gáborjáni Klára (Szabó Lőrinc lánya)
közöttük ismeretlen személy*

²²⁹ Közölte: PORKOLÁB, 1992. 60. p.

*Déri Ernő, Bihari Sándor, Kiss Károly, Szekrényesi Lajos,
Barnóczky Lajos, Lehoczky Sándor*

Az esetet követően az Avas szálló éttermében érte a vacsorázó társaságot a Pesten történt földindulás híre. A társaságon erős izgalom lett úrrá, s hogy biztos információkhoz jussanak, Bihari javaslatára átvonultak a TIT-be, ahol volt telefonálási és rádió-hallgatási lehetőség. A döbbenetes hírek hallatán a költők megőrizték nyugalmukat és kiegyensúlyozottan értékelték a helyzetet, olyannyira, hogy a jelen lévők szerint nem is érték váratlanul őket a budapesti események hírei, mert Illyés pontosan volt informálva.²³⁰ A visszaemlékezések egybehangzóan írják le a Sztálin-szobor ledöntése feletti megdöbbenésüket, Illyés Gyuláné aggodalmát a Budapesten egyedül maradt lánya iránt.²³¹ Nem törődve az út esetleges veszélyeivel, mindenképp vissza akart menni a fővárosba. 24-én reggel Illyésné Flórát a férjével együtt Seres János miskolci festőművész, tanár is kikísérte a vasútállomásra, utóbbi is próbálta megnyugtatóni az asszonyt, hogy nem olyan kicsi már az a lány, bizonyára tud magára vigyázni, nem keveredik semmi veszélyes dologba.

Ezt a napot tulajdonképp az értelmiségiekkel együtt a Pedagógus Szakszervezetben lévő klubban töltötték a költők, feszülten várva és figyelve a beérkező híreket, információkat.²³³ Illyés és Szabó Lőrinc szerettek volna mielőbb visszautazni Pestre, hogy „Nagy Imre mellett lehessenek” – írta Bihari Sándor. Illyésre mély hatást gyakorolt továbbá délután, amikor a miskolci főutcán meredt arccal elgondolkodón nézte a felvonuló szovjet katonákat.²³⁴ Érdemesebb inkább felidézni a 25-én történeteket. A reggeli órákban a diósgyőri

üzemekből az egyetemvárosba indult meg a munkások tömege, hogy részt vegyen a diákok nagygyűlésén. Az esetről megint csak több emlékezés szól,²³⁵ Bihari Sándor memoárjában azt írta, hogy a Széchenyi utcán, majd a Felszabadítók (ma: Görgey) utca – Csabai kapu útvonalon, magyar zászlókkal hömpölygő tömegből felismerték az Erzsébet tér sarkán, a Tervező Iroda emeleti

A vasgyári munkások felvonulása 1956. október 25-én²³²

ablakában Szabó Lőrincet.²³⁶ Ez a felismerés (illetve a költőnek szánt éljenzés) lehet, hogy bekövetkezett, bár tény, hogy vannak, akik szkeptikusak a korábban évekig elhallgattatott, Miskolcra csak két nappal korábban visszatért költő megismerése tekintetében.²³⁷ Ugyancsak megoszlanak a vélemények arról, hogy a felvonulók milyen rigmust skandáltak a szovjet csapatok kivonulását követelve, amely Szabó Lőrincnek annyira megnyerte a tetszését, hogy valami olyasmit mondott Illyésnek: én már sok szép verset írtam, de ilyen gyönyörűt még nem. Bihari a „kuss ki, ruszki” formulára emlékszik, a többi visszaemlékezés szerint a „mars ki, ruszki” volt a meghatározó, nem beszélve a „rusz kik haza” skandá-

²³⁰ Ld. Nagy Attila szavait, ... old.

²³¹ Ld. ... old.

²³² HOM. HTD. 79.299.1.13.

²³³ A társaság hangulatáról, beszélgetéseiről ld. részletesen ... old.

²³⁴ BIHARI, 1996. 25-26. p. Az Illyéssel kapcsolatos élményről ld. ... old.

²³⁵ Ld. ..., ill. ... old.

²³⁶ BIHARI, 1996. 29. p.

²³⁷ Ld. ... old.

lásokról.²³⁸ Persze elképzelhető, hogy mindkettőben van igazság, csak Bihari Sándor emlékezetében a ritmusos változat jobban megmaradt, de tény, hogy a visszaemlékezések logikája alapján a „mars ki, ruszki” valószínűbbnek tűnik.

Szabó Lőrinc és Illyés Gyula számára – feltételezhetően Zsadányi Guidó, a Nemzeti Bizottság későbbi tagja segítségével – a Tervező Iroda Budapestre induló vállalati gépkocsijában adtak két helyet, így 25-én visszatértek a fővárosba. Indulásuk előtt még üdvözölték az egyetemvárosi nagygyűlést, melyet ott be is jelentettek, hatalmas ovációtól kísértetve.²³⁹ Budapestre történő elindulásuk egyébként bizonyára a felvonulás közben történt, hiszen több emlékezés is szól arról, hogy Illyés és Szabó Lőrinc külön-külön együtt vonultak a menettel egy darabig. Illyés Bod Andorné és mások társaságában, Szabó Lőrinc pedig Bihari társaságában. Érdekes adalék, hogy a lelkes hangulatú felvonulás közepette a költő Biharinak irodalmi kérdésekről, egy versének (minden bizonnyal *Az óriás intelme*) lehetséges értelmezési lehetőségeiről beszélt.²⁴⁰

A költő lánya és felesége azonban továbbra is a városban maradtak, a Pedagógus Szakszervezet Déryné u. 3. sz. alatti székházában (Nevelők Háza) nyertek elhelyezést Kordos Lászlóné vendégeiként.²⁴¹ Gyakran felkeresték őt a miskolci író-értelmiségi csoport tagjai, és Gáborjáni Klára egyébként sem tétlenkedett: a Lillafüreden működő rádióadón irodalmi műveket adott elő, hozzájárulva ezzel az amúgy is sokak által hallgatott, nagy kiterjedésű és népszerű rádióállomás még színvonalasabbá tételéhez.²⁴²

Pontosan nem tudhatjuk, mennyi időt is töltöttek itt a forradalom november 4-i leverését követően. November 16-án még bizonyosan itt voltak, ekkor küldött ugyanis egy levél kíséretében ruhát Szabó Lőrinc a feleségének Dóczi Antal ózdi református lelkész segítségével. Ugyanakkor a házigazda szerepet ellátó Kordoséknak november 22-én dedikálta a *Válogatott versek* egy példányát a „két Klára miskolci száműzetésének emlékére”, vagyis ekkor már valószínűsíthetően a fővárosban voltak, valamikor a két időpont között térhettek haza. Ez alapján feltételezhetjük, hogy amikor december 15-i levelében „30 napos” itt-tartózkodásukról tett említést, nem pontos, hanem csak hozzávetőleges (kerek) számot mondott.²⁴³ (Gáborjáni Klára később is gyakran váltott levelet Kordos Lászlónéval, s mindig hálásan emlékezett az 1956. október-novemberi vendégszeretetükre.²⁴⁴) Emellett szól, hogy december 17-én kelt, Baumgartner Sándoréknak írott levelében szintén arról beszél, hogy „harminc napig voltunk elszakítva”.²⁴⁵ A levél részlete érdekes visszatekintés is egyben részéről az átélt eseményekre: „Nem ért bennünket semmi baj. A két Klára az én miskolci irodalmi estém után az idegen városban rekedt, nekik szóló üzeneteimet hallhatták

²³⁸ Ld. ... old., „mars ki, ruszki”-t említ Nagy Attila: ÓMOLNÁR, 1989. 193-194., 196. p. Ugyanitt Nagy Attila tévesen emlékszik vissza arra, hogy Szabó Lőrinc és Illyés Gyula október 26-án részt vett volna a miskolci színházban tartott megbeszélésen, mert ekkor már nem tartózkodtak a városban. (A téves adatot mások is átvették.) A színházba minden bizonnyal elmentek, és beszélgettek is a kialakult helyzetről a lázas hangulatban lévő művészekkel, erre valószínűleg 24-én, esetleg 25-én a reggeli órákban került sor. (Ekkor épp az *Ember tragédiájá*-nak próbái mentek a miskolci színházban, vö. ... old.) A „mars ki, ruszki”-ra ld. még BALÁS, 1990. 19. p.; UNGVÁRY, 1991. 67. p. stb.

²³⁹ Ld. ... old.

²⁴⁰ Ld. ... old., BIHARI, 1996. 29. p.

²⁴¹ Erre az időszakra részletesen ld. ... old.

²⁴² Ld. ... old., a rádiót egyébként Nagy Barna stúdióvezető irányította. (Megjegyezzük, különösen sajnálatos, hogy a Borsodi Rádió forradalom alatti szerepéről máig csak a *Fehér könyvek*-ben és azok torz beállításában olvashatók részletesebb adatok, pedig az állomás fontos részét képezte a Borsod-Miskolci 56-nak.)

²⁴³ Ld. ... ill. ... ill. ... old. Utóbbit idézi: KABDEBÓ, 1980. 501. p.

²⁴⁴ Erről emlékezett például egy 1958. február 2-án, tehát már Szabó Lőrinc halála után kelt levelében is. (Kordos Lászlóné tulajdonában.)

²⁴⁵ SZABÓ LŐRINC (1974) 593-594. p.

tok.²⁴⁶ [...] Én ugyanis Illyés Gyulával együtt egy alkalmi kocsin harmadnap még hazajöhettem, nem tudván, mire hagyom ott a két nőt. De nem voltak rossz kézben.” A miskolcikkal 1957 tavaszán is igyekezett kapcsolatot tartani, nem feledkezett meg például arról, hogy itteni barátainak dedikált példányt küldjön *A huszonhatodik év* című kötetéből.²⁴⁷

Kitekintés I. – Szabó Lőrinc a forradalomban és 1957-ben.

A költő forradalom alatti és utáni magatartásáról, tevékenységéről sok adat jelent már meg, ezeket nem összegezni, hanem csak felvillantani kívánjuk.

Tény, hogy az alapjában véve apolitikus természetű, közéleti kérdésekben ritkán aktivizálódó költőt magával ragadták a forradalom eseményei. Október 26-án (tehát a visszatérésük) másnapján jelent meg egy nyilatkozat, miszerint az írók kivették részüket a forradalom előkészítésében.²⁴⁸ Az aláírók között (Benjámín László, Déry Tibor, Tamási Áron, Németh László, Veres Péter és Zelk Zoltán mellett) Illyés és Szabó Lőrinc neve is szerepelt, vagyis álláspontunk szerint 25-én a kora délutáni órákban érhettek vissza Budapestre, s első útjuk az írószövetségbe vezetett, ahol hozzájárulásukat adták a nyilatkozathoz. Az október 26-30. közötti napok számára is az események menetének követését, az írói társadalom forradalom melletti kiállását, a túlzások elítélését szorgalmazó tevékenységében való részvételét hozta. Október 31-én írta *Ima a jövőért* című cikkét, mely az *Irodalmi Újság* egyetlen, forradalom alatti számában, november 2-án jelent meg.²⁴⁹ Szempontunkból e cikk azért is rendkívül érdekes, mert a forradalom megítélésében miskolci élmény-anyagára támaszkodott, méltatta a társadalom egészét lelkesítő nemzeti kibontakozás megnyilvánulását. Miskolcot úgy jellemezte, mint a „ciklon központi szélcsendjében, akkor még zavar-talan szélcsendjében” élő, tevékenykedő várost. A ciklon-hasonlat egyébként nagyon foglalkoztathatta ekkoriban. Bihari Sándornak még október 24-én Miskolcon írott dedikációjában ugyanis a „vihar csöndes centrumában”²⁵⁰ formulát használta borsodi megyeszékhely megnevezésére. (Hogy a „vihar” később mennyire „megtépázta” a várost, erről ekkor nem tudhatott.) A társadalom rendjének megőrzésére, a forradalom vívmányait beárnyékoló „önbíráskodások” visszaszorítására figyelmeztetett (a Köztársaság téri pártház ostroma kapcsán) az írószövetség kilenc vezetője november 1-én született nyilatkozatában, melyek között Szabó Lőrinc szintén aláíróként jelent meg.²⁵¹

²⁴⁶ Bizonyára rádió-üzenetekre céloz itta költő. Csanádi György, a vasút vezérigazgatója, utóbb miniszter segítségével tudtak kapcsolatot tartani

²⁴⁷ Seres János 1957. május 14-i dátummal kapta meg a dedikált, illetve egy helyen Szabó Lőrinc által javított verssort tartalmazó kötetet. (A kötet-példányt Seres János bocsátotta rendelkezésemre, ezúton is köszönöm.)

²⁴⁸ Ld. pl. STANDEISKY, 1996. 306. p.

²⁴⁹ Ld. ... old., illetve a mellékelt illusztrációkat. A cikket egyébként többen is méltatták, ld. pl. KABDEBÓ, 1980. 498-499. p.; POMOGÁTS, 1989. 77. p.; STANDEISKY, 1996. 81. p. stb.

²⁵⁰ BIHARI, 1996. 25. p.

²⁵¹ A nyilatkozat első példánya közölte az aláírók neveit (az október 26-i nyolc név mellett Ignótus Pálét), ugyanígy hangzott el a rádióban is, ugyanakkor az *Irodalmi Újság* november 2-i számában a nevek már nem jelentek meg, hogy mintegy az írószövetség elnökségének közös állásfoglalásaként nagyobb hangsúlyt kaphasson. Ld. erről többek között: STANDEISKY, 1996. 52. p., a Szabó Lőrincsel szoros baráti kapcsolatot ápoló Illyés Gyula vallomásában: STANDEISKY, 1993b. 1394. p. stb.

Szabó Lőrinc

IMA A JÖVŐÉRT

Magyar szabadságunk visszavívása (melyhez hasonló fordulat talán csak az a régi felszabadulás lehetett, a török hódoltság alóli), szülő-városomban, Miskolcon élt egy Irodalmi est után. Délelőtt itt, Budapestben, még láttam szobrot a nagy bátyámnak — akivel szemben tárgylagos felkészésre bizonyára csak hosszú-hosszú évtizedek múltán lesz köpes a háborgó szív és a tiltakozó értelem — és tizenkét órával később, vacsora közben, már le-döntésének hírei hozták az izzó fe-lefordulókat.

Két napig ott, Miskolcon, mint egy óriási ciklon központi szűcsön-djében — amikor még zavartalan szélesöndjében — élünk, onnan néz-ve az örvény körülünk forró, fe-nyegető és omló falait, onnan só-várgva, majd kietve vissza, mi-helyt lehetett, a harcoló Budapest-re... Nem akarom elhallgatni, hogy ez a relatív alkori nyugalom a a feltámadásnak ott is elemi erővel kitörő jeleit és tetteit a bányavidék magyar munkásságának és három egyesített megye — politikailag tö-lem idegen, de — idejekorán fel-ocsúdtott magyar vezetésének kö-zönhette, szülővárosom.

Azóla naponkint, óránként haladt felettük a történelem. Többnyire ingó árnyékát sejtettük csupán. Komor képei és hangjai még a lakúnkban. De Magyarország elérte a hihetlent: felszabadult! Fel a föld és a nép, melynek erejét csak apánk vért és véres zászlait idéz-ve emlegettük, nemzeti imánkban! Az éjre most, a hajnalával együtt kell izlelnünk szabadságszomjú inyünkön: azoknak a zászlóknak a csatlogását lelkünkben ezentúl együtt kell hallanunk az elmúlt nyolc nap piros-fehér-zöld rapesé-sével.

Magyarország felszabadult. Hadd kérdezzem azonban, magamtól és mindenkitől: igazán felszabadult-e?

Felszabadult-e a további lidércnye-más lehetőségétől, felzabudult-e a megálmélódás veszélyétől? És még valamitől! Amit a magyarság most művelt, azt nyolc napon át lángoló glóriaként csavarta maga körül a földgolyó, glóriaként, melyben soha ki nem hül a visszanyert dicsőlet, a szeretet és a csodálat! Sehol a szabad világban. Sőt talán még miáult sem. Nem szabad csökken-tenünk ezt a fényt, nem szabad ezt a ragyogást. Ez, erő, közszent és minden szent akarat fogjon most össze és őrizze és emelje végső diu-dalra benne céljainkat, az igazsá-g, az okosság, az emberiség, a nemes hagyományok és az életképes hala-dás munkáját abban a — semmi harcát nem kisebb — másik fel-adatban, ami most következik, az új, az igazi országepítkezés.

Nem minden rossz, amit az el-múlt szerencsétlen tizenkét év ártat. Nem csatrájában minden — ezt ne felejtjük. De még százazoria, még ezerszerre kevésbé felejtjük a roz-szát, amit csinált és amit terve-zett. A konok kegyetlenséget, a jog, igazság és a szellem bi-tang tiprását, az egész poklot, me-lyet halálos betegségként próbált az eleven élet gazdagságába beleépíteni az életképtelen theoretizmus. Ta-nulmányköppen se felejtjük a földal-mat, a fájdalom növelését, mint kormányzati eszközt! Akként is fel kell szabadulnunk, hogy megmen-tjük magunkat és jövőnket az el-múlt tizenkét év bűneinek ignétlő-desétől és ismétlésétől!

Bok jóvátennivaló vár még ránk, sok becsületes igazságtétel, aminek szüksége csak ezután fog kiderülni. S ami nélkül nem nyugodhatunk meg igazán a lelkek.

Magyarországot a fiai, a szenvedése és kétségbeesése szabadították fel. Váltsa meg most a szent mun-ka és valami hasonlata a mennyi igazságok a földön.

Budapest, 1956 október 31.

Szabó Lőrinc Ima a jövőért című cikke az Irodalmi Újság 1956. november 2-i számában

Magyar emelkedésünk visszavívása / melyben
használt formátus talán csak az a régi felismerésből fogható,
a török hódoltság alkú /, szülőföldre csak a nagy locon ért,
egy íróval is azt után, előlött itt Budapest, meg láttam
azokat: nagy helyre /-al szemben tárgyalásos itélke-
zésre állnak csak hosszú- hosszú évtizedek múlta lesz képes
a hűségbe és a tiltakozó értelen - és az órával később,
vaccara kétség, már lementenek hírt: horkát az iszó telefon-
díjak.

[illegible]

Azóta napokint, órákint haladt felettük a
 történelem. Tíznapra írtam nyomdát ajettyük oszlopán. Komor
 képei és hangjai széttekinttek. De Magyarországra előtte
 kihátráltam: felismertem: a Fel a Föld és a nép, melynek erejét
 csak azink vére és véres színeitől tudva csalogattuk
 nemzeti imáinkhoz! A vért most a Mainkoldra együtt kell
 iszinkunk szeszadagjaink iryinkin; azoknak a szeszadagnak
 csatogott: tekintünk szentel együtt kell hallunk az elmúlt
 3 nap piros-ferde-szöld repessével.

gyermekesé felismagadt. Hadd kérdessen azonban, magától és mindenkéntől. Készen felismagadt-e? Felismagadt-e a további létezésének lehetőségeitől, felismagadt-e a megismertetés vascsigától? É s meg valóságát? Amit a magyarország most élve, azt nyolc napot át lámpól glóriaként csavarta magáról a fölszólaló, glóriaként, melyen csak ki nem hűt a vízgyűjtő tisztát, a szeretet és a csodálót. Sehol a vízgyűjtő tisztát, a szeretet és a csodálót. Sehol a vízgyűjtő tisztát, a szeretet és a csodálót. Sehol a vízgyűjtő tisztát, a szeretet és a csodálót.

szabad világhoz Söt talán még elfutott sem. Nem szabad önkielég-
nyünk az a fényt, nem szabad ont a ragyogást. És, és, és, késs
146 és minden eszt akart fogjon most Usze és Grisse és
emlekező végző dicsőre lenne önkijaink, az igemű, az okosod,
az emberiség, a nemzet hagyományok és az életről haladás
munkáját abban a - semmi karunk nem kávése másik feladat-
ban, az most kővezeték, az új, az igazi országépítésem.

Sem minden rossz; amit az elmúlt évszázadoktól
12 év alatt, Nem csináltak minden, - ezt meg felejtettük. De
meg ezalatt, még eszméinket ~~szűkített~~ képzése feleltünk a
rosszat, amit csinált és amit tervezett. A konok kezdetlen-
séget, a jog, igazság és a szellem kitag tiprúkat, az egész
politikát, melyet halálra betegségeként próbált az eleven élet
gátlásának helyettesíteni az életképtelen teoretizmus.
Társadalmilag és politikailag a földrajzat, a földrajz növelés t,
mint korábban az államot is fel kell emelni a szabadságunk,
nagy-magyarországi országunkat az jövőnköt az elmúlt 12 év minél
támogatásával és támogatással.

Mészáros

Sok jószeműt való vár még ránk, sok becsületet igazságtételt, minnek száma csak emután fog kiderülni. É ami nélkül nem nyugodhatnak meg igazán a lelkek.

Magyarországot mink a fiai, a szenvedése és kötszégesezése szabadították fel. Váltsa meg most a szent munka és valami hasonlata a mennyi igazságnak a földön.

Budapest, 1956 október 31

J. Szabó Lőrinc

Október 31-én alakult meg a Nemzeti Parasztpárt utódaként a Vajdahunyadvárban a Petőfi Párt, melynek életre hívásában a népi írók játszottak meghatározó szerepet. A párt ideiglenes vezetőségében az írók ugyan nem kaphattak helyet, de a mellé életre hívott Irányító Testületben nagyon is. Szabó Lőrinc régi parasztpárti barátja, a párt új főtítkára, Farkas Ferenc javasolta a testület felállítását, melyet annak titkára, Püski Sándor úgy méltatott, hogy „ez az írói front mindenkor szellemi útmutatással fog szolgálni a Nemzeti parasztpárt politikai harcaiban”.²⁵³ A Petőfi Párt tevékenységének ismertetésétől el kell tekintenünk, már csak azért is, mert Szabó Lőrinc abban nem játszott kiemelkedő szerepet. A népi írók csoportjával (Illyéssel, Kodolányi Jánossal, Németh Lászlóval stb.) fenntartott szoros baráti kapcsolatai ellenére érdemes azonban megemlíteni, hogy hogyan is kerülhetett ő „az egyetemes magyarság kultúráját jelentő, származásuknál és hajlamaiknál fogva a nemzet törzsének, a parasztságnak az ügyét különösen szolgálni kívánó” testületbe. Szabó Lőrinc és a népiesség kapcsolatára vonatkozóan Illyés Gyula diagnózisa tekinthető kommentárt nem igénylő „telitalálatnak”: „Bármily elképesztő, ez a látszólag csak magával foglalkozó lírikus, akit a polgári köztudat a népies-urbánus »küzdelmek« teljes félreértésével a »népiesek« táborába sorolt, voltaképp a polgári élet konfliktusainak legnagyobb költő-ábrázolója – saját magát nyújtva modellül – s a népiek között legfeljebb azért talált helyet és némi védelmet, mert oda – koronatanú mondja – egyáltalán nem a – »népiesség« volt a belépő. Ha volt költő, akit a haladó polgári értelmiség magáénak vallhatott, aki az ő számára, a jóhiszemű és erkölcs-igényűek számára keresett – és nem talált – utat, Szabó Lőrinc volt. József Attila, ha szólt is ehhez a haladó polgári réteghez, kívülről, a proletár külvárosból szólt. Szabó Lőrinc belülről.”²⁵⁴

November 2-án került sor az írószövetség közgyűlésére is. A szövetség vezetőségének a népi írókhoz tartozó tagjai nem akartak átmenni erre, mert a Petőfi Pártban tanácskoztak, de Veres Péter üzent értük, hogy feltétlenül jelenjenek meg, mert az írószövetségben a szélsőjobboldali irányzat felülkerekedésétől lehet tartani. Az író-elnökségi tagok (köztük Szabó Lőrinc) erre odasiettek.²⁵⁵ A viharos ülés témája egyébként az elnökség kiegészítése illetve esetleg annak forradalmi bizottsággá való átalakítása volt. Szabó Lőrinc ekkor sem szólalt fel, de egy visszaemlékezés érdekes adalékot őrzött meg politikai állásfoglalásáról. Történt, hogy minden áron szót akart kérni Doby János költő, akit sokan nem is ismertek, lévén inkább mezőgazdasági és külkereskedelmi szakcikkei voltak jelentősek. Veres Péter majd Illyés Gyula sem akart szót adni neki, végül lehetőséget kapott erre, és valóban a többiekhez képest jobboldali hangvétellel, saját bevallása szerint is „vagdalkozó” stílusban követelte a forradalmi bizottság felállítását. „Még be sem fejeztem a mondandómat – emlékezett később Doby –, azt vettem észre, hogy ott ül mellettem Lőrinc bátyánk, Szabó Lőrinc. És a nadrágom fogdossa és mondja, hogy Janikám, Gyszi [=Illyés Gyula] nem ellened beszél, te nem tudod, hogy ezeknek [ti. a kommunistáknak] a gerince helyén kocsonya van.”²⁵⁶ Doby indulatos felszólalását egyébként később Veres Péter is szélsőjobboldali támadásnak minősítette, Keresztury Dezső szerint Doby csak azoknak az antikommunistáknak a szószólója volt, akik a korábbi sztálinista modorban is írókat támadták élesen. A többség ellene foglalt állást, és az írószövetség 25 tagú elnökségét csak kiegészítették 6 korábban félreállított új taggal, ennek ellenére a lapok többsége „forradalmi bizott-

²⁵³ Idézi: KABDEBÓ, 1980. 499-500. p. A Petőfi Párt tevékenységének ismertetésétől eltekintettünk, a legújabb megemlékezések, dokumentumközlések és szakirodalom bőségesen feldolgozta a témát, s abban Szabó Lőrinc szerepét is. Ld. pl. CSICSKÓ-KÖRÖSÉNYI, 1989.; S.SZABÓ, 1997.; VIDA (szerk.), 1998. 365-411. p. stb.

²⁵⁴ ILLYÉS, 1956. 8. p.

²⁵⁵ FÉJA GÉZA: *A „népiesekről”*. In: Válasz évkönyv. I. köt. Szerk.: Medvigy Endre. Bp., 1989. 243. p. Idézi: STANDEISKY, 1996. 72. p.

²⁵⁶ Doby János-interjú. Készítette Ständeisky Éva 1993-ban. 1956-os Intézet Oral History Archívuma, 492. sz. 38. p. Idézi: STANDEISKY, 1996. 73-74. p.

ság” megalakításáról tudósított. Szabó Lőrinc hasonló passzív, ugyanakkor együttműködő szerepet vállalt az írószövetség elnökségének további megnyilvánulásaiban, pl. a november 12-i nyilatkozatban, vagy 1957 elején ő is aláírta a *Magyar Írás* megindítását szorgalmazó népies folyóirat szándéknyilatkozatát²⁵⁷ stb. A nagy jelentőségű december 28-i íróközgyűlésen nem vállalt szerepet, nyilvánvaló ugyanakkor, hogy a *Gond és hitvallás*-ban megfogalmazódott értékek nem álltak éppen távol eszmevilágától.²⁵⁸

Szabó Lőrinc rendkívül rosszkedvűen élte át a novemberi napokat, decemberben örömmel konstataulta, hogy az íróbarátok közül senkinek nem esett bántódása (még a letartóztatási hullám előtt voltak!), ennek ellenére „az élet zavaros és nehéz” – írta. Lakását – ellentétben Illyésék kisebb, Bernáth Auréliék és Püskiéék komolyabb belövéseivel – nem érte kár.²⁵⁹ A forradalom Szabó Lőrinc-i értékelésének önmagáért beszélő, kommentárt nem igénylő feldolgozása a *Meglepetések* című versciklusa.²⁶⁰ 1957 első felében általános rosszkedvről, kiábrándultságról, az íróársadalom bizonytalan kiútkereséséről írt.²⁶¹ „Sok lefogás híre kering Pestről, s itt is a környéken.” – írta jellemzően 1957. júliusában Tihanyból.²⁶² Az íróperek előkészítésében, lefolytatásában az új hatalmi berendezkedés sem vádoltként, sem tanúként nem foglalkozott a személyével,²⁶³ engedték publikációs, megszólalási lehetőségeit is.²⁶⁴ Mindezt azért, mert más szerepet szántak neki, nevezetesen, hogy a „januári letartóztatások keserű piruláját” a Kossuth-díjakkal édesítsék.²⁶⁵ Münnich Ferenc már március elején találkozott a népi írók egy csoportjával, s lehetett tudni, hogy Németh László mellett Szabó Lőrinc kapja a Kossuth-díjat, melynek az odaítélésért felelős testület elnöke, Kállai Gyula is a „megbocsátó szándék” demonstrálását tartotta.²⁶⁶ A Kossuth-díj összegéből ugyanakkor – nem akármilyen baráti gesztus megnyilvánulásaként – Bihari Sándor feleségének is juttatott, s kiállt a bebörtönzött miskolci költő mellett 1957 áprilisában a borsodi MSZMP-vezetőkhez Illyéssel közösen írott levelében is.²⁶⁷

De hogy valójában az új hatalom hogyan gondolkozott a költőről, épp a Kállai Gyula által előterjesztett 1957. júniusi „irodalmpolitikai alapelvek” mutatták. Szabó Lőrincet a népi írók elhajló csoportjába sorolta, „akik a parasztság szerepét antimarxista módon értékelik”, de mivel – vélte Kállai – közülük mégis sokan hajlandók együttműködni a párttal, egyénileg elbírálандók.²⁶⁸ Szabó Lőrincet azonban aligha sorolta ide, két hónappal később ugyanis úgy vélték, a költő nem hajlandó az új hatalommal való együttműködésre, ugyanakkor szerencsés módon „politikailag érdektelen”. Később aztán tovább romlott a költő pártállami megítélése, egy 1958-as, vagyis halála után keletkezett dokumentum személyét

²⁵⁷ STANDEISKY, 1996. 219. p. stb.

²⁵⁸ A december 28-i közgyűlés jegyzőkönyvét ld. pl. I.U.S. (Irodalmi Újság-sorozat) 1983. 4. sz. 43-55. p.; jóval terjedelmesebben: *Literatúra*, 1989. 1-2. sz. 276-326. p.

²⁵⁹ Ld. minderről: SZABÓ LŐRINC (1974) 593-594. p.; ill. ... old.

²⁶⁰ Ld. ... old. Elemzésére ld. kitűnően KABDEBÓ LÓRÁNT jelen kötethez írott utószavát, illetve: POMOGÁTS, 2000.

²⁶¹ Ld. SZABÓ LŐRINC (1974) passim., ill. STANDEISKY, 1996. 229. p.

²⁶² HARMINCHAT ÉV, 1993. 493. p.

²⁶³ Ständeisky Éva szíves közlése, ezúton is köszönöm. (F.Cs.) Az íróperekből való „kihagyásában” mindezek mellett súlyos egészségi állapota is szerepet játszott. Ld. még a témáról bővebben: STANDEISKY, 1993a.

²⁶⁴ Például teret kapott a *Nagyvilág*-ban, 1957 májusában készült utolsó rádiófelvétele stb. STANDEISKY, 1996. 222. p.; SZABÓ LŐRINC (1974) 96-98. p. Érdekességként megemlíti, hogy a rádióműsor *A miskolci „deszkateplomban”* című költeményének előadásával zárult.

²⁶⁵ STANDEISKY, 1996. 459. p.

²⁶⁶ STANDEISKY, 1996. 231-233. p. A díj I. fokozatát kapták még (35 ezer forint jutalommal) többek között: Fülep Lajos, Medgyesy Ferenc, Kodály Zoltán, Molnár Antal, Borsos Miklós. A Kossuth-díj ügyéről Szabó Lőrinc vonatkozásában részletesen ld. KABDEBÓ, 1980.

²⁶⁷ Ld. ... old.

²⁶⁸ CSEH et. al., 1999. 55-56. p.; vö. STANDEISKY, 1996. 261. p.

egyenesen a fasizmussal rokonította.²⁶⁹ Életének utolsó szakaszában azután az ő személyét is felhasználták a híres, szeptemberi, ENSZ-bizottsági jelentés elleni tiltakozásban, a Kádár-rendszer és az írók összefogásának demonstrálásában. Nem tudni, mi vitte Szabó Lőrincet is az aláírásra, feltehetően – másokhoz hasonlóan – elsősorban a bebörtönzött íróársak kiszabadulásába vetett remény.²⁷⁰

Szabó Lőrinc alig egy hónappal később végleg lehunyta szemét, és nem adatott meg neki a lehetőség, hogy újra a politikai felhangoktól mentes, magyar költészetnek szentelhesse alkotó energiáit.²⁷¹

Kitekintés II. – Az 1956-os miskolci írócsoport sorsa a forradalomban és 1957 tavaszán.

A miskolci forradalom első napjaiban nagyon könnyen talált egymásra a város két ellenzéki értelmiségi centruma: a „Pilvax”-os írók-művészek, valamint az egyetemen szerveződő diákpárlament. Utóbbi október 22-i ülésére nem véletlenül hívták meg a *Kilátó* szerkesztőségét, melyet Bihari Sándor képviselt. Felszólalása, a diákság követeléseivel letti kiállása akkor és később is nagy visszhangot kapott.²⁷² (Biharin kívül az írócsoportból Bod Andor, a Hazafias Népfront képviselőjében szintén jelent volt.) Október 23-án este pedig a diákpárlament viharos ülésére érkezett meg Sándor László újságíró, és a Grósz Károllyal együtt jelen lévő Déri Ernő szavaira reagálva bejelentette, hogy Losonczy Gézával folytatott telefonbeszélgetést, s ennek alapján kijelenti, hogy Dériék félrevezetik a hallgatókat.²⁷³

Ami az írócsoport forradalom alatti magatartását illeti, általánosságban vonatkoztathatjuk erre a kapcsolatra az írók és a munkástanácsok viszonyában született megállapításokat. Vagyis, hogy egyrészt a kapcsolatnak volt egy elvi, deklarációs jellege (vagyis hogy az írók nyilvánosság előtt kiálltak a forradalom mellett, annak eszméi igazolását nyújtották), valamint egy közvetlen, gyakorlati jellege, vagyis, hogy az írók maguk is tevékenyen részt vettek a forradalom alatt létrejött bizottságok, testületek munkájában.²⁷⁴ Október 23. estéjén Bihari és Szekrényesi az *Északmagyarország* szerkesztőségében értesült részletesebben a Budapesten történekről. Arról beszélgettek, hogy az események hatására érdemes lenne a *Kilátó*-nak egy különkiadását, akár csak fél oldalon is megjelentetni. Végül elvetették a gondolatot, túlságosan is tájékozatlannak tartották magukat abban a helyzetben. „Akkor éreztem először igazán, hogy szó és felelősség mennyire összetartoznak.” –

²⁶⁹ CSEH et. al., 1999. 71., 114. p.

²⁷⁰ Ld. erről STANDEISKY, 1996. 277. p. A neves írók aláírásának demoralizáló hatásáról: EÖRSI ISTVÁN: Emlékezés a régi szép időkre. Bp., 1988. 156. p.; idézi: STANDEISKY, 1996. 282. p.

²⁷¹ Megjegyezzük, költészetének miskolci „újrafelfedezése” sem volt problémamentes. Ld. erről részletesen KABDEBŐ LÓRÁNT jelen kötethez írott utószavát. Jellemző példaként csak azt említjük meg, hogy az 1960 áprilisában, a diósgyőri művelődési otthonban tartott estjéről a megyei lap így tudósított: „Szabó Lőrincnek ebben a műsorban, a diósgyőri munkások között erőszakolt szerepeltetését – minden tiszteletünk ellenére – indokolatlannak tartjuk.” (benedek) [BENEDEK MIKLÓS]: *Nagyobb közönségikert érdemelt volna!* In: *Északmagyarország*, 1960. április 13. 4. p.; ugyanakkor egy másik helyi tudósítás örömmel értesült a „miskolci irodalmi hagyományok” ápolásáról és kiemelte, hogy Szabó Lőrinc „miskolci proletárgyerek volt”. (m.gy.): *Értékes műsor az első irodalmi esten.* In: *Diósgyőri Munkás*, 1960. április 21. 4. p.

²⁷² Ld. erről: UNGVÁRY, 1991. 39-41. p.; ill. **ld. ... old.**

²⁷³ UNGVÁRY, 1991. 62. p.; ill. Déri Ernő is beszámol az esetről, **ld. ... old.** Állítólag Sándor László ekkor az 1848-as ifjúsághoz méltónak mondotta a diákpárlament tagjait. Erről ír: DÉRI-PATAKI, 1957. 10. p. A forradalom eseményeinek Sándor László általi bejelentéséről részletesebben: *A történelem tanúja. Aki bejelentette az egyetemen, hogy kitört a forradalom. Interjú N. Sándor Lászlóval.* Készítette: Ungváry Rudolf. In: *Észak-Magyarország*, 1991. október 23. 5. p.

²⁷⁴ Ld. erről STANDEISKY, 1994. 81. p. A népi írókat tömörítő Petőfi Párt is programtervezettel fordult a Központi Munkástanácshoz. Ld. erről: STANDEISKY, 1994. 90-92. p.

írta erről a helyzetről Bihari Sándor.²⁷⁵ A költőt elkedvetlenítette, hogy az események első híreire több miskolci író is „befutott” az *Északmagyarország* szerkesztőségébe és – a biztos publikálás reményében – a forradalmat buzdító verseket, „csatadalokat” akartak megjelentetni.²⁷⁶

A forradalom későbbi napjaiban is az írócsoport tagjai illetve hozzá közel állók igyekeztek irodalmi formákban is megfogalmazni a gyorsan pergő eseményekkel kapcsolatos élményeiket. Ezt fejezték ki például a már említett Kaffka Lászlónak október végén keletkezett versei. 26-án például a *Megtalált szó* című költeményében így írt: „Hol gyönyörű ritmust milliók érvelése hangol / Egy közös új zenére, / Minek hangjait holnapban / bízó látomások / Reppentik repeső ajakkal / Tovább egymásnak, / A szót, a megtaláltat.”²⁷⁷ Az *Északmagyarország*-ban megjelent írások közül figyelemre méltóak Ónodvári Miklós *Naplóm* címmel közreadott jegyzetei, melyeket azért vetett papírra, hogy „szerény krónikása” legyen „e lángoló betűkkel íródó napoknak”,²⁷⁸ s melyek egyébként érdekes forrásai, adalékai is a forradalom történéseinek. Megemlítendő még Holdi János egy nagyon is tartalmas cikke,²⁷⁹ amelyben nemcsak a Rákosi-korszak rettegéseire, az irodalmat és a mindennapi életet megbéklyózó félelmekre emlékezett vissza, hanem a forradalommal létrejött új helyzet gondjait is elemezte, például a közbiztonság hiányát, a régi pártelit hatalomba való visszatérésének és bosszújának lehetőségét, amit lehetetlennek vélt. (Ebben – mint tudjuk – tévednie kellett.) De cikkének hangja szenvedélyes állásfoglalás is az elért vívmányok mellett: „Írónak vallom magam, s csak az igazságot írom. Nem író az, aki szédeleg ebben a helyzetben és sápadtan, félve, remegve tekint egyik oldalról a másikra. Nincs mitől félni! Ez szabadságharc volt! Ez az igazság. És ezt kimondani olyan jó.” Az íróknak a forradalom melletti kiállása nemcsak Miskolcra, hanem a térség többi irodalmárára is jellemző volt, például Szakáts Albert, az ózdi járási írócsoport titkára lelkesen üdvözölte a történeteket, a jövőt az elért eredményekre támaszkodva, optimistán ítélte meg.²⁸⁰

Az írócsoportozhoz tartozók többsége részt vett az október 25-i felvonuláson is, a hónap végén konszolidálódó helyzetben pedig több megbízatást is vállaltak. Bihari például már október 28-án Bod Andorral részt vett a Hazafias Népfrentban a városi Nemzeti Bizottság előkészítésében, melyben az október 31-i alakuló ülésen taggá is választották. November 2-án, a szerv első tényleges ülésén tagja lett az abban létrehozott népművelési szakosztálynak. Új pozíciója az írócsoport korábbi szerepének elismerése, megbecsülése is volt egyben, amit Bihari nemcsak igyekezett arra felhasználni, hogy a *Kilátó* további megjelenését, hanem annak szellemi függetlenségét, a megkezdett eszmei irány folytatását is biztosítsa. Félő volt ugyanis, hogy az újjáalakuló pártok valamelyike politikai érdekkörébe akarja majd vonni a „fiatalsága ellenére is népszerű lapot”, így az írócsoport tagjai fórum nélkül maradnak. „Egy baloldali mentalitású irodalmi és kulturális hetilapot akartunk. Úgy képzeltük a jövőt, hogy szívünk szerint leszünk baloldaliak, minden torzítás nélkül, de nem mertünk minden félelem nélkül gondolni arra, hogy ezt az a sokféle párt megengedi nekünk.” – írta erről a helyzetről Bihari Sándor.²⁸¹ Végül is az ő indítványára, az elnöklő Papp László támogató hozzászólását követően arról döntöttek, hogy a Nemzeti Bizottság anyagi hozzájárulást ad a szerkesztőségnek, melyet úgy méltatnak, „mint a forradalom előkészítőjét”. A városi önkormányzat feladatkörét átvenni készülő testületben jelentős szerepet töltött be az írócsoport korábbi tagjai közül Bod Andor, de fontosak voltak a mű-

²⁷⁵ BIHARI, 1996. 24. p.

²⁷⁶ Ld. még minderről: ... old.

²⁷⁷ PORKOLÁB, 1992. 64. p.

²⁷⁸ Ld. pl. *Északmagyarország*, 1956. november 1. 3. p.

²⁷⁹ Ld. ... old.

²⁸⁰ SZAKÁTS ALBERT: *Szabad Ózd*. In: *Szabad Ózd*, 1956. november 3. 1. p. (fakszimilében: IZSÁK et. al., 1996. 193. p.)

²⁸¹ BIHARI, 1996. 32. p.

vészek, Papp László, valamint Zsadányi Guidó és mások is.²⁸² A baloldali gondolkodását megőrizni kívánó Bihari Sándort november 3-án az MSZMP megyei intéző bizottságába is be akarták választani, és korábbi kíméletlen ellenfelei számítottak a vele való együttműködésre, kérték a segítségét.²⁸³ A *Kilátó*-ra visszatérve, elmondhatjuk, hogy az írócsoport valóban ott akarta folytatni, ahol a forradalom előtt abbahagyta, saját hangjukon, színvonalas irodalmi-közéleti lapot szerettek volna továbbra is szerkeszteni. Elhatározásukról meg is jelent egy rövid cikk az *Északmagyarország*-ban.²⁸⁴ (November 4. után Bihari Grósz Károllyal folytatott megbeszélését követően mérlegelte annak lehetőségét is, hogy a megváltozott hatalmi viszonyok ellenére továbbra is megjelentessék a lapot,²⁸⁵ persze erre már nem maradt reális lehetősége.)

Az említett cikk és az abban foglalt határozat egyébként azon november 2-i megbeszélés eredményeként született, melyre az írócsoportot október 23. óta először összehívták, Bihari Sándor és Kaffka László kezdeményezésére.²⁸⁶ A megbeszélést a TIT előadótermében tartották, (ahol egyébként több párt – például az FKGP – újjáalakítására is sor került ekkoriban) azzal a céllal, hogy tisztázzák a miskolci írócsoport és a forradalmi események viszonyát. Megállapították, hogy a csoport már jóval a forradalom előtt demokratikus nézeteket képviselt, így komoly, példamutató szerepük volt annak vívmányaiban is. A megbeszélésen részt vettek még Benedek Miklós, Hudy Ferenc, Gyárfás Imre, Kovács Lajos, Kordos László, Kárpáti Béla, Juhász József és Holdi János. Szekrényesi Lajost október 26-án betegsége döntötte ágynak, azonban továbbra is legteljesebb szellemi közösségben állt az írócsoporttal. (Az október 25-i felvonuláson például még részt vett.) A november 4-i szovjet bevonulás új irányt adott tevékenységüknek. 1956 utolsó heteiben kitartottak a Kádár-kormánnyal szembe forduló demokratikus szervezetek, elsősorban a munkástanácsok mellett. Illetve újra az írószövetség budapesti központjában találták meg a diktatúrával szembeni ellenállás szellemi és szervezeti irányításának lehetőségét. Bihari Sándor és Sándor László részt vettek például a december 28-i íróközgyűlésen, lelkesen azonosultak az ott elhangzott véleményekkel. Magukkal hozták és széles értelmiségi körökben terjesztették Tamási Áron *Gond és hitvallás* címmel írt, a közgyűlés által is támogatott nyilatkozatát,²⁸⁷ valamint Bibó István november 6-án készített tervezetét, melyben a magyar kibontakozás lehetséges útjait elemezte, egy szovjet függéstől és csapatoktól mentes, demokratikus szocialista állam körvonalait rögzítette. A december elején Miskolcon kibontakozó ellenállási hullám során létrejött a Nagymiskolci Értelmiség Forradalmi Tanácsa elnevezésű szervezet, melynek 12-én kiadott *A kibontakozás útja* című felhívása a Bibó-tervezet passzusait visszhangozta, s a munkástanácsokat tekintette a hatalom jogosult gyakorlóinak, a demokratikus és szocialista konszolidáció biztosítékainak.²⁸⁸

A november 4-i fordulat után a miskolci írócsoportra – mint általában az értelmiségre – a passzivitás, a kedvetlenség és a hallgatás lett a jellemző. Mint országos szinten, Borsodban sem maradt hatástalan soraikra az értelmiség körében végrehajtott nagy arányú tisztogatási hullám, a letartóztatások. (1957 tavaszán vették őrizetbe Biharit, Holdi Jánost

²⁸² Ld. ... old., ill. EZ TÖRTÉNT... 9., 54-55. p.

²⁸³ BIHARI, 1996. 33-34. p.

²⁸⁴ Ld. ... old.

²⁸⁵ Bihari Sándor-interjú. Készítette Molnár Adrienne 1992-ben. 1956-os Intézet Oral History Archívuma, 521. sz. 89. p.

²⁸⁶ Az alábbi bekezdésben foglaltakat az értelmiségiek ügyében készült 1957. júniusi nyomozati jelentés alapján ismertetjük: B.-A.-Z.m.Lt. XXV.-3. B. 541/1957., fotómásolatban közölte: RÁSÓ, 1998. 159-163. p.

²⁸⁷ A szöveg első példányát Biharinak egy ismerőse hozta Budapestről. Nem véletlen továbbá, hogy ennek szövegét a költő felvette visszaemlékezés-kötetébe is. Ld. BIHARI, 1996. 36-38. p.

²⁸⁸ Szövegét fotómásolatban közölte: RÁSÓ, 1998. 123-124. p. Megnyilatkozásuk egyébként nem volt független a Magyar Értelmiség Forradalmi Tanácsának tevékenységétől sem, ennek részletei további tisztázást igényelnek.

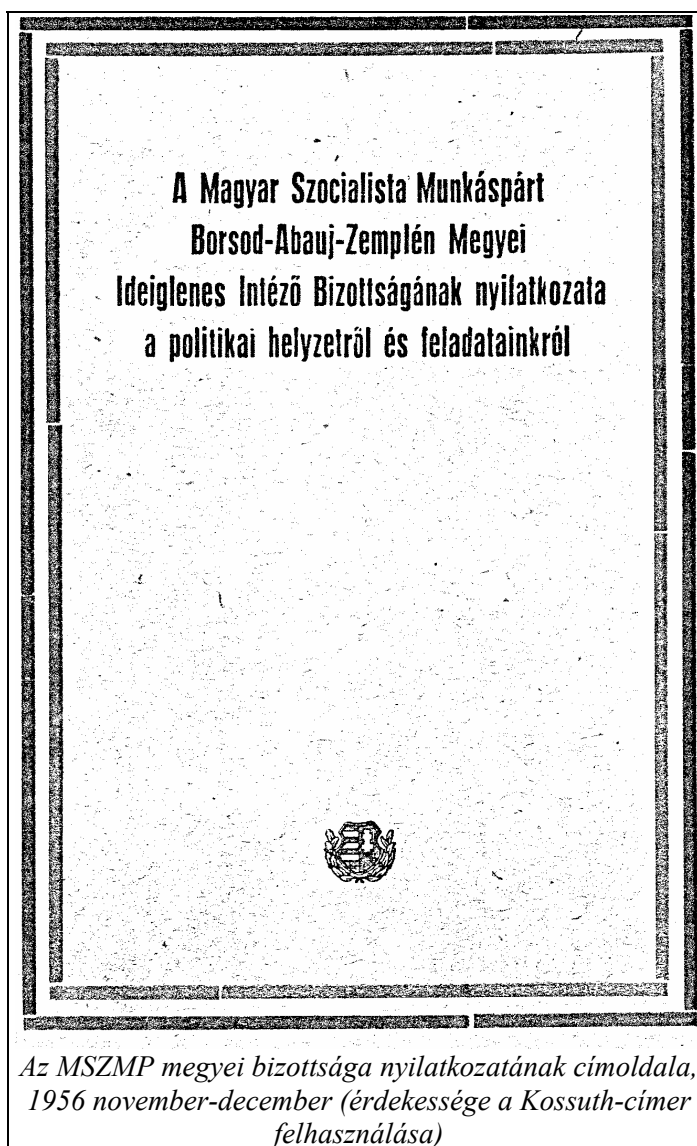
és Bod Andort, valamint az *Északmagyarország* több munkatársát.) A korábbi pártvezetés decemberben tulajdonképp kettészakadt: Földvári Rudolf és még néhány reformer-társa nem tudott még egyszer a visszarendeződő viszonyokkal, a hazugságra, megfélemlítésre épülő rendszerrel azonosulni, ezért a korai Kádár-rendszer ellenzékének funkcióját betöltő munkástanácsokban vállalt aktív szerepet. Így nem is kerülhették el a felelősségre vonást, majd a börtönt vagy az internálást. Mások (elsősorban Déri Ernő, Grósz Károly, Koval Pál stb.) pedig az új pártvezetés lelkes híveivé szegődtek, buzgón akarták feledtetni még a nyomát is esetleges októberi „botlásaiknak”. A restauráció készséggel elfogadta szolgálataikat, mire ők „cserében” segédkezet nyújtottak a megtorlásban, készséggel tettek terhelő vallomásokot egykori elvtársaikra, elsősorban Földvára, akivel kapcsolatban váltig hangoztatták, mennyire „ellenezték” októberben hozott, az „ellenforradalomnak” engedményt tevő intézkedéseit.²⁸⁹ Az októberben még a Nemzeti Bizottság munkájába is bekapcsolódó Déri Ernő például 1957 elején nemcsak újra nagy hatalmú funkcionárius, hanem a kádári propaganda jegyében fogant ún. *Fehér könyvek* egyik szellemi irányítója is Borsodban.²⁹⁰ Hasonlóan az októberben még demokráciát követelő Ónodvári Miklóshoz, aki pálfordulása után tollát az „ellenforradalmat” minden vonatkozásában elítélő propaganda erőteljes szolgálatába állította. Az imperializmus konspirációit leleplezni hivatott, Csala Lászlóval közösen írt brosúrájuk előszavában Grósz Károly fejezte ki meggyőződését, hogy „október huszonharmadika” nem lesz többé a magyar történelemben.²⁹¹

²⁸⁹ Ennek a Földvári bőrére menő öngazolásnak a jegyében számos feljegyzést is készítettek, egy részletre ld. ... old. Vö. még ... old., ill. UNGVÁRY, 1991. 53. p.

²⁹⁰ Ld. DÉRI-PATAKI, 1957.

²⁹¹ CSALA-ÓNODVÁRI, 1957. 4. p.

Az MSZMP megyei ideiglenes Intéző Bizottságának broszúrája²⁹² nem sokkal november 4. után a forradalom „kétszakaszos” értékelésének koncepcióját fogalmazta meg. Vagyis elismerte, hogy „megyénk dolgozó népe 1956. október 25-én [vagyis a vasgyári munkások felvonulása napján!] teljesen jogos, igazságos célkitűzésekért indult harcba”, azonban a népnek a Rákosi-Gerő-klikkel szembeni elégedetlenségét beállítása szerint idegen elemek (külföldi imperialista ügynökök, volt horthysta földesurak stb.) megtévesztő módon ellenforradalomra, a kommunista párt elleni felkelésre változtatták. A nyilatkozat egy sor népszerűsítő elemet is tartalmazott, például ígéretet tett a szovjet csapatok kivonására stb., az értelmiség vonatkozásában pedig az 1956-ban megindult politika folytatását helyezte kilátásba. (Vagyis követelte a vidéki értelmiség anyagi és erkölcsi megbecsülését, békés élet- és munkafeltételeket számukra stb.) Mindez azért nagyon érdekes, mert nem sokkal később Borsodban is meghatározó lett, hogy a *Fehér könyvek* az októberben történt atrocitások elítélésén túl ellenforradalomként határoztak meg minden korábbi kezdeményezést, annak tudatos vagy öntudatlan előkészítésével vádolták a forradalom előtt tevékenykedő szellemi műhelyeket, így az íróköröket is.

Az MSZMP megyei bizottsága nyilatkozatának címlapja, 1956 november-december (érdekessége a Kossuth-címer felhasználása)

Ha igaz volt 1956 előzményeire, hogy Miskolcon az országos politika helyi „lenyomatái” voltak kimutathatók, úgy igaz ez az értelmiségieknek az új rendszerbe való kényszerítésének stratégiáira is. A fővárosban a berendezkedő új hatalomnak nem kevés energiájába került, hogy a letartóztatásokkal, íróperekkel megfélemlített irodalmárokat ilyen-olyan módon vagy szolgálatába állítsa, vagy szövetségük látszatát keltse. Miskolcon ugyanehhez a feladathoz látott hozzá nagy erővel egy, a forradalom után Szovjetunióból hazatért funkcionárius, Kovács Sándor, aki hamarosan átvette az *Északmagyarország* szerkesztését is. Folyamatosan látogatta az értelmiség tagjait egyenként és csoportosan, próbálta őket rávenni az új hatalommal való együttműködésre. Először hetekig teljesen sikertelenül.²⁹³ Novemberben két jelentősebb találkozóra is sor került a Kovács által képviselt pártvezetés valamint az írók között. 14-én – úgy tűnik – gyakorlatilag eredménytelen párbeszédet foly-

²⁹² Egy példányát felleltük: HOM. HTD. VI. 80.23.1.

²⁹³ Ez irányú tevékenységét illetve a miskolci írócsoport „betörésének” eseményeit főleg egy 1957 tavaszi sajtópolémia során keletkezett írásokból ismerhetjük meg: FÜLÖP JÁNOS – KULCSÁR ISTVÁN: *Író- és költőkeresőben Miskolcon*. In: *Élet és Irodalom*, 1957. március 29. 4. p.; ill. KOVÁCS SÁNDOR: *Az Északmagyarország válasza: Íróellenesek-e a miskolci újságírók*. In: *Északmagyarország*, 1957. április 2. 3. p.; ld. még ... old.

tattak, az írók ugyanis a szovjet csapatok magyarországi tartózkodása idejére inkább a hallgatást választották, Bihari Sándor pedig hangsúlyozta, hogy döntésüket az írószövetség budapesti állásfoglalásával is egyeztetni akarják. (Nyilván látta, hogy a helyi pártvezetés megpróbálja megosztani ezáltal az írók táborát.²⁹⁴) Végül mégis csak úgy döntöttek, hogy nem hallgatnak el teljesen, és novemberben elkészült irodalmi alkotásaikat bemutatták a hatalom képviselőinek. Ezeket azonban Kovács „uszító, jobboldali” írásoknak minősítette, vagyis egy sor sem jelenhetett meg a forradalom mellett többé-kevésbé kiálló vagy csak szomorúságot tükröző művekből.

Decemberben a munkástanács betiltása miatt kitört népmozgalom következtében egy ideig nem is esett szó a pártvezetés és az értelmiségiek kapcsolatfelvételéről. Karácsony előtt azonban Kovács Sándor újra agitálni kezdte az írókat, művészeket, hogy demonstrálják az új hatalom melletti kiállásukat, ezáltal segítsék a konszolidációt. Szenvedélyes felhívásokat intézett hozzájuk, hogy forduljanak el a „reakciótól”: „Barátaim, elvtársaim! Álljatok egy csatasorba ti, borsodi mérnökök, technikusok. Tömörüljetez körénk ti borsodi, abaúji, zempléni hazafias pedagógusok. Szólaljanak meg velünk együtt Szekrényesiék, az érdemes miskolci írók.”²⁹⁵ Az értelmiségiek – látva az új hatalmi berendezkedés stabilitását – végül beadták a derekukat, december 28-i találkozójukon az írócsoport (egyetértve a „szocialista demokrácia” célkitűzéseiben, a „restauráció” elleni harc fontosságával) elfogadta Kovács ajánlatát arról, hogy vasárnaponként az *Északmagyarország* két oldalas irodalmi mellékletben biztosít publikálási fórumot számukra.²⁹⁶ Az év utolsó napja éppen vasárnapra esett, az ekkor megjelent „Észak”-ban valóban két teljes oldalt tett ki az *Írók fóruma* (később: *Irodalom és művészet*) elnevezésű rovat,²⁹⁷ melyben verseivel szerepelt Borsodi Gyula, Hudy Ferenc, Vékony Sándor, Kovács Lajos és Juhász József, egy novellájával pedig Holdi János.²⁹⁸ Az írók is, és a szerkesztőség is – nyilván a megegyezés tartalmának megfelelően – külön előszót írt a rovat indulásához, melynek mondanivalója lényegében megegyezett. Az *Északmagyarország* például kijelentette, hogy itt lenne az ideje az október 23. előtti irodalmi lapokat, folyóiratokat újra kiadni. Az írócsoport pedig feltette a kérdést, melyet meg is igyekezett válaszolni: „Igazat írunk-e? Eddigi folyóirataink, a *Széphalom* és a *Kilátó* azt bizonyítják, hogy – ha itt-ott tévedtünk is egyben-másban – hazugságot harsonázni, hamisan fuvalázni soha nem állt szándékunkban. Mindebből következik, hogy hangunk, programunk nem változott, nem változik s nem is változhatik, a magunk útját járjuk ezeken a hasábokon is.” Ugyanezt juttatták – szinte szó szerint – kifejezésre a *Széphalom* búcsúszámaához fűzött nyilatkozatukban is.²⁹⁹ (A még ősszel elkészült lapszám év végi megjelentetésének engedélyezésével a borsodi MSZMP kultúráirányítói újabb gesztust akartak tenni az írók megnyerésére.) Az írócsoport optimizmusa érthető, ám indokolatlan volt: Kovács egyértelműen csak taktikai megfontolásokból tekintett el a va-

²⁹⁴ November 12-én jelent meg például az írószövetség – más forradalmi szervekkel közösen kiadott – kiáltványa, melyben elutasították a diktatúra valamennyi formáját és kiálltak az alapvető szabadságjogok, általában a forradalom mellett. Ld. pl. POMOGÁTS, 1989. 93-94. p. Kovács Sándor egyébként Biharit különösen szerette volna ügyének megnyerni, többször is felkereste, hogy rábeszélje az „átállásra”. BIHARI, 1996. 41. p.

²⁹⁵ KOVÁCS SÁNDOR: *Levél Borsod megye demokratikus értelmiségéhez*. In: *Északmagyarország*, 1956. december 22. 1. p.

²⁹⁶ *Északmagyarország*, 1956. december 30. 2. p. Eszerint a találkozóra a lap szerkesztőségében, Kovács Sándor idézett cikke (ld. ... sz. jegyz.) szerint pedig a megyei pártbizottságon került sor.

²⁹⁷ *Északmagyarország*, 1956. december 31. 4-5. p.

²⁹⁸ HEGYI IMRE továbbá lehetőséget kapott arra, hogy nagyobb tanulmányban elemezze a parasztság helyzetét: *Falusi gondok*. In: *Északmagyarország*, 1957. január 20. 4. p. Egyébként lassan, fokozatosan a többi író is feladta „hallgatását”, és élt a publikálás lehetőségével. Szekrényesi Lajosnak öt hónapi szünet után, az április 7-i lapszámban adatott meg újra a nyomdafesték, *Hová is, merre is?* című naplójegyzete láthatott napvilágot.

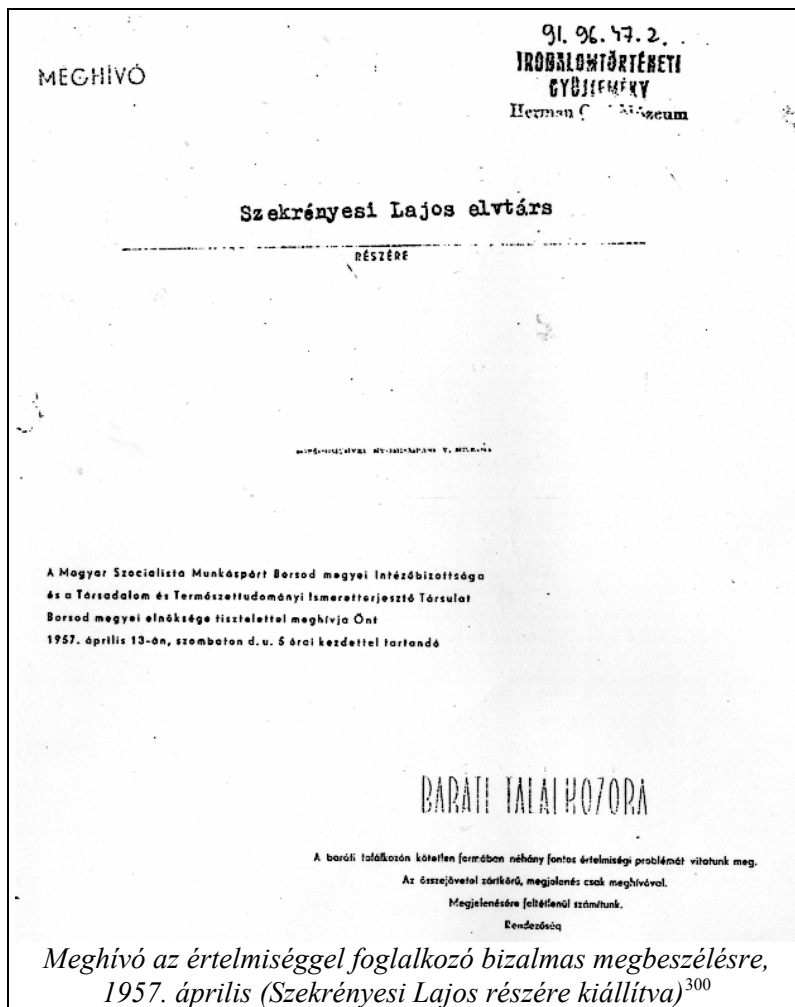
²⁹⁹ Ld. ... old.

lamennyi miskolci író számára oly kedves, egykori *Kilátó* minősítésétől, annak kritikus hangvételét megtérni, különösen a lapot újra megjelentetni (sem ezt, sem más önálló folyóiratot) esze ágában nem volt, mint ezt a későbbi események is igazolták. Az volt a fontos számára, hogy az írók – természetesen „semleges” hangvételű – alkotásainak pusztá megjelentetésének tényével demonstrálhassa az értelmiségnek nyújtott engedményeket és annak a Kádár-rendszerbe való betagozódási szándékát, pontosabban a publikálás csábító lehetőségének felvetésével megossza a forradalommal rokonszenvező írócsoportot.

Az említett megállapodásnak lett a következménye, hogy az írócsoport újév napján taggyűlést tartott, és elvben magáévá tette annak tartalmát, ami gyakorlatilag a rendszert kiszolgáló irodalom művelését jelentette számukra.³⁰¹

Ekkor egy nyilatkozatot is elfogadtak, melyben kijelentették: „Meggyőződésünk és kedvünk szerinti dolog, hogy műveinkkel segítsük a kíváncsok kibontakozását.” Hasonló megállapodást kötött Kovács január 4-én a képzőművészekkel (Feledy Gyula, Vati József stb.), ennek megfelelően január 20-tól az ő illusztrációikkal jelent meg az irodalmi melléklet. Ez felgyorsította az írók konszolidálásának folyamatát is. Az írócsoport (elsősorban Szekrényesi szövegezésében) terjedelmes határozatot³⁰² fogadott el és hozott nyilvánosságra februárban, mely szólamok szintjén elfogadta ugyan a Kádár-kormányt és elhatárolódott az „ellenforradalom” szélsőségeitől, ugyanakkor egyértelműen kiállt a

Kilátó mellett, annak szellemiségéről, illetve általában az írócsoport október előtti ténykedéséről csak pozitívumokat állapított meg. Ld. pl.: „a *Kilátó*, megértve az idők követelményeit, nem a szocializmus ellen, hanem a szocializmus helyesebb építéséért küzdött, a gazdasági, a kulturális élet egyes hibáit nyesegette s a szocializmus lenini eszméihez mérve, tanácsokat próbált adni a hibák kijavítására” stb. Szó sem volt benne a pártvezetés által kíváncsún tartott teljes önkritikáról, az „ellenforradalom eszmei előkészítésének” elismeréséről és megbánásáról. Az ún. *Fehér könyvek* közé tartozó propagandakiadványok ugyanis már ekkor, minden árnyalás vagy szakaszolás nélkül ellenforradalomként, arra való uszításként határozták, pontosabban bélyegezték meg az írócsoport 1956. évi tevé-

³⁰⁰ HOM. IGY. 91.96.47.2.

³⁰¹ *Melegen üdvözljük a Magyar Írók Szövetsége miskolci csoportjának taggyűlését.* In: *Északmagyarország*, 1957. január 2. 2. p.

³⁰² Ld. ... old.

kenységének egészét,³⁰³ gyakran ugyanazokkal a szövegekkel, amelyek a forradalom vezetőinek elítéléséhez szükséges vádiratok „érveit” szolgáltatták. Konkrétan Földvári Rudolf-fal kapcsolatban például kinyilvánították: „1956 második felében a belső reakció erői az imperialisták aktív támogatásával ádáz, uszító hadjáratot indítottak a népi demokratikus államrend szocialista vívmányai, a párt- és az államvezetés ellen. Az ellenforradalmi szervezett uszítás vezérkarát elsősorban az értelmiségiek reakciós elemei képezték. [...] Közvetlenül az ellenforradalom kirobbanása előtt [Földvári Rudolf] a helyi sajtó útján kinyilvánította az értelmiség reakciós elemei által szított ellenforradalmi uszítással való egyetértését [sic!], majd értesülve a Miskolcon elsőként létrejött ellenforradalmi csoportok követeléseiről, azoknak kezdeményezőleg adott helyt a megye lapjában”.³⁰⁴ Mennyire másként hangzott ez, mint az MSZMP-vezetőknek az *Északmagyarország*-ban közzétett, „kézfogást” sürgető mosolydiplomáciája! (Megjegyezzük, mindez önmagában világít rá a formálódó Kádár- rendszer kétarcúságára: egyfelől békülékeny hangot ütött meg, a Rákosi-rendszerrel való elfordulást hangsúlyozta, hogy népszerűséget keressen magának, másfelől azonban durva, diktatórikus módszerekkel némította el a forradalom előtt megfogalmazódó kritikákat is.)

Az ismertetett elvi megállapodás ellenére egyébként továbbra is „baj” volt a miskolci írókkal: olyan verseket, elbeszéléseket akartak megjelentetni, melyek hűen tükrözték az 1957 eleji köz- és értelmiségi hangulatot. Sándor László például *Rettegés* című novellájában a szovjet intervenciót ítélte el, illetve az *Északmagyarország* szerkesztője továbbra is tucattal adta vissza az ideológiailag nem megfelelő írásműveket szerzőiknek, alig talált számára elfogadhatót. Hiába igyekezett az írócsoport februári határozatát saját szája íze szerint értelmezni, a konszolidáció az ő felfogásában egyet jelentett a nem egyértelműen a Kádár-rendszer iránti hűségre indító alkotások közlésének megtagadásával. Az írócsoport két tagját (Hegyí Imrét és Kovács Lajost) meg is kellett bízni, hogy próbálják rávenni írótársaikat az „elvi megállapodás” betartására rábírn, és csak a rendszer iránt lojális művekkel kopogtatni a szerkesztőségben.

A februári íróhatározat ellenére (vagy épp azért) Kovács február végén úgy érezte, hogy a taktikázás helyett támadásba mehet át az egykori „kilátósok” ellen.³⁰⁵ Szekrényesi idézett pozitív értékelésével szemben úgy nyilatkozott róluk, hogy „az ellenforradalom megkísérelte, hogy az írókat az ellenforradalom eszmei előfutáraivá és rohamcsapatává tegye”, és komoly sikereket is elért. Erre pedig azért volt lehetősége október előtt az „ellenforradalmároknak” – mondta –, mert nem voltak az irodalmárok ideológiailag eléggé képzettek, s „ebből következett, hogy az elvi tisztasággal és a kellő éberséggel igen-igen hadilábon álltak”, nem tudtak ellenállni a „jobboldali nyomásnak”. Az ötvenes évek propagandastílusában kifejtett érvelését azzal tette teljessé, hogy ezt a nyomást „osztályidegen elemeknek” tulajdonította. Cikkének további részében – a február eleje óta letartóztatásban lévő! – Bihari Sándor személye ellen indított durva és személyeskedő támadást. „Ez a 24 éves, jelesnek és tehetségesnek kikiáltott írócska, mint tudatos ellenforradalmár egyre inkább jobbra tolta az írók tevékenységét.” – mondta többek között, s mivel bizonyára nem tudta elviselni, hogy a költő nem volt hajlandó a Kádár-kormány mellett felsorakoztatni a miskolci írókat, kapzsi, „taknyos kulákfiú”-nak minősítette, aki korábban „fehér ruhában, hátratett kézzel sétálgatott” a keményen dolgozó mezőgazdasági béresek között. A Bihari személyiségével, származásával szögesen ellentétes leírással csak lejáratni akarta őt. Az írócsoportot továbbá azzal is vádolta, hogy nem foglalkoznak a szocializmus építésében

³⁰³ Ld. pl. DÉRI-PATAKI, 1957., EZ TÖRTÉNT... stb.

³⁰⁴ B.-A.-Z.m.Lt. XXXIII-5.1.1. 442. dob. 2. cs. 1. ill. 4. p. Az utóbbi utalások Földvári október 20-i *Kilátó* cikkére, illetve a Központi Vezetőséghez intézett, október 23-án közölt levélre vonatkoznak, ld. ... sz. jegyz.

³⁰⁵ KOVÁCS SÁNDOR: *A szocializmus útjára hívjuk az írókat*. In: *Északmagyarország*, 1957. március 17. 5. p.

meghatározó ipari munkásság osztályérdekeinek bemutatásával, s cseppet sem hízeltő módon azt mondta róluk, hogy kettős nyelvük van, mint a piócának. („A marxizmus mellett nyilatkoznak, de tetteikben liberálisok.”) Végül Kovács olyan „irodalomkritikai” észrevételt fogalmazott meg, amihez nem kell kommentár: „Írásműveikre az a jellemző, hogy nem egy meghatározott osztály gyakorlati vagy eszmei szükségleteit, életviszonyait tükrözik, hanem úgy általában »emberi« viszonyokkal foglalkoznak. Az elvont ember áll írásműveik középpontjában. Egy konkrét osztályhoz tartozó egyénnek viszonyát következetesen egy ember viszonyaivá absztrahálják.” – Ellentétben persze a szerinte „valóban” szocialista írókkal. Nem csoda, hogy az etikailag mélypontnak számító sajtótámadás tiltakozásra ösztönözte Illyés Gyulát és Szabó Lőrincet. Az említett határozat elkészülte után továbbá a pártvezetés megpróbálta az írócsoport kompromittálódott szervezeti kereteit is újra szabályozni, ezért nem a Magyar Írók Szövetségének helyi szervezete újjászervezésében, hanem a helyi tollforgatóknak egy új, az *Északmagyarország* szerkesztőségével szoros kapcsolatot tartó József Attila Kör elnevezésű társaságba való tömörítésén munkálkodott. Ez utóbbiba március 18-i megalakulásakor a korábbi írócsoport egyetlen tagja sem lépett be, bár (Borsodi Gyula kivételével) meg sem hívták őket.

Az írócsoport „leszereléséért” folytatott harcban nem várt helyről támadták meg Kovács Sándort: a Bölöni György szerkesztésében csak két hete megjelenő *Élet és Irodalom* közölt terjedelmes és vitriolos riportot *Író- és költőkeresőben Miskolcon* címmel, melyre az *Északmagyarország* terjedelmes és Grósz Károly megyei agit-prop. titkár által is ellenjegyzett nyilatkozatot tett közzé.³⁰⁶ Az ÉS-cikk lényege, hogy a miskolci írócsoport egyértelműen a forradalom mellé állt, ezért 1957 elejére nem maradt számottevő publikáló irodalmár a térségben. Kovácsék tevékenysége ugyan elismerést érdemel – mondják –, de az *Északmagyarország* szerkesztője túlértékeli az eredményeket, illetve csak az írókkal való kiegyezés demonstrálására koncentrál, még a színvonal drasztikus lerontása árán is. „Az ellenforradalom elleni ideológiai harcot pedig nem lehet felhasználni arra, hogy ennek ürügyén a dilettantizmust segítsék diadalra” – fogalmazzák meg kemény kritikájukat, s kijelentik: 1956 vége óta a helyi „írogató” emberek csak igénytelen, „a jóindulatú sematizmus kórjeleit” magukon viselő alkotásokra voltak képesek, a helyi irodalmi élet újjászervezésében Kovács lényegében csak „korosodó, gyengén képzett dilettánsokra vagy kezdőkre” támaszkodhat. A megyei pártlap – mint említettük – ingerülten utasította vissza a vádakát, a fővárosi lapot a helyi ügyekbe való indokolatlan beavatkozással vádolta. Az újságírók és a korábbi írócsoport között nincs ellentét – szögezte le –, a baj csupán utóbbiak helytelen, „jobboldali” nézeteivel van. A Kovács által felkarolt irodalmi alkotásokat pedig szakmailag megfelelőnek tekintette, bár nem rejtette véka alá, hogy a ideológiai megbízhatóság szempontját tekinti kizárólagosnak a színvonallal szemben. Az „Észak” később is visszatért a pengeváltásra, és két ismeretlen tollforgató cikkének közlésével is alátámasztotta saját igazát.³⁰⁷ Egyikük a szerinte veszedelmes „kocsonya-harcra” emlékeztetett, és lelkesen ünnepelte a megyei pártlap sikereit a „jobboldal” visszaszorítása terén. A másik, levelét „örmeisterként” aláíró szerző szintén ingerülten vette tudomásul, hogy Budapesten dilettánsnak nevezték, pont azok, akikkel egy ideológiai platformon állt. Büszkén jelentette ki, hogy ő nem lehet irodalmi dilettáns, hiszen fegyvert ragadott az „ellenforradalom” leveréséért, s erre bármikor kész. Különös „ars poeticáját” a kazincbarcikai örmeister (rendőr vagy munkásör) így folytatta: „Megjegyzem, hogy nekem Kovács elvtárs és a hozzá hasonló elvtársak elismerése többet jelent, mint Háy Gyula és hasonszőrű társainak

³⁰⁶ **Ld. ... sz. jegyz.** Az *Élet és Irodalom* indulásáról, megítéléséről ld.: STANDEISKY, 1996. 233-234. p.

³⁰⁷ KÁRPÁTI GYÖRGY: *Néhány észrevétel a költőkeresők címére*. In: *Északmagyarország*, 1957. április 11. 5. p.; SÍK ISTVÁN: *Nyílt levél a „Múzsza” édes gyermekeinek*. In: Uo. A folyamatba illeszthető még az *Északmagyarország* április 13-i vezércikke, RÉTHLY GYULA: *A programirodalom néhány kérdéséről* címmel.

minden »rendjele« és »elismerése«. Én Zsdánovtól, Majakovszkijtól és Petőfitől [sic!] meríték erőt és hitet a tollforgatáshoz.” Szekrényesi Lajosnak a vitához fűzött reflexiói nem jelentek meg nyilvánosan,³⁰⁸ mégis érdemes felidézni, mert ebben az írócsoport korábbi titkára ismét harmadik álláspontot foglalt el: mind az *Élet és Irodalom* vádjait, mind Kovács Sándor torz beállítását cáfolta, és a februári határozatuk álláspontját ismételte meg újra. Április-május folyamán újabb bizalmas értelmiségi megbeszélésekre került sor a pártbizottságon illetve az *Északmagyarország* szerkesztőségében, s nem függetlenül az országos irodalmi életben történetektől³⁰⁹ (ld. fentebb), Borsodban is sikerült az „írók lázadását” lecsendesíteni, méghozzá ugyanazokkal az eszközökkel: egyeseket börtönbe vetettek, a többséget megfélemlítették, vagy éppen jutalmakkal és publikációs lehetőségekkel szereltek le stb.

Összességében tény, hogy az 1956 előtti értelmiségi-közéleti vita során kialakuló borsodi íróellenzék nemcsak politikai állásfoglalásaiban tette magáévá a fővárosban terjedő ellenzéki eszméket, hanem képes volt színvonalas, pezsgő irodalmi életet is teremteni Miskolcon, melyet a forradalom leverése után az új hatalomnak sikerült szétvernie, illetve a Kádár-rendszer stabilizációja idején szürkességbe taszítani. (Az 1960-as évek elejétől lassan elevenedett újra Miskolc irodalmi élete.³¹⁰ A régi-új borsodi írógárda egyre több önálló estet tartott és megtöltötte a forradalom után indított *Borsodi Szemlé*-n belül megjelenő irodalmi rovatot, mely a sokatmondó *Széphalom* címet kapta.)

A szövegek közlésről

A következő lapokon szereplő dokumentumok, visszaemlékezések közül az interjúkat részben e sorok írója készítette (ezek szerkesztett formában kerülnek közlésre), részben más forrásokból vettük át, az idézés szabályainak megfelelően. A beszédekben, cikkekben szereplő eredeti kiemelések az akkori szerzőktől származnak, a fontosabb megállapításokra, továbbá az esetleges szöveghibákra, kiegészítő információkra, kapcsolódási pontokra lábjegyzetben utalunk. A kiemeléseket valamennyi esetben *kurzíválással* adtuk vissza, függetlenül attól, hogy az eredetiben kövérítés, ritkított szedés vagy aláhúzás szerepelt.

Fazekas Csaba

³⁰⁸ Ld. ... old.

³⁰⁹ Az 1957-es ideológiai offenzíváról részletesen ír: STANDEISKY, 1996. 213. skk.

³¹⁰ Ld. erről pl. egy 1960. évi irodalmi est beszámolóját: BENEDEK MIKLÓS: *Még határozottabb léptekkel! A borsodi írók szerzői estje után*. In: *Északmagyarország*, 1960. november 20. 4. p. (A cikk szerint örvendetes a helyi irodalom fejlődése, elégedettek mégsem lehetnek a szerzők, tovább kell lépni – mondta – főleg a munkások között való megjelenés, azok életének irodalmi megjelenítése terén.)

Bihari Sándor visszaemlékezése (1992)³¹¹

a) Kónya-est, 1956. július 5.

– Nekem, mint TIT-esnek az volt a dolgom, hogy előadásokat szervezzek, előadásokra előadókat. [...] Irodalmi és művészeti szaktitkár voltam, és az értelmiségi klubot is vezetem. Ezen belül csináltam a Szabó Lőrinc estet is, meg zenei előadásokat is, meg képzőművészeti előadásokat is. Meghívtam Kónya Lajost is.

– *Miért volt annyira jelentős és viharos ez a Kónya est?*

– Mert azzá csinálták. Nem szándékosan, csak úgy viselkedtek, hogy az lett belőle. Behívtak engem a Megyei Pártbizottságra. Érdekes, nem engem hívtak fel, hanem mindig Szekrényesit, aki az írócsoport titkára és a lap³¹³ főszerkesztője volt. Korábban rendőr volt, ő volt jobban elvtárs, mint én, neki szóltak, és ő szólt nekem.

– *Ő hogyan viselkedett?*

– Többnyire bajtársiasan. [...] A lényeg az, hogy behívtak engem a *Miskolci kocsonya*³¹⁴ kapcsán.

– *Ki hívta be?*

– Földvárinak a helyettese, Koval Pálnak hívták. [...] A lényeg az, hogy miután a Kocsonya kapcsán behívtak, akkor volt egy lábjegyzet része a dolognak, hogy „Bihari elvtárs, ez a Kónya-est micsoda, ez mi akar lenni?”. Lényegében akkor kezdett el igazán terebélyesedni. Még ezen a beszélgetésen azt mondta Koval, hogy állítsam le a Kónya-est szervezését, mert akkor még csak indulóban volt. Mondtam, hogy nem állíthatom le, mert elkezdődött a szervezés, ha leállítom, sokkal rosszabb. Így hagyták, hogy csináljam. Akkor meghívót küldtünk ki. Azért adtunk ki meghívókat, hogy csak annyi ember jöjjön, és csak az, akit akarunk.

– *Ki az a mi, és kiket akartak?*

– Én, mint TIT. Sokkal több ember jött, mint amennyit meghívtunk és mindegyiknek volt meghívója.

– *És honnan lett?*

– Csináltak ők is.

– *A párt?*

– Igen.

– *Őnök azt akarták, hogy szűk értelmiségi közönség legyen?*

– Persze. Ha akarom ezek olyan irodalmi buzeránsok voltak.

– *Azért 56 nyarán ezt maguk se vették komolyan, hogy csak az irodalmi buzeránsok mennek el.*

– Mégis, hogy pontosabban tudjam azt, hogy kit hívok meg, és az jöhessen el, de többen jöttek.

– *Földvári ott volt?*

*Papp László rajza Bihari Sándorról
1956-ból³¹²*

³¹¹ Bihari Sándor-interjú. Készítette Molnár Adrienne 1992-ben. 1956-os Intézet Oral History Archívuma, 521. sz. 54-55., 63-81. p.

³¹² Papp László tulajdonában.

³¹³ Szekrényesi Lajos volt a felelős szerkesztője a *Széphalom*-nak, és az annak mellékleteként megjelenő *Kilátó*-nak egyaránt.

³¹⁴ Bihari Sándor *Miskolci kocsonya* című cikkéről (*Művelt Nép*, 1956. június 17.) van szó, ld. ... old.

– Azt tudom, hogy közben telefonált. Végig kell gondolnom, mert szerepet játszott a dologban, ő jelentkezett többször, közben telefonált. Azt hiszem végül is eljött.³¹⁵ A lényeg az, hogy jöttek a páciensek, egy civil, egy nyomozó. Fantasztikus. Egyszerűen így csinálták.

– *Felkeltették az érdeklődést.*

– Kónya beszélt. Olyan dolgok voltak, amiket nem lehetett bekalkulálni. Ott ült egy elvtársnő, aki civil elvtársnő volt, de elvtársnő volt, és azt mondta: „Kónya elvtárs, hogy lehet olyan dolgokat írni az Irodalmi Újságban, hogy... – mert akkor már engedtek ki embereket a börtönből –, miért egy volt csendőrnek a rehabilitálásáról írnak ma? Miért nem írnak egy munkás rehabilitálásáról, mikor 13 ezer³¹⁶ munkás volt becsukva.” [...] Tulajdonképpen azt mi nem is tudtuk, nem is feltételeztük, hogy annyi munkás volt becsukva. Kibuggyantak a dolgok még akaratlanul is. Tulajdonképpen töltődött a légkör, töltődtek az emberek is ismeretekkel. 56 nyara olyan gyönyörű volt, olyan szépnek maradt meg az emlékezetemben. Ragyogott, mint a nyarak szoktak ragyogni, de valahogyan volt egy plusz emberi ragyogás is. Ezt a ragyogást attól kapta, hogy sokat voltunk együtt emberek, akiknek közük volt egymáshoz, mert vagy írtak vagy festettek vagy értelmiségiek voltak, tehát egy kompániába tartoztunk. Miskolcon a Népkerthben, meg az Ávasnak a belső kerthelyiségében délutánokat ültünk, nagyokat dumáltunk és nevettünk. Tulajdonképpen ez most azért jut eszembe, mert megindult egy nagy közlés, egy ilyen kérdezz-felelek játék, ami a leghivatalosabb helyen is működött.

b) Szabó Lőrinc-est, 1956. október 23.

– *Hogyan történt a Szabó Lőrinc est előkészítése?*

– Én csináltam egy egész évi sorozatot, miután országosan megnőtt az ázsiója a mai irodalomnak. Ez azért volt így, mert tulajdonképpen az irodalom volt az az eszköz, amelynek a segítségével mindenről lehetett beszélni. Illetőleg olyan dolgokról is lehetett beszélni az irodalom ürügyén, az irodalom eszközeivel, amikről egyébként nem lehetett, vagy legalábbis nem olyan nyíltan. Mert az irodalom úgy, ahogy ennek a magyar irodalomban hagyománya is volt régebben, föl vállalt egy olyan szerepet és egy olyan lehetőséget biztosított, amit a politikának kellett volna vállalnia. Tehát az irodalom megtöltődött mindazzal, ami az embereket izgatta emberileg, politikailag. Az irodalom helyettesítette, betöltötte azt a szerepet, amit nem vállalt semmi más, de az emberek nagyon igényelték. Lényeg az, hogy én mint TIT-es titkár 56-ban indítottam egy sorozatot a mai magyar irodalomról.

– *Ez havonta volt?*

– Nem, nem, azt hiszem kéthetenként³¹⁷ volt. Lényeg az, hogy nekünk, a TIT-nek nem volt előadóterme, elkértem a Megyei Könyvtár olvasótermét. Ez fontos dolog, hogy az előadóterem mindig csak kéthetenként kedden volt szabad. Akkor én beosztottam húsz magyar író, mondjuk Veres Pétertől, Tamási Áronon, Szabó Pálon át egészen Szabó Lőrincig, minden második keddre beosztottam egy magyar író. Nem minden író jött el személyesen, volt, akiről csak előadást tartottak, vagy a műveikből adtak elő, de valamilyen módon szerepelt az esten. Pl. Pándi³¹⁸ lejött és előadást tartott, most nem tudom megmondani, hogy kiről. Vagy eljött maga az író. Valamiképpen egy személynek az irodalma vagy a személye vált az est főszereplőjévé. Október 23. is kedd volt, Szabó Lőrinc arra az estére esett. Ami-

³¹⁵ Földvári Rudolf valóban ott volt a Kónya-esten.

³¹⁶ Az Irodalmi Újság említett cikke alapján nem 13 ezer, hanem 3 ezer bebörtönzött munkásról folyt a vita. Vö. BIHARI, 1996. 17. p.

³¹⁷ 1956 október folyamán minden hét keddjén sor került irodalmi előadásra Miskolcon.

³¹⁸ Pándi Pálról van szó (1926-1987) az 1960-70-es évek kultúrpolitikáját meghatározó irodalomtörténész, kritikus, szerkesztő.

kor Szigligeten voltam 56 nyarán, ott volt Losonczy Géza³¹⁹ is. Mentünk a Szentgyörgy hegyre, ott volt Füsi³²⁰ is, akinek a felesége, meg a Szabó Lőrinc felesége testvérek voltak. Tehát Füsi sógora volt Szabó Lőrincnek. Füsit én nagyon szerettem, és ő is nagyon szeretett engem, teljesen olaszos, fekete, tömzsi, jókedélyű, kedves, művelt, szeretetreméltó ember volt. Elmondtam neki – mivel én nem ismertem Szabó Lőrincet –, hogy hozzon engem össze Szabó Lőrincsel, mert meg akarom hívni. És 56-ban, mikor szeptemberben közgyűlés volt Budapesten – én fenn voltam a közgyűlésen, ahol ott volt mindenki, aki élt és mozgott, és jelentett valamit, Szabó Lőrinc is – Füsi bemutatott engem Szabó Lőrincnek. Emlékszem, a Váci utcában, az új városháza tanácstermében volt. Nem egyedül voltam Miskolcra, hanem Szekrényesi Lajossal. Emlékszem, hogy Szabó Lőrinc jön Illyéssel a folyosón: „Gyere már, Gyula – azt mondja –, nézd ez a két süvölvény mit akar!”

– *Miért volt akkor annyira eltávolítva Szabó Lőrinc?*

– Nézze, őt nem akarták igazolni. 55-ben kezdtek megjelenni a versei. Végre 56-ban megjelent tőle egy válogatás, amit Illyés végzett el, és ő írt eléje egy gyönyörű tanulmányt. Sokat betegeskedett Szabó Lőrinc, szívtrombózinga volt. Illyést egyszer táviratilag hívták Pestre, mert Lőrinc beteg volt, és hazafelé arra gondolt, hogy ha ne adj Isten, Szabó Lőrinc meghal, akkor valószínűleg neki kell beszélni a sírnál. Ezt leírja a tanulmányában.³²¹ És gondolkodtam azon – írja Illyés –, hogy mit fogok mondani. Arra gondoltam, hogy Arany János óta nem volt akkora magyar költő, mint Szabó Lőrinc. Ezt kimondta, és leírta a Szabó Lőrinc-tanulmányban. Ez nagy dolog volt. 55-ben, 56-ban aztán már jöttek *A huszonhatodik év-nek* a versei.

– *Tehát egy általános hallgatás és elhallgattatás volt. Ehhez csatlakozott Miskolc is?*

– Miskolc nem volt érdekes, mert Miskolc nem volt szellemi fórum. Csak miután Szabó Lőrinc így ki volt törölve az irodalmi életből, nyilván Miskolcnak eszébe se jutott. De még apropó sem lehetett arra, hogy haza hívja. Hova hívja haza, amikor...? Egyébként a halála után, 58-ban, amikor én már börtönben voltam, ő már meghalt, még akkor se lehetett róla előadást tartani. Közben jött egy újabb baj, az, hogy 56. október 23-a Miskolcon nagyon hozzáragadt Szabó Lőrinc nevéhez, mert pont órára egybeesett. Pláne én, aki rendeztem meg bent ülök a börtönben. Megint egy rossz szituáció támadt ilyen szempontból Szabó Lőrinc számára.

– *Hogy zajlott a felkérés?*

– Aranyos volt. Én már írtam erről, leírtam, mintha interjúban mondanám el, hogy tulajdonképpen ez olyan volt, mintha Petőfi meg Arany jött volna a folyosón együtt. Annak a kornak a két óriása volt. Szabó Lőrincnek, ezt tudom, hogy jól esett, és örült neki, de tele volt gyanakvással. Amit most ilyen kijelentésekben elmondok, ezek csak közben, később váltak nyilvánvalóvá számomra. Nem tudta, hogy ki ez a két pasas, mit akar. És az a gyanú is benne volt, hogy ezek valami rákosista vagy nem tudom, milyen pártmunkások, akik az ő kis pecsenyéjüket Szabó Lőrinc tűzén akarják megsütni azzal, hogy most meghívják Miskolcra. Nem volt erkölcsi hitelünk előtte, mert nem tudta, hogy kik vagyunk. Gyanakodott, hogy őt föl akarjuk használni, azért hívjuk meg.

– *Ennek milyen jelét adta? Miből gondolja, hogy ő ezt gondolta magukról?*

– Azért, mert pl. mikor már mi beszélő viszonyban, kérdezz-felelek viszonyba kerültünk, és elmondtam, hogy mi lenne és hogy lenne, akkor mondtam neki, hogy Csorba Zoltán üdvözlözné őt az estén. „Ki az a Csorba Zoltán?” – kérdezte. Csorba Zoltán egy nagytekintélyű tanár volt, aki egyébként az amerikai hadsereg hadnagya volt korábban. Egy jó fej

³¹⁹ Losonczy Géza (1917-1957) újságíró, kommunista közíró, 1951-1954 között börtönben volt, majd Nagy Imre elkötelezett híve lett, 1956. október 28-án államminiszter, a jugoszláv követségre menekült, Romániába deportálták. A budapesti börtönben folytatott éhségsztrájk közben halt meg.

³²⁰ Füsi Józsefről (1909-1960) van szó, felesége Mikes Ilona, Szabó Lőrincné Mikes Klára testvére.

³²¹ Ld. ILLYÉS, 1956. 46-47. p.; vö. KABDEBŐ, 1980. 476-477. p.

volt, ahogy szokás mondani. Miskolcon élt, és a református gimnáziumban tanított, amelyik korábban a mostani gimnázium helyén volt, ahova én is jártam. Később ő volt az, aki azt a pénzt közvetítette a feleségemnek, amit Szabó Lőrinc küldött. Szóval egy abszolút megbízható, tekintélyes, tiszta, egyszerű ember volt.

– *És ők ismerték egymást Miskolcra?*

– Nem, ő azért kérdezett rá, amikor én mondtam, hogy Csorba Zoltán fogja üdvözölni és megnyitni az estet, hogy ki az a Csorba Zoltán. Minden érdekelte. Nyilván így elég könnyen tudott ellenőrizni.

– *Tehát nem volt mindegy, hogy hogyan zajlik majd az est, hogyan szervezik. Végül könnyen belement?*

– Hogy jönne Illyés is. Benne volt az, hogy tulajdonképpen szerette volna, hogy jöjjön, de ő nem akarta hívni. Sose felejttem el, mint két rakoncátlan gyerek, úgy lökdösték egymást a folyosón, hogy „te, mit szólnak ahhoz, ha egy ilyen sztálinista, mint te, bevezet egy olyan hitleristát, mint én vagyok”. Aranyos volt. Így évdtek, mint a gyerekek. Ebben benne volt az egész 56. szeptemberi szituáció, hogy már minden kimondatott, már tudtunk nevetni is dolgokon, de komoly is volt. A szervezés nem volt egyszerű, mert ehhez pénz kellett, a TIT-nek meg semmije nem volt. Meg annak ellenére, hogy már minden úgy volt, ahogy volt, mégis egy nagy húzódozás volt ettől a programtól. Roppant sok intézményt cibáltam bele, hogy együtt hátha jobb. A népfrontot, a pedagógus szakszervezetet, írócsoportot, hogy minél nagyobb tömeg legyen, amelyik együtt nem fog úgy félni, és jobban fogja vállalni, és a forintocskákat is jobban összeszede rá. Tulajdonképpen én igazából akkor kezdtem megismerni és megszeretni Szabó Lőrincet. Én rajongtam a munkámért, amit csináltam. Nyilván azért rajongtam érte, mert közel volt az irodalomhoz, és akartam, hogy minden egyszerű és minden jó legyen. De félttem is, mert nem vagyok egy gyakorlatias ember, nem vagyok egy alapos, körültekintő. Mindig félek attól, hogy mikor feledkezem el valamiről, ami kézenfekvő lenne, mit hagyok ki, amit nem lenne szabad kihagyni. Háromszoros energiával csinállok mindent azért, hogy nehogyan elhibázzam a dolgot. Emlékszem rá, mikor már közeledett az idő, plakátot nyomattam, meghívót nyomattam.[...]

– *A szeptemberi felkéréstől októberig beszélt-e még Szabó Lőrinnel?*

– Pont azon gondolkodom. A közgyűlés nem is tudom hány napig, talán 2 hétig tartott, és akkor ott, az új városházán bementünk valamelyik szobába és arról beszélgettünk, hogy jönne Gáborjáni Klára, a lánya is. Aztán amikor már közeledett az időpont, akkor valamit tisztázandó felhívtam egyszer telefonon. A beszélgetés elején olyan helyzet alakult ki, hogy ő nem hallott engem, csak én hallottam őt. Káromkodott, de nem tudta, hogy én hallom. Biztosan részlet dolgokat akartam vele megbeszélni, amit aztán meg is beszélünk a telefonon, de a telefon rettenetesen torzított. A telefon után ő nem nyugodott, és írt egy levelet.³²² [...] Napra, órára leírta a programot. Nemcsak azt, ami aztán meg is történt, hanem amit még terveztek. Benne volt az, hogy utána Patakra visszük őket. Volt egy olyan terv is, amely már független volt tőlem, Miskolctól, de ők összekapcsolták, hogy Miskolcra Debrecenbe mennek tovább, ahol azt hiszem, hogy egy Illyés esten ő is részt vett volna. Ő azt akarta, hogy úgy csináljuk, hogy lehetőleg ugyanazzal a kocsival csinálja végig az egészet. Akkor írta nekem a levelet. Egyetlen egy levél volt, amit kaptam tőle. Akkor mentem én el Földvárihoz.

– *Hogyan jutott eszébe, hogy Földvárihoz menjen kocsit kérni?*

– Akkor már nekem kapcsolatom volt Földvárival.

– *Megalapozta a Kocsónyával?*

³²² Ld. ... old.

– A Kocsonyával, meg a B. Naggyal,³²³ aki elment Földvárihoz. Aztán meg én arra gondoltam, hogy jön Szabó Lőrinc, én teljes magabiztossággal, öntudattal és határozottsággal mentem Földvárihoz, hogy elkérjem tőle a kocsit. Lélekben én, ha nem is megfogalmazottan, de éreztem valami olyasmit, hogy örül neki, hogy ideadhatja a kocsit.

– *Hogy tehet egy gesztust.*

– Persze, és azt is, hogy boldog, hogy adhat. Szabó Lőrinc kérte, hogy 23-án reggel 9 órára a budai lakása, a Volkmann u. 8. elé álljon oda a kocsit. Ilyen precíz volt, az egész élete ilyen volt. Olyan, mint a versei. Leírta ezt, és én elmentem Földvárihoz, és ő ide is adta a kocsit.

– *Hogy zajlott ez a beszélgetés Földvárival?*

– Úgyhogy elmentem, elmondtam, és Földvári ideadta a kocsit. Valószínűnek tartom, hogy nem tölem tudta meg, hogy Szabó Lőrinc-est lesz október 23-án este. Készséges volt. Földvári nem volt ilyen funkcionárius típus. [...] Plakát, meghívó kiakasztva, felküldve a városi tanácsra. Az estről egyébként egy csomó fénykép is készült.³²⁴ Azért is érdekes ez, mert ezek majdnem a legutolsó fényképek Szabó Lőrincről, hiszen egy évre rá meghalt. Előbb egy fogadás volt, onnan mentünk az estre.

– *Milyen volt ez a fogadás?*

– Amilyen szokott. Olyan, amilyen akkor lehetett. A tanácselnök kedvesen, embermódon viselkedett, de voltak ott miskolci értelmiségiek is. Tulajdonképpen kedves volt.

– *Ki volt a tanácselnök?*

– Nem tudom, hogy akkor már Szinavölgyi volt-e, vagy nem?³²⁵ Nem tudom most megmondani. De volt ott még főosztályvezető is.

– *Ezen a fogadáson Földvári ott volt? Vagy valaki a pártbizottságból?*

– Nem tudom megmondani.³²⁶ A városi párttitkár ott volt, arra emlékszem. Grósz Károly nem volt ott. A városi párttitkár akkor Déri Ernő volt. [...] A fogadás után kezdődött az est.

– *Hány órákor?*

– Nem tudom, 7-kor vagy 8-kor.³²⁷

– *Ami Pesten zajlott, az mennyire befolyásolta a programot?*

– Az hozzátartozik a dologhoz, hogy együtt ebédeltünk az Avas fehér termében, mikor megérkeztünk, Szabó Lőrinc, Illyés Gyula, Flóra és a két Klára. Azért emlékszem, mert megbeszéltük, hogy este mi is lesz. Itt tájékoztattam őket arról, hogyan álltak össze a dolgok, mi várható, mit sikerült megoldanom, hogyan. Szóltam arról, hogy kik működnek közre színművészek, mit mondanak, milyen verseket stb. Még emlékszem rá, hogy nagyon mocorgott bennem, hogy megkérem Szabó Lőrincet, hogy olvasson fel *A huszonhatodik év-ből*, mert akkor már azok szétpötyögtetve itt is, ott is, jelentek meg. Tekintettel a nagy Klárára, nem mertem mondani. Nem is mondtam. Félttem attól, hogy ez nem lenne szerencsés. A lényeg az, hogy amikor a fogadásról mentünk az estre, nagyon nagy tömeg várt már.

– *Ez is ott volt a könyvtárban?*

– Nem. Tulajdonképpen nem is tudom, hogy miért tettük át – erre nem emlékeztem –, hogy mégsem abban az olvasóteremben tartottuk. Valószínűleg azért, mert kicsinek véltük. Lényeg az, hogy áttettük a Kossuth Lajos u. 11. szám alá, az akkor a SZOT-székház volt. Akkor tömeg volt, hogy nem fértek be. Emlékszem, hogy ki kellett vinni egy csomó szé-

³²³ B. Nagy László, a *Művelt Nép* munkatársa. Az utalás arra vonatkozik, hogy B. Nagy László *Miskolci gondok* című riportja előtt egy hétig Miskolcon tartózkodott, s meglátogatta a legtöbb funkcionáriust.

³²⁴ Ld. ... old.

³²⁵ A tanácselnök valóban Szinavölgyi József volt ekkor.

³²⁶ Földvári Rudolf részt vett ezen a fogadáson.

³²⁷ Az irodalmi est hét órákor kezdődött.

ket az előtérbe, és a hangszórókat kirakni. Nagyon nagy tömeg volt. Akkora érdeklődés nyilvánult meg, gondoltam, hogy lélekben meg lehet elégedve Szabó Lőrinc.

– *Mennyiben volt más a közönség, mint a korábbi esteken?*

– Ezt én nem tudtam áttekinteni, mert én állandóan föl voltam spannolva, mert én állandóan rohangu és intézkedtem, és tele voltam feszültséggel, mert amikor ők megjöttek, és délben az Avasban ebédeltünk, akkor már szó volt arról – elbeszéltek ők is –, hogy mit láttak Pesten. Akkor már fölvonulások voltak Pesten stb. Azt utólag tudtam meg, hogy ők a kocsival a Sztálin szobornál jöttek el, és Szabó Lőrinc azt kérdezte, hogy vajon meg fogja-e ő érni azt, hogy ledől az a szobor. Az volt a csoda, hogy már este le is döntötték. Minden kívánsága teljesült Lőrincnek.³²⁸ 56. október 23. este volt. Szülőföld volt, meg nagy költő volt, két nagy költő, meg tömeg. Szóval ez annyira tömény, telített helyzet volt és idő, hogy én akárhogy erőlködöm, semmire nem tudok emlékezni magamról, hogy valahol ott voltam és valamit csináltam. Csak arra emlékszem, hogy mindenütt ott voltam és mindent csináltam és sehol nem voltam és semmit nem csináltam. Tele voltam feszültséggel. Aztán amire már kezdek emlékezni, az, hogy az est után visszamentünk ugyanabba a Fehér Terembe az Avas Szállóba, ott vacsoráztunk. Ez már 10 óra volt, és akkor már jöttek a hírek Pestről. Voltak ott MTI-sek is, helybéliek, akik mondták, hogy mi történt. Annyira, hogy mikor a vacsora véget ért, akkor nem oszlottunk széjjel, hanem én fölvittem őket a munkahelyemre, a TIT-be, a Széchenyi utca 16. szám alá, ahol nemcsak irodahelységek voltak, hanem az un. értelmiségi klub, ami szintén a munkahelyemhez tartozott. Én azért vittem őket oda, mert ott volt rádió, be tudtuk kapcsolni, és volt telefon is. Ott volt lehetőség arra, hogy mi is kapcsolatot tartsunk a világgal úgy, ahogy lehet. Illyésné, Flóra rendkívül nyugtalan volt, mert a kislány, Marika otthon volt egyedül Pesten, a Rózsadombon. Oda vittem őket a TIT-be és telefonálgattam. Pl. föl hívtam Földvárit.

– *Ő ott volt az esten, ugye?*

– Nem hiszem. Nem tudom biztosan, de nem hiszem.³²⁹ Föl hívtam Földvárit, aki elmondta, hogy mit tud, aztán mondták, hogy hívjam vissza, mert ő állandóan beszél Pesttel. Beszéltek arról, hogy mi van a *Népszabadság*³³⁰ székház körül stb. Amit tudott, elmondta.

– *Földvári nyugodt volt vagy izgatott, hogyan számolt be a történetekről?*

– Nem volt ideges, csak beszámolt. Elég följáratlan beszámolt arról, hogy ő mit tudott meg. Én sokkal nyugtalanabb voltam, mert arra emlékszem, hogy – már kezdek emlékezni magamra – elmentem az *Északmagyarország* akkori szerkesztőségébe, ahol telexgép működött. Simor Ottó színész kocsijával mentünk el a szerkesztőségbe. Csak arra emlékszem, hogy mikor lementünk a Széchenyi utcára, akkora köd volt a városban, hogy a motorház tetejére ültem fel előre, és ott nyújtogattam a kezemet, lépésben mentünk. Egyszerűen nem lehetett 5 méterre látni.

– *Mindannyian mentek? Szabó Lőrinc és Illyés is?*

– Nem, csak én mentem, hogy információt szerezzek. A lényeg az, hogy ott voltam a szerkesztőségben és láttam a telexgépet, amelyik adta a *Szabad Nép* másnapi vezércikkét. A telexgép kattog és üdvözlö a forradalmat és nagyon szép szavakat mond és ír róla. Egyszer a telexgép megállt és soha többet nem indult meg. Emlékszem rá, hogy akkor mi már szerkesztettünk egy újságot, amire nem volt lapengedélyünk, az volt a címe, hogy *Kilátó*. De ez így volt megumbuldlálva, és ebben nagyon benne volt a Grósznak a segítsége is, ez a lap egy hetilap volt, Irodalmi Újság-szerű, ennek szerkesztőbizottsági tagja voltam. Akkor jöttek a pasasok, írók, miskolciak, kezdték írni a verseket, hogy Előre magyar, stb. És én elszörnyülködtem, hogy Úristen, még el se elkezdődött valami, és már jönnek a döglegyek.

³²⁸ Vö. ... old.

³²⁹ Földvári Rudolf ott volt a Szabó Lőrinc-esten.

³³⁰ Nyilván a *Szabad Nép* szerkesztőségének székházáról van szó.

Mindenki be van szarva, hogy vér fog folyni és Előre magyar. Nagyon rosszkedvűvé tett ez az egész.

– *Mi az, ami ebben zavarta?*

– A felelőtlenség. Hogy Úristen, mi lesz és hogy lesz? Mert ott volt lenn az a Szekrényesi Lajos is, akivel anno dacumál Szabó Lőrincet hívtuk meg Pesten, és ott vacilláltunk hogy mit csináljunk, kiadjuk-e a *Kilátó*-t, ki kell-e adni, vagy nem kell kiadni? Elvárják tőlünk az emberek, hogy kiadjuk, vagy a kutya se törődik velünk. De hogyha kiadjuk, akkor most mit írunk bele? Mit lehet most mondani? Telefonon kerestek, a tanácsnak egyik dolgozója,³³¹ akivel később együtt voltam a börtönben is, egy telefonbeszélgetést folytattunk le, és ő mondta nekem, hogy Pesten égetik a vörös zászlókat. Erre azt a nagy, mélyen szántó bölcsességet mondtam, hogy pedig a vörös zászló valamikor a világszabadság és a világforradalom jelképe volt. Erre én azért emlékszem ennyire, mert ezt én két hét múlva gépelve láttam. Az éjszaka az ÁVO-nak az összes lehallgató apparátusa működött. És azt, hogy én a helyi pártlap szerkesztőségében X-szel mit beszéltem, az pontosan szóról szóra nemcsak, hogy le volt hallgatva, hanem le volt gépelve, makulátlanul.

– *Még működtek, mindenki a helyén volt.*

– Megvolt, hogy mikor, hányadikán, hány órakor, ki az egyik, a másik személyt nem tudták megállapítani. És az én mélyen szántó bölcsességem is ott volt benne. Megdöbbsentem. Mert ha az ember hallja, hogy lehallgatják, az más, de amikor ott látja maga előtt, hogy amit október 23-án éjszaka beszélt egy ilyen illusztris helyről – nagyon megdöbbsentem. És akkor azt mondtam, hogy Úristen, tulajdonképpen minden feltételezés, gyanúsítás, minden igaz. Előbb-utóbb kiderül, hogy minden igaz, amiről sutyorognak az emberek.

– *Hogyan alakult tovább Szabó Lőrincék programja? Meddig voltak Miskolcon? Hogyan reagáltak a helyzetre?*

– Az Avasban laktak. Én nem mentem haza, emlékszem. Reggel már 8-kor, mikor kinyitott a presszó, elvittem őket az Avas presszójába. Ott reggeliztünk. [...] Én nem akartam őket magukra hagyni, már csak azért sem, mert ilyen rendkívüli helyzet állt elő, meg egyáltalán olyan helyzetbe akartam őket hozni, hogy nyugodtan legyenek, tájékozottak legyenek. Elvittem őket a pedagógus szakszervezetbe, ami ott van a Déryné utcában. Ott volt egy nagy terem meg rádió, és ott ültünk egész délelőtt, hallgattuk Nagy Imrét, amikor intézte a felhívást, stb. Akkor ott dedikáltak, akinek volt könyve, az dedikáltatott, nekem is akkor dedikálták ezt a könyvet. Akkor jelent meg a válogatott kötetük. És beszélgetés, hogy is volt, mi is volt. Menjünk innen Pestre, mert ott kéne lenni.

– *Ezt ki mondta?*

– Mindhárman a beszélgetésben. Aztán 24-én este már elkezdtek közeledni az oroszok. Órákon át Miskolc főutcáján mentek. Emlékszem rá, este volt, ott állok a színház árkádjai alatt, de csak azért állok ott, mert tőlem 8-10 m-re – én nem is a katonákat néztem – ott állt Illyés karba tett kézzel. Hogy akkor Szabó Lőrinc hol volt, azt nem tudom, ott volt a felesége is, a kis Klára is, nyilván együtt volt a család. Meg a pedagógus szakszervezetnek a főnöke, a Kordos Laci bácsi, aki a könyvtárigazgató-helyettes volt, azok félig vendégül is látták őket, velük is voltak együtt. Hogy most a szállodában voltak, vagy Kordoséknál, azt én nem tudom. A másik napra emlékszem, amikor én már hazamentem, és jöttem le Diósgyőrből, akkor már a munkások vonultak le végig a Győri kapuban, a főutcán végig, be a városba. Úgyhogy faltól falig jöttek be a munkások, szótlanul. Olyan dolgokra emlékszem, hogy ott a Győri kapuban volt egy szép kis villa, amelynek a tetején egy óriási vörös csillag volt. Nem tudom, hogy kerületi pártszervezet vagy KISZ szervezet,³³² vagy valami ilyesmi volt. Az egyik munkás kiugrott a sorból, köveket kapkodott föl, és elkezdte dobálni

³³¹ Bucsay Istvánról, a *Kilátó*-ban is írogató értelmiségiről van szó.

³³² Pontatlan megfogalmazás, a KISZ-t csak 1957. március 21-én hozták létre, Bihari Sándor nyilván a DISZ-re célzott.

a csillagot. Az emberek rászóltak, hogy hagyja abba, nem erről van szó, ezt ne csinálja, ezt nem szabad csinálni. És a munkás visszament a helyére, és mentünk tovább. Én is mentem mellettük a járdán, mert engem izgatott, hogy mi van a vendégekkel. Azt csak hírből tudom, annak nem voltam szemtanúja, hogy drága Szabó Lőrinc is kódorgott erre, kódorgott arra, lényeg az, hogy föl vitték a Hunyadi utcában³³³ egy lakásba, amelyiknek az ablaka a főutcára nézett. Lőrinc ott könyökölt az ablakban és zokogott ki a járdára. És ezeknek az embereknek feltűnt ez a megrémült ember ott az ablakban. Kérdezték, hogy ki ez? Megtudták, hogy Szabó Lőrinc, a költő. Gyönyörű szituáció állt elő: vonultak a munkások és éljeneztek Szabó Lőrincet. Ő meg ott sírt fönn az ablakban. Aztán közben én is bejöttem, és a menettel együtt mentem ki az egyetemre. [...] Nem tudom megmondani, hogy Illyés ment az élen, vagy a járdán elől, de hogy kivel, arra most nem emlékszem. Hátul, mögötte Szabó Lőrincel mentünk mi.

– *Mentek a tömeggel az utcán?*

– Nem, a tömeg az útestt közepén ment, mi meg a járdán. Tulajdonképpen kísértük, de a járdán, de ez egybefolyt. A tömeg ment és kiabált, énekelt, mindent csinált. Közben Szabó Lőrinc, aki akkor 57 éves volt, egy nagy darab ember, de volt már benne egy kis roskatagság, én szinte a hóna alatt mentem, tulajdonképpen rám feküdt. Ott zokogott a vállam fellett. Sose felejttem el, azt mondta, hogy én már sok mindent láttam, hallottam és olvastam, sok minden szépet láttam, sok minden gyönyörűt, sok mindent, de ekkorát, ilyen szépet, hogy „kuss ki ruszki!”, ilyet még nem. Emlékszem rá, ez úgy megmaradt bennem. Ekkor következett az a séta kifelé. [...] Nagy tömeg, amelyik egy forradalmi tömeg, de mégis nagyon fegyelmezett. Munkástömeg volt, olyan munkástömeg, amelyik egész idő alatt a 21 pontos követelést zengte. De én úgy tudom, hogy abban a 21 pontban egyetlen egy anyagi természetű követelés sem volt. Amiből én azt a következtetést vonom le, hogy ez az egész csöcselék, az un. csöcselék nagyon magas erkölcsi szinten gondolkodott és cselekedett. Én éreztem ezt akkor is. Lényeg az, hogy nagy a tömeg, özönlik kifelé az egyetem felé, és Lőrincel mi megyünk, és Lőrinc félig-meddig zokogott. És érdekes, ez nem volt ellen-szenves, nem volt visszatetsző. Az egész lényéből, a mozgásából átérződött valami nagy mackós puhaság, és hogy ennek az embernek milyen kemény minden szava, minden mondata, minden verse, szikrázik minden mondat. Milyen érdekes ez a kettőség. Ez a gyémánt keménység, ami a dolgaiban benne van és ez a mackós, lomha puhaság. Szóval megyünk és tulajdonképpen, ha jó szót akarok használni az ő állapotára, vagy viselkedésére, az a megrendülés. Ő megrendült volt azokban a napokban, órákban egyfolytában. És ezt természetesen vállalta. Se rájátszani, se titkolni nem akarta. És mégis milyen érdekes, hogy miközben ment a tömeg, és mentünk mi is, ő versekről beszélt. Nyilván kérdezgethettem őt, ismerve magamat is, meg a helyzetet is. Sőt, azért gondolom, hogy a kérdéseim alapján, mert a saját verseiről beszélt. Mondott valamit, amin azóta is annyit gondolkoztam, hogy melyik vers volt. A börtönben annyi időm volt gondolkozni, és nem tudok rájönni, csak legfeljebb kikövetkeztetem. A lényeg az, hogy föl idézett egy verset, amelyik nagy ismétlődő fokozásból áll, abszurditásig ismétlődik az állítás, hogy ebben a versben mi van benne, soha nem jött rá egyetlen egy kritikus se. Soha, egy se. Ez engem azóta is izgat, hogy melyik vers volt. Kikövetkeztettem, de akkor is kijön egy, vagy két, vagy három vers, és nem biztos, hogy az. Aztán került kocsi, amelyik Pestre ment. Flóra előbb elment Pestre, őt anynyira nyugtalanította a kislánya, hogy ő vonattal elment.

– *Ment a vonat?*

– Ment, csak kérdéses volt, hogy meddig megy. A lényeg az, hogy ő már akkor nem volt ott.

– *És volt valami visszajelzés, hogy ő hazaérkezett?*

³³³ Minden bizonnyal nem Hunyadi, hanem Széchenyi utcáról van szó, illetve nem lakásról, hanem a Tervező Iroda hivatali helyiségeiről. **Vö. ... old.**

- Azt nem tudom, mert előtte mi már elváltunk végképpen.
- *Ez 25-én volt?*
- Ez 25. csütörtök délelőtt volt. Akkor a tervező irodának ment egy kocsija Pestre, volt számukra hely és a két költő elment ezzel a kocsival.
- *Ők 25-én mentek el?*
- Igen, 25-én mentek el, de a két Klára ott maradt.
- *Mi volt az oka annak, hogy Illyés nem ment el, hanem ottmaradt Szabó Lőrinnel?*
- Nem tudom, mert azt, hogy Flóra elment, azt is utólag tudtam meg, nem egyidejűleg az elutazásakor. 25-én délelőtt már tudtam, hogy ő nincs ott. De hogy pontosan ő szerdán délután, este utazott-e el, azt már nem tudom. A két Klára maradt. Ez azért maradt meg az emlékezetemben, mert én még találkoztam velük a pedagógus szakszervezetben. Mert a fiatal Klára versműsorokat szerkesztett a Miskolci Rádióknak, amelyiknek akkor nagyon nagy kapacitású volt az adása.³³⁴ Tulajdonképpen a Nyugat is sok információját a Miskolci Rádióból szerezte. Annyira fel volt erősítve, hogy a Nyugat is tudta fogni az adását. Hogy Kisklára hogy került ilyen nexusba a Rádióval, azt nem tudom, csak arra emlékszem, dumálunk, hogy Babbitstól milyen verset válasszon. Valószínűleg őt mint előadóművészt felkérték, hogy csináljon a Rádióban valamit. Ők még egy hónapig ott voltak, Kordos Laci bácsiéknál még beszélünk. Kordos Laci, aki könyvtárigazgató-helyettes is volt. Egyébként abban a bizonyos *Kilátó* című lapban, amit már említettem, annak az október 23-i címlapjára vezércikket, vagy abban egy köszöntő cikket ő írt.³³⁵ [...] Én Szabó Lőrinnel ekkor találkoztam utoljára. Később ő még üzent nekem, hogy ne ellenkezzem semmiféle módon a hatalommal, semmi értelme nincs már, csak kárt teszek magamnak. Ez volt, amit tudok róla. Aztán már benn tudtam meg, hogy Kossuth-díjat kapott, és hogy a családomnak pénzt küldött.

³³⁴ Vö. ... old.

³³⁵ A *Kilátó* október 20-án jelent meg utoljára, Kordos László *Beköszöntő* című cikke pedig az első számban, szeptember 9-én látott napvilágot.

– *Hogyan került Ön 1956 októberében kapcsolatba Szabó Lőrincékkel?*

– Szabó Lőrinc 1956. október 23-án tarthatta első és egyben utolsó szerzői estjét szülővárosában, Miskolcon. Elsősorban a TIT vett részt a szervezésben Bihari Sándor vezetésével, másodsorban a Hazafias Népfront, ennek volt a városi titkára az én férjem, Bod Andor. Így kerültem én is személyes kapcsolatba az est résztvevőivel. Szabó Lőrincet ugyanis nemcsak a felesége és előadóművésznő lánya kísérte el, hanem az országos tekintélynek örvendő Illyés Gyula és felesége, Flóra is. Illyés nagyon sokat tett azért, hogy az 1945 után méltatlanul üldözött, mellőzött Szabó Lőrinc megkapja méltó helyét az irodalomban. Ahhoz hogy ezt egyáltalán megrendezhessék, ahhoz kellett az a légkör, amelyben Szabó Lőrinc neve kezdett elfogadhatóvá válni a politika részéről is. 1956 tavaszán jelent meg egy kötete Szabó Lőrincnek, melyhez Illyés Gyula írta az előszót. Ez azért volt kiemelkedő esemény, mert ebben

*Bod Andorné*³³⁷

az előszóban Illyés Szabó Lőrincet a legnagyobb magyar költők rangjára emelte. 1956 nyarán, Rákosi félreállítását követően a politikusok sem voltak már olyan merevek, ezért támogatták a rendezvényt. Ezt bizonyítja az a tény, hogy az irodalmi est előtt a városházán fogadást adtak a vendégek tiszteletére. Ezen a fogadáson megjelent a megyei pártbizottság első titkára, Földvári Rudolf is. Az est szervezésébe, illetve a vendégek későbbi elhelyezésébe bekapcsolódott és nagy szolgálatot tett a Pedagógus Szakszervezet, vezetője Kordos Lászlóné illetve a Kordos család.

– *Mondhatjuk, hogy az azonos világnézet sodorta önöket egy értelmiségi csoportba?*

– Nem mondhatnám, hogy ez az értelmiségi kör teljesen azonos felfogású emberekből állt, voltak közöttünk komoly szemléletbeli különbségek. Tudja, régen a marxistáknak az volt az egyik alaptétele, hogy a „lét határozza meg a tudatot”, amihez én hozzá szoktam tenni, hogy inkább a „hol-lét” határozza meg, hogy honnan nézzük a dolgokat, vagyis az, hogy ki honnan, milyen társadalmi háttérből, neveltetésből származik. No már most, én akkor 35 éves voltam, Bihari Sándor például tíz évvel volt nálam fiatalabb, népi származású, aki be is lépett a pártba. Ő azokhoz a lelkes fiatalokhoz tartozott, akik őszintén hittek a kommunista párt eredeti eszméiben, s ők voltak, akik a leginkább csalódtak. Nekem nem volt miben csalódnom, hiszen a rendszerrel és vezető pártjával kapcsolatban nem is voltak elvárásaim. Például azon kevesek közé tartoztam, akik Kolozsváron járhattak egyetemre, pont 1940-44 között, az ún. „kis magyar világban”, 1944 májusában kaptam meg a diplomámat. Azután a háború végét és a szovjet bevonulást egy kis baranyai faluban éltem meg, ahol a szüleim laktak. A férjem akkor másodsorban volt katona, majd hadifogoly lett, én gyermeket vártam, hát diploma után hazamentem a faluba, ahol édesapám református lelkész-esperesként szolgált, így akkor viszonylag nyugodt körülmények között élhettünk. Tehát én egy kis falusi református lelkészlelkészből szemléltem a körülöttem változó világot, higgye el, máshogy nézett ki onnan a világ, mint mondjuk egy népi kollégiumból. Ennek ellenére, amikor Bihari Sándor ide került 1955-ben, mindjárt jó barátságba került a

³³⁶ Az interjút készítette: Fazekas Csaba 2000. július 14-én, Miskolcon. (Szerkesztett változat.)

³³⁷ Készítette: Fazekas Csaba.

férjemmel, akkor is, ha neki alapvetően más jellegű problémái adódtak, mint mondjuk nekünk.

– 1956 előtt a Hazafias Népfront sokak szerint súlytalan, jellegtelen, inkább egyfajta kirkat-szervezetnek számított. Mi volt a helyzet Miskolcon?

– Nagy Imre miniszterelnöksége és 1953-as kormányprogramja óriási megkönnyebbülést hozott az országnak (nagyon jól emlékszem az akkori optimista hangulatra), megszűnt Recsk, a kitelepítések stb., mint tudjuk, s ebbe a folyamatba illeszkedett a Hazafias Népfront tevékenységének újjáélesztése is.³³⁹ Nagy Imre és munkatársai hangsúlyt fektettek

Bod Andor 1956-ban³³⁸

arra, hogy a Hazafias Népfrontot mind megyei, mind városi szinten megszervezzék, hogy valóban tevékeny szerepet tudjon betölteni. A Miskolc városi titkárság 1954-ben kapott egy nagy hámszobás lakást a városi iroda céljaira, lehetőséget, pénzt a szervezéshez. A férjem, aki egyébként magyar-angol szakos középiskolai tanár volt, ennek lett a vezetője, egész pontosan a városi titkára, igen lelkesen látott munkához. Ennek legmaradandóbb és leglátványosabb eredménye a Medgyessy Ferenc szobrászművész alkotásában megvalósult Herman Ottó szobor, mely most is a róla elnevezett múzeum kiállítóterme előtt áll.³⁴⁰ Különbben is élénken érdekelte az irodalom, írogatott is a *Széphalom*-ba, jó barátságot kötött a miskolci írócsoport tagjaival, így Bihari Sándorral is.

Egy évvel később, amikor fordult a széljárás Moszkvában, újra megerősödött Rákosi, leváltották, majd a pártból is kizárták Nagy Imrét, a Hazafias Népfront helyzete is lényegesen megváltozott. Váratlanul megszűnt a felülről jövő támogatás, sőt szervezeti átalakítás címén hozzácsatolták a nőszövetséget.

– A Hazafias Népfronthoz?

– Igen, egyesítették a kettő városi szervezeteit.³⁴¹ A nőszövetség vezetője párttag lévén, az akkori felfogás szerint ő kellett, hogy legyen a városi titkár, s az egyetemi végzettségű, több nyelvet beszélő Bod Andornak meg kellett elégednie a helyettesi beosztással. Ez sokszor vezetett kínos, kellemetlen helyzetekhez, és egyik forrása lett azoknak a vádaknak, amelyek miatt az 1956-os forradalom megtorlása idején Bod Andort is másfél év börtönbüntetésre ítélték. Tehát 1955-ben, 1956 elején a Hazafias Népfront nem töltött be igazán fontos szerepet, nem igazán találta a helyét, furcsa helyzetben volt. Felülről Apró Antal³⁴² irányította, tőle kapták az utasításokat.

³³⁸ HOM. HTD. 79.299.1.25. Megjelent: EZ TÖRTÉNT... 12. p.

³³⁹ Az MDP Központi Vezetősége 1954. augusztus 31-én hozott határozatot a Hazafias Népfront (HNF) megalakításának fontosabb elveiről és szervezeti feladatairól. Ld. erről: MDP-HATÁROZATOK. 285-294. p.

³⁴⁰ A szoborállítás előkészítése éppen 1956 őszén zajlott, melyről a *Kilátó* is beszámolt 1956. szeptember 23. 4. p. Átadására végül 1957. június 29-én került sor.

³⁴¹ 1955 tavaszán a Hazafias Népfront legfelső vezetőségén kezdték a leváltásokat, például lemondatták Jánosi Ferenc országos főtitkárt, Nagy Imre vejét, ezáltal a politikájának hívei számottevő tömegbázis nélkül maradtak. 1955-ben a Rákosi-féle pártvezetéshez hű erőket helyezték abban előtérbe. A nőszövetséget (Magyar Nők Demokratikus Szövetsége) valamint a „békemozgalom” szerveit 1956 nyarán egyesítették a Népfronttal. Ld. pl. POMOGÁTS, 1989. 21-22. p. A nőszövetség, majd a HNF megyei titkárárt – későbbi sajtóhíradások szerint – Urbán Jánosnének hívták. Ld. pl. *Ülést tartott a Hazafias Népfront megyei bizottsága*. In: *Északmagyarország*, 1956. szeptember 30. 5. p.

³⁴² Apró Antal (1913–1994) kommunista politikus, számos fontos megbízatásban, 1956-ban az MDP Központi Vezetőségének tagja, a minisztertanács elnökhelyettese. Apró Antal egyébként – Nagy Imre célkitűzéseivel ellentétben – úgy vélekedett a népfrontpolitikáról, hogy azt „ismét a párt politikájának szer-

– 1956 tavaszán aztán mintha egy kicsit mégis megpezsduült volna az országos politika. Érzékelték ezt önök?

– Hogyne, ez az időszak ránk is nagy hatást gyakorolt. Bihari Sándor például egy határozott hangú cikket publikált egy országos lapban.

– Ez volt a *Miskolci kocsonya*.

– Igen, a *Miskolci kocsonya*, amelynek óriási visszhangja volt. Amikor megjelent, a pártbizottság először nagyon kritikusan, negatívan állt hozzá, elítélte annak hangvételét és tartalmát. A Bihari-cikk után nem sokkal újabb összeütközés keletkezett a miskolci értelmiség és a pártközpont között, amire az ún. Kónya-est adott alkalmat. Érdekli?

– Hogyne, természetesen.

– Kónya Lajos nem tartozik irodalmunk ismertebb, jelentősebb egyéniségei közé. Az ötvenes évek elején első versei alapján a párt többek között benne látta az új kommunista eszményt képviselő irodalom lelkes hívét. Azáltal tette ismertté a nevét, hogy az írószövetség vált az átalakulás, a szellemi frissesség egyik forrásává, motorjává, és Kónya az írószövetségben jelentős funkciókat vállalt. 1953 után erélyesen követelte ő is a hibák kijavítását, a szellemi életben is a jobb, békésebb viszonyok megteremtését. Július elején jött Miskolcra egy irodalmi estre. Ezt is a TIT szervezte, és nagyon hamar észre lehetett venni, hogy a TIT-ben kétféle társaság jött össze. A tényleges szervezést Bihari Sándor látta el, a Hazafias Népfront háttérrel biztosított hozzá, hivatalosabbá tette a rendezvényt. Bod Andor örömmel jelentkezett, hogy majd ő elvállalja az elnökséget. Meghatározó személyes emlékem erről az estről, hogy a megszokott arcok (pedagógusok, tanárok, miskolci értelmiségiek, művészek) mellett rossz kinézetű idegenek is megjelentek, akiket az égvilágon senki nem ismert. Amikor már ültünk, vártuk az előadás kezdetét, az ismerőseimmel együtt zavartan forgolódtam, hogy kik lehetnek ezek, mire valaki megbökött és halkán odasúgta: „spiclik”. Minden Bihariék által meghívott értelmiségi tudta (nem csak a rendezők), hogy besúgókkal tömték tele a hallgatóságot. Megjelent egy tekintélyes csoport is, róluk persze mindenki tudta, hogy egyenesen a pártbizottságról jöttek, egységes megjelenésükkel mintegy a hatalom súlyát demonstrálták. Még ma is emlékszem a hozzászólások háttérében vibráló ideges, feszült légkörre. Földvári azt vetette Kónya szemére, hogy az írók miért csak a negatívumokat írják meg az előző korszakról és a jelenről, miért csak a hibákat keresik és hozzák nyilvánosságra az általuk elérhető sajtótermékekben. Hozzászólása nyomán a beszélgetés pillanatok alatt politikai síkra terelődött. Kónya egy kicsit el is vesztette a türelmét, emelt hangon, határozottan kifakadt (nem tűnt épp ijedős természetűnek), hogy ő itt az irodalomról akart beszélni, semmi szín alatt nem akar politizálni, és ha a pártbizottság – mondta – az ő politikai álláspontjára kíváncsi, vagy azzal netalán nem ért egyet, akkor hívassa be őt a pártbizottságra, vagy vonja felelősségre a megfelelő helyen és időben, de ne egy irodalmi esten firtassa az ő közéleti kérdésekkel kapcsolatos nézeteit.

– Földvári hogy reagált erre?

– Váratlan, mondhatni, 180°-os fordulattal visszakozott. Nem, hát erről szó sincs, mondta nagyon megnyugtató hangsúllyal, hát erről szó sincs, hogy ő bárkit be akarna hívatni, ő tiszteli, becsüli az írókat. Földvári kiváló diplomáciai érzékét ekkor tapasztaltam először, azt hiszem, rátermett politikus jellem lakozott benne. A későbbiek is ezt igazolják. Régebben sokat töprengtem rajta, hogy mi volt, mi lehetett az ő igazi meggyőződése, vagy nem is alakult még ki igazán, csak az események lendülete sodorta a munkástanács vezetőségébe, majd onnan a börtönbe, az életfogytig tartó ítéletig, amelyből négy-öt évet le is töltött... Nem tudom.

– Földvári Rudolf az 1963-as amnesztiával szabadult.

– Igen, a 63-as amnesztiával. Az kétségtelen, hogy érdekes, figyelemre méltó figura volt az én szememben. Ez az epizód, amikor az írók politikai szerepvállalását egyértelműen firtató kérdést tesz fel, majd jó érzékkel visszakozik, nagyon megmaradt az emlékezetemben. Ami még erről az estről élénken él bennem, az a szinte tapintható feszültség, amely az értelmiség és a pártbizottság között feszült ekkor, július elején.

– *És a férje vezette ezt az estet?*

– Igen, de a tényleges szerepe kimerült abban, hogy mondott egy rövid köszöntőt Kónya megérkezése tiszteletére, aztán át is adta a szót a költőnek, aki több mint egy órát beszélt irodalmunk aktuális kérdéseiről. Bod Andornak ez az inkább szimbolikus szerepvállalása aztán megbosszulta magát. Bár a tárgyaláson nem hangzott el, az ítélet szövege sem tartalmazza, de az az érzésem volt akkor is, ma is, hogy az ő elítélésében szerepet játszott, hogy a Hazafias Népfront égisze alatt került sor erre az irodalmi estre.

– *Az ön megítélése szerint mennyire volt ez a Kónya-est ténylegesen irodalmi est? Milyen szerepe volt ezeknek az összejöveteleknek a miskolci értelmiség köreiből, illetve mekkora kört mozgattak meg?*

– Mára nehéz elképzelni, hogy a TIT a kultúra és a tudomány iránt érdeklődők tömegét mozgatta meg, mert mára ez a szervezet alaposan megváltozott. Akkor az ötvenes években a TIT-nek volt egy terme, egyfajta klubja a Széchenyi u. 16. szám alatt (ma is ott működik), ahol hozzávetőlegesen 40-50 ember fért el kényelmesen. Az a Kónya-esten teljesen tele volt. Talán nem tűnik nagy tömegnek, de vegye figyelembe, hogy akkor nem volt valami nagy változatosság abban a tekintetben, hogy tartalmasan kapcsolódni, művelődni vágyó értelmiségiek hová mehetnek, akár csak egy kicsit is beszélgetni. Abban az időben a TIT-nek ténylegesen volt szerepe. A középiskolai tanárok mind ismerték egymást, azt hiszem, én is szinte minden kollégát ismertem Miskolcon. Ez úgy volt lehetséges, hogy az ún. szocializmusnak ebben a korszakában a sok rosszban volt valami jó is, mégpedig az, hogy a különböző rendszeres fejtágítók, gyakori politikai vagy továbbképzéseken szinte mindig összefutottunk egymással. Nem volt más fórum, ahol ismerősökkel találkozni lehetett, mint a szakszervezet, nem szóródtak szét az értelmiségiek különböző helyekre emiatt, hanem ha igyekeztek tartalmasan tölteni a szabad idejüket, csak oda jöhettek. Szerencsére itt Miskolcon a szakszervezet vezetősége is jó hozzáállású, kedves emberekből állott, no meg a rendezvényeink jó része persze nem direkt politikai indíttatású volt, például bálokat szerveztünk stb.

– *Mondhatjuk tehát, hogy visszafelé sültek el a Rákosi-rendszernek a központosítással, az emberek szervezetekbe való mesterséges tömörítésével kapcsolatos törekvései, a fejtágítók stb.*

– Igen, azt hiszem, erről van szó. Mi egymás között voltunk ezeken a rendezvényeken, és persze a szánkat sem zártuk be, ha valami fontos dolog történt és az 1956-os év október előtt is bővelkedett eseményekben.

– *Lett valamilyen következménye ennek a Kónya-estnek?*

– Bihari a könyvében nem említ ilyesmit, igaz azt sem, amit fentebb már elmondtam. Én sem azt mondom, hogy nagy botrány lett volna, de Földvári és Kónya éles illetve tanulságos szóváltására azért érdemes felhívni a figyelmet. Összességében mint előzményt nagyon fontosnak tekintem a későbbi események szempontjából, és pozitívnak kell neveznünk a miskolci pártbizottságnak és Földvárinak az értelmiséghez való viszonyulása szempontjából is. A pártbizottság vezetőit egyébként személyesen korábban nem nagyon ismertük, például azt sem tudtam, ki volt Grósz Károly vagy mások.

– *Mi volt a közvetlen előzménye Szabó Lőrincék miskolci meghívásának?*

– Amikor Szabó Lőrinc meghívása szóba került, Bihari Sándor azonnal megkereste a férjemet, mondván, hogy „Bandikám, fogjunk össze, szervezzük közösen ezt az estet”, így az egyik szervező Bod Andor és a Hazafias Népfront lett. De leginkább azt a hangulatot tartom fontosnak kiemelni, ami lehetővé tette ezt a meghívást. Bihari Sándor úgy érezte,

megérett a helyzet arra, hogy Szabó Lőrinc nyilvánosan is fellépjen, s erre Miskolc alkalmas helyszínnek tűnt. Mint Bihari is részletesen leírja, a meghívás az írószövetség szeptemberi közgyűlésén történt. Illyés Gyula úgy érezte, hogy Szabó Lőrincnek szüksége van egy olyan tekintélyre, akit senki nem kérdőjelez meg, ezért vállalta, hogy majd ő fogja a bevezetőt tartani, elhozta a feleségét is, Szabó Lőrinc is a családját, pontosabban a feleségét és a lányát.

– *Meséljen magáról az estéről!*

– Nagyon nagy tömeg gyűlt össze a Kossuth utca 11. sz. alatti szakszervezeti székházban, melynek emeleti előadótermébe hirdették meg az összejövetelt. Nem volt olyan hatalmas nagy terem, de azt hiszem, amikor Bihariék előkészítették az estet, azt gondolták, elég lesz. Maguk sem gondolhatták viszont, hogy ekkora érdeklődést vált ki a Szabó Lőrinc est. Sokan nem fértek be a terembe, a kívül rekedteknek az előtérben hangszórókat szereltek fel, hogy hallhassák a bent történeteket. Közben az országban történetekről nem rendelkezünk hírekkel, de valahogy a feszültség benne volt a levegőben, még ha nem is robbantak ki ezek a feszültségek, rányomta bélyegét a miskolci rendezvényre is. Miután az én férjem benne volt a fogadó bizottságban, a Hazafias Népfront pedig a szervezésben, először a tanácsházára mentek, ahol Szinvavölgyi József városi tanácselnök vezetésével fogadást adtak a két író tiszteletére. Ott a tanácsháza előtt találkoztak Szabó Lőrincékkel, akik gépkecsin jöttek Budapestről. Bemutakoztak mindenkinek, nagyon kedvesek, szívélyesek voltak, őszintén örültek a meghívásnak, az irodalmi est lehetőségének. Különösen Flóra aszszonyra, Illyés Gyula feleségére emlékszem, ő később sokat beszélgetett velem, együtt mentünk be a fogadás után az előadóterembe is, az előadáson is közvetlenül mögöttem, nagyon kedves volt hozzám, egy szünetben is beszélgettünk mások társaságában. Csorba Zoltán talpraesett, művelt és népszerű tanárember volt, szépen üdvözölte a meghívottakat. Illyés Gyula mondott egy nagyszerű beszédet, maga Szabó Lőrinc is felszólalt. Már nem emlékeztem rá, de Irénke barátnőm³⁴³ mesélte a múltkor, hogy Szabó Lőrinc fel akart olvasni valamit, de akkor hirtelen eszébe jutott, hogy a szemüvegét a szállodában felejtette. Valaki gyorsan elszaladt érte, hiszen a szálloda nem volt messze, addig csak a saját szavaival beszélt.

– *Vannak közvetlen, személyes emlékei is?*

– Gáborjáni Klárára nagyon jól emlékszem, gyönyörűen szavalta édesapja verseit. Nagy Attila is gyönyörűen beszélt, ő ugye később a politikában is szerepet játszott, mint a megyei munkástanács elnökhelyettese. Akkoriban Nagy Attila a miskolciak szemében az egyik legnépszerűbb személyiségnek számított, szép, magas, jóképű ember volt,³⁴⁴ s gyönyörűen, valódi átéléssel tudott verset mondani. Az sem volt persze mindegy, hogy melyik verset mondja. Többek között Szabó Lőrinc *Barátaimhoz* című versét szavalta zengő, mély hangon. A vers úgy végződik, hogy „csinálunk mi itt még valamit!” Az, ahogy október 23-án ezt Nagy Attila kimondta, egész más jelentőséget kaptak a szavai. Ő maga is alig hihette, hogy pár nap múlva a megyei munkástanács egyik meghatározó vezetője lesz. Próbáltak is szegények csinálni „valamit” (nem is akármit!), aminek a vége számára a börtön, az országnak a megtorlás lett.

– *Mit szólt ahhoz Szabó Lőrinc, amikor saját verseit hallgatta? A költő egyik legnagyobb próbatétele sokak szerint ugyanis, amikor saját verseivel, közönség előtt szembesül.*

– Erre vonatkozóan nincsenek pontos emlékeim. Kifelé, a közönség felé nem mutatott semmit, sem meghatottságot, sem ilyesmit, nyilván magában igyekezett az elhangzottakat

³⁴³ Kovács Ferencnéről van szó.

³⁴⁴ Ez bizonyosan így volt, hiszen még maga Nagy Attila is beszámol: „...sikeres szerepeket is játszva, nagyon sikeres színész voltam. A humora ennek a helyzetnek az, hogy nem mertem a nőknek udvarolni, mert olyan ragyogó szemmel néztek rám, hogy gátlásaim támadtak.” BERTHA, 1990. 214. p.; ugyanerről egyszélt korábban, kissé más szavakkal: ÓMOLNÁR, 1989. 114. p.

feldolgozni. De azért – a későbbi találkozásaink alapján nyugodtan mondhatom – talán nem járok messze az igazságtól, ha azt mondom, hogy az egész előadás háttérében lehetett érzékelni azt a meghatott légkört, ami emelte a hangulatot, ami körülvette Szabó Lőrincet a hosszú hallgatás utáni, olvasókkal, irodalombarátokkal való találkozása kapcsán.

– *Mi történt az irodalmi est után?*

– Amikor vége lett, akkor elmentünk vacsorázni, mi mint a rendezők és a kíséret lehettünk ott. Akkoriban nem sok helyre lehetett elmenni Miskolcon egy jót vacsorázni, az egyetlen igazán szóba jöhető lehetőségnek az Avas szálló ún. Fehér Terme számított, mi is oda tartottunk, kilenc óra, talán fél tíz is elmúlt, mikor odaértünk, szépen meg volt terítve a vendégek tiszteletére. (Egyébként megérkezésük után a dél körül vagy a kora délutáni órákban az ebédet is ott fogyasztották el, és a későbbiekben is mindig ide jártunk étkezni.) Elkezdtünk nyugodtan vacsorázni, amikor egy újságíró (ha jól emlékszem, az MTI munkatársa) berohant, hogy hallottuk-e, mi történt Pesten? Ugyanis amíg a délutáni fogadáson, majd az előadóesten voltunk, semmit nem tudtunk, pontosabban tudhattunk a pesti eseményekről, mert közülünk senki nem hallgatta a rádiót vagy nem volt telefonközelben. Mindeközben kezdődött ugyanis a pesti felvonulás, a rádió épületének ostroma, a Sztálin-szobor ledöntése. A vacsora alatt többször is beszaladt egy-egy ismerős értelmiségi, újabb híreket hozott, nem is tudtuk nyugodtan befejezni az étkezést. Eltelt egy kis, feszültséggel teli idő, amikor valaki azt a hírt hozta, hogy ledöntötték a Sztálin-szobrot.³⁴⁵ Mindenkin óriási izgatottság lett úrrá, de azt hiszem, a társaságban mindenkinek más-más okai voltak erre. Flóra asszony, mint anya volt talán a legizgatottabb, mert Ika lányát, aki akkor 16-18 éves lehetett, egyedül hagyták otthon. Mivel a híradásokban mindenütt első helyen szerepelt, hogy a budapesti fiataloknak oroszlánrésze volt az akciók kezdeményezésében, a távolból féltette őt nagyon. Mindezt csak fokozta, hogy a rádió kapcsán lövöldözésről, sőt áldozatokról is kaptunk információkat. Bihari Sanyi mondta, hogy menjünk át a TIT-be, ahonnan lehet telefonálni. Át is mentünk, de a fővárossal akkor már nem tudtunk telefonösszeköttetést létesíteni, elvágták a vonalat.³⁴⁶ Flóra asszony azt mondta, ő azonnal indul Pestre vonattal. De ekkor már éjfél felé közeledtünk, meg kellett várni a másnap reggelt. Különösen azért, mert a Tiszai pályaudvarral sikerült telefonon beszélni, ahol mondták, hogy reggel ugyan indítanak egy vonatot Pest felé, de az csak Gödöllőig közlekedik.

– *Mit szólt ehhez Illyés Gyuláné?*

– Nagyon elszánt asszony volt, nem különösebben érdekelte, amit a MÁV-nál mondtak, mondta, hogy nem számít, 24-én reggel fogta magát és elindult.³⁴⁷ El is jutott valahogy Budapestre szerencsésen. A két férfi, Illyés Gyula és Szabó Lőrinc még két napig, 25-ig maradtak, Szabó Lőrinc felesége és lánya pedig még hetekig kellett, hogy élvezzék a Pedagógus Szakszervezet illetve Kordosné vendégszeretetét. Én csak két napig voltam a közelükben, mint egyfajta második háziasszony, úgy gondoltam, a vendéglátók egyikeként kötelességem ott lenni a közelükben, amikor a forradalom első napjai bizonytalansággal töltötték el a vidéken rekedt nagy költőket. Be sem mentem az iskolába megtartani az órát, a forradalom hetében úgyszólván akadozott a tanítás. Ez idő alatt is velük voltam a vacsoráknál, de a legtöbb időt a Kordosné vezette Nevelők Házában töltöttük, ami a színház mellett állt. Mára eléggé átépítettek ott sokmindent, akkor a Pedagógus Szakszervezet székháza illetve vendégháza működött az épületben, volt ott egy kellemes szalon, ahol

³⁴⁵ A budapesti egyetemisták nagygyűlése 3 órakor kezdődött a Petőfi-szobornál, a rádió fegyveres ostroma (a 16 pont beolvasását követelő tüntetés stb. után) 9 óra körül kezdődött, a Sztálin-szobrot fél tíz körül döntötték le. Minderről pl. VARGA (szerk.), 1990. 47-48. p.

³⁴⁶ A városi telefonvonalak, valamint a pártbizottságon létesített K-vonal azonban működött, Földvári ez utóbbin keresztül tartotta a kapcsolatot Budapesttel. Ld. pl. BIHARI, 1996. 23-24. p.

³⁴⁷ Ezt az elbeszélést megerősítette Seres János szóbeli közlése, aki kikísérte Illyés Gyulánét reggel a vasútállomásra. Seres János is próbálta Illyésné lebeszélni a bizonytalan kimenetelű utazásról, sikertelenül.

több ember is le tudott ülni, beszélgetni stb.³⁴⁸ Napközben a társaság ott tartózkodott, onnan mentek ebédelni az Avasba. Néha én is elkísértem őket. Amikor ott ücsörögtünk a Pedagógus Házban, beszélgettünk erről-arról, volt alkalmam megfigyelni a két író modorát, magatartását.

– *Volt közöttük valami jól észrevehető különbség?*

– Szabó Lőrinc nagyon gáláns, feltűnően udvarias, előzékeny ember volt. Például mindig igyekezett átadni az ülőhelyét valamelyik nőnek, akkor is, ha kissé nehezebbre esett „fel-pattanni”, mert akkoriban már sokat betegeskedett. Illyés Gyula sokkal inkább tartózkodóan viselkedett a társaságban lévőekkel. Feltűnt viszont, hogy kitűnő humorérzéke van. Vele egyébként nagyon távoli rokonságban is álltam, nem is rokonsági, inkább valamiféle homályos atyafisági kapcsolat volt ez, mert az ő első unokatestvére feleségül vette az én unokatestvéremet, szóval ez nem volt egy komoly rokonság, no meg nem is akartam illetve akarom, hogy bárki azt higgye, ezzel akarok a társaságába férközni. De arra jónak bizonyult, hogy rengeteg közös ismerőst felidézzünk, illetve hát mindketten dunántúliai voltunk, meg is állapította Illyés Gyula, valahogy úgy, hogy „milyen kicsi a magyar világ”. Persze szóba kerültek irodalmi témák is, és Illyés Gyula hamar észrevette rajtam, hogy próbálok az ilyesmihez hozzászólni, hiszen magyar tanár és nagy irodalombarát voltam illetve igyekeztem lenni. Egyszer például Illyés említette, hogy mi is történt akkor, amikor Fülep Lajost meglátogatta a Dunántúlon, mire közbevetettem, hogy „igen, és ön erről írt a *Magyarok*-ban”. Illyés szemmel láthatóan jóleső érzéssel hallotta közbeszólásomat, és elcsodálkozott, hogy „valaki még ma is olvassa a *Magyarok*-at”, hiszen 1945 után nem adták ki újra ezt a könyvét, inkább csak más vonatkozású művei láthattak napvilágot. Szóval jólesett neki, hogy van a társaságban, aki ismeri az ő korábbi munkáit, azt hiszem, még a legnagyobb íróknak sem közömbös, ha szembesül saját ismertségével. Mondtam is neki, hogy én kétszer is olvastam a kötetét, először még a harmincas évek végén, illetve mostanában (vagyis 1956-ban), és érdekesnek tartottam összevetni a két időpont lenyomatait, az olvasmány-élmény társadalmi-történelmi hátterét.³⁴⁹ Ezzel azt hiszem, megnyerhettem a tetszését, vacsora után azzal búcsúzott, hogy kezet csókolt, és azt mondta, „jó éjszakát, kedves rokon”. Ez nem akármilyen elismerésnek számított tőle, hiszen mint említettem, ő nem volt az a közvetlenkedő, „kezet csókolós” fajta, meg hát én sem akartam ezzel a távoli atyafisággal nála tolakodni vagy hízelegni.

– *Illyés Gyuláról őriz még személyes emléket?*

– Igen, egy érdekes történetet. Október 25-én délelőtt vonultak a vasgyári munkások a Széchenyi utcán át a villanyrendőrön keresztül az egyetemvárosba, a nagygyűlésre. Ezt a vonulást Illyés Gyula társaságában néztem végig. Amikor a munkások megindultak a Széchenyi utcán keresztül, egy jó darabig együtt néztük a vonulást az említett társasággal, azután felmentünk a színház első emeleti teraszára, onnan jobban láttuk a felvonulást. (A színháznak ezt a részét is átépítették már egy kicsit.) Mellettem volt Péter³⁵⁰ fiacskám is, akit akkor hoztam ki az óvodából, vagy talán el sem vittem, már nem is tudom, akkor töltötte be ötödik évét. Illyés Gyula meihatottan nézte a munkások felvonulását, tett néhány megjegyzést, különösen Nagy Imréről beszélt sokat, arról, milyen nagy bizalommal, szeretettel viseltetik iránta. Erre jól emlékszem.

– *Szabó Lőrinc nem volt önökkel, ugye?*

³⁴⁸ Vö. a Kordos Lászlónéval készült interjúval, ... old.

³⁴⁹ Illyés Gyula *Magyarok* című könyve 1935-ben jelent meg.

³⁵⁰ Bod Péter Ákosról (1951–) van szó, aki számos fontos gazdasági megbízatás után, a rendszerváltást követő első kormányban ipari és kereskedelmi miniszter (1990-1991), majd a Magyar Nemzeti Bank elnöke (1994-ig) volt.

– Nem, csak Illyés volt ott, én a kisfiammal és még néhányan. Az előbb említett értelmiségi társaság 24-25-én egyébként többször szétszakadozott, mert különböző ismerősök állandóan hívták ezeket a neves embereket ide-oda.

– *Amikor viszont Szabó Lőrinc és Illyés is jelen volt a miskolci értelmiségekkel, politizáltak a férfiak?*

– Az étkezéseknél és a pedagógus házban gyakran elemezték a helyzetet, lehetőségeket, főleg a beérkező információk függvényében. Nagyon megegyeztek abban, hogy a magyarságot súlyos veszteségek, megaláztatások érték. Emlékszem továbbá arra, hogy egyszer (talán 24-én a reggeli órákban) felidéztük Ady híres versét: „Hallgassátok az esték zümjét / S friss sóhaját a reggeleknek: / Budapestnek futós uccáin / S falvak csöndjén dühök remegnek. / Süpped a föld, ha súlyosat hágunk, / Olyat látunk, amit sohse láttunk: / Oldódik a nyári melegben / Fagyos, keserves, magyar átkunk. / Eljött hát végre a pusztánkba / Isten szent küldöttje: a Sátán. / Szüzek voltunk a forradalmak / Magas, piros, hős nászi-ágyán. / De bőrünk alól kisüt lobogva / Már vérünk, e bús, mindeddig lomha. / Csönd van, mintha nem is rezzennénk / S rohanunk a forradalomba.” Nem tudom, hogy az éppen jelen lévő Nagy Attila mondta-e, vagy valaki más, de egymás között éreztük, mennyire illik a versben megfogalmazott hangulat a mi helyzetünkre is. Nagyon is aktuálisnak éreztük. Valahogy úgy lehetett, hogy valaki közömbösen megkérdezte, hogy mi is van most tulajdonképp az országban? Erre jött a nagyon is találó válasz: „Csönd van, mintha nem is rezzennénk...”

– *Optimista volt a férfiak hangulata?*

– Teljes mértékben.

– *Eszükbe sem jutott, hogy esetleg a forradalmi eseményeknek megtorlás lehet a vége?*

– Mindez az első napokban történt. Az optimizmusukat táplálta, hogy akkor még alkudoztak a kormány összetételéről, és bizonyosan látszottak a konszolidáció lehetséges útjai. Meg sem fordult a fejükben, hogy lecsapnak majd ránk. Közöttünk – emlékezetem szerint – fel sem vetődött a szovjet beavatkozás lehetősége. Bizakodó légkör uralkodott közöttünk.

– *Térjünk vissza egy pillanatra az október 25-i nagygyűléshez. Illyés Gyula és Szabó Lőrinc is csatlakoztak a felvonulókhoz?*

– Nem, csak nézték őket az említett helyekről, illetve talán egy darabon elkísérték a menetet. Közben ugyanis az történt, hogy a költők kaptak egy alkalmi gépkocsit a Tervező Irodától vagy egy gépkocsiban két helyet, hogy visszatérhessenek Pestre, és ők éltek is a lehetőséggel, nagyon szerettek volna mielőbb az írószövetség munkájába bekapcsolódni. De elindulás előtt még üzentek az akkor kezdődő egyetemvárosi nagygyűlés résztvevőinek. Én is elbúcsúztam Illyés Gyulától, és 11 éves Katalin leánnyal elindultunk az egyetem felé gyalog (jómagam is azon kíváncsiak közé tartoztam, akik mindenütt ott akartak lenni), Péter fiamat egy ismerős gondjaira bízam.

– *A nagygyűlés eseményeiből mi maradt meg leginkább az emlékezetében?*

– Két fontos dolog. Az egyik Nagy Attila szaválata, ahogy a *Nemzeti Dal*-t mondta. Az ő szaválatainak hatása akkor is meghatározónak bizonyult. Bemondták továbbá azt is a mikrofonba, hogy a „városunkban tartózkodó Illyés Gyula és Szabó Lőrinc köszöntik a miskolci munkások és diákok nagygyűlését, a forradalmat”, vagy valami ilyesmit.³⁵¹ Csodálatos dolognak tartottam, hogy elutazásuk előtt a költők még erre is gondot fordítottak. Az izzó hangulatú gyűlés szónokai egy félig kész egyetemi épület lapos tetején álltak, óriási lelkesedés jellemezte a tömeget, mindenáron változást, az oroszok távozását követelték.

– *Beszélgessünk egy kicsit a Szabó Lőrincék eltávozása utáni időszakról. Hogy élte át a forradalom második szakaszát?*

³⁵¹ Az október 25-i nagygyűlés hiányosan fennmaradt hangszalagjain, pontosabban annak publikált változatában a bejelentésnek nem maradt nyoma. Ld. UNGVÁRY, 1991. 231-243. p.

– Saját komfortos lakással nem rendelkezünk, a Városház téren laktunk, szolgálati lakásban, tudja abban az épületben, amely korábban apácázárda volt, most pedig újra a katolikus egyházé. Annak az emeletén a valamikori apáca főnöknő két szobáját kaptuk meg, mindenféle mellékhelyiség nélkül, szóval ott laktunk. Onnan sokmindent jól lehetett látni, ami a város központjában történik. November 4-én nagy dübörgésre ébredtünk, s amikor kinéztem, láttam, hogy egy szovjet tank állt a Városház téren, ott is maradt nagyon sokáig. Aztán azt a sajnálatos eseményt is láttuk, amikor azt az Antal Gyula nevű rendőrt kidobták a városháza erkélyéről az utcára,³⁵² bosszúból a rendőrség előtti korábbi vérfürdő miatt. Az oroszok bejövetelét egyébként nagy megdöbbenéssel és szomorúsággal fogadtam. Emlékszem egy jelképes dologra. Amikor november 4. után mentem be a munkahelyemre (rövid ideig egy diáktanthon igazgatójaként dolgoztam), az utcakövön egy letépett és eldobott nemzeti szín szalagot pillantottam meg. A forradalom napjaiban mindenki nemzeti színnű szalagot hordott, ekkor pedig valaki már eldobta azt, nagyon szimbolikusnak éreztem. A tömegről, az emberekről inkább pozitív emlékeim maradtak.

– *Mi történt a férjével november 4. után?*

– Nekünk eszünkbe sem jutott, hogy ő bármilyen veszélyben lehet, el nem tudtuk volna képzelni, hogy őt bármiért felelősségre vonhatják. Nem is gondoltunk arra, hogy kivándoroljunk, elmenekülünk. Pedig talán kevésbé okozott volna gondot, mint másoknak, mert beszéltünk idegen nyelveket, a férjem angolul, oroszul, jómagam németül stb., hiszen nyelvtanárként is dolgoztunk. Bod Andor nem csinált semmi törvényelleneset vagy kifogásolható, de 1957 tavaszán már többen szóltak, hogy vigyázzunk. Amikor az ismerősöket is kezdték letartóztatni, megijedtünk, hogy rá is sor kerülhet. Az *Északmagyarország* frissen kinevezett főszerkesztője, Kovács Sándor próbálta Bod Andort is megnyerni a lap számára és kérte, hogy küldjön cikket a lapnak, szívesen leközli. Elég nyilvánvaló volt, hogy az ajánlatot elfogadó értelmiségieket akarja kirakatba tenni, a megváltozott viszonyokhoz való hűségüket akarja ilyen módon demonstrálni. Bod Andor köztes megoldással próbálkozott. Elvállalta, hogy ír az Északba, aztán, amikor többszöri noszogatás után tényleg tollat fogott, egy irodalom tankönyvről készült (teljesen száraz és politikamentes) recenziót küldött Kovácsnak, mondván, hogy „cikket kértél, tessék”, nyilván ez bősztette fel. Bihari Sándort 1957 februárjában fogták le, sejtettük, hogy ennek még lesz következménye. Én elmentem Bihari tárgyalására is. Sok egyetemista és egyéb ismerős is ott volt. Jómagam emlékszem más részletekre is, mint amiket ő a diáktanulmányok október 22-i ülésével kapcsolatban a könyvében leír.

– *Kérem, említsen egyet.*

– Emlékszem egy olyan mondatára, ami valahogy úgy szólt, hogy „ahol magyarok laknak, az Magyarország”.³⁵³ Ezt ő nyilván nem irredenta felfogásból mondta, csak nem jól fejezte ki magát, félre is értették. A lényeg, hogy felmerült a kisebbségben élő magyarság sorsa ezen a diáktanulmány-ülésen. Bihari talán kissé ügyetlenül vagy nem elég körültekintően fogalmazott, de ez elég volt ahhoz, hogy a diákság jó része elkezdje a „mindent vissza”,

³⁵² Az eseményre október 27-én került sor, Antal Gyula rendőr törzsőrmestert azzal vádolták, hogy az ÁVH előtti korábbi sortűz kezdeményezője volt. Ld. pl. BALÁS, 1990. 31. p. stb.

³⁵³ Egy másik visszaemlékezés szerint Bihari beszéde végén pontosan azt mondta, hogy „ahol magyarok laknak, az legyen a magyaroké!” (Az őt követő Fekete László adjunktus próbálta leszerelni a „mindent vissza” követeléseket azzal, hogy a Kárpát-medencei népek Duna-konföderációjának követelését vetette be a pontok közé, illetve erről írt újságcikket.) UNGVÁRY, 1991. 40. p. Fekete László *Konföderáció* című cikkének kéziratát fotómásolatban közölte: RÁSÓ, 1998. 30-32. p. Bihari Sándor szerint pedig csupán annyit követelt, hogy tegyék lehetővé a magyar fiataloknak, hogy a határ túloldalán lévő történelmi magyar városokat is megismerhessék. BIHARI, 1996. 22. p. Maga Fekete László 1957. márciusi kihallgatásakor így idézte fel Bihari szavait: „Most a viták a tisztulás korszakában [vannak], mindent meg lehet beszélni, még olyan kényes kérdéseket is, mint Erdély hovatartozása vagy sorsa.” A jegyzőkönyv fotómásolatát ld.: RÁSÓ, 1998. 155. p.

„Erdélyt vissza” jelszavakat kiabálni. Biharinak leginkább ezt a tevékenységét firtatták a bíróságon, szerepe volt abban, hogy két évet kapott mindezért.

– *És a férje?*

– 1957. július 9-én tartóztatták le a Nemzeti Bizottság hat másik tagjával együtt. Nyolc hónapot töltött előzetesben, míg az ítélete megszületett. Nagyon képtelen váddal illették, valami olyasmivel, hogy nem akadályozta meg a forradalmat, az események jobbratolódását, mintha erre lett volna egyáltalán esélye is, a lényeg, hogy egyszerűen nem lehetett a vádat megérteni. Másfél évet ült. 1963-ig csak segédmunkás lehetett, majd a Zrínyi Ilona Gimnáziumban könyvtáros-tanári állást kapott. 1983-ban halt meg.

– *Köszönöm a beszélgetést!*

Csorba Zoltán visszaemlékezése (1975)³⁵⁴

„Megemlítettem a megnyitó beszédben, hogy ha Miskolcnak nem is voltak olyan nagy költői, mint Debrecennek, azért mégis csak voltak: Dayka, Lévy, Tompa... És most nagysokára itt üdvözölhetjük Szabó Lőrincet is. Illyés Gyula korrigálta a megnyitót, s azt mondta, hogy ne kis költőkhöz hasonlítsak, hanem a legnagyobbakhoz. Akkoriban jelent meg az Alföld-ben egy cikke, melyben Arany után az öt legnagyobb költő közé sorolta.

[A következő két napon Szabó Lőrinc] a városban járkált ismerősökkel beszélgetett, de úgy komolyabban semmivel sem foglalkozott. Apró dolgokról vitatkoztak, rímekről beszélgettek. Én úgy vettem észre, ő ezt az időt a kavargó élet megfigyelésére használta fel, benyomásokat gyűjtött.”

³⁵⁴ HACSINÉ BARBÓCZ ILDIKÓ: Szabó Lőrinc és Miskolc. (Kézirat.) 44-46. p.

– Miből táplálkozhatott például az a vélemény Önről, hogy üldözte a Petőfi Kör?

– A megyében akkor ilyet nem hallottam, sőt máshol sem, egészen 1980-ig. Először a Méray-könyvben, majd a Bill Lomax-könyvben, Krassó György lábjegyzetében jelent meg rólam ez.³⁵⁶ Hogy ők ezt honnan vették? Én arra gyanakszom, hogy talán a vitákat vélték üldözésnek. Én viszont az üldözést úgy fogom fel, hogy az üldöző üt, vág, börtönbe küld, akasztat, gyilkoltat, annak súlyos következményei vannak.³⁵⁷ Akik ezt írták rólam, nem tudnak egyetlen példát sem megemlíteni erre vonatkozóan. Ha azt, hogy én vitatkoztam például az Irodalmi Újságban az írók azon véleményével, amit nem tartottam helyénvalónak, üldözésnek mondják, akkor mondják üldözésnek, én viszont nagyon demokratikus vitának fogom fel. Senki sem tud ideállni azzal, hogy retorzió ért valakit Borsodban azért, mert nem volt egy platformon velem. Ezt hitelesítette a fő „üldözött”, Bihari Sándor költő azzal, hogy 1956. október 23-án „Jó szívvel és tisztelettel” dedikációval adta át Summa című kötetét.³⁵⁸

– Mit sikerült elérnie a személyes tekintélyével?

– Egy mondatban fogalmaznám meg a leglényegesebbet: elértem azt, hogy talpon tudtunk maradni az októberi viharban. Én azt hiszem, hogy ez a legkomolyabb eredmény, amit egy ilyen beosztásban dolgozó valaki olyan feltételek mellett, ahogy akkor dolgozni lehetett, el tudott érni. Talpon tudtunk maradni, és bizonyos értelemben mérséklő hatást tudtunk gyakorolni az akkor néha az egeket ostromló eseményekre is.

Miskolcon '56 tavaszán megindult a lakásépítési program, amely kezdte megoldani a lakosság legakutabb problémáját. Bizonyos értelemben fel tudtam hívni a kormány és a pártvezetés figyelmét, hogy nem szabad azt a politikát folytatni az ipari területeken, amelyet folytat, hogy csak feszíti a húrt azzal, hogy termeljen egyre többet a régió, és ugyanakkor anyagi, szociális, kulturális, egészségügyi és egyéb ellátásban messze lemarad az országos átlag mögött. Azt hiszem, hogy ez a munkám inkább a későbbiekben, évekkel '56 után kamatozott. November 4-e után sem lehetett a padló alá söpörni ezeket a problémákat. A tömegkapcsolatok javításában sikerült úgy dolgozni, olyan eredményt elérni, hogy kezdett kialakulni a lakosságban az a vélemény, hogy vannak emberek, testületek mind a pártban, mind a tanácsban, akikhez fordulni lehet és érdemes, mert pozitív következményei is vannak.

Az értelmiségi köröket – gondolok itt a volt koalíciós pártok vezetőire is – sikerült meggyőznünk arról, hogy becsüljük őket, számítunk rájuk, velük együtt akarunk gondolkodni a helyi politika kialakításában, számítunk a véleményükre, javaslataikra, bírálataikra. Hát ezt sikerült elérnem Miskolcon és Borsodban a személyes tekintélyemmel vagy a személyes

³⁵⁵ Földvári Rudolf-interjú. Készítette Molnár Adrienne 1992-ben. 1956-os Intézet Oral History Archívuma, 231. sz. Megjelent: FÖLDVÁRI, 1993. 270-273. p.

³⁵⁶ MÉRAY TIBOR: Nagy Imre élete és halála. Bp., 1989. 202. p. ill. LOMAX, BILL: Magyarország 1956-ban. Bp., 1989. 85. p. (A Tudósítások Kiadó kiadása.) Utóbbiban a szerző azt írja, hogy „a Borsodi Munkástanács – a korábbi kommunista párttitkár, Földvári Rudolf vezetésével – a Kádár-rendszerrel és a szovjet megszálló erőkkel szembeni ellenállás egyik legerősebb vidéki bázisa maradt”, melyet a fordító, Krassó György erősen eltúlzott állításnak minősít, Földvárit ugyan Nagy Imre hívének nevezi, de kihangsúlyozza, hogy „1956 nyarán is az ellenzéki mozgalommal szemben lépett fel”, illetve, hogy a forradalom után a szovjet parancsnoksággal az együttműködés lehetőségét kereste. De – úgy tűnik – maga is érezte, hogy mindezzel nehezen egyeztethető Földvári letartóztatása, elítélése illetve későbbi meggyűlöltetése.

³⁵⁷ Megjegyzés: érdekes, hogy Bihari Sándor ugyanerre az évrre hivatkozott 1956. szeptember 17-i közgyűlési beszédében. **Ld. ... old.**

³⁵⁸ Pontatlan megfogalmazás, Bihari Sándor *Summa* című kötete 1988-ban jelent meg, a dedikációt pedig 1990 októberében, a forradalom évfordulóján adta Földvári Rudolfnak.

hatalmammal. Mindebben az a meggyőződésem vezetett, hogy a hatalom arra való, hogy birtokában csak a lakosságot, a hazát szabad hűségesen szolgálni.

- *Mit jelentett a gyakorlatban az egypárti irányítás?*

– Az akkori tapasztalataimat kiegészíti és markánsan alá is húzza az azóta eltelt 33 év is. Az egypárti irányítás a parancsuralmat jelentette. Ma azt mondjuk, hogy egypárti diktatúrát, az azzal járó nagyon súlyos torzulásokkal és igen káros következményekkel együtt. A párt minden utasítását, minden határozatát csak végrehajtani vagy végrehajtatni lehetett. Ezek a határozatok csak egy szűk körű vezetés döntései voltak. Ezekből hiányzott a lakosság véleménye, akarata. Az a rendszer nem tűrte az ellenvéleményeket, az alulról jövő kezdeményezéseket, pláne nem a követeléseket. Retorziókkal válaszolt mindezekre. A párt nem ellenőrizte önmagát, a lakosságnak meg nem volt joga és lehetősége, hogy éljen az ellenőrzéssel. Megszülettek az új Csák Máték, általánossá vált a protekció, a jogtalan privilégiumok rendszere és a törvénytelenések sora. A lakosság nem érezhette magáénak azt a politikát, hiszen gondjai hónapról hónapra súlyosbodtak. Ez a rendszer a vezetők önállóságának és felelősségének is gátja volt. A párt, ahelyett hogy politizált volna, mindenhez érteni akart, ugyanakkor az ehhez szükséges feltételekkel nem rendelkezett. ‘56 októbere döbbenetes erővel bizonyította mindezt. A legfőbb tanulság az, hogy az egypárti rendszer megreformálhatatlan. Ezt bizonyították a poznani események is 1956 nyarán. Ezek keserű tanulságainak levonása jelentette politikai tevékenységem második – de már mindent eldöntő – fordulópontját. Ezért jelentettem ki az utolsó kibővített járási titkári értekezleten: a poznani eseményeket kiváltó döntő ok az volt, hogy a lakosság – főleg a munkások – jogos követeléseit süket fülekre találták, és nálunk is bekövetkezhetnek hasonló robbanások, ha nem oldják fel a megyénkben is meglévő súlyos feszültségeket minél hamarabb. Emellett meg kellett fogalmaznom a magam számára, ha nálunk is bekövetkezne a poznanihoz hasonló robbanás, akkor a helyem a jogos követeléseket támasztók oldalán kell legyen.

– *Elérkeztünk ‘56. október 23-hoz.*

– Erre a napra két programunk volt Miskolcon. Az egyik Illyés Gyula és Szabó Lőrinc részvételével egy író-olvasó találkozó, amire meghívták a megyei pártbizottságot is. Az írók miskolci csoportja rendezte a városi pártbizottsággal és a városi tanáccsal együtt. Úgy döntöttünk, hogy én megyek erre a rendezvényre, mert a megyei pártbizottság többi vezetője úgy félt az értelmiségtől, mint ördög a tömjénfűsttől. Ennek egyrészt az volt az oka, hogy nem érezték kellően felvértezettnek magukat egy-egy ilyen párbeszédhez, vitához. Később aztán rájöttem, hogy ennek más oka is van. Korábban olyan tüskéket döfködtek több értelmiségibe, amelyek elég fájóak, bántóak voltak, és tartottak attól, hogy ezekkel a döfésekkel is szembe kell nézniük egy-egy ilyen találkozón. Még ‘56 nyarán volt egy értelmiségi párbeszéd, ahol többen is elmondták, hogy őket milyen sérelem érte korábban. Az író-olvasó találkozó talán öt órakor kezdődött.³⁵⁹ Nagyon érdekes, színvonalas, szinte politikamentes irodalmi rendezvény volt.

– *Hogy lehetett október 23-án politikamentes beszélgetés?*

– Magam sem tudom most megválaszolni, de tény, hogy elsősorban Szabó Lőrinc versei hangzottak el, és a versekről beszélgettünk. A találkozó utáni szűkebb körű beszélgetésen már szóba kerültek politikai kérdések is. Illyés Gyula megkérdezte, hogyan akarunk kilábalni abból a helyzetből, amely már érezhetően rendkívül feszült és robbanásveszélyes volt. Azt válaszoltam, hogy megpróbálunk úgy, ahogy addig, a saját erőnkre támaszkodva, mert vajmi kevés segítséget kaptunk addig is a felső vezetéstől a legalapvetőbb problémáink megoldásához. Illyés Gyula a maga kis ravaszkas mosolyával hozzátette, hogy „hát erőt és sikereket kívánok nektek, de nem tudom, hogy megbirkóztok-e, meg tudtok-e birkózni ezekkel a problémákkal, ezekkel a feladatokkal”.

³⁵⁹ Valójában 7 órakor kezdődött.

A másik programunk az egyetemi nagygyűlés volt. Már 22-én is volt gyűlés az egyetemen, sőt azt megelőzően is, hiszen nagy vita folyt arról, hogy maradjon-e a DISZ, vagy jöjjön a MEFESZ. Ezen a 23-i gyűlésen Grósz Károly vett részt, és ha jól emlékszem, azzal engedtem el őt az egyetemre, hogy nem az a döntő egy szervezet életében, hogy mi a neve, hanem hogy mit csinál, kiknek az érdekeit vállalja fel. Olyan program kell, amely megfelel a diákság, az egyetemisták érdekeinek. Grósz megkérdezte, hogy milyen álláspontot képviseljen, ha fel kell szólalnia. Ismételten a figyelmébe ajánlottam azt a parlamenti kritikánkat, amely Miskolc és Borsod lehetetlen helyzetéről szólt, a júliusi Kónya Lajos-féle irodalmi esten és a koalíciós pártvezetők október 14-én megtartott találkozásán elhangzottakat, valamint az apparátus taggyűlésének nyilvánosságra hozott határozatát, és azokat az érveket, amelyeket az írókkal és az értelmiségiekkel folytatott párbeszédeinken '56 nyarán elmondtunk.

Földvári Rudolf visszaemlékezése (2000)³⁶⁰

– *A miskolci október 23-i Szabó Lőrinc-est elválaszthatatlan 1956 nyarának-őszének irodalompolitikai eseményeitől...*

– Ha megengedi, egy kicsit korábbról kezdeném az események ismertetését.

– *Amikor ön korábbi fővárosi tevékenysége után Miskolcra került, mint megyei első titkár.*

– Amikor 1954 nyarának végén Miskolcra kerültem, az írók megvetett, lebecsült, nem éppen a rendszer híveinek tartott személyeknek számítottak az akkori pártbizottság vezetői részéről. Ennek okát egyértelműen ez utóbbiak műveletlenségében tudnám megjelölni. Persze nem arra gondolok, hogy ezeknek a pártbereknek ne lett volna általános iskolai, esetleg középiskolai végzettsége, hanem az általános történelmi, irodalmi ismereteik voltak borzasztó szegényesek. Másrészt tudták, hogy ezek az író emberek „értelmes lények”, akiknek van véleményük a dolgokról, irodalomról, kultúráról, helyi eseményekről, emberekről stb.

Földvári Rudolf³⁶¹

Ha ezeknek a pártbereknek vitatkoznuk kellett volna az értelmiségiekkel, sejtették, hogy bizonyára alulmaradnak. Tehát munkált bennük egy bizonyos kisebbségi érzés vagy félelemérzés, hogy „jaj Istenem, ezekkel úgysem lehet foglalkozni, nem is kell”, elég kiadni bizonyos ukázokat, aztán vagy végrehajtják vagy nem. Amikor én odakerültem, már az első hónapokban valahogy rám testálódott, hogy ezekkel a rétegekkel kapcsolatot kell felvenni, tartani, bizonyos párbeszédre, tanácskozásra van tulajdonképp szükség, hogy nekik mi is a véleményük. Ennyit a helyzetről. Borsodban az volt a problémám, hogy teljesen ismeretlenül kerültem bele ebbe a helyzetbe. Egynéhány ember kivételével, akik a pártbizottságon dolgoztak, futólag ismertem, senkiről nem tudtam, kicsoda, de a közállapotokról, a közéletéről semmiféle információval nem rendelkeztam, arról, hogy a társadalom különböző rétegei hogyan vélekednek arról, mi minden történik az országban, Miskolcon, Borsodban. Elhatároztam: bele kell kezdeni egy hosszan tartó, széleskörű párbeszédsorozatba, kapcsolatfelvételbe a lakosság minden rétegével, hogy tisztában legyünk azzal, amit a levegőben éreztem, ami a párt szempontjából kedvezőtlen. Hamar megszületett bennem az elhatározás, hogy mindent elkövetek: az emberek érezzék meg, hogy ez a pártbizottság nem a fejük fölött akar döntéseket hozni, nem ellenükre, hanem végre értük dolgozik. Meg akartam győzni a lakosságot, hogy a párt a helyi gondokat, problémákat igyekszik megoldani úgy, ahogy arra a lehetőségei adódnak.

– *Ez a törekvése kifejezetten Nagy Imre 1953-as kormányprogramjának a hatására fogalmazódott meg?*

– Nem csak a Nagy Imre-féle kormányprogram hatásáról volt szó. Hadd mondjam el ezzel kapcsolatban önnek, hogy én egészen 1954 augusztusáig Budapesten éltem, itt is dolgoztam. 1952-ben úgy csöppentem bele a Politikai Bizottságba, mint Pilátus a krédóba. Ilyen ambíciókkal ugyanis nem rendelkeztam, belevittek, mondták, hogy csak csináljam, biztos, hogy menni fog, én meg mondtam, hogy nem tudom, menni fog-e. Bizonytalan voltam, hiszen nem értettem a nagypolitika műveléséhez. Ez az esemény azonban alkalmas volt arra, hogy belelássak abba a boszorkánykonyhába, amit az úgynevezett négyesfogát dikta-

³⁶⁰ Az interjút készítette: Fazekas Csaba 2000. augusztus 7-én, Budapesten. (Szerkesztett változat.)

³⁶¹ Készítette: Fazekas Csaba.

túrája kialakított, kezdtem megsejteni, mi is folyik a hatalom sáncai mögött. (Én még párt-diktatúráról sem szeretek ennek kapcsán beszélni, mert csak a négyesfogat diktatúrája volt ez, nem más.) PB-tagságom alkalmat adott arra is, hogy a szovjet vezetők boszorkánykonyhájába is belelássak, vagyis abba, ők hogyan vélekednek a magyarországi helyzetről, fejleményekről, vezetőkről. Hamar megérezttem azt, hogy valami itt nagyon nincs rendben. A családtagjaimtól, munkatársaimtól, barátaimtól a traktorgyárból, vagyis attól a széles körtől, akikkel már aktív politikusként is folyamatosan tartottam a kapcsolatot, egyre több határozott jelzést kaptam arról, hogy itt valami bűzlik. Egyre többet tettem fel magamnak is a mások által megfogalmazott kérdést, hogy hol van az, hogy „enyém az ország, magamnak építem”, hol van az, hogy beleszólhatok a politikába, egyáltalán kíváncsiak a véleményemre, és így tovább. Nem beszélve a drasztikusan romló gazdasági helyzetről. Minderre Rákosiék 1953-tól egyre gyakrabban azt mondták, hogy a rossz helyzet, a párt rendkívül negatív megítélése azért alakult ki korábban, mert mi, a helyi pártszervekben rosszul képviseltük az ő egyébként kitűnő politikájukat. Meg voltak róla győződve, hogy az ő politikájuk kifogástalan, jó dolgokat határozzunk, csak lent, helyi szinten mindezt rosszul hajtják végre. Nekem ez kezdettől nem tetszett, azt mondtam, ez egyszerűen nem lehet igaz. Ha jó az, amit ott fent magyaráznak Rákosiék, akkor nem jöhet létre ez a furcsa szituáció, hogy az emberek egyre elkeseredettebben panaszkodnak a viszonyok romlására, politikailag, gazdaságilag és egyáltalán mindenféle szempontból.

– *Emiatt került ön a budapesti pártbizottság első titkári székéből vidékre, mintegy „száműzetésként”?*

– Azt hiszem, igen, de közben történt három nagyon fontos dolog. Először is 1953 júniusában Moszkvában sor került az MDP és az SZKP vezetőinek találkozására. Erre azt szoktam mondani, hogy a találkozóra a magyar történelemben azon ritka pillanatban került sor, amikor a Szovjetunió és Magyarország alapvető érdekei váratlanul egybeestek. Talán ez az egyetlen eset a történelemben, több nem is fordult elő. Ebbe a küldöttségbe szintén váratlanul csöppentem bele.

– *Ez volt az a delegáció, melyből Révai József és Farkas Mihály váratlanul kimaradtak?*

– Igen, bekerült viszont Rákosi, Gerő, Nagy Imre, Hidas István, Dobi István, Szalai Béla és én, illetve az asztal másik oldalán a szovjet vezetők közül hatan-heten.³⁶² Itt aztán rádőbbszünk arra, hogy ami itt Pesten lógott a levegőben, amit annyian éreztünk, az mennyire igaz. Nemcsak rámutattak, hogy itt nem stimmelnek a dolgok, hanem nyíltan kimondták ennek az okait is. Azt, hogy Magyarországon a gazdaságban, a személyi politikában, a kultúra irányításában nem pusztán felszínes, hanem alapvető, gyökeres hibák mutatkoznak, nem beszélve az elkövetett törvénytelenések halmazáról. Ott, Moszkvában, mint ha kinyílt volna a szemem, súlyosan megdöbbsztem, hogy kik is azok az emberek, akikkel én egy pártnak a vezetésében dolgoztam, pontosabban belekényszerültem ebbe a közös munkálkodásba. Elemi erővel döbbsztem rá, hogy ki is ez a Rákosi, vagy ki is ez a Gerő. Gyilkos, aki a saját elvtársait is ártatlanul kivégeztette. De emellett elkövették azt a millió törvényteleniséget, amit Moszkvában nyíltan a fejükhöz is vágtek. Itt kaptam egy olyan döbbszetes indíttatást, hogy mennyire igaza volt a családtagjaimnak, barátaimnak, mindazoknak, akik hozzám fordultak, azt mondogatták, hogy „itt óriási bajok vannak, ti nem azért ültök ott, hogy mindezt eltűrjétek, hanem azért, hogy ezen változtassatok”. Akkor ott, Moszkvában döbbsztem rá arra, hogy ennek a sok bajnak mi is a valódi oka.

– *És mi volt a másik két tényező, amelyet említett?*

– A moszkvai találkozót követte a párt Központi Vezetőségének június végi ülése. Itt tulajdonképp a Moszkvában elhangzott bírálatokat öntöttük konkrét határozat formájába,

³⁶² Az SZKP tárgyalóbizottság tagjai voltak: Berija, Bulganyin, Hruscsov, Malenkov, Mikojan, Molotov, illetve jelen volt Kiszeljov budapesti szovjet nagykövet is. A résztvevők névsorára ld. MDP-HATÁROZATOK. 206-207. p. A magyar delegáció tagjai között Hegedűs Andrást is említi.

vagyis azt az igényt, hogy Magyarországon gyökeres változásokat kell eszközölni a politikában, a gazdaságban, a kultúrában, a személyi irányításban. Az itt elfogadott KV-határozat azonban nem került nyilvánosságra. (Csak a nyolcvanas években jelent meg.³⁶³) Ezt követte Nagy Imre július 4-i kormányprogramja, amit a parlamentben mondott el. Ez a programbeszéd teljesen megfelelt a moszkvai tárgyalások instrukcióinak, egyetlen komolyabb hiányossága volt csupán: nem került megnevezésre, hogy az elkövetett súlyos hibákért konkrétan kiket terhel a felelősség. Ennek kijelentése ugyanis egyértelműen a pártvezetés bírálatával jelentett volna egyet, s hát a végrehajtó hatalmat képviselő kormánynak „nem illett” a párt hibáiról a törvényhozás előtt beszélni. Ezért egy kicsit egyoldalú lett, de ami abban a kormányprogramban benne foglaltatott, azt lelkes tapsal fogadta az ország lakosságának túlnyomó többsége, különösen a kitelepítettek, a kulákok, és valamennyi megbélyegzett, meghurcolt ember, akiket valamilyen sérelem ért. Meg kell még emlétenem, hogy Moszkvában elhangzott még egy nagyon érdekes nyilatkozat, melyet Berija fogalmazott meg. Ez a Berija egyébként ugyanolyan gazember volt, mint az összes többi, jöttányival sem volt jobb, mint Sztálin egykori közvetlen elvtársai.³⁶⁴ De ezen a megbeszélésen ő mondta ki a megdöbbentő adatot, miszerint 1953-ig a kommunista rendszerben a lakosság felét, de lehet, hogy kétharmadát súlyos, személyes sérelem érte.

– *Ezt melyik országról mondta?*

– Konkrétan Magyarországról jelentette ki. Összességében tehát ez a három dolog (a moszkvai látogatás, a júniusi KV-határozat és a Nagy Imre-beszéd) volt, amely rádöbbenített, hogy alapvető bajok vannak a gazdaságban, társadalomban, a kulturális élet minden területén, rengeteg a sértett ember, aki így vagy úgy negatív tapasztalatokat szerzett az elmúlt esztendőkről. Úgy éreztem, ezeket a személyes sérelmeket föl kell tárni mindenhol, ezeket orvosolni kell helyi szinten, ha kell, megyei szinten, ha ott sem megy, akkor országos szinten.

– *Ez a felismerése tekinthető tehát az „útravalónak”, amelyet Borsodba vitt.*

– Pontosan, illetve az az elhatározás, hogy be tudom mindezt bizonyítani, mert be lehet bizonyítani, mert az emberek megértik a jó szót, hogy lehetne itt olyan politikát folytatni, amelyet megelégedéssel fogadnak az emberek. Ezért kezdtem Borsodba érkezésemkor azonnal párbeszédet folytatni a lakosság különböző rétegeivel, kapcsolatokat kiépíteni, hogy tényleg tisztában legyünk azzal, mi is a helyzet ott Borsodban.

– *Őn 1956-ban 35 éves volt, lényegében fiatal ember, ugyanakkor nem kevés politikai múlttal a háta mögött. Az ön sajátos borsodi első titkári tevékenységében (a párbeszéd-sorozatban, a nyitás politikájában, humánus intézkedéseiben stb.) nem játszott szerepet az, hogy mindezt fiatal emberként hajtotta végre? Hogy lelkesedésből felvállalt olyan kockázatokot, amelyeket mások talán idősebb korban nem tettek volna meg?*

– Részben van, vagy lehet ebben igazság, nem tudom. Tény, hogy nem éreztem magam karrieristának, s úgy gondoltam, ha az ember felvállal valami, a lakosság szempontjából pozitív dolgot, akkor annak megvalósulásáért érdemes tűzön-vízen át küzdeni. Ha az ember előtt nincsenek markáns, világos célok a családban, munkájában stb., vajon mennyit is ér az élete? De engem akkor nem vonzott valamiféle látványos eredmény elérése és ezzel való büszkélkedés, s nem ilyesmi hirdetése volt a célom, amiben azt hiszem, szegény munkás családból való származásom játszotta a döntő szerepet.

– *Miközben a lakossági párbeszédrel kapcsolatos gondolatait hallgattam, két kérdés fogalmazódott meg bennem. Először is, nem félt a lakosság bizalmatlanságától, hiszen ugyanaz a párt akarta meghallgatni a panaszokat, amelyik korábban a sérelmeket okozta, a törvénytelen sérelmek forrásának számított, vagyis nem ítélte meg túlzottan optimistán a*

³⁶³ A szamizdat kiadást követően a *Propagandista* című lap 1986. áprilisi száma tette közzé először, majd nem sokkal később: BALOGH (szerk.), 1986. 496-510. p.

³⁶⁴ Beriját nem sokkal e tanácskozás után, június 27-én letartóztatták és decemberben kivégezték.

helyzetét? Másodszor pedig ez a megkezdett párbeszéd mennyiben volt intézményesített? Vagyis az MDP megyei titkára beszélt-e mondjuk a TIT titkárával, vagy Földvári Rudolf Bihari Sándorral?

– Érttem. Az első kérdésére azt felelhetem, hogy lehet, sokan naivnak tartják az elképzelésemet, miszerint lehet úgy politizálni, amit az emberek nemcsak elfogadnak, hanem szívesen is vesznek, mégis a majd ötven éves tapasztalatok után végiggondolva is azt mondhatom, hogy nem tévedtem. Ezt a párbeszéd-sorozatot ugyanakkor nagyon körmönfontan, hogy úgy mondjam, Lúdas Matyi-módon kellett folytatni. Nem mehettem túl azon a határon, amelyet a párt szervezeti szabályzata lehetővé tett, illetve azon, amelyet a júniusi határozat szorgalmaz, amit vissza nem vontak, csak nem jelentettek meg.

– *Mi volt ez a bizonyos módszer?*

– Mindig abba kellett belekapaszkodni, ami ugyan párthatározatok formájában, szövegszerűen megjelent, csak nem vették, vehették komolyan. Például ilyenekre, hogy „a népért vagyunk”, „a népet szolgáljuk”, „demokrácia kell” stb. Tehát ezekre a szövegekre hivatkozva lehetett egy csomó konkrét lépést tenni, tényleges intézkedéseket foganatosítani, persze egy bizonyos határon nem lehetett túllépni.³⁶⁵ 1953-tól 1956-ig fokozatosan enyhült a helyzet, egyre többet lehetett tenni, egyre többet kimondani, olyasmiket, amiről korábban még gondolkodni sem szabadott. Tehát ezeket a lehetőségeket kellett kihasználni. Hadd mondjak egy-két konkrétumot is. A párt szervezeti szabályzata például leszögezte, hogy a kommunistáknak példamutató módon kell élni.³⁶⁶ Én 1954 szeptemberében összehívtam egy megyei pártaktíva-ülést, és hivatkozva az említett előírásra, felvettem a kérdést, hogy vajon példamutatónak tekinthetjük-e a legtöbb funkcionáriust a közélet tisztasága tekintetéből, nem lett-e részese valaki a korrupciónak, annak, hogy haveri alapon old meg bizonyos kérdéseket, példás családi életet él-e, és így tovább. Kimondtam, amit később Nagy Imre is a nyilvánosság elé tárt, vagyis, hogy a közéletben egyáltalán nincs tisztaság. Ezzel az aktíva-üléssel elindult egy folyamat. Olyan intézkedések követték, miszerint nincs többé a funkcionáriusoknak pult alóli vásárlás, nincs ajándék-elfogadás tsz-ekből, üzemekből, nincs ingyen színházjegy, egyéb kedvezmények. Sokan hozzászórtak ezekhez, úgy érezték, hogy mindez csak azért jár, mert ők funkcionáriusok. Magyarán mondva, hogy a közéletben ne az effajta haver-szellem érvényesüljön, hanem a rátermettség akkor, amikor valaki vezetői feladatot vállal. Azt akartam, hogy megszűnjön minden efféle, közös javakban való markolászás. Ennek az az országban példa nélküli következménye lett, hogy három koronás fő is „porba hullott”. Bodnár András városi első titkár, Putnoki László, a megyei pártbizottság egyik titkára és egy Gál nevű megyei tanácselnök-helyettes, aki ráadásul oktatási, kulturális területtel foglalkozott. Azután tudomásomra jutott, hogy van a Bükkben egy nyaraló, amit a köznyelv csak „Pálmai-kolostor” néven emlegetett.

– *Pálmai-kolostor?*

– Igen, Pálmai József, a DIMÁVAG vezérigazgatója tartotta ott a kicsapongásait. Sokminden egyéb dolog is kiderült. Mindemellett egyik első intézkedésként megszüntettem a megyei pártbizottság úgynevezett reprezentációs keretét is, mert abból ettek-ittak, mulatoztak. Arra is rájöttem, hogy a városi pártbizottságról a tagdíjat nem fizették be a megyei pártbizottság gazdasági osztályára, hanem egyszerűen felélték, elszórakozták, éltek

³⁶⁵ Érdekeséggé válhat megjegyezzük, hogy később ezt a módszert az október felé vezető, demokratizálódást segítő folyamatban mások is előszeretettel alkalmazták. Rohács Gyula, a miskolci Városi Tanács VB-titkára például *Miért fontos a lakosság aktív részvétele az államhatalom gyakorlásában* című cikkének gondolatmenetét (melyben a közéletben való részvételre, a közszereplők elszámoltatására buzdított) a Magyar Népköztársaság Alkotmányából vett passzusra építette. Ld. *Északmagyarország*, 1956. október 14. 3. p. Stb.

³⁶⁶ A Magyar Dolgozók Pártja Szervezeti Szabályzata 3. d) pontja valóban előírja a párttag kötelességei között, hogy „példát mutasson [...] az állampolgári kötelességek teljesítésében, legyen feddhetetlen a magánéletében”. Ld. pl.: MDP-KONGRESSZUS, 1954. 631. p.

belőle, mint Marci Hevesen. Ezekkel az intézkedésekkel kezdtem megyei első titkári tevékenységemet. Ráadásul akkor már a leváltásokba senki sem kötött bele. Például a három kirúgott funkcionárius kinevezésének vagy leváltásának a jóváhagyása a KV hatáskörébe tartozott. Amikor én jó százötven ember előtt nyilvánosságra hoztam ezeket az ügyeket, felszólítottam őket, hogy nyilatkozzanak ezekről az ügyeikről a párttagság előtt, senki nem mondta a Központi Vezetőségből, hogy helyteleníti a lépésemet. Ami pedig a második kérdését illeti, természetesen kialakultak jó személyes kapcsolataim Miskolcon, de az általam kezdeményezett párbeszédnek kezdettől intézményes jelleget akartam tulajdonítani. Tudniillik, kinyitattam a megyei pártbizottság ajtaját a „nép” előtt, és a megyei tanácsot is. A megyei tanácselnököt (Iván Istvánnak hívták) arra kértem, hogy ugyanazon a napon tartsa a fogadónapját, amikor én. Mert ha felvetődik valami olyan dolog, akkor intézkedhesen. Az emberek pedig százával jöttek ezekre a fogadónapokra, sokszor este tízkor azt kellett mondanom, hogy ne haragudjon, legközelebb maga lesz az első, de most már muszáj hazamennünk. Bárki bejöhetett, minden további nélkül, bármilyen véleménye, kritikája volt, készséggel meghallgattam. Gyakran előfordult, hogy felvettem a telefont, átszóltam a megyei tanácselnöknek, hogy itt van X.Y., ezzel és ezzel a problémával, sorold be a nálad lévők közé, hallgasd meg, hogy mi a panasz. Ezekről persze azt is kértem, hogy jelezzenek vissza néhány hét múlva, történt-e valami érdemi intézkedés az ügyükben vagy nem. Ezrével hallgattam meg az embereket.

– *Mondhatni, hogy dőlt a panasz mindenkiből?*

– Az nem kifejezés. Csak az volt feltűnően érdekes, hogy mindenre panaszkodtak, beszéltek sok bajukról, viszont politikai természetű sérelmeikkel soha nem mertek előhozakodni. Ennek egyszerű oka volt, az ÁVH ugyanis ilyen sérelmek esetén mindenkit figyelmeztetett, hogy megbánják, ha elmondják valakinek. Persze, amikor elhangzott, hogy valakinek nem vették fel a gyermekét az egyetemre vagy a gimnáziumba, sejteni lehetett, hogy valami politikai természetű retorzió állhatott a háttérben. No, ez a bizonyos intézményesített párbeszéd nem csak ebben merült ki. Összehívtam például a Borsod megyei országgyűlési képviselőket, kijelentettük, hogy megalakult az – addig hivatalosan nem létező – országgyűlési képviselőcsoportunk. Elő volt írva, hogy havonta rendszeres beszámolási kötelezettségnek kell eleget tennünk, fogadó napot kell tartanunk. Mivel az országgyűlés komolyabb politikai súllyal nem bírt, ezekkel az előírásokkal nem nagyon foglalkoztak. Én nem tettem mást, csak pontosan érvényt szereztem az előírásban szereplő kötelezettségeknek, és rábírtam a többi képviselőt, hogy mindezeket tartsák be. Hozzá is kezdtek a képviselők, s a hónapok előrehaladtával rengeteg tapasztalatot halmoztak fel, s maguk a képviselők mondták, hogy milyen jó volt mindezt elkezdni, mert most látjuk igazán, hol vannak az embereknek komolyabb problémáik.

– *Ennek lett később következménye az 1956 nyári parlamenti felszólalásuk is, melyben a mostoha borsodi viszonyokra hívták fel a figyelmet?*

– Tulajdonképp igen, de még hadd tegyem hozzá, hogy ebben a párbeszéd-sorozatban kezdettől kitüntetett szerepet tulajdonítottam az íróknak, újságíróknak, egyéb értelmiségieknek, pedagógusoknak, orvosoknak és másoknak. Igyekeztem elmenni iskolákba, felvenni a kapcsolatot a tanárokkal, vezetőikkel stb. Részemről ezt a tájékozódást 1954 őszétől igyekeztem egyre jobban kiszélesíteni és elmélyíteni, hogy tudjam azt, mi is történik körülöttem. Az ön által említett parlamenti beszéd egyfajta csúcspontnak is tekinthető ebben a bizonyos párbeszéd vagy tényfeltárás-sorozatban. 1956 késő tavaszán összehívtam a képviselőket és azt mondtam, összegezzük azt, hogy ki mit tapasztalt. Erre gyűlt össze az az anyag, ami alapján július 31-én a parlamentben beszámoltunk a régió helyzetéről. Feltártuk, hogy mennyire hamis, amit a Gerő-féle pártvezetés állított, miszerint Borsod a magyar Ruhr-vidék, mert ez sajnos termelésben sem az, ha pedig megnézem, hogy a kultúrában, az egészségügyben, az oktatásban, egyebekben hol állunk, azt tapasztaljuk, hogy abszolút nem mi vagyunk a Ruhr-vidék. Elkezdtem sorolni a konkrét számokat, amelyeket megsze-

reztem az Országos Tervhivatal statisztikáiból. Magam is megdöbbentem, hogy a 19 megyéből szinte minden mutató tekintetében a legutolsók voltunk, ha valamilyen szempontból a 16. helyet „elértük”, már komoly eredménynek könyvelhettük el. A megyei városok sorában Miskolc ugyancsak hátul kullogott a legtöbb mutató szempontjából.

– *Mely problémát tekintette a legégetőbbnek?*

– Egyértelműen a lakáshelyzet anomáliáit. Ez a beszéd egyébként nyilvánosságra is került, komoly visszhangja volt országosan, de különösen a mi régiókban. Sokan mondták nekem Pesten, hogy „olyan szókimondó voltál, miért nem beszéltél a főváros problémáiról is”, mivel eredetileg ott választottak képviselőnek, csak közben Miskolcra kerültem. Mondtam, hogy itt vannak a budapesti képviselők, tartsák meg ők ezt a beszédet. A beszéd egyébként nemcsak az országgyűlés hivatalos közleményeiben látott napvilágot, lehoztuk a megyei lapban is. Egymás után jelentek meg már akkoriban az *Északmagyarország*-ban többé-kevésbé kritikus hangvételű cikkek, a lényeg, hogy egyre többen rácsodálkoztak arra, hogy mindezekről a bajokról egyre nyíltabban lehet beszélni a nyilvánosság előtt. Sőt, lehet bírálatot is megfogalmazni. Akik velem voltak az országgyűlési képviselőcsoportban azután megvitték ennek a hírét a maguk régiójába, hogy lehet végre beszélni arról, hol szorít a cipő. És azért hellyel-közzel úgy érezhettük végre, hogy történnek is érdemi változások. Mindebbe felülről nem lehetett beleszólni, hiszen frázisok szintjén annyiszor megfogalmaztuk már, hogy mi vagyunk a nép pártja, nem kötekedhettek azon, ha ezt végrehajtva megkérdezzük magát a népet is. Ez a tényfeltárási-demokratizálási folyamat persze egészen más jellegű volt, mint ami folyt Budapesten vagy épp országos szinten, de a lényeg, hogy nem lehetett belekötni. Akkor sem, ha sokaknak nem tetszett. Az írókkal, értelmiségiekkel folytatott párbeszéd-sorozat közben mindennek megmutatkozott azután két fonák oldala is. Egyrészt Budapesten az a kép alakult ki rólunk (nem függetlenül Bihari Sándor elhíresült cikkétől), miszerint Borsodban minden olyan „kocsonyás”, vagyis mozdulatlan állapotban van, másrészt pedig azt juttatta az emberek eszébe, hogy minden funkcionárius „Kucsera”.

– *Bihari Sándor Miskolci kocsonya, illetve Háy Gyula Miért nem szeretem című cikkeiről van szó.*

– Igen, és én azt hiszem, hogy nekem ezt a két visszás következtetést bírálnom kellett, nem akartam, hogy ezek a túlzott következtetések igaztalanul nagy terepet kapjanak. Azt hiszem, joggal tettem fel a kérdést 1956 nyarán és kora őszén, hogy mindaz, amit tettünk számos területen, nem változás a korábbiakhoz képest? Ha pedig elismerik a nagy erőfeszítéssel elért eredményeinket, akkor ne mondják, hogy itt minden kocsonya, vagy hogy minden funkcionárius egy-egy helyi „Kucsera elvtárs”. Azt mondtam az íróknak is: itt vagyok én, hogy mást ne mondjak (pedig mondhatnék még neveket), hát én Kucsera vagyok? Jaj nem, hát nem így értették, válaszolták ők. A lényeg, azt próbáltam a közvéleményben megerősíteni, hogy nem lehet és nem szabad általánosítani. A vitának ezt a két alapvető részét mindenképp bírálnom kellett, illetve bizonyítanom kellett, hogy mi igenis megyünk előre. Hogy mindennek legyen foganatja, megjelent Miskolcon a *Kilátó* című folyóirat. Ennek 5-6 száma jelent meg.

– *Csak négy száma látott napvilágot.*

– Nem tudom, az én példányaimat az ÁVÓ összeszedte, de több példánya, s a lényeg, hogy folyamatosan megjelent októberig. Mutasson nekem valaki az országban egy olyan megyét, vagy Budapesten egy olyan helyet, ahol odaadtunk teljesen szabadon az értelmiség kezébe egy lapot, mondván, hogy „szerkesszék úgy, ahogy akarjátok, írjatok bele azt, amit akartok, legyen ez a ti szabad fórumotok”. Hogy ez mit jelentett abban az időben, mennyi vitát a központi sajtóelosztással, sok-sok telefont, nem akarom sorolni, de ki lehetett kényszeríteni, hogy legyen ilyen fórum, ahol szabadon elmondhatják a véleményüket az értelmiségiek. Ismétlem, ezt nem volt könnyű keresztülvinni, hiszen egy független szerkesztőség létrehozását nem lehetett az említett módon párthatározattal „betakarni”. Nem

mondhattuk, hogy az egy párt politikáját független lapokkal akarjuk népszerűsíteni, mert arra ott volt az MDP megyei lapja.

– *Tényleg, nem lett volna lehetőség arra, hogy az Északmagyarország ilyen független szemléletű politikai fórummá alakuljon?*

– Nem, több okból sem, s ezek között az egyik legfontosabb, hogy erre maguk az értelmiségiek mondhatták, hogy a megyei pártlap a pártbizottság hivatalos orgánuma, aligha érezhették volna teljesen magukénak. Én pedig úgy véltem: ha van ezeknek a tollforgatóknak önálló véleményük, csak mondják el nyugodtan.

– *Az értelmiséggel való párbeszéd milyen témákat érintett?*

– Az írókkal több tanácskozást tartottunk, mert például felvetődött a Bihari Sanyi helyzete, a cikke után több helyen megfogalmazódott, hogy el akarják lehetetleníteni, kiutálni, ellenségnek tartják, nincs lakása stb. Általánosságban kerestek meg rengeteg olyan problémával, hogy mennyire méltatlan az írók, újságírók helyzete, nemcsak a publikálási lehetőségek, hanem a megélhetési körülmények stb. is.

– *Szeretném megkérni, idézze fel 1956 júliusának első napjait. Ugyanis június 30-án megjelent a Központi Vezetőségnek a Petőfi Kör keményen elítélő határozata, mely Déry Tiborék tevékenységét bélyegezte meg. Pár nappal később, július 5-én pedig egy elég forró hangulatú irodalmi estre került sor Miskolcon, Kónya Lajos részvételével. Nekem az a benyomásom alakult ki, hogy ez az est valamiféle határpontnak tekinthető a megyei pártvezetés és az értelmiség kapcsolatában, míg ugyanis július első napjaiban önök egyértelműen a KV-határozat szellemében nyilatkoztak, később mintha úgy érezték volna, hogy kicsit túllőttek a célon, legalábbis az Északmagyarország tanúsága szerint.*

– Nem emlékszem, hogy én ezzel kapcsolatosan bármit írtam vagy nyilatkoztam volna a helyi sajtónak.

– *A július 2-i megyei pártaktíva-ülésről megjelent hosszú tudósításra gondolok, mely az ön beszédét is idézte.*

– Ezzel kapcsolatban a következőket tudom elmondani. Először is, ami a Petőfi Köröt illeti, annak a tevékenysége egyértelműen pozitív, akkor is annak tartottam. De nem szabad elfelejteni, hogy Miskolcon mi történt például 1946-ban,³⁶⁷ amire akkor még mindenki emlékezett nálunk. Azt nagyon jól tudtam, hogy ha az ember egy felajzott politikai légkörben továbbmegy még radikálisabb követelésekkel, annak nagyon súlyos következményei lehetnek. Egyáltalán nem volt semmi bajom a Petőfi Kör hangvételével, tevékenységével stb. Inkább azt kifogásoltam, hogy egy ennyire feszült helyzetben miért kellett több ezer embert összezsúfolítani, egyáltalán nem olyan embereket szerepeltetni, akik bármit is el tudtak volna magukról mondani, például pártvezetők, hogy ezt és ezt próbáltam tenni, vagy teszem, hanem elkezdtek a régebbi viszonyokat pozitívan felemlíteni. Keletkezett a Petőfi Kör körül egy olyan hangulat, mely vidékre is eljutva komolyabb következményekkel járhatott, de Budapesten is az 1953 óta szívós munkával elért eredményeinket fenyegette. Nekem az volt a véleményem, illetve borsodi, miskolci tapasztalatom, hogy a kommunista rendszer legádázabb ellenségével is, akit mondjuk súlyos törvénytelenység ért, ha leülök vele beszélgetni, megértem a problémáját, el tudom neki mondani, megértetni mindazt, ami eddig történt, hogy rajta konkrétan hogyan tudunk segíteni. Ha ezt az utat járjuk, el tudunk kerülni minden olyan lehetőséget, amely komolyabb atrocitásokkal fenyegetett volna. Nekem ez volt az aggályom a Petőfi Körrel kapcsolatban, nem az, hogy föltárja nyilvánosságra hozza a bajokat. Ugyanis én is pontosan ugyanezt tettem. Hanem az, hogy nem szabad olyan szituációt teremteni, melynek a vége esetleg olyan, amit nem tudok kézben tartani.

³⁶⁷ Utalás az 1946-os miskolci antiszemita pogromra, melynek két halálos áldozata is volt. Ld. erről még egykorúan Simon Sándor egyetemi párttitkár 1956. október 23-i beszédével kapcsolatban: UNGVÁRY, 1991. 59.61. p.

– *A Kónya-estet – Bihari Sándor emlékezése szerint – mégis a pártbizottság be akarta tiltani, illetve általában az efféle vitaesteket be akarta szüntetni, túl veszélyesnek ítélte.*

– Hát lehet, hogy ő beszélt olyan pártbizottsági taggal, akinek ez volt a véleménye, az enyém biztos nem.

– *Konkrétan Koval Pál nevét említette...*

– Akkor igaza lehet Biharinak, Koval lehet, hogy foglalkozott a betiltás gondolatával. Nekem határozottan az volt a véleményem, hogy meg kell ezt az estet tartani. Hadd lássa Kónya Lajos is, hadd hallja tőlünk, másoktól is, hogy itt Miskolcon azért nemcsak kocsonya van, itt azért történnek, előre mennek a dolgok. Meg is tartottuk ezt az estet. No már most, Kónya egyébként egyértelműen azzal a céllal jött le, amit máshol is követtek, hogy valahogy fölkelteni az érdeklődést a hibák és azok okozói iránt, rájuk irányítani a figyelmet. Vagyis nem azzal a céllal, hogy kifejezze az egyetértését a változások szorgalmazóival, folytatóival, hogy rámutasson a még bezárt ajtókra stb. Nekem az volt az álláspontom, hogy feltétlenül elmegyek erre az estre, meghallgatom Kónyát, és elmondom a magam véleményét. A dolog vége az lett, hogy Kónya Lajos is rájött és elismerte, hogy itt nem az a helyzet, mint Budapesten vagy az ország más frekvenciáltabb helyein, hanem itt tényleg történtek már komoly előrelépések, próbálkozások, azzal váltunk el egymástól, hogy a nyitott kapukat nem kell már döngetni, itt meg ott vannak még zárt kapuk, próbáljuk nyitogatni, fogjunk össze, és együtt nyissuk ki ezeket a kapukat. Ennyit tudok erről az estről mondani, de azért Kónyáról egy érdekes esetet hadd jegyezzek még meg. 1956. október 26-án a déli-délelőtti órákban a borsodi küldöttséggel elindultam haza, miután találkoztunk Nagy Imrével, és ott a pártközpont kapujában összefutottam Kónya Lajossal. Aczél Tamással mentek a pártbizottságra, nem tudom, miért. Nagy lelkesedve üdvözölt, kérdezte, hogy s mint vagyok, mondtam neki, hogy alaposan benne vagyok a slamasztikában, úgy látom, hogy Budapesten nem kaptuk meg a kellő tájékoztatást, meglehet, kár is volt ennyi veszéllyel ideutazni. Azt mondja nekem erre a Kónya, hogy „Földvári elvtárs, vissza mer maga menni Miskolcra?” Hát, mondom, onnan jöttem, oda is kell mennem, ott van a helyem, a családom, mindenem, miért ne mennék vissza. A korábbi tetteim alapján nekem semmi okom a félelemre, sokkal inkább a büszkeségre. Ezzel váltunk el Kónyával. Hadd ismétljem meg: nem az ellen voltam soha, hogy legyenek ilyen tanácskozások, azokat mindig szorgalmaztam, azt mondtam, legyen, de nézzünk szembe a valósággal és tárjuk fel Kónya előtt is, azt, ami van a maga teljességében. Ez történt. Illetve ez történt addig is, ezt szerettük volna folytatni július után is, fogjunk össze és csináljuk.

– *Ugyanakkor volt a Magyar Írók Szövetsége pártalapszervezetének pár nappal később egy taggyűlése...*

– Igen.

– *...ahol Kónya azt mondta, Miskolcon megfélemlítették az írókat, például Biharit, Szekrényesi Lajost retorziókkal fenyegették, illetve erre az irodalmi estre nagyon sok ávós, besúgó érkezett civilben.³⁶⁸ Mi állhatott ennek a hátterében? A rendvédelmi szervek ennyire megijedtek egy irodalmi esttől?*

– Nézze, nem volt és nincs olyan tanácskozás, rendezvény, ahol az úgynevezett biztonsági szervek ne vennének részt, sokszor nem is tudunk róla, hogy ott vannak, de vannak. Annyit tudok, hogy a Központi Vezetőségben is felfigyeltek erre a Kónya-estre, ugyanis engem felhívott a Kállai Gyula, aki akkor a kulturális igazgatás ügyeivel is foglalkozott a pártközpontban, hogy tudok-e arról, hogy lesz ez a rendezvény. Nem hogy tudok róla, válaszoltam Kállainak, hanem én magam szorgalmaztam, hogy szervezzék. Mi lesz ott – kérdezősködött tovább; mondtam neki, mit tudom én, mi lesz ott, Kónya mond valamit, aztán nyilván én is fogok mondani valamit, a lényeg, hogy biztosan ott leszek. Nem nagyon tudott mit mondani erre, csak „sok sikert” kívánt, erre jól emlékszem. Magyarán mondva, ott fent

³⁶⁸ Ld. ... old.

erről jól tudtak. Ha pedig Pesten tudták, és így készültek rá, nyilván továbbment az információ a BM-be, az ÁVH-hoz stb. Az „érdeklődést” bizonyára fokozta, hogy máshol előfordultak számukra nemkívánatos jelenségek az ilyen gyűléseken. Engem megkérdeztek, hogy jöhetnek-e, hát mondtam, miért ne jöhetnének, maguk is éppolyan emberek, mint a másik. Nem tudom, hányan voltak, kiket és hogyan küldtek, kétségtelen, hogy lehettek és voltak ott. De mit jelentett mindez? Szerintem semmi komolyabbat. Senkinek haja szála sem görbült meg, Kónyával vitatkoztam, vele szemben érveltem, és elmúlt az este minden további nélkül. Hogy egyes kiemelt személyeket fenyegethettek valakik, el tudom képzelni, mert Déri Ernőnek megjelent egy cikke – ha jól emlékszem – már a forradalom alatt az *Északmagyarország*-ban, melyben önkritikát gyakorolt, s ebből úgy tűnik, valóban történhetek ilyen fenyegetések, elsősorban Bihari Sándor irányában. Amikor én az írócsoportban megismertem őt illetve a tevékenységét, az volt a véleményem, hogy először is lakáshoz kell juttatni. Lakáshoz is jutott. Ő, akit a kocsonya-cikke miatt ellenségnek kiáltottak ki egyes miskolci vezetők, de szeptemberre már bizonyosan megszűnt ellene minden vehemens támadás, azt hiszem, Bihari Sándor is észrevette már ekkoriban, hogy komoly változások indultak el, nem minden kocsonya Miskolcon sem. Ha Bihari Sándor nem érezte volna, hogy legalábbis én nem üldöztem vagy fenyegettem őt, aligha küldte volna el baráti ajánlások kíséretében néhány éve is újonnan megjelent versesköteteit.³⁶⁹ Egyébként nem túl régen találkoztam is vele, azt hiszem, ma is tiszteljük, becsüljük egymást. De mondom, sajnos ez volt a helyzet, abból az általános értelmiségi-ellenes közegből, hangulatból kellett kiemelni őt is, ami uralkodott Miskolcon. Meg kellett győzni a környezetében lévő embereket, hogy Bihari Sándornak lehet sokmindenben más a véleménye, mint nekünk, de ha megmondjuk neki, hogy alapvető fontosságú kérdésekben mi a lakosság érdeke, esküszöm, hogy mellénk áll. Más dolog, hogy van, amiről vitatkozunk ezután is tovább.

– *Mindenesetre a sajtó híradásaiból is egyértelműen látszik, hogy a július eleji eseményektől kezdve a pártszervezet elkezdte látványosan támogatni az írócsoportot. A Szabó Lőrinc est meghívóin már – ma talán furcsának tűnő módon – szervezőként tüntették fel a pártbizottságot. Ön fontosnak tartotta, hogy a párt demonstratíven álljon e rendezvények mellé?*

– Feltétlenül. Meg kell mondanom, most már ötven év távlatából, hogy nem véletlenül került oda a pártbizottság, talán még konkrét nevekkel is el lehetett volna látni azokat a meghívókat, hogy kik is képviselték az egyes szervezeteket. Az ugyanis távolról sem mondható el egyöntetűen a pártbizottság valamennyi tagjáról, az apparátus minden vezetőjéről, hogy megegyezett volna a véleménye minderről például az enyémmel. De mindezzel a saját pártszervezetemnek is üzeni akartam: változtassanak a merev felfogásukon, nyitottabban álljanak hozzá társadalmi-közéleti kérdésekhez, ne féljenek az értelmiségtől, menjenek el efféle rendezvényekre, nézzenek szembe az ott felmerülő-elhangzó problémákkal, próbáljanak reális előrelépéseket tenni ezen a téren. Egy szóval a pártbizottság szervezőként való feltüntetése teljesen tudatos volt a részemről. Hogy ezt bizonyítsam, még egy dolgot szeretnék megemlíteni. Október 23-án jelent meg az *Északmagyarország*-ban a Politikai Bizottsághoz intézett nyílt levelünk, amelyben nem véletlenül szerepelt aláíróként a Koval neve is, aki pedig messze nem értett egyet az abban foglaltakkal, a Gyárfás³⁷⁰ neve, aki ingadozó volt illetve az én nevem. Vagy amikor 24-én megjelent a Gerő-beszédet visszautasító nyilatkozatunk, azt sem véletlenül ellenjegyeztük kollektívan úgy, hogy a megyei pártbizottság, mert érzékeltetni akartuk, hogy ez nem egyesek véleménye, hanem testületileg utasítjuk el annak tartalmát és hangvételt. 23-a mozgalmas estéjén persze arra nem volt lehetőségem, hogy összehívjam a pártbizottságot, de éppen azért tettünk így,

³⁶⁹ Vö. ... old.

³⁷⁰ Gyárfás János, aki Kovallal és Tóth Jánossal együtt voltak a megyei pártbizottság másodtitkárai. (Az említett nyilatkozaton Tóth aláírása is szerepelt.)

hogy érzékeltessük: kifelé kötelesek vagyunk egységesen és így fellépni egy ennyire nagy fontosságú kérdésben.

– *Déri Ernő feljegyzésében azt állítja, hogy a PB-nek címzendő levelet ön 22-én még el sem akarta küldeni. Ez a feljegyzés persze akkor keletkezett, amikor Déri Ernő már a Kádár-kormányt szolgálta, ön ellen pedig már megindult az eljárás.*

– A Politikai Bizottsághoz intézett levél már 17-én elküldésre került. 15-én került sor egy megelőző értekezletre a megyei pártbizottságon, amiről érdekes cikkek jelentek meg az akkori *Északmagyarország*-ban. Rádöbrentek sokan, hogy végre ki lehet mondani nyíltan azt, amit ki kell mondani. Hogy nyilvánosságra csak 23-án került, ennek az az oka, hogy azt nem tehettem meg, hogy már 17-én leközlöm a sajtóban. Akkor még nem volt olyan az egész helyzet, nem láthattam, hogy a lépésemnek nem lesz-e olyan retorziója, részben az újságírók felé vagy felém, amelynek beláthatatlanok a következményei. De éppen 22-én, amikor Déri és Grósz kint voltak az egyetemen, akkor én azzal a kifejezett utasítással küldtem őket a Diákszékházhoz, hogy ott olvassák fel ezt a levelet, nem tudom, aztán megtörtént-e, de úgy tudom, felolvasták. Az egyetemisták lényegében egyetlen dolgot bíráltak csak benne, azt, hogy miért kérünk és miért nem követelünk, amire én azt mondtam, hogy a stílárius különbség mögött politikai szándék húzódik. Én kifejezetten ragaszkodtam ahhoz, hogy mindez megjelenjen a másnapi *Észak*-ban is, mert ezt – gondoltam – most már nyilvánosságra kell hozni, erre egyértelműen szükség van.

– *Kun László a hetvenes években megjelent tanulmányaiban azt állítja, hogy ön kifejezetten politikai érdekből tartott kapcsolatot az írókkal, tehát mintegy felhasználta őket saját népszerűsége érdekében, de igazán nem tartotta őket komoly tényezőknél.*³⁷¹ *Mi erről a véleménye?*

– A szocialista, kommunista rendszerben egészen 1989-ig, ha valakit el akartak lehetetleníteni, a legtöbb esetben megvádolták azzal, hogy karrierista. Kun László csak ezt tette velem. De nézzük meg, mi szól ellene. Ha én csak hatalmi eszközként tekintettem volna az írócsoportra, megjelenhetett volna a *Kilátó*? Adtam volna lehetőséget arra, hogy kontroll, cenzúra nélkül leírassák, amit akarnak? Meg kell azonban említenem, hogy Kun Lászlónak a korábbi tanulmányaihoz képest gyökeresen megváltozott az álláspontja, legalábbis az *Észak-Magyarország* egyik 1989. májusi számában megjelent hosszabb cikke³⁷² erre enged következtetni.

– *Beszéljünk egy kicsit erről a bizonyos Szabó Lőrinc-estről. Egyáltalán mikor szerzett ön tudomást az íróknak erről a tervéről?*

– Akkor, amikor az írócsoportban felvetődött, hogy jó lenne meghívni Szabó Lőrincet. A pontos dátumot sajnos nem tudom megmondani. De a 23-i *Észak*-ban is megjelent ennek a beharangozása. A kezdeményezés egyértelműen az íróké volt, Bihari, Szekrényesi és Bod Andor nevéhez köthető. Szintén nem emlékszem a pontos napra, de arra az eseményre igen, amikor beállított hozzám Grósz, azzal, hogy megkeresték az írók a Szabó Lőrinc irodalmi est szervezésének az ötletével, mit csináljunk, lehet-e, nem stb. Mondom neki, miért kérdezel ilyet tőlem? Megegyeztünk abban – folytattam –, hogy ha valahol valami efféle

³⁷¹ Pontosan azt írta, hogy Földvári (akinek egyébként a nevét nem említette, csak F.R. névbetűkkel utalt az első titkára) „revizionista bázis” megszervezésére tett kísérletet, de az írócsoportban nem sok fantáziát láthatott, hiszen politikailag súlytalan, tömegbázissal nem rendelkező irodalmárokról volt szó. KUN, 1977. 246. p. (Megjegyzés: e koncepció azért is érdekes, mert a párttörténetírásban sokszor épp az írókat vádolták az „ellenforradalom” eszmei és/vagy szervezeti előkészítésével.)

³⁷² KUN LÁSZLÓ: *Igazság és igazságtétel*. In: *Észak-Magyarország*, 1989. május 6. 4. p. Kun László a megyei pártbizottság április 13-i ülésén Dudla József első titkár beszámolója alapján, a pártbizottság megbízásából készített 16 pontból álló, tézisszerű összeállítást, mely „áttekinti a megye felszabadulást követő történelmi múltjának azon legfontosabb kérdéseit, melyek ma politikai és szaktudományi viták tárgyát képezik.” A dokumentumban Kun már távolról sem nevezi ellenforradalomnak 1956-ot, méltatja a munkástanácsok pozitív szerepét, a tömegek demokratikus törekvéseit, sürgeti a rehabilitálásokat stb.

van, ti is odaálltok, segítetek stb., és a pártbizottság egyértelműen részt vesz benne. Az íróknak azt kell mondani: csináljátok, a pártbizottság minden segítséget megad a szervezéshez. Részemről a megyei pártbizottságon ezzel indult a dolog. Egyrészt meg kellett például szervezni az utazásukat, például a megyei pártbizottság adta a gépkocsit is az utazásukhoz. Ott volt a szállásuk, ellátásuk kérdése is, utánanéztünk, a pártbizottságnak volt erre valamilyen kerete, az írócsoport is hozzájárult anyagilag, én azt mondtam: itt vannak a lehetőségek, szervezzétek meg, én csak annyit kérek, mondjátok meg, mikor lesz. Értesítettek is róla, hogy 23-án lesz megtartva. Ki gondolta akkor, hogy a történelem pont azon a napon zár le egy korszakot és indít el egy másikat? A meghívókat egyébként úgy tudom, végül az írócsoport küldte ki, de ehhez is nyújtott segítséget a megyei és a városi pártbizottság egyaránt. Aztán csak annyi dolgunk volt, hogy várjuk a vendégeket.

– *Az est előkészítése tehát egész másként zajlott, mint Kónya Lajosé esetében, hiszen utóbbi majdhogynem titokban és csak az írók készítették elő, Szabó Lőrinc estjére már a pártbizottság is „beszállt” illetve plakátoltak a városban. Tekinthető ez a különbség szimbolikusnak?*

– Mindenképpen, sőt határozott előrelépésnek is abban, ami addig folyt, miután a légkör kedvezőbbé vált, legalábbis a vezetők szélesebb köre értett egyet azzal, hogy semmi félnivalónk nincs az irodalmárok nyilvános szerepléseitől, sőt azon jó, ha mi is képviseltetjük magunkat, bele kell folyni az előkészítésbe. Én inkább így fogom fel a dolgot, hogy a folyamat elindult, s egyre erősödött, eljutott a *Kilátó* megjelentetéséig és így tovább. No, most hogy mi történt magán ezen a szerzői esten, erről sajnos nagyon kevés konkrétumot tudok felidézni. Emlékszem, hogy Illyés Gyula mondott egy bevezetőt, Szabó Lőrinc is felolvasott egy-két versét, majd a plakáton szereplő meghívottak, előadóművészek is felléptek, verset mondtak. Azt hiszem, érthető, hogy miért maradt meg ilyen hézagosan az emlékezetemben ez az esemény. Akkor persze én még nem tudhattam, hogy 23-a ennyire fontos nap lesz a történelemben, de három nagyon fontos dolog foglalkoztatott akkor este, melyek elmosták a figyelmem előtt ezt a szerzői estet.

– *Melyek voltak ezek?*

– Az egyetemi nagygyűlés-sorozat (diákpárlament), a DIMÁVAG-beli gyűlésezések, ahol sokféle követelés elhangzott. Egyfolytában azon tépelődtem, hogy hogyan foglaljak állást ezekben a kérdésekben, meddig mehetek el, mit mondhatok, mit tehetek és így tovább. Nem akartam egy perc alatt olyan gyors döntéseket hozni, melyek bölcs meghozatalához órák vagy még hosszabb idő szükséges. A második dolog, ami nagyon foglalkoztatott, a budapesti felvonulással kapcsolatos hírek. Ellentmondó információk érkeztek, csak azt hallotta az ember, amit a rádió mondott, ha felhívtam a pártközpontot, ott mindent kaptam, csak megbízható információkat nem. De az ember érezte, hogy itt már valami nagyon forrong, készülődik. Hogy mi ez pontosan, nem tudtuk. Hogy valami érdemi állásfoglaláshoz jussak, beszélni akartam Gerővel, aki akkor már Rákosi leváltása után első titkárként tevékenykedett. Délelőtt még azt mondták, nem érkezett meg az általa vezetett küldöttség Jugoszláviából, majd talán itt lesznek, ott lesznek stb. Az foglalkoztatott, hogy mikor tudom telefonvégre kapni, hogy vajon mi az, amit ők csinálni akarnak, milyen személyi változásban, politikai lépésben gondolkoznak, mit akarnak lépni azokban az égető kérdésekben, amelyek mindannyiunkat foglalkoztattak. Ez a töprengés él bennem nagyon elevenen, azt már nehezen tudnám felidézni, hogy óráról órára mit csináltam akkor este, de erre az általános benyomásra jól emlékszem. A végén sikerült Gerőt telefonvégre kapnom, rá tudtam kérdezni, hogy mit csinálnak, illetve milyen további lépésekre készülnek, kérdeztem, nem érzik-e, hogy a fejük fölött ég a tető. Képzelve, mit mond erre nekem!

– *Idézzé fel, kérem!*

– Azt kérdezi Gerő, Földvári elvtárs miért olyan ideges? Mondom neki, hát hogy ne legyen ideges, nem látok semmit abból, ami Pesten történik, nem tudom, maguk mit akarnak országos szinten tenni, itt Borsodban is forrong a helyzet, de itt valahogy kézben lehet tartani

a dolgokat. Ne nyugtalankodjon, mondta Gerő, majd összehívjuk a Központi Vezetőséget, majd összehívjuk a parlamentet, majd lesz a pártkongresszus, és akkor majd eldőlnék a dolgok.

– Közben pedig már Budapesten beindult az események áradata, a Sztálin-szobor ledöntése, tüntetés, majd lövöldözés a rádiónál stb.

– Igen, ha jól emlékszem, az indulatokat tovább korbácsoló Gerő-beszéd a rádióban csak azután hangzott el, hogy velem telefonon értekezett.³⁷³ Tőle azt kapta az ország nyilvánossága, amit kapott, ami jellemző volt Gerőre.

– Egyáltalán miért ment el erre a Szabó Lőrinc-estre, amikor ennyire feszült volt a légkör, ekkora fontosságú események történtek országos és helyi szinten egyaránt?

– Megmondom, miért. Először is benne voltam a szervezésben, a költők meghívásában, kötelességemnek tartottam, hogy a megyei pártbizottság a legmagasabb szinten üdvözlje őket, kívánjak nekik sikeres szereplést stb. Azt hiszem, az illendőség is ezt kívánta.

– Ön is felszólalt az esten, nyilvánosan üdvözölte a vendégeket?

– Nem. De azt fontosnak véltem, hogy ott legyek a fogadáson, köszöntsem őket és váltsak velük pár szót. A másik dolog, amiért elmentem, az, hogy tudtam, ők nyilván előbb érkeznek, sokakkal találkoznak személyesen, értelmiségiekkel, párt- vagy tanácsí vezetőkkal. Szerettem volna, ha első kézből tájékozódjak a borsodi-miskolci helyzetről, a problémáinkról stb. Illyés Gyulával tudtam komolyabban beszélni, Szabó Lőrinc inkább hallgatag, a körülötte történő eseményeket csendesén figyelő ember benyomását tette rám. Illyés azt mondja, látjuk, hogy történtek itt komoly változások, hát hogy ment ez, milyen segítséget kaptak. Mondom neki, saját magunk segítettünk magunknak, más nem segített. Hát a központ? – kérdezte. A központ, mondom, az egyszerűen nem csinált értünk semmit. Illyés másik kérdése érdekes volt, azt mondja, látható, hogy itt valami forr a levegőben, ti is látjátok, mondom neki, igen, hallom a pesti fölvonulás híreit stb. Mit akartok tenni ti itt? – kérdezte, mire csak annyit mondtam, hogy azt, amit eddig. Azt kérdezi, mit? Mondom, a saját erőnkre támaszkodva, összefogva megoldani azokat a problémákat, amelyek felvetődnek. Illyés ekkor rám nézett azzal a jellemző ironikus mosolyával, azt mondja, bátor dolog, de kívánom, hogy legyen sikerek ezután is. Bár Szabó Lőrinc nem szólt bele a beszélgetésünkbe, a tapasztalat élénken megmaradhatott benne.

– Miből gondolja?

– Az Irodalmi Újságban megjelent *Ima a jövőért* című cikkében ugyanis az itt elhangzottakat visszaigazolja. Ennek elolvasása után megerősödött az a benyomásom, hogy a költő is érzékelte (például Kónya Lajos korábbi magatartásával ellentétben), hogy itt azért komoly változások történtek, jó úton indultunk el stb. Az ő óvatos, de egyértelműen pozitív értékelését azért is nagyra értékeltem, mert nem mondhatni, hogy Szabó Lőrinc baloldali személység lett volna.

– Amikor Szabó Lőrinc meghívása szóba került, nem okozott-e önöknek problémát a költő korábbi radikálisan jobboldali politikai megnyilvánulása?

– Számomra egyáltalán nem. Sokan voltak, akiknek szintén nem, mert azt sem tudták, ki az a Szabó Lőrinc, egy versét el nem olvasták. Én abból indultam ki, hogy ha ez egy szerzői est, akkor Szabó Lőrinc a verseiről fog beszélni. Ha valami módon állást is foglal közéleti-politikai kérdésekben, semmi kifogásom ellene, hiszen elmondhatja a véleményét, mi is ott vagyunk és reagálunk rá stb. Meg voltam róla győződve, hogy ha ilyen fordulatot is vesz az est, akkor is szót lehet érteni vele. Nem is volt semmi ilyen fordulat ebben a rendezvényben.

³⁷³ Valóban így történt. Gerő ebben a beszélgetésben egyébként leginkább a fáradtságára hivatkozott azzal kapcsolatban, hogy miért halogatják a tényleges intézkedéseket. Vö. FÖLDVÁRI, 1993. 274. p.

– *Milyen érdekes, hogy a júliusi Kónya-estet sokkal inkább meghatározták a politikai háttértörténetek, mint az annál sokkal fenyegetőbb légkörben megrendezett október 23-i Szabó Lőrinc-estet.*

– Ennek az okát abban jelölhetem meg, hogy Kónya máshogy indult. Nem azzal, mint Szabó Lőrinc, hogy felolvassa mondjuk a saját verseit és arról esetleg beszélgetünk, hanem nyíltan azt a célt fogalmazta meg, hogy feltárja a még feltáratlan dolgokat Borsodban és Miskolcon. Ez volt az ő célja, szöges ellentétben Szabó Lőrincel és Illyés Gyulával. Összességében úgy gondolom, Szabó Lőrincék miskolci estjének sokkal nagyobb lehetett volna a kulturális életünkre, a közéletre gyakorolt hatása, ha nem követi október 23-át mindaz, ami követte. Mert azért ez az irodalmi esemény Miskolc kulturális életében meghatározó jelentőséggel bírt. Az emlékezete, az utóhatása azonban nem tudott érvényesülni. Elmosták az események.

– *Köszönöm a beszélgetést!*

Győri Erzsébet visszaemlékezése (1975)³⁷⁴

„Az estet a Hazafias Népfrent égisze alatt rendezték a Kossuth utcai Nevelők Házában.³⁷⁵ Szellemi rendezője Kordos László volt.

Illyés mondott bevezetőt – a pályatárs, a barát, a költőtárs. Élve boncolgatás – valami ilyesmiről volt szó. Szabó Lőrinc-verseket a költő lánya, Gáborjáni Klára mondott. Jelen volt a költő felesége, hogy Lóci itt volt-e, arra nem emlékszem.³⁷⁶ (Évekkel később, 1965-ben emlékünnepséget rendeztek itt a könyvtárban, azt is Kordos László szervezte. Akkor már itt volt Szabó Lőrinc fia, Lóci is.)

Az él bennem, hogy óriási tömeg volt, ami abban az időben Miskolcon – egy irodalmi esten – nagy ritkaságnak számított. Aki Miskolcon érdeklődött a kulturális élet iránt, az mind itt volt. A már ismert idézetnek a hangulata: „...Szülővárosom, / sose lesz szemed kóbor fiadon?” – végighúzódott az esten. Felelevenedtek Szabó Lőrinc gyermekkori emlékei, annak néhány mozzanata, amik a *Tücsökzené*-ben is megszólalnak. Aztán felolvasott a verseiből. Az est végén hosszú-hosszú, szünni nem akaró sorokban dedikáltattak az emberek.”

³⁷⁴ HACSINÉ BARBÓCZ ILDIKÓ: Szabó Lőrinc és Miskolc. (Kézirat.) 100-101. p.

³⁷⁵ Az intézmény megnevezése tévedés, alapja nyilván az, hogy a Nevelők Házában szállásolták el Szabó Lőrincét, az estet a Kossuth utca 11. sz. alatti SZMT Székházban tartották.

³⁷⁶ Szabó Lőrinc fia, Lóci nem vett részt ezen az irodalmi esten.

Hegyi Imre visszaemlékezése (2000)³⁷⁷

– 1956 nyarán nagy visszhangot váltott ki Bihari Sándor: *Miskolci kocsonya* című cikkének megjelenése. Miben állt tulajdonképp ennek a hatása az ön emlékei szerint?

– Bihari Sándort mondhatom szinte gyerekkorától jól ismertem. A Szemere Bertalan Népi Kollégium tagja volt. Azután az 1950-es években a Zenepalotában rendezett irodalmi este-
ken illetve azok előkészítése során találkoztunk rendszeresen. Régi parasztpárti politikusnak tekintem magam, hiszen 1939-től részt vettem annak munkájában, korábban, 1937-től a Márciusi Frontban stb. Azután a népfront munkájába kapcsolódtam be, s ezeket az irodalmi rendezvényeket nem egyszer a népfront égisze alatt bonyolították le. Azt hiszem, komoly szerepünk volt abban, hogy a Miskolcra, Borsodból elszármazott fiatal értelmiségieket megpróbáltuk visszacsábítani a térségbe. Amikor Bihari Sándor végzett az egyetemen, elmentem Debrecenbe, hogy felkeressem őt és Kalász Lászlót, aki szintén népi kollégista volt. Laci kisebb kerülővel került haza, ahogy mondani szoktuk egymás között, előbb elment megnősülni. Szóval Bihari Sanyi hazajött és a TIT-hez került kulturális előadónak. 1956 tavaszán többször

Hegyi Imre³⁷⁸

beszélgettünk róla, hogy ír valamit Miskolc kulturális életéről, mondtam neki, hogy nagy kíváncsisággal várom. Én 1945 őszén kerültem Miskolcra. A Fekete Gyula és Szeberényi Lehel szerkesztette Miskolci *Szabad Szó*-ban én is írtam. A lap körül egy kis szellemi műhely alakult, melynek tagja lett Lajos Árpád néprajzos, Seres János és Papp László festőművészek, Béres Ferenc népdalénekes. Ő és még Meszticzki András orvostanhallgató, Tóth Béla közgazdász hallgató Pesten népi kollégisták voltak. Kovács Tibor a megyeházán dolgozott, később ő lett a miskolci népi kollégiumok szervezője. Olykor Gergely Sándor író (később Mihály lett a keresztnéve³⁷⁹) meglátogatott bennünket. Megismerkedtem a város kulturális életével. A színházban láttam Pécsi Sándort, Bessenyei Ferencet. Varga Gáborné népi kollégiumi vezetőtől tudtam meg, hogy a két világháború között a zsidó polgárságnak köszönhetően szép zenei és színházi élet folyt Miskolcon. E tájon 1920 előtt Kassának volt minden tekintetben nagy szerepe. 1945 előtt Diósgyőr-Vasgyárban magas színvonalú önképzőkört működtettek, az 1943-as könyvnapon a színházban tartott irodalmi délelőtti részt vett Veres Péter, Erdei Ferenc és két erdélyi író is. A szárszói tanácskozáson 18-an vettek részt Miskolcra, Papp László is ott volt stb. Minderről Bihari Sándornak pontos információi voltak, s ő ezt a kulturális színvonalat hiányolta az ötvenes években Miskolcon. Szóval a lényeg, hogy 1956-ban nagyon biztattam én is Sándort, hogy írja meg a város kulturális életének fellendítése érdekében. Meg is tette, a *Művelt Nép* nem sokkal később meg is jelentette.

– Mi volt az oka annak, hogy egy országos folyóiratban került sor a publikálásra, nem lett volna lehetőség arra, hogy valamely helyi orgánumban napvilágot lásson?

³⁷⁷ Készítette Fazekas Csaba 2000. szeptember 7-én, Miskolcon. (Szerkesztett változat.)

³⁷⁸ Készítette: Fazekas Csaba.

³⁷⁹ Gergely Sándor azért vett fel másik keresztnévet, hogy elkerülje a moszkovita íróval való névazonosság félreértéseit. **Vö. ... old.**

– Itt akkor nem lehetett volna ezt lehozni, a szűkös publikációs lehetőségek mellett ekkor ezt a politikai légkör is lehetetlenné tette. Annak is örültünk, hogy a *Művelt Nép*-ben megjelent. Nagy vihart kavart. B.Nagy László esztéta, szintén régi parasztpárti értelmiségi, ekkor a lap munkatársaként dolgozott, mindjárt meg is keresett engem, hogy ez a Bihari gyerek valami nagy dolgot csinált, mert Pesten még az írószövetségben, illetve sok más helyen is felfigyeltek rá. A főváros politikai légkörét ekkor más folyamatok jellemezték. Érdekességgént megemlítem, hogy akkoriban egyszer Budapesten jártam, s a „gömbfejűekkel” (vagyis parasztpárti politikus barátaimmal) ültünk Szeberényi Lehel Himfy utcai lakásának erkélyén. Ott volt Cseres Tibor, Sarkadi Imre, más népi írók. (Tardos Tibor is közéjük tartozott, vele csak egy alkalommal találkoztam személyesen.) Ők is nagy érdeklődéssel olvasták, vitatták a *Miskolci kocsonya* problémafelvetéseit. B. Nagy László elvállalta, hogy utánajár a dolgoknak, felkutatja a miskolci kultúrélet visszasságait. Beszélte Földvári Rudolffal, a megyei első titkárral is, akivel én jó kapcsolatban álltam. Földvári nagyon nehéz helyzetben volt ekkoriban, egyébként 1953 óta ismertem őt, együtt lettünk országgyűlési képviselők. Emlékszem, már akkor felfigyeltem a nevére, amikor olvastam, hogy Sztálin halála után a Szovjetunióba látogatott pártdelegációnak ő is tagja volt. Fiatal munkáskáderként került előtérbe. Amikor Borsodba került, egy csomó túlzó baloldalt kibillentett az állásából, már Nagy Imre első miniszterelnöksége idején számos reformot kezdeményezett, igyekezett letörni a korrupciót stb. Szóval B. Nagy Lacinak mondtam is, hogy amikor róla ír, vegye figyelembe: 1955 végén, 1956 elején Földvári nagy nyomás alatt állt. B. Nagy Laci gyűjtötte a hozzászólásokat, miskolci véleményeket, meg is írta mindezt a *Művelt Nép*-ben. Ezt a *Miskolci kocsonya* cikket egyébként én sokat emlegettem a későbbi időkben is. Egyszer már a Kádár-érában, azután, hogy Környey László lett a tanács művelődési osztályának vezetője, volt valami tanácskozás a Tokaj étteremben Miskolc város kulturális problémáiról, s akkor is azt tudtam mondani: nem kell mást tennünk, mint elővenni Bihari Sándor elhíresült cikkét a megfelelő problémafelvetéshez és a megoldási lehetőségek kutatásáért. Igaz, hogy Biharit lecsukták érte (illetve egyéb 56-os tevékenységéért), de akkor is, hiszen még ma is időszerű. De a népi írókat egyébként sem volt nehéz rávenni, hogy például a borsodi falvak életéről irodalmi riportokban, saját tapasztalatokon alapuló beszámolóokban adjanak hírt. Az 1954-es tanácstagi választások idején egyszer felkeresett Szeberényi Lehel – Gergely Mihály társaságában –, akivel egyébként együtt csináltuk a *Szabad Szó*-t. Mondta nekem Szeberényi Lehel, hogy Imre, mutass már nekünk valamit, mire készültök Borsodban. Mondtam, hogy engem most jelölnek megyei tanácstagnak Kelemértől Aggtelekig tíz községben, ott van köztük Gömörszőlős is. Szeberényi annak idején Darvast kísérte, mint parasztpárti, Darvas írt is erről egy érdekes cikket a *Szabad Szó*-ba, valami olyasmi címmel, hogy Zádorfalva – Kelemér. A lényege az volt, hogy bemutatta a térség elmaradottságát, hiszen még a földet sem merték igényelni a földosztásnál. Szóval rábeszéltem Szeberényit, hogy menjünk el az ottani falvakba, és ő gyönyörű riportot is írt gömörszőlősi élményeiről a *Nők Lapja*-ban.

– *Hogyan emlékszik vissza a miskolci írócsoportra, hogyan jellemezné meghatározó személyiségeit, Bihari Sándor mellett például Szekrényesi Lajost?*

– A miskolci írócsoporthoz is tulajdonképpen a népi írókkal tartott kapcsolataimon keresztül vezetett az út. A miskolciakat sokmindenről én tájékoztattam „első kézből”, hiszen én a budapestiektől, Szeberényi Leheltől, Fekete Gyulától nagyon hamar értesültem a történelemsokról. Volt rá eset 1956 nyarán, hogy telefonáltam B.Nagy Lacinak Miskolcra, aztán felültem a vonatra, ő várt Pesten a Keletiben. Egy jó másfél órát beszélgettünk, elmondott mindent, ami történt, azután felszálltam a visszafelé induló vonatra, útközben memorizáltam amiket hallottam. Itthon már vártak a „Pilvax”-ban, elmondtam nekik részletesen, amiket hallottam. Nagyon jelentős volt az írócsoportban Kordos László. Külön örülök, hogy Szekrényesi Lajos nevét említette. Úgy érzem, róla méltatlanul megfigyeltünk, és mondom eleget a maiaknak, hogy kutassuk már fel az életét, munkáit, rendezzünk már

egyszer egy Szekrényesi-estet, megérdemelné. Tipikus képviselője volt szerintem a tanyáról, faluról érkező fiatal népi írónak, akik érzékletesen, reálisan és megértően mutatták be a szegénység, a földmunkások életét, gondjait, mindennapjait. A másik dolog, ami miatt róla szót kell ejtenünk, hogy ő volt a motorja ennek az írócsoportnak. A *Kilátó*-ban is komoly szerepet vállalt. Én is mondtam nekik egyébként, hogy érdemes lenne a *Széphalom*-nak egy mellékletet kiadni. Pesten már korábban több alkalommal tapasztaltam (például a *Szabad Szó*-nál töltött időszakban), hogy nem önálló folyóirattal vesződtek rendszerint az értelmiségiek, hanem egy meglévő mellékleteként adtak ki tulajdonképp egy teljesen újat.

– *Azután abban volt sokszor a lényeg.*

– Igen, azt hiszem velünk is így történt. Amikor tervezgettük a dolgot a Pilvax-ban, Szekrényesi egyszer csak felkiáltott: legyen *Kilátó* a neve. Így született a lap ötlete: én vezettem fel, Szekrényesi lett a „keresztapja”. Az írócsoportban néhány jelentős egyéniség mellett többen voltak, akik inkább csak odacsapódtak ehhez a tehetséges, és lazán szervezett értelmiségi csoporthoz. Sok műkedvelő és kevésbé tehetséges személy írogatta a verseit, de nekik már az is nagy élményt jelentett, hogy helyet foglalhattak a Pilvax törzsasztalánál.

– *Voltak viták a miskolci írócsoportban az országos jelentőségű eseményekről 1956 nyarán?*

– Egymás között nemigen alakultak ki az országos írószövetség megosztottságához hasonló frakciók. De jelentős események azért jelezték, hogy Miskolcot távolról sem hagyták érintetlenül a fővárosban történtek. Például itt volt a híres Kónya-est. Kónya Lajost meghívtuk, Bod Andor elnökkölt. Kónyát onnan ismertem, hogy ő is képviselő volt, a „gömbfejűnek” nevezett csoportosulásnak tudtommal nem volt tagja, de a népi írók között nagyon is számon tartották. A parlament nem sokat ülésezett, viszont akkoriban egy-egy ilyen népi írók részvételével tartott rendezvényen találkoztunk. Azt hiszem, Kónya Lajossal kölcsönösen tiszteltük egymást. Az estjét nagy várakozás előzte meg, mert úgy tudtuk, Kónya Nagy Imre belső köréhez tartozik, de legalábbis ahhoz közel áll. Őt is Bihari Sanyi hívta meg, nekem minden ilyen esetben külön szólt, hogy menjek már át. A Kónya-est mellett Bihari sok irodalmárt „lehozott” Miskolcra, komoly szerepe volt ezeknek az esteknek a szervezésében, talán különben nem is jöttek volna Miskolcra. Ezek a látogatások, estek minden esetben csendes demonstrációknak számítottak az értelmiség részéről a hatalommal szemben. Kónya is azért jött érzésem szerint, hogy Biharit erősítse a küzdelmében.

– *Mi történt azon a Kónya-esten?*

– Kónya visszafogottan, de reálisan beszélt az irodalmi élet problémáiról. A pártnak a túlzó baloldali emberei kezdtek vele akadékoskodni, kérdésekkel provokálták, de ő nem dőlt be, rendesen válaszolgatott nekik. Erre az estre nagyon sokan eljöttek, a TIT-nek a feljáróján is rengetegen ácsorogtak, ott a lépcsőházban. Egyszer valami miatt kimentem, mondom is magamban, milyen sok ismerős arc van itt, de egyik se szokott irodalmi estekre járni, egytől egyig rendőrök, ÁVH-sok voltak civilben. Amikor vége lett az estnek, félrehívtam Földvárit, mondom neki, Földvári elvtárs, ebben a kis teremben van négy parlamenti képviselő, maga, Kónya, én és láttam még Gém Ferenc volt parasztpárti képviselőt is a sorokban, aki sokat bejár Miskolcra kulturális rendezvényekre. Ha politikailag akarják biztosítani az eseményt, minnek ide még ennyi rendőr is. Azt mondja erre, higgye el, Hegyi elvtárs, nem én hívtam ide őket. Én el is hittem neki. Azt hiszem, Földvári ekkoriban lendült át végleg a reformok oldalára, s ehhez a miskolci írócsoport adott neki segítséget, bátorítást. Tartalmas, kitűnő írása jelent meg októberben a *Kilátó*-ban.

– *Őn ekkoriban a Hazafias Népfrontban dolgozott.*

– Igen. Akkoriban volt, 1956 nyarán, hogy a Hazafias Népfrontot összevonták a nőszövetséggel és egyéb szervezetekkel, Magyar-Szovjet Baráti Társasággal stb. Nekem, mint régi népfrontosnak nem volt ínyemre a dolog, egyrészt mert felhígulást láttam benne, másrészt

pedig azért, mert a népfronthoz csapódott szervezetekben, különösen az MNDSZ-ben³⁸⁰ voltak elég – hogy is mondjam – túlzó baloldaliak. Velük kapcsolatban nem csak a politikai keménységük, vonalasságuk jelentett problémát, hanem sok esetben a műveletlenségük is. Jellemző például, hogy már a Kádár-korszakban egy tanácsülésen egyikük engem is le akart járatni, felpanaszolta, hogy utoljára én szoltam hozzá az 1956 előtti miskolci kulturális vitához,³⁸¹ és hogy igazolja hibás nézeteimet, hosszú idézetekkel szolgált. Csak az volt a baj, hogy nem az én cikkemből idézett, hanem a *Művelt Nép* címdalán megjelent másik írásból. Szerencsémre nagyon nevetségesse vált ezzel a hozzászólásával. Jellemző történet volt Bod Andorra, a HNF városi titkárára, hogy amikor jöttek a nőszövetségből a népfront vezetőségébe az új emberek, mindenkivel tegeződtek. Pártvonalon nyilván megszokták a tegeződést, kezdték Andort is tegezni. Andornak ez nem tetszett, ahogy az „elvtársak” egymással bizalmaskodnak, egyszer azt mondta nekik, idefigyeljenek, nálunk vagy az ágyban vagy csak koccintás után tegeződnek. Hát ezzel a beszólással sem lett nagyon népszerű. Állítom, a népfrontban ezek a személyes konfliktusai vezettek ahhoz, hogy Bodot is perbe fogták a Nemzeti Bizottság vezetőinek perében.

– *Ön is ott volt?*

– Tanúként engem is beidézték. Mondtam is a bíróságnak, hogy csak nem képzelik, hogy az az ember, aki tolmácsként közreműködött április 4-én és november 7-én a színházban rendezett ünnepségeken, „ellenforradalmár” lehet. Papp Laci feleségének a kérésére is elmentem tanúskodni, jó egy órás szócsatát vívtam az ügyésszel. Jórészt ennek lett a következménye, hogy nem jelöltek országgyűlési képviselőnek a következő választások alkalmával 1958-ban. Bihari Sándorról is próbáltam győzködni ellenlábasait, hogy mindaz, amit ők elmondtak 1956-ban, nem „ellenforradalmi” megnyilvánulások. Mint tudjuk, sikertelenül. Bod Andort egyébként rendkívül alapos, komoly embernek ismertem meg. Kényes volt például a beszédben, írásművekben ejtett magyartalanságokra is, folyton kijavította az embert. Egy alkalommal a *Széphalom* szerkesztőségében tartottunk szerkesztőségi ülést, ahol mindenki felolvasott a műveiből, legtöbbször saját verseiből. Bihari Sanyi is behozott egy verset, felolvasta, mondták, milyen jó, ezt le kell közölni, ki írta? Mondta Bihari, hogy Illyés Gyula. Bod Andor volt az egyetlen, aki „nem vette a lapot”, nem tartotta humorosnak Bihari viccelődését, határozottan mondta neki, hogy ilyet többé ne csináljon. Szóval ilyen volt a légkör, amiben megfogant Sándor írása. Amikor valami díjjal (azt hiszem, talán Szabó Lőrinc díjjal) kitüntették később, mondtam is neki, hogy látod, az idő csak igazságot szolgáltat előbb-utóbb.

– *Milyen események előzték meg az 1956-os forradalmat az ön életében?*

– Földvári Rudolf 1956 július végén az országgyűlésben nagy beszédben mutatott rá az észak-borsodi iparvidék elmaradott szociális, közegészségügyi, kulturális stb. helyzetére. Amikor 1956 novemberében munkástanácsi vezető lett, lényegében csak a korábbi országgyűlési beszédében elmondottakból formálta meg a munkástanács programját. 1956. október 14-én a népfront égisze alatt tartottuk meg a volt koalíciós pártok találkozóját a megyei tanács épületében. Ez abban az időben óriási dolognak számított.

– *Mondhatjuk, hogy ez a találkozó már valami módon megelőlegezte Nagy Imrének azt az október végi bejelentését, amelyben a koalíciós kormányzáshoz való visszatérését hirdette meg?*

– Feltétlenül. Volt, aki azt mondta, a földosztó miniszter vegyen részt a közéletben. Igen, azt hiszem, ez a találkozó valóban tükrözte azt a szándékot, hogy felkeressük az embereinket, megtaláljuk mindazokat, akik a nép sorsának javítása érdekében hajlandóak az összefogásra, függetlenül az egykori párt-hovatartozásuktól. Azután ezeknek a volt kisgazdák-

³⁸⁰ MNDSZ = Magyar Nők Demokratikus Szövetsége.

³⁸¹ Hegyi Imre *Vezetők Borsodban* című cikkéről van szó, mely a *Művelt Nép* október 21-i számában jelent meg.

nak, szocdemeknek stb. erkölcsi elégtételt is kellett nyújtani a sok meghurcolásért. Gondolja el, volt közöttük, akit 3 hold földjével együtt is kuláklístára tettek,³⁸² helyi kiskirályok hurcolták meg őket stb. Felszínre akartuk hozni az alkotó kedvű, együttműködésre kész embereket. Ezt a szándékot tükrözte a Bajcsy-Zsilinszky emléktáblával kapcsolatos tevékenységünk is. 1943. szeptember 12-én a miskolci Korona Szállóban tartott gyűlésen Bajcsy-Zsilinszky határozottan követelte a háborúból való kilépést, és Pártay Tivadarék közbenjárására 1945-ben erről egy emléktáblát állítottak az épület falára. Rákosi országlása idején ez aztán eltűnt onnan. Amikor 1956 október közepén találkoztunk, elhatároztuk az emléktábla újbóli elhelyezését.³⁸³ (Azután persze nem sokminden lett ebből. 1974-ben, gondoltam újra megpróbálom, elmentem Bodnár Ferenc akkori első titkárhoz, kértem a segítségét az emléktábla ügyében, a szöveget is én fogalmaztam, és az akciónk sikeresnek is bizonyult.)

– *Alkalmas szervezetnek látszott a népfront arra, hogy megoldják a valódi problémákat?*

– 1956 őszén feltétlenül úgy tűnt. Október 23-án például azért nem lehettem itt Miskolcon (és hagytam ki nagy bánatomra a Szabó Lőrinc-estet), mert a népfrontnak volt egy mezőgazdasági bizottsága és annak az ülésén vettem részt Pesten. Akkor már kendőzetlenül beszélünk a mezőgazdaság súlyos helyzetéről, a reformok szükségességéről stb.³⁸⁴ A termelési kedv fellendítéséről, almáskertek telepítésének fontosságáról beszélgettünk, s igyekeztünk a lehetőségek maximumát kihasználva érdemi lépéseket kezdeményezni.

– *Aznap haza is jött Miskolcra?*

– Nem, sajnos a közlekedés akadozása miatt nem tudtam. A sógoroméknál maradtam egy napot Pesten, ő hivatásos katonatisztként dolgozott, egy laktanya melléképületében lakott, így szemtanúja lehettem az orosz csapatok mozgásának is. De így láthattam legalább a Sztálin-szobor ledöntését is a Damjanich-utca irányából. Szóval másnap tudtam hazajönni, s meg kell jegyeznem, hogy bőven volt akkor, ami foglalkoztassa az embereket. Mégis nagyon sokan emlegették a Szabó Lőrinc-estet, hogy milyen fantasztikus hangulat volt stb. Ezt is Bihari Sanyi szervezte, mint tudjuk, Földvári pedig a legmesszebbmenőig támogatta az elképzeléseit. Egyébként Földvári Rudolfról úgy gondolom, nagyon komoly szerepe volt abban, hogy többé-kevésbé konszolidált viszonyok jellemezték október végén Miskolcot. A lincselések, az utcai „népítéletek” nagyon elkeserítettek, hiszen jól emlékeztem 1946-ra, akkor is volt lincselés, azt akkor antiszemita pogromnak mondták. Ennek ellenére 1956-ban viszonylag rövid idő alatt sikerült lecsendesíteni az indulatokat, s ebben Földvári szervezőkészségének, korábbi tevékenységének is komoly szerepe volt.

– *Őn a régi Nemzeti Parasztpárt oszlopos tagja volt. Amikor október végén újjáalakultak a pártok, köztük a Petőfi Párt, akkor elsők között Miskolcon is létrejöttek az új, demokratikus pártszervezetek.*

– Miskolcon nem alakult Petőfi Párt.³⁸⁵ A mi embereink azt mondták, hogy mi a Nemzeti Parasztpártba léptünk be, annak a tagjai is vagyunk. Az idő rövidsége aztán nem tette lehe-

³⁸² Utalás Bazsó Károly kistokaji kertészre, a Magkereskedelmi Vállalat volt vezérigazgatójára, a tsz megszervezőjére. 1956-ban rehabilitálták, de az általa alapított termelőszövetkezetbe nem akarták visszavenni. De ugyanígy járt Léhi Zoltán kiskisgazda politikus stb. is. Erről Hegyi Imre beszélt az október 14-i találkozón. *Északmagyarország*, 1956. október 16. 2. p.

³⁸³ Az *Északmagyarország* tudósítása szerint a találkozón Németh Imre, volt kiskisgazdapárti politikus javasolta ezt Földvári Rudolf helyeslésétől, támogatásától kísérve. Uo.

³⁸⁴ Megjegyezzük, október 17-én került sor a Petőfi Kör ún. Kertmagyarország-vitájára. A mezőgazdaság korszerűsítésével foglalkozó vitaesten Tildy Zoltán is hozzászólt.

³⁸⁵ Az újjászerveződő Nemzeti Parasztpárt ideiglenes irodája a Városház tér 5. sz. első emeletén volt, de már novemberben visszakapta a párt régi, Szemere u. 9. sz. alatti irodáját. Az előkészítő intézkedésekre három tagú bizottságot választottak Kun György elnök, Erdélyi László alelnök és Éber József városi titkár személyében, és megkezdtek saját lapjuk, az *Északi Szabad Szó* kiadásának előkészületeit is. Minderről Hegyi Imre, a szervezés motorja október 31-én tájékoztatta Szabó Pál író-teléfonozt. Ld. erről: *Északmagyarország*, 1956. november 1. 3. p. (IZSÁK et. al., 1996. 191. p.)

tővé ennek a tisztázását. A párt helyi szervezetének megalakulása egyébként úgy történt, hogy beszéltem telefonon Szabó Pállal, ő mondta, hogy Pesten újjáalakultak. Csorba Barna barátom, szintén volt népi kollégista kérdezte tőlem, hogy leírhatom a másnapi Észak-ban, hogy újjáalakulunk. Mondtam, írad. Nem sokmindent tudtunk tenni ez alatt a pár nap alatt, épp csak rendezni próbáltuk sorainkat. Aszalón Lengyel István barátom komoly szervezőmunkát kezdett a parasztpárt érdekében. Jellemző volt, hogy 56 után a tulajdon nagybátyja jelentette fel, akit én a parasztpártból 1949-ben éppen a szélsőjobboldali megnyilatkozásai miatt akartam kizárni. Az ötvenes évek végén, a hatvanas évek elején pedig MSZMP-titkárként tette ismertté a nevét, a népfront megyebizottsági ülésén a lenini hármasszóról tartott szónoklatot, amit – megint csak jellemző módon – a pártbizottság ideológiai titkára „tett helyre”, mint időszerűtlen felfogást. Lengyel Pista mondta nekem a tárgyalása szünetében, hogy Imre bátyám, ezek felakasztanak engem. Ott is tanúskodnom kellett, elmondtam, hogy a nagybátyja jelentette fel, ami szégyenletes dolog az én szememben, különösen falusi emberek esetében, akik tudják, hogy ezért kiközösítés jár stb. Bihari Sanyi mesélte később, hogy mennyire lelkes volt Lengyel Pista, amikor „csak” 16 évre ítélték, ahhoz képest, amire számított.

– *Borsod, Abaúj, Zemplén, Gömör megyék kapcsán sokat beszélünk az ötvenes évek vonatkozásában az iparosításról, iparvidékekről. Milyen volt ekkor itt a mezőgazdaság, a falvak helyzete?*

– Én Bogácsról származom, a dél-borsodi régióból, a szomszéd községekről elég csak Szabó Zoltán *A tardi helyzet* című munkájára utalnom. Ami a parasztság megélhetését, életszínvonalát illeti, az 1950-es évek elejéig sokminden változott ott. Szintén a térség szülötte Cserépfalvi Imre (Cserépfalván született, eredetileg Deutsch Imreként), akinek Kovács Imre mutatott be még annak idején. A Dél-Borsod mellett két térséget jártam be alaposabban, a Bodroghözt és a Cserehátot, Abaúj nyugati járásait. Én kezdettől a földreform mellett álltam, s nem felejttem el, hogy a földosztás milyen erős termelési kedvet, életkedvet hozott a parasztságnak. Lemérhettük ezt azon is, hogy nagyon megerősödtek a parasztpárt helyi szervezetei, például a Bodroghözben. 1956-ban például jellemezte a parasztság életkedvét, hogy ekkoriban kezdtek almásokat telepíteni, mintegy a szabolcsi almáskertek folytatásaként, felismerték a benne rejlő értékesítési stb. lehetőségeket. A tsz-szervezés „lazítása” Nagy Imre idején fellendítette ezt a kedvet, melynek kihatásai az 1960-as években is érződtek. Amikor az 1950-es évek elején beindult a nagyfokú iparosítás, rendkívül kedvezőtlenül érintette a borsodi parasztságot. Képzeld el például a jelszót: 300 ezer lakosú Miskolc! Volt például egy pártbizottsági ismerősöm, mondtam neki, hogy János, hogy fogtok ti ennyi embernek lakást építeni, mire kérdőre vont, hogy már én sem hiszek, bizalmatlan vagyok. Mondtam, nem erről van szó, hanem arról, hogy reálisan gondolkodom, még ha sok autóbust készítenek, elhiszem, hogy azok behozzák az embereket, de a lakás, az más. Végül úgy alakultak a dolgok, hogy rengetegen beköltöztek így-úgy Miskolcra, és otthagyták a földet. De nem művelték azt az ingázók sem. Szomorú volt látni, hogy a parasztság egyik része menekült a földtől, a másik része is csak mindenféle trükkökkel maradhatott meg mellette. A mezőgazdasági termelés drasztikusan visszaesett, a parasztság jelentős rétegei tönkrementek. 1953-ig ez sok tragédiához vezetett. Egy szívbe markoló élmény máig él az emlékezetemben: Bogácsra jártam az édesanyámnál, és láttam, ahogy a falusi bolt előtt hosszú sorokban álltak az emberek kenyérért. Ilyet korábban faluhelyen soha nem lehetett látni. Mondta is édesanyám, hogy ne szólj már semmit sem erről. Vagy gondoljuk el, hogy Zádorfalván 800 holdas állami tartalékterület képződött! Mondtam is a tanácselnöknek, hogy maga most tanácselnök vagy tsz-elnök tulajdonképpen? Még az volt a szerencséje, hogy dél-borsodiak, pl. Bükkzsércről oda jártak csépelni. De mennyi volt ilyen körülmények között az átlagtermés? 2-3 mázsa, elképesztően alacsony. A gömöri parasztság megpróbáltatásairól írtam is akkor a *Széphalom*-ba. De szörnyű tragédiákat okoztak a begyűjtési rendeletek is. Egy alkalommal egy parasztemberrel beszélgettem,

meghallotta a dobszót, azt mondja, majd mindjárt folytatjuk a beszélgetést, mert most dobolnak a beszolgáltatásra, sietnem kell. Akkor is elképesztett ennek az embernek a megfélemlíthetősége. Azután a beszolgáltatás találékonnyá is tette a parasztokat. Egy helyen például parasztpárti ismerősöm látott vendégül, együtt élt egy nagy család, mégis láttam, külön háztartást vezetnek, külön is étkeztek. Azt mondja azért, mert így kedvezőbben jönnek ki a begyűjtési rendeletek nyomán. Összességében szomorú volt, hogy családok mentek tönkre, emberi kapcsolatok romlottak meg. Mindezen Nagy Imre 1953-as kormányprogramja érezhető változásokat, fellendülést hozott. Összességében azt gondolom, hogy lehetett volna nagyobb önállóságot adni a magyar parasztságnak, a szövetkezeti autonómia alapján szerveződő érdekképviselők megállták volna a helyüket, eredményes termelőmunkát folytathattak volna, megtartották volna jó életszínvonalon a falusi népességet. Ma is úgy érzem, az idő a közösségi, szövetkezeti termelést igazolta. Nem tehetjük meg nem történtté az elmúlt 40-50 évet, mert ha megpróbáljuk, ezt a népet nézzük le.

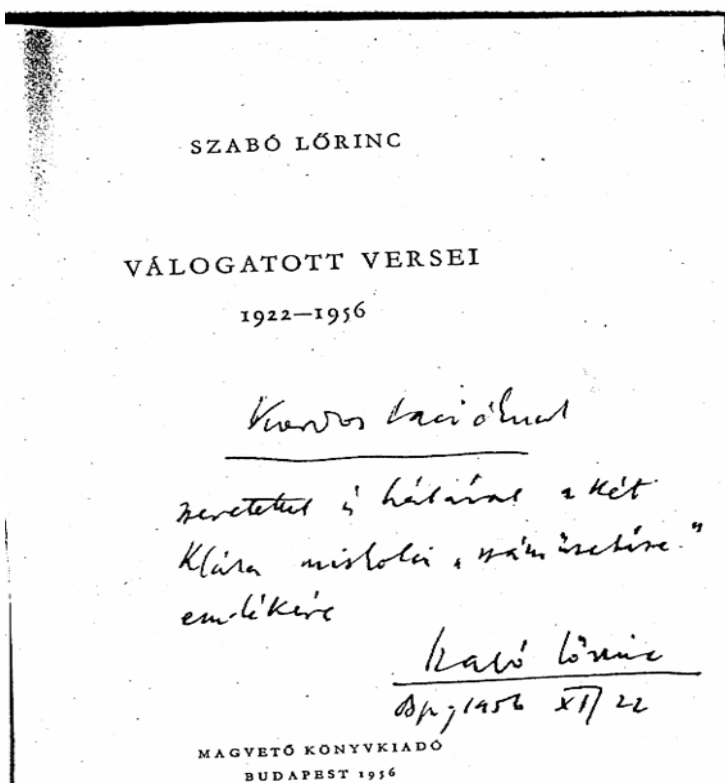
– *Végül egy pillanatra visszakanyarodnék a miskolci írócsoporthoz. Mondhatjuk, hogy Bihari, Szekrényesi és a többi meghatározó személyiség a népi írók közé tartoztak? Hiszen többségük faluról származott, de Miskolc, az iparosodott nagyváros légköre tette őket értelmiségiekké.*

– Igen, azt hiszem, ez pontos meghatározás. Két fogalmat szeretnék velük kapcsolatban rögzíteni. Az egyik a „népi írók” megnevezés, a másik a baloldal. Mindig is baloldalinak tartottam magamat, sosem tudtam volna konzervatív lenni. Azt hiszem, ez a bizonyos „népi baloldal” meghatározó szerepet játszott a magyar progresszió 20. századi történetében, az 1956-os forradalom eszmei előkészítésében és megvalósításában. Úgy gondolom, hogy Budapesten és vidéken a népiek a józan szellemet, a magyar értelmiség haladó hagyományainak folytatását képviselték. A harmincas évek nagy nemzedéke után az ötvenes évek elején jelentkezett egy új, népi generáció, gondoljunk csak a már említett Kónya Lajosra, Kuczka Péterre, Urbán Ernőre, Szeberényi Lehelre és másokra. Ebbe a vonulatba illeszkedett Miskolcon Bihari Sándorék tevékenysége.

– *Köszönöm a beszélgetést!*

– *Hogyan tetszik emlékezni rá, hogyan keletkezett az ötlet, hogy Szabó Lőrincet és Illyés Gyulát egy ilyen szerzői estre Miskolcra hívják?*

– 1956 nyarán – kora őszén pezsgő szellemi élet folyt Miskolcon. Én is kulturális területen tevékenykedtem, mert a Nevelők Háza, ahol dolgoztam, a Pedagógus Szakszervezet székházaként működött. Az intézmény a Déryné u. 3. sz. alatt volt a színház mellett, ma a Színház-történeti Múzeum található az épületben. A tanítók, tanárok között „felkapott” helynek számított, rengeteg programot szerveztünk, találkozási lehetőséget biztosítottunk stb. A Nevelők Házának én voltam az igazgatója, ott működött a szakszervezet is, a megyei és a városi szervezet, ami a tanítók, tanárok közművelődését, kulturális életét szervezte, irányította. Ez utóbbinak voltam tulajdonképp a vezetője. Ilyen minőségben a város kulturális életében, folyamataiban jártasnak számítottam. Úgy emlékszem, hogy volt egy szellemi kör, melynek tagjai többségében humán értelmiségiekből kerültek ki, ahogy Budapesten is az írók köré tömörültek. Miskolcon is zömmel irodalommal, történelemmel foglalkozók szerve-

Szabó Lőrinc dedikációja Kordos Lászlóéknak³⁸⁷

kedtek, akik számára a valódi irodalmi értéket Illyés Gyula, Szabó Lőrinc, Németh László stb. jelentette, s tudva lévő, hogy például Szabó Lőrinc mennyire mellőzött költő volt. Miskolcon talán nem is járt a háború után egyszer sem. Az értelmiségiek, az általuk megmozgatott szervezetek összefogtak, ahogy az a meghívón is látszik.

– *Milyen várakozással fogadták Szabó Lőrinc érkezését?*

– Nagyon nagy várakozás előzte meg a rendezvényt.

– *Emlékei szerint hogyan fogadta a pártbizottság az estet?*

– Az ő hozzáállásuk, különösen Földvári Rudolf első titkáráé nagyon pozitív volt. 1956 nyarán már minden területen dolgoztak olyanok, akik valami mást, valami jobbat, újítást, nyitást szerettek volna megvalósítani. Nem rendszerváltást akartak persze, hanem csak valami mást, mint amit addig ismertek. A pártbizottság engedélyéhez és támogatásához nagyban hozzájárult, hogy ekkor már Budapesten is régóta cikkeztek bizonyos dolgokról, reformokról, egyre merészebbek lettek, s „fentről” nem mertek nemet mondani egy ilyen kezdeményezésre. A Budapestről érkező politikai, irodalmi események hírei pedig termékeny talajba hullottak Miskolcon.

³⁸⁶ Készítette: Fazekas Csaba 2000. július 15-én, Miskolcon (Szerkesztett változat.)

³⁸⁷ Kordos Lászlóné tulajdonában. A dedikáció szövege: „Kordos Laciéknak szeretettel és hálával a két Klára miskolci »száműzetése« emlékére. Szabó Lőrinc. Bp.; 1956. XI/22.”

– *Amikor október 23-án megérkeztek Szabó Lőrinc és Illyés Gyula a családtagjaikkal, jelen tetszett lenni?*

– A tanácsházán a részükre adott fogadáson nem voltam ott, csak a férjem, Kordos László. Én csak magára az előadásra mentem el. Akkoriban amúgy is rengeteg ilyen irodalmi esemény lebonyolításában vettem részt, s óriási élmény volt számomra, hogy itt láthatom ezt a két embert, nemcsak mint költőóriásokat, hanem mint barátokat is. Az egész hangulatára emlékszem, meg persze arra, hogy óriási sikert arattak, nem csak azzal, amit mondtak, hanem már a pusztán megjelenésükkel is. Tényleg nagy élmény volt látni ezt a két embert, ahogy egymást támogatták jóban-rosszban.

– *Mi történt az est után?*

– Az Erzsébet térnél lévő Avas szállóban voltak elszállásolva. Amikor minden beszélgetés véget ért, akkor már a rádió esti hírei közölték a budapesti eseményeket, a felvonulást stb. Azután itt tartózkodtak még akkor is, amikor Miskolcon is felvonulás kezdődött. Aznap Illyés Gyula és Szabó Lőrinc visszamentek a fővárosba, Flóra asszony még korábban. Szabó Lőrinc felesége és lánya úgy döntöttek, hogy nem szívesen maradnak a főutcán lévő szállodában, ezért biztonságosabb helyre akarták vinni őket. Nem is tudom már, hogy ki nek jutott eszébe, talán Bod Bandinak, nem tudom, hogy jöjjenek oda a Nevelők Házába. Ott működött egy klub is, egy nagyobb teremmel (előadásokat is tartottak ott), igazán alkalmasnak látszott arra, hogy az őket fogadó értelmiségiekkel, barátaikkal találkozzanak, beszélgessenek, egy szóval jó helyen legyenek. A Nevelők Házának az udvar felé eső részén volt a mi lakásunk, ott szállásoltuk el a két Klárát egy szép nagy szobában, amelyet hosszú folyosó választott el az épület többi részétől.

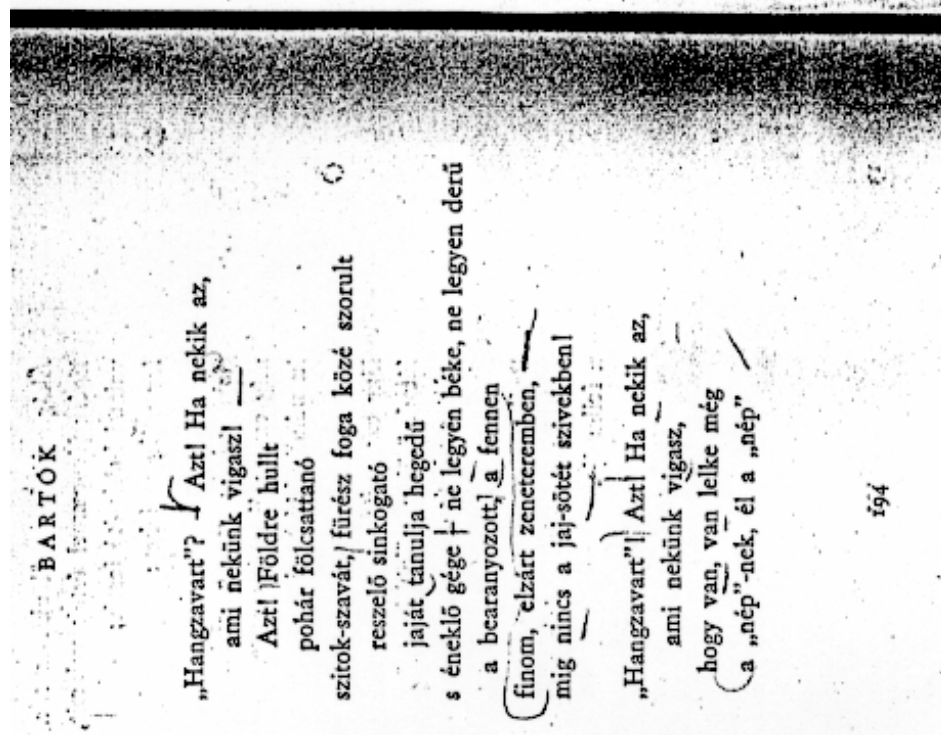
– *Pontosan meddig maradt a két asszony Miskolcon?*

– Egész pontosan nem emlékszem a napra, amikor elmentek, november vége felé volt, akkor, amikor már Budapesten is rendeződtek a viszonyok, működött a közlekedés stb.

– *A két Klára mivel töltötte az időt a kényszerpihenő alatt?*

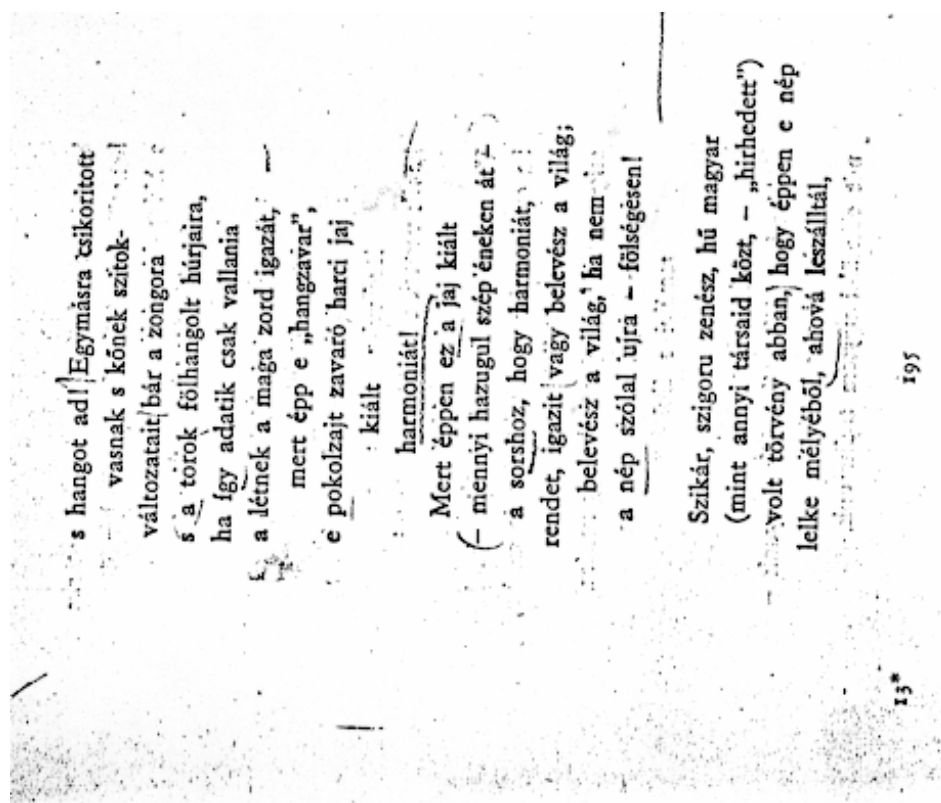
– Hadd kezdjem azzal, hogy mindketten nagyon szívélyesek, kedvesek, barátiak voltak. Lépten-nyomon éreztették velünk, hogy nem akarnak a terhünkre lenni. Lényegében azt is mondhatnám, jól érezték magukat, csak a Szabó Lőrincért érzett folytonos aggodás árnyékolta be az itt töltött napjaikat, mindig emlegették, hogy hol lehet, mit csinál most stb. Minden nap folytonosan látogatóik is jöttek egyébként, több értelmiségi, képzőművész, író jött hozzájuk, érdeklődtek a hogylétük felől, tájékoztatták őket mindarról, amiről értesültek. Egyébként is szinte mindig be volt kapcsolva a rádió, várták az újabb bejelentéseket. Azután gyakran kimozdultunk, például ebédelni mindig az Avasba mentünk, de volt, hogy hozattunk ebédet. A szakszervezetnek számos alkalmazottja dolgozott ott, sokan szívesen segítettek Szabó Lőrinc családtagjainak vendégül látásában. Október végén tele voltak reménységgel, de egyszer megjegyezték – utalva egyes negatív jelenségekre, például az utcai erőszakra –, hogy nem teljesen ezt várták a forradalomtól, de alapvetően pozitívan, érdeklődve várták az újabb híreket. Gáborjáni Klára a forradalom napjaiban egyébként gyakran elment, ugyanis Lillafüreden üzembe helyezték a rádióállomást, és tevékeny részt vett a szabad rádió irodalmi műsorainak összeállításában, verseket mondott stb. De a művésznőnek mindezek után arra is volt még gondja, hogy esténként mesét mondjon a kislányoknak, Lacinak, aki nagyon élvezte az előadásmódját. Egy szóval nagyon kedves társaságot jelentettek nekünk a forradalom napjaiban.

– *Köszönöm a beszélgetést!*

Illyés Gyula Bartók című verse az 1956-ban megjelent Kézfogások című kötetből, Gáborjáni Klára bejegyzéseivel, ahogyan a miskolci rádióban felolvasta a forradalom napjaiban³⁸⁸

³⁸⁸ Kordos Lászlóné tulajdonában.

Kovács Ferenc és Kovács Ferencné visszaemlékezése (2000)³⁸⁹

– *Őriznek-e személyes emlékeket Szabó Lőrinc miskolci előadójáról?*

Kovács Ferencné: – Én negyedik gimnazista voltam 1956-ban, nagyon szerettem az irodalmat, akkor a Vámos Ilonka Gimnáziumba jártam. Igyekeztem mindenfajta irodalmi eseményre elmenni, ezeken részt venni. Erre a Szabó Lőrinc estre is nagy érdeklődéssel mentem el. Pedig nem nagyon ismertük, ismerhettük a műveit, hiszen iskolában sem volt szabad róla tanítani stb. A teremre például ma is világosan emlékszem. A régi gazdakörben, ott, ahol most a bábszínház működik. A terem teljesen tele volt, annyira, hogy abban a teremben még soha annyi embert nem láttam. A színpadhoz képest a bal oldalon ültem, talán a negyedik sorban. Az osztálytársaimmal mentem el. Két mozzanat ragadta meg különösen a figyelmemet, az egyik az, hogy amikor Szabó Lőrinc kezdte felolvasni a verseit, akkor rajta volt a szemüvege, de mégsem tudta jól elkezdni az olvasást, és akkor azt mondta, hogy az olvasószemüvegét a szállodában felejtette, így ezzel nem tud olvasni. Valaki elszaladt a szemüvegéért, s így már tudta a felolvasást folytatni, amikor megkapta a szemüveget. Nem is tudom, miért ragadt meg az emlékezetemben ez a kis epizód, valószínűleg azért, mert az jutott eszembe, hogy ilyen nagy embereknek, ilyen komoly költőknek is mennyire emberi gesztusai, megnyilvánulásai vannak. A másik dolog, amire nagyon jól emlékszem, az, ahogy Gáborjáni Klára Szabó Lőrinc verseit mondta. Nagyon őszinte, szuggesztív előadásban jelenítette meg apja műveit, egy hallgató sem tudta kivonni magát a hatása alól.

Kovács Ferenc és felesége³⁹⁰

– *Milyen verseket mondott Gáborjáni Klára?*

Kovács Ferencné: – Mindre pontosan nem emlékszem, de több Lóci és Kisklára-verset is mondott. Különösen hatottak ránk ezek a versek, mert akkor még nem voltak annyira ismertek, mint manapság, Szabó Lőrinctől a szélesebb olvasóközönsége ezeket a verseket talán kevésbé ismerte.

– *Hogyan ért véget ez az est, tetszik rá emlékezni?*

Kovács Ferencné: – Nagyon fellelkesítettek valamennyiünket az elhangzottak, őszinte örömet éreztünk, akik ott lehettünk. Ráadásul arra az estére még hangversenyjegyünk is volt.

Kovács Ferenc: – Irénkével már akkor ismertük egymást, és úgy beszéltük meg, hogy a hangversenyen találkozunk. Jandó Jenő zongoraversenyre került sor a Zenepalotában, ott is hatalmas tömeg gyűlt össze, azt hiszem, a két rendezvény látogatottsága tükrözte a miskolci kulturális események iránti fogékonyságát.

Kovács Ferencné: – Akkor már mindenki nagyon izgatott állapotban társalgott, érezni lehetett a feszültséget, és a zongoraest szünetében hallottuk a hírt, hogy Budapesten ledön-

³⁸⁹ Készítette: Fazekas Csaba 2000. július 15-én, Miskolcon (Szerkesztett változat.)

³⁹⁰ Készítette: Fazekas Csaba.

tötték a Sztálin-szobrot, szájról szájra járt a híre és valamennyien nagyon örültünk. Arra is emlékszem, hogy az általános lelkesedés hatására Jandó Jenő műsoron kívül eljátszotta a Rákóczi-indulót. Óriási tapsot kapott.

– *Nem volt önökben semmi félelem az esetleges következményektől?*

Kovács Ferencné: – Érdekes dolog, de mi akkor semmi ilyesmit nem éreztünk, persze nagyon fiatalok is voltunk. Az iskolában sem folyt pár napig a tanítás, inkább csoportos beszélgetések alakultak ki a tanárokkal, Sárközi Andor igazgatóval, akire szívesen emlékszem vissza, jó kapcsolatban állt a diákokkal. Mondták, hogy ne menjünk a tüntetőkkel, féltettek bennünket. Hívták a gyári munkások a felvonulásra a középiskolásokat is, de a tanáraink nem engedtek el minket. Pár nappal később, amikor a lincselések történtek, már tanítás sem volt. Pont akkor jöttem be villamossal a belvárosba egy barátnőmhöz (kint lakunk akkor az üveggyárnál), és a villamos megállt a Zenepalotánál, éppen akkor húzták fel annak a megölt ávosnak az élettelen tetemét a szovjet emlékműre. Szörnyű látvány volt, a villamos ablakánál úgy éreztem, mintha egy páholyból néztem volna az eseményeket, s megértettem a babitsi gondolatot, hogy a forradalom nemcsak a szépet, a nemeset, hanem az alantas indulatokat is felszínre hozza. Érdekes, mennyire más reakciókat is kiváltott ez az emberekből. A villamoson egy fiatalasszony például azt mondta a kisfiának: nézz csak oda, most akasztják ott a bácsit, mintha valami hétköznapi látványosság lett volna. A szovjetek bevonulásáról már nincsenek is személyes élményeim, mert akkor már nem jöttem be a városba.

Kovács Ferenc: – A Borsodi Nyomdánál lelőttek egy orosz katonát, sokáig egy emléktábla is volt a helyén, nem tudom, mikor tüntethették el onnan, talán már a rendszerváltás előtt.³⁹¹ Egyébként Galánffy Lajos zeneiskolai tanár vállalt még jelentős politikai szerepet 1956-ban, a forradalomban. Magam is láttam, hogy az egyetemi nagygyűlésen szónokolt a tömeghez. A zeneiskolások szervezetteren ki is vonultak erre a gyűlésre. Nagy transzparenst is csináltak, azt vitték kifelé. Ott voltam én is, sok követelésre ma is emlékszem, például a magyar urán-kérdéssel, a szovjet csapatok kivonásával stb. kapcsolatban, Nagy Attila szavalt.

– *Visszatérve Szabó Lőrinc utolsó nyilvános fellépésére, érdekelné, hogy a későbbi tanári pályafutásában szerepet játszottak-e személyes élményei, beszélt-e a diákjainak erről például?*

Kovács Ferencné: – Igen, feltétlenül. Ebben persze szerepet játszott az is, hogy anyósomnak Szabó Lőrinc költészete volt talán a legnagyobb szenvedélye, levelezett is sokat vele illetve emlékének ápolásával kapcsolatban. Később mi voltunk egy Zimonyi Zoltán nevű tanárral, a múzeum irodalomtörténeti gyűjteményének kezelőjével, aki rengeteg jó dolgot tett Miskolc irodalmi életében, szóval vele próbáltuk a megyei irodalomtörténeti társaság keretein belül ápolni Szabó Lőrinc emlékét, például a szülőházát is felkerestük a bontás napjaiban. Az irodalom szakkörös diákjaim is jelen voltak akkor, valamikor az 1970-es évek végén. Pedig akkoriban nem számított éppen divatos dolognak Szabó Lőrinc emlékét ápolni, sokan nem kedvelték őt a város politikai és kulturális elitjéből. Azt hiszem, különösen egy egyébként jó tollú és befolyásos újságíró számára voltak ellenszenvesek Szabó Lőrinc nézetei is, amelyeknek a harmincas években hangot adott.

³⁹¹ Az esetre december 10-én került sor, amikor a miskolciak a megyei munkástanács feloszlata ellen tiltakoztak, s a Borsodi Nyomda Széchenyi u. 103. sz. alatti üzemében lefoglalták és meg akarták semmisíteni az *Északmagyarország* másnapi számait. (Olyannyira megrongálták a nyomda berendezéseit, hogy a megyei pártlap megjelentetéséhez is egy darabig Csehszlovákiától kellett segítséget kérni.) A kivezényelt szovjet alakulatok előbb barátkozni kezdtek a tüntetőkkel, majd ellenük fordultak. A szovjet katoná (Kasziparov Kurszán) halála a „villanyrendőrnél” kibontakozott lövöldözésben következett be. Ld. erről pl. BALÁS, 1990. 65. p. Az incidensnek öt halálos áldozata és 14 sebesültje volt. Az ekkor kitört utcai zavargásoknak lett a következménye az Avasi kilátó pusztulása is.

Kovács Ferenc: – Mások is úgy gondolták, hogy nemigen van rá szüksége az akkori irodalmi életnek. Országosan is háttérbe szorították, nemcsak a szülővárosa közéletében.

Kovács Ferencné: – Egyszer Zimonyi Zoltánnal mentünk el Deme Lászlóhoz, a pártbizottság illetékeséhez (ideológiai titkárához) és kértük, hogy hadd ápolhassuk Miskolcon is Szabó Lőrinc emlékét. Érdekes módon, a hetvenes évek vége felé már mintha enyhültek volna a körülmények, „Deme elvtárs” valami olyasmit mondott, hogy jó, rendben, óvatosan hozzákezdhetünk. Zimonyi Zoltán egyébként remekül tudott kapcsolatokat létesíteni, az ő szorgalmas tanácsai közbenjárásának köszönhető az a kis emléktábla is, mely ma a szülőház közeli lakótelepen, a Szabó Lőrinc sétányon áll. Az emléktábla-ügy után vetettük fel a szobor ügyét is.³⁹²

– *Pontosan hogyan?*

Kovács Ferenc: – Ha időrendi sorrendben nézem, édesanyám, Kovács Ferencné Fábry Róza Julianna rögtön az 1956-os események után írt Szabó Lőrincnek, amire a költő válaszolt is december 15-én. Később kaptam felkérést, hogy örökítem meg Szabó Lőrinc szülőházát fényképeken, amíg le nem bontják. Édesanyám sok író, értelmiségit megkeresett, próbált kapcsolatokat teremteni egy méltó miskolci Szabó Lőrinc-emlékhely kialakítása érdekében. Tok Miklós volt akkor a tanács művelődési osztályának vezetője, majd elnökhelyettes lett. Édesanyám többször is levélben kereste meg, hogy tegye lehetővé a tanács az emlékműállítást, de felvette a kapcsolatot Borsos Miklós szobrászművésszel is, levele a művész válaszolt. Leírta, hogy tulajdonképp megvannak a szobor mintái, nem túl nagy anyagi ráfordítással kivitelezhető is volna az emlékmű. Erre válaszolt Tok Miklós úgy, ahogy, az a gyanúm, hogy akkor, 1977-ben még ő is inkább óvatos akart lenni Szabó Lőrincel kapcsolatban.

Kovács Ferencné: – Anyósom elsősorban leveleket írt, én pedig személyesen is jól ismertem a tanács apparátust. Én azt szerettem volna, hogy olyan szobra legyen Miskolcon Szabó Lőrincnek, amit mindenki jól láthat, szóval valami forgalmas, jól látható helyre kerüljön. A művelődési osztályon Sír László és Benkő Albertné (egyébként jó barátaim) azt mondták, hogy ez olyan kicsi szobor, csak egy fej, hogy valami „intim”, bensőségebb, kisebb térbe elhelyezve érvényesül igazán. Amikor velük beszéltem, akkor is az volt az érzésem, hogy nem nagyon akarja a város vezetése, hogy nagyobb, látványosabb emléke legyen a költőnek a városban. Először a színház melletti kis téren állították fel Borsos Miklós szobrát, majd később került a Szabó Lőrinc Városi Könyvtár épülete elé. (Tényleg „intim” térbe került.) Amikor megtudtam a tanácson ezt a megoldást, nagyon bántott, amit láttak is rajtam, s azzal próbáltak vigasztalni, hogy lesz majd egy szoborpark Miskolcon, ott méltó helyet kap majd Szabó Lőrinc is. Ha a szo-

Kovács Ferencné 1970-ben, a Szabó Lőrinc-szülőház lebontása előtt³⁹³

³⁹² Alábbiakra, illetve a Szabó Lőrinc-szobor állításával kapcsolatos fotókat ld. a Függelékben, ... old.

³⁹³ Kovács Ferenc tulajdonában.

borpark a tervezett formában nem is valósult meg, az Avason állítottak később egy Szabó Lőrinc-szobrot. Lóci is azt remélte, sokan úgy gondolták, hogy az akkor épült modern gimnáziumot esetleg a költőről fogják elnevezni, de nem így történt, azóta is Avasi Gimnázium a neve. Emiatt úgy érzem, mintha ott sem lenne igazán jó helyen ez a szobor. Nagyon sajnálatos, hogy az utóbbi időben megcsonkították a szobrot. Mintha a város talán most sem lenne jó viszonyban Szabó Lőrinccel.³⁹⁴

Szabó Lőrinc szobra az Avasi Gimnázium előtt³⁹⁵

– *Milyen más módon igyekeztek még ápolni Szabó Lőrinc emlékét?*

Kovács Ferencné: – Először a költő 80. születésnapján szerveztük meg a Herman Ottó Gimnáziumban a róla elnevezett városi szavalóversenyt,³⁹⁶ amelyre minden második évben került sor, és az idén országosra sikerült szélesíteni. Ebbe a munkába bekapcsolódott Kabdebó Lóránt professzor úr, és nagy lelkesedéssel vett benne részt Lóci is. A helyszín vagy az iskola vagy a városháza díszterme volt, egy alkalommal pedig a Zenepalota nagyterme.

– *Köszönöm a beszélgetést!*

³⁹⁴ A Szabó Lőrinc-émlékjelek miskolci állítására vonatkozó próbálkozások igazából csak 1970-től mutathatók ki. Ebben az évben a *Napjaink* című folyóirat és a Magyar Irodalomtörténeti Társaság miskolci vándorgyűlése indított – sikertelen – kezdeményezést a költő szülőházának lebontása ellen, illetve emléktáblával történő megjelöléséért. Az emléktábla egyébként végül megvalósult, még ha csak egy lakótelepi ház sarkán, a költőről elnevezett sétányon látható is. Éppen tíz évet kellett várni (1980-ig) a Déryné utcai Szabó Lőrinc-park létrejöttére illetve abban a Borsos Miklós által készített fej-szobor leleplezésére. A szobrot 1995-ben áthelyezték a Mindszent tér 2. sz. alá, a Városi Könyvtár udvarára. Az Avasi Gimnázium előtt álló Szabó Lőrinc szobor Varga Imre alkotása, 1988-ban állították fel. Miskolc őriz még egy, a költő emlékét megőrző domborművet (Szanyi Péter alkotása), mely a Szabó Lőrinc nevét 1992-ben felvevő általános iskola bejáratánál került elhelyezésre. Ld. minderről részletesen: PORKOLÁB, 1997. 166-170. p.

³⁹⁵ Készítette: Fazekas Csaba.

³⁹⁶ Ld. erről a Függelékben közölt képeket ... old.

– Október 23. után mi történt veled, mit csináltál?

– 24-én délelőtt *Az ember tragédiájá*-t próbáltuk, én a Lucifer szerepére készültem. A szünetben bekapcsoltuk a rádiót, és akkor hallottuk, hogy Budapesten tüzharcok vannak. Félbeszakadt a próba, a rádió reggeltől estig ellenforradalmi csőceselésekről, ultimátumról, a szovjet csapatok segítségéről beszélt. [...] Amikor egy színész teljesen új szerepre készül, betölti az egész életét. Teljesen váratlanul zuhantam bele az eseményekbe. Ráadásul előző este, október 23-án Szabó Lőrinc szerzői estjén verseket mondtam, és Illyés Gyula volt az előadó. 23-án este tíz órakor még Illyés Gyulával, Szabó Lőrincsel és társaságukkal beültünk egy vendéglőbe, és hosszan beszélgettünk, diskuráltunk. [...]

– És mi történt a színházban?

– A színház is rettenetesen fel volt bolydulva. Fiatal színészekkel összeszövetkeztünk, hogy megkérdezzük Földvárit, aki akkor a megyei pártbizottság első titkára volt, és már korábban engedélyezte a munkástanács megalakítását, hogy mondja meg, mi van, mi a helyzet? A pártbizottságra be sem engedtek bennünket, közölték velünk, hogy Földvári Rudolf Budapestre ment tájékozódni. Az utcán nagy volt a nyüzsgés, a rendőrök négyes csoportokban jártak. Déltájban meglátogatta a színházat Illyés Gyula és Szabó Lőrinc, és éppen velük beszélgettünk, amikor jött a hír, hogy a diósgyőri munkások elindultak az egyetemi városba, mert tömeggyűlést hirdettek meg. Soha nem tisztázódott, hogy ki hirdette meg ezt a tömeggyűlést, de a pletyka szerint a megyei pártbizottság. Rövid időn belül 10-20 ezres tömeg vonult a főutcán. Jelszavakat kiabáltak: „Szabadságot! Sajtószabadságot! Mars ki, ruszki!” Ezt, hogy „mars ki, ruszki!” skandálták. Szabó Lőrinc odafordult Illyéshez: „Te Gyula, hogy ezt a rímet nem én találtam ki!” Nagy derűtséget váltott ki bennünk, és kialakult egy olyan hangulat a társaságban, hogy csatlakozzunk mi is a tüntetőkhez. A vendégek elvonultak, mi pedig csatlakoztunk a tüntető tömeghez.

– Mondd, Illyés nem csodálkozott azon, hogy miközben Szabó Lőrincsel irodalmi estjük van Miskolcon, Budapesten elszabadult a pokol?

– Az volt az érzésem, hogy pontosan volt informálva. Nem lepődött meg, inkább szorongással és csodálkozással figyelte az eseményeket. Ahogy visszaemlékszem az ő szavaira, nem az események, hanem azok dinamikája lepte meg, a szervezetlenek összefogása, ahogy összelobban egy nemzet, egy város, a munkásosztály és a fiatalság. A spontaneitásról beszélt, nem az események váratlanságáról.

– És te mit tapasztaltál a gyűlésre vonuló tömeg között?

– A tömegben néhány száz³⁹⁸ cigány vonult hegedűkkel és közben azt kiabálták, hogy „Vidáman szól a dalunk, cigány kormányt akarunk!” Mások a Mars ki, ruszki-t skandálták, s a tömeg, amerre ment, minden épületről leverte a vörös csillagot. Ezt én primitívségnek, gyerekes, öntudatlan cselekvésnek éreztem. Érdemes azért 30-40 ezer embernek összejönni, hogy megsemmisítsen egy üvegcsillagot? Mi oldódik meg? Túlméretezettnek éreztem a bátorságot, miközben a ruszki haza kiabálás hallatszott, arra gondoltam, hogy beletaposhatnak bennünket a földbe. Nem hittem, hogy a Nyugat a potsdami és a jaltai egyezmény után felvállalja a világháború veszélyét értünk. Összezsavarodott a gyomrom, láttam, hogy rettenetesen sok ember egy irányba megy, de százféle dolgot akar. Amikor kikergettünk az egyetemi városba, az egyik hallgató éppen a *Nemzeti dal*-t szavalta, de egymás után kétszer is belesült. A tömeg elkezdte üvölni, hogy „Nagy Attila, Nemzeti dal! Nagy Attila, Nemzeti dal! Gyerünk!” – mondták mindenütt körülöttem. Fölmentem az egyetem aulájának a tetejére, elszavaltam a *Nemzeti dal*-t. 50-60 ezer kéz emelkedett a levegőbe, és velem mondták az eskü szövegét. Az ember ilyenkor olyant érez, mintha személyében megsem-

³⁹⁷ Bertha Bulcsú interjúja, részlet. BERTHA, 1990. 214-217. p.

³⁹⁸ A nagyságrend – érzésünk szerint – alaposan túlzott.

misülne, mintha fantomná változna. Szép dolog a művészet, de a művészi cselekvés és a társadalmi mozgás egybeesése valami megélhetetlen, döbbenetes dolog.

Papp László visszaemlékezése (2000)³⁹⁹

– Ön – mint dokumentumokból tudjuk – tagja volt 1956-ban a város Nemzeti Bizottságának.

– Sőt egyik kezdeményezője, létrehozója voltam.

– Október 31-én a nemzeti bizottság ülésén azt mondta, hogy a Kilátó című folyóirat egyik előkészítője volt a forradalomnak.

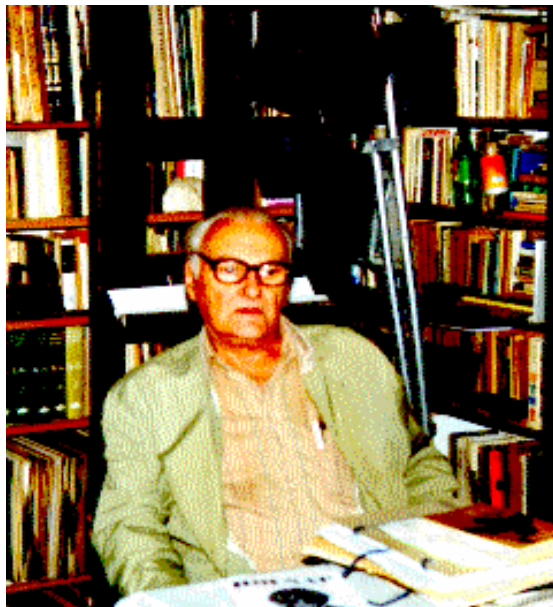
– Szó szerint azt mondtam, hogy támogatást kérek a frissen megalakult Nemzeti Bizottságtól a Kilátó folyóiratnak, mely kétségtelenül a forradalmat előkészítő szellemi légkör egyik megteremtője volt. Ha jól emlékszem, pontosan ezeket a kifejezéseket használtam.

– Milyen volt 1956 nyarán, kora őszén a miskolci értelmiségnek a hangulata, hozzáállása, hogyan fogadták az országban történtek hírét? Például a Kilátó szerkesztőségére, ha gondolunk?

– A budapesti eseményekkel párhuzamosan formálódott a miskolciak gondolkozása is. Szoros összeköttetésben voltunk, hiszen nagyon sok fővárosi barátunktól kaptunk híreket, az irodalmárok pedig nemcsak olvasták a budapesti írók lapjait, hanem részt is vettek az írószövetség munkájában, értekezletein stb. De folyamatosan tájékoztatást kaptunk mindenről. Nemcsak közvetett információs csatornákról volt szó. Nagy jelentősége volt annak, hogy egyes budapesti értelmiségiek ellátogattak Miskolcra. Nyáron volt például a TIT-ben a később elhíresült Kónya-est.

– Ezen például ön is részt vett?

– Hát hogy a fenében ne vettem volna részt! Mindenütt ott voltunk, ahol ebben a forrongó légkörben új, friss hírekhez, szemlélethez juthattunk. Ahogy mások, én is mindenhol ott akartam lenni, ahol csak lehetett. Később, amikor faggattak a jóságosok (ne értse félre az ávosokat nevezték gúnyos rímmel jóságosoknak), szóval egyszer kérdezett egy nyomozó, óriási szerencsémre kifogtam egy nagyon normális, rendes fickót, úgyhogy nem is akadt közöttünk komolyabb konfliktus. Csak egyszer fakadt ki a kihallgatás alatt, amikor soroltam neki, hogy erről is tudok valamit, mert itt is itt voltam, arról is, mert ott is ott voltam, aztán kitört belőle, hogy az „Istenit magának, hát maga mindenütt ott volt?” Mondtam neki: „Nagyon igyekeztem, kérem.” No, térjünk vissza a Kónya-estre. Kónya bár az irodalomról akart előadást tartani, azért beszámolt az írószövetség értekezleteiről,⁴⁰¹ ahol már keményen beolvastak a vezetésnek. Hát az nagy élmény volt az az est. Mert előtte már itt állandó viaskodás folyt a pártbizottsággal, Földvári Rudolf először tulajdonképpen igen keményen próbált reagálni a dolgokra. Nem sokkal korábban jelent meg Bihari cikke, a *Miskolci kocsonya*, majd más írások is a fővárosi lapokban, illetve az *Északmagyarországban*, majd a *Kilátó*-ban. Fontos figurák voltak még az értelmiségi közéletben Bod Andor, a Hazafias Népfront titkára, Kordos László a könyvtár igazgatóhelyettese, akik a Szabó Lőrinc-est szervezésében is fontos szerepet játszottak. Mi, az értelmiségnek egy része, írók, művészek az Avas kávéháznak egy elkülönített részében gyűltünk össze állandóan. El is

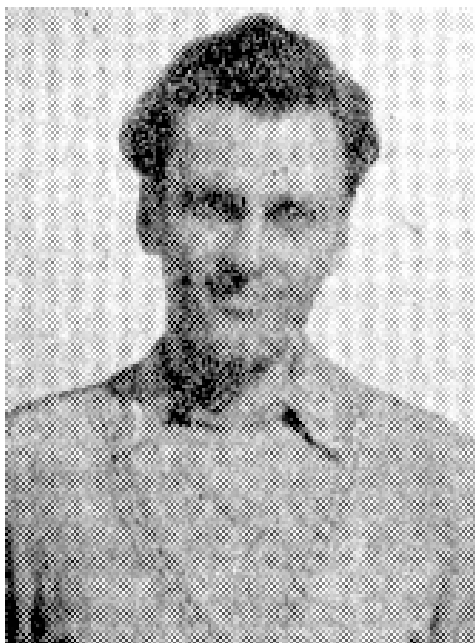
Papp László⁴⁰⁰

³⁹⁹ Az interjút készítette: Fazekas Csaba 2000. július 20-án, Miskolcon. (Szerkesztett változat.)

⁴⁰⁰ Készítette: Fazekas Csaba.

⁴⁰¹ Nyilván nemcsak ezekről, hanem a Petőfi Körrel is történt utalás.

neveztük Pilvaxnak, szóval ez volt az elnevezése. Ebben a társaságban vegyesen voltunk párttagok és nem párttagok, én például – jónéhány barátommal – az utóbbiakhoz tartoztam, nem voltam párttag soha. A Művésztelepen például Seres János barátom sem volt párttag, de nem lépett be a pártba Kunt Ernő, és más művész barátaim sem. Ugyanakkor Feledy

*Papp László 1956-ban*⁴⁰³

Gyula, közismert művész,⁴⁰² vagy Lukovszky Laci, Vati József, Tóth Imre párttagok voltak, szóval a többség belépett a pártba, így megoszlott a társaság. De nem volt annak jelentősége, abban a lázas hangulatban egyformán jót akart mindegyikünk. Nem csoda, hogy valamelyikünknek mindig voltak friss hírei Budapestről, tájékoztatva voltunk. Ha elolvasa a korabeli lapokat, egyértelmű, hogy már politikai szinten is ment egy tartalmas, a rendszer alapjait érintő vita, nyár végére ez kifejezetten adok-kapok jelleget öltött. Na szóval ilyen légkörben került sor a Kónya-estre. A pártbizottság akkor (nemcsak itt nálunk, hanem mindenütt az országban) már rettenetes izgalomban volt. A Kónya-estre Földvári is eljött. Tréfásan azt szoktam mondani, hogy úgy ültünk ott, hogy egy civil – egy ávós – egy civil – egy ávós. Persze a valóságban ennyire nem volt rossz a helyzet, de tény, hogy nagyon sok besúgó, ávós civilben ott ült közöttünk. Kónya emlékeim szerint őszintén, határozottan, nyíltan beszélt a pesti, író-

szövetségi eseményekkel kapcsolatban, kritikus hangot ütött meg. Ott ült pont mellettem egy korábbi kedves régi tanárom, Imreh Zsigmond festőművész, végtelen naiv, kedves ember volt. Amikor Kónya mondott valami fontosat, gyakran a térdére csapott, és mondta, hogy ez bizony így van, igaza van, egyszer az én térdemre is odacsapott barátian, hogy „Lacikám, hallod, milyen jól megmondja ez az ember, hogy miről is van szó, mennyire igaza van.” A másik oldalán pedig egy merev, gögös arcú pasas ült, egyszer Zsiga bácsi neki is odaszólt, hogy „ennek a Kónyának mennyire igaza van!” Szelíden próbáltam neki odasúgni, végre meg is hallotta, mondtam neki, hogy „bátyám, ez egy ávós főhadnagy, ismerem, csak civil ruhában jött ide.” Elcsodálkozott, hogy „ne beszélj”, de azért csak erősen hozzátette: „De ennek a Kónyának akkor is igaza van!” Összességében ez a Kónya-est az ott lévőkre igen komoly hatást gyakorolt.

– *A pártbizottság vagy konkrétan Földvári hogyan viselkedett az est után?*

– Ahogy nyár közepétől telt az idő, nekem úgy tűnt, egyre megértőbb a valódi problémák iránt, egyre békülékenyebb hangot használ a megbeszéléseken. Később mondta, az intézkedései korábban túl kemények voltak, elismerte, hogy a Kónya-estre sem kellett volna ennyire arrogánsan készülnie a pártbizottságnak, mert belátta, hogy nem akarunk mi, már-mint az itteni értelmiségiek rosszat, csak hát a javításnak, a változásnak egy gyorsabb ütemét sürgettük. A lényeg az, hogy a Kónya-est után egyfajta kiegyezés körvonalai rajzolódtak ki közöttünk és Földvári között. Minden rendezvényünkre eljött, őszintén érdekelte, hogy mit, hogyan csinálunk. Csak jellemző adalékként hadd mondjam el, hogy ő ott lakott a köznyelv által „káderdülőnek” nevezett városrészben, én pedig akkor is itt, a Csabai kapuban. Gyakran előfordult, hogy későn véget ért rendezvények után errefelé, a Művésztelepre jöttünk hazafelé többen és Földvári már jó előre hazaküldte a nagy hivatali kocsiját

⁴⁰² Feledy Gyula (1928-) festőművész, grafikus. Ld. róla: DOBROSSY, 1996. 103-106. p. (további irodalommal)

⁴⁰³ HOM. HTD. 79.299.1.23. Megjelent: EZ TÖRTÉNT... 56. p.

sofőrrel együtt (pedig megyei első titkárként meglehetett volna, hogy azzal járjon, sok funkcionárius ragaszkodott a gépkocsihoz meg a sofőrhöz), hanem gyalog jött velünk, kilométereket gyalogolt, hogy közben beszélgethessünk, megismerhesse a nézeteinket stb., vitatkoztunk, ott győzködtem én is nem egyszer. A népkerti útkereszteződésnél váltunk el, ő ment fel az Avas irányába, mi meg tovább a Csabai kapuba. A lényeg, hogy kialakult egy párbeszéd, kontaktus közöttünk, az egész azt a benyomást keltette, hogy a pártbizottság első embere irányából nincs mitől félnünk, nem olyan vészes.

– *Így érkeztünk el 1956. október 23-ig, a Szabó Lőrinc-esthez.*

– Szabó Lőrincék lejövetelét Illyés Gyula bácsival Bihari Sándor, mint a TIT irodalmi-kulturális intézője szervezte. Mindenki tudta, hogy a felkérés háttérében az áll, hogy Szabó Lőrinc üldözött ember volt a korábbi rendszerben, és jó apropót adott a nyilvános fellépésére, hogy Miskolc a szülővárosa volt. 1953 után, az enyhülés időszakában, Nagy Imre első kormánya alatt amúgy is felpeteszült a kulturális élet, ami 1956-ra vidéken is jelentőssé vált, ennek következtében látta úgy Sándor, hogy elérkezett az idő Szabó Lőrinc fellépésére. Teljesen gyanútlanul szervezte meg a Szabó Lőrinc lejövetelét a TIT-en keresztül. Akkor semmit sem lehetett csinálni a pártbizottság nélkül tulajdonképp, és fontos, hogy a Földvári Rudí, vagyis hát Földvári Rudolf, az első titkár adott egy kocsit, azzal mentek fel Szabó Lőrincékért. Az az érdekes ebben az egész dologban, hogy senki nem gondolta vagy hihette azt, hogy azon a napon mindaz meg fog történni, ami megtörtént. Az események Pesten már javában zajlottak, és hozzánk csak az a bizonytalan, vibráló feszültség jutott el, ami az „engedjük a tüntetést – nem engedjük a tüntetést” dilemmája körül forgott. Ebben a légkörben került sor a Szabó Lőrinc-estre, s a politikai hangulat csak jobban felfokozta az érdeklődést a jeles irodalmi esemény iránt. Az esten szavalt Horváth Gyula színművész, ő nagyon népszerű volt a mi köreinkben. Egy alkalommal, már nem is tudom, milyen összefüggésben (értelmiségiek, pedagógusok voltak ott) elmondta József Attila *Levegőt!* című versét. Akkor már forrósodott a hangulat, ez a vers akkor, abban a légkörben nagyon erőteljesen hatott. De mondott Szabó Lőrinc-verseket Nagy Attila színművész is, az ő későbbi tevékenységét biztos jól ismeri. Róla fontos emlékem, hogy letartóztatása előtt még itt aludt nálam a feleségével, Galambos Erzsivel, hogy otthon ne tudják elkapni. A nagyon jól sikerült est után megvacsoráztunk, aztán átmentünk a pedagógus szakszervezetnek a klubjába. Ott ért bennünket a nagy döbbenet, mert addig semmit nem tudtunk a Pesten történetekről. Csodálatos, izgalommal teli esteként maradt meg az emlékezetemben. Közben beszélgettünk, be volt kapcsolva a rádió, és mondta, hogy miféle események történtek a fővárosban. Akkor értesültünk a rádióból arról például, hogy Budapesten éppen döntik a Sztálin-szobrot. Máig emlékszem a tömeg hangjaira, például arra, hogy amikor végre nagy nehezen lángvágóval elvágta a szobor csizmaszárait, valaki odakiáltott a szobornak, hogy „Józsikám, ha egyszer menni kell, akkor menni kell”. Szóval, amikor Miskolcon ezt hallgattuk, Illyés Gyula valami olyasmit mondott, hogy „gyerekek, döbbenetes”. Kérdeztem tőle, mi az, amin ennyire megdöbben. Mondta, hogy amikor reggel elindultak Pestről, a Gorkij fasorról fordultak ki, a Városligetnél jöttek, hogy rá tudjanak fordulni a miskolci útra, ott jöttek el a szobornál, Illyés Gyula ült a sofőr mellett, Szabó Lőrinc mögötte, mellette a kis Klára, nagy Klára, illetve Illyés Gyula felesége, Flóra asszony. Így jöttek az autóban. Szóval Illyés mesélte, hogy „amikor befordultunk és jöttünk a Sztálin-szobor elé, Lőrinc megkopogtatta a vállamat, kérdezte, hogy Gyulám, megérem én még, hogy ez a nagy Mammon-szobor ledől? Aztán itt vagyunk Miskolcon, este tizenegy óra után – ekkor ránézett Szabó Lőrinc-re – és azt válaszolhatom a kérdésedre: Lőrinc, megérted.”

– *Milyen emlékei vannak még a két költő Miskolcon, a forradalom alatt töltött napjairól?*

– Bihari Sándor részletesen ír erről a könyvében, bár helyenként szerintem a költői képzelete tovább színezte az eseményeket a ténylegesen megtörténnél.

– *Mire gondol?*

– Ő azt írja, 25-én Szabó Lőrinc valamelyik ablaknál állt, és nézte, hogy vonulnak a munkások a Széchenyi-utcán az Egyetemváros irányába. Egyébként tényleg döbbenetes volt, ahogy vonult be a gyár utca szélességben, jönnek be a munkások, annyi piros-fehér-zöld zászlót addig életemben nem láttam, már akkor is az jutott eszembe, hogy el nem tudtam képzelni, honnan vettek hirtelen ennyi nemzeti lobogót. Bihari Sándor emlékezete szerint Szabó Lőrinc sírva egy ablakban állt, és a munkások kérdezték, hogy ki az az ember, aki sír az ablakban, valaki mondta, hogy „te az Szabó Lőrinc”. Én azt hiszem, ezt a kis epizódot inkább a költői fantázia ihlette, nem hinném, hogy az egyszerű gyári munkások felismerték volna egy utcai ablakban az évekig elhallgattatott Szabó Lőrincet. Én a következőként emlékszem erre a történetre: Volt nekem egy kedves barátom, együtt voltunk a Nemzeti Bizottságnak is tagjai, úgy hívták, Zsadányi Guidó, Guidának becézték a barátai. Ő korábban a tanácsnál majd a Tervező Irodánál dolgozott, ami az Erzsébet-tér sarkán lévő épületben, a Szarvas-patika feletti irodákban működött akkor. Szabó Lőrincet oda a Tervező Irodára vitte be Zsadányi. Óriási tömeg kavargott az utcán, onnan nézte a költő és a barátom, hogy a gyári dolgozók hogyan vonulnak be. Reggel egyébként a miskolci értelmiségiek és a két költőóriás egy társaságban voltunk, egyszer csak Szabó Lőrinc váratlanul eltűnt. Illyés Gyula vette észre elsőnek, mondta is, hogy „gyerekek, menjen már valaki utána, gyorsan kerítse elő Lőrincet, mert ezt a maflát (így mondta) még a végén összetapossák itt a tömegben, nem tudjátok, hová mehetett?” Féltette nagyon, mert Szabó Lőrinc ekkor már nagyon sokat betegeskedett, Illyés Gyula aggódott miatta amúgy is eleget. Nekem eszembe jutott, hogy mintha úgy rémlett volna, hogy Guidával ment el. Akkor csak a Tervező Irodára mehetek. Eljutottam valahogy a tömegben a Tervező Irodához, felmentem az emeletre, és valóban ott állt az ablakban Szabó Lőrinc, és tényleg könnyezett a meghatottságtól. Arról beszélt, hogy sok szép verset írt korábban, de azt a lenyűgöző látványt, ahogy a hömpölygő munkástömeg a jelszavakat skandálta, nem tudta egyikben sem felülmúlni. Bihari Sanyi szerint azt kiabálták, hogy „kuss ki, ruszki”, én erre nem emlékszem (lehet, hogy csak a rímelés miatt maradt meg így egyesek emlékezetében), szerintem a tömeg azt kiabálta, hogy „mars ki, ruszki”.

– *A forradalom után önöket Bihari Sándorral együtt is állították bíróság elé.*

– Igen. Engem is a Nemzeti Bizottságban betöltött szerepem miatt tulajdonképpen, a legsúlyosabb vádakkal illettek, államrend megdöntésére irányuló szervezkedés kezdeményezése, vezetése, abban való tevékeny részvétel, ennek büntetési tétele nyolc évtől a halálig mehet. Nekem ekkor „haláli” szerencsém volt, mint talán az életben mindig. Mégpedig azért, mert nem miskolci bíróság tárgyalta az ügyemet.

– *Hogyhogy?*

– Hetünket tartóztattak le, a Nemzeti Bizottság korábbi vezetőit, akik közül az egyik az SZTK akkori igazgató főorvosa, korábban a bányavállalat vezető főorvosa, dr. Szoboszlai Ferenc volt. Amikor a Nemzeti Bizottságba a küldötteket választottuk, a jelen lévő orvosok egyhangúlag bekiabálták, hogy Szoboszlai Ferencet követelik a bizottságba, mert hogy ő rátermett, tekintélyes ember. Egyébként tényleg az is volt. Különösebb fontos dolgot egyébként a Nemzeti Bizottságban nem csinált, talán hozzá sem szólt, de ennek ellenére velünk együtt letartóztatták. Szoboszlai Ferencnek a felesége Mész Magda, Mész Egónnak, az ismert borsodi ügyésznek volt a húga. Ilyen közeli és egyértelmű összeférhetlenség lehetetlenné tette, hogy miskolci bíróság tárgyalja az ügyünket. Így vállalta ügyünket a Pest Megyei Bíróság alelnöke, Dr. Major Miklósné bírónő tanácsa, akivel tényleg nagy szerencsénk volt, mással sokkal rosszabbul jártunk volna. Az 1956 utáni politikai perekben, természetesen vidéken is a pártbizottság határozta meg a döntési mechanizmust. Déri Ernő a városi pártbizottság korábbi titkára ott volt október 30-án a Nemzeti Bizottság ala-

kulú ülésén,⁴⁰⁴ amelyet én vezettem le, én elnököltem, tárgyaltam a küldöttekkel, vezettem a szavazást stb., szóval Déri ott volt ekkor és az összes többi értekezleten is. Ez a Déri peremben a vád tanúja volt, aztán a per során – akarata ellenére – a védelem tanúja lett, úgy is mondhatnám, „pofára esett”.

– *Miért, mi történt?*

– Azzal akartak vádolni, hogy a Nemzeti Bizottságban fejtelenség, kapkodás uralkodott, az utca és a lincshangulat vált meghatározóvá, sőt a bizottságunk kezdeményezője volt a kommunistaellenes atrocitásoknak, ami nem igaz. Persze nem is volt könnyű elnökölni, hiszen mindenki egy évtized lefojtott indulatai forrongtak. Elmeséltem például a bíróságon, hogy a Nemzeti Bizottság ülésén kirohant az elnöki asztalhoz egy férfi, nagy hangon kiabált, hogy őt milyen sérelmek érték, üldözték a kommunisták, börtönbe zárták stb., és azonnal elégtételt akar venni a vele történekeért. Én erélyesen rendreutasítottam, mondtam, hogy nekünk nem ez a feladatunk, én nem tudom most eldönteni, hogy rablás, lopás vagy politikai okokból ült stb. A küldöttek, munkások helyeselték a szavaimat, rászóltak az illetőre, hogy menjen onnan. Azt hiszem, az én határozott fellépésemnek is köszönhető volt, hogy az efféle indulatok nem szabadulhattak el. Amikor erről beszéltem, a bírónő megkérdezte Dérit, emlékszik-e erre a történetre. Ő igennel felelt, elismerte, hogy komoly szerepem volt a rend és a közbiztonság fenntartásában, a Nemzeti Bizottságnak pedig általában az október végi konszolidációban. A bírónő Dérihez fordult: „Ha ez az ember igazat mondott, akkor nem tudom, hogy miért ül itt, nem igaz, Déri elvtárs?” No, a lényeg, hogy nyolc hónapot és tizenöt napot töltöttem előzetes letartóztatásban, az ítéletem pedig úgy szólt, hogy 6 hónapra ítélték, amit három év próbaidőre felfüggesztettek. Amikor szabadlábra kerültem, kissé sértődötten kerestem fel a bírónőt és kérdeztem, hogy lehet, hogy többet ültem előzetesben, mint amennyire végül elítéltek? Ő azt válaszolta, hogy „maga jogot végzett ember, tudhatná, hogy ha felmentem, azonnal meghosszabbítják az előzetes letartóztatást”, és többre is ítélik. Az ügyész ugyanis valóban súlyosbításért fellebbezett, de a Legfelső Bíróság felmentő ítéletet hozott. Kérdeztem tőle továbbá, hogy miért nem volt ott a másodfokú tárgyaláson, amikor korábban mondta, hogy biztosan ott lesz. Valóban nem volt ott személyesen, mert valami hivatali elfoglaltsága akadt, viszont – mondta – emlékezzek csak rá, ült ott egy szemüveges ember, no az az ő embere volt, s ő már öt perccel az ítélethirdetés után tudta, hogy felmentő ítélet született. Az ő segítségével sikerült Bihari Sándort is szabadlábra helyezni az internáló táborból. Egy történetre emlékszem még az előzetesből vele kapcsolatban. Amikor vittek ki bennünket sétára, szóltam Bihari Sanyinak, hogy legyen ő az utolsó az ő sorukban, én pedig első leszek az enyémben, így egymás mellé kerülhetünk. De valahogy mindig elbeszélgette az időt, aztán csak nyújtogatta a nyakát, felugrált, hogy észrevegyen, odajuthasson mellém. Volt ott egy Bódi nevű őr, egyfajta kulcsár (tájszólásban beszélt, ezért mindenki csak „kócsos”-nak nevezte), ezt én korábban nem ismertem, de ennek a felesége, Juliska abban a kollégiumban dolgozott szakácsnőként, melyet én vezettem. Aztán amikor megtudták, hogy az igazgató urat, mármint engem, letartóztattak, azt mondta a Bódinak, hogy idefigyelj, te, ha az igazgató úrnak valami baja történik, akkor én tégedet kinyújtóztatlak. Hát csak azért mondom ezt, mert ilyen érdekes dolgok is megtörténtek velünk. Szóval ezért aztán a Bódi nekem mindent eltűrt. Kollégistám volt egyébként a Bihari is, aztán amikor ugrált, hogy mellém kerüljön, akkor elkezdett a Bódi jellegzetes tájszólásában kiabálni, hogy az Istent magába Bihari, mindjárt odavágom a kócsot, mit ugrál, mint a kabóca!⁴⁰⁵

⁴⁰⁴ A Nemzeti Bizottság 55 rendes és 15 póttaggal alakult meg. Ld. *Északmagyarország*, 1956. november 1. 2. p. (IZSÁK et. al., 1996. 189. p.) Bihari Sándor 50 rendes és 25 póttagról ír. BIHARI, 1996. 32. p.

⁴⁰⁵ A tájszólásban beszélő Bódi nevű börtönőr Bihari Sándor számára is emlékezetes maradt, mint mondta, az illető azért ordított a foglyokkal, hogy leplezze, képtelen olyan lenni, amilyennek az elvárások szerint lennie kellene. Bihari Sándor-interjú. Készítette Molnár Adrienne 1992-ben. 1956-os Intézet Oral History Archívuma, 521. sz. 138. p.

– *Egy pillanatra visszatérve a Nemzeti Bizottságra, tulajdonképp hogyan körvonalázódott az Önök hatásköre?*

– Mivel megalakult a megyei munkástanács, kellett Miskolcnak is egy új, demokratikusan felépülő hatalmi, önkormányzati szerv.

– *Leváltották az addigi Városi Tanácsot?*

– Nem, nem váltottuk le, sőt remekül együtt tudtunk működni velük a város ügyeinek irányításában.⁴⁰⁶ A városi tanácselnökkel is remekül kijöttünk, mindenben rendelkezésünkre állt. Egy békés átmenet kezdetén voltunk, amikor bejöttek 4-én az oroszok. Novemberben emlékszem még arra, hogy voltak a Nemzeti Bizottságban egyetemista küldöttek is, akik vidékről kerültek az egyetemre, nem tudtak hova menni, haza sem, de a kollégiumba vissza sem. Ezeket én elkaptam itt a Csabai kapuban, mondtam, hogy gyertek segítünk elrejtőzni valahol. Elvittem őket Seres Jánoshoz, aki segített nekik a Bányaiipari technikum kollégiumában elhelyezkedni, azzal a feltétellel, hogy fegyvert nem vihetnek be a kollégiumba. De sajnos a diákoknál még voltak fegyverek, s amikor egy házmaster ezt megtudta, feljelentette őket. Szinte azonnal kiszálltak a pufajkasok, letartóztatták Seres Jánost is. Neki pedig az volt a szerencséje, hogy az öccse, Imre a pesti jogász karon dolgozott tanszékvezetőként, remek kapcsolatokkal rendelkezett jogász körökben. (A fél miskolci pártbizottság például az ő segítségével doktorált.)

– *Bihari Sándorra visszatérve, ő csak később jöhetett ki a börtönből, mint írja a visszaemlékezésében.*

– Biharinak a kiszabadulása után 1958. szeptember 9-én a Fő utcában volt a másodfokú tárgyalása, ahol felmentő ítélet született. A miskolci rendőrség (gondolom, a pártbizottság nyomására) ezután sem hagyta békén, állandóan vegzálta és a végén Tökölre internálták. Miután az internálás indokai között a nevem is szerepelt, mondván, hogy Bihari „olyan emberekkel tartott barátságot, mint Papp László stb.”, az ügyemet tárgyaló bírónőhöz, az említett Major Miklósnéhoz fordultam segítségért. Biharit haza is engedték. Közben nem elhanyagolható epizód volt, hogy 1957 márciusában megjelent az Észak-ban Kovács Sándor otromba cikke Bihar Sándor ellen.⁴⁰⁷ Ez a Kovács akkor jött haza a moszkvai pártiskoláról, a pontos indítékait nem tudom, de az volt a benyomásom, hogy mindenáron megyei első titkár akar lenni. 1956 végén rengeteget agitálta a miskolci értelmiséget, hogy álljanak a Kádár-kormány mellé, írjanak neki tetsző cikkeket, kijárt a Művésztelepre is rendszeresen. Az egykori béresekkkel szemben „osztályidegen” kulákozás, amit Kovács – ekkor már az Északmagyarország főszerkesztője – Bihariról írt, tele volt hazugságokkal, s csak azért született, hogy lejárássák Biharit. Én fogtam magam, felmentem Pestre, meg akartam keresni Illyés Gyulát, hogy tegyen valamit Bihar érdekében. Illyést nem találtam otthon (épp Veres Péternél volt valami ügyben), csak Flóra asszonyt. Sietnem kellett vissza Miskolcra, ezért csak ott akartam hagyni a „göndör Kovács” cikkét (így nevezték Miskolcon az ambiciózus pártembert), de közben pont megjött Illyés Gyula, tudtam vele beszélni. Finom kisüsti barackpálinkával kínált, sőt arra is emlékszem, hogy tréfásan kérdőre vonta Flóra asszonyt, mennyire tudta volna visszaadni az én szavaimat, ha közben nem érkezik haza. (Pontosan fel tudta idézni.) Ennek nyomán fordult Illyés Gyula és Szabó Lőrinc a miskolci pártbizottsághoz,⁴⁰⁸ tiltakoztak a Kovács-cikk ellen. Szabó Lőrinc pedig a szolidaritását azzal is kifejezésre juttatta, hogy a Kossuth-díjból juttatott Biharinak, mint tudjuk.

– *Köszönöm a beszélgetést!*

⁴⁰⁶ Érdekességként megjegyezzük, hogy Bihari Sándor visszaemlékezése szerint Déri Ernő, a korábbi városi párttitkár már a Nemzeti Bizottság kezdeti szervezésekor a korábbi tanácsot felváltó szerv megalakításában gondolkodott. Ld. BIHARI, 1996. 32. p.

⁴⁰⁷ Ld. ... old.

⁴⁰⁸ Ld. ... old.

SZABÓ LŐRINC LEVELEI FORST KÁROLY FRIGYESNEK (FAVÁGÓ KÁROLYNAK), 1951-1952.

I.⁴⁰⁹

Budapest, 1951. július 28.

Kedves Barátom!

Ha már tíz-húszesztendei messzeségből így felmerül, s ilyen kedvesen, engedje meg, hogy az első mondat után tegezve folytassam beszélgetésünket, mintha szemközt ülne velem.

Megvan hát?! Istenem, milyen gyerekek voltunk még, aránylag, amikor először láttam! S lám, még mindig magázom, ahogy akkor! Pedig már öregek vagyunk, s az időnk nem sok!

Nagyon kedvesek, melegek voltak a soraid, örülök, hogy Tarczay Gizella így összehozott bennünket. S milyen furcsa, hogy épp egy turistaház gondnoka vagy, hegyi remete! Ha tavasszal vagy kora nyárban kapom a hírt, talán még fel is kerestelek volna. Most már késő, azt hiszem... De – ha élünk – talán majd jövőre...

A két levél, az első, s mikor az visszament a Németvölgyi útról, az új borítékba tett kiegészítés, csakugyan a Növénytáron át jutott el Klárához, a feleségemhez.⁴¹⁰ S ha most már fölösleges is, hiszen megírom a közvetlen címemet (II. Volkmann utca 8.), megemlítem, hogy a Növénytár a Term.[észet] Tud.[ományi] Múzeumhoz tartozik, nem a Nemzeti M.[úzeum]-hoz (bár végeredményben mégis csak ahhoz), és hogy az Akadémia épületében van ugyan, az Akadémia azonban nem a Vigyázó Ferenc utcában (hanem az Akadémia utcában). S hozzáteszem még, hogy a Növénytár épp mostanában költözködik ki a Városligetbe, a Vajdahunyad várba, ami sajnos a közlekedés, a távolság miatt napi egy órával megnöveli Klára munkaidejét. A Németvölgyi útról még 1935 táján elköltöztünk, s azóta itt lakunk, a Pasaréten. Ennyit a levelek kalandozásáról.

Hanem te sokkal több kalandot éltél át! Végiggondolni is ijesztő! Ne félj, sose lesz belőled könyvkiadó, bármennyire szeretnél is az lenni; örülj botanikus hajlamaidnak, szép hegyeidnek és néhány könyvednek. Legfőképp pedig annak, hogy – mint látom – friss érzékekkel és lélekkel tudod élvezni a teremtett világot. „Mindarról, ami velem és családommal történt azóta”: nem kis dolgot kívánnál, ha komolyan vehetném baráti érdeklődésedet és biztatásodat, hogy írd! Csak a végeredményt: megvagyok, könyvtáram megmaradt, mind életben maradtunk, sok nehézségem volt, mint majdnem mindenkinek, négy éve tagja vagyok az Írószövetségnek, úgyszólván csak versfordításból élek, mindnyájan dolgozunk, megvagyunk. Feleségemről már írtam, ő ú.n. gombapreparátor. Klára lányom színésznő lett, pár év óta szerződéses tagja a Rádiószíntársulatnak (Gáborjáni Klára a művészneve). Lóci (vagyis ifj. Sz. Lőrinc) fiam leérettségizett, okleveles sofőr, majd a csepeli Rákosi Mátyás Művek adminisztratív tisztviselője lett, most 22 éves, sportember: röplabdás orsz.[ágos] válogatott, s legutóbb kitüntették a Népköztársaság „kiváló sportolója” címmel, ami nem kis szó. Mindnyájan együtt élünk. Apám és anyám pár éve meghalt. Zoltán bátyám MÁV-mérnök Miskolcon, a Malinovszki fasor⁴¹¹ 70 alatt lakik; Miskolcra, minthogy közel lehet, talán be-bejársz: Zoltán nem irodalmi ember, egyáltalán nem az (s a mérnökségen kívül előadó a miskolci fia-műegyetemen) és még csak nyaralni sem nyaralt még soha életében; azonban mulatságos volna, ha rávehetnéd, hogy valamelyik gyermeke egyszer fellátogasson tihozzátok, mint turista. Elég nehezen élünk. Nyaranta többfelé meg

⁴⁰⁹ PIM. Kézirattár. V.4325/69/5. Gépirat, Szabó Lőrinc s.k. kiegészítéseivel és aláírásával.

⁴¹⁰ Célzás Szabó Lőrincné foglalkozási helyére.

⁴¹¹ Sic!

szoktak hívni barátok s új ismerősök, többnyire Balaton-vidékiek: az idén is voltam már ott, s most kedden megint Füredre utazom, talán pár hétre. Egészségem nem a legjobb, asztmatikus, talán anginás fájdalmaim vannak (magaslat! nyugalom!). A nagy változás óta, 1947-ben vagy 48-ban megjelent egy nagy és fontosnak tartott könyvem: verses önéletrajz kb. 360 egyforma költeményben; címe: „TücsökHzene”.⁴¹² Elfogyott. „Örök Barátaink” című régi összefoglaló versfordításkötetem 48-ban vagy 49-ben második kötetével bővült,⁴¹³ ez is 400 verset tartalmaz, s szintén elfogyott rögtön. A két ÖB-kötetből s újabb fordításokból összeállítottak egy „Sz.L. válogatott műfordításai” c.[ímű] kötetet, az 1950 nyarán jelent meg, s kapható ma is. Az említett többi szintén, de csak antikvárice. Nem volt, s nincs ma sem zár alá véve vagy tilalmazva egyetlen könyvem sem. Az antikvárice megszerzhetők ára kalandos; de a „TücsökHzene” általában úgy 48 ft., az „ÖB II.” 35-40, az (1943-as kiadású) „Összes Versek” 60 ft. körül kaphatók. Hogy hol? Legszívélyesebben illetve leggyorsabban, úgy tapasztalom, a Lauffer-féle ismert könyvkereskedésben, Váci utca 11. sz. körül, bonyolítja le az efféle beszerzéseket, az üzletvezető Ambrus István. Nekem magamnak nincsenek példányaim. – Dolgoztam persze még sok egyebet is: említhető közülük a Shakespeare-szonettek új (s most már szép) fordítása és bilingvis kiadása 49-ből;⁴¹⁴ szintén elfogyott. És vagy 10-15 mai anthológiában elég bőven szerepelek a fordításaimmal.⁴¹⁵ Puskin-érmet is kaptam!...

Hát ez elég sok hír, ugye? Nincs igazi kedvem semmihez. 52 éves lettem, s nyomaszt, mint mondtam, a testi állapotom. Ezek a dolgok nagyon bonyolultak, s tulajdonképpen közölhetetlenek, ne is érdeklődj irántuk, magam sem tudok semmi lényegeset. Hanem a saját hogylétedről, s mai napjaidról írhatnál időnkint. Gizella ott-járta érdekes véletlen, örülök neki. Vele már istentelen idők óta nem találkoztam. Ha leveleztek, melegen üdvözölöm; örülnék, ha írna egy sort, vagy ha felhívna; lányom telefonszáma, a lakásomon: 16-41-41. Minden jót kíván, s hűgoddal együtt szeretettel üdvözöl régi híved:

Szabó Lőrinc

U.i. – Adj, kérlek, alkalmilag pár sor leírást menedékházatokról, a környékről; legjobb volna fényképes prospektus.⁴¹⁶

II.⁴¹⁷

Budapest, 1951. december 9.

Kedves Károly Frigyes!

Egészen megijedtem a nevedtől, ahogy így leírtam, így dupla mivoltában: úgy hat, mint egy főhercegi név a régi időkből. Mondjuk barátságosan, Goethe weimari idejéből... Így talán mégsem kell félni tőle...

Bizony jó régen tartozom a válasszal kedves soraidra! Csak arra emlékszem belőlük, hogy még valamikor nyáron értek el, s bizonyára a Balatonnál, akkor ugyanis jó sokáig ott voltam, négy hónapig és sok helyen. És azt is tudom, mennyire sajnáltam, hogy úgy összezőrdültetek a hűgoddal vagy nénéddel, akit nem ismerek. Mi az ördögnek nem tudott sze-

⁴¹² A *TücsökHzene* 1947-ben látott napvilágot.

⁴¹³ Az *Örök barátaink* II. kötete 1948-ban jelent meg.

⁴¹⁴ Pontatlan dátum. A Szabó Lőrinc fordította Shakespeare-szonettek 1948 karácsonyára jelentek meg.

⁴¹⁵ Ezeket részletesen ld. pl. KABDEBÓ, 1980. 539-541. p.

⁴¹⁶ A levél harmadik oldalán ferdén a költő kézírásos megjegyzése: „Írógépem rossz már, folyton szakítja a papírt!”

⁴¹⁷ PIM. Kézirattár. V.4325/69/6. Gépirat, Szabó Lőrinc s.k. kiegészítéseivel és aláírásával.

gény békén maradni és veled és a helyén?! Most lám, feldúlódott az egész életetek. olyan-
amilyen otthonotok, és ki tudja, hány fokkal lesz ridegebb és szegényebb a jövő?! Külön-
ben talán nincs is igazam, sehogysem bírok eligazodni rajtad és elképzelt helyzeteden. Úgy
rémlik, mintha olyasmit is írtál volna, hogy a menedékházon kívül eszkábálsz össze ma-
gadnak valami erdész-kunyhót és megpróbálsz egymagad élni. De ezt még elhinni is ne-
héz, nem végigcsinálni. Én annyira fázós vagyok és olyan búskomorságba kerget a no-
vember, de a szép tél is, hogy semmiképp nem vállalnám önként a remete-életet. Márpedig
te talán ilyenformán élsz hetek, sőt esetleg hónapok óta! Rémes! Ezt a „rémes”-t tekintsd
kérelek annak, hogy énreám hogyan hat ilyenféle magányodnak még az elképzelése is.
Mindamellett remélem, hogy ez a levelem előbb-utóbb csak a kezedbe jut. S lévén két hét
múlva karácsony, már most jó ünnepeket és szerencsésebb új esztendőt kívánok.

Kaptam aztán jóval a leveled után két csomag mindenféle fűmagot bükkbeli hegyek-
ről, te tudod jobban, hogy miféléket. Bolondos küldemény volt, igen kevésbé tudom elkép-
zelni, hogy mit csináljak itt azzal az ökörfarkkóró- meg egyéb maggal. Mindamellett eltű-
nődtem rajtuk, hogy volt és milyen volt a virág, meg a bokr, amelyikről szedted őket: így
hát érzelmileg talán mégsem ment egészen kárba a fáradságod. Köszönöm. És most jut
eszembe, hogy Miskolcra is adtam már belőlük.

A Balatonnál össze-vissza talán négy hónapot töltöttem és november elején jöttem
végleg haza. Október 10-e körül Tihanyban, ahol Illyés Gyula barátomnak voltam a ven-
dége, kétszer is komisz anginás rohamaim voltak, szívgörcseim. Ijedtemben abbahagytam
a dohányzást; ami mindenképpen igen jó hatást tett, többek között hizlal is. A szívgörcsö-
ket utólag megvizsgálni most, pár nappal ezelőtt befektettek az itteni Haynal-klinikára. Az
elektrokardiogramból meg egyebekből aztán az a rémületes dolog derült ki, hogy a tihanyi
rohamnak törvény szerint el kellett volna vinnie, az ugyanis szívtrombózisos roham volt,
ami után hat hétig mozdulatlanul fektetni szokás a beteget, és amit én tudtomon kívül él-
tem át és lábon húztam ki. Ennek következtében most vagy fél esztendőre igen csöndes
életre ítélték, járnom is csak alig-alig szabad, testi munkát végezni, izgulnom, indulatba
jönnöm egyáltalán nem. Ilyesmit természetesen elrendelnek csupán, megtartani azonban
csak valahogy megközelítőleg lehet. Hogy volnék én képes rá, hogy ha kicsoszogok sütké-
rezni az utcára, első emeleti lakásomba úgy menjek vissza, hogy tíz perc alatt tegyem meg
azt a kis nem-tudom-hány lépcsőfokos utat?! Dolgoznom is csak módjával lehet, sokat kell
feküdnöm. És vagy elpatkolok, vagy regenerálódik, mint mondják, a szív.

Hát ez a nagy újság. De ez a rossz nem egyedül van, hanem szép csokorban. Megemlí-
tem a csokor két másik virágszálát: Klára lányom nyolcadik hete fekszik egy tüdőgyulla-
dás után, a feleségemet pedig a mostani napokban fogja strumával operálni Klimkó tanár.

Gondolom, ennyi rossz hír még egy remetének megárt, bármennyire ritkásan jut levél-
hez, bármennyire is megbecsüli is tehát, jobban, mint magunkfajta városi ember, a postát.
Abbahagyom tehát, sőt ennyit sem panaszkodtam volna, ha nem hajtott volna ebben a mos-
tani levélírásban egy kicsit a szégyenkezés is, a késedelmes válasz szégyene. Ígérem, hogy
sokáig nem írok majd és hogy legközelebb rövid leszek. Ha ugyan egyáltalán sor kerül
még egy feleletre valaha.

Jó ünnepeket hát, és amint mondtam, boldog új esztendőt!

Szeretettel üdvözlöl régi híved:

Budapest, 1951.

Szabó Lőrinc

⁴¹⁸ PIM. Kézirattár. V.4325/69/7. Gépelt levelezőlap, Szabó Lőrinc s.k. kiegészítéseivel és aláírásával.

Kedves Barátom! Nem is tudom már, hol hagytuk abba... Ezen a címen mindenesetre remélem, hogy elérnek, bármennyire erdei medve lett belőled... Köszönöm a szép lapokat a hollóstatői kis házról: szívesen eltöltenék meleg időben ott egy pár napot, sőt hetet. Épp egy barátom, Marsi Pali, jelenleg csillaghegyi vendéglős, volt nálam, amikor megjöttek; azt mondta, hogy „magával visz” vagy „vinne”... Írt, rólad hallva, bizonyos miskolci ismerőseinek, akik nagy turisták, hogy alkalmilag nézzenek be (nem tudni, hol) hozzád, s adják át ismeretlenül az ő üdvözlését is az enyémmel együtt... Áttérve a komolyabb dolgokra, a szívem december óta tovább romlott, Haynal tanár úr szerint egy teljes évig most semmit, de semmit nem volna szabad dolgoznom! Ez persze lehetetlenség; de redukálok. Feleségemet Klimkó tanár operálta, két hete; strumája volt, jól gyógyul, a műtét csodálatosan sikerül. Lehet, hogy ha szabadul (mert még bent van), e hó vége felé két hétre magaslati beutalást kapunk, valószínűleg a Galyatetőre. Fiam, lányom megvan. A tilalom ellenére sokat dolgozom, fordításokon. A „Tess”⁴¹⁹ felén túl vagyok. Alig bírom ezt a telet, alig van erőm még csak várni is a végét; noha aránylag szelíd volt. Kétlem, eljut-e hozzád ez a lap. De ha eljut, írj! Ég áldjon a valamikori viszontlátásig! Szeretettel:

Lőrinc

Szabó L., Bpest II., Volkmann u. 8.

IV.⁴²⁰

Budapest, 1952. december 29.

Kedves Károly Frigyes!

Nagy meglepetés volt mai postánkban a leveled! Meglepett maga az írás is, hogy eszedbe jutottunk, illetve, hogy megkerültél; de még inkább a tartalma. Hát megnősültél?! Minden jót kívánunk, igyekezzetek segíteni egymáson szeretettel, úgy könnyebb az élet. Érdekes, hogy Szilveszterhez közeledve többször határozottan odazörgettem lelkileg a Bükkbe (mintha lenne ott e célra egy külön üvegablak), megtudni, hogy mi van veled. És most megjött a válasz. Ezért is írok most azonnal. Hát kemény sorod lehetett (és lesz), de csodálatosan bírod, úgy látszik. Lélekkel mindenesetre, de talán még testileg is. A gondnoki tervedet nem tudom megítélni, nincs benne tapasztalatom, saját tudásom. Önállóság, bármi formában mindenképpen kívánatos. És hát igyekezni kell majd fellendíteni a forgalmat, ha a boldogulásoktól függ. Szegény hátad sok terhet fog még felcipelni, míg rendben lesztek azon a hegytetőn! Hogy én odakerüljek valaha, nagyon szeretném. De aligha hiszem. Mindenesetre igyekszünk hírverőitek lenni, mielőtt véglegesen tudok; akad a környékünkön néhány ismerős, aki még tavaly is szívesebben töltötte dolgozói dologtalan két hetét valami eldugott, békés kis tanyán, mint egy nagy központban, ha az a tanya szép helyen volt s adott némi kényelmet és ízes kosztot. Művészberekre (színháziakra) és növénytári tudósombokra lehet számítani, azt hiszem. Ez azonban kissé még talán korai dolog. Majd ha lesz néhány fényképek! Bár addig is érne valamit a pusztá leírás...

⁴¹⁹ Thomas Hardy *Tess of the D'Urbervilles* című 1891-ben keletkezett regényének fordításáról van szó. A fordításról Szabó Lőrinc többször is megemlékezett leveleiben, ld. pl. Baumgarten Sándornak 1951. novemberében írott levelét. SZABÓ LŐRINC (1974.) 517. p. A levelezőlap keltekor valóban túl lehetett a fordítás felén, bár az – egészségi állapota, az infarktus utóhatásai miatt – csak vontatottan haladt, végül 1952. július elején tudta befejezni. Még abban az évben meg is jelent a Szépirodalmi Könyvkiadó gondozásában *Egy tiszta nő* címmel.

⁴²⁰ PIM. Kézirattár. V.4325/69/8. Gépirat, Szabó Lőrinc s.k. kiegészítéseivel és aláírásával.

Hogy magamra személyesen visszatérjek: én aligha gyalogolhatok olyan sokat, hacsak nem sima terepen és igen jó időben. És énnekem meleg kell; a Bükk pedig hideg vagy legalábbis hűvös... Viszont nagyon elkelne egy jó kis csöndes, istenhátamögötti munkahely... Hát majd meglátjuk... Ha kisfilmfelvételéd volna – fénykép –, a fiam szívesen megnagyítja 9 x 12 nagyságra, ami kb. levelezőlapnagyság. Végszükség esetén pedig rajzolj te magad a szavakhoz valami látható skiccet... Mindenképpen örülök a jelentkezésednek s kíváncsi vagyok sok szerencsét az új életben mindhármótoknak. Üdvözlnek az enyéimek is! Jársz Miskolcra? Nem nagyon hiszem, de egyszer említetted. Zoltán bátyámék (MÁV főmérnök) címe: Malinovszkij út 70. Talán őket is érdemes értesíteni, ha megnyílik az üzemetek: van ott egy égimeszelő magas fiú, egyetemista, az talán kóborló természet, meg a cimborái... Igaz, hogy manapság senki sem ér rá semmire a munkájától... A könyves Ambrus Pista, úgy hallom, most egy fakitermelésnél dolgozik, nem tudom, hol... Még egyszer: sok egészséget, valamicske pénzt és rengeteg jókedvet mindnyájatoknak!

Szeretettel igaz híved:

Szabó Lőrinc
Budapest, II., Volkmann u. 8.

SZABÓ LŐRINC 1956-57. ÉVI INTERJÚIBÓL, ÍRÁSAIBÓL

Rádióinterjú 1956 szeptemberében Szabó Lőrincsel (részlet)⁴²¹

– Nehéz dolog a vers, az írás, a költészet. Sírjáig tanulja az ember; hacsak meg nem elég-szik azzal, hogy verkliként hajtja magában a gondolkozó és muzsikáló masinát. De azt nem teheti: maga is unná a gépiességet! Márpedig bizonyos mértékben sose szabadulhatunk meg ettől a tehertől. Hiszen nem bújhat ki egyikünk sem a bőréből, a testiből, meg a lelki-ből. Sokszor eltűnődtem én is, hogy milyen kegyetlenek a művészhez az embertársai, mi-kor folyton új alkotást kívánnak; milyen kegyetlen a tehetséges ember iránt a saját tehetsé-ge, amely ásítva fogadná és előbb-utóbb megvetné, ha nem produkálna újat!

– *Pedig sokan azt mondják, hogy nihil sub Jove novi: semmi sem új a nap alatt.*

– Végeredményben csakugyan nincs. De csak bizonyos értelemben. Mennyire csupán rep-rodukción, mennyire ismétlése az életnek és minden jelenségének mindaz, ami van! Most szakad a lomb a fáról: tavaly és tíz éve és száz éve épp így szakadt, már énnekem is ötven-hat éve van szerencsém hozzá. Tavasszal gólyahír és az ibolya mégis mindig újragyártja magát, újra megszerkeszti sárgazománcos tányérkáját vagy lilaselyem arcocskáját, újra megtermi márciusi parfümjét és elégedett magával! És ugyanígy ismétlődik az ember, a nemzedékek végtelen sora; sőt bizonyára azt tekintené nemkívánatos kivételnek, ha hirte-len eltérne a tavalyitól, a régitől. Mit szólnának hozzá, mit az anyák, ha egyszer csak soro-zatosan kezdenének születni egyébként normális, de háromlábú gyerekek? Ijesztő dolog az abnormitás, és a tehetség is határozottan az!

– *Szerencsére azonban...*

– Úgy van: szerencsére azonban az új sóvárgásunkban, azazhogy irigykedésünkben is *mér-téktartásra* kényszerülünk. Öreg kultúrák, amilyen a kínai, sokat beszélhetnének erről, minden vonatkozásban,

– *És nyilván társadalmi vonatkozásban is?*

– Természetesen még abban is. Hiszen az emberi boldogulás, az emberiség egyetemes és egyéni javításának az álma és vágya éppoly jogos témája a művészetnek, költészet, a gon-dolkodás és a cselekvés elméleteinek, mint annak a vizsgálata, ami maradandó, sőt látszó-lag örökkévaló a rendszereinkben. Forradalom és hagyomány küzdelme és mérlegelése állandóan zajlik a termő és kritizáló művészi agyakban. A nagy költészet, akárcsak a te-remtő tudomány, örök kísérletezés. És a legártalmatlanabb! Mert nem nyúl bele közvetle-nül a meglévőbe, és amennyire sürget, épp annyira nyugodt. Az életben, a művészen, a jobb előbb-utóbb mindig győz még a jón is; hát még a rosszabbon!

– *A költő tehát hisz a javulásban?*

– Ha személy szerint rám gondol, hát hiszek a haladásban.

– *De hol a határvonal a jó és a rossz, az elmélet és a gyakorlat, a sietés és a maradiság között?*

– Ezt a vonalat bizony igen nehéz volna meghúzni. Vannak nagy gyakorlati érzékű és ta-pasztalatú emberek. De azért nem kellene föltétlenül elítélni a téves kezdeményezéseket sem. Legyünk türelmesek még az ellenfeleinkkel szemben is; hiszen olyan nehéz az igaz-ságot megállapítani, oly nehéz a valódi okokat és szükségleteket!

[...]

– *Közeleli munkák...?*

– Nemrég megint sajtó alá rendeztem Tóth Árpád barátomnak Összes Verseit és Versfordí-tásait, ahogyan már 1940 körül megtettem. Tavaszra könyv lehet belőle. Jelentős részem lesz a karácsonyra esedékes magyar Villon-kötetben. Kötelezettségem van Shakespeare

⁴²¹ SZABÓ LŐRINC (1967.) 583-584., 589-591. p. Ld. még: *Élet és Irodalom*, 1999. október 22. 2-3. p.

elbeszélő költeményének, a Vénusz és Adonisz-nak a fordítására. A Baudelaire-évfordulóról már beszéltünk... Szeretnék többé soha nem vállalni fordítást.

– *Semmit sem?*

– Hát, ha nagyon hosszú lenne az életem, egy valamit még szívesen befejeznék: Milton Elveszett Paradicsom-át. Örülök azonban annak is, hogy tavasszal kijön *Örök Barátaink* címmel kisebb műfordításaim két kötete, jól kibővítve. Most dolgozom az összeállításán.

– *Saját költeményeinek összesítő kiadása?*

– Már sűrűn szó esik róla az 1958-ra elképzelhető, hogy megjelenik. A Magvető azonban már 57 könyvnapjára ki készül hozni *A huszonhatodik év* című verseskötetemet. Százegynéhány szonettet a szerelemről és a halálról. Folyóiratokban és válogatott kötetekben már sok megjelent belőle.

– *Mikor írta ezeket a nagyon emberi fájdalokat?*

– A gyászeset⁴²² után egy teljes évig semmi mást nem írtam. Tehát 1950-ben. Akkor inkább a nyomorúság nyomott még, nem a fordítási feladatok. Két-három évvel később ezeket a szonetteket nagyrészt szinte a születésük előtt felszívta volna a versfordítás.

– *Nagyon meggyűlölte?*

– Egyelőre torkig vagyok vele... De azért el kell ismernem, hogy ez alatt a tizenkét év alatt ezen a téren általában fejlődés volt. Igaz, hogy az eredeti költészet rovására.

– *Hány költeményt írhatott életében?*

– Nem tudom. Talán 1200-at, 1300-at.

– *És hányat fordított?*

– Talán a dupláját.

– *Mi kell a jó vershez?*

– Befelé: állandó tehetség és a pillanat fogékonysága; kifelé: ráérés és teljes feszélyezetlenség. Desinvolture: a 40-es évek elején külföldi íróbaráttal a nyilvánosság előtt fedőnévnek ezt a francia szót kezdtük használni. Vagyis: fesztelenség, szabadság!

– *S az most megint lesz?*

– Meglátjuk. Reméljük. Akarjuk.

– *Mit szól a tervezett új folyóirathoz?*⁴²³

– Ha megvalósul mindaz, amiről hallunk, egyszerre nagyot változik szellemi országunk térképe. Az egyhangú, széles és poros síkság rögtön gazdag tagozottságot, domborzatot kap, csöndes, szép tavakat (melyeket Novalis valaha a táj szemeinek nevezett), mindenütt frissebb növényzetet, virágzó rétet, lombos erdőket, élénkebb széljárást, sőt talán még hegyvidéket is... Kíváncsi vagyok rá, mit hoz majd a szürrealistákkal rokonszenvező csoport és mit, amikor felszabadul, a betyáros kedvű, mondjuk: aktivistább fiatalság. Legtermészetesebb kezdeményezésnek és legszükségesebbnek Magyarországon látatlanban is az Illyés Gyuláékét kell tartanom. Úgy sejtem, mindezeket a lapokat művészi elv általában kevés fogja elválasztani: valamennyi tanult az elmúlt években és igazi szabadságra vágyik, európai szabadságra... A *Nagyvilág* esztéta és fordítógárdája pedig bizonyára térnek és időnek közeli és távoli tengereivel önti majd körül irodalmunk újjászülető szellemországát... Jósolni többet nem lehet, amit eddig mondtam, az is inkább csak óhaj volt: most már „lássuk a medvét!” Műveknek műélvezet a visszhangja; vagyis: az irodalmi élet zenéje a felfogó akusztikától is függ!

– *Mikor írt legutóbb eredeti verset?*

– Múlt vasárnap.

– *Hogyan és miről?*

– Véletlenül. Az élet szép és rút meglepetéseiről.

⁴²² Valószínű célzás Vékesné Korzáti Erzsébet 1950. február 12-én bekövetkezett öngyilkosságára. Ld. HUSZONÖT ÉV, 2000. passim.

⁴²³ A *Nagyvilág* folyóiratról volt szó

- Szeretném megkérni: mondjon most valamit kérdés nélkül.
- Szívesen, akár kettőt is. Nemrégiben egy kedves barátnőm idézte egy régi interjúm zárásmondatát. Akkor azt kérdezték tőlem, hogy mi szeretnék lenni, ha nem volnék Szabó Lőrinc? Hadd ismétljem meg régi válaszomat: „Gyík egy napsütötte kövön.”
- És mi a másik üzenete, a kérdés-nélküli?
- Békesség a földön a jóakarató embereknek.

Szabó Lőrinc: Ima a jövőért⁴²⁴

Magyar szabadságunk visszavívása (melyhez hasonló fordulat talán csak a régi felszabadulás lehetett, a török hódoltság alóli) szülővárosomban, Miskolcon ért, egy irodalmi est után. Délelőtt, itt Budapesten, még láttam szobrát a nagy bálványnak – akivel szemben tárgyilagos ítékezésre bizonyára csak hosszú-hosszú évtizedek múltán lesz képes a háborgó szív és a tiltakozó értelem – és tizenkét órával később, vacsora közben, már ledöntésének hírét hozták az izzó telefondrótok.

Két napig, ott Miskolcon, mint egy óriási ciklon központi szélcsendjében – akkor még zavartalan szélcsöndjében – éltünk, onnan nézve az örvény köröttünk forgó, fenyegető és omló falait, onnan sóvárogva, majd sietve vissza, mihelyt lehetett, a harcoló Budapestre. Nem akarom elhallgatni, hogy ezt a relatív akkori nyugalmat s a feltámadásnak ott is elemi erővel kitörő jeleit és tetteit a bányavidék magyar munkásságának és három egyesített megye – tőlem idegen, de – idejekorán felocsúdott magyar vezetésének köszönhette szülővárosom.

Azóta naponkint, óránként haladt felettünk a történelem. Többnyire ingó árnyékát sejtettük csupán. Komor képei és hangjai még a lelkünkben. De Magyarország elérte a hihetlent: felszabadult! Fel a föld és a nép, melynek erejét csak *apáink vérét és véres zászlait* idézve emlegettük nemzeti imánkban! Azt a vért most a fiainkéval együtt kell ízlelnünk szabadságszomjú inyünkön: azoknak a zászlóknak a csattogását lelkünkben ezentúl együtt kell hallanunk az elmúlt nyolc nap piros-fehér-zöld repesésével.

Magyarország felszabadult. Hadd kérdezzem azonban, magamtól és mindenkitől: igazán felszabadult-?! Felszabadult-e a további lidércnyomás lehetőségétől, felszabadult-e a megismétlődés veszélyétől?! És még valamitől! Amit a magyarság most művelt, azt nyolc napon át lángoló glóriaként csavarta maga körül a földgolyó, glóriaként, melyben soha ki nem hűl a visszanyert szeretet, tisztelet és a csodálat. Sehol a szabad világban. Sőt, talán még másutt sem. Nem szabad csökkentenünk ezt a fényt, ezt a ragyogást. Ész, erő, készenlét és minden szent akarat fogjon most össze és őrizze és emelje végső diadalra benne céljainkat, az igazság, az okosság, az emberiség, a nemes hagyományok és az életképes haladás munkálását abban a – semmi harcnál nem kisebb – másik feladatban, ami most következik, az új, az igazi országépítésben.

Nem minden rossz, amit az elmúlt szerencsétlen tizenkét év akart. Nem csírájában minden –, ezt ne felejtsük. De még százezreket, még ezerszerte kevésbé felejtsük a rosszat, amit csinált és amit tervezett. A konok kegyetlenséget, a jog, igazság és a szellem bitang tiprását, az egész poklot, melyet halálos betegséggént próbált az eleven élet gazdagságába beleépíteni az életképtelen theoretizmus. Tanulásképpen se felejtsük a fájdalmat, a fájdalom növelését, mint kormányzati eszközt! Akként is fel kell szabadulnunk, hogy megmentjük magunkat és jövőnket az elmúlt tizenkét év bűneinek ismétlődésétől és ismétlésétől.

Sok jóvátennivaló vár még ránk, sok becsületes igazságtétel, aminek szüksége csak ezután fog kiderülni. S ami nélkül nem nyugodhatnak meg igazán a lelkek.

Magyarországot a fiai, a szenvedése és kétségbeesése szabadították fel. Váltsa meg most a szent munka, és valami hasonlata a mennyei igazságnak a földön.

⁴²⁴ Irodalmi Újság, 1956. november 2. 3. p.

Budapest, 1956. október 31.

Meglepetések⁴²⁵

I. *Gyanútlan vers október 15.-én*

Szájon csókol a pillanat
másik kést üt a szívedig,
a harmadik halk telehold,
szív rózsája a negyedik,

van tömör-édes, mint a méz,
van lángvető csipkebokor,
van, mely egy elnémult világ,
van, mely kurjongat, mint a bor,

van, melyet észre sem veszünk,
hallhatatlan, sóvár zene,
van mindenüttjelenvaló,
van szétvivő mindenfele,

ez tűz, mely Földet nyal körül
az egy ' katicát tapos el,
van gyermekkorba kérdező,
van, mely Afrikából felel,

van, melyben villájával az
ördög felszúr a föld alól,
van atomgáz, bombahalál –
s van legvégső csömör, mely oly

bambán, szelíden néz, olyan öklendtetőn és kedvesen,
mint kifliből a svábbogár,
mint kolbászból a birkaszem.

II. *Egy hét múlva*

Rá egy hét: pár óra alatt
felnyüzsgött az országnyi Boly:
a dermedt Dávid talpraállt
s ledőlt a Góliát-szobor.

Sipkákra bimbó nyílt! magyar!
Parittya benzint röpített.
„Hacaca!” – szólt a rádió.
Ebeztük a becsületet

⁴²⁵ SZABÓ LÖRINC (2000.) II. 721-723. p. A korábbi, pl. 1974. évi kiadásokban *Meglepetések* cím alatt (alcím nélkül) csak a versciklus I. része jelent meg, dátumként megjelölve, hogy „1956. október 16. körül”. A teljes szöveget először közölte: *Egy fiókba zárt versciklus*. Közli: Kabdebó Lóránt. In: Magyar Nemzet, 1990. január 31. 4. p., megjelent legutóbb: *Új Holnap*, 2000. 4. június-július., kötetben először az Unikornis Kiadó gondozásában 1998-ban megjelent Szabó Lőrinc-összesben.

Szabadság, itt hordozta hős
zászlaidat az ifjúság!
S a sírt, melyből nép lép ki, már
ámúlva nézte a világ.

Tíz nap szabadság? Tizenegy!
Csók, szívre, minden pillanat!
És nem volt többé szégyen az,
hogy a magyar nép fia vagy.

Tíz nap szabadság? Tizenegy!
Terv forrt; gyúlt, égett minden agy.
Lombikban feszült a jövőnk.
S temettük a halottakat.

Ablakunk mind fény, gyertyaláng!
Aztán már settengő gyanúk.
Még egy éj. S Budapest köré
vashernyók gyűrűje szorult.

III. *December közepe*
Aztán jajdúlt a hajnal és
reggelre rákvirradt az est.
A Tízezertalpú tiport
s tótágast táncolt a Groteszk:

Ambrus WC-ről, vizavi
akna jött és ágyúgolyó, –
ágy mellől szekrény s fal kiment!
„Gimbelem”, szólta a rádió.

És Valami tanácskozott
és aztán Ugyanaz, megint,
és züllött, körben, minden a
Föld züllött szokása szerint;

s a talpak jártak. Nem tudom,
már nem tudom, hogy volt s mi lett.
Már nem tudom. De teltek a
napok s az évhosszú hetek:

hallottuk, Ausztriába hogy
húzták a deportált Dunát
s gyárakban ma is puskatűz
ajánlotta a hacacát...

De csak szájon csókol a perc
s jó remény némítja a jajt:
Nem! Rabok tovább nem leszünk!
És: Isten áldd meg a magyart!

(1956)

Szabó Lőrinc leveleiből

Szabó Lőrinc levele Bihari Sándornak, 1956. október 12.⁴²⁶

Kedves Sándor!

Reggel hívtál, délre végre rendeződött a dolog, kérésemre a TIT itteni központja meg is telefonálta már. Óvatosságból azonban én is felkereslek eszpressz-értéssel. Illyés Gyulának mégis jönnek, sőt Gyula valami rövid előszót is mond; neve kiírható a plakátra. Gáborjáni Klára szintén jelezhető a plakáton. (Pillanatnyilag még Bécsben van.) I.Gy. itteni estjét előbbre hozták: 22-én hétfőn lesz a nem is tudom, milyen színházban.⁴²⁷ A menetrend tehát a következő: okt. 23. kedd: nagy kocsitok kora de. (9 körül) a lakásom elé áll, a Volkmann u. 8. elé. Este irod. ünnepség Miskolcon. Okt. 24. szerda: De. kirándulás valahová, ahogy intézkedtek. Du. 3-4 közt átvisztek Sárospatakra. Ott – kérlek, levelezzétek le! – átvesz a debreceniek kocsija, és estére megfelelő időre átvisz a debreceni kettős irod. ünnepségre. Okt. 25. csütörtök: A debreceni kocsi a Hortobágyon át hazahozza az 5 pesti vendéget. + Remélem, a kocsival nem lesz baj. (Legjobb az volna, ha biztonság kedvéért a tiétek szállítana, valami viszonzosság reményében, mindvégig...) + I.Gy. miskolci estje: november végén. + Hát szóval mindezt csak végső biztosítékkul írom a TIT-telefonon túl. + Talán küldjétek egy plakátot Gyulának (II. Józsefhegyi 9.) + És reméljük, hogy meglesz, amit vártok az estétől! Szeretettel üdvözlök hívetek: Szabó Lőrinc.

Szabó Lőrinc kísérlőlevele a Miskolcra, feleségének küldött télikabáthoz, 1956. november 15.⁴²⁸

Budapest, 1956. november 15.

Ez a télikabát Szabó Lőrincné tulajdona. Miskolcon valószínű címe: Pedagógus Ottbon; a színház melletti utcában. Vagy a TTIT.

Miskolcon van a lánya, Gáborjáni (Szabó) Klára színésznő is.

Miskolcon föltétlenül tudnak róluk: Bihari Sándor író, Szekrényesi [Lajos] szerkesztő.

Miskolci rokon: Szabó Zoltán MÁV főmérnök, Malinovszkij út 70.

Továbbá: Szabó Gizi, Zöldfa utca 33.

Ha már eljöttek volna közben, s ha lehet, a csomagot kérem visszahozni Szabó Lőrinc Budapest II. Volkmann utca 8. (tel: 16-44-55) címre vagy Virágh Pál építészmérnök címére: József nádor tér 11.

Szabó Lőrinc író

Szabó Lőrinc levele Dóczi Antalnak, 1956. november 16.⁴²⁹

⁴²⁶ BIHARI, 1996. 20-21. p.; KABDEBÓ, 1980. 497-498. p.

⁴²⁷ A Vers és Dal Színházról van szó.

⁴²⁸ HARMINCHAT ÉV, 1993. 491. p.

⁴²⁹ HARMINCHAT ÉV, 1993. 490-491. p.

Budapest, 1956. november 16.

Nagytiszteletű Dóczi Antal
református lelkésznek, Ózd

Drága Piroska, drága Tónim,

megragadom az első alkalmat, hogy értesítselek benneteket hogylétünkről. Jól vagyunk! Háztartási lányunknak, Bernadettnek járt ma itt teherautóval Sarudról, ahol lakik, egy földije, az viszi a soraimat s tán átadja a jövő héten. Mondom, megvagyunk, sem testben, sem lakásban nem ért kár bennünket; még a közvetlen pasaréti környéket sem. Pest egyes részei azonban, főleg a VIII. és IX. kerület, csúnyább, mint a 44-es ostrom után volt! A lakásban a lányon kívül most csak Lóciával vagyok, a két Klára ugyanis Miskolcon rekedt, még október 23-tól, amikor nekem ott irodalmi estém volt; utána, két nappal később, Illyés Gyula meg én egy vállalati autóban kivételesen helyet kaptunk, s úgy volt, hogy a nők pár nap múlva szintén jönnek. A pár nap mindmáig tart. Rádióon üzengettem nekik, róluk magukról már három hete nincs hír. De bajuk nem lehet; nyilván a Pedagógus Otthon című központi helyen laknak vagy Zoltán bátyáméknál (Malinovszkij út 70). Ezt azért említem, mert hát ha bent járnál... Remélem, most majd már csak kapnak valami járművet s megjönnek. Író és művészbarátaink közül sem ért halálos baj senkit, Bernáth Aurél műterme ágyúgolyót kapott a parlamenti csata délelőttjén (X. 25), Püski Sándor kiadó lakása teljesen tönkrement a Ráday utcában, Szörényi Éváéké a Nemzetivel szemben szintén...

No de sietnem kell, a baj úgyis leírhatatlan, áttekinthetetlen... Ennivalónk most már nagyjában van... Minden jót tincetek! Szeretettel ölel és üdvözlöl mindnyájatokat

(Szabó Lőrinc író)

Pénteken este telefonüzenet jött, megnyugtató. Talán nekem is sikerül magukat visszahívnom Csanádi György⁴³⁰ postaminiszter útján.

Virágh Pál építésmérnök, aki idehozott, a napokban teherautón pár nap múlva igyekszik vissza; Nagyklára télikabátját viszi.

Bernusnál itt jártak a falubelije; de ő marad.

Szécsi Feri ügye 48 órán belül rendeződött.

Nyugodtan maradhatnak a hivatal felől! Virágh talán megszervez [egy] teherautós utat.

Ágynemű jó volna! Milliós csók!

Lőrinc

Szabó Lőrinc levele Kovács Ferencnének, 1956. december 15.⁴³¹

Budapest, 1956 december 15.

Igen tisztelt Asszonyom,

Nagyon köszönöm üdvözlő strófáit és a szeretetet, melyet tolmácsoltak. Talán nem tudja, hogy bizony az irodalmi est után feleségem és lányom 30 napra Miskolcon rekedt! Most már tehát már rég itthon vannak. Örömmel írom meg, hogy sem bennünket, sem barátainkat általában nem érte kár és baj. Persze az élet nehéz. Aggodalmai azonban túlzottak és

⁴³⁰ Csanádi György (1905-1974) kommunista politikus, Nagy Imre második összetételű kormányában 1956. október 29-31. között töltötte be először a kereskedelmi és postaügyi miniszteri posztot, majd a Kádár-kormány alatt kormánybiztosként irányította ezeket az ügyeket, 1963-tól haláláig ugyanezen a területen ismét miniszter.

⁴³¹ PIM. Kézirattár. 1986/80/5. sz. Gépelt levelezőlap, Szabó Lőrinc s.k. aláírásával.

remélem hogy azok is maradnak s végeredményben minden jó lesz. I.[Illyés] Gyuláék háza sarkát megsértette egy akna, a gerenda- és cserépkárt már kijavították. Maguknak is minden jót kívánok mindnyájunk nevében, és nyugodt karácsonyi ünnepeket!
Igaz üdvözlettel híve,

Szabó Lőrinc

Szabó Lőrinc és Illyés Gyula levele Bihari Sándor érdekében, 1957. április⁴³²

Borsod megyei MSZMP Vezetőségének
Miskolc

Az Északmagyarország március 17-i száma véletlenül kezünkbe került és meglepetve láttuk a Bihari Sándorról szóló cikket.

Bihari Sándort mi tisztességes szándékú, szocialista gondolkodású embernek ismerjük. Igen tehetséges fiatal költő, komoly ígéret a jövőre, nemzeti érdek, hogy az irodalomba mielőbb visszakerülhessen. Véleményünk szerint tehát visszamenő figyelmet, kíméletet érdemel.

Kérjük ilyen irányú szíves közbenjárásukat.

Fáradozásukat előre is köszönjük:

Budapest, 1957. április

Szabó Lőrinc s.k.
író, Kossuth-díjas

Illyés Gyula s.k.
író, Kossuth díjas

⁴³² BIHARI, 1996. 50-51. p.

AZ OKTÓBER 23-I MISKOLCI IRODALMI ESTEN ELHANGZOTT SZABÓ LŐRINC-VERSEK

A Bazilikában zúg a harang⁴³³

A Bazilikában zúgott a harang
s a parkban két fiatalember
vitázott a költő
égi-földi feladatairól.
Én a földet védtem, és mialatt
a barátommal hadakoztam,
mialatt magammal hadakoztam,
úgy éreztem, egy harmadik
áll mellénk, láthatatlanul
egy harmadik, valaki, idegen.
Munkás lehetett, vagy munkanélküli,
figyelte vitánkat
és én *hallottam* gondolatait.
Így válaszolt:
Ez az égről beszél, az a földről,
mégis szövetségesek,
egy lélek ez a két fiatalúr,
kétarcú ideológia.
De hát az én
bendőm, a gyalázatos,
enni akar, s természetellenes
vágyát se földi, se égi szó
nem elégítette ki még sohasem.
Szeretnék közbeszólni, egész
egyszerűen, szeretném
megmondani, hogy
az én gondjaimat mellényzsebéből
kifizethetné akárki nagyúr,
miért vagyok hát az anyagiasság
rút mintaképe, miért
nem tudok én is oly ideálisan
gondolkozni, mint ők, akik
csak a jó vagy rossz angyalok harca iránt érdeklődnek,
holott én, aki, ugy-e,
hordtam, tudjuk, a követ, hogy
legyen lakásuk (ha nem is
fényes, de jobb
az enyémnél) és a ruhájukat
szőttem, megvarrtam, aki a földet
túrtam, cipőt, kalapot
csináltam nekik, stb., és
fűtöttem a gyorsvonatot, amikor
gyógyúlni, tanulni Capriba

⁴³³ SZABÓ LŐRINC (2000.) I. 204-206. p.

vagy a Dolomitokba
utaztak, s aki láthatatlanul
dolgoztam nekik ezer meg ezer
alakban, mondom, szeretnék
közbeszólni, hogy én, az önző,
materialista, szintén
ember vagyok, noha sokkal
jobb volna, ha buta barommá
degradálnának a fiatalurak – szeretném
megmondani, hogy
az én szemeim is látni akarnak,
isten teremtettem engem is,
a szépre, jóra, ideálra
van hajlandóság bennem is,
és az én gyermekem se kutyakölyök,
bár elsősorban enni kér,
s amennyit a boldogok érnek,
annyit az én lelkem is ér –
miért nem néznek hát rám is olyan
érdeklődéssel, mint a levegő
angyalaira miért nem
beszélnek helyettem, aki még
bánataimat se tudom
az isten törvényszéke előtt
elmondani tisztességesen – miért nem
dolgoznak, ahogy tudnak, azon,
hogy valamikor én is örüljek,
hogy ne dolgozzon annyit az anyám,
mért nem biztatnak, hogy lesz nekem is
ideálom és hazám,
és e hazában valahol
lesz még számomra hely,
ahol egy kis nyugalomért
meghalni mégse kell...
miért nem mondják, miért nem
érezik ezt az angyali fiatalurak,
akik oly lelkesen távcsövezik a jó
s rossz angyalok harcát, de nem
látják a legszomorubb
harcot, s hogy én
közönséges állat maradok
az örök szegénységtől, mialatt
a Bazilikában zúg a harang
és ők meg utódaik századokon át
vitáznak a költő
égi és földi feladatairól?

(1926)

Nyitnikék⁴³⁴

Alszik a hóban
a hegy, a völgy;
hallgat az erdő,
hallgat a föld.

Mikor legutóbb
jártam itt,
nyár nyitogatta
pipacsait,

a nyár nyitogatta,
temette az ősz;
és volt, aki vesztett,
és nincs, aki győz.

Lombnak, virágnak
nyoma sehol,
fekete csontváz
a fa, a bokor,

s halotti csipke
a díszük is,
az a törékeny
tündéri dísz,

mit rájuk aggat
éjszaka
fehér kezével
a zúzmara.

Alszik a hóban
a hegy, a völgy,
hallgat az erdő,
hallgat a föld.

Egyszerte mégis
rezzen a táj:
hármat füttyöl
egy kis madár.

Háromszor hármat
lűktet a dala,
vígán, szaporán, mint
éles fuvola.

Az a fuvalás
a Nyitnikék!

⁴³⁴ SZABÓ LŐRINC (2000.) I. 373-376. p.

Már kezd is újra
az énekét:

két füttyre mindig
k v a r t lefelé:
nem sok, de örülni
ez is elég.

Nyitni kék, füttyüli,
nyitni kék,
szívnek és tavasznak
nyílni kék!

Nyitni, de – nyitni, de –
nyitni kék!
Füttyülöm én is
énekét.

Nyitni kék, füttyüli,
nyitni kék,
a telet bírni
illenék!

Bírni és bízni
illenék!
Füttyül és elszáll
a Nyitnikék.

Nyitni kék! – füttyülök
utána
s nézek az eltűnő
madárra.

Nyitni kék, füttyülöm,
nyitni kék,
hinni és bízni
kellenék,

mint az a fázó
kis madár,
aki sírja, de bírja,
ami fáj,

akinek tele rosszabb,
mint az enyém,
és aki mégis
csupa remény.

Nyitni kék, indulok,
nyitni kék,
fog az én szívem is

nyitni még.

Nyitni kék! Ébred
a hegy, a völgy,
tudom, mire gondol
a néma föld.

Ő volt a szája,
a Nyitnikék, elmondta
a holnap
üzenetét:

S a hitet, a vágyat
fűtyülte szét,
kinyitotta a föld
örök szívét:

fütty-fütty-fütty, nyitni kék,
nyitni kék –
Nyisd ki, te, versem,
az emberekét!

(1933)

A rabszolga⁴³⁵

Túrtam és átkoztam a Földet
s egy Óriás lépett elém.
– Ki vagy? – mint vas kongott a hangja.
– Rabszolga – válaszoltam én.

– Kinek a szolgája? – A Földé! –
mondtam vad gyűlölettel. Ő
erre fölvelt a tenyerébe
és: – Ne félj – súgta – a jövő

majd megszabadít zsarnokodtól,
csak őrizd jól a titkomat:
népem, a Vas-Nép, lázadásra
készülődik a föld alatt! –

Ezt mondta a Vas-Óriás és
eltűnt... Én kínlódtam tovább,
túrtam a földet s átkozódtam
száz hosszú, hosszú éven át,

s reménykedve s csalódva néztem,
a lélektelen, lomha, vak

⁴³⁵ SZABÓ LŐRINC (2000.) I. 342-345. p.

hadak hogy hevernek a földön,
kéz, láb s agy nélkül, a vasak,

láttam, hogy túrnek, mint a hullák,
erősek, engedelmesek,
ekének ásónak, kapának
mind ideadják testüket,

de láttam azt is, hogy maguktól
nem tudnak megmoccanni se,
láttam, e halott nép az élő
Földet nem győzi soha le.

Hívtam hát újra a Vezért, az
Óriást, s elmondtam neki,
hogy mi kell még és hogy lehetne
a vén Földdel megküzdeni.

Az Óriás szemembe nézett
és lassan szólt: – Ha igazán
gyűlölöd – (bólintottam) –, akkor
mégis mi győzünk! – Azután

elmondta, hogy mi lesz a dolgom...
Elmondta... S én, a lázadó,
boldogan követtem parancsát,
és tettem, ami neki jó:

cipeltem az égő pokolból,
föl, föl, cipeltem fekete népét,
tűzben nemesítettem,
szikrát lobbantottam bele,

fegyvert gyártottam és bilincset,
emeltem neki várakat,
megtanítottam szállni, úszni
a föld felett s a víz alatt,

szörnyű csodákra tanítottam
és szörnyű hatalomra őt –
még száz év, és rettenve hátrált
a Föld az új isten előtt.

S ekkor, csak ekkor vettem észre,
csak ekkor vettem észre, hogy
mialatt a régit levertem,
a Vas új igába fogott:

én vagyok az ő keze, lába,
velem nyúl a világon át,
velem rakatja emeletékké,

gépgyártó gépekké magát,

s szemem s agyam, mit kölesön adtam
már csak egy műszere neki,
már beszél: azt mondja: az embert
magának ő gondolta ki,

ő az élet, munkába már ő
szervez, kereskedik, kifoszt,
ő akar, s az én szerepem csak
az, amit érdeke kioszt:

az anyag él és háborúkat
indít föld alatt, föld felett, –
a bilincs rám csap és maguktól
dolgoznak a gépfegyverek.

Félve s lázongva, megidéztem
harmadszor is az Óriást.
Megjött. Fállába Moszkva földjén,
a másik meg Newyorkon állt.

Most volt csak óriás! Kezébe
vett újra és szólt: – No, mi kell? –
Becsaptál! – és elpanaszoltam,
hogyan népe hogyan bánt velem el.

Átkoztam a földet, a gépet,
a régi és új zsarnokot.
– Akié a gép, azé az ember! –
dühöngtem és ő kacagott.

Arcába vágtam: – Azt hiszed, hogy
most a te rabszolgád leszek?
– Te mondád! – felelt ő nyugodtan,
és elfűjt, mint egy porszemet.

(1935)

Barátaimhoz⁴³⁶

Álmatlanul forgolódtam az ágyon.
Éjfélig itt volt három-négy barátom,
tervek lobogtak, gúny, vád, vad beszédek,
szídtuk a pénzt és mentettük a népet,
s elmentek és kihűlt a láng heve.
– Hagyjuk, fiúk, nem lesz itt semmi se!

⁴³⁶ SZABÓ LŐRINC (2000.) I. 490-491. p.

– Nem hát, morogtam. S teltek lassú órák.
– Nagyzolsz, vízcepp? Tenger a múlt s az ország!
Mi közöd hozzá?! – Forogtam tűnődtem:
– Mi jogod?!... Aludj! Oly elérhetetlen
a nép és oly nagy, mint az ezredév...
Mentsd inkább a magad kis életét! –

Csend volt. Csak agyam vergődött: – Öregszem...
Mi lesz?... 1900-ban születtem...
Volt csalódás... S mennyi lesz, ha megérem
a 2000-et, ahogy egykor reméltem!
Mennyi lesz akkor! – S játszva, mint gyerek,
elképzeltem, hogy százéves leszek,

s ekkor hirtelen megláttam a törvényt:
– Egész hazámmal csak tízannyi történt,
csak tízszer annyi, mint amennyi vélem...
Ezerből száz: az én rokon részem!
– kiáltottam és árva testemen
átgyúlt, átcsapott a történelem,

és ami messze volt és idegenség,
most mind körém gyűlt s lett egyszerre szomszéd,
apa, déd, ük és testvér és barát lett,
tíz magyar század egy közel család lett,
és mint ismerős állt előttem ő,
a Honfoglaló, a Telepítő...

Felültem... Bennem dobogott az ország,
s én fiatalnak éreztem a sorsát,
reménykedőnek, lángnak, magaménak...
S körülnéztem, kerestem a fiúkat,
s mint erős érc, zengett bennem a hit:
hogyan csinálunk mi itt még valamit!

(1937)

Tücsökzene **II. Miskolc**⁴³⁷

A gyermekkor bűvöletében, 1900-1905

8. EZERKILENCSZÁZ
Halkulsz, tücsökszó? Miért? Hová viszel?
Miskolc... 1900... Semmi jel?...
Áh: itt még néma vagy!... Mástól tudom:
valaki kiejtett az ablakon...
De máris zendül képeid sora:

⁴³⁷ SZABÓ LŐRINC (2000.) II. 12-24. p.

konyha, gang, kert; és sok kukorica;
majd az utcán túl tisztán felragyog
a sakk-kocka-táj, földek, ház-sorok,
telepvége... Por (vagy sár!) volt az út...
Zoltán bátyám csizmája egyszer úgy
beragadt a hóban, *hog*y ott maradt...
Messziről hallottuk a vasutat:
görgő robaj, fütty, mozdonydohogás,
ott dolgozott az apám... Csupa máz,
olaj s korom volt, ha megjött: a kék
munkaruhát anyuka mosta... Szép
piros sárkány repült a rét fölött...
S te is ott voltál mindenütt, tücsök!

9. EGY VOLT A VILÁG

Szép volt, isten volt, Egy Volt a Világ.
Tél, tavasz nyár, ősz: meghitt tarkaság.
Égen és földön mosolygott a rend.
A nap hajnalban mindig megjelent,
mennyei munkás, hős, nagyrabecsült,
barát, aki velem kelt és feküdt,
és fűtött nekem és világított.
Fák közt a kert száz tűz-szeme nyitott;
és eső jött és elverte a port,
s éjjel szelíden csöszködött a hold.
S mindezt nekem tették, személyesen,
és érdekes volt látni, hogy milyen
ügyes az ember. Én is az leszek?
Miért ne? (Hacsak a farkas meg nem esz!)
Borzongó percek s naphosszú öröm:
a tengertől még nem váltam külön,
nem voltam sziget... Imák és csodák:
szép volt, isten volt, Egy Volt a Világ.

10. NEFELEJCS

A virágokból először a kék
nefelejcs tetszett: azt a szép nevét
külön is megszerettem, hogy olyan
beszélgetős és hogy értelme van:
szinte rászól az emberre vele,
úgy kér (s nyilván fontos neki ugye,
ha kéri?), hogy: ne felejts! Többnyire
jól hallottam, egész világosan,
égszín hangját, néha meg én magam
súgtam, vagy nem is súgtam, csak olyan
nagyon vártam már, hogy tán a szívem
szólt helyette vagy éppen a fülem:
ilyenkor nem tudom, képzelem-e
vagy tényleg csalog, neki, a neve
mondásával?... De még ha csalog is,
nyugtattam meg magamat, az a kis

segítség semmi, hisz úgy szeretem;
s dehogy felejttem, nem én, sohasem!

11. BÁRÁNYFŰ

Meg a bárányfű! – nem tudom, mi a
latin neve –: ruganyos, friss, puha
sörény gyanánt ahol a ház előtt
vagy a réten az ő sűrűje nőtt,
az ő szép, tömött, aprólevelű
fekete-zöld gubanca, gyönyörű
icipici kis gyöngyökkel teli,
ott majdnem biztos volt, hogy nem töri-
vértzi a lábat üveg, túske, kő
vagy épp rozsdás szeg. Gyors nyári eső
után, mikor harsogva öblögött
minden csatorna, de már kisütött
szivárványt vetve az égre a nap,
hogy ugráltam a sok újszülött patak
locspocsában kertben és udvaron:
ma is érzem bokámon, talpamon
a homokot, a langyos-nedveset,
s ahogy csiklandoz, a bárányfüvet!

12. PIROSKÁVAL NAGYANYÓHOZ

„Hogy ment Piroska nagyanyóhoz? Úgy,
hogy útközben folyton a koszorút
fonta, az erdei virágokat,
pedig ott, a fekete fák alatt,
tudod, anyuka, minden árny egy-egy
farkas: csak ő nem hitte! Mi, többiek,
kérlek szépen, mi, igen, hát mi a
tündérnél voltunk éppen, akinek,
szegénynek, képzeld, megint szétesett
az egész méze, a hordó, amiből
a virágokra ken. Szóval, messziről
(a hordóból: mert megengedte, hogy
kinyaljuk!), mondom, (még most is csupa
méz a nyakam!), megláttuk, hogy robog
Piroska után s elibe hogy kerül
a gonosz. Féltünk. De véletlenül
jött a vadász! A tündér szólt neki, hogy –
S én elkísértem... A többit tudod.”

13. APÁM

Apámtól féltem. (Anyám szeretett.)
Nehéz erről beszélni, rengeteg
fájdalom lökné s fogja a szavam.
Sokat szenvedett ő is biztosan.
Magányos lélek; öccse, bátyjai
mind pap, tanító, nyomdász, s néneji,
apja, nagyapja... Ő meg kimaradt

a negyedikből a latin miatt,
s kovácsnak ment; s malomhoz; azután
a vasútra fűtőnek. És korán
megnősült. S nem találta helyét
a világban... A sok keserűség,
ami benne volt, megkeserített
bennünket is... Több mint négy évtized
kellett hozzá, hogy végre, szív szerint,
békét kössünk egymással, újra, mind.
Ma már dér lepi mindkettőnk fejét.
Ez hozott össze, a Rettenetes Év.

14. A FARKAS

Hogy van farkas, először a mese
súgta meg, majd más is. Mint fekete
káprázat jött, a dél hibája, csak
gyáva árny még; de ahogy szállt a nap,
mind bátrabb lett: estére az egész
kertünket elfoglalta, gangon és
a ház körül ott lebzelt mindenütt,
és majdnem a küszöbünkre feküdt,
majdnem bele a fénybe, amivel
anyuka próbálta nagy-bátran el-
riasztani: éhesen, gonoszon
szimatolt, s beugrott az ablakon,
és ki, ha rányitottunk: biztosan
azt várta csak, hogy elbízgam magam,
és kihúnyjon bennem a figyelem
vagy a kis őr-láng ágyi mécsemen:
jelenlétének sok-sok éjszaka
hajnalig gyötört néma ostroma.

15. ELSŐ EMBEREK

Aranka, Ica, Mancsi, s te, Irén
– halott már, ki ház és fa tetején
ültél s mászkáltál, macska, te, majom,
te, bátor, ki nyurga lábaidon
úgy repültél, istennő gyermeki,
mint Atalanta, a calydoni –
tánc szélvésze, s ti, régi többiek,
nem fiúk-lányok még, csak gyerekek,
Hajnalkáék, hugaim, s rokonok,
él még, első társaim, valahogy
és valahol, mint bennem, éled-e
bennetek is az akol melege,
az emléké, összebúvásoké,
dunya alatti kuncogásoké,
a test bizalmáé, az ősi, a
paradicsomi, melyre nincs szava
a felnőttnek (vagy szava van csupán!):
első emberek, gondoltok-e rám?

16. DARÓCI ERZSI

Daróci Erzsi szép, bogárszemű
parasztlány volt, öt évig drága, hű
cselédünk: mindnyájunkat szeretett,
négy testvért, de legjobban engemet.
Ha indult, már repestem, hogy vigyen,
hallom anyámtól, s ő türelmesen
hordozott egész nap ide-oda,
s csókolt, ha azt hitték, hogy a fia
vagyok: egy volt az arcunk, s én sose
jöttem le a karjáról. „A neje? –
kérdették, ha a táskát vittük a
vasútra apámnak. S: – „Ez a maga
része” – bókolt a hentes, amikor
a húst vettük – „ez meg”, – és félkiló
májat csapott papírba – „ez meg a
bogárszemű fiáé!”... Micsoda
varázskört zárhattunk, Erzsi meg én?...
Tíz év múlva kútba ugrott szegény.

17. MISKOLC

Miskolcon többször laktunk. De alig
emlékszem rá... Tűzijáték vakít:
avasi ünnep? Egyszer egy hatost
kaptam egy nénitől! És villamost
ott láttam először, s – mint csöpp gyerek –
óriási búzavásárteret.
S mit még? Majálist: lacikonyha, tánc!
Hogy bámultam a viccmondó cigányt!
És látom a Szinvát is: a fa-híd
alatt, a mélyben, fáradt hajkait
keskeny szenny-csík görgette meredek
házfalak közt; de a széles meder
hogyan megtelt, mikor jött az áradás!
S a környéket: egy-egy kirándulás
néha ma is idéz benneteket,
kék-zöld mezők, Tapolca, tó, liget,
Miskolc határa... Szülővárosom,
sose lesz szemed kóbor fiadon?

18. APA KOMOR VOLT

Apa komor volt, ritkán nevetett,
elrontotta sok kis örömet.
Nem ivott, nem kártyázott; sohasem
káromkodott (mint más: érdekesen);
de ha munkába, a gond vele ment.
s vele jött vissza, mikor megjelent.
Pedig vidám nép a vasutasok,
Tipanuc bácsi mindig mulatott,
szomszédainknak háza, disznaja,

csak mi nem voltunk ügyesek soha.
Apám, nyilván, utálta zaklatott
mesterségét. Ha rákopogtatott éjjel,
váratlan, az értesítő,
hogy új fordába vigye (jó idő,
rossz, tél, nyár: mindegy!) – nagykeservesen
indult, szidva „azokat” „odafenn”:
kékben, ha nyár volt, botosban, ha tél,
ment, mogorván, de ment: „Kell a kenyér!”

19. TÜZVÉSZ

Tűzvész... „Anyuka!”... A belső szobát
láng zúgja be, haragos, sárga láng,
a padión a tört lámpa, iszonyú
sikoltozás, öt helyt egyszerre gyúl
szék, függöny, asztal, fel a plafonig
csapja ujjongó, égő karjait
a szétfolyt petróleum... „Anyuka!”...
„Térdepelj le s imádkozz!”... Bárhova
nézek, tűz, tűz... Két hugom felriad...
„Miatyánk isten...” Nagy pokrócokat
látok zuhanni, anyám ügyesen
fojtja a tüzet, alul kezdve, lenn,
a fészkénél... „Ki vagy a...” Amily hamar
jött a vész, úgy múlt... Vége! Semmi baj!
Még szemünkben a lobogó rémület.
Tapossuk, húzzuk a vizes szőnyeget.
Állunk. „Szenteltessék meg...” És ülünk.
Éjfélig imádkozunk, reszketünk.

20. A VARÁZSBOLTBAN

Géza bácsinak boltja volt: üveg,
porcellán, tükrök, kristály-mennyezet.
Hátul a műhely: furcsa anyagok,
ágyazott fűrész, mely körben forog,
buggyanó lombú, arany keretek,
és simák, elegánsak, könnyűek,
hosszú lécekben. S lent a pince: ott
Aladdin minden kincse ragyogott!
Szerettem a boltban lenni. Sehol
nem volt tisztább a munka; s amikor
a bácsi (anyám sógora) ügyesen
húzta gyémántját a hús üvegen,
s halkán pendülve kettévált a nagy
tábla, vagy ha gyors ujjai alatt
megszületett valami szép, finom,
szimmetrikus mű. képkeret, idom:
mint varázslóra néztem rá, aki
Tündérország díszait készíti.

21. A MÁSIK VARÁZS

Géza bácsi – fény s játék, mint a bolt –
csupa szív, kedély (s Bosznia hőse) volt,
mű-zord vicc-mester; senki, ahogy ő,
nem dúlt-fúlt oly derűsen: „Borrr-zi-ő!”
Náluk mindig jól éreztem magam.
Naivabban, mint mi, de boldogan
élt a család, a néni s négy leány,
és velük az anyai nagyanyám,
Kubányi Juliska. A szépnevű
Zöldfa-utcában laktak, s gyönyörű
volt a kertjük, sok dália, meg az
ebédlő, a kékhajnalkás lugas.
Sokat futkostam e rokoni ház
s a bűvös bolt közt: a fehér varázst
ők festegetik, a halk-szelídet
Miskolc egére, a tündérképeket,
– ahogy a másikat, az iszonyút,
a kormos, tüzes, fekete vasút.

22. A VASÚT FELÉ

A vasút felé a nagyhídon át
mentünk. Vasból volt. Az igazi csodák
mind vasból voltak. Vaskorlát futott
az oldalán, ahhoz támaszkodott
szívdobogva az ámuló gyerek.
A vas tette, hogy messze lehetett
látni, előre-hátra. S lent, a mély
pályán, ahol fekete és fehér
gőzöket fújtak vas-szörnyetegek
(félíg ördögök, félíg istenek),
vas-sínek száguldtak a végtelen
felé, s ameddig csak látott a szem,
vasak lihegtek, csikorogtak és
többet bírtak, dolgoztak, mint az egész
város: vasak rohantak vasakon,
vasak és tüzek, vasak és korom,
vasak, halottak és félelmesek,
s még félelmesebb, élő emberek.

23. A NAGYHÍDON

Néha megálltam a híd közepén.
Lent vágányok, tolatás. Feketén
dübörgött messziről a gyorsvonat,
affölé álltam, Hősi pillanat
volt ez, csábított a képzelte veszély!
Kis agyamat feszítette a vér.
És a gép jött. Ismertem savanyú,
fojtó füstjét; de valami iszonyú
parancs lökött, hogy ott maradjak és
ne győzzön rajtam undor, reszketés:
éreztem: korlát vashíd megremeg,

villámló kráter fölött lebegek,
füst korom burkol, vízgőz, kattogás,
ég-föld egyetlen omlás, csattogás –
de kibírtam!... Hálisten, semmi baj,
tovaszáguldott a vonat, a zaj,
s én bár szívem rémülten dobogott,
büszkén megvártam még egy vonatot.

24. MOZDONYON

Mozdonyon is utaztam: az apám
felvett magához, acélparipán
lovagolni! De a gép valami
más volt nem voltak karcsú lábai,
inkább bivaly, igen, az lehetett,
vagy elefánt (csak tökéletesebb
az igazinál) ... Este volt, vadúl
pöfögött, száz lyukán egyszerre fúj
i a jó szörnyeteg, fúj és sziszegett,
ereiből olaj s víz csepegett,
s órák villogtak rajta, szervei,
mutatók, gömbök, titkos csövei,
s fékek, emeltyűk, fogaskerekek,
s a tűz-szekrényben vörös szellemek
ugráltak, bőgték... S mikor végre jött
a jelzés, a körfűtőház megett,
az indítókart és a fűtülőt
én húztam meg! (Apa csak segített.)

25. APÁM A GÉPEN

Szörkucsmában, botosban, fekete
bundában látom ma is; száz pihe
táncolja körül s az árnyaival
tolongó táj: téli éj a vihar-
lámpa fényében. Most a híd felett
halad, már a síneknél. Zöld jelek
vezetik és pirosak. Vastagon
vakolja a hó. A vágányokon
kísérteties tehervonatok
szelik s mutatják, mozgó ház-sorok.
Aztán rőt tűzben fent a gépen áll,
néz, vizet vesz, haragszik, kiabál,
megkotorja a kazán parázsát,
s – szárnyas óriás – füstön-lángon át
robog Füleknek, jön Hatvan felől,
égből csap le, oda száll újra föl,
s folyton itt kering és fűtül, fűtül,
ijesztve s állva, a házunk körül.

26. LÁNYOK

Ekkoriban, s előbb is, s azután,
járt hozzánk elég sok rokoni lány,

s láttam másokat, idegeneket,
szegényt, gazdagot; és mindegyiket
sajnáltam valamiért. Finomak
voltak köztük, szépek, szomorúak
s fiúsan vadak, jókedvűek is;
de mindig csak maradt valami kis
zavar közöttünk: a baráti lány
csak fél-barát volt, félig ostobán
húzódó, vagy követelő. Ha a
szobában ketten voltunk, a mama
folyton át-átjött, sőt maga a lány
is megváltozott: amit délután,
sötétben már nem tette; jó szíve
volt, de uralkodni akart vele:
s folyton rejtőzött, bujkált, külön élt...
És nem mondták meg soha, hogy miért.

27. NŐK KERESZTJE

Igen, a lány mind, ha vad, ha szelíd,
szégyellős volt. Szégyellek valamit,
amiről nem tehettek! Valahogy
rágalmazott faj voltak, mártírok,
mártír jelöltek. Nem ilyen szavak
jártak fejekben, de az indulat,
amivel néztem őket pontosan
ez volt, ilyen volt. Amíg kicsinyek,
csitrik vagy éppen utcagyerekek,
addig nem vettem őket komolyan:
szegények, ők még nem tudják, mi van
előttük!... Máskülönben a dolog
nem tartozott rám: minden megszabott
törvény szerint járt s az bizony kirótt
borzalmat mindenkire azt vagy ezt:
nőnek lenni úgy látszik, nagy kereszt,
gondoltam, bár az egésznek csak a –
az egésznek... a ruha az oka!

28. ROSSZ GYANÚK

Ez sokáig izgatott, a ruha.
Térdig ér talán a nők dereka?
Ha nem, mire jó ez a furcsa és
fölösleges megkülönböztetés?
S nem lehetnék lány én is? Anyuka
ruháit próbálgattam. Maskara,
buta játék! És amellet milyen
boldogan milyen szenvedélyesen
tárgyaltak a szoknyaikról a nők!
Szoknyára ítéltettek! S íme, ők
sokszor maguk is örülnek neki!
Ez a – jelük? De ha rossz, miért tűrik?
„Mert” mondta egy hang „ők nem végezik,

nem úgy végzik, mint mi, a... dolgukat!”
Ebben megnyugodtam egy darabig,
bár a sok tiltás, vihogás miatt,
csak gyanakodtam: nincs rendjén, amit
a nőkkel csinálnak a férfiak!

29. KÖZJÁTEK: A TÜCSÖKHÖZ
Hajnalodik. Megyek aludni. Dzsosz
a zenétek, tücskeim! Csakhogy ez,
a bennem szóló, az emlékeké,
mely szétcsap a négy világtáj felé
még gyorsabb! és túlzeng benneteket!
Jó mulatást! Isteni kedvetek
csak elkezdte az ős varázslatot:
a többi már maga jött: itt suhog
köröttem minden boldog éjszaka:
gyűlnek az árnyak, örök muzsika
hozza, kíséri őket, s mennyi év,
mennyi táj, mennyi drága, régi kép
vágynak még megszületni: Debrecen,
Balassagyarmat Budának üzen,
Tiszabecs kérdez, Egyiptom felel,
Splitet a Tátra szívében éri el:
életem beszél, s ahogy hallgatom,
mondom, amit mond. Holnap folytatom.

(1947)

VERSES EMLÉKEZÉSEK SZABÓ LŐRINC MISKOLCI LÁTOGATÁSÁRA

Bihari Sándor verseiből

1956 nyara⁴³⁸

Kiültünk délután a fák alá, mint akik
önkéntelen is elhúzódnak a falak közül.
Megalázottan és veritékesen ültünk,
délelőtt a hivatalnokok kérdései előtt.
Kívül semmi sem úgy volt, ahogy a kezdetek
idején szólt a szó és az igazság csupán
a valóság látszata. Ami volt, rosszul,
de tudtuk, lehetett volna jól. Az ígéret
nem ígézet. Az eszmék kifordítva, mint
Jézus Krisztus vállcsontja a keresztfán.
Föllélegezve, boldogan jöttünk a bordái közé
akasztott kérdésektől, lépésenként zsúfolódott
bennünk a felelet. Arra vágytunk, hogy tehessük
jelenidőben a jövő elé. A kerthelyiségek
asztalai köré összeverődünk, akik teleírtuk
újra és újra a világot. Írók, festők, grafikusok.
A papírok úgy múltak el, akár a növényi levelek
aszálykor; mi verseket adtunk egymásnak, mint a friss
híreket, mint habzó köröket futottak a jázminok
köröttünk. Szavunkat az arany levegőre bíztuk.
Fölöttünk a koranyár, a magas ég, mint a törvény,
a forduló idő. Fiatal asszonyok ültek velünk,
a teljes országot éreztük mögöttük. Semmire
nem gondoltunk, csupán az életünkre. Mintha
satuba, esztergapadba fogták volna sorsuk
a munkások, amikor kérdeztek és akkor is, mikor
hallgattak. Mielőtt a történetek történni kezdtek,
a létezésnek micsoda csöndje bennünk!
Nyugtalan kerülgették egymást az ábécé betűi,
mint akik készülnek a kimondásra és az idő
csúcsa épült bennünk és benned, Magyarország.

Óriások játszanak⁴³⁹

Hallod, mit mond ez a két süvölvény?! – szólt oda
Szabó Lőrinc a folyosón Illyés Gyulának s mindjárt folytatta is
a már figyelő arcnak: Hívnak Miskolcra, haza. – Kis öröm
és hitetlenség bujkált a hangjában. Eredj. – válaszolta
tüstént Illyés, mint maga a bizonyosság. Eredj nyugodtan. –
Mondta még egyszer, mint aki aggodalmat oszlat el, miközben
Szabó Lőrinc oldalgott feléje s nevetve hangosan felelte:

⁴³⁸ BIHARI, 1996. 15-16. p.

⁴³⁹ BIHARI, 1996. 18. p.

De gyere te is, te sztálinista! – S feléje dőlt, vállával újra meg újra meglökte Illyés vállát, már együtt nevettek, élcelődtek; Illyés is a vállával Szabó Lőrinc vállának dőlt, megint és megint, viszonzva a játékot: Na jó, te hitlerista! Megyek. – dülöngéltek szinte és tartották egymást a testükkel, mint két rakoncátlan óriás gyerek. Vállukra forrva a történelem, körül tág körben bokájuktól a homlokukig Európa.

Illyés arca⁴⁴⁰

Keresztbe font karral áll Illyés Gyula
a miskolci színház árkádja mellett,
mögötte a színház, ahol Dózsa György
beszélt, forradalmat csinált parasztjaival
a történelem és Illyés tolla szerint,
az ő parasztjaiért,
és ahol Kossuth Lajos beszélt, detronizált
és vitázott a szerző magyarjaiért,
aki itt áll késő délutántól az éjszaka kezdetéig.
Néz döbbenetbe merevült arccal a Széchenyi utca felé,
ahol maga a nyomorult történelem vonul jelenidőben,
északról délre, de keletről nyugatra,
akár egy hajsza tankokkal Európán át
a hazában és a hazából.
Nem a jó szót hozza, hanem a némaságot,
a valóságtól eltérített mondatokat.
Az ő arcán olyan idő, amelyben fölcseréli
egymást múlt és jövő.
A hegyekben, fákbán és vizekben
rémület és szorongás.
De az arcában az ország.

Szabó Lőrinc Miskolcon⁴⁴¹

Nem tudtam, hogy az az utolsó
alkalom hazajönnie, mert elmegyünk
mind a ketten, ő a halálba, én a
börtönbe, mégis hazahívtam és most
boldog vagyok, hogy sikerült a szülőföldjét
utolszor visszaadnom neki és hogy egyszer
az asztalánál vele ülhettem. Úgy ment
a Széchenyi utcán, hogy szinte botja lettem,
akire roskadtan támaszkodott és sírt
a vállam fölött, mert köröttünk a történelem
történt; és túl a „deszkatemető” az
édesanyja sírjával, majdnem fölöttünk

⁴⁴⁰ BIHARI, 1996. 26-27. p.

⁴⁴¹ BIHARI, 1996. 28-29. p.

az Avas zöldaranyban, ahova leült egy
szoborban, végképpen múlhatatlanul.

Fábry Róza Julianna: Szabó Lőrinc válogatott versei...⁴⁴²

Az Ön verseinek
lettem birtokosa,
a fiamtól kaptam
a születésnapomra,
– mondván – e virággal
s e könyvvel anyunak
kívánok sok boldog
születésnapokat.

Nem tehetek róla,
oly érzékeny vagyok
szóra, ajándékra,
csak sírva fakadok...
Ölelés, csók után
felszárítva könnyem,
nézem, hol a virág,
hogyan vízbe tehessem.

– Ferikém – azt mondtad
virágot is hoztál...
– oh igen anyukám,
a könyv fedőlapján. –
Mit tehettem erre?
egy nagyot nevettem,
a feszült hangulat
el is röppent menten.

Elbúcsúzott azzal,
hogyan jövőre ismét
meglátogat, ha jön
október tizenhét...
Igen ám, ha élünk!
most is ki gondolta,
elindult kaszálni
a halál angyala.

Amég én esténként
versét olvasgattam,
patakokban folyt vér
ott, a fővárosban...
Sírva fohászkodtam,
kértem földet, eget,
óvja, védje, szánja

⁴⁴² Fábry Róza Julianna versei, 1933-1973. (kéziratot kötet) 55. p. Kovács Ferenc tulajdonában.

a magyar nemzetet!

Telnek, múlnak napok,
a kötetnek vége,
ha nem is jutottunk
mindennek végére,
csak hogy a vérontás
megszűnt Budapesten!
(A szülőföldjéről
küldöm üdvözlétem.)

(1956. november)

EGYKORÚ BESZÉDEK, CIKKEK

A Magyar Írók Szövetsége miskolci csoportja 1955. december 26-i taggyűlésének határozata:⁴⁴³

1. A jobboldali jelenségek olyan módon: tudatos és szervezett formájú élességgel, mint az Írószövetség központjában egyes írók körében, nem merültek ugyan fel a csoport munkájában és a *Széphalom* szerkesztésében, bizonyos jelentkezésekre és hatásukra azonban e területeken is fényt derített a Központi Vezetőség határozata.

2. Ezért a miskolci csoport tagjai örömmel fogadták azt a segítséget, amelyet a Központi Vezetőség határozata nekik is jelent, és élesen elítélik a határozatban feltárt jobboldali, pártellenes nézeteket és az azokat érvényesítő írókat.

3. A további munka eszmei tisztasága és eredményessége céljából a taggyűlés:

- a) újjáalakította és megerősítette a csoport vezetését és a *Széphalom* szerkesztőbizottságát;
- b) elrendelte a politikai és szakmai, a szerkesztői és lektori nevelőmunka fokozását, a Központi Vezetőség határozatainak megfelelően;
- c) jóváhagyta a vezetéség elgondolásait a munkatervre vonatkozóan.

A Magyar Írók Szövetsége miskolci csoportja kijelenti, hogy teljes erejével fog munkálkodni az alkotómunka gazdagabb, szélesebb, tervszerűbb és pártosabb kibontakoztatásán, a szocialista világnézet és politika alapján születő, elsősorban mai tárgyú, a munkásosztály és a dolgozó parasztság életét ábrázoló, magas színvonalú művek nyilvánosságához segítésén, azon, hogy e módokon éles és hatékony fegyverekkel segítse pártunkat és egész dolgozó népünket az új életért vívott harcunkban.

A Magyar Írók Szövetsége miskolci csoportja 1956. május 14-i megbeszélésének jegyzőkönyve⁴⁴⁴

JEGYZŐKÖNYV

a Magyar Írók Szövetsége Miskolci Csoportjának 1956. évi május hó 14-én hivatalos helyiségében megtartott összejöveteléről

Szekrényesi et. a csoport titkára beszámolt budapesti útjáról és foglalkozott a csoport fejlődésével. Véleménye a budapesti központi szövetség véleményét is magában hordja – mondotta. A *Széphalom* előző számait Budapesten nem tartják megfelelő színvonalúnak. Az új vezetéség és a lap szerkesztősége új irányt, friss levegőt vitt a lap tematikájába és főleg a pártosságot sikerült jobban megvalósítani. A mai élet problémáinak feldolgozásánál azonban még jelentkeztek sematikus megoldások. A csoport egyes tagjairól az alábbi kiértékelést tette:⁴⁴⁵

⁴⁴³ *Széphalom*, 1956. 1. sz. 1-2. p.

⁴⁴⁴ HOM. IGy. 91.96.40.

⁴⁴⁵ A *Széphalom* 1955. 4. számának a budapesti értékeléskor is érintet írásai az alábbiak voltak: Hudy Ferenc: Haza-értem, Kőkúti Endre: Csobogó, Szigethy Ferenc: Diósgyőrvasgyár. Acélöntők, Borsodi Gyula: Találkozás, Filip László: Nyári játék. Útépítők, Kovács Lajos: Aratók. Az 1905. évi aratósztrájk emlékére, Benedek Miklós: Családi konferencia a nehéz mesterségről. Intézkedés a legrövidebb úton, Bihari

Nyereség a lapnak, hogy Hudy Ferenc, aki eleinte az idealista világnézet szellemében dolgozott és nézett, ma már ezt a hibáját elhagyta és új életünk és világszemléletünk alapján állandó munkájával támogatja célkitűzéseinket. Kovács Lajos a pesszimizmus hálójában vergődött, de ő is túl van ezen a nehézségen s biztos lehet rá számítani költői munkásságában. Vagy a mindig kérdéses Juhász József, aki elé várakozással tekintettünk, vajon hogyan nyúl mai életünk kérdéseire, és az új számban izzig vérig⁴⁴⁶ mai témát dolgozott fel és nem is sikertelenül. Nyírjesi Filip Lászlónál a művészi megoldások kivitelezését látjuk még gyengébbnek a kelleténél. Kőkútiról [Kőkúti Endréről] megállapította Szekrényesi et., hogy csak az utóbbi időben kezdett komolyabban dolgozni. Hamar József és Kriston Béla et-aktól meg kell várnunk és kívánnunk a színvonalasabb írásokat. Szigethy Ferenc tehetségét nem úgy használja fel, ahogy arra jelen életünkben szükség van, ha mai témához nyúl, művészi eszközei sematikusá válnak. Borsodi Gyula a Tiszapalkonya⁴⁴⁷ c.[ímű] versének mostani folytatása már kissé öncélú, játékos kedvet tükröz. Ez visszaesés nála. Bihar Sándor a legaktívabb közöttünk. Igen sok segítséget ad a szerkesztőség munkájában is. Értékes és figyelemre méltó javaslatait itt kell elmondania, hogy azokat megbeszélve hasznosíthassuk is. Pesti vélemény szerint – mondotta Szekrényesi et. – prózában erősebb a lap, mint versben. Holdi János Mariora c.[ímű] elbeszélése még pesti körökben is sikert aratott.⁴⁴⁸ Császár Klára most megjelent novellás kötete⁴⁴⁹ is bizonyítja a próza komoly színvonalát. Önkritikával vallja be, hogy míg a csoport munkáját mindenáron a mai témák felé igyekszik fordítani, addig saját maga a múlt felé fordul. Benedek Miklósnak is lépni kell egyet és igényesebb írásokat kell adnia, mert az Északmagyarország részére írt karcolatai nem ütnek meg a Széphalom magas színvonalát.

Ezután rátér a lektorátus munkájára és megállapítja, hogy az utóbbi időben gondosabban, gyorsabban dolgoznak és a mércét egy fokkal feljebb tették. Hiba volt, hogy a szerkesztőség merev volt, s a beadott írásműveknél a politikai mondanivalóra tettük a fősúlyt a művészi színvonal rovására. Ezután a kettőt együtt kell megkövetelni, és ezzel a lap színvonalát kívánjuk emelni. A kezdő írók nevelését is komolyabban vesszük ezután. A Megyei Tanács irodalmi pályázata is ezt a célt kívánja szolgálni. Hiányolja, hogy ezen a pályázaton íróink Á csoportja⁴⁵⁰ nem képviseltette magát. Helyteleníti, hogy a pályaműveket Pestre küldték bírálatra. Ez azt a látszatot keltheti, mintha Miskolcon nem lenne megfelelő képességű bizottság azok elbírálására, továbbá sajnos a nem valami jó írások rossz fényt vetnek vidékünk irodalmi színvonalára. Egyetért azokkal, akik a Széphalom miskolcisága mellett állnak, de a lapunknak országos jellegűnek kell lenni. Veres Péter azt mondta, hogy a miskolci író is magyar író. Közölte Képes Géza véleményét, aki a múlt számból csak a Káldi [János] versét tartotta megfelelőnek.⁴⁵¹ [Közbeszólás: Olvasta-e a többit?]

Sándor: Espresso, Juhász József: Délutáni elmélkedés. Az 1956. évi 1. sz. tartalomjegyzékére ld. a mellékelt képet.

⁴⁴⁶ Sic!

⁴⁴⁷ Az 1956. 1. számban jelent meg.

⁴⁴⁸ Ld. előző jegyzet.

⁴⁴⁹ CSÁSZÁR KLÁRA: Mire megvirradt. Elbeszélések. Bp., 1955. [1956] Az írónőről ld.: SOTKÓ JÓZSEFNÉ: Császár Klára, az írónő műveinek és a róla írt kritikáknak bibliográfiája. Miskolc, 1967. (Bibliográfiai füzetek, 4.) A novelláskötet országosan jó visszhangjára ld. pl. Fenyő István kritikáját: Irodalmi Újság, 1956. május 26. 2. p., ugyanitt gyorshírben ismertették a *Széphalom* legutóbbi számát is.

⁴⁵⁰ Nem érthető célzás, az „Á” lehet, hogy csak gépelési hiba, valószínűbb, hogy a miskolci irodalmi élet meghatározó személyiségeit értették az elnevezés alatt. A megyei tanács népművelési osztálya egyébként 1956 elején írt ki pályázatot május 1-i leadási határidővel több kategóriában „megváltozott életünk bemutatására” 300-1500 forintos jutalmakkal. Kétségtelen, hogy végül a díjazáskor alig-alig lehetett a miskolci írócsoport jelentősebb egyéniségeinek nevével találkozni, s több díjat nem is adtak ki. A novella kategóriát pl. az alig ismert Regös Sándor *A tékozló apa* című műve nyerte stb. Ld. *Széphalom*, 1956. 1. sz. 96. p.; 3-4. sz. 130. p.

⁴⁵¹ Nem tudni, hogy a megjegyzés Káldi Jánosnak az 1956. 1. számban megjelent *Kemenesalja* vagy az 1955. 3. számban megjelent *Szülőföld este* című versére vonatkozik-e.

Beszél arról, hogy a fejlettebb költőink foglalkozhatnának az önálló kötet kiadásának kérdéseivel is, hisz kiadót követelünk Miskolcnak. Hangoztatta, hogy az élet megismerése mennyire fontos. Kérte a megjelenteket, hogy éljenek a Megyei Tanács kínálta lehetőséggel és menjenek ki vidékre, szövetkezetekbe, gépállomásokra stb. Lényegesnek tartja, hogy a véleményeket mindig bátran mondják ki. Hiányzik lapunkból a jó irodalmi riport. Valahogy ettől a műfajtól idegenkednek íróink. Véleménye szerint ennek az az oka, hogy az élet sok kényes témát felvet s ennek megoldása helyesen, pártosan nem könnyű feladat. Beszél arról is, hogy a szerkesztőségbe igen sok rossz kézirat érkezik, s ez sok időt vesz el. Annál is inkább teher ez, mert most már a lap kéthavonként jelenik meg és ezzel a munka is alaposan megnövekedett. A kéthavonkénti megjelenés az írógárda szélesítését is megköveteli. Fel kell kutatni a helyi, még nem jelentkezett írókat, és be kell vonni a pesti írókat is. Kíváncsi lenne, ha valaki a második ötéves tervről is megemlékezne megfelelő írásműben, továbbá foglalkoznunk kell filmkritikákkal, azonkívül Sárospatak és Sátoraljaújhely kulturális múltjával is. Nem szabad megfeledkeznünk az ifjúság problémáiról sem. Gyenge a kritikai élet Miskolcon és ezt minden erővel élesíteni kell.

Borsodi egyetért a személyét ért bírálattal. Hivatali elfoglaltsága miatt az írásra kevés idő marad. Nem tartja magát elég fejlettnek, hogy az önálló kötete megjelenjen.

Kárpáti [György] kifogásolja, hogy a drámai műfajnak nincsenek megfelelő szakbíráói. A papíron megkapott bírálatokkal nem tud vitatkozni, nincs mód személyes megbeszélésre.

Lehóczky [Sándor] kifogásolja, hogy Pesten a Széphalom múlt évi számát bírálták, s az ez évit még nem, holott az ez évi már jóval színvonalasabb. Igaz, hogy Pesten emiatt önbírálatot gyakoroltak. Javasolja, hogy a nógrádi és hevesi írókkal kell bővíteni a lap írói gárdáját, továbbá, hogy komoly elvi vitákkal kell a művész színvonalat is biztosítani.

Nyírjesi F. Szellemileg teljesen kimeríti felelősségteljes munkája a hivatalban s így az írásra már nem marad ereje.

Hornyák javasolja, hogy a szerkesztőség tartson inspekciós szolgálatot.

Gyárfás [Imre] a Dunántúlra⁴⁵² hivatkozva azt válaszolja, hogy elég hetenként két esetben tartani.

Sándor László kifogásolja, hogy a beszámoló nem foglalkozott a mai eseményekkel és főleg a mai írói állásfoglalás kérdésével. Túl kell nézni a portánkon – mondotta – és beszélnünk kell arról, hogy mi történik a főváros irodalmi életében.

Hegyi Imre: Többről van itt szó, mint arról, hogy a miskolci irodalmi életet kell megpepszdíteni. A XX. kongresszus húrjait nálunk csak éppen hogy megpendítik. A cseh és lengyel írók tanácskozásai példamutatóak számunkra is. Nagy Sándor cikke a *Művelt Nép*-ben nagyon is figyelemre méltó. Meg kell vizsgálni, vitatni. Az itteni irodalmi élet frissítését jelentette volna az a tavalyi törekvés, hogy Gergely Mihály és Szeberényi Lehel Miskolcra jöttek volna. Itt azonban néhány személy ez ellen ijedten tiltakozott és mindent megtett ennek megakadályozására. Sikerült nekik. A mozgalmasabb élet megteremtésére szervezési javaslatokat is tesz. Pl. a szerkesztő teljes függetlenítése kívánatos. A szerkesztőségbe be kell venni egy pesti író, aki a fővárossal tartja a kapcsolatot. Be kell kapcsolni Sárospatak, Újhely, Ózd, Kazincbarcika stb. területeit is vérkeringésünkbe, hogy a lap szélesebb alapokra s tájakra támaszkodjon. A Dunántúl⁴⁵³ is az egész nyugati részt öleli fel. Beszél továbbá arról, hogy később el kell jutnunk odáig, hogy kéthetenként egy heti irodalmi újságot adhassunk ki, hisz a Horthy-korszakban Miskolctól kisebb városok rendelkeztek ilyen lapokkal. Felveti azt is, hogy a rádió hetenként adjon irodalmi műsort, az elvi politikai vitákat, előadásokat pedig rendszeresen meg kell tartani.

⁴⁵² A Pécssett 1952-1956 között megjelenő irodalmi folyóiratról van szó.

⁴⁵³ Ld. előző jegyz.

Hudy hozzászólásában megemlíti, hogy mint a sportban fontos az erőnlét, úgy az irodalomnál is van ilyesféle erőnléti szükséglet, hogy az író megfelelő írásművet adjon ki kezeiből. Rátér arra, hogy érdekel bennünket, hogy mi történik Pesten, hisz nem közömbös számunkra sem. Gondol itt a Benjámin László legutóbbi verseire⁴⁵⁴ is, hogy mivel magyarázható a mai irodalmi szemléletbe való beilleszthetősége.

Hubai László beszél az író küzdelmes életéről, hogy ma sem játék és nem könnyű az írói élet, mint a múltban. Hivatkozik itt Móriczra és József Attilára.

Lehóczky azt fejtegeti hozzászólásában, hogy nagyon helytelen volt az Irodalmi Újság elkobzása.⁴⁵⁵ Most készül az új irodalmi platform,⁴⁵⁶ és ezzel tisztázódik az új helyzet és új irányzat. Kijelenti, hogy ebben az új platformban ellentétes pontok is lesznek a decemberi határozattal szemben. A Benjámin-versek szerinte megjelenhetnek. Ahogy tisztul a politikai és irodalmi élet, úgy Benjámin is ír majd derűsebb verseket is. Az Irodalmi Újságban megjelent Háy-cikket⁴⁵⁷ anarchista cikknek tartja. Megjelenését csak azzal tudja magyarázni, hogy vitacikként közölték. Véleménye szerint amilyen mértékben nő a Háy-féle cikkek száma, olyan mértékben reagál majd rá a párt ellenintézkedésekkel.

Bihari: Múlt évi irodalmi politikánkat, politikai életünket a XX. kongresszus nem igazolta. Íróink elvesztették türelmüket a szocialista törvényesség súlyos megsértései miatt. Íróink látták, hogy ami történik, az nem helyes. (Rajk-ügy stb.) Ez hozta magával az úgynevezett jobboldali elhajlást. Íróink nagy része helyesen reagált a hibás vezetésre, egyesek azonban ellenséges hangokat is megütöttek. Ezért tett a párt ellenintézkedéseket. Ezek az intézkedések azonban adminisztratív jellegüknél fogva semmit sem oldottak meg. Íróink, költőink most ott folytatják, ahol a decemberi határozat miatt abbahagyták. Az írók álláspontja fix. Hiba, hogy az írók által követelt írói közgyűlés összehívását a párt halogatja, s ezzel merevséget tanúsít. A párt irányító szerepének nem mechanikus intézkedésekben kell megnyilvánulni. Azzal, hogy egyes, irodalmi életben járatlan pártfunkcióst beültetnek a szövetség vezetőségébe, nem lehet a pártirányítás kérdését megoldani. Annak a reményének ad kifejezést, hogy a mi pártunk is meg fogja írni azt a levelet a magyar írókhoz, amit a csehországi kommunista párt megírt a cseh írókhoz.

Lehóczky erősen tagadja, hogy a XX. kongresszus igazolta volna az irodalmi életünkben mutatkozó múlt évi jobboldali elhajlást, s kijelenti, hogy a múlt év decemberében megjelent írások nem azonosak azokkal az írásokkal, amelyek manapság megjelennek. [Közbeszólások: A megjelent versek decemberi és januári dátumokkal vannak ellátva!]

Gyárfás nem ért egyet Biharival, s tagadja, hogy az író jobban előre látna, mint más „közönséges halandó”. [Közbeszólások: Petőfiről, József Attiláról, Adyról nem ezt mondjuk!] A XX. kongresszus a marxista alapot igazolta és nem a jobboldali elhajlást. Helyteleníti, hogy az irodalmi vitákat a nagyközönség elé viszik, mint az Irodalmi Újság is.

Juhász az idő előrehaladása miatt javasolja, hogy a jövő héten kizárólag ezt a vitát kell folytatni az összejövétel kezdetétől, hogy legyen bőven idő a vélemények kifejtésére.

A csoport a javaslatot elfogadja és Szekrényesi et. az ülést bezárja.

⁴⁵⁴ Az utalás Benjámin Lászlónak a pártellenzéki hangvételű verseire vonatkozhat, például a Haraszi Sándorhoz írt *Így vagyunk* című költeményre illetve a Darvas Józsefnek címzett gúnyos hangvételű – és az Irodalmi Újság elkobzását kiváltó – epigrammájára. **Ld. erről pl. ... old.**

⁴⁵⁵ **Ld. ... old.**

⁴⁵⁶ Az MDP KV Politikai Bizottsága 1955. december 15-én (a „jobboldali elhajló” irodalmi jelenségeket megbélyegző KV-határozat után) döntött egy ún. irodalmi platform és annak előkészítő bizottsága létrehozásáról. Az előkészületek azonban elhúzódtak, így Horváth Márton 1956 májusában-júniusában már a XX. kongresszus megváltozott légkörében, az írók megnyerésére igyekezett annak munkálatait felhasználni. A szeptemberi íróközgyűlésen még mindig csak a megkezdett munkálatokat vitatták. MDP-HATÁROZATOK, 386. p.; STANDEISKY, 1990. 49-50., 267-268. stb. p.

⁴⁵⁷ HÁY GYULA: *Az emberi méltóság diadala*. In: *Irodalmi Újság*, 1956. május 5. 4. p.

SZÉPHALOM

A MAGYAR ÍRÓK SZÖVETSÉGE MISKOLCI CSOPORTJÁNAK FOLYÓIRATA

MEGJELENIK KÉTHAVONKENT

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

BORSODI GYULA, GYÁRFÁS IMRE, LEHÖCZKI SANDOR, SÁRKÓZI ANDOR,
TÖRÖK ISTVÁN

FELELŐS SZERKESZTŐ: SZEKRÉNYESI LAJOS

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Miskolc, Széchenyi utca 14. I. emelet. Telefon: 35-549

Szerkesztőségi órák: hétfőn és pénteken 5-7 ig. — Kéziratokat nem őrzünk meg és nem adunk vissza.

Előfizetési díj: 1 évre 24 — Ft. — Országos Takarékpénztári csekk számla: 298.161

1956 MÁRCIUS — IV. EVFOLYAM 1. SZÁM

Tartalom:

	***: Új évfolyam kezdetén	1
	BORSODI GYULA: Tiszapalkonya. Vers	5
	SZIGETHY FERENC: Diósgyőr-vasgyár. Vers	8
	JURIJ GOJDA: Tölgyek a szovjet-magyar határon. Vers	9
	HOLMI JÁNOS: Mariora. Elbeszélés	10
	EGRI LAJOS: Búcsú és köszöntő. Vers	22
	NY. RILENKOV: A levél. Vers. Vámosi Pál fordítása	22
	LEV. DOLMATOVSKIJ: Dal a szerelemtől. Vers. Vámosi Pál fordítása	23
	HUDY FERENC: A téma. Vers	23
	A. SEJKIN: Találkozás. Elbeszélés. Sándor László fordítása	24
	CARLOS AUGUSTO LEON: Dal a békéről és a Szovjetunióról. Vers. Kürthy Miklós fordítása	28
	ANDRÁS SÁNDOR: Távirati stílusban. Vers	29
	FARKAS LÁSZLÓ: Jószerencsét. Vers	30
	KALDI JÁNOS: Kemenesalja. Vers	31
	EGRI LAJOS: Víz Átokpusztán. Elbeszélés	32
	KOVÁCS LAJOS: Szeret nézz. Vers	38
	JUHÁSZ JÓZSEF: Nagypám. Vers	39
	FILIP LÁSZLÓ: Apámról. Vers	39
	HUDY FERENC: Szlovák népdalok. Fordítás	40
	SZEKRÉNYESI LAJOS: Tárcerevaló. Elbeszélés	41
	BIHARI SÁNDOR: Hűség, Attila, Dicsérek, Üdvözlés. Versek	46
<i>Műjegyzetek</i>	PRISTYÁK JÓZSEF: A Nyírségtől Barcikaig	49
	HEGYI IMRE: Körhinta	52
	NEMES PÉTER: Diósgyőri munkásművészek között	55
<i>Kalendárium</i>	BUDAI LÁSZLÓ: A kritikátlanosság kritikája	57
<i>hagyományok</i>	SÁRKÓZI ANDOR: Henrich Heine	59
	HENRICH HEINE: Himnusz. Adám dala. Versek. Kürthy Miklós fordításai	62-63
	SONKOLY ISTVÁN: Puskin hatása a XIX. század orosz zeneirodalmára	63
	SZABADFALVI JÓZSEF: Néprajzi kutatás Borsodban	74
<i>Színházunk</i>	MESZÖLY TIBOR: A »Személyes ügy«, a Dérnyé színház kamaraszínházában	79
	PÁRKÁNY LÁSZLÓ: Vándormadarak	81
<i>Szemle</i>	GYÁRFÁS IMRE: Friss szél. Antológia	85
	BUDAI LÁSZLÓ: Urbán Ernő: Pirkadás	89
	KORDOS LÁSZLÓ: Szántó György: Kastély	92
<i>Széltörzs</i>	SZAUERWALD LAJOS: Kulturális világhíradó	94
<i>Híreink</i>		96

A Széphalom 1956. 1. számának impresszuma és tartalomjegyzéke

Kónya Lajos elbeszélése az 1956. július 5-i miskolci előadóestjéről a Magyar Írók Szövetsége MDP-szervezetének július 10-i párttaggyűlésén⁴⁵⁸

KÓNYA LAJOS: Kedves elvtársak! Röviden csak néhány adalékot szeretnék szolgáltatni íróársaim felszólalásaihoz, vagyis arról szeretnék beszélni, hogy a párthatározat és az azt kísérő információk hogyan gyűrűznek szét az országban, mit okoznak ott, és hogyan tükröződik ott a helyzet.

A múlt hét csütörtökjén, vagyis e hó 5-én Miskolcon voltam egy irodalmi esten előadást tartottam a TTIT klubjában, amelyet vita követett. Már megérkezésemtől a vasútállomáson azzal fogadtak miskolci barátaim, hogy nagy az izgalom a megyei pártbizottság berkeiben. Amikor azután hazaérkeztem, a feleségem azzal fogadott, hogy a Hazafias Népfőntből telefonáltak, s ugyanerről az izgalomról beszéltek. Ez az üzenet azonban már nem

⁴⁵⁸ STANDEISKY, 1990. 223-226. p.

ért itthon engem. Szóval azt tették hozzá a Népfronttól, hogy vigyázzak magamra és legyenek óvatos. Miskolci barátaim elmondták, hogy már előre megfenyegették őket, név szerint Szekrényesi Lajost, a Széphalom szerkesztőjét és Bihari Sándort a TTIT ottani titkárát. Letartóztatással fenyegették őket, ha ezen az irodalmi esten botrány lesz.

Az irodalmi estet egy pártaktíva vagy értekezlet előzte meg a megyei pártbizottságon. Annyit hallottam erről a beszélgetésről vagy értekezletről, hogy ott a megyei titkár Déryt vén csirkefogónak nevezte [zaj], és elmondta azokat az általunk már ismert kísérő információkat, a Petőfi Körrel, amelyeket már hallottunk mástól is. [Egy hang: Csak meg kell nézni a megyei lapot!⁴⁵⁹]

Onnan átvonultak az elvtársak az irodalmi estre, s már a megkezdéskor egy csoportban helyezkedtek el. Én a mai irodalmunk időszzerű kérdéseiről tartottam mintegy másfél órás előadást. Körülbelül százan lehettek ott, többen be sem fértek volna a kis klubterembe. A hallgatóság soraiban ÁVH-sok foglaltak helyet.

MÉSZÁROS ISTVÁN:⁴⁶⁰ Kultúrszomj! [Derűtség.]

KÓNYA LAJOS: Állítólag az utcán is cirkáltak egész idő alatt gépkocsik. A pártaktíváról átjött elvtársak, a megyei titkárral az élükön, láthatólag szervezett kérdéseket tettek fel nekem az előadás után. A jelenlétük és a kérdéseik nézetem szerint két célt szolgáltak: először is elhallgattatni a résztvevők vitáját. Ez sikerült is nekik. Bihari Sándor kivételével senki sem szólt hozzá a nagyszámú hallgatóságból, akik csupán tapsaikkal jelezték, hogy egyetértenek előadásommal és helyeslik azt. Másodszor: helytelen információk alapján rágalmazták az írókat. Bihari Sándort felszólalásakor féltettem is, mert ő azok között volt, akiket letartóztatással fenyegettek, de véleményem szerint nagyon okosan, pártszerűen szólt hozzá.

A pártaktíva hozzászólóinak állításaiból csak kettőt szeretnék kiragadni. Az első az volt, hogy a lengyelek is csak úgy jutottak el Poznańhoz, hogy szabadjára engedték az irodalmat és a sajtót, és nálunk is ez a veszély fenyeget, mert itt is szabadjára engedték az irodalmat és a sajtót. Ezt a mondatot már hallottam Budapesten az elutazásom előtti napon; szóról szóra így hangzott el Szalai⁴⁶¹ elvtárs szájából.

HÁY GYULA: Tudvalévóleg az írók szállították le a poznaí munkások bérét!

KÓNYA LAJOS: Erről az állításról nem is kell vitatkozni. Czyrankiewicz⁴⁶² elvtársnak más a véleménye erről, sőt a határozat mást is mond ebben a tekintetben. A második állítás, amelyet szeretnék kiragadni, az volt, amit előzőleg a pártaktíván információként kaptak, s az egyik felszólaló, ha jól emlékszem, Valkó⁴⁶³ nevű gyárigazgató el is mondta, hogy az írók le akarják váltani a Központi Vezetőséget és magukhoz akarják ragadni a hatalmat. [Élénk derűség.] Ezt szintén hallottam másfelől is, budapesti üzemek felől is, hogy ugyanez az információ hangzott el, tehát a miskolciak nem az ujjukból szopták ezt.

BENJÁMIN LÁSZLÓ: Fentről kapták.

⁴⁵⁹ Nem tudjuk, ki lehetett a közbeszóló, mindenesetre bizonyára ismerhette az *Északmagyarország*-ot, melynek július 4-5-i számai vezércikkekben, illetve a vonatkozó aktívaulések részletes beszámolóival élesen szembefordult a Petőfi Körrel és támogatta a Központi Vezetőség június 30-i határozatát. **Ld. ... old.**

⁴⁶⁰ Mészáros István (1930–) irodalomtörténész, esztéta, Lukács György tanítványi köréhez tartozott. 1956-ban Angliába emigrált.

⁴⁶¹ Szalai Béla (1922–) kommunista politikus, számos megbízatást töltött be különböző gazdaságirányítási posztokon és az MDP apparátusában. 1953-1956 között tagja a Központi Vezetőségnek és a Politikai Bizottságnak.

⁴⁶² Czyrankiewicz, Józef 1948-tól 1971-ig a Lengyel Egyesült Munkáspárt Politikai Bizottsága tagja, 1970-ig – kisebb megszakításokkal – a lengyel minisztertanács elnöke.

⁴⁶³ Valkó Márton (1911-1996) 1953-tól tíz éven át a Lenin Kohászati Művek (LKM) vezérigazgatója, az MDP KV tagja, később párizsi nagykövet volt. DOBROSSY, 1996. 75-76. p. November 1-én az LKM munkástanácsa leváltotta és valósággal elzavarta a gyár éléről. BALÁS, 1990. 44. p.

KÓNYA LAJOS: Nekem is az a feltevés, hogy ez felülről kapott információ. [Zaj.] Az ilyesféle információkkal akartak hangulatot kelteni az írók ellen, s kompromittálni a Petőfi Kör munkáját és mindent, ami itt előrehaladást jelenthet. Általában olyanokat mondanak a funkcionáriusok körében és a pártaktívák, hogy az íróknak semmi se jó, szóval a „szanta szamarak” mondást úgy tágitják, hogy: ti sem vagytok jók, a munkásosztály sem jó az íróknak, Déryéknek. A munkásoknak ilyeneket mondanak, hogy: a proletárdiktatúrát meg akarják szüntetni, burzsoá restaurációt akarnak. Ilyen módon tudnak ilyen határozatokat hozatni. Csak ilyen módon tudnak határozatokat szolgáltatni a párthatározat mellé az írók ellen.

Vita közben megkérdeztem, hogy ki ismeri a Petőfi Kör vitáját. Persze senki sem ismerete. Az előző napon Szalai elvtárs is bevallotta, hogy ő sem ismeri. De mindnyájan ágálnak azzal a néhány kiragadott, meghamisított és félremagyarázott mondattal vagy félmondattal. Én az előadásban szándékosan nem beszéltem a Petőfi Körről, nem ez volt a feladatom. Utána megrágalmaztak, hogy Poznańt nem említettem, nem beszéltem a Petőfi Körről és provokációs kérdéseket tettek fel, hogy ezekről nyilatkozzam. Persze, aki az előadásomat végighallgatta, tudta, hogy az irodalom időszerű kérdéseiről van szó. De én nem vagyok szívbaros, meg is mondtam, hogy a Petőfi Körben egész más történet, mint ahogy az elvtársakat informálták, az információ téves, és ezeken a tévedéseken alapszik a határozat is.

Utólag hallottam, hogy a két nevezett elvtársat azóta is gyötrik és letartóztatással fenyegetik. Miskolc országgyűlési képviselőjét,⁴⁶⁴ aki a vitában nem szólalt fel, de tapsolt azzal fenyegették meg, hogy a legközelebbi választáson, tavasszal nem fogják jelölni képviselőnek. Ez azt mutatja, hogy milyen komolyan veszik a demokratizmust is.

Én ott voltam a Petőfi Kör vitáján, a határozatot is olvastam. Igazságérzetem nem engedi, hogy a határozat állításait helyesljem. Én is a decemberi határozat egyenes folytatásának tekintem, a szektáns dogmatizmus újabb megnyilvánulásának. S azt hiszem, helyes, ha ezt a taggyűlésen, pártkeretek között mondjuk meg, mert így nem vagyunk vádolhatók a pártszerűtlenség vádjával. Nem tudok egyetérteni a határozattal, nem igaz, hamisított állítások, tények elferdítésén alapul, és én is csak kérni tudom a Központi Vezetőséget, hogy vizsgálja felül, mint ahogy annak idején kértük a decemberi határozat felülvizsgálását. [Taps.]

Bihari Sándor felszólalása a Magyar Írók Szövetsége 1956. szeptember 17-i közgyűlésén⁴⁶⁵

BIHARI SÁNDOR: [...] A Kilátó-ban megjelent Szekrényesi Lajosnak a cikke *Még egyszer a Pilvaxról*⁴⁶⁶ címmel. Földvári Rudolf, a megyei pártbizottság első titkára levelet írt hozzá és öt kérdést tett fel neki, hogy azokra szóban vagy levélben, lehetőleg a sajtóban válaszoljon. Olyasmi volt ezekben, hogy ő, mint miskolci író a belügyi szervezet barátainak vagy ellenségeinek tekinti-e? Ugyanazért a célért küzd-e egy magyar író, mint amiért egy belügyi?

KÓNYA LAJOS: Isten ments! [Derűtség. Taps.]

BIHARI SÁNDOR: Avagy: miért tekintjük mi a Pilvax-beliakat példaképnek? Vajon azért-e, mert a szocializmust fel akarjuk építeni és a júliusi határozatot meg akarjuk valósítani? Vajon áll-e az a tétel, hogy csak kávéházakban és eszpresszóban lehet beszélni a szektarianizmusról és a dogmatizmusról? Helyes lett volna-e azelőtt egy írónak bíráltnia, és

⁴⁶⁴ Minden bizonnyal Hegyi Imréről van szó.

⁴⁶⁵ STANDEISKY, 1990. 317-318. p.

⁴⁶⁶ Ld. ... old.

helyes-e most bírálnia, és mindenképpen pozitívan értékelendő-e ez? Végül: egyetért-e a június 30-i határozatnak azzal a részével is, amely elítéli azokat az ellenséges elemeket – lásd Déryt és Tardost –, akik a pattanásig feszítették a húrt a júliusi határozat előtt? Az elvtárs egyetért-e azzal a határozattal, amely ezt elítéli?

Ezt azért mesélem el, mert amikor nekünk pénzt adnak, ilyen leveleket írnak. Ez feltétlenül nyugtalanító és idegesítő. Megkérdezte tőlünk Földvári elvtárs, hogy mit tehetünk közösen a politikai biztonságért? Azt mondtuk neki, hogy a politikai biztonság nem kétoldalú dolog, az csak az egyik félen múlik. Én soha nem veszélyeztettem soha egyetlen állami vagy más vezető fizikai létét, inkább fordítva áll a dolog.⁴⁶⁷ Hiába jelentik ki ma, hogy 10 órától politikai biztonságot rendelnek el, bizonyos lelki folyamatra van szükség. Bizonyos idő múlva ez a lelkiállapot helyre fog állni.

Azzal zárom hozzászólásomat, hogy még ma sem látom annak biztosítását, hogy egy vidéki író, ha a közgyűlés után hazamegy, úgy gondolkozhat, mint ahogy itt gondolkozunk és beszélünk. Nem tudom, hogy okos dolog-e vagy sem, de felvetem: ahogyan a vidéki csoportok a budapesti központhoz tartoznak, vajon nem tartozhatunk-e mi pártszervezetileg az Írószövetség központjának pártszervezetéhez? Ez feltétlenül üdvös dolog lenne a számunkra. [Taps.]

Déri Ernő: Szubjektív feljegyzések. (részlet)⁴⁶⁸

Kedd. okt. 23.

Reggel PB.⁴⁶⁹ vezetői és munkatársai ki a gyárakba. Legaktívabb politikai mozgás a Dimávagban, Pataki elvtárs⁴⁷⁰ volt kinn. Kohászatba megyek ki, ott csendesebb a légkör. A PB. legalábbis megnyugtat, hogy semmi nincsen. Ahol üzembrészen voltam, ott a párt vezet[és] megnyugtat, hogy rend van, nem szerveznek aláírásgyűjtéseket, mint a Dimávagban. A Dimávagban aláírásokat gyűjtenek a 21 pont⁴⁷¹ támogatására.

Röpgyűlés van. Sok üzemben és hivatalban az Északban megjelent levelet⁴⁷² olvassák fel. A levelet meglelégedéssel fogadják általában, látják, hogy a párt látja a legélesebb kérdéseket és mivel helyileg megoldani nem tudja, felső szervekhez fordul. Ez a nap már elég feszült, gyűlésezések vannak, az egyetemisták követeléseit olvassák fel a Dimávagban, úgy-hogy aki eddig nem is tudott volna róla, látja ezt a politikai élénkséget. Igen nagy várakozás előzi meg a Gerő beszédet.

Napközben jelenik meg a statáriumról a rendelet. Megállapodunk Földvári elvtárral az ő javaslata alapján, hogy visszautasítjuk. Földvári elvtárs utasítást ad Kucserának,⁴⁷³ hogy ne vegye tudomásul ezt a parancsot. Később értesülünk, hogy máshol is élénken tiltakoztak ellene, ezért a belügyminiszter visszavonta a parancsot.

Este irodalmi est, Szabó Lőrinc jön le Illyés Gyulával. A városban arra számítanak, hogy ez politikai demonstrációvá fajul, tekintve hogy az írócsoport szervezi.

Este a városi tanácson fogadás tiszteletükre, fogadást Szinvavölgyi⁴⁷⁴ elvtárs adja.

⁴⁶⁷ Vö. ... old., ... sz. jegyz.

⁴⁶⁸ B.-A.-Z.m.Lt. Pártarchívum, I.f. 438. d. 41. öe.; faksimilében közölte: RÁSÓ, 1998. 132-134. p. A cím nyilván gépelési hiba, a szerző „szubjektív”-ot akart írni.

⁴⁶⁹ PB. = pártbizottság.

⁴⁷⁰ Pataki László, a városi pártbizottság egyik titkára.

⁴⁷¹ A kiáltvány szövegét előző nap véglegesítette a DIMÁVAG Gépgyár Munkásszervező Bizottsága. Megjelent pl.: BALÁS, 1990. 12-15. p.; két fotómásolatban is: RÁSÓ, 1998. 33-35. p. stb.

⁴⁷² *Levél a Központi Vezetőség Politikai Bizottságához.* In: *Északmagyarország*, 1956. október 23. 1. p.

⁴⁷³ Kucsera László ezredes, az ÁVH megyei parancsnoka.

⁴⁷⁴ Szinvavölgyi József, a városi tanács elnöke.

Telefon jön, hogy Veszprémben a diáksparlament nagyon jól dolgozik, a vita jól megy, de a miskolci egyetemisták 20.000 diósági munkás és a két PB. tag nevében olvassa fel követeléseiket⁴⁷⁵ és ez zavart okoz. Táviratot küldünk Földvárival közösen, hogy nem hatalmaztuk fel őket, csak maguk nevében beszéljenek.

Nyugtalan vagyok, nem megyek az irodalmi estre. Este újra kimegyek a gépgyárba, Huzsvárral⁴⁷⁶ együtt, ott hallgatjuk meg a Gerő beszédet is. A munkások káromkodással és köpve hallgatják. Elég parázs a hangulat. Egyöntetű a mérgelődés, mert nem ezt várták.

Utána be az M.B.-ra⁴⁷⁷! Bent jelzik, hogy a diáksparlament megint együtt van, és nagyon erősen az a hangulat, hogy ki akarnak vonulni, mert visszautasítják a Gerő beszédet.

Földvári megjön az irodalmi estről, ott van Tóth J., Grósz e.[lvtárs]⁴⁷⁸ is. Megállapodunk, hogy kimegyünk és megpróbáljuk megakadályozni, hogy kivonuljanak. Én kapok megbízást, hogy beszéljek. Mikor kiérünk (éjfél körül) éppen táviratot fogalmaznak a központnak, minisztertanácsnak és vitatkoznak, hogy kivonuljanak-e vagy nem?

Felszólalok, válaszolok vagy 8 kérdésre, valamelyest megnyugszanak, már olyan is van, aki követeli, hogy feküdjenek le. Utánam azonban felszólal Sándor László újságíró, aki kivonulásra biztatja őket, azt állítva, hogy én nem mondtam meg az igazat, mert Pesten nem úgy áll a helyzet, ők beszéltek a Losonczy Gézával és ő mást mondott.

Ezt kihasználta néhány egyetemista és bejelentette, hogy nem bízik bennem, mert becsapom őket, és mert a pontjaikkal nem értek egyet. T.i. két ponttal még ezen az estén sem értettem egyet velük: Szovjet csapatok azonnali kivonulása és varsói szerződésből való kiugrás. Ezután még legalább egy órát folyt a vita kinn a folyosón, és azt sikerült elérni, hogy akkor éjjel nem vonultak ki.

Éjjel behívtuk Sándort a M.P.B.-ra⁴⁷⁹ és jól megmostuk a fejét. Itt volt Földvári, Tóth, Gyárfás, Dunai és Bárány⁴⁸⁰ elvtársak. Ugyanekkor Pestről már elég nyugtalanító híreket mondott a rádió.

Ekkor éjjel átnézzük azt a cikket, ami a Gerő beszédre reagál és visszautasítja azt. Levitem a kefét a Selyemrétre a szerkesztőségbe, utána pedig hajnalban felmentem a T.T.I.T.-be, ahol együtt volt 10-12 író és értelmiségi. A Bod elég illuminált állapotban [volt, s] majdnem sírva panaszkodtak azon, hogy a „magyarok” vére folyik Pesten.⁴⁸¹

A Magyar Írók Szövetsége miskolci csoportjának határozata, 1957. január⁴⁸²

Már több, mint egy negyedév telt el az októberi események, a fegyveres budapesti felkelés kezdete óta. Az ellenforradalmas ár, mely kisebb-nagyobb ágakban végigkígyózott az országon, immár aláfolyt medrében. Csak itt-ott gyűrűznek még utolsó hullámai, elvetélt, szerencsétlen próbálkozásai. A megbolydult, a felkavart emberi lelkek lassan-lassan lecsitulnak. Megindult és halad tovább az élet: dolgozó népünk ismét végzi megszokott

⁴⁷⁵ Sic!

⁴⁷⁶ Huzsvári Kálmán, a DIMÁVAG párttitkára volt. (BALÁS, 1990. több helyen tévesen Uzsvárinak nevezte, ld. 11., 16. p.)

⁴⁷⁷ M.B. = Megyei Bizottság.

⁴⁷⁸ Tóth János 1956-ban a megyei pártbizottság másodtitkára, Grósz pedig ekkor az agitációs és propaganda osztály vezetője volt.

⁴⁷⁹ M.P.B. = Megyei Pártbizottság.

⁴⁸⁰ Gyárfás János a megyei pártbizottság VB másodtitkára, Dunai József pedig alezredes, határőrparancsnok volt. A Bárány nevű személy kilétét egyelőre nem sikerült tisztázni.

⁴⁸¹ A Bod Andorra vonatkozó rosszízű megjegyzés valószínűleg nem felel meg a valóságnak, Déri csak azért írta, mert saját szerepét csak az 1956 után perbe fogottak rovására, céljait csal azok befekettítésével vélte elérhetőnek.

⁴⁸² *Északmagyarország*, 1957. február 24. 4. p., ill. töredékesen: HOM. IGy. 91.96.39. Utóbbiból közölte: PORKOLÁB, 1992. 56-59. p.

termelő, alkotó, szocialista hazáját építő munkáját. Az ellenforradalom, a polgári restauráció kísérlete elvesztette erőit, illegalitásba szorult, újabb próbálkozásai – bár nem veszélytelenek – immár hatástalanok. Lassan lelepleződött, hogy kik állottak a becsületes embereket is meg-megtévesztő megmozdulások háttérében, s hogy mi volt a tetszetős jelszavakkal takart igazi céljuk.

S ez azt jelenti, hogy elérkezett az elodázhatatlan számvetés ideje, azt jelenti, hogy szembetaláljuk magunkat a kérdéssel, amelyre – jól vagy sehogy, de mindnyájunknak – felelnünk kell, mindenekelőtt magunkban és magunknak: *hogyan tovább?*

* * *

Nem túlzás, ha azt állítjuk: nincs senki közülünk, aki – mint általában becsületes és igazi, nem szájhős hazafiak mind – ne élt volna át október végén, december elején, vagy akár később is még nehéz heteket, órákat, avagy talán csupán perceket. A dolgozó nép közös sorsában osztozva, botorkálgattunk mi is a Vörösmarty Szózat-ának nagyszerű látomásában felrémlő sír: a nemzetsüllyesztő óriási sírgödör szélén. Megértettük, óh, eszünkkel hamar megértettük, hogy *dolgoznunk kell, mert munka nélkül nincs élet*, hogy munkásparaszt forradalmi kormányra van szükség történelmünk e bonyolult fordulóján, hogy csakis ilyen jellegű kormány lehet ura a helyzetnek, vezetheti a hazát, a nemzetet a kibontakozás kívánatos, helyes, szocialista útjára, hogy továbbra is a munkásosztály, a marxista-leninista pártja által irányított munkásosztály a magyar társadalom lehetséges és szükséges vezető ereje, ha nem akarjuk a néphatalom helyén újból „Hunnia úri trágyadombját”,⁴⁸³ megértettük, hogy az élet természetes folytatásának első feltétele: a konszolidáció, s megértettük, hogy minekünk is azoknak a sorában van a helyünk, akik *a nép szocialista Magyarországot konszolidálják*. De bármennyire és talán bármily hamar meg is értettük ezt az eszünkkel, mégis viszonylag lassan és nehezen kezdte eltölteni az éltető bizalom és remény *érzésvilágunkat*. Márpedig csak akkor lesz éltető erő bármily igazság, ha egész valónkat megragadja és betölti, a szívüket, az érzelmeket is!

Nem könnyű ez a belső tisztázás, ez a belső konszolidáció, hiszen azt kellett tapasztalnunk, hogy rajtunk kívül álló erők s *olyan erők, amelyekkel közösséget vállalni nem volt, nem is lehetett célunk sohasem*: meg akarták tévesztetni jóhiszeműségünket, s szinte fel akartak égetni bennünket is, magukat fedező áldozatokként. Az átélt nehézségeket különösen fokozta, a tisztázódás lehetőségeit különösképpen is bonyolította, hogy rajtunk kívülálló erőtől is el kellett magunkat – és el kell – különítenünk, egyrészt a néptől eltávolodott, korlátolt, rosszindulatú a bürokrata vezetési stílust visszakívánók csoportjától, másrészt az „úri Magyarország” visszaállításának hirtelenül előbújt szálláscsinálótól, lincselő legényeitől, 1919/1920-ra emlékeztető terrorista különítményeitől.

* * *

Ha további munkánknak, a csoport további életének alapot akarunk vetni, *mérleget kell készítenünk* – vázlatosan bár – *az elmúlt esztendőről*.

A Magyar Írók Szövetsége miskolci csoportjának 1956. évi szervezeti életét és alkotó tevékenységét, eredményeit *nagyjából és egészében a jószándék és a pozitívumok jellemezték*.

Az 1955. december végén funkcionálni kezdő új vezetőség, melynek néhány tagja a közelmúltban, a még nem teljesen helyreállt nyugalom idején lefolyt új vezetőségválasztáskor is bizalmat kapott, a munkára, a színesebb, változatosabb, gazdagabb szervezeti életre és folyóirat-szerkesztésre fordította fő gondját. E vezetőség tagjai egymással és a tagság egészével is állandóbb és termékenyebb kapcsolatot tartottak, mint amilyent a megelőző évekbeli vezetőség a maga működése idején. A heti összejövetelek vonzóbbak és tartalmasabbak lettek, bár természetesen most sem voltak teljesen fogvatkozások nélkül. A problémátlanság, a tehetetlenség, az egy helyben topogás és a meddő, olykor a klikkese-

⁴⁸³ Célzás Ady Endre *Rohanunk a forradalomba* című versének sorára.

désig süllyedő értelmetlen szófecserlés azonban jórészt eltűnt. Az egy testületbe tartozás szervezeti, hivatalos viszonyán túlmenően érezhetően szövődtek és mélyültek a *barátság emberi szálai* is legállandóbb és leghűségesebb tagjaink között.

A *Széphalom* gondosabb és igényesebb külső kivitelben, gazdagabb és színvonalasabb anyagokkal jelentethette meg számaint, mint azelőtt. Eljutott végre – és pedig eszmei szocialista programjának sérelme nélkül – a közönségsikerig is, odáig, hogy keresetté, „fogyasztási cikké” vált. Nem szükséges itt részletekbe bocsájtkoznunk. Köztudomású, hogy írói gárdánk új, jó munkatársakkal bővült, hogy neves, sőt legnagyobb fővárosi íróink is megtisztelték hasábjainkat. Ugyanakkor azonban a fővárosi szerkesztőségek az elmúlt évben is meglehetősen elzárkóztak az elől, hogy ne csupán „budapesti”, hanem országos folyóiratot szerkesszenek, nem igényelték, nem fogadták szívesen a „vidéki” írók alkotásait, sőt, mintha éppen csak a feltűnést, a „szenzációt” keltőket vállalták volna a vidék részéről 1956 második felében. Mi elítéljük azokat, akiknek a működése oly súlyosan eltorzult s eltért az eredeti feladatok munkálásától: a szocialista magyar irodalmi élet összefogásától a meddő és éles, csak ritkán építő irodalompolitikai, kultúrpolitikai és politikai viták irányában.

A *Széphalom* szerkesztőbizottsága még a múlt évben is a verses anyag összeállításához rendelkezett gazdag tartalékkal, de már nem volt alig⁴⁸⁴ megoldható feladat számára a prózai és a tanulmányi rész szerkesztése sem. A felelős szerkesztő ugyanis arra törekedett, hogy „megbízásokat” adjon a számbajöhető munkatársaknak, szinte „testükre méretezve”, s hogy írásokat kapjon az el-ellankadó buzgalmú, vagy kenyérkereső főfoglalkozásuk⁴⁸⁵ mellett és miatt nehézkesebben „termelő” barátainkból is. Törekvése ritkán bizonyult⁴⁸⁶ hiábavalónak, gyakran termett gyümölcsöket.

A jónak ígérkező és szívesen fogadott Írói Akadémia is elindult, egyelőre a francia nyelvoktatással. Kiteljesedését és továbbfolytatását az októberi események szakították félbe, és ezek következményei gátolják mindmáig.

A szervezeti élet, illetve heti összejöveteleink látogatottsága felélénkült a *Szovjetunió Kommunista Pártja XX. kongresszusa* utáni időkben, az országosan is megpezsdülő szellemi légkörben. Természetesen viták kereszttüzeiben alakult ki csoportunkban az egység abban a tekintetben, hogy azok közé tartozunk, akik e kongresszus fényénél küzdenek a legutóbbi évek hibáinak kiküszöböléséért, az emberségért és emberiségességért, az igazi, a lenini normákat érvényesítő szocialista demokráciáért. E küzdelmünket mi a népi demokrácia vívmányainak őrzésével, a népi demokrácia talajáról, a pártszerűség kereteit és kötelezettségét is megtartva akartuk és igyekeztünk is folytatni, mert az elmúlt 12 esztendőben nemcsak rosszat láttunk, annak küzdelmeivel és eredményeivel, melyekben sokunknak részünk volt a magunk szerény posztján azonosítottuk magunkat, tehát *az odatartozó, az otthon levő emberek szenvedélyével, a magunk hibáinak kijavításáért szálltunk síkra*.

Ebben az időszakban összejöveteleinkre el-eljártak az irodalmi érdeklődés álarcában olyanok is, akik más, jobboldali polgári politikai nézeteket vallottak, a vitatkozó tevékenységünket félremagyarázva a vitákat a maguk igazolásának s csoportunkat esetleg a saját fórumuk lehetőségének nézték. Nem volt helyes az a gyakorlat, hogy az írócsoport összejövetelei nyilvánosak voltak, azokon bárki, akik tagjaink és íróink sem voltak, részt vehetett. Az írócsoport egészséges magjának higgadtsága, szocialista világnézete és ennek megfelelő magatartása azonban általános érvényre jutott, az írócsoport nem távolodott el az irodalmi alkotómunka fő feladatától, s az összejövetelek a lángoló viták idején sem jártak káros utókövetkezményekkel, nem adtak alkalmat provokációkra. Az ellenforradalom kirobbanása óta a szervezeti életnek jóformán teljes szüneteltetésekor is vigyáztunk arra, hogy az írócsoportot ki ne tegyük nemkívánatos provokációknak.

⁴⁸⁴ A nyilatkozat eredeti gépiratában (ld. előző jegyzet) az „aki” szó szerepelt.

⁴⁸⁵ Az eredetiben „főfoglalkozásúak” szó szerepelt. (Vö. előző jegyzet.)

⁴⁸⁶ A nyilatkozat eredeti gépiratában ehelyett a „bonyolult” szó szerepel. (Vö. ... sz. jegyz.)

Szeptember kilencedike és október huszadika között négy szám jelent meg második lapunkból, a mozgékonyabb Kilátó-ból. A lap általában színvonalas volt. Népszerűsége, mely tőlünk távol álló eszmeiségű körökben „viharos” volt, s általában a lap körüli vita is mutatta: akadtak olyan olvasói és olyan olvasatlanul is reklámozó „hívei” a Kilátónak, akik a lap megjelenésének pusztá tényében és bátor hangjából valamiféle párt- és államellenes megmozdulás előjelét, jeladását vélték felfedezni. A Kilátó szerkesztői és munkatársai természetesen ilyesmire nem gondoltak. Ezt tanúsítja a lap egész anyaga s a volt MDP Megyei Bizottságának a lap megteremtése és fenntartása terén kifejtett állandó erkölcsi és anyagi támogatása is.

Kertelés nélküli határozottsággal meg kell mondanunk: a Kilátó, megértve az idők követelményeit, nem a szocializmus ellen, hanem a szocializmus helyesebb építéséért küzdött, a gazdasági, a kulturális élet⁴⁸⁷ egyes hibáit nyesegette s a szocializmus lenini eszméihez mérve, tanácsokat próbált adni a hibák kijavítására. Mit mond pl. a programadó „Beköszöntő” c.[ímű] cikk?

„...olyan újságot szeretnénk teremteni, amelyik szellemi kilátóként szolgál a *szocialista* kultúrára áhítozó, ezt mind hangosabban követelő, az élvezni és *abban tevékenyen részt venni kívánó* minden *dolgozó* számára.” – „Tévedhetünk esetleg és valószínűleg fogunk is olykor tévedni, de *jóhiszeműségünket és segíteni akarásunkat* elvitatni senkinek sem engedjük.” – „Munkatársainktól a feltétlen meggyőződést, *az építeni, javítani vágyást*, a hibák felfedezése mellett *az útmutatást, a segíteni akarást várjuk és követeljük meg.*” – „Emberek vagyunk, csalódhatunk és megcsalhatunk, de *szent célunkról: dolgozó népünk felemeléséről, a szocializmus végső győzelemhez jutásáról soha le nem mondunk.*” – írta többek között a múltkoriban elnökünk is választott Kordos László.

Vagy: az országosan jelentkező „funkcionárius-vita” közben mi a Kilátó-ban – a 3. szám egyik glosszáját idézzük – az *igazi* funkcionárius egyéniségekről beszéltünk, „*akiknek a létezésében és értékében sohasem kételkedtünk, akik előtt akkor is készségesen hajtottuk meg az őszinte tisztelet és elismerés lobogóját, amikor egyes funkcionáriusok szerintünk vitatható nézeteit és módszereit bíráltuk...*”

Felmerülhet az a kérdés, hogy az írószövetség miskolci csoportjában nem mutatkoztak-e hasonló káros jelenségek, mint a budapesti csoportban? Nem éreztette-e befolyását az ellenforradalom oldalára csúszott egyes fővárosi írók tevékenysége?

Nem, kapcsolatunk a központtal már jó ideje csak gazdasági jellegű volt. Magatartásunkat általában saját erőnk és józanságunk irányította. A csoport egészséges magját és vezetését az október végi – november eleji napok sem zilálták szét. Tagjaink – kivéve az ózdi Törököt,⁴⁸⁸ aki *a maga nevében* tett úgy, amint tett, s kivéve néhány jó szándékú, de túlságosan forró szívű vagy nacionalista ízű megnyilatkozást – tagjaink nem ragadtatták magukat semmiféle meggondolatlanságra. Igyekeztek reális alapon állva, a *Rádió* és az *Északmagyarország* nyújtotta lehetőségeket felhasználva, részt kérni és részt venni a *szocialista konszolidálás* munkájában, igyekeznek a dolgozó nép számára a dolgozó nép *igazi érdekeitől* áthatva alkotni, nem hallgatni, hanem megszólalni, adni. Adni a népnek tisztes, szép emberséges írói munkát. Az időszerű kérdésekkel közvetlenebbül foglalkozó irodalmi művek – s ez a művészi munka természetéből adódik – még csak a lírában jelentkeznek, de a többi ágban sem kétségtelen az érdeklődésük.

Sajnos mi sem vettük azonnal észre: az októberi cselekményeknek már első pillanataiba is belejátszottak a háttérben tevékenykedő, a becsületes emberek és ifjak mögé bújó

⁴⁸⁷ Az eredetiben hiányzó szó. (Vö. ... sz. jegyz.)

⁴⁸⁸ Minden bizonnyal Török István ózdi íróról van szó, bár ekkoriban az *Északmagyarország* is sokat cikkezett egy szintén ózdi Török Gyula nevű pedagógusról, aki a helyi értelmiség hangadójának számított és – állítólag – többször megváltoztatta pártállását. 1956. november után például az MSZMP-be tartott. Ld. erről pl.: *Az „aranyszájú” Török igazi arca*. In: *Északmagyarország*, 1956. december 29. 4. p.

imperialista kezek, „úri” kezek, a népet keresztre feszítő szándékok. Ezek ellenforradalmi módszereit már csak azért is elítéljük, mert a Kilátó-ban, tehát már az októberi cselekmények előtt megírtuk: „*a kollektív felelősségrevonás: fasiszta módszer*”,⁴⁸⁹ s tobzódása néhány napjában, mint minden ellenforradalom, ez is ehhez folyamodott.

* * *

A XX. pártkongresszus hatására pártos, szocialista írások, építőnek szánt irodalmi művek volt küzdelmünk eszköze.

Nem nagy távlatból visszatekintve is állítjuk, hogy a párton belüli új irányzatot a szocialista demokrácia új, helyesebb, jobb módszereit *a közvélemény, dolgozó népünk óhaja és érdekei győzelemre juttatták volna* az októberi válság nélkül is. Hiszen az újé, a helyesé a jövő, az elavult, a rossz sorsa: a pusztulás. Ezért kifejezzük azt a meggyőződésünket, hogy ami október 23-án elkezdődött, az folytatásaival: az ú.n. „népítéletekkel”, a nemzet termelőerőit, gazdasági biztonságát pusztító sztrájkokkal, a békés és ártatlan lakosság nyugalmának mesterséges felkavarásának s a megbolydult lelkek, kiskorú egyének meggondolatlan és hisztérikus tömegek emigrációjával együtt – *elkerülhető válság, kívülről is szított tragédia volt*.

Ha úgy érezzük, hogy foltot ejtett rajtunk a Rákosi és Gerő-féle vezetés több-kevesebb – naiv jóhiszeműségű vagy kényszerű – szolgálata, akkor azt is tudjuk, hogy ezt *nem a hallgatás*, a félreállítás, a visszahúzóda mossa le – az ellenfeleinket erősítene –, *s nem is az, ha azzal akarjuk meg nem történné tenni, hogy mindenestől elvetjük saját múltunkat, világnézetünket*.

Feladataink tehát: Rendületlenül bízzunk a népben és szóljunk hozzá! Belőle vétetünk, ki építette, fenntartotta ezt a hazát, e nemzetet. Kövessük irodalmunk története nagyjainak példáját, akik az olcsó népszerűségnek mindig többre becsülték az igaz ügy nem könnyű szolgálatát is, a sikernek elébe helyezték az irodalom nevelő hivatásának betöltését! A művészi munka erejével és hatásával segítsük továbbra is azokat az erőket, amelyek hazánkban a nép hatalmát, a szocializmus vívmányait és jövőjét óvják: az igaz hazafiakat, a becsületes, egyszerű dolgozókat, a jóra, szépre, békére vágyó embereket!

Fogjuk össze mindazokat, akik ezekben az alapvető kérdésekben velünk egyetértenek, s teremtsünk olyan szervezeti életet, alkotó közösséget csoportunkban, amely eddigi eredményeinket megtartja és fokozza, hibáinkat, tévedéseinket helyreigazítja, s ez eszmeileg tiszta formailag értékes irodalmi munkát napfényre segíti!

Munkánkban nem leszünk magunkra hagyatva! A nép munkája és szeretete a megújodott párt és a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány politikája a becsületes irodalom virágzásának feltételeit – a múlt hibáitól mentesen kész biztosítani!

Meg vagyunk győződve arról, hogy ha írók akarunk lenni és maradni az előttünk álló nehéz időszakban is becsülettel, emberséggel dolgozhatunk, de csakis a haladás nemzetközi és hazai erőivel, a béke, a kultúra, a humanizmus ügyével szorosra fűzött és elszakadhatatlan kapcsolatban. Teremtsük meg magunkban és adjuk tovább újból a lendületet és bizalmat, munkálkodjunk a lenini értelemben pártos, az igazán nemzeti és népi⁴⁹⁰ tartalmú, szocialista szellemű irodalom ágaiban, szálljunk síkra ennek elvi egységéért, küzdjük ki külsőséges sikerét – népünk, hazánk javára, olvasóink gyönyörűségére!

[Szekrényesi Lajos:] Néhány tény a miskolci irodalmi vitához⁴⁹¹

⁴⁸⁹ Szekrényesi Lajos *Tintafojt* című cikkében szerepel a gondolat, ld. ... old.

⁴⁹⁰ A határozatnak a Herman Ottó Múzeum Irodalomtörténeti Gyűjteményében őrzött eredeti szövege itt megszakad.

⁴⁹¹ HOM. IGY. 91.96.38. E reagálás lapjául szolgáló cikkek közlésétől terjedelmi okokból eltekintettünk. Tartalmukra ld. ... old.

Amikor az Élet és Irodalom „Író- és költőkeresőben Miskolcon”⁴⁹² című cikke megjelent, s amikor erről a vita kialakult, az volt a véleményem, hogy a vitában leghelyesebb munkával részt venni, azaz írni és dolgozni. Most is ez a véleményem, különösen, hogy a vita elcsitult, ám a vitában felmerült néhány olyan gondolat, amelyhez kénytelen vagyok hozzászólni, illetve azokat kiegészíteni, elsősorban pedig tényekkel, mert ez néhány dolognak enyhén szólva más értelmet ad.

Íme néhány tény:

1./ 1956. november 4-e után közvetlenül megbeszéléseket folytattam az MSZMP ideiglenes Intéző Bizottságának két tagjával⁴⁹³ egy lap megjelentetésére vonatkozóan. Ez ügyben kétszer megbeszélés volt a miskolci írók és az MSZMP említett két tagja között. Noha a miskolci írók között elég nagy volt a húzódozás, több lapra való kézírásos anyag összegyűlt. Ezt az anyagot bemutattam az MSZMP-ben, azzal a kijelentéssel, hogy ezeknek az írásoknak jó része természetesen nem kaphat nyilvánosságot. Ez a megbeszélés és kijelentés azonban még jóval azelőtt volt, amikor a miskolci írók és az Északmagyarország című helyi lap között bármiféle megállapodás jött volna létre, s amire az Északmagyarország április 9-i száma „Íróellenesek a miskolci újságírók” című cikkében hivatkozik.

2./ Az említett cikkben szereplő és november 14-én megtartott összejövetel nem volt a miskolci írócsoport „közgyűlése”, mint azt a cikk állítja, hanem egy, a Kovács Sándor által összehívott megbeszélés, amelyen részt vettek írók és nem írók, ki-ki csupán saját magát képviselve!

3./ Az említett cikkből kiderül, hogy Feledy Gyula és Vati József miskolci festőművészek (akik barátaim és kiket nagyra becsülök) sikerrel fáradoztak azon, hogy a miskolci írókat megnyerjék a szocialista konszolidálódásért folyó harcnak. Anélkül, hogy a magam szerepét igyekeznék eltúlozni, csupán az igazság kedvéért meg kell állapítanom, hogy ebben az időben én is ezen fáradoztam, amit a cikk nem említ. S még valamit! A miskolci írók nyilatkozata az Északmagyarország január 1-i számában jelent meg, míg a miskolci képzőművészeké január 20-án,⁴⁹⁴ így aligha a miskolci festők magatartása befolyásolta a miskolci írók magatartását – hanem talán fordítva.

4./ Való igaz, hogy a heti két irodalmi oldal összeállításáért és a leadott és megjelentetett anyagokért 1400.- frt honoráriumban állapodtunk meg. Volt azonban rá eset, hogy a nem teljes két oldalért természetesen nem is kaptuk meg az 1400.- frt.-ot. S ha az irodalmi oldalon nem csupán a volt miskolci írócsoport tagjai szerepeltek, a honoráriumot ők is megkapták. Ami természetes, – de mégsem azonos állítás az említett cikk állításával.

5./ Az idézett cikk ezt írja: „Ismételten kértük, hogy az elvi megállapodást tartsák be... az írószövetség vezetősége ezt többször megígérte, de teljesíteni nem tudták.” Továbbá: „Egyre fogytak az írócsoport tagjainak írásai. De a sok derék és kezdő író, aki látta a mi szívós küzdelmünket, azért, hogy a pártot ne engedjük elszigetelni, segítségünkre sietett.

⁴⁹² *Élet és Irodalom*, 1957. március 29. 4. p. A cikket Fülöp János és Kulcsár István jegyezte.

⁴⁹³ Nem tudjuk, kire vonatkozik az utalás, az egyik minden bizonnyal Grósz Károly, a megyei agit-prop. titkár volt.

⁴⁹⁴ Pontatlan hivatkozások. Az írók újravi közgyűléséről az *Északmagyarország*-ban csak egy vezércikk jelent meg a január 2-i számban, maga a megállapodás csak február 24-én (ld. ... old.) látott napvilágot. A képzőművészekkel ekkor több megbeszélést is tartottak, a január 20-i lapszámban azonban erről nem jelent meg híradás illetve megállapodás-szöveg.

Munkájukért hála és elismerés illeti őket.” Hozzá szeretném tenni: ebben az időben dolgoztak a miskolci írók határozatán, mely az Északmagyarországban meg is jelent.⁴⁹⁵ Amikor ez kész lett – minthogy már korábban betegállományba helyeztek, s csak arra való hivatkozással dolgoztam tovább, hogy ez a határozat elkészüljön, huzamosabb időre kikapcsolódtam az aktív munkából, amit az Északmagyarország felelős szerkesztőjével is megbeszéltem. Ebben az időben az Északmagyarországhoz került írásokért természetesen felelősséget nem vállalhattam. Továbbá: egyetértek azzal, hogy hála és elismerés illeti mindazokat, akik nem engedték a pártot elszigetelni, s írásaikkal segítették a konszolidálódás munkáját, ám az a megjegyzésem van, hogy az Északmagyarország [...] ⁴⁹⁶ fogytak és akkor érkeztek más írók írásai. Ami természetesen összehasonlíthatatlanul könnyebb volt, mint decemberben vagy januárban, s ha az utóbbiakat hála és elismerés illeti, akkor az elismerés azokat is megilleti, akik már január elsején segítették a konszolidálódás munkáját!

6./ Holdi János idézett írása⁴⁹⁷ nem mitőlünk és közlés végett került az Északmagyarország szerkesztőjéhez. Egy közös megbeszélésen húzta elő a zsebéből Holdi, az írást sem mi, sem az Északmagyarország szerkesztői azt megelőzően nem látták. Holdi kérte, hogy felolvashassa. Az írás hibás volt, annak megállapításaival én elsőnek és igen határozottan szálltam szembe, s az írással nem értett egyet egyetlen jelen lévő miskolci író sem. Az említett cikk mégis a számlánkra írja ezt a cikket is.

7./ Az Élet és Irodalom azt írja, hogy dolgoztam, az Északmagyarország cáfolja. Az igazság az, hogy írásaim nem jelentek meg, de a tárgyalások az írók megszólaltatásáért, a lapoldalak összeállítása, írások bekérése, az írócsoport határozatának több hetes előkészítő munkája nem munka? Sajnálom, hogy az Északmagyarország erről nem beszélt, mert ez cikke tárgyilagosságát csak növelte volna.

8./ Az Északmagyarország „Személyes beszélgetés Kulcsár Istvánnal”⁴⁹⁸ című cikkében felteszi a kérdést: „Ki informálta önöket”, s rá a válasz: „Csorba Barna, Szekrényesi Lajos és Lehóczky Sándor...” Én azt hiszem, az Élet és Irodalom munkatársai *nem csak velünk* beszélgettek, s az Északmagyarország tendenciózus kérdésfeltevése ellen annál is inkább tiltakozni kell, mert legálisan megjelenő lap munkatársával végeredményben mindenkinek jogában áll beszélgetést folytatni.

9./ A kialakult vitában többen cikket írtak az Északmagyarországban. Így Kárpáti György megírta: „...az írócsoport eszmei magatartására az elvi liberalizmus nyomja rá bélyegét. A marxizmus mellett nyilatkoznak, de tetteikben liberálisok.”⁴⁹⁹ Kárpáti Györgyöt nem ismerem, s nem ismerik a miskolci írók sem. Vele nem beszélgettek. Honnan tudja hát mind ezt?

⁴⁹⁵ Vö. előző jegyzetben írottakkal.

⁴⁹⁶ Sajnos egy lap alji sor a gépiratból lemaradt.

⁴⁹⁷ Sajnos a hivatkozott írás címét nem tudjuk. Kovács Sándor április 2-i cikkében úgy idézte fel, hogy Holdi elbeszélésében egy diósgyőri kohász szájába adta az állami tulajdon privatizációjának szükségességét.

⁴⁹⁸ Szerzői Szegedi László és Ónodvári Miklós, megjelent: *Északmagyarország*, 1957. április 10. 3. p. Ebben Fülöp János, az *ÉS* munkatársa azt állította, hogy következtetéseit a Csorbáékkal folytatott beszélgetés „akusztikájából” vonta le.

⁴⁹⁹ Ezek a szavak Kovács Sándor, az *Északmagyarország* szerkesztője március 17-i, *A szocialista útra hívjuk az írókat* című írásából származnak. Az említett szerző csupán szó szerint (!) magáévá tette ezt a véleményt cikkében: KÁRPÁTI GYÖRGY: *Néhány észrevétel a költőkeresők címére*. In: *Északmagyarország*, 1957. április 11. 5. p.

10./ Kárpáti György továbbá megírja: „Az egyik lapban még büszkén hangoztatták, hogy az írócsoport és a Kilátó továbbhalad a megkezdett úton...” s idézet. Nos, ez az egyik lap az Északmagyarország 1956. november 4-i (!) száma volt, s hogy ezt ki tudta, én nem tudom kideríteni. Egy azonban tény: Akkor betegen feküdtem már napok óta, különben is a kézirat, amely a nyomdában megvan, könnyen elárulja. Miért írja hát Kárpáti a mi számunkra azt is, amit az Északmagyarország írt?

11./ Sík István: Nyílt levél a Múzsza édes gyermekeinek⁵⁰⁰ című cikkében Szakasits elvtársat idézve ellenségnek nevez minden író, beleértve Kulcsár Istvánt és Fülöp Jánost is. Ezt írja, illetve idézi: „Ha viszont az ellenség támad, ez azt mutatja, hogy jó úton haladunk!” Ez ellen az általánosítás ellen a magam nevében tiltakozom, hogy Kulcsár István és Fülöp János hogyan vélekedik, az ő dolguk.

S még tovább: Sík István azt írja, hogy vegyük tudomásul, hogy ebben az országban a vezető szerep a munkásosztályé. Igaza van, én a magam részéről tudomásul is vettem már évekkel ezelőtt, sőt a magam posztján (hét évig voltam rendőrtiszt, kettőig személyzeti osztályvezető), ha hibákkal is, de megküzdöttem érte! Egyébként a sokat emlegetett Kilátó negyedik számában a szerkesztői üzenetek között az alábbi sorok olvashatók: „Sík István, Kazincbarcika. Örülünk, hogy lapunk megnyerte tetszését...” Nos, ha valakinek mi ezt írtuk, akkor a legkevesebb, hogy az illető azt írta nekünk, hogy tetszik a munkánk!

12./ Az említett Északmagyarországbeli cikk, melyet Grósz Károly elvtárs is aláírt, megjelenése után beszélgetést folytattam Grósz elvtárral. Grósz elvtárs kijelentette: sem a megyei MSZMP, sem az Északmagyarország nem íróellenes. Ellenben az Északmagyarország egy-két munkatársa íróellenes, s nemcsak most az, nem is októbertől, hanem már régebben. Ezt, ha kell – mondta Grósz elvtárs – írásba is adom, sőt felhatalmazott arra, hogy ezt a nagy nyilvánosság előtt is elmondhassam.

13./ Folyó hó 17-én a miskolci írók és az MSZMP Intézőbizottsága megbeszélést tartott. Ezen az összefüggésben a fent leírtakat felszólalásomban elmondottam.

14./ Az Élet és Irodalom kérdéses cikke után az Északmagyarország felelős szerkesztője tőlem az ügyel kapcsolatban nyilatkozatot kért. A nyilatkozatot április 3-án Gyárfás Imrével elkészítettem, s azt Kovács elvtárs előtt felolvastuk. A nyilatkozattal egyetértett. A nyilatkozatot másolatban küldöm.⁵⁰¹

15./ Végezetül változatlanul tartom 1956. november 4-e után közvetlenül kifejtett álláspontomat, ami szerint írni kell, dolgozni kell, s a megyei MSZMP lapját pártos, elsősorban mai életünk ábrázolásával foglalkozó írásokkal feltétlenül támogatni kell.

VÁLOGATÁS A MISKOLCI IRODALMI-KÖZÉLETI VITA SAJTÓCIKKEIBŐL

⁵⁰⁰ Északmagyarország, 1957. április 11. 5. p.

⁵⁰¹ Sajnos nem található Szekrényesi Lajos hagyatékában.

Az embernek önkéntelenül is az a bizonyos kocsonya jut az eszébe. Aki közülünk egy-két napra megfordul Budapesten vagy csak az Irodalmi Újságot, Művelt Népet olvassa – friss, erős levegő csapja meg s ha megjön Budapestről vagy felemeli fejét az újságból, előbb széjjelnéz s azután csak pislog. Pislog, mint a miskolci kocsonyában a béka. Olyan alvadt, megülepedett még itt Miskolcon a levegő, hogy az ember kényelmetlenül érzi magát benne, szinte fizikailag visszahúzza a cselekvéstől. Úgy fejezte ezt ki nemrégiben egyik ismerősöm, hogy ami Budapesten már becsületbeli dolog, azért még elméletben Miskolcon öt esztendő jár. Szerencse, hogy csak elméletben!

De erről végül is beszélni kell! Olvastam a Művelt Nép június 3-i számában a zenei életünk fellendítéséről szóló javaslatot, melyet a magyar zeneművészek terjesztettek a Minisztertanács elé. Úgy gondolom, ennek a javaslatnak minden demokratikus érzésű ember örül akkor is, ha egyetért vele, akkor is, ha nem. De mi történik ezzel egy időben 186 kilométerre Budapesttől? A kultúrversenyek műsorszámai közül művelődési vezetőink törlik Mozart Ave verum-ját! Miért? Mert „istenes”. A pedagógusnap alkalmával szegény pedagógusok le is vonták ebből a következtetést s nem merték ünnepségük műsorába iktatni ezt a művet. Biztos, ami biztos! Gondolván, nehogy ismét „klerikális” jelzővel illethessenek bennünket. A zeneművészek javaslata alatt Kodály Zoltán aláírása is szerepelt – Miskolcon az ő Esti dal-át sem lehet előadni. Ím, eggyel több ok arra, hogy azt a javaslatot meg kellett tenni.

S mi, miskolciak nem felejtjük el újból s újból hangoztatni (egyesek már mosolyogva teszik ezt), hogy az ország második városa vagyunk. Lehet, hogy szám szerint s mértanilag helyes ez a megállapítás, de hol vagyunk a nagyváros igényes nagy horizontú szellemétől? A sémákban való gondolkozás, a személyeskedés, az emberietlen bánásmód, amely itt megtalálható, a vidékiesség, a szellemtelenség iskolapéldái. Azok az emberek, akik a kulturális életben a hibákat elkövették és elkövetik, még nem értették meg a stílus, a szellem megváltoztatásának szükségességét (s kétséges, hogy mindannyian meg fogják-e érteni), ezek az emberek – legalábbis közülük néhányan – azt mondják, hogy azért, mert volt egy XX. kongresszus, nem kell a világot a fejetejére fordítani! Pedig sok mindenben éppen most állana a talpára. Jelenlegi kulturális munkásaink egy része éppúgy mehetne a pénzügyi életbe vagy éppen a kéményseprő iparba dolgozni, ahogyan most a műveltség terjesztésében dolgozik, mivel egyikhez sem ért. Sőt, más természetű munkának megvan az a sajátossága teljes egészében, hogy meg lehet tanulni, a kulturális munkához ez kevés. Nem furcsa, nem szörnyű az, hogy az ország második városában csekély műveltségű és mondjuk meg: csekély iskolájú emberek döntenek világhírű, klasszikus művek sorsáról vagy éppen a népi kultúra sorsáról? Így adódhat, hogy amikor Török Erzsit meghívtuk Miskolcra, különben a tervezett estből nem lett semmi az anyagiak miatt, illetőleg a Filharmónia szárnyát szegte a szép tervnek (amelyről Török Erzsik nem tehet), azt mondta az egyik „kultúrkáder”, hogy miért éppen Török Erzsit akarjuk mi meghívni? X. Y. táncdalénekesnő minden hónapban új számokkal lép fel, Török Erzsik pedig öt esztendeje ugyanazt énekel. Mit szólhat erre az ember? Emlegeti magában a csillagos eget.

Kezdő irodalomtanáraink elhelyezkedése ugyanekkor nagy nehézségeket jelent.

⁵⁰² *Művelt Nép*, 1956. június 17. 3. p.

Az Ismeretterjesztő Társulat a munkásszállásokon például kénytelen úgy tartani előadásokat, hogy le kell mondania a függetlenített üzemi kultúrmunkások segítségéről. Így tartottunk volna József Attiláról és így tartottunk Bartók Béláról előadást. Előadónk kiállt a munkásbarakk kapujába s elkiáltotta magát, hogy Bartók Béláról akar előadást tartani. Negyven munkás jött össze s a tervezett előadásból háromórás beszélgetés lett. A hallgatók maguk mutatták be az egyes népdalokat. Tudják, azok a „kultúrmunkások”, akik az ilyen előadásokat sorozatosan nem szervezik meg, hogy ki volt József Attila és Bartók Béla?

S ha valaki az ilyen s ehhez hasonló kérdésekről szól, merevek lesznek a tekintetek, összeráncolódnak a homlokok s az ember gondolkodik: beszéljen-e még tovább? Pedig beszélni kell! Hiszen most látszik, hogy sok mindenre megtanítottuk mi népünket az elmúlt évtized alatt. Izgatottan érdeklődik politikai életünk, új ötéves tervünk s már új irodalmunk iránt is s ezeket az igényeket becsületesen ki kell elégítenünk. Ehhez a nyílt beszéd kell itt is, Miskolcon s a meggyőződés arról, hogy aki válaszolni fog nekem, az is őszintén beszél. Látok embereket, akik az utóbbi hónapokban szinte lelkesedéssel végzik munkájukat s nem zavarja őket, hogy újra s újra mord tekintetekbe ütköznek. S vannak olyanok is, akik csak „diszkrétén” hajlandók nyilatkozni, mert lehet még egy XXI. kongresszus is... Hát bizony szomorú! Hogy ezeket a szorongásokat fel tudjuk oldani, szellemi szabadságra – gyanakvó pillantások nélküli szabadságra van szükség. A nyílt beszédre már van is példa Miskolcon. Az Írószövetség helyi csoportjában pár alkalommal olyan vélemények hangzottak el, amelyeket csak a dülöknön vagy eszpresszóban hallhat az ember, de nem gyűléseken. Érv érv ellen: viták voltak ezek a javából, s lám, nem dőlt össze a világ! – az ember úgy érezte a végén, hogy ni, valóban személyes gondom az egész magyar élet, az emberiség sorsa.

Nem véletlen, hogy az irodalmi élet Miskolcon egészséges irányban fejlődik, számról-számra javul folyóiratának, a Széphalomnak a színvonala. (Kár, hogy a dogmatikus kijelentések újra kezdenek elhangzani vele kapcsolatban, bár „új” tartalommal, amennyiben ezeknek egyáltalán tartalmuk lehet – s azt mondják, hogy a Széphalom műveli a „személyi kultusz”-t. Pedig a Hírek rovatban nem lehet odaírni, hogy 25-ös számú tagunk előadást tartott, hanem le kell írni, hogy az illető Badacsonyligeti Kázmér volt. Csodálkozom., hogy a költők nevét nem kifogásolják a versek fölött. A dogmatizmus kiirtásának dogmatikus felfogása ez!)

Néhány kérdést próbáltam itt szóvá tenni, ahogyan heteken át megformálódott bennem. Azt hiszem, miskolciak, világos a szándék és helyes is. Ha mi az ország második városa vagyunk, miért nem lehetünk az elsők között az általános fejlődésben? Aki nem képes erre, álljon félre, oda, ahol még neki is hasznát lehet venni. S mi ne csak pislogjunk, mint a béka, hanem beszéljünk és cselekedjünk, mint az emberek.

Földvári Rudolf: Válasz B.Nagy László elvtársnak és a „Művelt Nép” szerkesztőségének⁵⁰³

Kedves B.Nagy Elvtárs!
Tisztelt Szerkesztőség!

A „Művelt Nép” 1956. július 29-i számában megjelent „Miskolci gondok” című cikkre az alábbiakban foglaltam össze egyéni véleményemet azokról a kérdésekről, amelyek reám tartoznak. A cikkben felvetett kérdések jó részéről – bár B.Nagy elvtárs ezeket is nekem címezte – elsősorban a Népművelési Minisztérium felelős vezetőinek (mint Mis-

⁵⁰³ *Művelt Nép*, 1956. augusztus 26. 4-5; ugyanez korábban megjelent: *Északmagyarország*, 1956. augusztus 12. 3-4. p.

kolc népművelési és kulturális helyzetéért elsődlegesen felelős felettes kormányzati szervnek), valamint a Miskolc Városi Tanács VB-nak⁵⁰⁴ és Népművelési Osztályának (mint a miskolci népművelési és kulturális helyzetért elsősorban felelős helyi állami szervnek) és a Miskolci Városi PB-nak⁵⁰⁵ (mint politikailag a legilletékesebb helyi vezető pártszervnek) kell megítélésem szerint hivatalosan is véleményt mondani. Remélem, hogy ezek a szervek véleményüket B.Nagy elvtárs cikkéről rövidesen ismertetni fogják az ország és megyénk nyilvánossága előtt.

Válaszom megfogalmazásakor az a jó szándék és bizalom vezérelt, amelyekről B.Nagy elvtárs cikkében beszél ugyan, de nem éreztem kicsendülni minden sorából. Ha ő helyes elveinek valóra váltásával részben adós maradt, én nem akarom ezt a hibát elkövetni. Ezért írom meg nyíltan, őszintén véleményemet.

Először is elnézést kérek az elvtársaktól, hogy elég késve válaszolok, de szabadságom alatti és utáni elég nagyfokú párt- és állami elfoglaltságom miatt nem jutott előbb időm véleményem papírra vetésére.

B.Nagy elvtárs cikkét – bár annak számos részével, több következtetésével részben vagy egészében nem értek egyet – helyesnek, pozitívnak tartom, a következők miatt:

1. Ez a cikk is megjelenésével azt igazolja, hogy a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetősége 1956. júliusi határozatainak milyen komoly, pozitív szerepük van a szocialista demokratizmus erőteljes kibontakoztatásában, hogy népi demokratikus rendszerünkben minden megtorlástól való félelem nélkül lehet bírálni – nyilvánosan is a KV egyik tagját, a megyei PB első titkárát. Bizonyítja azt is, hogy népi demokratikus rendszerünk ezerszer demokratikusabb minden burzsoá rendszernél. Ez a cikk is segíteni, bátorítani fogja az építő szándékú, szocialista fejlődésünket meggyorsítani akaró, egészséges kritika kibontakozását.

2. B.Nagy elvtárs cikke (és Bihari Sándor elvtárs „Miskolci kocsonya” c.[ímű] cikke is, amire B.Nagy elvtárs hivatkozik) több kérdésben helyesen bírálja a miskolci kulturális élet számos, meglévő fogyatékoságát. Kimondva vagy kimondatlanul ez egyúttal a Megyei PB és a Városi PB (valamint a PB-ok első titkárainak és tagjainak) jogos kritikáját is jelenti, mert politikailag ők is felelősek Miskolc mai kulturális helyzetéért. E kritikából én levontam azt a következtetést, hogy a Megyei PB-nak gyorsan és az eddiginél hatékonyabban kell beavatkoznia – a maga módján és eszközeivel – Miskolc kulturális életének fellendítésébe. Ez a jogos kritika meg fogja gyorsítani a Megyei PB erőteljesebb, hatékonyabb beavatkozását. Úgy vélem, a Miskolci Városi PB titkárainak, a Városi PB tagjainak is hasonló a véleményük. Tapasztalataim szerint valóban szükség van arra, hogy Miskolc kulturális életének fellendítéséhez az eddiginél jóval több anyagi lehetőséget, politikailag és szakmailag a mai követelményeknek megfelelő kádereket, a Városi PB irányítása alatt a népi demokrácia keretei között mozgó alkotó vitákat és még talán más feltételeket is kell biztosítani.

3. Számomra is több szempontból figyelmeztető, tanulságos B.Nagy elvtárs kritikája. Megerősítette bennem mindenekelőtt azt, amit eddig is láttam, hogy nekem is (bár nem én vagyok felelős politikailag elsősorban Miskolc kulturális helyzetéért és fejlődéséért) az eddiginél sokkal kezdeményezőbbben, hatékonyabban kell foglalkoznom a miskolci égető kulturális problémák megoldásával. Summázva: B.Nagy elvtárs cikke több szempontból segítséget jelent a miskolci kulturális problémák megoldásában, ezért értékelem alapján véve helyesnek, pozitívnak. Örülök annak, hogy személyre való tekintet nélkül is bírál, vitatkozik, mert ez engem is nevel, formál, de pozitívan hat minden vezető beosztásban dolgozóra is.

⁵⁰⁴ VB = Végrehajtó Bizottság.

⁵⁰⁵ PB = pártbizottság.

Melyek B.Nagy elvtárs cikkének azok a részei, melyekkel részben vagy egészükben nem tudok egyetérteni és miért?

1. B.Nagy elvtárs azt írja, hogy a borsodi pátria légköre „pállott és kocsonyás”. Ez enyhén szólva túlzás, ami tájékozatlanságát árulja el, s ebből érthető, hogy nem becsüli eléggé azokat a helyes, eredményes intézkedéseket, amelyeket a Megyei PB, a Városi PB, a pártszervezetek, a kommunisták, a tömegszervezetek, az állami szervek és a dolgozók tettek a szocialista demokrácia kibontakoztatása érdekében, már jóval a KV júliusi határozata előtt is. Ezeket a konkrét intézkedéseket hosszú sorokban közölhetném, de azt hiszem, nincs rá szükség. Ha B.Nagy elvtárs szükségét látja ennek, akkor olvassa el figyelmesebben az „Északmagyarország” legalább egy évre visszamenő számait, szívesen megismer-tetjük vele a Megyei PB határozatait, a Megyei PB és a megyei pártaktíva üléseinek anyagait, a pártvezetőségek, a DISZ és a szakszervezeti vezető szervek újjáavasztásának tapasztalatait, a Megyei PB-hoz csak ebben az évben forduló mintegy 2000 kommunista és pártonkívüli elvtársunk véleményét erről a légkörről és még sok más tapasztalatunkat. Aki csak kissé is tárgyilagosan, elég időt fordítva a megyében és Miskolcon az alapos és sok-oldalú tájékozódásra, vizsgálja a „borsodi pátria” légkörét, az megállapíthatja, hogy *érezhető* különbség van a mai légkör demokratizmusa (és már a KV júliusi határozata előtt is érezhető volt ez), valamint az évekkel ezelőtti légkör demokratizmusa között. S mindez a Megyei PB és a Városi PB saját kezdeményezései alapján történt, mert nem vártak semmilyen külső noszogatásra. Ebből a munkából én is igyekeztem kivenni az engem megillető részt.

Ebben a munkában nem fordítottunk elég gondot és erőt az egyes értelmiségi és más szervezetekre, mint pl. a miskolci írócsoportra, de ezt a mulasztásunkat saját önkritikánk és most már B.Nagy elvtárs cikkében lévő pozitív kritika alapján jóvá fogjuk tenni. A KV júliusi határozata alapján további erőteljes intézkedésekkel fogjuk biztosítani a szocialista demokrácia kivirágzását.

2. B.Nagy elvtárs helyesli, hogy „a helybeli ifjúság egyik, sajnos kisebbik fele” „Pilvax”-nak tiszteli a miskolci Avasi-kávéházat. Én helytelenítem ezt a következők miatt:

A „Pilvax” az „Pilvax” volt a maga igen pozitív, forradalmi, történelmi jelentőségében, az Avasi-kávéház pedig lényegében Avasi-kávéház, a maga kávéházi értelmében, s nem hiszem, hogy az Avasi-kávéház valaha megközelítőleg is olyan forradalmi, pozitív, történelmi jelentőségű szerepet fog betölteni Miskolc életében, mint amelyet a „Pilvax” töltött be hazánk életében az 1840-es években. (Nem beszélve arról, hogy milyen „Pilvax”-szerepe lehet az ország jövő fejlődése szempontjából az Avasi-kávéháznak?)

Úgy vélem, hogy a Városi PB., a Városi Tanács, a Városi Hazafias Népfront Bizottság, a városi demokratikus népi szervezetek székházai voltak inkább a felszabadulás óta a miskolci „Pilvax”-ok (s nyilván ezek lesznek a miskolci „Pilvax”-ok a jövőben is) és nem az Avasi-kávéház.

Vajon kik és mi ellen van *ma* (különösen a KV júliusi határozata után!) Miskolcon szükség „Pilvax”-ra, a maga „Pilvax”-i értelmében? De kik és mi ellen volt szükség a KV júliusi ülése előtt erre? (Én úgy vélem, senkik és semmi ellen nincs erre szükség Miskolcon, s tudom, hogy ebben népi demokráciánk minden igazi miskolci híve egyetért velem.)

A miskolci Avasi-kávéház ne legyen persze a „csehója”, de legyen egyre jobb, meg-hittebb, szeretetesebb kávéháza Miskolcnak (amihez az egyre jobb, figyelmesebb, udvariasabb, gyorsabb kiszolgálást és egyre olcsóbb, jobb minőségű kávé stb. nyilván biztosítani is fogják az Avasi-kávéház vezetői és derék dolgozói), de ne akarjon belőle „Pilvax”-ot csinálni senki „Pilvax”-i értelemben, mert ez szerény véleményem szerint soha nem lehet belőle.

Nem akarok végül senkit sem megsérteni, nem akarom senki tudását és forradalmiságát vitatni, de azért mégis meg kell mondanom, hogy a „miskolci Pilvax” tagjait és az 1840-es évek pesti Pilvax tagjait nem lehet azonosítani.

3. B.Nagy elvtárs igyekszik teljes erejével védeni Bihari Sándor elvtárs „Miskolci kocsonya” című cikkét és magát Bihari Sándor elvtársat. Csak azt nem látom világosan, hogy kiktől és mitől félti Bihari elvtársat és cikkét?

Ha tölem, az én véleményemtől félti és óvja Bihari elvtársat és cikkét, akkor hadd mondjam el véleményemet Bihari elvtársról és cikkéről a nyilvánosság előtt is, amitől – úgy vélem – nem kell megvédeni őt, mert nem bélyegzi demagógnak Bihari elvtársat.

Bihari Sándor elvtársat tehetséges, fejlődőképes, fiatal korához képest művelt embernek, népi demokráciánk hű fiának, osztálya és pártja hű katonájának tartom. Bihari elvtársnak – érthető okokból – még kevés élettapasztalata, emberismerete és politikai tapasztalata van, de kellő szorgalommal ezt is megszerezheti és ha dolgozó népünk életét, örömeit és gondjait fáradhatatlan – ha kell, áldozatkész munkával – alaposan meg fogja ismerni, ha a mainál több, jobb, dolgozó népünk egészének elismerését elnyerő művet fog alkotni, akkor valóban jeles költője lehet városunknak, megyénknek, országunknak. De abban talán némi túlzás van, hogy Bihari elvtárs már ma jeles költője Miskolcnak és népünknek még akkor is, ha Bihari elvtárs bontogatja szárnyait. A szerénység, a kellő mértéktartás ebben csak segít Bihari elvtársnak, segít Miskolc és hazánk művészetének is. Lehet, hogy nem mindenben pontos ez a jellemzés, de ma így értékelem Bihari elvtárs felkészültségét, tudását, tevékenységét, politikai arculatát.

Bihari elvtárs „Miskolci kocsonyájában” több helyes kritikai megjegyzést tett Miskolc kulturális életének meglevő fogyatékosága miatt.

E kritikai megjegyzéseit figyelembe kell venni e hibák felszámolásakor, Bihari elvtárs cikkében azonban több helytelen és káros megállapítás is található. A legfontosabbak a következők:

Soraiból kimondatlanul is az érződik, az az álláspontja, hogy minden kritika nélkül alkalmazzuk a budapesti Petőfi-kör módszereit és tapasztalatait Miskolcon; hogy Miskolcon is úgy pezsejen aztán az élet, mint a Petőfi-kör hatására Budapesten pezsgett. Igaz, hogy ez a KV június 30-i határozata előtt volt, de akkor is helytelenítettem, elítéltem ezt a kívánságát, helytelenítem és elítélem ma is. (De helyteleníti és elítéli a budapesti Petőfi-kör több igen káros, negatív vonását, a KV június 30-i és július 18-21-i ülésének határozata is.)

Bihari elvtárs cikkében műveletlennek és kultúrálatlannak ítélte a miskolci kulturális élet vezetőit, de ezt legalább olyan kultúrálatlanul csinálta, amilyen kultúráatlanságot tulajdonított az említett vezetőknek. A miskolci kulturális vezetőkről mondott kritikája hangjában, tartalmában elfogadhatatlan, mert annak kevés köze van az elvtársi, baráti, jó szándékú, segítő kritikához. Inkább nevezhető ridegségnek, embertelenségnek, tapintatlanságnak, gorombaságnak, és összeegyeztethetetlen egy magát művelt embernek tartó fiatal értelmiségivel. Ezt bíráltam legkeményebben és bírálom ma is Bihari elvtárs cikkében, mint a káderek egészét indokolatlanul és igazságtalanul, helytelen általánosítással és erős túlzásokkal befeketítő tendenciát. (De ezt bírálja a KV júliusi határozata és az országgyűlés legutóbbi állásfoglalása is a káderekről.)

Ez volt a véleményem (és ma is ez) Bihari elvtárs cikkéről. Hibáinak okát főleg abban látom, hogy politikailag helytelen, káros befolyásoknak engedett, amikor cikkében az általam bírált kérdésekben úgy foglalt állást, ahogy azok megjelentek a „Művelt Nép”-ben.

Mindebből világossá válik, hogy megdőlt B.Nagy elvtársnak az az állítása, hogy „Földvári elvtárs azóta nyilvánosan is keményen elítélte a cikket”. A cikk ismertetett részeit elítéltem (ma is elítélem), ez igaz, de az egészet nem ítéltam el és ma sem ítélem el.

Lehet, hogy mások mást is bírálnak ebben a cikkben és keményebben is bírálják Bihari elvtársat, mint én, de ezt B.Nagy elvtárs címezza azoknak, akiket illet.

4. B.Nagy elvtárs cikkéből számos részt lehetne bírálni részbeni vagy egészbeni valótanságuk, felületes túlzásaik és amiatt, hogy túlmennek a jószándék, a segítő készség, a tárgyilagosság és – kimondom – az igazság határain is. A rövidség kedvéért azonban csak a leglényegesebbekre térek ki:

Igaz-e az, hogy a miskolci pedagógusok „lázonganak” az aggasztó tanteremhiány miatt? Igaz, hogy elégedetlenek, hogy egyre bátrabban és keményebben bírálják ezt a helyzetet, de ezt helyesen, jogosan teszik, ezt kéri a párt és a kormány is tőlük. A jogos elégedetlenséget és a kemény, indokolt kritikát azonban politikailag is lényeges különbség választja el a lázongástól!

Igaz-e az, hogy én nem léptem fel a Hazafias Népfront ülésén az ott tapasztalható hibák és egy helytelen hozzászólás ellen? Igaz az, hogy a Megyei PVB⁵⁰⁶ – kollektív döntés alapján kidolgozott – tanácsait a Hazafias Népfront megyei irodájában dolgozó elvtársak és a Megyei PB. illetékes munkatársai nem tudták kellően érvényre juttatni a beszámolóban, a határozati javaslatban, az ülés előkészítésében. S ezen – ott az ülésen – csak egyféleképpen lehetett már úgy, ahogy segíteni: a Megyei PVB kollektív véleményét tolmácsoló felszólalás formájában. S ezt Varga Zoltán elvtárs a HNF⁵⁰⁷ Megyei Bizottságának kommunista alelnöke meg is tette a Megyei PVB megbízása, tehát az én véleményem alapján is. Erről megfeledezett volna B.Nagy elvtárs? S ebben a felszólalásban nem a HNF-nak nem a termelési, szociális feladatai voltak előtérbe állítva, hanem a szocialista demokratizmus kibontakoztatásából adódó feladatai. Én nem becsülöm le a HNF olyan feladatait, mint a termelés segítése, a béke megvédése, a nők jogainak megvédése, a fák ültetése stb. Nem tudom, B.Nagy elvtárs miért neheztel azért, hogy ezek a feladatok szerepeltek a határozati javaslatban?

Ami azt illeti, hogy valaki felszólalásában helytelenítette, hogy egy faluban pártonkívüli népfront-elnököt választottak, erre én nem emlékszem. Valószínűleg nem figyeltem jól az illető felszólalását, s ezért meg lehet róni. De nem nagyobb hiba-e hallani ilyesmit, és csak jóval azután reagálni rá egy lap hasábjain? B.Nagy elvtársnak nem lett volna-e kötelessége ott, azonnal fellépni e helytelen kijelentés ellen, vagy miért nem figyelmeztetett ott, akkor, mindjárt erre?

Igaz-e, hogy Bihari elvtárs az egész miskolci értelmiség véleményét tolmácsolta „Miskolci kocsonya” c.[ímű] cikkében? Annyiban igaz, hogy minden Miskolcon élő értelmiségi (de munkás és kisember is) egyetért azzal, hogy Miskolc kulturális életét felledítsük. De annyiban nem felel meg a tényeknek, hogy mindaz, amit Bihari elvtárs elmondott, szóról-szóra megegyezik minden értelmiségi véleményével. Bihari elvtárs nem beszélt cikke megírása előtt mindegyikkel és közvetett úton sem informálódott valamennyi véleményéről. Ezért Bihari elvtárs csak azok véleményét tolmácsolhatta, akiknek véleményét valóban ismerte. Ezek száma pedig közel sem annyi, hogy megfeleljen a miskolci értelmiség egésze fogalmának.

Igaz-e az, hogy Miskolcon nincs becsülete a népművelésnek? Részben talán igaz, de a kérdésre inkább az illetékes miskolci vezetők adjanak részletesebb magyarázatot. Én úgy vélem, ezt olyan „kerek pereg” kijelenteni, ahogyan B.Nagy elvtárs tette, nem lehet.

Igaz-e, hogy a cikkben említett megyei népfront-bizottsági ülésnek csak negatív tapasztalatai vannak? Annak a tanácskozásnak, fogyatékoságai mellett, megvoltak a maga pozitív vonásai is. Ez volt a véleménye az elnökségnek, magának a bizottságnak. S ezt figyelembe kellene venni, vagy legalábbis megfontolni B.Nagy elvtársnak is, mert több szem mégiscsak többet láthatott azon az értekezleten.

Igaz-e az, hogy a megyei népfrontmozgalomban háttérbe vannak szorítva a pártonkívüliek, hogy kevés a pártonkívüli a vezetésben? Ez egyáltalában nincs így. Van, ahol ez a

⁵⁰⁶ PVB = Pártbizottság Végrehajtó Bizottsága.

⁵⁰⁷ HNF = Hazafias Népfront.

hiba, van, ahol az a hiba, hogy kevés a kommunista a népfront-mozgalom vezetői között. A cikkben ezzel kapcsolatban megemlített konkrét hibákon a régebbi tervek alapján is nyilván javítani fog a HNF Országos Irodája, hiszen ez annak a feladata elsősorban. Mi segíteni fogjuk ebben.

Igaz-e az, hogy én elítéltem az idei „Pedagógus Nap” műsorában Lassus, Mascagni, Bartók és Kodály műveit? Nem! E szerzők műveit szívesen hallgatom, tanulmányozom, de a „Pedagógus Nap” műsorát én másképpen állítottam volna össze, több vidámabb, könnyedebb számból. Ez – hangsúlyozom – az én egyéni ízlésem, igényem és nem a Megyei PB. hivatalos véleményét jelenti, amihez úgy vélem, jogom van, s ezt tőlem senki meg nem tagadhatja, ezért senki el nem ítélné. Én nem bírálom B.Nagy elvtársat azért, ha minden rendezvényen csak a fent említett szerzők műveit kívánja hallgatni, mert tisztelem mindenki egyéni zenei ízlését, igényeit, az övét is. De arra kérem, ne szóljon bele ő sem az én egyéni ízlésembé, ne akarja rám kényszeríteni az ő ízlését, igényét. Helytelen egy véleményt a „Pedagógus Nap” műsorának összeállításáról a megemlített szerzők és műveik általános miskolci lebecsülésének nyilvánítani, különösen olyan önkényesen, ahogy azt B.Nagy elvtárs tette. Vagy talán ismeri B.Nagy elvtárs az én véleményemet a megnevezett szerzőkről és műveikről? Tudomásom szerint erről sohasem beszélgettünk (de valószínűleg nem beszélgettünk erről az általa bírált miskolci vezetők többségével sem). Úgy gondolom, hogy a pedagógus elvtársak sem haragszanak reám azért, mert a műsor összeállítását másképpen képzeltem el, mint ők. Egyébként az idei „Pedagógus Nap” – a műsorát is beleértve – mint egyik kedves élményem él emlékezetemben.

Igaz-e az, hogy Bihari elvtársat és másokat nem „biztattam” én (vagy a Megyei PB.), hogy bíráljanak csak építően az egyszerű emberek érdekében, még a kulturális kérdésekben is? Ez talán éppen azon emlékezetes irodalmi esten történt a legmegfelelőbb formában, amit a KV. 1956. június 30-i határozata után – és a KV. júliusi ülése előtt – tartottunk Miskolcon Kónya Lajos elvtárs részvételével. Persze ezt mások is megtették, én is, nem egy esetben. Az említett miskolci irodalmi estről B.Nagy elvtárs csak rosszat írt. Az ott résztvevők jelentős része (gondolom, erős többsége) pozitívnak tartotta akkor, s gondolom, pozitívnak tartja ma is.

S pozitívnak tartja annak a vitának a szellemét, vonalát a KV. júliusi határozatának az irodalommal foglalkozó része is. Nem tudom, mit tenne B.Nagy elvtárs, ha arra kérnének, bizonyítsa be, hogy az irodalmi esten résztvevők nevét valóban tüntetően feljegyezték. Én és a résztvevők közül senki sem lenne erre képes, s úgy gondolom, hogy B.Nagy elvtárs aki ott sem volt azon az irodalmi esten, erre még inkább képtelen. Nem tartom szükségesnek a részletes magyarázatát annak, hogy milyen rendészeti intézkedések légkörében zajlott le a miskolci irodalmi est. Én is tudok arról, hogy azon az esten többen részt vettek a belügyi szervekben dolgozó elvtársaink közül, de ki tagadhatja meg tőlük azt a jogot, hogy részt vegyenek ilyen rendezvényeken?

B.Nagy elvtárs arról is írt, hogy az „Északmagyarország” nem reagált Bihari elvtárs cikkére és csak 500 forintot biztosít havonta a kulturális rovat részére cikkek írásához. Hogy mindez miért van így, arra az „Északmagyarország” szerkesztőségétől kell választ kapnia. A Megyei PB. nem egyszer tanácsolta a szerkesztőségnek, hogy közöljön tárgyalagos véleményt több, a miskolci problémákkal foglalkozó cikkről, többek között Bihari elvtárs cikkéről is.

Szeretnék néhány általánosabb megjegyzést fűzni Bihari elvtárs cikkéhez, a következőkben:

1. A kulturális gondok Miskolcon komoly gondok, de a város lakosságának zöme, többsége elsődlegesnek tartja az igen nehéz lakáshelyzet enyhítését, az áruellátás további javítását, a komoly közlekedési és kommunális feladatok megoldását. Ha eddig nem foglalkoztunk eleget és mindenben jól a kulturális kérdésekkel, az főleg annak tudható be,

hogy erőinket elsősorban (s talán még mindig nem eleget) a sürgető szociális, kommunális, közlekedési, kereskedelmi feladatok megoldására fordítottuk, a lakosság helyes kritikája és javaslatai alapján. S hogy ez nem volt helytelen, a következő néhány példa is bizonyítja. Miskolcon érezhetően megjavult a hús- és zsírellátás és a második öt éves tervben a KV. Miskolcon nem 3000, hanem 5000 lakás felépítését javasolja júliusi határozatában. Azt hiszem, e tényekért és sok ezer más ügy elintézésében elért eredményeinkért nincs mit szégyenkeznünk a miskolciak előtt.

Ahogy megoldottuk ezeket, úgy meg fogjuk oldani kulturális feladatainkat is. Azt azonban lássa be B.Nagy elvtárs is, hogy egyszerre mindent nem lehet megoldani, az erő többségét mindig a legégetőbb feladatok megoldására kell fordítani. Különösen, ha ezt kéri a lakosság zöme, többsége. S ki állítja, hogy Miskolcon ma nem a szorongató lakáshelyzet enyhítése a legégetőbb, minden más fontos ügy elintézése előtt. (Az előbb említett egyik példa mutatja, hogy a lakáshelyzeten nem csak ismétlődő rögtönzésekkel kívánunk segíteni, bár az így lakáshoz jutottak nem kifogásolják, nem helytelenítik ezt.)

2. B.Nagy és Bihari elvtársak cikkeikben nem elsőnek vetik fel a miskolci kulturális problémákat. Felvetették ezeket már több esetben a Megyei PB., a Városi PB. és a Városi Tanács, a demokratikus népi szervek is, jóval e cikk megírása előtt, sőt az utóbbi időben több konkrét intézkedés is történt e fogyatékok megszüntetéséért. S ezt sem árt figyelembe venni.

3. Furcsa, hogy a miskolci kulturális helyzet hibái miatt B.Nagy elvtárs és a szerkesztőség csak engem, a Megyei Pártbizottságot, a Városi Pártbizottságot és a Városi Tanácsot teszi felelőssé! Vajon e komoly hibákért nem kellene a Népművelési Minisztérium felelős vezetőit is bírálni? nem hibás Népművelési Minisztérium is azért, hogy az ország második városának még ma sincs városi kultúrotthona, elégséges számú és kultúrált mozija, megfelelő színháza, hivatalosan jóváhagyott operatársulata? A mi hibáink kritikája mellett helyes lett volna legalább némileg bírálni a Népművelési Minisztériumot is a miskolci kulturális helyzetért.

Igaz, hogy az utóbbi hetekben több fontos miskolci kulturális feladat megoldását segítette a Népművelési Minisztérium, de ezt már régebben is kezdeményezhette volna. Igaz az is, hogy második öt éves tervünk irányelvei között méltó helyet kapott Miskolc kulturális fejlesztése, s ebben is komoly szerepe van a Népművelési Minisztériumnak. De azt is meg kell jegyezni, hogy mindebben a Megyei PB-nak, a Városi PB-nak és a Városi Tanácsnak is van némi szerepe.

B.Nagy elvtárs és a „Művelt Nép” újabb kulturális vitákat sürgetnek Miskolcon a kulturális problémák megoldása érdekében; főleg ezt hangsúlyozzák. Az alkotó, építő jellegű viták persze sok segítséget jelentenek, s különösen tartalmi, módszerbeli kérdésekben van erre szükség. De a miskolci szervezeti és gazdasági jellegű kulturális problémák megoldását ma és a jövőben már nem annyira viták, hanem mindenekelőtt a tettek segítik a leghatékonyabban. A kultúra lapvető gazdasági és szervezeti jellegű problémáit ismerjük már, s ezek ott szerepelnek a második öt éves terv irányelvei között, mint megoldandó feladatok, ezért teljes erővel kell segítenünk a második öt éves tervben szereplő miskolci kulturális feladatok végrehajtását.

Miskolcon is minden szónál ékeesebben beszélnek a tettek. Tenni és cselekedni kell mindenkinek, aki igazán szívén viseli Miskolc kulturális életét. Ez legfontosabb feladatunk, kötelességünk. S ebben várunk az eddiginél jóval több segítséget elsősorban a Népművelési Minisztériumtól, a „Művelt Nép”-től, s B.Nagy elvtárstól is, mert ezzel eddig jórészt adósa Miskolcnak. Nem utolsósorban a Népművelési Minisztériumtól függ, hogy milyen ütemben leszünk úrrá Miskolc kulturális nehézségei, fogyatékokai fölött a jövőben.

Végül néhány megjegyzést kívánok fűzni B.Nagy elvtárs néhány, szerintem helytelen módszeréhez:

1. B.Nagy elvtárs cikkének több állítása nem felel meg a tárgyilagosság, az igazságosság összes követelményének, egyoldalú, szűk információi, egyes esetek helytelen általánosítása, egyes valótlan dolgok közlése, a velem folytatott néhány perces futó – s ezért minden megfontoltságot objektíven nem is biztosítható – beszélgetésének perdöntő bizonyítékként való felhasználása miatt.

B.Nagy elvtárs több következtetése e hibák miatt részben vagy egészében nem állják ki a bizonyítás, az igazság próbáját.

2. B.Nagy elvtárs cikkének hangjából bizonyos „magas lovon ülés”, kioktatni akarás, szerénytelenség érezhető ki.

3. B.Nagy elvtárs nagy hévvel és szenvedélyességgel bírálta Miskolc kulturális életének hibáit. Vajon miért nem mutatott ilyen hévvel és szenvedélyességgel kiutat is ebből a helyzetből? Ez már nem kötelessége neki és a „Művelt Nép”-nek? Az építő, segítő szándékú kritika egészébe az is beletartozik, hogy a hibákat bíráló segítsen is azok felszámolásában. Ezt B.Nagy elvtárs lényegében reánk bízta. E feladatunk elől persze nem fogunk kitérni, de úgy gondolom, B.Nagy elvtársnak is le kell szokni a félmegoldásokról.

4. B.Nagy elvtárs cikke úgy állít be engem, a Megyei Pártbizottságot, a Városi Pártbizottságot, Városi Tanácsot, hogy az én kulturális tevékenységemre (és az övékre) az a jellemző, amit megírt cikkében. Azt hiszem, elég ehhez csupán annyit hozzáfűznöm, hogy ez, enyhén szólva túlzás, mert az ellenkezőjéről inkább beszélnek a tények.

Kiindulva a kölcsönös bizalom és egymás megbecsülésének elveiből, engedje meg B.Nagy elvtárs, hogy a következő tanácsok elfogadását javasljam:

Legyen tárgyilagosabb, igazságosabb, ezért a cikkeiben közölt tényeket közlés előtt alaposan, sokoldalúan ellenőrizze, információit bővebb forrásból merítse, mint ahogyan azt említett cikke megírása előtt tette, így elkerülheti valótlanosságok közlését, rész-igazságoknak egész igazságokká avatását, az egyoldalúságot.

Ne általánosítson egyes esetekből, mert az egyes esetek talán az ellenkező tendenciát igazolják, annak a bölcs közmondásnak az alapján, hogy „kivételek erősítik a szabályt”. (Ezt többek között arra értem, hogy miért nem reagáltam a HNF. Megyei Bizottsága ülésén elhangzott helytelen felszólalásra, mert általában nem ilyenek ismernek a megyében és Miskolcon.)

Legyen szerényebb, higgadtabb, akkor elkerülheti a túlzásokat és megfelelő tekintélyt, megbecsülést fog kivívni magának olvasói részéről.

Kritikáját toldja meg a kiút megmutatásával is, mert ez a fontosabb, még ha a nehezebb feladat is.

E kritikát és tanácsokat – ezt hangsúlyozni szeretném – csak B.Nagy elvtárs cikke alapján fogalmaztam meg, s ha valamiben túloznék, vagy helytelent mondanék, úgy arra kérem, tekintse az ilyen megállapításokat tárgytalannak.

Talán terjedelmében is sokat foglalkoztam B.Nagy elvtárs cikkének hibáival. Ezt azonban elkerülhettük volna, ha B.Nagy elvtárs vett volna magának annyi fáradságot, hogy információit bővebb forrásból meríti, és velem, másokkal is, s nem futólag, nem néhány percig beszélgetett volna, ha már rólam, rólunk akart írni. Ebben követendő példának tartom Szekrényesi Lajos elvtárs módszerét, aki a „Széphalom” legutóbbi számában írt „Kis ügyek – nagy ügyek” című cikkének⁵⁰⁸ megírása előtt elég sok elvtárstól kért véleményt, tanácsot. Ezért cikke – bár szintén csak komoly hibákat bírál – sokkal pozitívabb, mint B.Nagy elvtárs cikke. A Megyei PB-nak az a véleménye, hogy Szekrényesi elvtárs

⁵⁰⁸ A cikk megjelent: *Széphalom*, 1956. 3-4. sz.

helyes úton jár, az ilyen kritikát (bár egyes elvtársak nem értenek mindenben egyet vele) tárgyilagos, építő, munkánkat megjavító kritikának kell tekinteni.

Kedves B.Nagy elvtárs!
Tisztelt Szerkesztőség!

Azt hiszem, eleget tettem B.Nagy elvtárs kérésének, hogy „értsünk szót” egymással. Ez a „szó-értés” válaszonak a „Művelt Nép”-ben való közlésével válhat csak egésszé, kerekké, mivel B.Nagy elvtárs ezt a „szó-értést” a „Művelt Nép” hasábjain kezdte meg. Ezért arra kérem a szerkesztőséget, közölje levelem teljes szövegében a „Művelt Nép” legközelebbi számában. Tekintettel arra, hogy a „Miskolci gondok” megyei és miskolci gondok, levelem teljes szövegben való közlésére kértem meg az „Északmagyarország” szerkesztőségét is.

Úgy vélem, a szerkesztőség is hibáztatható azért, hogy B.Nagy elvtárs cikke számos hibájával együtt jelent meg a „Művelt Nép”-ben, s azért is, hogy ez nem válik a lap előnyére sem. Szerintem a „Művelt Nép”-nek éppúgy, mint a magyar sajtónak általában, csak a minden oldalról szigorúan ellenőrzött tényeket és az ezekből levonható minden kritikát elbíró következtetéseket tartalmazó cikkeket szabadna közölni, mert ez felel meg a szocialista újságírók előtt álló erkölcsi és politikai követelményeknek, az olvasók által támasztott követelményeknek is.

B.Nagy László: Megjegyzések Földvári Rudolf elvtárs cikkéhez⁵⁰⁹

Örömmel olvastam Földvári Rudolf elvtárs válaszát a „Miskolci gondok” című cikkemre. Már maga a tény sokat jelent, mert eleget hangoztatjuk ugyan, hogy a sajtóban felvetett problémákra érdemben kell válaszolniuk a hivatalos szerveknek, de az ilyen példa, sajnos, még ma is fehér holló. Sok helyütt még ma sem serénykednek a válaszadással, gondolják talán, hogy „a kutya ugat, a karaván – *marad*”. Földvári elvtárs írása azonban kedvünkre való változások hírnöke, még akkor is, ha több-kevesebb fenntartással él. Először esik meg, hogy újságíró és pártfunkcionárius, a Központi Vezetőség tagja a sajtó hasábjain cserél véleményt. Vajha mások is követnék a példát!

A vitából azóta az első tettek is kisarjadzottak: a Népművelési Minisztérium vizsgálja Miskolc kultúrpolitikai helyzetét s Földvári elvtárs szerint a megyei pártbizottság ugyan csak „erőteljes intézkedéssel fogja biztosítani a szocialista demokrácia kivirágzását”, önkritikusan rendezve sajátosan meglazult kapcsolatát egyes értelmiségi rétegekkel. Ezzel tulajdonképp be is fejeződhetne az újságíró szerepe, hiszen ő maga is úgy véli, hogy „minden szónál Miskolcon is szebben beszélnek a tettek”, s nem híve a mindenáron való vitatkozásnak. Most mégis, még egyszer szót kérek Miskolc ügyében, és korántsem azért, hogy egy szerencsésen letűnőben lévő korszak mulasztásait tovább hánytorgassam. Elöttem sem rokonszenvesek azok a sanda mészárosok, akik a demokratizmus és a kritika kibontakozását a *becsületes* és *jószándékú* állami és pártfunkcionáriusok vesszőfutásává szeretnék változtatni. Vallom, hogy a múltban történelemért (eltekintve tán az 1956. július 18–21-i határozatot közvetlenül megelőző időszakról) többé-kevésbé mindannyian felelősök vagyunk, akik az elmúlt időkben politikai munkát végeztünk. De közös most a gondunk is, hogy mit írunk a sokszor emlegetett „tisztá lapra”. Mit írnak majd a miskolciak? Úgy vélem, hogy ez a „lap” Miskolcon is akkor lesz igazán tiszta, ha a Központi Vezetőség határozata szellemében, mélyreható önkritikával letörlik róla a foltokat.

⁵⁰⁹ *Művelt Nép*, 1956. szeptember 2. 5. p.

Gondolom, ez a célja Földvári elvtársnak is, ám válaszában fogalmazása közben bizonyos személyes mozzanatok mintha eltérítették volna ettől a céltól. Írásából kiderül, hogy megbántódott; a cikkemet személye ellen szóló támadásnak, „kioktatásnak” fogadja, s a miskolci tennivalók tényszerű vázolása helyett túlnyomórészt megelégszik a cikkemben megírt tények, s egyes fogalmazások vitatásával. Hadd tisztázzam tehát: Miskolc – és a megye – szellemi elmaradottságáért, a júliusi határozat előtt uralkodó közállapotokért Földvári elvtársat *is* felelősnek tartom, de téved abban, hogy személye ellen irányult a kritika éle. Tudjuk, hogy egyes miskolci tanácsbeli vezetők – akik eddig a fülük botját sem mozgatták – *közvetlenül* felelősek a miskolci helyzetért. De miért nem bírálja meg őket Földvári elvtárs? Ehelyett a fejemre olvassa, hogy „túlmentem az igazság határán”. Nem szívesen ugyan, de vissza kell térjek tehát a tényekre.

Mindenekelőtt *Bihari Sándor*, a fiatal miskolci költő cikkének fogadtatására. Nem az volt szerintem a hiba, hogy Földvári elvtárs „elítélte ezt a cikket”, vagy annak egyik-másik részletét – hiszen Bihari írásával kapcsolatosan nekem is volt néhány fenntartásom. Ezeket azonban nem taglalhattam bőségesen, mert szerzője ellen éppen abban az időben minősíthetetlen személyi hajsza folyt; s nem a cikkét, őt magát kívántam megvédeni. A hajsztát, hiszem, nem Földvári elvtárs szervezte, de eltúrte; hagyta, hogy egy jó szándékú fiatal költőt gyűlések színe előtt becsületsértő kijelentésekkel illessenek, sőt meg is fenyegetsenek. Vagy talán nem értesült ezekről az esetekről? A városi pártbizottság sokszorosított sillabusza⁵¹⁰ például a Művelt Népet is pártellenesnek, népi demokrácia ellenesnek bélyegezte. Alaposabb tisztázásra szorul a *Kónya Lajos* elvtárs irodalmi estjén történtek ügye is: Földvári elvtárs válasza e pontban nem megnyugtató. A jelenlévők nevét ugyanis valóban feljegyezte a megyei tanács egyik előadója (nevét kívánatra közölhetem), s erre neki a rendezésből senki megbízást nem adott, már csak azért sem, mert a pártbizottságra már előzőleg bekérték a meghívottak névsorát. Elfogadom, hogy Földvári elvtárs nem kívánja a nyilvánosság előtt részletesen megmagyarázni, hogy milyen rendészeti intézkedések légkörében zajlott le ez a bizonyos irodalmi est. De úgy érzem, éppen a bizalom helyreállítása érdekében feltétlenül szükséges lenne az ilyen és ehhez hasonló módszerek nyilvános, érélyes és fenntartások nélkül történő elítélése.⁵¹¹ Ez feltétlenül megnövelné Miskolcon a párt tekintélyét. Földvári elvtárs azt is a szememre veti, hogy „szűk körben” tájékoztattam. Nos, az általános gyakorlathoz képest még túl hosszú időt – mintegy tíz napot töltöttem Miskolcon, hogy lehetőség szerint minél több ember véleményét meghallgathassam. S meglepő volt a vélemények azonossága abban a „szűk körben”, amely magában foglalja a miskolci írókat, pedagógusokat, mérnököket, színészeket, zenekari tagokat, a népművelési osztály dolgozóit, a diósgyőri munkásokat. *Valamennyi* miskolcival nem beszélhettem, még *valamennyi* értelmiségivel sem; de gondolom, nyolcvan-száz ember nagy egészében azonos véleménye alapján joggal írhattam, hogy Bihari elvtárs egy számottevő réteg hangulatát fejezte ki. Mellesleg munkámban eddig is igyekeztem azokhoz a helyes elvekhez igazodni, amelyeket Földvári elvtárs tanácsol nekem. Az akkori helyzetben azonban volt egynémely akadálya az újságíró széleskörű tájékozódásának. Például, hogy akadtak, akik nem mertek nyilatkozni. (Országos jelenség volt ez.) S itt hadd címezzek valamit személyesen Földvári elvtársnak: véleményem szerint helytelen a félfogadás módszere a megyei pártbizottságon: a portánál döntenek el, hogy kit hová küldjenek, és sokszor még azt a fáradságot sem veszi, hogy telefonáljanak a keresett elvtárshoz. „Nem Földvári elvtársra tartozik az ügy” – közölte velem például a kapus, s kurtán-furcsán az agit.-prop. osztályra utasít-

⁵¹⁰ Sajnos ennek a dokumentumnak a szövege egyelőre nem ismeretes, bizonyára a pártbizottsági iratok között fellelhető lesz. Földvári Rudolf október 20-i cikkének utalása szerint a megyei pártbizottság megsemmisítette és nem engedte szétküldeni ezt a Bihari-ellenes pamfletet. **Ld. ... old.**

⁵¹¹ Ld. erről Földvári Rudolf októberi cikkében írottakat, **... old.**

tott,⁵¹² ahol igaz, bőséges felvilágosítást kaptam. Nem lehetne egyszerűsíteni a belépést, s esetleg szaporítani Földvári elvtárs kéthetenként ismétlődő fogadónapjait? Mikor ott jártam, több, mint százan várakoztak rá. Nem helyes persze, hogy minden személyes ügyben csak hozzá forduljanak, de sajnos az emberek megszokták, hogy végül csak egy valaki van, aki ügyükben hatályosan intézkedhet; a személyi kultusz e maradványát is ki kellene fokról-fokra küszöbölni.

Ennyit hát a személyes dolgokról és a miskolci tényekről. De akad még elvi kérdés is, ami további tisztázásra szorul. Látszólag nem vág a lényegbe, de hadd mondjam el: én nem aggályosnak, hanem éppen örvendetesnek érzem, hogy Miskolcon is kezd újraéledni a forradalmi romantika, kivált az értelmiségi ifjúság körében. Jó, ha az elődeiknek, tanítóiknak, példaképeiknek érzik a 48-as márciusi fiatalokat, sőt, némi nagyralátással talán, de a maguk kis társaságát, törzskávéházukat is Pilvax-ra keresztelik. Mi mást jelentene ez, mint azt, hogy kezd újra tartalmazodni a forradalmi hagyományokra való hivatkozás? Hogy „kik és mi ellen”? Gondolom, Földvári elvtárs sem hiszi, hogy mi már végigvittük a magunk forradalmát, hogy nincsenek nálunk szép számban akár olyanok, akik visszafelé pislognak, akár olyanok, akik a gyászos emlékezetű kisgazda jobboldal hírhedt jelszavát örökölték, s most ők szeretnék a *fék* szerepét játszani a szocialista demokratizmus mindinkább gyorsuló fejlődésében. A kis egyesületeknek, irodalmi vagy egyéb társulásoknak, köröknek, hagyományosan fontos szerepük volt mindig is a magyar közéletben, kivéve talán a Horthy-fasizmus idejét, amikor az uralkodó osztályok félsze elsorvasztotta őket.⁵¹³ Ma is egészséges formák, s csak magukra hagyva, elszigetelődve fordulhatnak helytelen irányba. Lehetne szélesebb körű, egészségesebb és friss klub-életet teremteni abban az „avasi Pilvax”-ban is. Felkarolhatná például a Hazafias Népfront, annak amúgy sincs klub-helyisége. De akár mint is történik, a meglévő kereteket mindenképpen tágítani és nem szűkíteni kellene.

Ide tartozik a Hazafias Népfront ügye is. Megítélésem szerint az egyesülés a béke-mozgalommal és az MNDSZ-szel mechanikusan történt, s ennek a vaskos hibának a kijavítása nemcsak az Országos Tanács gondja, hanem a helyi pártszerveké is, éppen a pártirányítás elvének megfelelően: a népfrontnak „irodából” mozgalommá kellene válnia. Társadalmilag összefoghatná a különböző féle szervezetek kezdeményezéseit, ankétokat szervezhetne, mert a kiutat mégiscsak a miskolciak ismerik a legjobban, nem a pesti újságíró.

Befejezésül tán azokról a problémákról, amikben máris egyetértünk. Igaza van Földvári elvtársnak, ha hibáztatja, hogy nem beszéltem a Népművelési Minisztérium felelősségéről. A minisztérium szerintem is felelős a miskolci helyzetért, majd meglátjuk, hogy mennyi részt vállal belőle a kivizsgálás után. De hát – szegény az eklézsia, maga a pap harangoz – a vékonyan csörgedező állami támogatást mégiscsak lehetne helyi erőkből pótolni? Az ötödakkora, harmincötezer lakosú kisváros, Kaposvár például 75 000 forintot juttat a könyvtárának, színeszházat és nyári szálláshelyet épít az alig egyeztetendő megyei szintársulatnak, Miskolcon pedig még azokat az összegeket is elveszik, amit korábban biztosítottak. Nemde tanulságos az összehasonlítás?

Miskolc legégetőbb problémája az, hogy fejlesztésekor megszegették a szocialista városépítés egyik legfőbb elvét, az arányosságot. Ezért a nagy lakásínség, ezért szennyesek az utcák, ezért elmaradott a város szellemi élete. Véleményem szerint – az arányosság elvének érdekében – Miskolcon átmenetileg első helyre kellene kerülniök a szociális, kommunális és részben a kulturális beruházásoknak is, s szeretném a magam részéről is nyomtatékosítani Földvári elvtárs ez irányú parlamenti interpellációját.⁵¹⁴ a legfőbb feladat

⁵¹² Az agitációs és propaganda osztálynak Grósz Károly volt a vezetője.

⁵¹³ Megjegyzés: a Horthy-korszak egyesületi életével való összehasonlítás meglehetősen erőltetett, hiszen a két világháború között a civil társadalom nagyon is sokrétű és intenzív egyesületi életre épülhetett – különösen az államszocialista időszakkal történő összehasonlításban.

⁵¹⁴ Vö. ... old.

most, úgy gondolom, az elmúlt öt év gyors nekifutásában támadt hézagokat mielőbb betöltni, ez továbbhaladásunk legfontosabb feltétele.

S ezzel zárom is megjegyzéseimet. A többi már a miskolciak dolga.

Hegyi Imre: Vezetők Borsodban⁵¹⁵

Bihari Sándor cikke régen megjelent a Művelt Népből. Azóta ország-világ megtudott egyet-mást Miskolcra. Sokan kíváncsiak arra, hogy van-e valami változás? Van már némi előrehaladás. Azóta többen érdeklődnek a művelődés problémái iránt – bár egyesek még mindig gyanakvással. A megyei és városi tanács is hathatós segítséget nyújtott a megyei írócsoportnak. Megjelent az írócsoport hetilapja, a Kilátó, a Széphalom mellékleteként. Az új lapot nagy érdeklődéssel és szeretettel fogadta az olvasóközönség, de körülötte nagy viharok dúlnak. A régi, visszahúzó erők felélénkülése, a szektás szemlélet érezhető azokból a cikkekből, amelyek az Északmagyarországban támadják a miskolci írócsoport jobbik, tehetségesebb (ezt eddig írásaikkal is igazolták) részét. A vita egyik-másik hangja – ha tompítva is – hasonlít az 1956. július 2-a⁵¹⁶ utáni napok felszólalásaihoz. Magam is szenvedője voltam a júliusi határozatot megelőző rosszindulatú bánásmódnak. Így kötelességem beszélni, mert nem kívánom senkinek sem, hogy ismét olyan napokat éljen át, mint amit néhányan kénytelenek voltunk rövid idővel ezelőtt átélni. Igaz, azóta megszületett a júliusi párthatározat, de Miskolcon és Borsodban néhányan nem akarják tudomásul venni.

Dr. Bóna Ervinnek a Művelt Népből megjelent nagy hatású cikke⁵¹⁷ Miskolcon – kevesek kivételével – tetszéssel találkozott. A kevesek közé kell sorolnunk Déri Ernőt, a városi pártbizottság első titkárát. Eddig még nem volt alkalmunk szót váltani. Másoktól tudom, hogy művelt pártfunkcionárius, és így toronymagasan felette áll rossz hírű elődjének, az értelmiségfaló Bodnár Andrásnak. Azt is hallottam, hogy ezerkötetes könyvtára van. Éppen ezért volt kiábrándító Déri Ernőnek „A pártfunkcionáriusokról” írt cikke az Északmagyarországban. A hang helyenként kirohanásszerű. Szinte megbélyegzi azt, aki a pártfunkcionáriusokat bírálja. Azt írja, hogy „amíg egyesek a diplomájukat védték, addig a pártfunkcionáriusok földet osztottak stb.” Sehogy sem tudok igazat adni Déri Ernőnek. Ismerem Györffy-kollégistákat, akik földet osztottak, pártot szerveztek, újságot szerkesztettek, földművesszövetkezetet szerveztek és tanultak. Az már más lapra tartozik, hogy egyes funkcionáriusokat „megagitáltak” valamilyen állás betöltésére, utána teljesen magára hagyták őket. Éppen ezért később megfeneklettek, és végül összes „bűneiket” fejükre olvasták és ezzel össze is törték őket. Az írók és mások, akik a funkcionáriusokról írnak, nem ilyen kegyetlenek. Mi nem emlegetünk fegyvert ellenük, mint közülük némelyek Miskolcon, a Petőfi-körös elítélő határozat utáni pogromhangulatban. Ahhoz azonban minden magyar állampolgárnak joga van, hogy egyes magukról megfélemedezett funkcionáriusokról véleményét megmondja, még akkor is, ha pártonkívüli. Feljogosít erre a Magyar Dolgozók Pártja III. kongresszusának határozata.

Hogyan legyünk mi nyugodtak és hogy higgyünk azok őszinteségében, akik „jobbboldalinak”, „Petőfi-körösnek” ma is és finoman megfenyegettek bennünket, amiért tapsoltunk Kónya Lajosnak. Bűn az, ha valakinek tetszik *Illyés Gyulának* Bartók című verse, vagy *Kuczka* Nyírségi naplója, *Benjámín* és *Kónya* versei? Vagy talán az volt a jobbboldali dolog, hogy a megyei pártbizottság első titkárának, *Földvári Rudolfnak* őszintén megmondtam, hogy másfél év ő is csak a Kónya-estén jelent meg először irodalmi estén? „Petőfi-körös” javaslat volt talán az, hogy egyes megyei tanácsbeli funkcionáriusoknak szesz-

⁵¹⁵ *Művelt Nép*, 1956. október 21. 1. p.

⁵¹⁶ Célzás a megyei pártaktíva-ülésre, vö. ... old.

⁵¹⁷ Ld. ... old., ... sz. jegyz.

elvonó kúraként irodalmi estek látogatását javasoltam? Nem jogos-e a kifogás az olyan tanács-funkcionárius ellen, mint *Bartók András*, a sátoraljaújhelyi járási tanács VB elnökhelyettese, aki a nyolcórás munkaidő betartását „jobboldali dolognak” tartja? (Rémlik valami a szemináriumról, hogy valaha a nyolcórás munkaidőért komoly harc volt.) Vagy talán az egyik cigándi termelőszövetkezet *Bodnár* nevű párttitkárát említsem, aki ellen tengernyi a panasz, de mégis védik. Pedig ez az ember járási funkcionárius korában is „kiskirály” volt. Várható-e az új szellemben való munkálkodás az olyan típusú járási funkcionáriustól, hogy a mezőkövesdi földművesszövetkezeti étterembe belépve nem köszönnek neki *előre* a földművesszövetkezet alkalmazottai? Meg kell említeni néhány funkcionáriusnak a Hazafias Népfront lapjával, a Magyar Nemzettel szemben megmutatkozó ellen-szenvét. Ez a mezőkövesdi és a sátoraljaújhelyi járásban tapasztalható. A Hazafias Népfronttal kapcsolatban többségüknek régi, elavult a nézetük. Taktikának tartják a Népfrontot.

Szerencsére egyre több helyen kezd derengeni, mind több helyen beszélnek azokról a volt megyei funkcionáriusokról, akik éveken keresztül éltek itt, akik nem szakadtak el a néptől, nem ültek elefántcsonttoronyba, nem pöffeszkedtek, hanem éjt nappallá téve a nép között éltek. Ezek az elvtársak értették a módját annak, hogy miképp kell más pártbeliekkel és a társadalom legkülönbözőbb rétegeivel viselkedni, hogy azokat megnyerjék a párt-nak. Nem volt könnyű dolguk, de olyan közvetlen, emberi módon dolgoztak, hogy az ellenfeleik is tisztelettel emlékeztek meg róluk. Szeretettel emlékezünk *Fekete Mihály* munkás főispánra, az avasi partizánvezérre. Államigazgatás vonalán a felső vezetés és a nép között mintaszerű kapcsolatot teremtett. A dolgozó parasztok közül nemcsak azok, akiket „felfedezett”, hanem mindazok, akik valaha beszéltek vele, mind örömmel látnák maguk közt *Markovics Jánost*, a jelenlegi Tolna megyei mezőgazdasági igazgatót. Nem volt született borsodi *Harmati Sándor*, a főváros X. kerületének jelenlegi tanácselnöke, aki két ízben is volt megyei titkár. Művelt, nyugodt, megfontolt, mélye emberséggel rendelkező funkcionárius volt, akinek elvhű felszólalásait mindig örömmel fogadtuk. Méltatlanul jártak el vele szemben. A mi emlékezetünkben nem úgy él, ahogy a megyétől való eltávozásakor befestették. Mai szemmel és értelmezéssel az idő Harmati Sándort igazolta. A miskolciak nemcsak a sötét „bodnári” évek alatt, hanem még most is meleg szavakkal emlegetik a csepeli *Mikola Gyulát*, aki öt évig volt városi párttitkár. Sokat tett ő Miskolcért és legfőképp azért, hogy a sokrétű város dolgozóit közelebb hozza a párthoz. Embertelen volt a vele való bánásmód is. Meg se köszönték munkáját. Az ózdiak, de a megyebeliek is szeretettel gondolnak *Prieszol Józsefre*,⁵¹⁸ a KV volt tagjára, az erzsébeti kőműves proletárra. Íme ilyen funkcionáriusok is vannak.

Most, amikor a volt más pártbeli, megbántott, félreállított emberek megnyerésén fáradoznak, keserűen tapasztaljuk, hogy a vezetés rokonszenves borsodi jó hagyományai hiányoznak. *Gyárfás János* barátunk és harcostársunk, aki a fentebb felsorolt elvtársak vezetése idején töltötte a megyei vezetés inaséveit, dolgozik ebben a szellemben a megyei pártbizottság másodtitkáraként.

Vannak persze mások is – egyre többen – akik időben felismerték a XX. kongresszus szellemét. Nemcsak beszélnek róla, hanem tesznek is.

A volt más pártbeliek és pártonkívüliek megnyerése a Hazafias Népfront számára csak úgy lesz eredményes, ha őszintén és bizalommal tesszük. Sokan lelkesen indulnának csatasorba ismét, de a taktikázók még mindig a régi recept szerint gondolkoznak. Kérdem ezektől: mi a fontosabb: néhány ember önzése vagy a nép boldogsága? Szerintem akkor sem dől össze a világ, ha a tanácsoknál pártonkívüli elnökhelyettesek lesznek.

⁵¹⁸ Prieszol József később az MSZMP újjászervezésében vállalt oroszlánrészt, 1956. december 5-én a megyei pártbizottság elnökségi tagja, majd párttitkára lett. Ld. erről: Emléklap Prieszol József születésének 80. évfordulójára. (1986.) HOM. HTD. 91.63.22.; BALÁS, 1990. 64. p.

Földvári és Déri elvtársak mostanában sokat megfordultak az írók és értelmiségiek körében. Az éjjelre vagy hajnalig nyúló beszélgetéseken sok okos gondolat született. Fáradásukat azonban nem kísérheti szerencse, ha az Északmagyarország továbbra is folytatja a szektás cikk-kampányt. Július 2-ra, a Kónya-estre és a cikkekre emlékezve „azt látjuk, hogy Miskolcon és Borsodban működnek a visszahúzó erők.

Ideje volna már az eddigi kevés után többet tenni. A TTIT-be is életet kellene lehelni. Miért nincs függetlenített titkára Borsodban egy ilyen nagy létszámú szervezetnek? A falu és a város várja a természettudományos és irodalmi előadásokat. A szakosztályok szerintem nem készültek fel kellőképp erre. Segíteni kellene a tokajhegyaljai rekonstrukció megvalósítását, harcolni kellene a talajerózió ellen, gondolkozni kellene az idegenforgalom fejlesztésén stb.

Kevés szó esett (egyetlen cikk) a népi kollégiumokról.⁵¹⁹ Miskolc az ország második kollégiumi városa volt. Miért csak néhány lelkes ember beszél erről a „Pilvax”-ban? A hivatalosak miért nem nyilatkoznak már?

Az új légkörben és remélhetőleg gyorsuló kibontakozásban Miskolcon és Borsodban is nagyot lépünk majd előre, de ennek előfeltétele, hogy a megye vezetői a kor, az új szellem szerint gondolkozzanak, vitázzanak és így cselekedjenek. Akkor majd nem lesz köztünk komoly nézeteltérés.

⁵¹⁹ Nem tudjuk, melyik cikke történt itt utalás. A *Művelt Nép* cikkének megjelenését alig egy nappal megelőzően napvilágot látott *Kilátó*-szám két írása is foglalkozott a témával: KÁLMÁN JÓZSEF: A diákotthonról; SERES JÁNOS: *A kollégiumokról*. In: *Kilátó*, 1956. október 20. 4-5. p.

Bihari Sándor: Írói és emberi igényeket⁵²⁰

A vidéki írók legtöbbször panaszkodni járnak Budapestre, nem is beszélve arról a töméntelen levélről, melyet az Írószövetségnek és a szerkesztőségeknek elküldenek. Nincs lakásom, nem közlik a verseimet, nem visznek külföldre, nem foglalkoznak velem és így tovább. Persze a panaszok lehetnek jogosak és jogtalanok, aszerint, hogy ki panaszolja és hogy mit panaszol. Vannak, akik egész életükben nem fognak továbbjutni a panaszkodásnál. Most, az irodalmi élet vezetőinek megválasztás előtt nem róluk akarok szólni, hanem azoknak a tehetséges embereknek a helyzetéről, akik vidéken akarnak magyar írók lenni.

Vidéki író – ez a fogalom színvonalkülönbséget is jelent a pesti író szebben hangzó, rokonszenvesebb címével szemben. S ez nem véletlen. Az Írószövetség központja sohasem támasztott komolyabb igényt vidéki tagjaival szemben. Aki éppen úgy gondolta vagy gondolja, hogy író akar lenni, hát istenem, legyen. Elmegy az írócsoportba, felszólal, bírál, fennhangon elmondja egy-két versét, s várja, hogy most őt bírálják meg, de úgy, hogy építő legyen a bírálat, azaz: olyan, hogy ő író legyen. Ő író akar lenni, a többi más dolga.

Írói és emberi igényeket kell támasztani vidéki tagjainkkal szemben. Azt hiszem, ebből következik, hogy még inkább meg kell néznünk, hogy kire bízuk a vidéki csoportok vezetését, a lektori munkák elvégzését, a folyóiratok szerkesztését. Tudom, hogy sok helyen csak némi változtatásra lesz szükség. A múlt év végén kialakult irodalompolitika azonban olyan áldatlan állapotot teremt némi írócsoportban, amelyet csak alapos tisztogató munkával lehet megszüntetni. Folyóiratokat szerkesztenek, irodalmat irányítanak vidéken olyan emberek, akiknek kevés közük van az élő irodalomhoz, s odahelyezésükkor nem a tehetségük volt a mindent elsöprő hatalom. Ha a szükséges változtatásokat megteszszük, a tehetséges emberek csoportjai lesznek

⁵²⁰ Irodalmi Újság, 1956. szeptember 15. 1. p.

a vidéki írócsoportok. Nem számít, hogy egyes csoportnak nyolc-tíz tagja lesz, a nyolc-tíz ember tud olyan tekintélyt adni a helyi irodalomnak, hogy Pesten is és az egész országban számon tartják.

Természetesen ehhez az Írószövetség központjának nemcsak vidéken kell rendet teremtenie, hanem saját portáján is. Törődjenek a vidéki írókkal olyanformán, hogy valamenynyire is megközelítőleg biztosítsák nekik azokat a lehetőségeket, amelyek a pesti íróknak biztosítva vannak. Egy-egy külföldi út alkalmával róluk se feledkezzenek meg, hívják meg őket írószövetségi vitákra. A vidéki irodalom helyzete legyen szerves része a magyar irodalom gondjainak, ne csupán egy vidéki titkár viaskodjon érte addig, amíg belefárad, s aztán marad minden a régiben.

Persze más is kell a vidéki íróknak. Kell pénz a folyóiratuk számára, hogy valamenynyire is tisztességes tiszteletdíjat tudjon fizetni, otthonos helyiség, ahová nem esik be az eső, s a helyiségbe bútorok. Kell, hogy kevés panaszkodásra mielőbb megoldódjanak ezek a vidéki gondok, melyek az országos gondok pótlásaként nehezednek szegény debreceniek, miskolciak, pécsiek, s nem tudom, hová valók vállára.

KILÁTÓ

Kordos László: Beköszöntő⁵²¹

„Túlzók, csökönyösek, nem közölünk valók.”
(Éluard)

⁵²¹ *Kilátó*, 1956. szeptember 9. 1. p.

Két hónapja már, hogy a Művelt Nép ismeretes cikke⁵²² felkavarta a miskolciak lelkiismeretét és azóta gyűléseken, a sajtóban, a munkapadok mellett és a kávéházi asztaloknál egyaránt folyik az éles vita: megelégedhetünk-e városunk és megyénk kulturális fejlődésével, méltók-e az eddigi eredmények Magyarország második városához és ha nem, kikben és miben van a hiba?

Bár ez sem ment ugyan könnyen, de ma már minden jóhiszemű vitatkozó elismeri, hogy a kérdés feltevőit nem vezette rosszindulat. Bármilyen szépek az eddig elért gazdasági sikerek és akármennyire örülünk is az új lakótelepek között síkló kettősvágányú vilamosnak, minden szellemileg csak mérsékeltén igényes miskolci lakosnak őszintén be kell ismernie, hogy művészeti és tudományos tömegkultúránk felszínes és hiányos, megyénk és városunk vezetői szellemi igénytelenségben szenvedtek a múltban ahhoz, hogy Miskolc kisugárzó művelődési központtá váljék, csak most tesszük az első lépéseket.

Az egyik ilyen lépés – az első a vita után, de reméljük és hisszük, hogy nem az utolsó – a Kilátó megjelenése.

Ma még kéthetenként és hat oldalnyi terjedelemben, de rajtunk, vezetőinken és nem utolsó sorban olvasóinkon múlik, hogy talán rövidesen hetente és nyolc oldalon át kívánjuk szolgálni Északmagyarország kultúrájának ügyét; olyan újságot szeretnénk teremteni, amelyik a napilapok kényszerűen szűk keretein áttörve, viszont a folyóiratok nagy terjedelmű és nehézsúlyú írásain innen maradva, szellemi kilátóként szolgál a szocialista kultúrára áhító, azt mind hangosabban követelő, azt élvezni és abban tevékenyen résztvenni kívánó minden dolgozó számára.

Hisszük és hirdetjük, hogy mind a politikában, mind irodalmi és művé-

⁵²² Utalás Bihari Sándor *Miskolci kocsonya* című

szeti, mind tudományos téren olyan hagyományokkal rendelkezik megyénk, melyek alkalmasak arra, hogy rájuk építve és őket felhasználva, új szocialista szellemmel felfrissítve és továbbfejlesztve, erőt adjanak mindnyájunk számára a megújuló magyar művelődéspalotájának felépítéséhez. Élő és ragyogó színfoltta akarunk válni az új Magyarország most alakuló képén, Rákóczi és Kossuth, Kazinczy és Tompa Mihály, Munkácsi és Izsó Miklós, Hermann Ottó és Budai József mutatták az utat ezen a földön, hozzájuk váljon méltóvá minden borsodi államférfi, művész író és tudós.

Hisszük és hirdetjük, hogy ez a táj, amelyik Tokaji Ferencet és a hegyaljai parasztfelkelőket, a negyvennyolcas nemzetőröket, a bükki őskohó első munkatársait és a tiszai kubikosokat, a mezőkövesdi summásokat és az 1919-es miskolci csata hőseit szülte, nem hagy minket cserben akkor sem, amikor a délborsodi szikesek termővé varázsolásához, a bűnös módon pusztulni engedett Hegyalja rekonstrukciójához, Kazincbarcika és Tiszapalkonya gyárkolosszusainak felépítéséhez új, művelt parasztságra és munkásosztályra, a szocialista munka öntudatos hőseire van szükségünk.

Dolgozó népünk anyagi és szellemi felemelkedésért mindeddig nem tettük meg mindazt, amit megtehettünk volna és amit meg kellett volna tennünk. Önelégültté váltunk, és kissé fennhéjázókká eddigi eredményeink alapján, idegesen utasítottuk el a mélyről felmorajló bírálatot és félrefordítottuk fejünket, mikor egykori ellenfeleink – nem ellenségeink – őszinte bizalommal és segíteni akarással nyújtották felénk igazságaink által meggyőződve, baráti kezüket. Régi, kipróbált munkástenyerek, a múlt minden bűnétől megszennvedett kis- és középparasztok, félreismeret és túl gyorsan megítélt értelmiségiek ajánlkoznak most ismét és várják, hogy kijelöljük helyüket az újult erővel meginduló nagy harcunkban. Rajtunk múlik, hogyan fogadjuk és milyen feladatok ellátására tartjuk őket érdemesnek.

Ez lapunk szellemi programja és célkitűzése.

Eszközeink? Egyesíteni kívánunk lapunk író- és olvasótáborában mindenkit, aki részt akar venni hazánk anyagi és szellemi felépítésének óriási feladatában. Hű és torzításmentes képet nyújtunk városunk, megyénk és vidékünk minden problémájáról. Őszintén és bátran tárjuk fel a nehézségeiket és hibákat, mert alapelvünk az, hogy elég erősek vagyunk a nehézségek leküzdésére. Nem tartjuk magunkat csálthatatlanoknak, de ugyanezt másokról sem vagyunk hajlandók elhinni, a nyílt, bátorhangú vita a szellemi fegyverünk. „Én nem fogom be pörös számat...” – mondta József Attila.⁵²³ Nem tekintélyi érvekkel, hanem tárgyi igazságokkal, tényeken alapuló meggyőzéssel kívánunk harcolni. Tévedhetünk esetleg és valószínűleg fogunk is olykor tévedni, de jóhiszeműségünket és segíteni akarásunkat elvitatni senkinek sem engedjük. A permanens forradalom gondolatát magunkra is érvényesnek ismerjük el, hirdetjük, hogy társadalmi és kulturális fejlődésünkben megállást nem ismerhetünk, eredményeinkkel megelégedve sohasem lehetünk.

Éluardnak, a nagy francia szocialista költőnek a spanyol polgárháborúban elhangzott szavait azonban magunkra is vonatkoztatjuk. Nem légvárépítés a célunk; ismerjük erőnket, a rosszhiszemű túlzókat, jobbra-balra elhajlókat, túllicítálókat nem tekintjük segítőtársainknak, nem engedjük őket soraink közé. De a csökönyösek sem közülünk valók, akik önnön tehetetlenségükben megátalkodva, haladásra, fejlődésre képtelenül állják útját a fiatal, feltörekvő, tervektől terhes fiataloknak. Munkatársainktól a feltétlen meggyőződést, az építeni, javítani vágyást, a hibák felfedése mellett az útmutatást, a segíteni akarást várjuk és követeljük meg.

Közvetlen terveink? Helyet akarunk biztosítani vidékünk fiatal íróinak és költőinek, de az esetleg régóta elhallgatott és félrevonult idősebbeknek egyaránt. Nyilvánosság nélkül irodalmi élet nem fejlődhet ki, a legszebben feslő rügy is elszárad, ha a gyökér nem táplálja. Verset, novellát, regényrészletet bőven közlünk minden számunkban. Meg akarjuk végre teremteni a városunkban olyan régen nélkülözött kulturális szemlét, amely számon

⁵²³ Idézet József Attila *Ars poetica* című verséből.

tartja, mérlegre helyezi és megítéli minden művészeti és tudományos megmozdulásunkat, időben jelzi közönségünknek az értéket, figyelmezteti és óvja a gicestől, a sablontól és a kultúra örve alatt belopódzó szeméttől. Számon tartjuk vidékünk színházainak, mozijainak, hangverseny- és előadótermeinek, múzeumainak és könyvtárainak minden problémáját és kiköveteljük kulturális életünk hivatásos vezetőitől a segítséget, a meg nem alkuvó magas művészi színvonalat, a hozzáértést, a kulturális forradalom célkitűzéseinek állandó szem előtt tartását. Külön rovatot tartunk fenn a termékeny vita számára, ahol szót adunk minden őszintén javítani vágyó, városát és vidékét szebbé és gazdagabbá kívánó hozzászólásnak. Új életre akarjuk ébreszteni csipkerózsika álmából az irodalmi riport műfaját, és ennek keretében akarjuk közelebb hozni egymáshoz a falusi, üzemi és városi dolgozót, hogy egymás munkáját jobban megismerve, megszeresse azt. Nem hagyjuk elaludni földünk ősi hagyományait, történelmét, műemlékeit, népi művészetét, szabadságharcainak még élő emlékeit.

Egyelőre ennyit terveinkről. Ha elég erő lesz bennünk ezek végrehajtásához, és elég érdeklődés közönségünkben ezek befogadásához, tovább is kell majd lépnünk. A közeli országhatár és a közöttünk élő nemzetiségeink kultúrájának támogatása talán rövidesen arra is képessé teszi, lapunkat, hogy a kapuk most folyó kitérője után összekötő kapocs legyen északi szomszédunk tőlünk oly sokszor elragalmazott népe és kultúrája és a miénk között. De ma még ne szaladjunk túlságosan előre...

Az elv, mely minket szerkesztői munkánkban vezet, az objektív pártosság elve. A betűragó, szemellenzős dogmatizmusnak remélhetőleg egyszersmindenkorra vége szakadt. Már egyszer mondtam, s most megismétlem: nem érezzük magunkat csalhatatlannak, tárgyilagosan vizsgálunk meg minden ellenvéleményt, ami jónak bizonyul, azt felhasználjuk, ami nálunk bevált, őszintén másnak is ajánljuk. Emberek vagyunk, csalódhatunk és megcsalattathatunk, de szent célunkról: dolgozó népünk felemeléséről, a szocializmus végső győzelemhez juttatásáról soha le nem mondunk.

Mi borsodiak, sokszor és méltán, büszkélkedünk hegyeink kilátó csúcsaival, az azokról elénk táruló végtelen földek látványával, a bércek lélekmegnyugtató magányával és csendjével. Pedig milyen sokszor fogadja a természetjárót köd és porfelhő a csúcsok alatt, amely lehetetlenné teszi a szabad látást, a tiszta, világos szétpillantást. Csodálatosan éles őszi délutánokon azonban, amikor az északi szél szétver minden párát, mozdulatlanra dermedve állsz a bükki ormokon és a végtelen távolban ott lebegnek előtted valószínűtlen szépségben a messzi havas hegycsúcsok.

Legyen a mi Kilátónkról a pillantás mindig ilyen tiszta, ilyen éles!

Szekrényesi Lajos: Még egyszer a Pilvaxról⁵²⁴

Talán két éve lehet már, hogy valaki valamilyen irodalmi probléma megtárgyalására kért tőlem találkozót. Nem olyan egyszerű dolog a miskolci viszonyok mellett meghatározni egy ilyen beszélgetés színhelyét, különösen, ha mindkét fél ideje, gondja, munkája is befolyással van az ilyen „mellékes” megbeszélésekre. A legjobb megoldásnak látszik ilyenkor a kávéház, vagy a pressó, de az sem mind, mert az egetverő, bárgyú csinnadratták néha az élettől is elveszik az ember kedvét, nemcsak az irodalomtól. Nyilvánvaló, hogy ilyenkor a sok rossz közül a viszonylag csendesebbre esik a választás, ez pedig Miskolcon az Avasi-kávéház. Akkor így válaszoltam: „Rendben, délután 5-kor találkozunk a Pilvaxban”. Akkor még nem tűnt annak, de ma már érdekes, hogy barátom nem kérdezte vissza, mi az a Pilvax és hol van, csodálatosképpen a jelzett időben pontosan megjelent az Avasi törzsasztalánál.

⁵²⁴ *Kilátó*, 1956. szeptember 9. 3. p.

Talán nem tűnik szerénytelenségnek, ha az igazságot most megállapítom: innen a miskolci Avasi-kávéház Pilvax elnevezése, mely azóta a miskolci írócsoport tagjaiban gyökeret vert s mely talán szimbólummá is változott.

Ezt akkor is szükségesnek tartom hangsúlyozni, amikor már előttünk a tény és a kísérlet, mely ezt a hagyománytisztelő, a magyar szabadság történetének *egyik* legszebb napjait idéző, az irodalommal összenőtt fogalom pusztá emlegetéséből valamiféle új forradalom csiráját véli előbukkanni, csak még azt nem tudván, hogy ... „kik és mi ellen?”⁵²⁵

Nem lesz talán érdektelen elmondanom, hogy kora ifjúságom óta a kávéház szót hallva, mindig arra az *egy* kávéházra gondoltam, mely büszke fészke lehetett a széles e földtekén élő minden ember legszentebb álmainak: a szabadságnak, s ahol olyan jelszavakat írtak magyar ifjak zászlaikra, amelyek nélkül nem élet az élet.

Ezt a hagyományt ápoltam lelkemben félőn, ábrándozva mindig s ápolom, őrzöm ma is, a gyermekkori boldog álmaim, tervezgetéseim, hitem megalázását látnám abban, ha most minden kávéházat le kellene szállítanom arra a rangra, amely, sajnos, a legtöbbit közülük megillet: az alkohol bűzétől fojtogató levegőjű, s az új „urazást” jelentő szimplázás kávéházára, vagy éppen a „késdobáló” rangjára, amire persze nem egy példa van Miskolcon, s ahová aligha léphet emberfia anélkül, hogy az első percben kést ne szúrnának az oldalbordái közé, vagy jobb esetben fel ne sorolnák összes őseit Árpádig bezárólag. Természetesen az isten kíséretében. Ez pedig köztudomásúlag nem is irodalom, nem is kultúra, de még csak Miskolchoz sem méltó, még akkor sem, ha ezek legveszedelmesebbjeinek a bezárása megnehezítené a Vendéglátóipar tervteljesítését. Hová menjen hát gondjai, terveik összevetésére, álmai szövögetésére a miskolci értelmiség?

Mondhatná valaki: ott az a sokat hánytorgatott Avasi, oda menjen, de miért ragaszkodik ahhoz, hogy az Avasi Pilvax legyen?

Hogy ki lát az Avasiban Pilvaxot és ki „késdobálót”, azt nyilvánvalóan meghatározzák olyan tényezők, mint az ízlés, meg a gondolkodásmód. Egyéni dolog ez, én is csak egyénileg mondhatom: amióta ember él a földön, mindig voltak eszményei és eszményképei, jaj, hová jut az a nép, nemzet, az az ifjúság, mely nem tud eszményekért lelkesedni, s amelynek álmait szétrágta a közöny? Mért szégyelljük azt, amire minden más nép büszke lenne? Van-e nekünk félnivalónk a 48-as eszméktől, Pilvaxtól, mely egyet jelent a függetlenséggel, meg a szabadsággal?

Már hallom, ahogy felhördül a „belemagyarázók szektája”: hogyhogy, most nincs szabadság és nincs függetlenség?

Megszoktuk már, hogy épkézláb gondolatokat egyesek kicsavarnak, de ez esetben nincs rá lehetőség. Mert itt most nem arról van szó, hogy van-e szabadság és függetlenség, hanem arról, hogy a Pilvax-ban is erről a két fogalomról beszéltek (a többi mellett természetesen), melyek olyan tettekké váltak aztán, hogy ámulva figyelt a világ, minden ember, akinek valaha is élt a szívében a gyűlölet szikrája elnyomói ellen.

Úgy vélem tehát, nagyobb bűn a Pilvaxról nem beszélni, mint beszélni, s ifjúságunkból is előbb lenne valami, ha Puskás Öcsi aranyat érő lába helyett Petőfit vagy más pilvaxbelit tekintene példaképének. Itt aztán megint mellőzzük a belemagyarázást, mert nem a miskolci Pilvaxbeliek-ről van szó, hanem azokról, akiket mi is példaképünknek tekintünk, s akiket más is tekinthet annak, ha a szíve meg az esze úgy diktálja.

Kétségtelen, hogy a 48-as Pilvax érdeme, tette és munkája összehasonlíthatatlan azzal a néhány „forrófejű” ember tetteivel, akiket a mi Pilvaxunk tudhat magáénak, ámbár a megtisztult Forradalom, a szocialista forradalom ügye egyet jelent a dogmatizmus elleni könyörtelen harccal *is*, meg a demokratizmussal *is*, meg a törvényességgel *is*, meg az emberséggel *is*, amelyről nemcsak mi beszélünk, hanem mindenki, akinek most hivatalból ez a kötelessége, viszont a tettekből részt kérünk!

⁵²⁵ Nyilvánvaló utalás Földvári Rudolfnak a *Művelt Nép*-hez intézett válaszcikkére, ld. ... old.

Petőfiéknek akkor nem kellett a szektariánusok ellen harcolni, s az is a világ legtermészetesebb dolga volt (más kérdés, hogy politikai vakság is), hogy Petőfit, mint képviselőjelöltet a kerületéből – ha meggondolatlanul is – elzavarták,⁵²⁶ nálunk pedig a szocialista demokrácia megerősödését látszik bizonyítani a hihetetlen tény: a KV. tagját, a megye egyik vezetőjét is meg lehet bírálni!⁵²⁷

Persze, az igaz, ha ma már lehet – de nem ez az erény, hanem az a bűn, hogy eddig nem lehetett! Széles e világon mindenütt, ahol választott vezetők vezetnek, s valóban népképviselőt kormányoz, ott ezeket megbírálni, visszahívni, beszámoltatni akkor lehet, amikor a választóknak kedvük szottyan. E nélkül se demokrácia, se szocializmus, se szabadság nincs, csak önkény, meg törvénytelenység, amiből pedig egyetlen nép sem kér juttányt sem.

Hol tart ma már a mi népünk, ha felszabadulásunk tizenegyedik esztendejében nem kellene bizonygatni, hogy a vezetőt bírálni minden állampolgárnak alkotmányos joga, ha ugyan nem kutya kötelessége!

Ebből következik: „nem azért virrad, mert a kakas kukorékol, de a kakas kukorékol, merthogy virrad”, de se nem író, se nem ember, aki csak akkor merészel kukorékolni, amikor már a virradatot nemcsak a fényes nap jelzi, de pecsétetes írás is bizonyítja. Miskolcon sem kéne sokáig keresgélni, míg megtalálnánk azt, aki mindig kukorékol, mindenre van kukorékolni valója, de csak pesti újság meg a pecsétetes írás után. A világ legkönnyebb mestersege ez, de érthetően nem lehet soha sem rokonszenves, sem emberi.

A Pilvax szelleme emberibb magatartásra, önálló gondolkodásra is tanít!

De tiltakozásra is tanít, az ellen, hogy hazánk jeles költője Miskolcon csak a belügyi szervek „felügyelete” alatt tarthasson irodalmi előadást.⁵²⁸ Erre a jelenségre vissza kell térni, mert *Földvári* elvtárs, aki a szocialista demokratizmus erőteljes kibontakozását bizonygatja, elismeri ugyan, hogy erről tudomása volt, ellenben a belügyi szervek tagjainak is elismeri jogát az ilyen eseteken való részvételen. Ezt mi is elismerjük, mindenkinek el kell ismerni. De ki hiszi, hogy a belügyi szervek tagjai az irodalom iránti forró szeretetüktől fűtve cirkáltak az Írószövetség előtt, s noha Miskolcon volt már néhány irodalmi est, az Írószövetségnek minden hétfőn van összejövele, csak *ekkor* és soha máskor nem érezték szükségét irodalmi érdeklődésük kielégítésének?

Joggal vártuk volna, hogy *Földvári* elvtárs, a megyei pártbizottság első titkára, a Központi Vezetőség tagja, ezt a jelenséget, mint eléggé el nem ítéhető, mint a szocialista módszerektől teljesen idegen módszert a maga nevében is visszautasítsa, s megfelelő intézkedéseket foganatosítson, vagy foganatosíttasson hasonló esetek elkerülésére.

Hogy az eset megtörtént, talán nincs is olyan káros és súlyos, mint az, hogy *Földvári* elvtárs a Központi Vezetőség július 18-21-i határozata után *ezt* még mindig megengedhetőnek tartotta.

Azt hiszem, a belügyi szervek is eljutottak már a párt önbírálata és útmutatásai után odáig, hogy az ellenséget ott keressék, ahol az valóban van, s ne hintsék akaratlanul is a bizalmatlanság légkörét éppen akkor, amikor a párt értelmiségi politikája, illetve annak gyakorlati kivitelezése merőben eltér a néhány év előtti káros gyakorlattól. Ha pedig még nem jutottak volna idáig, éppen a Megyei Pártbizottság első titkárának a kötelessége, hogy letérítse őket a helytelen útról.

Mindezt azért is ismételtelen el kell mondani, mert csak a legutóbbi napokban is hallottunk esetekről, melyek zavarólag hatnak az értelmiség körében, elsősorban a miskolci íróknál.

⁵²⁶ Petőfi Sándor 1848 júniusában az első népképviselői választásokon Szabadszállás választókerületében indult, és megbukott.

⁵²⁷ Célzás Földvári Rudolfr.

⁵²⁸ Célzás a július 5-i Kónya Lajos-estre.

Valamiféle új módszer van kialakulóban, mely a régi rossznak, egy új, „demokratikusabb” változata, amelynek nincs még neve, de amelynek nevét, nem kétséges, leleményes népünk mielőbb megformálja. Ez a módszer pedig nem más, minthogy a „kispolgári értelmiséggel” barátkozó és ezek vonalára csúszó embert egyesek munkahelyéről áthelyezik – nevelési szándékkal –, ugyanakkor jó munkája elismerésül pénzjutalomban részesítik. (Ilyen eset adódott egyetlen napilapunknál, az Északmagyarországnál.) Most mit gondoljon az ember, egy olyan értelmiségi, aki maga is a napszámos sorból indult el, s akiből talán sohasem lett volna értelmiségi, vagy pláne író, ha nem szól bele életébe 1945-tel a történelem?

Hát érdemes volt? Érdemes volt verekedni, küzdeni, tanulni, értelmiségivé válni? Ha már az ilyen emberrel való barátkozás is káros következményeket jelent? Mi ez?

Nem szeretnénk, ha megint más lenne a szó és megint más a tett.

S mindezt a párt értelmiségi határozata⁵²⁹ után!

Pillanatnyilag sem hisszük, hogy *általában* így van. Sőt, talán *általában* nem így van. De hogyan lehetséges ez, akár csak egyetlen egy esetben is? Miféle erők dolgoznak a párt tisztaszándékú, erőt fakasztó határozatai ellen?

S meddig még?

Eszembe jut a demokratikus centralizmus, amelyről mostanában megint oly sokat beszélünk. Mert a mi demokratizmusunk nemcsak azt jelenti, hogy bírálni lehet, bírálni kell, hanem azt is, hogy választott vezetőink, illetve szerveink intézkedéseit végre kell hajtani. Egyetértünk.

Végre kell hajtani, de mindenkinek, és – még Miskolcon is! Minden más határozatot éppúgy, mint az értelmiségi határozatot. Itt is legyen a helyes szó, élő, sőt éltető tetté!

Mindezek a kérdések szorosan összefüggnek Miskolc kulturális problémáival, amelyekről az utóbbi hetekben sok cikk, vita-anyag jelent meg a helyi és országos sajtóban. A kulturális kibontakozás és felemelkedés nem képzelhető el másképpen, csak a szocialista demokrácia további erőteljes, gyors kiszélesítésén, mint ahogyan minden alkotó kedv széleskörű kibontakozásának egyedül a szabadság az éltető eleme. Ez nem akar, mint ahogy nem is lehet kinyilatkoztatás, mindössze emlékeztető ismétlése néhány olyan ténynek, melyet a történelem már lemért, s amelynek értékét mindannyiunk számára világosan ki is jelölte. Ezeknek az elveknek a megvalósulását semmiképpen sem biztosíthatja néhány úgynevezett középkáder leváltása, akik sokszor akaratokon kívül is – velünk együtt – végrehajtói voltak egy alapjában rossz, embertelen módszernek, s akiből a legegyszerűbb módszerrel igyekeznénk bűnbakot csinálni.

Nem vagyunk, nem lehetünk csálhatatlanok – tévedtünk és tévedhetünk –, hiszen emberek vagyunk. Türelemre, türelemre van szükség, de azokkal szemben már nem lehet, akik a már kijelölt, világos és egyenes út helyett is az árokparton, sőt az árokban bukácsolnak.

Ezt a néhány sort a miskolci kulturális élet vitáihoz szántam, eredetileg tele javaslattal. De hát itt a bizonyíték: az alkotók kedv, a helyesnek vélt javaslatok is mákszemmé zsugorodnak, ha a tisztuló levegőbe korom is vegyül s éppen onnan, ahonnan mást várnánk.

De talán még visszatérhetünk a javaslatokra is, addig hadd kristályosodjanak a Pilvax-ban.

Ilyen és ehhez hasonló gondolatok terjengenek a Pilvax-nak nevezett Avasi-kávéház törzsasztalánál, az illatos fekete párolgó gőzében, elmerengve múlton és jelenen, s még inkább a jövőn, nem kis felelősséggel az előbbiért, tervezgetéssel, álmodozással az utóbbit illetően, amelynek immár valamennyien alkotói, formálói vagyunk, népünk nagy és magasztos hagyományaihoz híven.

⁵²⁹ Az „értelmiségi határozatot” a Központi Vezetőség 1956 augusztus 2-án fogadta el, mely megkövette az értelmiséget múltbeli sérelmeiért.

A csöndes Pilvax asztalán délutáni napfény játszadozik, az ablak alatt emberek sietnek, gondterhesek és vidámak, miskolciak, magyarok, – jelen – jövő.
Gondolnak-e Petőfire, a Pilvaxra?
Talán igen.

Szauervald Lajos: Lírai jegyzetek Szabó Lőrinc válogatott verseiről⁵³⁰

Lehet-e a zenét szavakba foglalni? Lehet-e a száguldó gondolatot pórázra fogni? Lehet-e Szabó Lőrinc kötetéről nyugodtan, bíráló hangon, tárgyilagosan beszélni? Nem! Töredezetten talán igen. – Mert csak dadoghatunk a művészetről, amikor megfoghatatlanul feltárja önmagát.

A férfilelek fejlődése, vágyakozása, a nagyszerű világ megcsodálása, szerelmes lobo-gás és fájó kiábrándulás bontakozik ki előttünk kötetéből. A szenvedés és a fukar életöröm jajkiáltásai sűrűsödnek kristályokká, és ezekben egy bűnös emberöltő tükröződik.

Szabó Lőrinc kötete 34 év verseinek színe-javát foglalja magában. Ez a 34 esztendő a magyarság történetének leggyászosabb és legtöbbet ígérő évtizedeit öleli át. S bár a költő verseiben mindenekelőtt saját lelkének grafikus vonalait rögzíti, mégis legszubbjektívebb vallomásaiból is meg lehetne rajzolni 34 év magyar életének hullámhegyeit és hullámvölgyeit.

Mi ez a kötet? Költészet? Színjáték? Vagy Történelem? Minden. *Történelem*, tömény oldattá sűrűsödve. *Tragédia*: egy nemzet, egy kor tragédiája. És ha egészében nézzük, az az érzésünk, hogy szinte laponként zuhanunk és emelkedünk tragikus mélységekbe és magasságokba. Ám ebben a tragédiában *nincs* katharzis, csak a lélek örök, fájdalmas feszültsége. És végül, hogy költészet-e ez a mű? Óh, nem. Végtelenül finommá magasztosult muzsika, amely már nemcsak gyönyörködtet, hanem belénk hasít a csontokig, felszántja a húsunkat, és felkavarja a lélek tengerét, mint valami örült Poseidon.

„Házak, paloták, palotasorok,
szépek vagytok ti, de gonoszok:
romokat látok, sújtó tüzeket,
tornyaitokon az ítéletet!”

És ítélni fog „Kalibán”, mert „jószág és kultúra” nem egy fogalom, s a város rideg köröngetébe csak a szénásszekér hoz igaz, szépséges illatokat. Kiszakadhatunk az őstelevényből, de mégis megmarad számunkra a fájdalmas visszavágyódás a földhöz.

S ha valami örömet nyújt még a város, az csak a hajnalban alvó köröngeteg lehet, mert

„Csöndes a nagy tér, üres és
még nem mocskolja ébredés.”

Halálvágy, keserűség. – „De meghalni ilyen fiatalon?” – kiált fel. Miért? Mert:

„Cifra örjögés a világ,
csak egy egyszerű, a szurony.
Rettenetes ma élni és
meghalni ilyen fiatalon.”

⁵³⁰ *Kilátó*, 1956. szeptember 9. 6. p.

Az első világháború utáni nemzedék keserű kiábrándultságában hogyan ismernénk magunkra, mi, a következők, akiket már egy újabb világégés tanított apokaliptikus vízióra, amelyekben a „szörnyeteg városok” rontják meg álmainkat.

De a „Kísértetek” után már jelentkezik az élet végtelen szeretete, a tavasz költői átélése, amely féktelen győzelmi mámorra fokozódik. (Óh, Nizza, tenger!), s a megélt szépség decrescendoja, a beteljesült vágy édes ernyedése ömlik szét lelkünkben. (Búcsú Avelengótól.) A lélek megbillent mérlege fokozatosan visszanyeri egyensúlyát (Háború után), de kiheveri-e valaha a sebeket? Soha, mert nyoma mindig megmarad, és a sima felszín alatt újra és újra megtöri a fényt (Szerelmes június).

S azután tanúi lehetünk a csodának, amint mélyen férfissá változik át a hang. Már nem kong hamisan a lázadás szava, mert a lélekben a múlt pillérei tiszta rezonanciát visszahangoznak. (Szegénynek lenni s fiatalnak); (Akkor se vagy csak akkor?) A keserű szemrehányás diogenészi cinizmussá változik át:

„napok, napok, tolvaj kölykei az időnek,
szakadatlanul lopjátok az örömet.
Nem hoz örömet közületek egy sem.
(Mindent csak akkor, ha majd megöregszem?)”

De a társadalmi mondanivaló súlyán nem könnyít ez a hang. A harmincas évek magyar életének álmos borzalma kiált segítségért a magyar „holt lelkek” világából. (Újsághírben a végtelen.) S ebben a miliőben véletlen volna, hogy csaknem egy időben két nagy költőnk gondol öngyilkosságra? Az egyik „mérget, revolvert” ajánl, a másik pedig, jövődő sorsának lépve elébe, a sínek talpfái között keresi a megoldást. Aki még az ő vallomásuk után is fényesre akarja festeni *ezt* a múltat, az csak tájékozatlan naiv, örült vagy gazember lehet.

De hát mit tehet egy poéta? Legfeljebb átkozódik. Megátkozza a gyötrelmet hozó, örömtelen munkát, amelynek egy tál lencséje elrabolja gyönyörű szabadságunkat. (Negyedóra isten és a hivatal közt.)

A harmincas évek derekán Szabó Lőrinc hangja megtörik. Elveszíti dinamikáját, és egy kis túlzással valami megalkuvásfélét érzünk benne.

„Add meg, muszáj, mondtam magamnak,
add meg, ami az ördögé,
s amit megmenthetsz, azzal indulj
igazi céljaid felé.”

S ebben a lelkiállapotban az emberszeretet, sőt minden élő fájdalmas szeretete töltheti csak meg tartalommal a lelket. Mélységes szolidaritását az egész élő, szenvedő világgal, s a haláltól való rettegés borzalmát önti szavakba egy kis bárány elsiratásakor (Bajrárm ünnepén). Mert jó és egyszerű lenne a halál, ha nem volna meg állati lényegünk mélyén az iszonyat, ha az élet egyszerűen megadná magát a megsemmisülésnek. De így az örületbe kergető félelem marad csupán.

A kötet nagy érdeme, hogy a sötét pesszimizmust derűs bizakodás váltogatja, szinte laponként. (Válasz: Barátaimhoz.)

Szerelmes verseiben, Walt Whitman féktelenségéhez és tisztaságához hasonlóan, az élet, a szépség rajongó szeretete tombol (Piros kis húsbarlang a szád; Kiránduláson), s örök monumentumot állít, a „Huszonhatodik év” című ciklusban, a szeretett asszony emlékének.

A „Tücsökzenében” tündéri képekben vonul előttünk el a költő élete, és milyen büszkeség emeli magasra mellünket, amikor városunk képére ismerünk itt, vagy ott.

Lehet-e még valami olyan lélekrobbantó, mint ez a művészet – Szabó Lőrinc művésze –, amely sokszor rímnélküli sorainak ritmusával maga a véresen eleven valóság, agitáció a múlt ellen, s itt-ott jövőbe rohanó országút. Ez a kötet nem megnyugvást, nem „tisztá művészi” élményt ad, hanem felelősségérzetet, emberi öntudatot és jövőt vállaló feszüléseket indít el bennünk. – Hát van-e erő, amely hatalmasabb, mint a szavak művésze: a költészet?! És jaj annak a társadalomnak, mely ezt az erőt semmibe veszi.

Szekrényesi Lajos: A nép nevében⁵³¹

Évek óta megszoktuk már, hogy az értekezletek, megbeszélések monoton hangja álmossító közönybe ringatja a jámbor hallgatót, amely elől nem volt menekvés. Csak az utóbbi időben mutatkozott némi javulás, sokszor azonban a viták csak azért voltak, hogy legyenek. A jót vagy rosszat egyaránt fejbőlintással tudomásul vevő összejövetelek nemcsak a gondolatot kötötték gúzsba, de a valamikor feszülő tetteket is a semmittevésbe andalították.

Szeptember 17-e vízválasztó a magyar irodalom történetében, nemcsak azért, mert formájában eltér a szokványos és megszokott handabandázásoktól, hanem, mert a cselekvéstől izzó levegőben nagy gondok, országos tettek fogamzódtak a kemény küzdelem árán megvívott szabadság levegőjében.

Ha van példa és érv arra, hogy július valami újat, valami emberibbet, valami olyat hozott nemcsak az írók, de az egész magyarság számára, amely után valamennyien sóvárogunk, – de amelyet hallgatásba tiport a sztálinista-rákosista időszak – akkor ez a példa az írószövetség közgyűlése.

A közgyűlés csak azok számára jelenthetett meglepetést, akinek agyán még ott van az elmúlt évek kényszerű szellemi bilincse, de akik valaha is igazában tudtak lelkesedni a szabadság és az igazmondás eszméiért, azok új erőt meríthettek a holnap új, győzelmes csatáihoz.

A magyar írók imponáló egysége egy jelszóban csúcsosodott, amelynek érvényesnek kell lenni nemcsak az irodalom, de az élet minden területére: *Soha többé hazugságot!*

Ez a néhány szó, úgy érzem, hitvallásává vált valamennyi írónak s ettől a legparányibb eltérés is csak azt jelenthetné: ember sem lehet, aki hazudik nem író, – legfeljebb csak rongy ember. Az új hitvallás elemi erővel tört és tör magának utat, az izzó igazságkeresésben benne van a keserű önvád is: mivé lettünk, hová jutottunk, miért hazudtunk?

Az elmúlt évek során a szentesített hazugság ködfátyolt vont szemünk elé, de nem lehetett olyan sűrű köd, hogy a nemzet legjobbjai, a nép egyszerű fiai át ne törjék a sötétséget, ha mással nem, a reményekkel.

Lehet-e nagyobb szomorúság, mint bűnöket elkövetni, hazugságot istápolni, s mindezt a nép nevében?

A történelem és az idő korokat emészt, hány korszak emésztődött el a történelemben, melyeket a nép nevében, de hazugságra építettek? S hogy mégis megvagyunk, élünk, vitatkozunk, s ábrándozva tervezgetjük a jövőt, mindez talán csak annak köszönhető, hogy az igazság nem vesztetett el a legsötétebb órákban sem. A hazugságok elröppennek a tovatűnő széllel, még akkor is, ha fájó sebük felejthetetlenül megmarad, ám az igazságot csak elhallgattatni tehet, de kiirtani soha, mert amíg ember él e földön, ez lesz egyetlen éltetője, ez lesz eszméje. Ahol az igazság, ott a szabadság, a zsarnok soha nem tűrte az igaz szót, mert a sírját ásta meg.

Így válik érthetővé, hogy az Írószövetség közgyűlése, amely a teljes igazság kimondására törekedett, teljes szabadságot követelt teljes felelősséggel.

⁵³¹ *Kilátó*, 1956. szeptember 23. 1. p.; ill. ugyanezt közölte: PORKOLÁB, 1992. 52-54. p.

A nép nevében cselekedni, a nép nevében írni csak igazat lehet, s minden kimondott szóért, minden tettért csak úgy lehet és úgy szabad teljes felelősséget vállalni, ha a kimondott szó, az elvégzett tett igaz, becsületes, a nép szándéka szerint való.

S ki tudja hamarabb lemérni, hogy szabad-e, igaz-e, amit a nevében elkövettek, mint maga a nép?

Óh, az elmúlt évek során hányszor hivatkoztak a magyar népre írók, vezetők s egyebek, szent meggyőződéssel: a nép egyetért velük. S a látszólag semmi iránt érdeklődést nem tanúsító nép mégis mihamar lemérte, s a történelem szemétdombjára dobta mindazt, ami dogma, ami lakkozás volt, egyszóval nem volt igaz.

Nagy tanulság ez mindenki, mindnyájunk számára.

Arra int, amire oly határozottan és egetverő lelkesedéssel hívta fel a figyelmet a közgyűlés: soha többé hazugságot!

Az elmúlt hónapok során több igaz és becsületes jelét láttuk annak, hogy a magyar nép, s vezetői is leszámoltak a sötétség éveivel, annak ellenére, hogy akadnak még, akik két lábbal nyomják a hazugság fékjeit, mert jövőjüket, egzisztenciájukat féltik az igaz szótól. A teljes szabadság és teljes felelősség azt is jelenti: felelősséget kell vállalnunk kinek-kinek a maga módján és kinek-kinek a reá jutó részt megilletően a múlt hibáiért. Sajnos, van még példa, hogy az ilyen leszámolást egyesek elveik feladásának tekintik.

De hova jut az ember, aki még arra sem képes, hogy mindazokat a hibákat, bűnöket, amelyeket a nép kárára követett el, maga is annak tekintse?

S aki elvtelenségnek, pálfordulásnak tekinti, ha a tegnapi hazugság helyett ma igazságot próbál mondani?

Azt hiszem, nem állunk messze az igazságtól, ha azt állítjuk: az ember csak ott kezdődik, amikor képes saját életének revíziójára, vagy divatos kifejezéssel élve, önbírálatra. Embere válogatja, hogy ki, mit tart becsületesnek, ezt-e, vagy am azt. Ámbár nagyobb szégyen a tegnapi hazugságot ma is hazugsággal megtoldani, mint teljes felelősséget vállalva szembenézni a néppel s azt mondani: hazudtam nektek!

Nem igaz – és nem lehet igaz –, hogy embereket ne lehessen helytelen szemléletüktől meggyőzni. Ez különben a mi szocialista társadalmunk egyik alapvető lényege is. De aki tekintélyének látszólagos megőrzése végett képes a csillagokat is letagadni az égről, annak nincs tovább jogában ezt a nép nevében tennie. Mert a nép tudja, hogy az égen csillagok vannak, s azt is tudja, hogy melyik a fényesebb, melyik a halványabb csillag. S azt is tudja: amikor felsüt a nap, eltűnnek a csillagok.

Úgy érezzük, kevés reménye van annak, hogy a jövőben megszűnnének a viták, az alkotó szellemű vitákra éppen olyan szükség van, mint a levegőre. Élni sem az előbbi, sem az utóbbi nélkül nem lehet. Ám csak okos politikán, megértésen és a bizalmon múlik, hogy a viták a jövőben elsősorban ne politikai jellegűek, hanem inkább irodalompolitikai jellegűek legyenek, de amelyeknek alapját elsősorban a tettek, a születendő új művek alkotják. Mert tesznek viták, hogyne lennének, ha egyszer népművelési kormányzatunk egyik fő képviselője az Írószövetség közgyűlésének színe előtt kijelenti például, hogy az általa is évek óta hirdetett és egyedül üdvöztetőnek tartott szocialista-realizmust hirtelenében nem tudná megmagyarázni, pontosan azt sem tudja, mi az?⁵³²

⁵³² A célzás vélhetően Kállai Gyula felszólalására vonatkozott, aki 1955-1956-ban népművelési miniszterhelyettes, majd 1956 júliusától (tehát az Írószövetség közgyűlése idején is) az MDP KV kulturális osztályát vezette. A szeptember 17-i közgyűlésen közvetlenül Képes Géza titkári beszámolója után kért szót, tolmácsolta a pártvezetés üdvözlését, és a közös célok fontosságát emlegette. A szocialista realizmust egyébként „főlényesnek, magasabb rendűnek” nevezte minden más irodalmi irányzattal szemben. Vö. STANDEISKY, 1990. 270-273. p. Elképzelhető azonban, hogy Szekrényesi összekeverte Lakatos István – Kállaiéval ellentétes nézeteket képviselő – felszólalásával, melyben bírálta a pártvezetést, különösen a *Szabad Nép*-ben szeptember 16-án megjelent *Az Írószövetség közgyűlés elé* című szerkesztőségi cikkben foglaltakat. Pl.: „S egyáltalában mit értsünk ezeken a szocialista realizmus felé mutató különböző

Akkor pedig évek hosszú során át magunkat áltattuk, s valami olyan csodaszer adagolását tartottuk az egyedül üdvözítőnek olvasóközönségünk, tehát a nép számára, ami valójában talán nem is létezik, vagy ha van is, embrió a javából. Még nem tudni, hogy mi lesz, fiú-e vagy lány?

S hány ilyen kérdés van, nemcsak az irodalom, az élet más területén is – még a politika területén is –, amelyről fantasztikus hírek keringenek szárnyon, amelyről ha már nem is suttogva, de még mindig összedugott fejjel beszél a nép, s amelyre feleletet vár.

Mostanában sokszor elmondtuk már, hogy népünk felnőtt nép, csak az igaz, őszinte szót érti, s nélküle, nevében cselekedni – lehetetlen.

Az írószövetségi közgyűlésen a felszólalók nagy része érintette ezeket a kérdéseket, hiszen a közgyűlés nem volt a megszokott hétköznapi közgyűlések egyike, erre nagy várakozással tekintett egész dolgozó népünk.

S mégis, mi lehet az oka, hogy úgyszólván az egész magyar sajtó csak nagy általánosságokban adott hírt a közgyűlésről, s az általunk leglényegesebbnek tartott és a közgyűlés felszólalásaiban elhangzott, egész népünket érintő kérdéseket elhallgatták?

A magyar írók ezeket a kérdéseket teljes felelősségük tudatában valóban a magyar nép nevében tették fel, illő lett volna tehát, ha ezekről népünk is tudomást szerezhetett volna, mert minden, ami irodalom – s különösen a mai irodalom – elválaszthatatlan népünktől, az ország ügyeitől. A közgyűlés határozatot hozott – s e sorok írója is nagy lelkesedéssel adta szavazatát arra –, hogy a Magvető Könyvkiadó az egész közgyűlés jegyzőkönyvi anyagát mielőbb megjelentesse. S bár az előjelek nem a legkedvezőbbek, él bennünk a vágy, a remény: vajha így lenne!⁵³³

A vitatható, de őszinte szó még mindig többet ér, mint ha valamit is elhallgatunk.

Július óta a mi meggyénk életében is történt változás a szocialista demokrácia kibontakoztatására, az értelmiség emberként való megbecsülésére, a bizalom megteremtésére és általában az őszinte szóra.

Az egyre szélesedő kórusba azonban disszonáns hang is vegyül, egyszer számottevő, máskor jelentéktelen emberek tollából. A formálódó bizalom légkörét akarva-akaratlanul metelyezőket miért tűrik azok a vezetők, akiknek ezt éppen nem kellene tűrniük? Ha valaki felett korban elszállt az idő, ez még nem lehet menlevél arra, hogy egzisztenciális okokból, féltékeny irigységből a bizalmatlanság magvát hintse az egyre inkább termékenyülő borso-di földbe. Különösen nem akkor, amikor az egyszerű emberek utálattal és megvetéssel tekintik ezt a „magvetést”.

Talán kissé kételkedőnek tűnik ez a néhány kusza sor, s ha az aggódás hangját igazolja is valami – az semmi esetre sem a közgyűlés.

A közgyűlés szelleme sokkal inkább nagy tettekre, új elhatározásokra serkent mindenkit, aki a közgyűlésen történeteket ismeri, s mindenkit, aki a jövőben remélhetőleg megismeri.

irányzatokon? Mindazt értsük rajta, ami nyilvánvalóan nem szocialista realista, de ma már lassan-lassan a magyar irodalom hasznára és üdvére megjelenik? Tehát Németh László regényei is ilyen szocialista realizmus felé mutató művek, és Szabó Lőrinc versei is? Tudja a jó ég! Vagy pedig mégis az a helyzet, hogy olyan művek is napvilágot láthatnak már, amelyek egyszerűen csak realista alkotások, anélkül, hogy szándékukban lenne a szocialista realizmus felé mutatni? Jó volna feleletet kapni erre is.” STANDEISKY, 1990. 300. p., vö. 248-252., 290. stb. p. Lakatos felfogásáról, tevékenységéről ld. pl. jó összefoglalásként: STANDEISKY, 1996. 354-360. p.

⁵³³ Ezt a határozati javaslatot Lukácsy Sándor terjesztette elő, azzal együtt, hogy az írók egy-egy csoportja látogassa meg az üzemeket, tájékoztassa a munkásokat az írószövetség helyzetéről, az irodalom kérdéseiről. Mindkét javaslatot egyhangúan elfogadta a közgyűlés. STANDEISKY, 1990. 322. p. A Hazafias Népfront Országos Tanácsa egyébként – tekintettel a széles körű érdeklődésre – október közepén döntött az íróközgyűlés, valamint a Petőfi Körben és a Kossuth Klubban tartott TIT-vitaestek anyagának füzetekben történő megjelentetéséről, melyet november elejére terveztek. Ld. erről pl. *Északmagyarország*, 1956. október 20. 1. p.

Úgy érzem, a közgyűlés bevezetője volt egy nagy és boldog termésnek, amely már érlelődik a magyar írók szívében, s amelynek aratását mielőbb megérjük valamennyien.

Persze a zseni hajtatást a jó gazdának óvnia, védenie kell a gyomtól, hogy aratáskor minél kevesebb konkoly kerüljön a zsákba.

Itt most csak egy a lényeges: minden elkövetkezendő tett, minden elkészülő mű népünk örök és nagy igazságait hirdesse, de ne csak hirdesse, hanem szolgálja is a népet.

Ha ez így lesz – amiben persze sem kételkedünk – soha többé nem jöhet vissza a hazugság korszaka és soha többé nem fakadhatnak tettek a nép nevében, de a nép ellenére.

Ezzel tartozik a megtisztuló magyar irodalom népének, s remélhetőleg az igaz tettek valóra váltásában nem maradnak egyedül.

Bihari Sándor: „Az igazat mondd...”⁵³⁴

Halálának esztendejében írta szegény József Attila a fenti verssort.⁵³⁵ Az emberség őszinte áhítata sugárzik a teljes versből, míg a háttérben sötétlik a történelem egyik legnagyobb borzalmának, a fasizmusnak előestéje. Ma a háttérrel csupán a vers sejteti – a valóság messzetűnt, a vers megmaradt a maga sugárzásában, áhítatában minden időkre szólva egy adott korból elvont igazságot.

S ez az igazság: az igaz kimondása ma is mélységesen élő emberi szükséglet. Ezt tudtam eddig is, hiszen eddig is megköveteljük magunktól és másoktól az igazat, de ennek helyes értelmezését, teljes kimondását számtalan más elv és helyzet korlátozta, s ezt jó részben csak az utóbbi esztendőkből vettük észre, már akik észrevettük. Az igazmondás helyes értelmezése és teljes igénye volt az írók közgyűlésének ihletője. Igazmondás a nép érdekében, hiszen ebben az országban mindent ennek az érdeknek kell alárendelnünk végre, a pártot, az irodalmat, s minden más „fontos emberi lom”-ot.⁵³⁶ Hogy mi a nép érdeke, azt a néptől kell megtudnunk, s az ebből következő igazságból egyetlen magyar írónak sem szabad engedni jottányit sem. Hatalom, erőszak sem kényszerítheti erre! természetes, egyetlen ember, egyetlen író sem léphet fel a tévedhetetlenség igényével, ezt nem is várhatjuk tőlük, mintahogyan nem várhatjuk politikai vezetőinktől sem. Ahhoz azonban, hogy az író a maga módján kimondhassa az igazságot, tájékozott, lelkiileg és testileg szabad embernek kell lennie. Nem szabad még egyszer elhinnie a más népeket érő ítéleteket, emberek ellen emelt vádatokat, ha teljes bizonyossággal nem győződhetik meg azoknak valóságáról. Mert eddig nem győződhetett meg! Ebből következik a „teljes szabadság – teljes felelősség” igénye. Minden író csak azért a tettéért vállalhat teljes felelősséget, amelyet teljes szabadságban követett el. Természetes, hogy ezt a szabadságot nem a párt ellen követelik az írók, hanem a párt érdekében. Senkinek nincs olyan szüksége az igaz szóra, mint a pártnak, a nép legfelsőbbrendű vezetőjének, s ezt az igaz szót megkapja az íróktól, példa erre a legutóbbi hónapok eseménye. Szükséges irodalmi és politikai életünk megjavításához az is, hogy a pártmunkásoknak akkora felelősségük legyen, amekkora irányító hatalommal rendelkeznek. Úgy vélem, ilyen körülmények között sokkal normálisabb viszony alakul ki író és pártmunkás között, mint amilyen az utóbbi időben kialakult. A helyes kapcsolatra már van példa Budapesten és Miskolcon is.

Nyugtalanító ebből a szempontból Déry Ernő elvtársnak az Északmagyarország szeptember 16-i számában megjelent „A funkcionáriusokról” című cikke.⁵³⁷ Én nem értem,

⁵³⁴ *Kilátó*, 1956. szeptember 23. 1. p.

⁵³⁵ József Attila *Thomas Mann üdvözlése* című versében így ír: „... a költő sose lódit / az igazat mondd, ne csak a valódit”.

⁵³⁶ Utalás József Attila *Magad emésztő...* kezdetű versének egyik sorára.

⁵³⁷ Ld. ... old.

miért nem lehet „kioktatni” valakinek egy pártfunkcionáriust? Történetesen, ha József Attila megbírálna egy pártvezetőt, akkor az a pártvezető nem azt nézné, hogy mit mond József Attila, hanem azt mondaná, hogy mit oktatsz ki engem? Eszerint József Attilának joga van egy népet nem középiskolás fokon tanítani⁵³⁸ évtizedeken és századokon át, de ha élne, nem lenne joga egy funkcionáriusról véleményt mondani és írni, azaz: egy funkcionáriust „kioktatni” 1956-ban. Illyés Gyula ezt írta 1955-ben:

„Szent tanács, mit ma s örökre adni tudok:

népek vezetői, legyetek izzó idegdúcok!”

Illyést még eddig nem fedték meg a „kioktatás”-ért, Bóna Ervint igen. Pedig Bóna Ervin éppen úgy ember, ahogyan Illyés Gyula az. Tehát lehet emberekről véleménye, s ki is mondhatja.

Természetesen a miskolci íróknak is szükségük van a teljes szabadságra a teljes igazság érdekében, s vállalniuk kell nekik is a teljes felelősséget. A vitákat nem kell „lezárni”, s ma mindig vitatkoznunk kell arról, amit holnap tenni akarunk. Aki nem akar véleményt nyilvánítani és véleményt megszívlelni, az cselekedni sem akar, a szónak és a cselekvésnek teljesen egynek kell lenni végre. A vita ne „funkcionáriusok” és „nem funkcionáriusok” között folyjon, hanem emberek között. Komoly ellentét a véleményekben az igazat igazán akarók és az igazat nem igazán akarók között lehet.

Kafka László: Várjuk a tetteket⁵³⁹

A Magyar Írók Közgyűlése letette a hűségesküt az igazság mellett. Súlyos harcok közepette, imponáló egységbe tömörülve tettek fogadalmat, hogy soha többé nem hazudnak a népnek. A közgyűlés híreit mindenfelé talán egy kicsit 48-as márciusi hangulathoz hasonlító módon fogadták és vitatják szerte az országban. Évek óta nem volt őszintébb, lelkesebb fogadtatása egyetlen közéleti eseménynek sem annál, ahogyan tárgyalta és tárgyalja, dőlgeti és simogatja az oly régen nélkülözött őszinteség újjászületésének első híreit a nép. Ez egyszer nem kell röpgyűlésen népszerűsíteni az anyagot az üzemek dolgozói előtt, nem kell gombnyomásra berendelt helyeslő és lelkendező táviratok tömegével bizonygatni az ott elhangzottak helyes voltát. A magyar írók olyan törekvés mellett kötelezték el magukat, amiben végre fenntartás nélkül, minden külön felszólítás mellőzésével maguk mellett tudhatják az egész magyar társadalmat.

Mert bizony, több-kevesebb kivétellel, hazudtak eddig az írók, hazudtak néha akkorákat, hogy a becsületes józan ember belesüketült. Hazudtak s nem úgy, ahogyan az „Ars poetica” előírja, hogy „rajt ne fogjanak”.⁵⁴⁰ A legegyszerűbb ember is azonnal rajtafogta őket. Keserűen panaszolták a szerzők, hogy nem olvassák a széles tömegek az írásaikat. Ez volt az egyetlen és indokolt oka a közönynek. Hiányzott a magyar irodalom jelenkori problémáival foglalkozó művekből az őszinteség, az állásfoglalás az élet igazi értékei mellett, a harcos, jobbat, szebbet akaró kiállás, egyszerűen minden olyan kellék, ami a magyar- és világirodalom-történet igazi nagyjait mindenkor, minden korban jellemezte.

Az írók közgyűlése, szép elvi kezdeményezése azonban túlnő a kultúrélet kezdetein. Az igazság utáni vágy és az őszinte szó igénylése nemcsak az irodalommal szembeni alapszabvány. Mindenki várja ezt sokkal szélesebb mederben is, az államapparátus minden gyakorlati szervétől, a tanácsoktól kezdve fel a Központi Pártvezetőségig. Mindenkinek meg kell értenie, hogy dolgozó társadalmunk felnőtt és nem gyerek, aki előtt a kényes dolgokat suttogva lehet csak említeni, hogy ne értse. A magyar társadalomnak nincs többé szüksége

⁵³⁸ Utalás József Attila *Születésnapomra* című versének utolsó sorára.

⁵³⁹ *Kilátó*, 1956. október 6. 1. p.; ill. ugyanezt közölte: PORKOLÁB, 1992. 54-56. p.

⁵⁴⁰ Célzás Arany János *Vojtina Ars poétikája* című versére: „Költő, hazudj, de rajt ne fogjanak...”

golyamesékre, ott akar állni és igenis bele akar szólni minden olyan dologba, ahol őrá beszélnek, ahol az ő sorsa és élete felett döntenek. Az ez irányú jó szándék a XX. Kongresszus óta kétségtelenül széles vonalon tapasztalható, de a nép megcsappant bizalma még nem tért vissza.

Az elmúlt évek nehéz napjaiban akadtak már számosan olyanok, akik az igazság feltétlen győzelmébe vetett örök hitet hajlamosak voltak elkeseredésükben közhelynek, az élet farkastörvényeivel szemben tarthatatlannak, idealista délibábnak titulálni.

Az erős megeszi a gyengébbet, a skrupulózusmentes életfelfogás olyan előny, amit az álmokat kergető, úgynevezett igazságkereső ember sohasem tud behozni. Feltétlenül alulmarad, ha harcot kezd, mert aki a feltétlen igazságot keresi az az élet természeti törvényeivel találja magát szemben.

Így és hasonló módon nyilatkozott meg a cinizmus a lejáratott szocialista eszmék romjai felett, az ártatlanul, értelmetlenül megkínzott egyedek és erkölcsi halálra szánt ideológusok szomorú sorsát szemlélő tömegek előtt. A „mondj igazat, betörök a fejed” régi közmondás új, teljes tartalmat kapott, miközben szárnyra keltek a nehéz időkre mindenkor jellemző szolgálattelkek, alkalmi haszonkeresők pápánál pápább helyi kiskirályok és közön-séges tolvajok seregei.

A XX. kongresszus új reményeket csillogtatott meg a fásult, már-már csak befelé fordult és négy fal között őszinte tömegek előtt, de a bizalom nem tért vissza teljesen. Erre nem is adott semmi biztosítékot az azóta uralkodó váltólázás állapot. A magyar írók nagyszerű kezdeményezése most új erőt ad mindenkinek és osztatlan öröm és várakozás a visszhangja az egész országban.

Hangsúlyozom, várakozás, mert az elhangzott szavaknak nincs és sohasem volt különösebb értékük nálunk, ahol úgy terem a káros demagógia, mint a penészgomba. Termett bőven a múltban és jócskán átörököltünk belőle a jelenbe is. Hiszen volt-e olyan vitatható, vagy egyenesen káros intézkedés itt valaha is, amit az illetékesek ne burkoltak volna tökéletes és szemkápráztató csomagolásba az emberiség legszentebb terminológiájának a felhasználásával is, mint szabadság, szocializmus, világbéke és a többiek? Szép szavakban itt sohasem volt hiány. Egyetlen vágyunk és kívánságunk, hogy most ebben a nagyon szép pillanatban töltsük meg végre igazi tartalommal is a szavak vékonyka stanciját. Megígértük, hogy leszámolunk a hazugsággal, érvényt szerzünk az igazságnak minden vonalon. Kitárjuk a szívünket a nép előtt, s azt mondjuk neki:

– Nézz bele! Teérted dobog utolsó áramlásáig!

Kitárjuk az agyunkat.

– Nézz bele! A te jobb, emberibb sorsodon töprengünk, a te bajaid, a te gondjaid kavarognak benne és semmi más.

Ezt ígérjük neki és kétségtelenül ezt akarjuk minden idegszálunkkal. Ennek a magatartásnak, ennek a szép szándéknak megvan és meglesz a visszhangja. A nép még barátságosan, őszintén feléje nyújtott kezét sohasem utasított vissza, de súlyos, lehangelő csalódások tanítottak arra, hogy gyanakodjon. Gyanakszik most is.

Erre megvannak a maga okai.

Mindenki előtt világos, hogy a párt Központi Vezetőségének beleegyezése, de legalábbis hallgatólagos jóváhagyása nélkül az Írószövetségben elhangzott bátor kijelentések nemigen születhettek volna meg és semmi esetre sem kaphatták volna meg a sajtó nyilvánosságát, de a legfelsőbb szervek világos állásfoglalása még sok kérdésben hiányzik. De főleg hiányzik az alsóbb szervek, a sztálini korszakban nevelődött helyi vezetőségi egyének őszinte belátása és megbánása mindazzal kapcsolatban, ami a gyakorlati, igazi eredmények eléréséhez szükséges lenne.

– Ugyan, hol volt nálunk sztálini korszak? Nevetséges. Nálunk igazi sztálini korszak sohasem volt, mondotta nekem pár nap előtt egy nem is jelentéktelen ember és lelegyintet-

te az egész kérdést, mintha napjainkban csupán szélmalomharcot vívna minden hívő szocialista ebben a hazában.

– Nem kell nagyon belemászni – javasolta egy üzemi párttitkár. – Egyik óráról a másikra megváltozhat itt még újra minden, – mosolygott és otthagyt, mintha azt akarta volna kifejezni, hogy bízzam csak rá a dolgot. Odafenn beszélhetnek az írócskák akármit, ő tudja a dolgát és egy párttitkárnak megvan a maga jól bevált gyakorlata abban, hogy el tudjon igazodni az ilyen alkalmi kilengések útvesztőjében.

Ilyen és ehhez hasonló megnyilatkozásokkal találkozik az ember lépten-nyomon. Ennek az új, természetesen jóval ártalmatlanabb reakciónak a felszámolása lesz szerintem a közeljövő legnagyobb problémája. Vezető pozícióknak kell ahhoz megürrülni, lelketlen, de merész karrieristák alól kell a féktelen ambíciók pegazusát kiszedni, hogy az igazság üdvrivallogva fogadott újjászületése ne maradjon egyszerű örömhír, amit nem követ keresztvíz.

Nem is beszélve arról, hogy a szabad szó és kritika joga micsoda kínos helyzeteket teremthet a korrupció egyre gátlástalanabb hívei körében, micsoda elszánt, eszközökben nem válogató ellentáborba fognak tömörülni azok, akik a számolatlanul kezükbe adott védettség baldachinja alatt még magánéletükben is egymásra halmozták a jogtalanságok, a törvénysértések és más emberek jogait cinikusan eltipró tettek légióját. Hogyan fogják a felsőbb szervek rendre tanítani a közmegvetésnek kitett helyi oligarchákat, a tudós törvénytudókat, akik minden jó szándékú intézkedés sorai között azonnal megtalálják azt a lyukat, ahol számukra egy kis egyéni termést is be lehet takarítani, akik annyit beszélnek a szocializmusról, hogy megfájdítják az embernek a fejét, de közben minden tettük népellenes, ha másként nem, de azáltal, hogy személyükkel, magatartásukkal állandóan diszkreditálják a népi hatalmat. Ehhez olyan törvényerejű intézkedések kellenek, amik nélkül minden jó szándék csak további szalmacséplés. Intézkedések kellenek érdemekre és előjogokra való tekintet nélkül, s a nép megkönnyebbült sóhajjal fog mellénk állni társadalmi helyzetére, pártállására való tekintet nélkül. Akkor már azok is hinni fognak, akik ma még azt mondják, hogy az egész csak kis lélegzetvételnyi engedmény, a nyugati határzár megszüntetése miatti új reménycsillogtatás és az írókongresszus egyik-másik szószólója, látszólag ugyanazzal a lelkesedéssel írt annak idején, mint amilyenennel most élesztgeti a százszor becsapott nép maradék életkedvét.

Nehéz dolog a nép bizalmát visszaszerezni, de a szép, felemelő feladaton kívül szent kötelesség is. Mindenkinek éreznie kell ezentúl, hogy nem kutasított bélpoklos a hazájában, hogy az államhatalom őérette van, hogy nincs olyan sérelem, aminek az orvoslását meg nem találja azonnal befolyásos barátok protekciója nélkül is, hogy élni szép és dolgozni érdemes, hogy a lemondások áldozata nem hiábavaló ezen a földön és hogy a szocializmus az emberi haladás gyakorlati programja, s nem üres frázishalmaz, új díszlet a régi szereplőkkel. Ezt várja minden hazáját szerető, embertársai sorsáért is aggódó becsületes ember az írókongresszus történelmi prológja után.

Kordos László: Szabó Lőrinc köszöntése⁵⁴¹

Október 23-án ünnepet ül városunk minden irodalmat szerető, szép és igaz szóra felérző lakosa: Szabó Lőrinc először tart szerzői estet Miskolcon.

Az öröm és a szégyen furcsa keveréke üli meg lelkünket. Végre meglátjuk és meghallgathatjuk azt a költőt, akinek neve és versei ott zsonganak fülünkben évtizedek óta, akinek küzdelmeit, válságát, egy évtizedes kutasítottságát néma lázadással kísértük, akinek pusztta létéért is aggódnunk kellett.

⁵⁴¹ *Kilátó*, 1956. október 20. 1. p. **Vö. ... old.**

A nagy, igen nagy magyar költőt fogadhatjuk végre városunkban, de még ennél is többet: a miskolci születésű Szabó Lőrincet.

A születési hely olyan következetlen véletlenség, aminek ritkán van hatása egész életre. Lokálpatrióta túlzás lenne azt állítani, hogy Miskolc rányomta bélyegét a költő életére (talán szerencse is, hogy nem tette). Néhány sor, néhány versszak idézi fel a gyermekkor városát, a *Tücsökzene* vaskos lírai önéletrajzában, de – ennyit még egy nagy költőtől sem kaptunk mindmáig.

Köszönjük Szabó Lőrincnek, hogy megajándékozott minket, miskolciakat a város legprózaibb, legcsúnyább részének: a vasút, a Nagyhid tájának költői emlékeivel. Köszönjük annak a sokezer öreg gyereknek a nevében, akiknek gyermekkoruk ott játszódtott le a „sakk-kocka-táj”, a telepveg körül, ahonnan „messziről hallottuk a vasutat: görgő robaj, fütty, mozdonydohogás ... szép piros sárkány repült a rét felett”.⁵⁴²

Köszönjük Szabó Lőrincnek azt az elfeledett régi érzést, amikor mi is ott álltunk, dobogó szívű kisgyermek, a Nagyhid rácsai előtt, és vártuk az áthaladó mozdony kénes füstfellegét. Köszönjük a régi, patriarkális, virágos Zöldfa utca hangulatát, köszönjük mindazt, ami számára és számunkra is már csak emlék.

Szabó Lőrinc már régen elment közülünk, régen kinőtt városunkból. Látjuk, hogy az emlékek benne is már csak halványan szólalnak meg a ködös, álomszerű múltból. És valljuk meg töredelmesen, mi is elfeledkeztünk róla. Nem a költőről, a miskolciról. Talán még nem késő, hogy ezt a hibát – amelyik nem egészen a mi hibánk – jóvátegyük.

Illyés Gyula írja Szabó Lőrinc válogatott verseinek bevezetésében: „*Senkit sem lehetne – ma, öregsége elején sem – a való élettel könnyebben boldoggá tenni, mint őt, aki leg-távolabbnak tudja érezni magát a boldogságtól... Mondhatni, nemzeti kötelességünk volna, hogy most, amikor ereje teljében van, minél több alkalmat leljen rá.*”

Most rajtunk a sor, miskolciakon! Legyen a Szabó Lőrinc szerzői est olyan hangulatú, hogy egy cseppnyi boldogságot varázsoljon a születési helyére visszazarándokló nagy költő szívébe. Cáfoljuk meg a *Tücsökzene* minden jó miskolci szívében égetően szűrő, bánatos sorát:

„...Szülővárosom,
sose lesz szemed kóbor fiadon?”

Földvári Rudolf: Értsük, becsüljük meg egymást, fogjunk munkához!⁵⁴³

Új szél, friss levegő éleszti megyénkben és városunkban a szocialista demokrácia tüztét. Egy nagyszerű erő, a kibontakozó szocialista demokrácia egyenesíti ki elvtársaink és honfitársaink gerincét, acélozza meg hangjukat, bátorítja bíráló szavukat és mondatja ki velük azokat a tragikus igazságokat is, amelyek jellemezték a személyi kultusz mérhetetlen erkölcsi, anyagi és politikai károkat okozó korszakát. *A szocialista demokrácia rügyfakadásának és virágzásba szökkenésének öröndetes, régen várt korszaka ez!*

A szocialista demokrácia nemesítő tüztét élesztgeti megyénkben és városunkban az a vita is, ami a „Művelt Nép” és köztem, az „Északmagyarország” és a „Kilátó”, vagy ahogy hallani: „funkcionáriusok, a Megyei Pártbizottság és az írók között” folyik. Itt az idő, hogy e vita számomra (s úgy gondolom, minden funkcionárius számára is) fontos tanulságairól nyilatkozzam. *Lelkiismeretem, kommunista meggyőződéselem parancsolja ezt. E vitát igen hasznosnak tartom, van mit tanulnunk belőle.* Felszínre hozott és éles megvilágításba helyezett számos olyan hibát, amelyek fékezték (részben ma is fékezik) a *pártegység* kiková-

⁵⁴² A *Tücsökzene* 8., *Ezerkilencszáz* című verséből való idézetek. (Megjegyzés: az utolsó szó Szabó Lőrinc eredetijében – a rimelésnek megfelelően – nem „felett”, hanem „fölött” volt. **Ld. ... old.)**

⁵⁴³ *Kilátó*, 1956. október 20. 3. p.

csolását, a szocialista demokratizmus kibontakozását, a XX. kongresszus útmutatásainak helyes hazai, megyei alkalmazását, a júliusi határozat megfelelő ütemű végrehajtását. E hibák választ adnak részben arra is, hogy a július utáni politikai fejlődést és fellendülést miért váltotta fel a pangás, a megtorpanás, az újabb ingadozás, a visszaesés korszakába.

Milyen hibák kerültek felszínre, vagy élesebb megvilágításba? Mindenekelőtt megyénk és városunk kulturális életének türehtetlenül súlyos helyzete és ennek okai, a még erős közöny, a kultúra lebecsülése, vagy jelentőségének kell fel nem ismerése, a felsőbb párt és állami szervek elégtelen támogatása, nem utolsósorban saját felelősségünk és kezdeményezésünk nem elégséges volta. *A vita aktivizált bennünket is, felsőbb szerveinket.* Ma már élvezhetjük hangversenyzenekarunk és operatársulatunk műsorait, hozzákezdünk színházunk újjáépítéséhez, megjelent a „Kilátó” (a megyei írók kéthetenként megjelenő lapja, megyei értelmiségünk és dolgozóink új, demokratikus vitaforum), rövidesen új napilap jelenik meg Miskolcon, megalakult a „Művészek Baráti Köre”, új tantermeket kap Miskolc a felszabaduló laktanyákból, irodalmi és szavalóestek szervezése folyik, megindult az írók akadémiája, az írók és az olvasóközönség családi találkozóit szervezzük (az elsők igen sikeresek voltak). Néhány napon belül Miskolcon tartanak irodalmi estet az élő magyar irodalom olyan kiválóságai, mint Illyés Gyula és a miskolci születésű Szabó Lőrinc. Szeretettel várjuk és fogadjuk őket. Ezek csak a fontosabb események. Természetesen, a munka dandárja még hátra van, de ha csak ezzel az erővel dolgozunk tovább (s nem kételkedem abban, hogy erőnk nőni fog), új fejezetet nyithatunk megyénk, városunk kulturális életében és a második ötéves tervben nagy lépéseket tehetünk afelé, hogy Miskolc és Borsod-Abaúj-Zemplén megye az ország egyik fontos kulturális centruma is legyen. *A vita sok funkcionáriust újból meggyőzött arról, hogy ideológiai, szakmai és általános műveltséget tovább kell fejleszteni.* E felismerést egyre dicséretreméltóbb tettek követik. Többen járnak színházba, hangversenyre, kulturális rendezvényekre, mint eddig, bár még mindig nem elegendő. Nagyobb az aktivitás az ideológiai, szakmai önképzésben is. A Megyei Pártbizottság Végrehajtó Bizottsága (a vita serkentő hatására is!) megvitatta a funkcionáriusok ideológiai, szakmai képzésének tapasztalatait és többek között elhatározta: minden pártapparátusban dolgozó elvtársunknak egy munkanapot kell biztosítani önképzéséhez, egyénileg kell elbírálni mindenki önképzésének módját, formáját, tartalmát és lehetőleg még októberben előadást és vitát szervez a pártmunkások számára irodalmunk mai helyzetéről, problémáiról.

Ez a vita is igazolja számunkra a KV. értelmiségi határozatának igazságát: a tudást nem nélkülözhetjük a szocializmus építésében. A szorgalmas, fáradhatatlan önképzés követelményeinek is becsülettel fogunk eleget tenni.

A vitának volt (és bár csökkenőben, de van ma is) egy személyeskedő „lövöldöző és visszalövöldöző”, a kevésbé, vagy jobban megsértődött vitatkozókra jellemző vonása. Ezt magamra is értem. Erre pedig nincs oka egyikünknek sem. Ebben látom az okát annak, hogy vitánk elvi-politikai színvonala nem ütötte meg a kívánt mértéket.

Legkeserűbb, legfájóbb tanulság számomra az a felismerés (s ebben a vita is segítségemre volt), hogy a „tisztá lap” politikája nem előre vitte, hanem megtörte politikai fejlődésünket. Mi történt? Mivel a Központi Vezetőség júliusi határozata nem tárhatta fel a múlt összes hibáit és okait, ezek a hibák hatottak július után is, s mint komoly visszahúzó erők jelentkeznek, melyek az alapvető okait jelentik jelenlegi komoly nehézségeinknek. Ezt leplezi a „tisztá lap” politikája. Én (és gondolom sok funkcionárius is) ezért hangsúlyoztam túlzott egyoldalúsággal a múlt és a jelen eredményeit s azt, hogy előre nézzünk. *Ez szorított defenzívába, többször a jogos kritika elleni védekezésbe engem is ahelyett, hogy forradalmunk eredményeit, valamint a jövő feladatait a szükséges mértékben hangsúlyozva, erőm többségét a múlt még fel nem tárt hibáinak és gyökereinek pártszerű feltárására, felszámolására és a július után is fékező, visszahúzó erők elleni pártszerű, következetes harcra fordítottam volna.* Bár az utóbbit is fontos feladatommak tartottam, igyekeztem

eleget tenni e követelménynek is, de a „tisztá lap” politikájának védelme miatt nem végezhettem teljes értékű munkát. Minden jó szándék ellenére inkább a visszahúzó erőket támogattam és elsősorban nem azokat az erőket, akik – ha bizonyos fokig egyoldalúan, túlzásokkal és kisebb-nagyobb hibákkal is – de a helyesebb álláspontot képviselték.

Ezzel akarva, nem akarva fékeztem az egészséges és szükséges önkritika, kritika kibontakozását pártszervezeteinkben, valamint azt, hogy határozottan, keményen és visszavonhatatlanul elhatároljuk magunkat a személyi kultusz bűnös, súlyos tragédiákat okozó korszakától, annak káros nézeteitől és módszereitől. Ide vezet a hibás „tisztá lap” politika. Ez ellen lépett fel helyesen a Megyei Pártaktíva október 13-i ülése, valamint a Megyei Pártbizottság apparátusában dolgozó pártszervezetünk taggyűlése és határozta meg világosan a megyében dolgozó kommunisták egységes cselekvésének elvi-politikai alapját. Ennek adtak hangot a Megyei Pártbizottság titkárai, a volt koalíciós pártok megyei vezetőinek igen emlékezetes (megyénk társadalmi és politikai életében határkövet jelentő) baráti találkozásán. A jelenlévők helyeslő véleménye (akiket pedig leginkább sújtott a személyi kultusz gyászos korszaka), mutatja, hogy helyes útra tértünk. *Ezt előbb is megtehetjük volna, ha nem a „tisztá lap” politikáját, hanem „lapunk megtisztításának” következetes politikáját folytattuk volna, amit helyesen kezdtünk meg a megyében a júliusi határozat előtt, de (a „tisztá lap” politikája miatt) nem tudtunk következetesen a júliusi határozat után.*

Ezért helytelen azt mondani sajtónkra és rádiónkra (hibáik dacára), hogy „demagógiát üznek, ne írjanak és ne beszéljenek így, belőlük az ellenség hangja beszél.” Üdvözölni kell új, friss, őszinte, bátor, kritikus hangjukat, s ha tévednek, türelmesen nevelni, bírálni kell őket.

A vita megmutatta, hogy még mélyek a szektás nézetek gyökerei pártszervezeteinkben, kádereinkben, önmagunkban. Ezért általában nem a káderek felelősek elsősorban. Ilyenné neveltük őket. Felelni csak a „normájukat túlteljesítőeknek” kell, különösen akkor, ha nem hajlandók ma sem elismerni a nyilvánosság előtt hibás nézeteiket és módszereiket, s ha nem igyekeznek őszintén, teljes erejükkel jóvátenni kisebb-nagyobb hibáikat, ha nem igyekeznek teljes erejükkel az új szolgálatába állni. *A „miskolci vita” is segített meggyőzni arról, hogy hiányzik valami, a legfontosabb, a Hazafias Népfrontból. Hiányoztak azok a demokratikus és hazafias erők, a pártot tisztelő, a munkásosztályt és vezető szerepét becsülő és elismerő, a magyar sajátosságnak megfelelő szocializmust és ezért harcolni is akaró erők, a volt koalíciós pártok vezetői és tisztségviselői, akik a felszabadulás előtt és után – ha szenvedélyes viták alapján is – kéz a kézben haladtak együtt a kommunistákkal: a békéért, a függetlenségért, a háború ellen, majd a földosztásért, az újjáépítésért, a jó forintért, a hároméves tervért, a Függetlenségi Népfront 1949-es választási győzelméért.* Ezeket a barátainkat, harcostársainkat vonjuk most be a Hazafias Népfrontba vezetőkné, aktíváknak, a régi vezetők és aktívák közé, következetesen orvosoljuk az őket ért sérelmeket és soha többé el nem engedjük baráti kezüket. *S ahogy baráti kézszorításunk egyre melegebb, erőteljesebb lesz, úgy lesz erősebb, új hazafias tettekkel lelkesítő, a Hazafias Népfrontban kialakuló népi, nemzeti egység!* Ezt tükrözte az október 14-i megyei baráti találkozásunk, melyet követni fognak városainkban, járásainkban, községeinkben szervezett hasonló találkozók és a Hazafias Népfront-mozgalom fejlesztését biztosító helyi intézkedések. *A vita – mint már előző cikkemben is említettem – engem is formált, nevelt.* Meggyőződött több tévedésemről, hibámról.

Helytelen volt előző cikkemben úgy jellemezni vitánkat, hogy ennek az a fő pozitívuma, hogy ma már lehet bírálni minden megtorlás veszélye nélkül a Központi Vezetőség egyik tagját, a Megyei Pártbizottság első titkárát.⁵⁴⁴ Ez nem lehet a szocialista demokrázizmus ismérve még akkor sem, ha hazánkban évekig dühöngött a személyi kultusz tragikus vihara. Egy épülő szocialista társadalomban ennek olyan megszokott és észre sem vett

⁵⁴⁴ Ld. ... old.

jelenségnek kell lenni, mint a levegőnek. A levegőt – bár van – szinte észre sem vesszük, de nélküle nem élhetünk, levegő nélkül megfulladnánk. (Annyit azonban meg kell jegyez-
nem, hogy nem minden burzsoá-kapitalista országban lehet szabadon bírálni az uralkodó
pártokat és azok vezetőit, egyik legjobb példa erre a Német Kommunista Párt betiltása.⁵⁴⁵)

A KV. június 30-i határozatát a megyei pártaktíva előtt én ismertettem. E pártaktíva
hatását a negatív vonások jellemezték, mivel értelmiségi (főleg író és újságíró) ellenes né-
zetek, egyes helytelen, káros intézkedések kiinduló pontjává tette maga a június 30-i hatá-
rozat. Már a megyei pártaktívaülés zárszavában fékezni kellett e negatív hatást, ami kéz-
zelfoghatóan érződött a felszólalásokból. Mai fejjel gondolkodva kijelenthetem, jobb lett
volna, ha nem tartjuk meg a megyei pártaktíva ülést az ismertetett napirenddel. Ezt követő-
en a Megyei Pártbizottság vezetőinek kellett közbelépni, hogy Miskolcon semmisítsék
meg azt a sillabuszt, amelyben Bihari Sándor elvtársat helytelen, igazságtalan túlzásokkal
bírálták. (Erről csak szabadságom közben szereztem tudomást.) A megyei pártaktívát kö-
vető héten, a Megyei Pártbizottság vezetőinek erőteljesen támogatni kellett a „Széphalom”
esedékes számának megjelenését, az emlékezetes Kónya irodalmi-est megszervezését a
nagyfokú bizonytalanság miatt.

A július 5-i miskolci irodalmi esten feltűnően sokan vettek részt a belügyi szervek
dolgozói közül. S nemcsak az irodalom kedvéért. Ez részben az akkori politikai légkörrel
magyarázható ugyan, de nem fogadható el, mert a miskolci író elvtársainkat azóta sokkal
jobban megismerve kijelenthetem, erre nem volt szükség, ezért helytelen, káros hatású
intézkedés volt. Azóta tisztáztuk ezt (és még nagyon sok mást is) a miskolci író elvtársak-
kal s nem szégyelljük bevallani, hogy tévedtünk és hibát követtünk el. Viszont abban is
egységes a véleményünk, hogy az írókat és a belügyi szervezetekben dolgozókat azonos esz-
mék fűtik, azonos célok elérésére és ezért mindig szívesen látott vendégei a belügyi szer-
vekben dolgozó elvtársaink az Írócsoportnak.

Előbb is megírhattam volna e cikkemet, s ezzel több elvtársunk hibáinak elejét vehet-
tem volna. De csak az utóbbi hetekben kristályosodott ki bennem is, hogy mit jelentsen
valóban a „tisztá lap” politikája.

Meggyőződtem arról is, hogy a miskolci „Pilvax” tagjait a becsületes jó szándék veze-
ti, amikor példaképüknek tekintik az 1840-es évek „Pilvaxát” és tagjait. A szocializmus
építése érdekében akarják követni Petőfi, Irinyi, Jókai és a többi nagy magyar hazafi en-
gem is tettekre lelkesítő példáját.

*Felismertem (e vita hatására is), hogy helytelen volt azt hinnem, hogy július után nin-
csenek már visszahúzó erők. Ma már világosan látom, hogy vannak és pártszerűen harcol-
ni kell ellenük. Mélységes meggyőződéseim, hogy pártunk, dolgozó népünk és minden igaz
hazafi segítségével úrrá lesz, mai igen komoly nehézségeink és minden visszahúzó erő fe-
lett!*

Összegezve véleményem: első cikkem lényegesen másképpen írnám meg, bár számos
megállapítást vállalom ma is. S ahhoz, hogy ma sok mindent másképpen, tisztábban látok,
mint júliusban, segítséget adott e vita és e vitában a cikkemet bíráló elvtársak. Jóval július
előtt indult meg az az egészséges folyamat, amelynek végén eljutott sok funkcionárius, én
is oda, amit eddig leírtam. Eljutottam addig, hogy felismertem mit kell tennem a valóban
„tisztá lap” érdekében, a múlt hibáiból adódó következtetések levonásáig. Vannak, akik
még nem jutottak el eddig, de jó szándékkal keresik, kutatják ezt az utat, hol ingadozva,
hol megtorpanva, hol nekibuzdulva. A káderek túlnyomó többségének szándéka tiszta és
nemes. Megérdemlik a fokozottabb támogatást a teljes igazság felismeréséhez. Szemléle-

⁵⁴⁵ Az NSZK-ban 1956. augusztus 17-én alkotmányellenesnek minősítették és betiltották a kommunista pár-
tot, melynek élénk visszhangja volt a szovjet tábor országaiban. Az *Északmagyarország* is többször
foglalkozott a témával illetve tiltakozott az intézkedés ellen. Ld. pl. *Északmagyarország*, 1956. augusz-
tus 18. 2. p.

tük gyökerében változóban van. Munkájuk, gondolkodásuk központjában az ember szeretete, mélységes megbecsülése, gondjai megismerése és orvoslása áll, hogy ne csak az unoka számára jelentsen jót a szocializmus, hanem a ma emberének is. Ez a szellem hatja át és vezérli a Megyei Pártbizottság tevékenységét.

Befejezésül hangsúlyozni szeretném, hogy nem lehet csak negatívan értékelni a Megyei Pártbizottság júliusi és a XX. kongresszus előtti tevékenységét, a szocialista demokrácia kibontakoztatásáért, a törvénysértések felszámolásáért, a dolgozókról való szerető gondoskodásért, különösen Miskolcon a baloldali elhajlás, a személyi kultuszból eredő kiskirályoskodás és durva hibák elleni tevékenységét a Városi Pártbizottságnak és a Megyei Pártbizottságnak.

Nem kell szégyenkezni azokért az egészséges, saját kezdeményezésünkre tett intézkedésekért, melyek az előbbi célt szolgálták. Azért azonban szégyenkezhetünk, hogy nem előbb mondtuk ki ilyen kérlelhetetlen nyíltsággal és őszinteséggel, keménységgel véleményünket a múlt és a jelen súlyos károkat okozó hibáiról, mint ahogy azt megtettük az október 13-i megyei pártaktíva ülésen és taggyűlésünkön.

Tanultunk ebből is és élére álltunk a megyében a múlt és a jelen még fel nem tárt hibái feltárásának és könyörtelen felszámolásának. Ezt pártszerűen tettük és fogjuk tenni a jövőben is, nem fog fékezni bennünket többé a rosszul értelmezett pártfegyelem és pártszerűség. Tettekkel, újabb tettekkel fogjuk ezt bizonyítani.

Mi számomra a végső tanulság vitánkból?

Az a mélységes meggyőződés, hogy nem két politikailag szembenálló tábor, hanem azonos eszméket, azonos célokat vallók vitájáról volt és van szó. A vita élénksége és szenvedélyessége, a kommunisták és a pártonkívüliek örvendetes érdeklődése a vita iránt mutatja, hogy a párt ügye nemcsak belső pártügy, hanem a pártját féltőn vigyázó írók és dolgozó népünk, a pártonkívüli elvtársaink és barátaink ügye is! Ezért is kell teljes erővel félresöpörnünk minden visszahúzó erőt a pártmunkából és az előretörő új, a szocialista demokratizmus elől. Dolgozó népünk felnőtt, egyre igényesebb, ami egyre nagyobb követelményt állít a párt és a pártmunkások elé. Elvárja és megköveteli – a szocializmus érdekében –, hogy a pártmunkások felfigyeljenek és helyesen reagáljanak minden oldalú kritikára, állandóan azt kutatva, mi abban a jó, jogos és helyes kritika, mi válik a párt és népünk hasznára? Ami pedig hasznos, az váljon dolgozó népünk érdekeit szolgáló tettekké! Ezt nagyon szívünkbe kell vésnünk. A júliusi politika, új politika s ennek végrehajtása új módszereket, új munkastílust követel! A „lövöldöző és visszalövöldöző” módszer összeegyeztethetetlen ezzel!

Meggyőződtem arról, hogy mindnyájan a szocializmust akarjuk, mindnyájan a pártot, a dolgozó parasztsággal szövetséges munkásosztály hatalmát védjük és óvjuk, mindannyian a munkás-paraszt szövetségre és pártunk helyes politikájára épülő népi, nemzeti egységet akarjuk megteremteni, megerősíteni. Őszintén, becsülettel valljuk mindezt, még ha hibákat is követünk el e célok eléréséért folytatott munkánkban.

Ezért a kölcsönös megbecsülés és bizalom, a vitákban pedig a türelmes, meggyőző véleménycsere alapján értsük meg egymást, népünket szolgáló tetteink alapján becsüljük meg egymást és lássunk együtt közösen munkához! Ezt várja, ezt követeli tőlünk dolgozó népünk!

Meggyőződésem, hogy a XX. kongresszus elveinek helyes hazai alkalmazása, a júliusi határozat helyes politikai vonala és a megyei pártaktíva legutóbbi állásfoglalása megfelelő elvi-politikai alapot adnak egységes közös és eredményes munkánkhoz, a pártegység és a népi, nemzeti egység megteremtéséhez! Erre van szükségünk, hogy a szocialista demokrácia rügyfakadását a szocialista demokrácia virágzása kövesse megýénkbe városunkban.

Új jelszó született napjainkban, szerteszét hangzik az országban, városban és falun fogadkozunk egyaránt: *soha többé*. Két szóban benne van minden őszinte ember leszámolása mindazzal, amivel egyenlően mindnyájunknak le kell számolni, lélekben éppúgy, mint gyakorlati munkánkban, bizonyító tettekkel. Nagy, soha sem tapasztalt önvizsgálatot tart most tízmillió magyar – miért, mennyiben felelős mindazokért a rémségekért, bűnökért, melyek szégyenfoltot ejtettek a legnagyobb kincsen: egy nemzet, valamennyiünk becsületén.

Micsoda idők! micsoda változások!

A majdani krónikás nyilvánvalóan ámulva forgatja vissza mai életünk történelmének lapjait: regisztrálja az eredményeket, meghökken a gyászkeretes férfiarcokon, s talán megérti, talán nem: miért, hogyan történhetett? „*Soha többé*” – olvassák majd unokáink az elsárgult újságpapírokon, s felrémlik előttük történelmünk gyászos korszaka, az a néhány év, amiért szégyenkeznünk kell ma, s szégyenkeznünk kell a jövőben mindig, amíg ember él e hazában.

Ha van engesztelés, s ha van vigasz nekünk és az utókor számára, akkor az csak egy lehet: legyen igaz, amit ma vallunk, hirdetünk és szent elhatározással fogadjuk: *Soha többé!*

De van-e, lehet-e erő, mely elhitheti velünk: színtiszta igazság, hogy ártatlanok vére nem ömlik többé e földre, – amíg azt sem tudjuk, mi történt hát valóban, hogyan történhetett, miféle sötét erők hajtottak ártatlan, becsületes embereket halálba?

Rajk László elvtársat bitóra hajtotta az önkény, néhány éve, a halált ordító végzetes napokon – ceruza, papír, gép éterhullám, mind-mind az örült célt szolgálta, a hazugságot hirdette: Rajk áruló, Rajk kém, Rajk minden, amit hazudni valaha is lehetett emberre.

Kik csinálták, hogy csinálták, kik túrték el a kínzókamrák „gépesítését”, kinek jutott először eszébe: „legyen Rajk” – ki adott utasítást, kinek nem volt bátorsága a nyilvánvaló gáztett ellen csak egyetlen nemet is mondani, ki volt, aki mindezt velünk elhithette, – erre még nincs felelet. Nincs még felelet, csak törekvés az emberek százaiban, ezreiben, hogy megtudjuk: miféle ördögi agyafúrtság készítette Rajk elvtársat és társait arra, hogy ügyesebb legyen ügyésznél és ország-világ előtt oly vádbeszédet tartson saját maga ellen, ami után nem is lehetett menekvés.

Érthetetlen, megfoghatatlan volt ez sokak számára már akkor, s még inkább az ma, amikor nap-nap után, egyre inkább fellibben a függöny a nagy dráma, a nagy tragédia képei előtt.

Farkas Mihályt, Farkas Vladimirt és társait már letartóztatták. Azt hinné az ember, hogy vita sem lehet azon, és a legkevesebb, ami kötelességünk e megcsalt néppel szemben, hogy ezek az emberek elmondhassák mi történt, hogyan csinálták, amit tettek, miért tették? Azért mondom, hogy azt hinnénk, mert az igazságügyminiszter sajtótájékoztatójából az is kiderül, hogy még egyáltalán nem biztos, hogy jól hisszük. Magyarán, még nem biztos, hogy ez a tárgyalás nyílt lesz-e, zárt lesz-e. Pedig ha volt merszünk, bátorságunk, talán az egyik legnagyobb hazugságot, amit e honban valaha is elkövettek: a Rajk-ügyet a világ előtt minden erőnkkel latba vetve publikálni, talán a legkevesebbet mondjuk, ha ezt írjuk: az elesetteknek, népünknek, a becsületünknek, az emberségünknek, a törvényességnek tartozunk azzal, hogy ez a tárgyalás nyilvános legyen.

Elég volt a huzavonákból. Talpra igazán csak akkor állhatunk, ha lesz merszünk következetesen szembenézni a tényekkel. Azt mindnyájan tudjuk, hogy egy nyilvános tárgyalás okvetlen a bűnösök listájának a kibővülését jelenti. De kinek van ettől félnivalója?

⁵⁴⁶ *Kilátó*, 1956. október 20. 5. p.

A restauráció talán együgyűen azt gondolja: ments isten, még kiderül, hogy ezekért a bűnökért Sztálin legjobb magyar tanítványa, Rákosi is felelős. Pedig ettől sem a restaurációnak, sem más senkinek nem kell félnie. Ez a tény ugyanis – mármint Rákosi bűnössége – kiderült már évekkel ezelőtt, ha nem is mertük kimondani, mert féltünk a börtöntől. Ez ma már a napnál világosabb, ezen a tényen nem változtat, nem változtathat semmi, sem a múltbeli érdem, de még egy zárt tárgyalás sem.

Azt hiszem, nem vagyok és nem leszek véleményemmel egyedül, ha azt állítom: hitünk és bizalmunk teljes visszaállításához, a hibák felszámolásában nagyobb erőt, több következetességet kell tanúsítani, s például olyan egyszerű következtetéseket is le kell vonnunk – éppen a Párt tekintélye és a Párt egységének érdekében –, mint hogy a külföldre távozott Rákosi ne képviseljen tovább bennünket a Központi Vezetőségben. Ezzel minden olyan ember önértetének, emberségének és lelkiismeretének is tartozunk, akik hajlandók a július 18-21-i párthatározat alapján kézt-kézbe téve együtt dolgozni a tisztább és bolder holnapért. Ilyenek pedig nagyon sokan vannak!

Úgy vélem, azzal a véleményemmel sem vagyok egyedül, hogy civilizált, kulturált nép jogviszonyait, törvényeit könnyű elképzelni akasztófák nélkül. Egyet kell érteni azzal a gondolattal, hogy a kollektív felelősségre vonás fasiszta módszer, s ehhez nyomatékkal szeretném hozzátenni: a most folyó felelősségre vonások alkalmával mellőzzük a bitófákat, amelyről gyászos, keserű tanulságként bizonyosodott be: elegünk volt belőlük egyszer s mindenkorra. Szocialistának lenni, szocializmust építeni humánus is jelent, mégpedig tisztább erkölcsű, magasabb rendű humánus, minden eddig ismert humanizmusnál. A kegyetlen, fékevezett bűnösökkel szemben nem lehetünk könyörületesek, akik kezéhez ártatlan emberek vére tapad, azoknak bűnhődniük kell. De ha szocialisták vagyunk – mint ahogyan azok vagyunk – nem vehetjük át módszereiket, ne bosszút álljunk, hanem törvényt tartunk, az igazságot keressük! Amit tudni akar a nép, azt meg kell tudnia, senkinek nincs és nem lehet jogában bármiféle ürügyre hivatkozva is néhány ember ügyévé tenni egy olyan törvénykezést, ahol egy nemzet a vádló, s amely tárgyaláson egy nép keresi becsületét. Emellett az igény mellett eltöprel minden egyéni érdek, minden egyéni szempont, ezt ki kell bírunk, ha igazán őszinték és lélekben igazán nagygyá akarunk lenni.

Sajnos, a tárgyalás körüli huzavona nem az egyetlen olyan jelenség, amely még mindig visszaint a múltba.

Örömkre szolgál, hogy Nagy Imre elvtárs végre visszatérhetett sorainkba. De még mindig nem ismerjük azokat a körülményeket, amelyek lehetővé tették, hogy személyi torzsalkodás, hatalomféltés eltávolítsa a közéletből mindazokat, akik józanul igyekeztek sorsunk jobbá formálásán munkálkodni. Ha van vita Nagy Imre elvtárs körül, akkor ezt *ma* és semmi-esetre sem *holnap*, vagy *holnapután* kell lefolytatni. Meggyőződésünk, hogy Nagy Imre elvtárs rehabilitációja nem érhet véget azzal, hogy visszatért a pártba. Képességeinek, szaktudásának, s nem utolsósorban eddig végzett becsületes, odaadó, józan munkájának figyelembevételével minél előbb arra a helyre kell felemelni, amely őt méltán és joggal megilleti. Ha ez bekövetkezik – amiben egy percig sem kételkedem – talán ismét itt lesz az ideje napirendre tűzni az iparosítás kérdését éppúgy, mint a magyar mezőgazdaság aggasztó helyzetét. Komoly, alapos, önvizsgáló munkával bizonyára rájövünk majd arra, hogy Nagy Imre elvtársnak ez utóbbi két kérdésben elfoglalt álláspontja nagy vonalaiban helyes és reális politika volt, olyan reális alap, amelynek figyelmen kívül hagyása mellett igazában nem beszélhetünk az életszínvonal kérdéséről sem, legalábbis ami annak gyökere és sürgős megjavítását illeti. Pedig ez olyan dolog, amiről beszélni kell – s nem is keveset – azazhogy inkább tenni kell, mert beszélni már beszéltünk róla eleget. S ezt is huzavona nélkül, őszintén, felnőtt néphez illően, nyíltan, ahogyan azt a szocialista demokratizmus meg is kívánja.

Ez csak néhány gondolat arról a sok kérdésről, amelyről ma beszélni hall az ember úton-útfélen, s amelyekről többet is hallani, mint azokról az eredményekről, amelyeket

július óta már megtettünk. A kérdések megoldásának elodázása fékező, visszahúzó erő, amely abba a lidérces időszakba mutat, amelyet csak megtagadni lenne könnyű, amit vállalni nehezebb, pedig nincs választás, mert vállalnunk kell.

Ha kisdíák korunkban tintafoltot ejtettünk a hófehér irkalapra, hiába volt minden erőfeszítésünk, hiába dörzsöltük a foltot, a helye csak megmaradt, vagy ami rosszabb, a nagy erőlködésben kiszakadt az irkalap. A kétségbeesett, gyáva diák ilyenkor kitepte az irkalapot, – de ezt is hiába – a jó tanító jó szeme észrevette! Mit lehetett itt tenni? Az őszinte diák nem tagadta, ha lesütött szemmel is, de megmutatta a pacát tanítójának. S a jó tanító – s mennyi volt ilyen – ezt mondta: Jó, vegyél egy új füzetet! Kezdd el újra! S az új füzetben aztán vakítóan fehérlettek az új lapok, s a pórul járt diák kétszeresen örködött: folt ne essen a tiszta lapra.

Imitt-amott van már példa az új füzet vásárlására, de nem egy helyen még mindig mázolják a tintafoltokat.

Ne húzzuk az időt! Van itt munka, meg akarat is és nem is kevés. Azt mondom tehát, amit Földvári elvtárs lapunk más helyén: *lássunk munkához!*

Lássunk, de nyíltan, őszintén, kertelés nélkül, ne féljünk a nyíltságtól s még a nyílt tárgyalásoktól sem!

ÉSZAKMAGYARORSZÁG

Irodalmi beszélgetés a miskolci értelmiségi klubban⁵⁴⁷

A Központi Vezetőség június 30-i határozata után Miskolcon többen fordultak a megyei és a városi pártbizottsághoz, hogy mi a párt álláspontja a további nyilvános viták rendezéséről, mert a TTIT irodalmi szakosztálya és a Hazafias Népfront városi bizottsága egy irodalmi beszélgetést hirdetett csütörtökre a TTIT értelmiségi klubjában. Akik ezt kérdezték, nyilván félreértették a párthatározatot, amely nem kívánja korlátozni az egészséges viták kibontakozását, amint azt az Északmagyarország hasábjain is hangoztatták.⁵⁴⁸ Pártszerveink nemcsak örömmel látják, de támogatják is az olyan építő jellegű vitákat, amelyeknek résztvevői a népi demokrácia talaján állva hozzák felszínre a szocializmus építése közben elkövetett hibákat és azt a célt szolgálják, hogy az azok kijavítására irányuló helyes javaslatokkal erősítsük népi demokráciánk alapjait, segítsük politikai, gazdasági és kulturális fejlődésünket.

Az irodalmi vita rendezését vezető pártszerveink nemcsak örömmel fogadták, hanem támogatták is. A csütörtöki vitaesten, melynek előadója Kónya Lajos kétszeres Kossuth-díjas költő volt, az értelmiség különböző rétegeinek képviselői mellett ott láttuk pártunk több vezető emberét, aki élénk figyelemmel kísérte Kónya előadását. Kónya több irodalmi kérdést vetett fel, és előadása után élénk eszmecsere fejlődött ki. Ebben részt vettek a jelen lévő vezető pártfunkcionáriusok is. A felvetett kérdéseket az idő rövidsége miatt nem lehetett tisztázni, s éppen ezért a jelenlévők között egyöntetűen az a vélemény alakult ki, hogy szükség van további ilyen, még jobban előkészített vitákra.

Helyi pártszerveink hathatósan támogatják az értelmiségnek azt a törekvését, hogy Miskolcon is alakuljon ki eleven, lüktető szellemi élet, amely megtermékenyíti íróink, mű-

⁵⁴⁷ *Északmagyarország*, 1956. július 8. 4. p.

⁵⁴⁸ A határozatot közölte: *Északmagyarország*, 1956. július 3. 3. p.

vészeink alkotó munkáját. Üdvözlnek minden olyan megmozdulást, vitát, amely előbbre lendíti tudományos, irodalmi, művészeti problémáink megoldását, egész kulturális életünk gazdagodását, pozitív irányban fejleszti értelmiségünk aktivitását a szocializmus felépítésében és biztosítja a XX. kongresszus szellemének érvényesülését hazánkban.

Hajdú Béla: „Miskolc gondjai” – a szelek sodrában⁵⁴⁹

Az utóbbi hónapokban fővárosi lapokban, folyóiratokban és különösen a Művelt Népből több olyan cikk jelent meg részben miskolci, részben budapesti írók, újságírók, zenei, múzeumi szakemberek tollából, amelyek Miskolc szellemi életének, kulturális helyzetének kérdéseit érintették vagy e kérdésekkel bizonyos összefogó kép igényével foglalkoztak. Legutóbb B.Nagy László vállalkozott arra, hogy Miskolc kulturális gondjait nyakába vegye. Csaknem egyoldalas írásában – kétségtelenül jó szándéktól, de szűk körben szerzett értesüléseitől vezetve – igyekszik feltárni Miskolc kulturális életének nehézségeit. Eközben a „helyi lapnak”, már mint az Északmagyarországnak szemére veti, hogy a miskolci „Pilvaxban”, a helyi írócsoport törzsasztalánál vitatott problémák századrészével sem foglalkozott. És számon kéri a laptól, hogy egy fiatal miskolci költőnek a Művelt Népből korábban megjelent cikkéről miért nem hallott „egy nyikkanást sem”.

Kiragadott példák alapján próbálja elemezni Miskolc kulturális helyzetét, miután megállapítja, hogy ebben a „behemót iparvárosban a kultúrának és a művészetnek is megkezdődött a forradalma”. Felsorol hevenyészve néhány jelenséget, mint amelyek félreérthetetlen jelei ennek a „kezdődő forradalomnak”. Ilyenek: az Antigoné előadása, az egyetem áldásos működése, az, hogy az ifjúsági seregszemlét „buzgalommal rendezték meg”, a zeneiskola működéséről „csak a lelkesedés hangján lehet írni” ugyanúgy, mint a diósgyőri munkások zenekaráról (azt már nem jelöli meg, melyik zenekaráról), művelődési otthonuk pezsgő életéről.

A szerényen észrevett kulturális forradalmi eredmények után a cikkíró gyorsan átvág annak bizonygatására, hogy Miskolc mégiscsak egy szörnyű város kulturális szempontból. Baj van a színházi kultúrával, mert a közönség az esztrádműsorokat ricsajos ovációval fogadja, míg a Rombadólt fellegvár megbukott. A seregszemle műsorát sokszor a szakmai dilettantizmus és a kispolgári ízlés jellemezte. Az egyetem elszigetelődik a város életétől, az ismeretterjesztő előadásokat rosszul szervezik, az iskolák tanteremhiánnyal küzdenek, iskolaépületeket ma is más célokra használnak, kevés támogatást kapnak a könyvtárak, sántikál a műemlékvédelem, a színházi zenekar az idén nem kapott a várostól anyagi segítséget, az írók nem kapnak érvényesülési területet a megyei lapban, egy népfrontbizottsági ülés nem sikerült, a népművelési osztály nem foghatja össze Miskolc kulturális életét, mert rendezvények színhelyének dekorálásával, begyűjtési feladatokkal kell foglalkoznia. És így tovább.

Nem szándékozom részletezni, hogy a cikkíró felsorolt, sokat markoló és keveset fogó érvei közül melyek a helytállóak és melyek a hajuknál előráncigált hibapontok Miskolc kulturális elmaradottságának bizonygatására. De tökéletesen egyetértünk például azzal, hogy az egyetemváros elszigeteltségének megszüntetése Miskolc kulturális fejlődésének egyik legégetőbb problémája. Ha a cikkíró figyelemmel kísérte volna az erre irányuló erőfeszítéseket, tudná azt, hogy a megyei pártbizottság és az Északmagyarország már két évvel ezelőtt behatóan foglalkozott ezzel a kérdéssel, történtek is kezdő lépések, hogy az egyetemet bekapcsoljuk Miskolc szellemi vérkeringésébe, de az már messzebbmenő magyarázatra szorul, milyen akadályokba ütközött és ütközik ez a feladat az egyetem fizikai távolsága és más okok miatt. Egyetértünk az iskolai viszonyokkal kapcsolatos megállapítá-

⁵⁴⁹ *Északmagyarország*, 1956. augusztus 3. 4. p.

saival is. De részben az iskola-probléma is, különösen pedig több más, Miskolc rovására írt hiány és hiba szorosan összefügg az országosan megoldandó feladatokkal, vagy nem sajátos jellemzője Miskolc szellemi életének, kulturális viszonyainak. Megkérdezhetném példának okáért: a budapesti művészeti csoportok műsorában nem akad elegendő nyárspolgári ízlést tükröző szám? Budapesten még nem bukott meg magas irodalmi igényű darab? Budapesten nincs esztrád-ricsaj? Ami az irodalmi és művészeti ismeretterjesztő előadásokat illeti, nem elégedhetünk meg az érdeklődéssel. De az ilyesminek a sikere elsősorban az előadó vonzóerején, aztán meg a jó szervezésen, helyiségen, időponton stb. múlik. Láttunk már igen jól sikerült előadásokat is.

A cikkíró meglátásaiból, gondolatmenetének önmagába visszatérő görbe vonalából általában az tűnik ki, hogy szándéka mégsem az volt, amit a cím sejtet. Esze ágában sem volt, hogy mélyére nézzen Miskolc kulturális életének, pedig ha ezt teszi, sokkal nagyobb eredményeket és sokkal lényegesebb hibákat vett volna észre. Nem forgolódna egész cikke egy rosszul hangszerelt másik cikk körül,⁵⁵⁰ amelynek elhibázott hangját és helyt nem álló általánosításait maga az írója nyílt vitán beismerte. B.Nagy végeredményben olyan léggömböt akart továbbfűjni, ami már szétpukkant, de ő nem vette észre. Fújta, fújta a léggömböt és egy rossz dallamú nótát, amelynek refrénje: Miskolc szörnyűségesen elmaradt a világtól, itt belefojtják a tehetségekbe a szuszt, itt senki sem mer nyíltan beszélni, itt minden népművelési és pártfunkcionárius ellensége a kultúrának, gátolja a szellemi fejlődést. Itt még csak most kezdődik a kultúra forradalma. És talán még most sem kezdődött volna el, ha a Művelt Népből nem jelenik meg a csatakiáltás, amely a forradalmat elindította. És ha B.Nagy László meg nem védi a miskolci kultúra forradalmának immáron mártírglóriával övezett fiatal hőseit, az „üldözött” fiatal költőt. Talán e glória egy fénykévéjének reményében serkenti az Északmagyarországot is arra, hogy azzal foglalkozzék és úgy foglalkozzék, ahogy ő azt magában elgondolta, mert hát „a lapnak igazán gondja kéne legyen a város szellemi élete”.

Nos helyesbítem szavait. Az Északmagyarországnak nem kéne, hanem kell (!), hogy gondja legyen nemcsak a város, hanem az egész megye szellemi élete, sőt egész politikai, gazdasági és kulturális élete. De ha B.Nagy elvtárs csak azon méri e gondjainkat, hogy nyikkanunk-e más lap nyikkanása után, természetesen igen gondatlan gondozói lehetünk e szellemi életnek.

Hogy a törzsasztalnál felvetett problémák századrészével sem foglalkozunk, ez való tény és ennek több oka van. Egyik az, hogy a törzsasztal társasága saját folyóiratában is igen gyéren hozza nyilvánosságra mondanivalóit, holott erre bő tere volna. Így a bőséges irodalmi témahalmaz nagyrészt megreked a törzsasztalnál vagy az írócsoport heti vitáin. A másik ok az, hogy az Északmagyarországot nem a miskolci Pilvaxban szerkesztik. Van saját szerkesztősége, ahol bárki bármilyen problémáját megbeszélheti a szerkesztőkkel, munkatársakkal, megírhatja építő gondolatait, el is vitatkozhatik bármilyen témáról, ahogy azt sok író meg is teszi.

De kérdezem – anélkül, hogy ezzel felelősségünket csökkenteni akarnám –, melyik lap vagy folyóirat foglalkozik akár csak ötszázad részével is azoknak a problémáknak, amelyek egy nagy város összes törzsasztalánál, klubjában, vitáin elhangzanak. A Művelt Nép talán kimeríti az ország minden közművelődési problémáját?

Miskolcnak eléggé jelentős szellemi mozgató erejévé fejlődött a Széphalom köré tömörült írógárda, de ezenkívül még igen sok körben, a zeneművészek, képzőművészek, színművészek, pedagógusok, orvosok, jogászok, tudományos szakemberek, művészeti csoportok, az ifjúság köreiből, s nem utolsósorban a szerkesztőségekben, a kulturális szerveknél is eleven szellemi élet lüktet és legalább annyi fontos, megoldásra váró probléma vetődik fel, mint az írók és írójelöltek körében. Hogy ezek milyen mértékben kerülnek

⁵⁵⁰ Bihari Sándor *Miskolci kocsonya* című cikkére történő utalás.

nyilvánosságra, az természetesen lapterjedelemtől, a problémafelvetők politikai fejlettségétől, esetleg íráskészségétől, és a lap „profiljától” is függ. Azok a miskolci gondok, amiket B.Nagy cikke sorol fel, kissé kusza csoportosított gondok. Lényeges és csip-csup dolgok keveréke. Nagyrésztük úgy viszonylik Miskolc kultúrájának egészéhez, mint a hulló falevél a fa koronájához, a fa erős törzséhez. Az ilyen probléma-lombok politikai életünk mai rohamos fejlődése közben rendesen elsárgulnak, mire az írás napvilágot lát és elsodorja azt a Szél, amelyről a Széphalom legutóbbi számában nagyszerű ódát olvastam éppen az agyonvédett Bihari Sándor tollából.

Örvendetes, ha Miskolc város valóságos és igazán nagy, nehéz kulturális gondjainak elosztatására a fővárosi sajtótól is segítséget kapunk. De aki ezeket a valóságos nagy gondokat, a helyi kultúránk lombkoronájának zöldjét veszélyeztető problémákat fel akarja tárni és ezek megoldását elő akarja segíteni, arra kérnék, sokkal mélyebben nézzen bele a város szellemi életébe. Tekintsen bele nemcsak egy szűk kör háztáji szellemi gazdaságába, hanem lásson rá az egész termőföldre, hogy helyes szemmértékkel értékeljen, minden értesülésének hitelességéről meggyőződjék és így segítsen ebben a nagyra hivatott városban virágzó kultúrát, termékeny szellemi életet teremteni. Mindenek előtt tudnia kell azonban, hogy a kulturális forradalom Miskolcon sem 1956-ban kezdődött és minden tényleges nehézség ellenére sok országra szóló eredményt ért el.

Miskolc a művelődés minden területén gazdag szellemi erőtartalékkal rendelkezik, ha erőinkből sokat felszippantott is a főváros és sokat elsenyvesztett az egészségtelen centralizáció. Művelődési forradalmunknak éppen azért győzelmesebb eredménye, mint bármely más vidéki városban az, hogy legfőbb bajunk: minden kulturális intézményünk már évek óta kinőtte régi bőrét és sürgősen bővebb bőrt követel. E követelményen kívül persze bőven vannak más napi gondjaink, hibáink, hiányaink kulturális életünkben s más vonatkozásban. De igazi gondjaink mellett eljelentéktelenednek azok a hullófalevél-problémák, amelyeket az idők meggyorsult szele hamar elsodor.

Déri Ernő: A pártfunkcionáriusokról⁵⁵¹

A Központi Vezetőség júliusi történelmi határozatait megelőző időben, de különösen azóta egyre szaporodik azoknak a száma, akik a pártfunkcionáriusokat támadják, becsmérlik, róluk fölényes, sokszor nyomdafestéket nem tűrő hangon beszélnek, vagy kioktatják őket. Ezeknek a hangja, mint egy kórus hallatszik, és ebbe a kórusba most beállt a miskolci Városi Tanács Oktatási Osztályának vezetője: Bóna Ervin elvtárs is.⁵⁵² Többek között ezt írja a Művelt Nép szeptember 16-i számában: „...általános a miskolci pártfunkcionáriusok körében ez az igazi művészetekkel szemben bizonyos mértékben elmarasztaló szemlélet.” Most teljesen figyelmen kívül hagyom, hogy van-e külön „igazi” művészet, maradjunk annál, amit Bóna elvtárs ír.

Ha arról beszélne Bóna elvtárs, hogy a pártfunkcionáriusoknak van még bizonyos pótolnivalójuk, hogy nem értenek mindenhez, így nem értenek valamennyien alaposan és mélyen a művészethez sem, ez még hagyján. (Bár az vesse rám az első követ, aki mindenhez ért!) Ezért volt az, hogy pártfunkcionáriusok hónapokkal ezelőtt felkérték Mura Péter elvtársat, a Déryné Színház karnagyát, tartson előadást Mozart és Verdi zenéjéről, életéről, tevékenységéről. Mura elvtárs mikrobarázdás lemezekkel illusztrált előadásait igen nagy érdeklődéssel hallgatták. Örömmel vettük azt az ígéretet, hogy ősszel folytatni fogja ezeket az előadásokat s meghallgatjuk Beethoven és Chopin életéről és tevékenységéről szóló előadásait.

⁵⁵¹ *Északmagyarország*, 1956. szeptember 16. 2. p.

⁵⁵² BÓNA ERVIN: *Miért „lázonganak” a miskolci pedagógusok?* In: *Művelt Nép*, 1956. szeptember 16. 3. p.

Hasonlóképpen bizalommal várjuk Csabai Kálmán festőművész elvtárs előadását a festőművészetről és bár nagyon sokan megnéztük a II. Miskolci Országos Képzőművészeti Kiállítást, számos kérdést fogunk feltenni Csabai elvtársnak a helyszínen tartott konzultáció során. Pótolni kívánjuk tehát hiányainkat a művészetek terén is.

De nem erről van itt szó! Arról van szó, hogy Bóna elvtárs eddig soha nem emelte fel szavát egyetlen párttaggyűlésen, pártaktíván, vagy éppen pártértekezleten, hogy ne válaszszák meg ezt vagy azt a funkcionáriust, mert nem elég művelt. Arról van szó, hogy most divattá vált a pártfunkcionáriusok kipellengérezése. Vannak egyesek, akik úgy gondolják: július óta az a divat, hogy mindenki bátran beletörölheti a sáros lábát a pártfunkcionáriusokba, ha erre kedve szottyán. Sokan szeretnék, ha úgy játszhatnának a pártfunkcionáriusokkal, mint a gyermek, aki türe szúrja a gyűjtött rovar.

Vannak, akik teljesen figyelmen kívül hagyják, hogy amikor ők doktori disszertációjukat védték, vagy az „igazi” művészetekkel foglalkoztak, ismerkedtek, azt tanulmányozták, akkor a pártfunkcionáriusok földet osztottak, rohamunkát végeztek a bányában, hogy a kórházaknak, iskoláknak óvodáknak legyen téli tüzelőjük. Akkor ezek a pártfunkcionáriusok politikai harcokban vettek részt a hatalom megszilárdítása idején, s azért is dolgoztak, hogy mások a művészetekkel foglalkozhassanak.

A szocialista demokratizmus kiszélesítése nagyon komoly erőfeszítéseket követel, nem megy nagyon egyszerűen a Központi Vezetőség értelmiségi határozatának megvalósítása sem. Sok még a zavar és bizonytalanság. De hogy a határozatok nem azt jelentik, amit némelyik ember képzel, az biztos. Ezek a határozatok nem azt jelentik, hogy most már mindent lehet. Nem jelent semmi olyat, ami nem viszi előre a dolgozó nép, a párt ügyét. Most esténként, amikor a kávéházi asztaloknál csámcsognak valamelyik pártfunkcionárius „barbárságán”, azalatt az a pártfunkcionárius éppen azért küszködik, hogy minél gyorsabban javítsa meg a cséplőgép szíját, mert a népnek kenyérre van szüksége, lehet, hogy akkor a pártfunkcionárius – bár munkaideje letelt – a délutáni műszakban is ott van, hogy segítsen az anyag megszervezésénél, mert a tervet teljesíteni kell, vagy ha az a pártfunkcionárius történetesen asszony, éppen akkor mos kisgyermekére vagy tanul.

Nem arról van szó, hogy ne beszéljenek a pártfunkcionáriusokról, arról sincs szó, hogy ne bírálják őket. Mi örömmel fogadjuk bárkinek a részéről a segítő szándékú, elvtársias, jóakarátú bírálatot, mert ez lehetővé teszi, hogy jobban meg tudjunk felelni a párttagság bizalmának, jobban tudjuk munkánkat végezni. De határozottan tiltakozunk és visszautasítunk minden olyan hangot, amelyik a pártfunkcionáriusokat becsmérli, kioktatja.

Nagyon büszkék vagyunk arra, hogy pártfunkcionáriusok lehetünk és nem a művészekkel szemben „elmarasztaló szemléletünk”, hanem az olcsó demagógiával szemben.

Pataki László: A nép nevében – a népért! Néhány megjegyzés a „Kilátó” szeptember 23-i számához⁵⁵³

Nagy várakozás előzte meg Miskolc dolgozói körében is az írószövetség múlt havi közgyűlését, mert már előre érződött, hogy ott nagy jelentőségű dolgokról lesz szó, amelyek nemcsak az irodalmat érintik, hanem életünk minden területét is. A közgyűlés anyagát megismerve meglepéssel tapasztaltuk, hogy nem csalódtunk, mert íróink, költőink – a nagy magyar forradalmi költők és írók nyomdokain haladva – bátran, őszintén tárták fel kulturális és politikai életünk hiányosságait, sürgetve azok mielőbbi kijavítását. Örömmel köszöntöttük és köszöntjük ezt az őszinte, bátor és jóakaró hangot, amelyből kiérződik, hogy íróink és költőink szakítottak az elmúlt időszak sablonos „kaszánya-irodalmával” és

⁵⁵³ *Északmagyarország*, 1956. október 4. 2. p.

új, helyes úton megindulva akarják hinteni a felvilágosulás termékeny magvait, akarják erőteljesen segíteni a szocializmus építését.

„Soha többé hazugságot” – ez volt a közgyűlés visszatérő refrénje és ezzel minden dolgozó becsületes magyar ember egyetért. Íróink és költőink bátran kimondták ezt a nép szívében régebben lappangó jelszót. Tisztelet és becsület érte! Örömmel látjuk és tapasztaljuk, hogy a miskolci írók és költők is megindultak ezen a helyes úton, ezt bizonyítja a „Kilátó” című lap első és második számában megjelent cikkek, versek és novellák többsége. *Miskolc város dolgozói tiszta szívből akarják, hogy a miskolci írók és költők minél gyorsabban, minél egyenesebben, tévelygés nélkül haladjanak előre ezen az új, helyes úton.* Ez a segítő szándék adott nekem is tollat a kezembe, hogy megírjam – a „Kilátó” második számának elolvasása után – hogy a helyes úton való megindulásban – véleményem szerint – vannak bizonytalan lépések, sőt a helyes útról való félrelépések is.

Miről van szó?

Először is arról, hogy a „Kilátó” második számában elég bőven találhatunk félreérthető, kétértelmű gondolatokat, megfogalmazásokat és költői hasonlatokat, amelyeket mindenki úgy értelmezhet, ahogy éppen akar.

Az igaz, hogy az íróknak és költőknek is *sokak nyelvén* kell írniok, de ez nem jelenti azt, hogy *mindenki nyelvén* egyaránt kell írniok, nem jelenti azt, hogy egy író vagy költő írásának, versének olvasásakor a szocializmust ellenző egyén ugyanúgy megtalálja benne a kedvére valót, mint a becsületes dolgozó. Márpedig a „Kilátó” legutóbbi számában bőségesen találhatunk ilyen megfogalmazásokat.

Nézzük Kuzmányi Gusztáv „Fergeteg” c.[ímű] versét:⁵⁵⁴

Ki, mint féreg az élő fába
A többi társát marja, vájja,
Ki akkor boldog, ha naponta
Legalább egyet hajt pokolra.
Kinek mások jóléte nem kell:
Az nem is magyar,
Nem is ember!!

Kikről szó la vers? Kik ellen irányul? Kik ezek a „férgek”? Talán a „furkálódzó” emberek, az aknamunkát folytató ellenséges elemek, vagy talán az elmúlt időszakban hibákat elkövető alsó- és felső vezetők? Vagy olvassuk csak Borsodi Gyula „Hogy lehetne” c.[ímű] versét:⁵⁵⁵

Ha az indulat árja elragad
az emberek bárgyú ostobaságán,
A te jószágos kezed kellene,
hogy megsimogasson, drágám!
És akkor talán megszépülne minden,
amit olyankor cudarnak látok,
– Ez nagyszerű, de hogyan lehetne
megszüntetni az ostobaságot...?

Kik ezek a „bárgyú, ostoba emberek”? Talán az egyre műveltebbé váló munkások és parasztok, de akik még esetleg nem értik, hogy mit jelent az „irodalmi elefáncsonttorony”

⁵⁵⁴ Pataki László pontatlanul hivatkozott. A *Kilátó* szeptember 23-i számának 4. oldalán Kuzmányi verse valójában *Férgek* címmel jelent meg.

⁵⁵⁵ Megjelent: Uo. 2. p.

vagy a „l’art pour l’art”? Vagy talán azok az ellenséges elemek, akik még mindig reménykednek a szocializmus megdöntésében? Vagy talán azok a vezetők, akik munkájuk során kisebb-nagyobb hibákat követnek el? Tessék, szabad a választás, mindenki arra értheti, akire akarja. Senki sem kételkedik abban, hogy a miskolci írókat a segíteni akarás, a jószándék serkenti, amikor tollat fognak a kezükbe. De kérdezem én, ha valaki segíteni akar, akkor mi szükség van arra, hogy úgy írjon: „ha akarom fehér – ha akarom fekete”?

Sokszor visszatér a „Kilátó”-ban: „a teljes szabadságot, teljes felelősséggel” megállapítás is, amely azonban egyik helyen sincs egyértelműen megmagyarázva. A „teljes szabadság” nagyon tág fogalom, nagyon sokféleképpen értelmezhető. Értelmezhetjük úgy is, hogy a teljes szabadság: egyenlő az irodalom pártirányításának tagadásával, értelmezhetjük úgy is, hogy a „teljes szabadság” jelszava mögé bújva nyugodtan rágalmazhatják egyesek szocialista rendszerünket, terjeszthetik a burzsoá irodalmat, az ellenséges nézeteket. *De értelmezhetjük úgy is, a „teljes szabadság”-ot, hogy az írók és költők a párt útmutatásai alapján, a párt célkitűzéseinek megfelelően teljesen szabadon, minden megkötöttség, minden „megrendelés”, minden „uniformis” nélkül maguk választják meg, hogy miről, mit és hogyan akarnak írni.*

Véleményem szerint helyes lenne vitát indítani a „teljes szabadság” értelmezéséről és ezzel kapcsolatban az irodalom pártirányításának elvi és gyakorlati kérdéseiről. Szükségesnek tartom ezt annál is inkább, mert a párt vezető szerepéről, a pártirányításról kevés szó esett a közgyűlésen (legalábbis az Irodalmi Újság által közölt hozzászólások alapján), a „Kilátó” első két száma pedig csak vékonyan elejtet félmondatokban utal rá, hogy ilyen is létezik. A személyi kultusz egyik igen káros következménye volt a kultúra és ezen belül az irodalom pártirányításának helytelen értelmezése, a „kaszárnya-szellem” meghonosítása, az írói szabadság sárbatiprása, a diktatórikus irányítási módszerek bevezetése stb. Most itt az ideje, hogy mindezeket félrelökve kialakítsuk az irodalom pártirányításának marxista elvi alapon álló, a meggyőzésre épülő demokratikus módszerét. Miskolc városa már a közgyűlés előtt felhívta magára a figyelmet a „Művelt Nép” hasábjain folytatott vitával, javaslom, kezdeményezzünk most is vitát – a többi kérdések megvitatása mellett – a pártirányítás kérdéseiről.

Ezzel kapcsolatban szeretnék egypár gondolatot lejegyezni az írók és vezetők (az ún. „funkcionáriusok”) viszonyáról. Bihari Sándor „Az igazat mondd”⁵⁵⁶ című cikkében megemlíti, hogy az írók és pártmunkások közötti kapcsolatban az utóbbi időben javulás tapasztalható, de még vannak nyugtalanító körülmények. Ezzel teljesen egyetértek. Még sokat kell közösen dolgoznunk a helyes kapcsolatok kialakításáért. De a helyes kapcsolat nem egyoldalú dolog, és nemcsak az egyik félen múlik, hanem mind a kettőn. Nemcsak az egyik fél mellé kell felállítanunk azt a követelményt, hogy elismerje a hibáit, önkritikát gyakoroljon, változtasson a módszerein, a vitákban igazat mondjon stb., hanem a másik fél felé is. A „funkcionáriusok” számára nem a „kioktatás”, nem a hibák feltárása a sértő, hanem a jelen időszakban egyeseknél divattá vált és erénynek tartott szokás, hogy a bírálat leple alá rejtve felelőtlenül rágalmazzák általában a „funkcionáriusokat”, amely rágalmazás nem a „funkcionáriust”, hanem azok emberi önérzetét sérti. Hadd emlékeztessem Bihari elvtársat pl. hogy hányszor elhangzott a „műveletlen funkcionáriusok” megjegyzés, egy kalap alá téve ezzel a funkcionáriusokat. *Pedig csak itt Miskolcon tucatjával lehet mutatni „funkcionáriusokat”, akik elvégezték a főiskolát vagy egyetemet és legalább annyit forгатták Móricz, Goethe, Mikszáth, Petőfi, Cervantes, Maupassant stb. műveit, mint sok miskolci író.* Az tény, hogy még sok javítanivaló van a műveltség területén is, de az akarat megvan és a „funkcionáriusok” előre fognak lépni ezen a területen is.

⁵⁵⁶ Ld. ... old.

Vagy nem sértené-e akármelyikünket emberi mivoltában dr. Bóna Ervin, ugyancsak a „Kilátó”-ban megjelent cikkének⁵⁵⁷ egyik részlete, amely szerint a miskolci tanári testület nem megfelelő összetételének egyik legfőbb oka, hogy a funkcionáriusok a protekció „hasznos és sokszor nagyon is átlátszó funkcióját gyakorolják”. Ez a jellemző a funkcionáriusokra? Úgy gondolom, dr. Bóna Ervin felelőtlenül azokat az eseteket is protekciónak minősíti, amikor egy dolgozó panaszával a pártbizottsághoz fordul és segítséget kér annak elintézésében. (Márpedig ilyen segítségkérés napjában 30-40 is előfordul.) Ez nem protekció, nem „szocialista ismeretség” – mint dr. Bóna Ervin írja – hanem a dolgozók ügyeivel való törődés, az emberekről való gondoskodás. Van-e még protekció? Van! De ezeket az eseteket konkrétan, személy szerint leplezzük le, és ne általánosítsuk a „funkcionáriusokra”!

Az ilyen megállapítások a sértőek és nem a „kioktatások”. Helyeslem az igazság jel-szavát nemcsak az irodalomban, hanem az élet minden területén, így a viták területén is. Ez pedig mind a két vitázó felé követelmény kell, hogy legyen. Tartsuk magunkat a „Beköszöntő” c.[ímű] vezércikkben foglalt idézethez: „Túlzók, csökönyösek nem közülünk valók.” (Éluard) Több megértést, nagyobb megbecsülést egymásnak és akkor gyorsabban fog javulni a kapcsolat.

Egy másik dolog még, amivel foglalkozni kívánok. Véleményem szerint a „Kilátó”-ban megjelent cikkek egy része hangzatos nagy szavakat, kinyilatkoztatásokat tartalmaz, amelyek mögött nincs még meg a megfelelő tartalom, vagy kijelentéséhez nincs még meg a megfelelő alap. „A Széphalom fejlődése csaknem káprázatos...” megállapításra csak utalni akarok.⁵⁵⁸ Inkább Szekrényesi Lajos elvtárs „A nép nevében” c.[ímű] cikkének⁵⁵⁹ vezérfonalával szeretnék foglalkozni. „A nép nevében” beszélni, megállapításokat tenni nagy felelősséget jelent és véleményem szerint azt követeli meg, hogy aki vagy *akik a nép nevében beszélnek vagy írnak, azok a nép között – és kiemelném: a dolgozó nép között – éljenek, ismerjék életüket, munkájukat, örömeiket és bajaikat egyaránt, s az így szerzett tapasztalatok alapján jelentsék azután ki, hogy „A nép nevében” beszélnek vagy írnak.* Meg van-e a dolgozó néppel – a Lenin kohászati, a DIMÁVAG-beli dolgozókkal, a percesei és lyukói bányászokkal, a görömbölyi dolgozó parasztokkal, a hivatalok tisztviselőivel és a többiekkel – ez a kapcsolat a miskolci írók és költők részéről? Nincs még meg!⁵⁶⁰ Nagyon keveset vagy egyáltalán nem találkozni még az írókkal és költőkkel a tárnák mélyén, a kohók és hengerek mellett, és éppen ezért kissé hamisan, frázisszerűen, megfelelő alap nélkül cseng a hang, hogy: „A nép nevében”.

Hogy ez mennyire így van, azt bizonyítja a vezércikknek egyik megállapítása, amely szerint a „fantasztikus” hírekről még mindig összedugott fejjel beszél a nép, s amelyre feleletet vár. Ha valamivel jobban ismernék a dolgozó nép életét, munkáját, akkor tudnák azt, hogy a dolgozókat nem az ún. „fantasztikus” hírek érdeklik – amelyek többsége rémhír –, nem ezekre várnak választ, hanem nagyon is „hétköznapi” dolgokra várnak feleletet, olyanokra pl., hogy a jelenlegi gazdasági nehézségeink nem lesznek-e kihatással az élet-színvonalra, mikor lesz elegendő lakás, nem lesz-e háború Szuezi miatt, lesz-e elegendő szén télire, felemelik-e a nyugdíjakat stb. Ezek foglalkoztatják a dolgozókat és nem a „fantasztikus hírek”.

Nem tagadom, vannak egyesek, akiket ezek a „fantasztikus hírek” foglalkoztatnak, akiknek ez a legfőbb problémájuk, de ennek a *maroknyi csoportnak* a problémáját a „*nép nevében*” emlegetni – enyhén szólva – túlzás. *Miskolc dolgozói elvárják és követelik a*

⁵⁵⁷ A célzás bizonyára Bóna Ervin *Megjegyzés Galánffy Lajos hozzászólására* című cikkére vonatkozik (*Kilátó*, 1956. szeptember 23. 4. p.), melyben az augusztus 29-i értelmiségi ankéton elhangzottakkal foglalkozik.

⁵⁵⁸ Célzás Bod Andor *Életkérdés* című cikkére. *Kilátó*, 1956. szeptember 23. 2. p.

⁵⁵⁹ **Ld. ... old.**

⁵⁶⁰ Ld. ugyanerre Pataki László cikkét, illetve **ld. ... old., ... sz. jegyz.**

miskolci íróktól és költőktől, hogy a nép nevében írjanak, de ehhez az kell, hogy az írók és a költők a nép között élve, a nép gondolatát megismerve és azt kifejezve írjanak a nép nevében – a népet!

Elvi vitába kell szállnom Bihari Sándor „Az igazat mondd” c.[ímű] cikkének következő megállapításával. Bihari Sándor ezt írja: „igazmondás a nép érdekében, hiszen ebben az országban mindent ennek az érdeknek kell alárendelnünk végre, a pártot, az irodalmat s minden más fontos emberi lom-ot”. Nagyon fura és téves megállapítás ez, mert ha ezt elfogadnánk, az a gyakorlatban azt jelentené, hogy az igazmondás az országban a legfőbb kérdés, amely körül forog a világ; azt jelentené, hogy az igazmondás a legfőbb cél, amelynek alá kell rendelni mindent. Márpedig ez nem így van!

Az országban a legfőbb kérdés, a legfőbb cél: a szocializmus felépítése, a nép jólétének az emelése és ez alá kell alárendelni – mint a megvalósítás eszközeit – a pártot, az irodalmat, „s minden más fontos emberi lom-ot”, többek között az igazmondást is! Igazat kell mondanunk az élet minden területén, de nem azért, mert ez a „legfőbb kérdés”, hanem azért, hogy a dolgozó nép megismerje a célkitűzéseket, a nehézségeket, az igazságot, hogy az igazmondás alapján bízva a pártban, erőteljesebben építse jobb jövőjét, teremtsen meg az életszínvonal emelésének feltételeit.

Néhány gondolatot kívántam csak felvetni a „Kilátó” második számával kapcsolatban, de ez természetesen nem csökkenti a lapban megjelent jó versek, hasznos cikkek értékét, amelyek mind-mind a helyes úton való előrehaladás maradandó bizonyítékai. A néhány gondolatot azért jegyeztem le, hogy a helyes úton való megindulás egy-két bizonytalan lépésére rámutassak, én is segítséget adjak, hogy íróink, költőink erőteljesebben, biztosabb léptekkel haladhassanak előre az új úton. A szilárdabb léptekkel való előrehaladás, a dolgozó néppel való szorosabb kapcsolat a biztosítéka annak, hogy a miskolci írók és költők az igaz tettek valóráváltásában nem maradnak egyedül.

Borsodi Gyula: Megbecsüljük egymást⁵⁶¹

Ilyen belső láztól tüzelve alig kezdtem el írni egyszer is, mióta tollat forgatok. A Kilátó október 20-i számában megjelent cikk mondanivalójához szeretnék néhány gondolatot hozzáfűzni. Az írás címe már maga is program: Értsük, becsüljük meg egymást, fogjunk munkához! Írója Földvári Rudolf elvtárs, hosszú és kemény harcokban forgolódott az elmúlt hónapok során.

Nem könnyű a dolgom, hiszen szinte még meg sem száradt a nyomdafesték a lapon, melynek karcsú oszlopait olvasva kell gyorsan reagálnom – méghozzá nem is a legnyugodtabb körülmények között. Lentről behallatszik a taps – a Kilátó írói mutatják be műveiket a sátorlajújhelyi kultúrház színpadán – előttem a „levonat” amelyet délután három órakor kaptam a Borsodi Nyomda lelkes dolgozóitól. (Direkt nekem „húzták le”, el is teszem emlékebe. Az utazó kis kollektíva olyan lángolva olvasta a cikket a robogó autón idejövet, mint 1848 márciusában az akkori fiatalok a szabad sajtó első termékét.)

No tessék, írj! Úgysem tehetsz mást, kiváltja belőled a lelkesedés, az öröm.

A funkcionáriusokkal folytatott vitának magam is aktív résztvevője voltam. Déri elvtárs emlékezetes cikkére választ írtam a Kilátó második számában,⁵⁶² de ezt már olyan események előzték meg, amelyekkel mindkét cikket magyarázni lehet. És most rögtön október 13-ra kell átugranom, arra a nevezetes napra, amelyiken a megyei pártbizottság előadótermében, a megyénk felszabadulás utáni történetében első ízben kelt szárnyra olyan szellem, amelyikre mindannyian nagyon büszkék lehetünk. Magam is elmondtam aznap,

⁵⁶¹ Északmagyarország, 1956. október 21. 5. p.

⁵⁶² BORSODI GYULA: *Őszinte szóval*. In: Kilátó, 1956. szeptember 23. 3. p.

büszke vagyok rá – de csak mátol –, hogy Borsodban élek. Egy ilyen nagyszerű, pezsgő szellemű, közös gondolkozás után sok mindent elfelejt az ember abból, ami életét keserítette, vagy keseríti, mert kezd hinni a jövőben, mert tettekben érzi már – s ha még nem is saját gyomrán keresztül –, hogy változik az élet. Örvedetes, hogy egyre többen vannak funkcionáriusaink között, akik azt akarják, hogy a holnap becsületes, igazi emberekként emlegesse őket. Ez mutatkozott meg október 13-án a megyei pártaktíva ülésén. Azt viszont nagyon sajnálom, hogy ez a kollektív, okos gyülekezet ugyancsak kollektíven azt szavazta meg, hogy a gyűlésen elhangzottak ne jelenjenek meg a sajtóban. Miért? Nagy hiba volt, hogy az „egyhangúlag megadott” szavazat után nem kértek ellenpróbát. Ilyenformán az ott elhangzottakra hivatkozás egy kicsit a levegőben lóg. S íme, egy héttel később (de kár ezért az egy hétért!) mégiscsak napvilágot lát sokminden abból a szellemből s nem kis büszkeségemre, abban a lapban, amelyik következetesen az újat képviselte, ebben a harcban született.

Október 13-a előtt még azt hittem, hogy a Felszabadítók útja 24-ben⁵⁶³ még mindig zárva vannak az ablakok, ide még nem tört be az isteni friss levegő. Tévedtem, mert az ájer pezsgése ott is legalább júniusban elkezdődött, csak az volt a helyzet, hogy az első hetekben a funkcionáriusok is csak úgy mertek egymás előtt beszélni, mint ahogy a nép mert előttük. Azóta hihetetlen gyors léptekkel haladtunk előre. Déri elvtárs a nagy nyilvánosság előtt elmondta, hogy cikkét ma már másképp írná meg, s íme mit olvasok most? Földvári elvtárs ugyanezeket mondja magáról. Engedjék meg mindketten, hogy elmondjam egy szubjektív érzésemet: Ha velük október előtt elbeszélgettem, azt láttam, mint emberek, legalább úgy kívánják, igénylik a friss levegőt, mint jómagam, vagy a többi miskolci író, csak éppen a funkcionárius volt bennük óvatoskodó. Valami titokzatos félelem kötötte gúzsba szívünket, s lassan-lassan Tartuffe-ön is túltehetünk volna egy-egy olyan dolog helyeslésében, amivel pedig egyáltalán nem értettünk egyet, de csak egy-egy viccet mondtunk el róla a bizalmas társaság homálya mélyén.

S hogy ebben a légkörben hogy éltek az írók, mindenki előtt ismeretes. Jó, hogy vége van.

„Meggyőződtem arról, hogy mindnyájan a szocializmust akarjuk, mindnyájan a pártot, a dolgozó parasztsággal szövetséges munkásosztály hatalmát védjük és óvjuk, mindnyájan a munkás-paraszt szövetségre és pártunk helyes politikájára épülő népi, nemzeti egységet akarjuk megteremteni, megerősíteni” – írja Földvári elvtárs.

Bizony ez igaz. Nem ellenségek az írók. A népnek írnak, a nép pedig észreveszi, ha nem a ő szája íze szerint írnak. Észrevette ezt az elmúlt évek során is. Megjelentek jól díjazott írások, talán el is olvasták őket, csak éppen senki sem érezte igaznak, sajátjának leg-többjüket. De szörnyű volt így írónak lenni! A funkcionáriusban mindig megengedhető volt bizonyos fokú „vonalvezetés”, de mi mentheti az író? Az, hogy szerette a friss nyomdafesték szagát? Nem, a kényszer. Az író kitűnő szeizmográf lehetett volna és sokszor volt is, csak éppen a legfinomabb rezgések rajzát nem volt szabad a grafikon papírára vetni. De ezután írók és nem írók, emberek akarunk lenni és önállóan gondolkodni, cselekedni.

Elkalandoztál te kezdő miskolci író, nem panaszkodni kell most, hanem fogjunk munkához! Ezt én is szívből vallom! Várjuk, hogy egy olyan korszak következék, amelyben a Bihari Sándorok, a Szekrényesi Lajosok végre a szépírás területén is csatázhatnak, nem kell fölöslegesen (fölségesen!) vitázniuk, hiszen a miértről már nem, esetleg csak a hogyanról kell szót ejteniük. Hiszem, hogy itt van ez az idő.

Elmondom még, mennyire büszke vagyok Borsodra, büszke vagyok, hogy igen sok olyan megyét megelőzve, ahol mások szerint „mélyebbek a gyökerek”, olyan fórumot teremtetünk, ahol vezető politikusaink is helyénvalónak tartják elmondani nemcsak irodalmi, de politikai világnézetük új, jobb irányba terelését. Ezt a megértést, megbecsülést és az

⁵⁶³ A pártbizottság épülete volt itt.

igazi munkához látás legkomolyabb jelének tartom. Most már ott tartunk, hogy akárhány bába lesz is, nem vész el köztük a gyerek. Az az idő sem jöhet vissza, amikor még csak bábákat sem láttunk a vajúdo, születő élet körül, esetleg csak henteseket. Mostantól a ki-mondott szó szent és kötelez. Helye van közöttünk annak is, aki csak a keresztül szalmát akarja odábbtenni, hát még annak, aki e nép érdekéért küzd és harcol!

Kavarognak bennem a Kilátó íróinak mondatai: Mindig igazat mondj, Őszinte szóval, Várjuk a tetteket, Fogjunk munkához... Milyen összefüggő láncolatot alkotnak! Nagyszerű biztosítékok állnak a szavak mögött: az emberek. Segítsen ezek megvalósításában mindenki! S ha eddig nem lettek volna, – amit nem hiszek – ezután lesznek irodalmi és történelmi hagyományaink! Csak bátran a nép elé minden gondunkkal,

„s hol sírjaink domborulnak,
unokáink leborulnak.
És áldó imádság mellett
mondják el szent neveinket.”⁵⁶⁴

Boda István: Kihúzni a megbántott szívekből minden tüskét, eltávolítani minden éket, ami közénk fészkelődött⁵⁶⁵

A magam nevében kívánok hozzászólni Földvári Rudolf elvtárs cikkéhez, amely a Kilátó legújabb számában jelent meg.

Talán kezdjük azzal, hogy mit éreztem én, amikor megjelent a miskolci írók lapja, a Kilátó. Már az első szám kritika tárgyává tette az Északmagyarországot. Háborogtam amiatt, hogyan lehet olyasmiket mondani a párt lapjáról, amiket a Kilátó mondott. Egyáltalán mi köze van a Kilátónak a mi „belső ügyeinkhez”? (Most már világos, hogy ez egyáltalán nem volt belső ügy.) Eddig mi hozzá voltunk szokva ahhoz, hogy kívülről senki nem bírált minket, s úgy véltük, hogy amit leírtunk az igaz, s ebben hittünk is.

Érthető, hogy nagyon „szokatlan” volt számunkra, amikor a Kilátó kereken kijelentette, hogy nem halad az újság a júliusi úton. Így az igazságot szemünkbe az eltelt évek alatt még nem mondta senki. Természetesen forrt, rotyogott a méreg bennem, egy ideig hallgattunk, aztán egymásután helyet adtunk az ún. „visszavágó” cikkeknek, amelyekben egyébként sok helyes gondolat volt, de hangjuk személyeskedő, emberileg bántó volt. (A Kilátóban is akadt ilyen.) Csak emlékezzünk vissza, hány cikkünk azt követelte a miskolci íróktól, hogy éljenek a nép között.⁵⁶⁶ Az egyik miskolci író a Lenin Kohászati Művekben dolgozik, a másik a városban, egyszóval mind a nép közt él. Igaza volt Juhász barátomnak, amikor a Kilátó egyik régebbi számában azt írta, hogy lejjebb már nem tudnak menni.⁵⁶⁷

Valljuk be, hogy az Északmagyarország sok kérdésben visszahúzó erő volt július után, s nem minden alap nélkül mondták a lapról, hogy szektás újság. (Ezért persze teljesen a szerkesztőséget hibáztatni oktalan lenne.)

Nem szégyenlem bevallani, hogy igen nehezen ébredtem fel, de hála, már ébren vagyok, s ehhez hozzásegítettek a miskolci író elvtársak is. Ez az igazság. Azonban a múlt megszokott, szektás hibáit egyszerűen úgy levetni, mint egy kabátot nem lehet. De leveitem, mert akarom.

⁵⁶⁴ Vörösmarty Mihály *Szózat* című versének részlete.

⁵⁶⁵ *Északmagyarország*, 1956. október 21. 5. p.

⁵⁶⁶ Ld. pl. Pataki László írásában, **... old.** De ugyanerről írt Sass Ervin *Nem egyformán látunk mindent* című cikkében: *Északmagyarország*, 1956. szeptember 28. 2. p.

⁵⁶⁷ Juhász József *Hozzászólás Pataki László A nép nevében – a népért!* című cikkéhez című írásáról van szó: *Kilátó*, 1956. október 6. 5. p.

Lenne egy szerény javaslatom a hozzám hasonlóakhoz, hogy könnyebb legyen a jövőben a munkánk, hogy gyorsabban haladhassunk előre a júliusi úton. Merje megnézni magát mindenki – lelkiismerete tükrében (a sajtó pártirányítói is), s ne szűk távlatokból nézzük az eseményeket, s ne így mérlegeljük azok okait. Ne tegyen senki sem más valakit felelőssé saját hibájáért. Legyünk képesek minden reggel erősebb akaráttal felkelni, mint előző nap.

Földvári elvtárs cikkéről még csak annyit. Ez a cikk nagyon fontos dolgot jelez. Végre Borsod megyében is hozzákezdünk ahhoz, hogy kihúzzunk minden tüskét, és eltávolítsunk minden éket, ami közénk fészkelődött. S ez nagyon jó dolog, mert tudjuk, hogy az ékek a legerősebb fát is széthasogatják.

Az Északmagyarország az utóbbi napokban már tettekkel bizonyítja, hogy elindult a júliusi úton (ez a helyes önkritika a lap részéről), s ezek a tettek a jövőben mind jobban szaporodni fognak. Erre bátorít minket a megyei pártbizottság is. Munkálkodjunk hát valamennyien azon, hogy most már álljon meg az emberi szív zuhanása a gyűlölködő érzések lejtőjén, és induljanak meg visszafelé a szenvedélyes vonzalom csúcsai felé!

Déri Ernő: Hozzászólás a miskolci vitához⁵⁶⁸

Mostanában, hogy egyre több szó esik a vitáról, nekem is mondták már, hogy van egy jó közmondás: „Ha hallgattál volna, bölcs maradtál volna.” – Ez a közmondás ma és általában nehéz politikai fordulatoknál nem állja meg a helyét. Való igaz ugyan, hogy abból nem származik „kellemetlenség”, ha valaki hallgat, de sokkal jobb megmondani az embernek a véleményét akkor is, ha hibákat követ el és nem marad „bölcs”. Ma már túl vagyunk azon, hogy valakinek a párttagsági könyve legyen veszélyben, ha helytelenül foglal állást a vitában. Az a veszély is egyre kevésbé fenyeget, hogy a káderes, vagy személyzeti vezető „elrontja” a káderlapomat.

Örömmel kell üdvözölni, hogy egyre többen mondanak véleményt, szakítva a régi fej-bólogató, helyeslő, vagy agyonhallgató állásponttal szemben. Szóban és írásban egyre több a bírálat, vélemény-nyilvánítás, vita. Ezt mutatja miskolci kulturális vita is, amely már régen kicsapott kulturális vita medréből. Ez szükségszerű is volt.

Az Északmagyarország szeptember 16-i számában megjelent egy cikkem a „Pártfunkcionáriusokról” címmel. Ezután a „Kilátóban” több elvtárs vitába szállt vele, de szóban is sokan véleményt mondtak e cikkel kapcsolatban. Akkor kellett egy cikk a pártfunkcionáriusok védelmében, mert általános – és sokak részéről rosszindulatú támadás folyt. A vélemények megoszlottak, hogy jó a cikk, vagy nem. Most nem ez a lényeg. Most a lényeg – ezt már több mint egy hete sok elvtárs előtt kifejtettem –, *hogy nem volt helyes ez az írás*. Legalább annyi hibát követtem el, amennyit én másoknak tulajdonítottam.

Pontosabban: egyoldalúan és általánosítva beszéltem funkcionáriusellenességről. Egy szavam sem volt arról, hogy van nekünk is sok pótolni valónk nem egy területen. Sőt továbbmegyek, a cikk hangja sértette nemcsak Bóna elvtársat, hanem nagyon sok más értelmiségi elvtársat is. Ezt mutatja Hegyi Imre elvtársnak a „Művelt Nép” legújabb számában megjelent cikke is.⁵⁶⁹ Volt ennek olyan hatása is, ami nem elősegítette a vitát, hanem gátolta alaposabb kibontakozását. Tehát teljesen egyetértek Illés Sándor elvtárssal e lap hasábjain megjelent bíráló cikkével, hogy elvi viták kellenek, személyeskedés helyett.⁵⁷⁰

Ezeket szükségesnek tartottam itt most leszögezni, mert szóbeli állásfoglalásomat kevesebben hallották, mint ahányan a cikket olvasták az „Északmagyarországban”.

⁵⁶⁸ Északmagyarország, 1956. október 21. 5. p.

⁵⁶⁹ Hegyi Imre *Vezetők Borsodban* című cikkéről van szó, ld. ... old.

⁵⁷⁰ Célzás bizonyára az *Elvi vitákat – ne személyeskedést! Megjegyzések a miskolci vitához*. című cikkre: Északmagyarország, 1956. október 11. 4. p.

Most persze jogosan várhatja tőlem mindenki arra is a választ, hogy *miért írtam ilyen cikket?* Arra is választ kellene adni, hogy *miért háborodtam fel* az „Irodalmi Újság”, a „Művelt Nép”, vagy a megyei pártbizottság messzemenő segítségével létrehozott „Kilátó” nagyon sok cikke miatt?

Tizenegyedik éve vagyok függetlenített pártmunkás. Életem egyharmadát a pártban éltem le, a szó szorosán vett értelmében. Nem akarok nagy szavakat, vagy közhelyeket használni, hogy mit jelent nekem a párt. Hozzánöttem, mint ahogyan hozzánőtt sok-sok ezer párttag. Hosszú volt az út a földosztástól máig. Ma is fülembe csattog a falujáró teherautók vörös zászlóinak hangja, akkor még nem voltak modern autóbuszok, fűtött Pobjedák. A 11 év ugyanakkor azt is eredményezte, hogy nagyon sok dologban merev, egyoldalú volt az álláspontom. Így neveltek engem is, így neveltem én is másokat. *Úgy láttam, hogy most egyes írók és újságírók bántják, támadják, gúnyolják a pártot* és annak funkcionáriusait.

Voltak az írók és újságírók között – így a „Kilátó” szerkesztőségében is elvtársak – akik előbb látták, hogy bátran, nyíltan, kendőzés nélkül, személyekre és szervezetre való tekintet nélkül meg kell mutatni a hibákat. Nem támadták a pártot és annak egyes vezetőit, hanem bírálták! Később láttam meg mint ők, hogy vannak restaurációs erők (magyarul, akik a július előtti helyzetet akarják visszaállítani).

Azt jelenti-e ez, hogy most már mindenben egyetértek a „Kilátó”-val és csak helyeselni tudom? Nem! Amikor alapjában véve helyeslem Kordos, Borsodi, Gyárfás, Bod és más elvtársak cikkeit (Bod elvtársnak a tanácsulésről írt cikkéről van szó⁵⁷¹). Ugyanakkor az a véleményem, hogy a lap inkább múltbanéző, kevesebbet foglalkozik a célkitűzésekkel. Emellett vannak olyan kitételei, megfogalmazásai, amelyek ma is bántják a szememet (különféle „izmus”-ok, 11 év egyértelmű katasztrófapolitikának értékelése stb.) Összefoglalva: most már nem felháborodással, bosszankodva, hanem érdeklődve veszem a kezembe a „Kilátót”.

De nemcsak nekem volt ilyen helytelen álláspontom, hanem más elvtársaknak is. Elég utalni Hajdú Béla elvtárs időszerű gondolataira,⁵⁷² Csorba elvtárs cikkére Gyárfás elvtárs cikkéről.⁵⁷³ Ennek lett az eredménye, hogy sokak szemében úgy tűnt, mintha a „Kilátó” és az „Északmagyarország” között ellentét fejlődött ki.⁵⁷⁴ Pedig a Kilátót is elvtársak szerkesztik. Helytelen volt ez a szembenállás.

Ezért is nagyon helyeslem, hogy *Földvári elvtárs* a „Kilátó” legújabb számába írt cikket és hogy a szerkesztőség teljes egészében közölte. Elolvastam a cikket és le akarom szögezni, hogy egyetértek vele. Ami abból rám vonatkozik, ahogyan az okokat megmutatja, következtetéseket von le, és megszabja a feladatot, én is aláírom. Meggyőződése, hogy sokat fog segíteni a szerkesztőségnek a vita lezárásához.

Földvári elvtárs hibái okának a „tisztá lap” védelmét hozza fel. Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy borítsunk fátylat a múltra és nézzünk csak előre. Ez az jelenti, hogy a K. V. júliusi ülése nem tárta fel elég mélyen a hibák okait, de a tiszta lap hangsúlyozásával le is mondtunk erről és ez nem helyes. Ezt napjaink eseményei bizonyítják!

Napok óta igen sokat gondolkodom, hogy mit mondjak, *mi okozta a változást*, miért írom ezeket ma? Egyik, vagy másik cikk elolvasása? Rajk elvtársék temetése? A területrendezés körüli bizonytalanság és kapkodás? Nagy Imre elvtárs „ügye”?⁵⁷⁵

Nem! Nem tudom egy eseményhez kötni! Sok tényező figyelembevétele győzött meg és győz meg napról napra jobban. Tagadhatatlan, hogy ez a vita – melynek egy láncszemcskéje ez a cikk is – ez is segített. Azok a kérdések, amelyeket most naponta nekem

⁵⁷¹ BOD ANDOR: *Felelősség*. In: *Kilátó*, 1956. október 6. 4. p.

⁵⁷² **Ld. ... old.**

⁵⁷³ CSORBA BARNA: *Kommunisták felelőssége*. In: *Északmagyarország*, 1956. szeptember 30. 3. p.

⁵⁷⁴ Megjegyzés: ez nemcsak úgy tűnt, hanem valójában így is volt, amint az az itt közölt cikkekből is egyértelműen kitűnik.

⁵⁷⁵ Célzás a Nagy Imre rehabilitálásával és párttagságának helyreállításával kapcsolatos vitákra.

szögeznek: „Miért adott olyan válaszokat a színház klubjában néhány hónapja Rajk elvtárral kapcsolatban?” Miért mondta a városi tanácson azt Nagy Imre elvtársról? Igen-igen elgondolkodtatóak. Ezek is segítettek ebben.

Nagyon komoly dolgok ezek. Nem helyes ebből vicceket gyártani, ahogyan a „Ludas Matyi” most viccelődik Darvas elvtárral kapcsolatban. Ez nem segíti a gyorsabb előrehaladást.

Gyakori, hogy azzal a nézettel találkozunk szembe, hogy nem helyes az embernek megváltoztatni véleményét. Vannak, akik udvarlásnak tartják ezt. Egyesek köpönyөгforgatónak tartják azt, ha valaki nézeteit megváltoztatja. Ez nem helyes. Ha így lenne, eleve le kellene mondani minden vitáról. Ezek a nézetek azt is mutatják, hogy sok még a megnevezés a szocialista demokratizmus kibontakoztatása, a termékeny viták elősegítése körül. Most a történelmi időket nem évszázadokkal és még csak nem is évekkel mérjük, hanem órákkal, percekkel. Minden pillanat valami újat hoz, érvek és ellenérvek harca folyik. Aki most süket fülekkel és vakon jár, lemarad. Nem nagy dicsőség az, hogy valaki most is fenntartja sokéves jól megszokott – de a tömegek által már elvetett „elveit”. – Ebben mutatkozik meg gyakran a szektásság.

Bűn a szektásság? Nem bűn, hanem hiba! Ha bűn lenne, üldözni kellene, de nem üldözni kell, hanem változtatni a hibán. Bűne az valakinek, hogy most attól fél esetleg, hogy „az értelmiségi veszi át a munkástól a hatalmat”? Érthetetlen, de nem bűn. Aki ezt gondolja, nem érti a fő kérdést. Meg kell neki magyarázni, fel kell világosítani! Nem megy gyorsan? Ne sajnáljuk ettől az időt. A munkásosztály vezető szerepe vitathatatlan. *Egyedül* az MDP vezette munkásosztály képes a hatalom gyakorlására szövetségesével, a dolgozó parasztsággal együtt. Más vezető osztályra és pártra nincsen szükség. Ezt kimondták a volt koalíciós pártok vezetői is a ma egy hete megtartott megbeszélésen.

Vannak nézeteltérések köztünk, nyilván vannak és nem is lehet várni, hogy márholnapra mindenben egyetértenek valamennyien a vitázó felek. De az alapvető nem az, ami elválaszt, hanem ami összehoz bennünket: az, hogy menjünk előre! Alapos tervet dolgozunk ki a város lakosságát érintő legfőbb kérdésekről. Megvitatjuk hamarosan az 5000 lakás felépítésének kérdéseit, valóságos tartalmat adunk a népfrontnak, támogatjuk az egyre jobban kibontakozó kulturális mozgalmat, további hathatós intézkedésekkel segítjük az üzemekben az anyagellátás és a munkások más jogos kéréseinek orvoslását, megvalósítva a városi pártértekezlet határozatait.

A kulturális vita nagyon sok feladat megoldását segítette elő. – Ez is mutatja a szocialista demokrácia fölényét, gyümölcsöző hatását, szocialista fejlődésünkre.

Ónodvári Miklós: Hozzászólásom⁵⁷⁶

A Kilátó 20-i számában jelent meg Földvári Rudolf elvtárs cikke „Értsük, becsüljük meg egymást, fogjunk munkához!” címmel. Idéztem a címet, leírtam még egyszer, mert jólesett leírni, nemcsak elolvasni. Sokat mond ez a cím. Már önmagában is felhívás a jelenre és a jövőre nézve. Olyan felhívás ez, amelyet szó szerint kell vennünk, amely szerint gondolkodnunk és cselekednünk kell.

Értsük, becsüljük meg egymást! Óh, de sokáig hiányzott ez a fogalom közéletünkéből. A megértés és a szeretet hiánya mennyire elhatárolt bennünket az emberektől, mennyire megakadályozott abban, hogy közös erővel, igazi lelkesedéssel fogjunk munkához és harcoljunk munkálkodásunk gyümölcséért. A félreértés mennyire megzavart bennünket, újságírókat, írókat, s minden igaz szívű, igaz hitű magyart, akik olykor a szavukat emelték, „nyikkanni” mertek – pofont kaptak érte és pofont kapott érte más is. Jólesett elolvasni a

⁵⁷⁶ *Északmagyarország*, 1956. október 24. 5. p. fakszimilében közölte: IZSÁK et. al., 1996. 163. p.

cikket, megértettem az őszinte szavakat, s válaszat is azon melegében írom, a Kilátó megjelenése után két órával, ahogy Földvári elvtárs cikkének utolsó mondatát is elolvastam. (S hogy ez a cikk mégsem másnap jelent meg, az technikai kérdés.) Jólesik és megnyugtató, hogy a megyei pártbizottság első titkára nyíltan, az olvasók és írók fórumán, a széles közvélemény előtt szolgálatot elégtételt, nyílt szívvel és igaz szóval, kertelés nélkül, kommunistához méltó módon ítéli el önmagában is azokat a hibákat, amelyeket a „félreértett” írókkal és újságírókkal egyes funkcionáriusok, párt- és gazdasági vezetők, de más szervek is elkövettek.

Elmondtam már máskor is, egy megbeszélés során elmondtam már Földvári elvtársnak is, de itt újra elmondom, mert el kell mondanom, hogy fájt nekünk és nagyon megzavart minket a félreértés. Azt is megmondom (azon a beszélgetésen is ezt mondtam), hogy emlékezetes marad számomra és azt hiszem, minden miskolci újságíró számára a Központi Vezetőség június 30-i (Petőfi-köri vitát elítélő) határozata utáni, a Kamaraszínházban megrendezett aktívaülés. Elmondom, hogy az aktíva után én is, és velem együtt minden tollforgató ember kábult fejjel, megzavart érzésekkel, bizonytalan léptekkel hagyta el a színházat, szinte kiveszett lába alól a talaj és néha-néha nekiütődött a falnak, a kirakatok ablaküvegének. Úgy hiszem, nem ezt érdemeltük. Jólesett, hogy cikkében ezt Földvári elvtárs is beismerte, s ha utólagosan is, de óvást emelt ellene. Itt most nem arról van szó, hogy mi magunk is – vagy hogy a saját nevemben beszéljek – én nem ítélem el az ismeretes budapesti Petőfi-köri viták egyes felszólalásait, megtevesztő kitételeit, hanem arról van szó, hogy összességében, a jó oldalaival együtt is, *elítéltették* velünk, és *elítéltették* ezzel együtt saját magunkat is. Fájt, és megzavart minket, hogy ezen az aktíván szinte a falnak szorították az írókat. Helytelen volt, hogy mi nem kaptunk felszólalási jogot. Pedig kértünk, én magam is kétszer jelentkeztem. De kaptak bezzeg mindazok, akik kirántották a tüzes kardot ellenünk. Nem akarom visszaforgatni az eseményeket, de két felszólalás bennem él. Az egyik: a belső karhatalmi szerv képviselőjének felszólalása, aki kijelentette, a párthatározat lelkesíti és fűti őket, még nagyobb éberségre inti őket. Megnyugtatta pártunk Központi Vezetőségét és annak tagját, Földvári elvtársat, hogy minden eszközzel megtorolnak és csírájában elfojtanak Miskolcon és a megyében minden hasonló törekvést.

Ezután a felszólalás után már csak azt vártam: „halál az írókra!”

A másik felszólaló, Koleszár elvtárs⁵⁷⁷ enyhén szólva az udvariasság legalapvetőbb szabályairól is megfélemlített, amit pedig egyébként joggal elvárhatna az ember egy járási funkcionáriustól. Koleszár elvtárs úgy nekilendült, hogy beszédében összekevert mindent, egy kalap alá vette az egész társaságot, ahogy ő mondta, vagyis újságírókat és írókat, miskolciakat és pestieket egyaránt, akár részt vettek a Petőfi-köri vitában, akár nem. S hogy felszólalását példákkal is illusztrálja, megemlítette az Északmagyarországnál „azt a Lovast”,⁵⁷⁸ meg a többieket. Szóval az egész társaságot...

Rosszul esett ez nekünk annál is inkább, mert később Koleszár elvtárs – noha a fejlemények másként alakultak – még az Északmagyarország ankétján sem változtatott álláspontján.

Bennem és gondolom minden olvasóban nagy meglepetésre talált Földvári elvtárs cikkének az a kitétele, hogy amikor tiszta lapot nyitunk, nem szabad figyelmen kívül hagynunk azokat a jelenségeket, amelyek beszenyezték eddig lapjainkat. Akkor, amikor tiszta lapot nyitunk, nem zárhatjuk le sorompóval a múltat. Ez csak azoknak kedvezne, akiknek – mondjuk ki őszintén – érdekük fűződik ahhoz, hogy ne emlegessük a múltat,

⁵⁷⁷ Koleszár István a mezőkövesdi járás párttitkára volt, lakóhelyén sokan nem szerették dogmatikus vezetői módszerei miatt. 1956. október 29-én Földvári Rudolf és Grósz Károly segítségével Encsre került, hogy elkerülje a feldühödött tömeg támadásait. B.-A.-Z.m.Lt. XXXIII-5.1.1. 442. dob. 1. cs. 16. p.

⁵⁷⁸ Lovass Lajos, az Északmagyarország újságírója volt.

akiknek esetleg pozíciójukba kerül, hogy beszélünk-e a múltról vagy gépiesen mindent elfogadva, mindenre egy nagy fejbólintással most elkezdünk írni a tiszta lapra.

Ma már világosan látjuk és Földvári elvtárs cikke még inkább meggyőzött arról, hogy kíméletlenül ostromolnunk kell a múlt hibáit, s felelősségre kell vonnunk azokat, akik saját felelőtlenségüket és túlkapásaikat a pártra akarják rákenni. Nem engedhetjük meg ezt, s ezért követelünk nyílt tárgyalást, őszinte és tárgyilagos tárgyalást és beszélünk a múltról, mert ha nem beszélünk, azzal csak mentenénk a restaurátorokat, a szektánsokat, a dogmatikusokat, a visszahúzó erőket. Beszélünk kell a múltról, s beszélünk kell arról az emlékezetes Kamaraszínházbeli aktíváról, illetve az ott elhangzott felszólalásokról. Mert hiszen ezekre visszatérve, újra és újra felvetődik bennünk a kérdés: hát mik vagyunk mi újságírók és írók, ugyan miféle csoport lehetünk, hogy belügyi szerveinknek fokozott éberségre van szükségük velünk szemben? Hát vajon nem azt akarjuk mi is, amit a párt? Hát vajon nem egész népünk életszínvonalának emelését, a szocialista demokratizmus kifejlesztését és a törvényesség megszilárdulását akarjuk? Azt hiszem, ezt nem kell bizonygatni. Újságjainkban, folyóiratainkban számos példa igazolja ezt. Vagy talán ne sértődjünk meg akkor, amikor Koleszár elvtárs elintéz bennünket – mindegy, hogy kiről van szó – egy kurta-furcsa szóval, hogy „az a Lovas...” (mellesleg megjegyzem, Lovass Lajos kollégánk talán legszerényebb munkatársa a szerkesztőségnek.) De vajon mit szólna Koleszár elvtárs, ha ezt úgy adnánk vissza, hogy egy-egy mezőkövesdi járásról szóló cikkünkben megemlítenénk: itt és itt, ahol „az a Koleszár” pártfunkcionárius irányítja a munkát, ilyen meg ilyen eredmények, meg ilyen meg ilyen hibák vannak. Hát ugyan nem sértődne-e meg Koleszár elvtárs és nem kérne-e a megyei pártbizottságon fegyelmi kivizsgálást már másnap az újságíró ellen?

Meggyőződésem, hogy Földvári elvtárs igen tartalmas és alapos cikke választ ad minden kérdésre. Megnyugtatta az írókat, újságírókat, s megnyugtatót engem is, mert a bátorítást, a lelkesítést éreztem belőle ahhoz, hogy többé ne hallgassunk el semmit, ne lakkozzuk a valóságot, ne írjunk mást, mint ami van, mert ezzel többet rontunk, mint használunk. Elég a hazugságból, a lakkozásból, népünknek és pártunknak ebből már elege van. Tetteket várunk, tetteket akarunk, a szó és a tett egységét akarjuk megvalósítani. Erre bátorít bennünket a megyei pártbizottság titkárainak 23-i számunkban megjelent levele is a Központi Vezetőség politikai bizottságához.

Napjaink legégetőbb politikai és gazdasági problémáit vetette fel ez a levél és meg vagyok győződve arról, hogy a bátor, őszinte hang, a hibák ilyen kérlelhetetlen feltárása ezeket és tízezreket ébresztett fel álmából. A megyei pártbizottság immár másodszor mutatta meg a példát, hogyan kell és hogyan lehet bírálni a hibákat, hogyan kell és hogyan lehet elfogultság nélkül bírálnunk vezetőket és politikusokat. Érezzük felelősségünket és tudjuk, hogy mi a feladatunk. Ehhez azonban további és szívós harc szükséges azért, hogy minden egyes funkcionárius, minden egyes gazdasági vezető belássa: egyet s ugyanazt akarják az írók is, amit a párt. Földvári elvtárs cikke határozottan megmutatta, hogy mi a megyei pártbizottság véleménye és állásfoglalása, hogyan értékeli az írók, újságírók és más értelmiségi rétegek eddigi munkáját. „Értsük, becsüljük meg egymást, fogjunk munkához!” Félreérthetetlen ez a felhívás. A szó és a tett egységét kell megvalósítanunk. Véleményem szerint azonban harcunk csak akkor lesz eredményes, ha megyénkben még jó néhány ember felszámolja káros nézetét és szakít a dogmatizmussal, leveti magáról – hogy Boda István korábbi cikkének szavaival éljek – a „szektáns kabátot”. Mert harcunk nem lesz eredményes mindaddig, amíg annak nagyrészt a szektáns nézeteket vallók és a dogmatikus elméletet hirdetőkkel való csatározásra fogjuk fordítani.

Itt senki nem akar mást, világos és egyértelmű: ugyanazt akarják az írók, újságírók, mint a párt. S aki ezt nem érti meg, vagy nem is akarja megérteni – álljon félre az útból azonnal!

Nagyjából ezeket a gondolatokat váltotta ki belőlem Földvári elvtárs cikke.

Amikor e sorokat írom, a naptár 1956. október 29-et, az óra fél 9-et mutat. Minden csendes. Az eső is oly félve csepereg, hogy inkább szitálásnak nevezhető, alig hallható neszezéssel súrolja a sárgás, fonnyadt falevelek rengetegét. Imitt-amott fények csillognak az estében sárgásfehéren, megnyugtatóan és magyarázóan: megvagyunk, élünk, létezünk, akarunk létezni, mert fény és világosság nélkül nincs élet.

A csend a gondolat szülőanyja. A csendben az íróember is megtermékenyül, s akarva, nem akarva, írni kezd, hisz ez a léte, enélkül nem ember – senki, semmi. Nem akarok a semmi emberek közé tartozni és nem is szabad hallgatnom, de úgy tele van most a szív, az agy, a test minden porcikája, hogy kitörni készülő tenger árja sem feszíti jobban gátjait, mint engem a gondolataim.

Istenem, hogy is kezdjem?

Talán az első napokkal? A pesti ifjúság hatalmas, hazafias tüntetésével? Azzal a lángoló, mindent elsöpreni kész lendülettel, amely az országban élő valamennyi becsületes magyar ember szívét megdobogtatta! Sosem látott még ilyet a világ! Mintha Kossuth apánk szelleme vezette volna a tüntetők százazreit! Soha, soha nem voltam ilyen büszke a magyarságomra! S bár párttag vagyok, éreztem, tudtam, egyes külföldi rádiók oktalan, szemérmetlen és aljas hazugságai dacára is, hogy nem fasiszták és rendszert megdöntő egyének felvonulása és harca ez, hanem a nemzet színe-virága tüntet, a nemzet színe virága harcol, a haza szíve dobog a pesti aszfalton. Kellett, hogy dobogjon. Itt volt az idő, a pohár csordultig telt, az ország vezetői senkik, bábok voltak. Ha így megy sokáig – s ezt mindenki tudta – egy-két évtized és menthetetlenül elpusztul a nemzet, a magyarnak csak a neve lesz az, de az ember idegenné válik. Jog sem volt sok, de kötelesség az igen! Behálóztak bennünket, nyakunkra az álhazafiúi kötelesség béklyóit rakta az önkényuralom, a sztálinista, rákosista és Gerő-féle járomrendszere. A kommunizmust hirdették, de olyan messze jártak a kommunizmustól, mint Makó Jeruzsálemtől. Elferdítették Marx és Engels tanait. Lenint mint mellékest emlegették, vagy nem is emlegették, úgy forgatták az egész eszmét, ahogy éppen nekik kedvük és érdekük kívánta. A munkáshatalmat hirdették és zsarnokmódra ültek a munkás nyakán, rémuralmat teremtettek, a legszörnyűbb módon tűzdelték tele az üzemeket és hivatalokat besúgókkal. Egy olyan államvédelmi alakulatot hoztak létre, amely nem védte, hanem éppen ellenkezőleg félelemben és rettegésben tartotta az egész magyar népet. Nem, nem félem leírni ezt a mondatot, mert nap, mint nap a nép között jártam, tudom, mi volt, láttam a szemekben a rettegést.

Féltünk, igenis féltünk, én, a párttag is, s ha éjjel kósza és víg kedélyű cimborák kopogtattak ablakomon, míg kinyitottam, azon gondolkoztam, vajon nem beszéltem-e valami igazat napközben. A paraszt is félt, meg az értelmiségi is, meg a gyerek is, mindenki, mindegyik, pedig ha nem úgy viselkednek, talán még szeretni is lehetett volna őket, mert a mi véreink voltak – magyarok.

Nem vádiratot írok az ÁVH ellen. Megírták ezt önnön maguk, amikor magyar testvéreink vérével kufarkodtak, amikor elfelejtették, hogy e hazának a szülöttei. S most lelkiismeretem parancsolja, hogy mindezekhez hozzátegyem: voltak köztük becsületes emberek is...

Csak bámulok ki az ablakon, a távolban lévő Akropolisz két égő lámpáját figyelem, és még mindig összerezzenek, ha a közelben kóbor kutya vakkant. Talán a forradalom szent lángjában kiengedett tolvajok és gyilkosok lopakodnak civil ruhát és fegyvert keresve. Ez bizony nem volt helyes cselekedet, bárki tette, s most...

⁵⁷⁹ *Északmagyarország*, 1956. október 31. 2-3. p., fakszimilében: IZSÁK et. al., 1996. 186-187. p.

Nem érdemelnek most szót ezek. Mást kell tisztáznunk, bárhog fordul is a helyzet, bármi történjék is velem. Tisztáznom kell azt, hogy mit akarunk, hogy is állunk, mi magyarok. Akarunk-e több testvérvért ontani, vagy sem. Rendet és nyugalmat akarunk-e vagy további zűrzavart, bizonytalanságot? Megyénk munkásságának, parasztságának és értelmiségének követeléseit és feltételeit ismerjük. Az új nemzeti kormány megalakulásával a követelések nagy része biztosítottnak látszik, természetesen akkor, ha a rákosista és Gerő-féle uralomban kompromittált és újra delegált minisztereket kicserélik. Azután van más pont is: ragaszkodnunk kell hozzá, hogy az orosz csapatok kivonulása megkezdődjék, hogy elhagyják hazánk területét, s hogy a választásokat orosz szuronyok és orosz tankok nélkül ejtsük meg, mert akkor lesz igazi, demokratikus, s minden ember számára becsületes választás. Dicsőség a mi szabadságharcunknak, hiszen a nálunk számszerűleg és területileg is nagyobb Lengyelországban sem tudták elérni ezt, amit nálunk, hogy igenis minden híreszteléssel ellentétben, *az orosz csapatok egy része megkezdte kivonulását országunkból.*

Nem mondom, mielőtt még ez a fordulat meg nem történt volna, magam is bíztam egy ideig az ENSZ-ben, hogy valami másfajta megoldást talál a magyar nép védelmére az orosz csapatokkal szemben, de ez kétségtelenül világkatasztrófát idézett volna elő. Vajon kívánunk-e százmillió halottat, hiszen atomkorszakban élünk. A felelet erre természetesen: nem. Még akkor sem, ha ez bizonyos, pár napig tartó függőséget jelent számunkra. Rajtunk múlik, hogy ez a függőség ne tartson egy évig sem.

Félreértés ne essen a dologból, nem a behódolás érdekében agítálok, világosan és félreérthetetlenül a jelenlegi szabadságharc mellett állok és állnia kell minden becsületes magyar írónak. Szívem minden szeretetével köszöntöm a barikádokon vérző magyar ifjúságot, munkásokat, parasztokat, értelmiségieket, katonákat. Segíteni akarok a teljes kibontakozásban, a rend és a nyugalom helyreállításában. Igenis vallom: a további harcot, a sztrájkot, amíg teljes biztosítékokat nem látunk, hogy követeléseinket valóra váltják. Azt is meg kell írnom, nem szabad félni az orosz csapatok esetleges retorziójától sem, hiszen egy részük – mint ahogy tudjuk – Pesten is a szabadságharcosok mellé állt, s ha egy csepp eszük van a moszkvai vezetőknek, minden rendzavarás és esetleges retorzió nélkül elhagyják Magyarország területét. Ez az ő érdekük is, hiszen, ami hazánkban történt, nem egy kis csetepaté, nem díszfelvonulás volt, hanem véres, szent, az egész világ előtt felemelően tiszta és nagyszerű szabadságharc! Nem fasiszta és reakciós puccskísérlet! – mert ha az lett volna, talán másképpen történik minden. Jó is, hogy az ENSZ eddig nem avatkozott belső ügyeinkbe, így szabadságharcunk tiszta, ragyogó, aranyból, gyémántból is értékesebb.

Ismétlem, mondom és leírom: nem szabad félni attól, hogy a pozíciójukba esetlegesen visszatérő pártfunkcionáriusok bosszút állnak: Elsősorban azért, mert erkölcsileg halottak, nem mertek szembenézni a néppel, hanem éppen a legkülönbözőbb kósza híreknek a hatására hol kitarítottak régebbi elveik mellett, hol a szabadságharcosok mellé álltak. Nem törődtek a tagsággal, azzal a tagsággal, amely most bizonyos félelemmel tekint az elkövetkezendő idők elé, holott nem hibásak, csupán félrevezetett emberek. A párt vezetői hiába fogják úgy feltüntetni a dolgot, hogy taktikai lépés volt részükről, ezt még a tíz éves gyermek sem hiszi el, másodszor azért, mert a lefolyt eseményekből tanulhattak és a párt részére létkérdés, hogy ezután az eszme tisztaságához mérten egy legyen a néppel és meghallja, ha egy magyar feljajdul. Harmadszor azért, mert szabadságharcunk a független Magyarországért és igazi szocialista demokráciáért folyt.

Úgy érzem, igazat írok. Hiszem, hogy ezzel a cikkemmel, amit éppen a mártírok temetése napján vetek papírra, ezer és ezer borsodi és nem borsodi pártonkívüli és egyszerű párttag is egyetért. Sokat, nagyon sokat szenvedtünk mi magyarok. Kicsinyke nép vagyunk, fogjunk végre valahára össze, de úgy, hogy soha, soha semmi idegen hatalom ezt a kézfogást ne tudja szétszakítani. Elég volt a gyűlölködésből, az egymástól félelőből, minden csepp magyar vér ezután szent legyen előttünk. Az új karhatalom legyen a népért, érezzen

vele. A nép pedig segítse, támogassa – és fogja is –, ha nem ártatlanul ver és végez ki embereket, és nem idegen hatalmak érdekeit tartja szem előtt.

Munkára, barátaim! Megszervezni a nemzetőrséget, felülvizsgálni, hogy kinél van fegyver, hogy megbízható, hazájukat hűen szerető és a szabadságharc mellett kiálló emberek kezébe kerüljenek. A munkástanácsok nagy felelősségükhöz dolgozzanak, alaposan vizsgálják felül a felelősségre vont emberek ügyét, hogy ne essünk mi is abba a bűnbe, amibe beleesett a szabadságharc előtti vezető gárda. Higgadtan, bölcsen, megfontoltan kell intézkedni minden esetben. Azonnal fel kell venni a kapcsolatot a kormánnyal, segíteni a választások után megalakult új kormányt, hogy a követeléseket a lehető legrövidebb időn belül be tudja váltani. Ne kívánja senki, hogy az óriás, a nép újra megmozduljon. És én bízom ebben, hogy erre nem lesz szükség. Azután pedig, munkára fel, barátaim! Itt a tél a nyakunkon, lám, hogy zörgeti ablakom a szél! nemrég erősödött meg, talán még havat is hoz. Jó lenne, ha még maradna az ősz, sok a beszerezni való és úgy szeretnék nyugodtan, békésen kilátogatni már Lillafüredre, gyönyörködni a millió falevél színorgiáiban és írni, írni, valami szépet, fenségeset és vidámat, hadd nevéssen – örüljön végre az én nemzetem. Hogy dal fakadjon az ajkakon, hogy megnyugodjon a szív, hogy egymásra találjon magyar a magyarral.

Barátaim! Drága magyar véreim! Úgy szeretném a szívemet nektek adni, mert érzem, hogy szeretettel és igazsággal van telve. Bizony, mint író egy ideig én is csak felszínt láttam, s csupán az elmúlt egy-két esztendőben vettem észre a szörnyű elnyomatást, a magyar nép igazi helyzetét. Voltak és vannak az elmúlt évtizednek pozitívumai, de a legszentebb, az igazi emberi szabadság, az hiányzott. Most ezután meg kell, legyen, vért és nem is oly kevés vért adtunk érte. Tankok és sortűzek ellen indultak ezren és ezren, hogy az igazi szocialista demokrácia, a nemzeti függetlenség meglegyen.

Én azt tanácsolom, elég legyen a vérből, a tétlenségből, mert ez mindennél rosszabb. Minden becsületes magyar hazafi megtette kötelességét, örök tisztelet a meghalt hősöknek, a szabadságharcosoknak. Legyen béke és összefogás, s ha a zsarnokság, az önkény felütné fejét, azonnal lépünk közbe.

Írónak vallom magam, s csak az igazságot írom. Nem író az, aki szédeleg ebben a helyzetben és sápadtan, félve, remegve tekint egyik oldalról a másikra. Nincs mitől félni! Ez szabadságharc volt! Ez az igazság. És ezt kimondani olyan jó. Higgyétek el barátaim, úgy, de úgy megkönnyebbül az ember, hogy ilyenkor érzi igazán, hogy – ember.

A Kilátó és az írócsoport tovább halad a megkezdett úton⁵⁸⁰

Rendes megjelenési idejében, rövidesen újra megjelenik az újságárusok polcain a Kilátó, a magyar írók miskolci lapja. A rövid idő alatt rendkívül nagy megbecsülést szerző társadalmi és kulturális lap új számában még szorosabban markolja a szabadságnak zászláját, amelyet bátor hangú, szabadságot követelő cikkeivel már első számától kezdve magasra emelt. Az új szám vezércikkében a lap munkatársai hitet tesznek amellett, hogy azon az úton haladnak tovább – lehetőleg hetenkénti megjelenéssel –, amelyen a lap megjelenésekor elindultak, és amely út helyességébe vetett hitüket a dicsőséges szabadságharc megacélozta.

A miskolci írócsoport tagjai és a Kilátó köré csoportosult irodalombarátok a forradalom napjaiban is hősiiesen részt vettek minden dicsőséges megnyilvánulásban Ott voltak az egyetemi ifjúság diákszemélyiségének gyűlésein, ott voltak a szabadságért tüntetők sorai-
ban, ott voltak mindenütt, ahol lelkesíteni, buzdítani kellett. És forradalmunk sikeres meg-

⁵⁸⁰ *Északmagyarország*, 1956. november 4. 2. p. Újra közölte: DÉRI-PATAKI, 1957. 4. p., fakszimilében: IZSÁK et. al., 1996. 201. p.

vívásának első napjaiban már rendszeresen hallatszik szavuk a miskolci rádió irodalmi műsoraiban, annak a rádióadónak a műsorában, amelynek korszerűsítését, nagyobbá, előbbé tételét éppen a Kilátó hasábjain követelték néhány héttel ezelőtt.

Íróink már hónapokkal ezelőtt bátran emelték fel szavukat az elnyomó zsarnokság ellen, most a valóban felszabadult hazában a forradalom vívmányainak megerősítéséért, harcolnak versben és prózában, lapok hasábjain és az éter hullámain.

SZÉPHALOM

A Széphalom szerkesztőségének nyilatkozata⁵⁸¹

A Széphalomnak ezt a számát még szeptemberben állította össze a szerkesztőbizottság. Októberben a szedés és tördelés is megtörtént, amikor a közbejött történelmi események megakadályozták a folyóirat időben történő kinyomtatását.

A szerkesztőbizottság úgy véli, hogy most – amikor a megjelenésnek ismét nincs akadálya – semmi oka sincs a tartalom és a forma bármilyen megváltoztatására. Sem programunk, sem hangunk nem változott. Mind a miskolci, mind a lapunk e számában közreműködött budapesti és más magyar írók célkitűzése ugyanaz maradt és kell, hogy maradjon továbbra is: a szabad, dolgozni, művelődni, alkotni kívánó egységes magyarság szent ügye.

Ennek a célnak szolgálatában állt a Széphalomnak ez a megkésett száma, és ezt kívánjuk követni a jövőben is – mindhalálig.

⁵⁸¹ *Széphalom*, 1956. 5-6. sz.; ill. PORKOLÁB, 1992. 56. p.

Szabó Lőrinc 1956. október 23-ája (Utószó)

1958 szeptemberében egy pályakezdő magyar-történelem szakos tanár érkezik vissza Miskolcra, a városba, ahol négy évvel korábban érettségizett. A Közgazdasági Technikum Ipari Tagozata mellé rendelt Zenegimnáziumban is tanít. Az őszi első figyelemre méltó rendezvényére, előadásra Szabó Lőrincről – az újságban olvashatott róla – elhívja érettségi előtt álló osztályát. De ott legyetek ám! A kezdő tanárnak – általában a fiatal tanároknak – még van hitelük a majdnem korosztályához tartozó diákok körében. Vasárnap, a meghirdetett időben a Déryné utcai Nevelők Házának kapuján kis cédula fogad: Jankovich Ferenc előadása Szabó Lőrincről betegség miatt elmarad. Naív emberek voltunk, elhittük az üzenetet. Ma is hinném, ha pár év múlva Benedek Miklós – egyébként baráti állandó vitapartner – az *Északmagyarország* szerkesztőségének folyosóján utánam nem kiabálja: alig tudtuk letiltani a Jankovich előadását, és akkor most te kezded el újra forszírozni Szabó Lőrinc miskolci emlékeztétét. Egy kör bezárult ezzel.

A fiatal tanár különben egyszer láthatta, véletlenül Szabó Lőrincet. 1957 tavaszán Shakespeare szonettjeiről tartott előadást a költő Budapesten a Múzeum utcai Kossuth Klubban, koradélután. Az előadás után hosszú sor kígyózott, dedikáltatták köteteiket. Az akkor még egyetemista diáknak is megvolt otthon a kötete, talán előző nap vehette meg, de nem hozta magával. Emlékeim csak a magas, hajlott, megtört ember pontos beszédét és sírással küszködő felolvasását hozhatta magával. Legközelebb már csak a temetésére mehetett. Várta, hogy az akkori legnagyobbak, Illyés vagy Németh László fognak beszélni, de csalódására Mihályfi Ernő és Fodor József érdektelen emlékezését hallhatta. Fülében csak Fodor József furcsa kiejtésű megszólítása maradt: „Szabóóó Lőrinc”. Ezt többször ismételte. Mint a család titkaiba akkor be nem avatott, nem tudhatta, hogy a hivatalos szertartás előtt Joó Sándor pasaréti református lelkész és Illyés Gyula beszéltek a legszűkebb baráti körnek. Emlékeim a temetésről csak egy tekintetet hozott magával, mely a sír másik oldalán álló Németh Lászlóéval kapcsolódhatott össze egy pillanatra. A nagy író kreolra sült arcában a világos kék szem messze világított és találkozhatott vele rajongójának kíváncsi-fürkész tekintete. (Ezt még elmondhatja majd később Miskolcon Németh Lászlónak személyesen is, majd a Nagyklára temetésén Ella néninek is, Németh László özvegyének.)

A pesti egyetemista bölcsészdiák 1956 őszi Miskolcon, a villanyrendőrnél lévő könyvesboltban vette meg az Illyés Gyula bevezette Szabó Lőrinc *Válogatott versei* immár gyorsan elkészült második kiadását, szép napsütéses időben, amikor szüleivel a Halottak Napjáról ment megemlékezni a mindszereti temetőbe. Mert a pesti bölcsész kimaradt a forradalomból: 1956. október 23-án este még Marosvásárhelyt szerette volna meghallgatni a rádióközvetítést a budapesti Zeneakadémiáról, a Carlo Zecchi koncertet, amelyre bérlete is volt, de hát éppen ekkor kellett látogatnia nagyanyját. De a rádió nem közvetítette. Már semmit nem közvetített. Előbb a Gerő-beszéd szólalt meg („ezt nem fogják tűrni az egyetemisták” – fűzte hozzá) majd kommentár nélkül zene, zene, zene. De nem hangverseny. Másnap reggel nagynénje azzal ébresztette: Budapesten kitört a forradalom, lövöldöznek az utcán. A délutáni vonatra szól a visszajegyük, apja a visszatérés mellett döntött. Pestre nem, de Miskolcra – sok átszállás: Békéscsaba, Nyíregyháza, Szerencs után – hazaértek. Október 25-én délután. Azzal a személyvonattal, amellyel vizsgákra szokott előző napokon utazni, ez a vonat Miskolcra 15 órakor indul rendes körülmények között tovább. Most egy ismeretlen világba érkezett. Barátai Pesten részesei lehettek a forradalomnak. Nála utóbb csak futólag jelentek meg. Nem volt nyilvántartva a szereplők között, rövid menedéket jelenthetett a menekülőknél a miskolci selyemréti lakás.

Az 1958-ban diplomázott diák (akkor még négy év volt a bölcsészeti) 1958-ban első óráját Illyés Gyula *Bartók* című versével kezdte: „Hangzavart”? – Azt! Ha nekik az...” és

természetesnek vette, hogy a magyar irodalom egyik klasszikus nagyságát, az akkor már halott Szabó Lőrincet is tanítsa. Az ifjú tanár én valék.

Szabó Lőrinc 1945-ös *Napló*-jában emlegeti: a náci Németországban Goethe neve titkos jelszóvá vált, a rá hivatkozókat mintegy benső szövetségbe kötötte össze. Ez volt a helyzet Miskolcon is, amikor visszaérkeztem tanárnak Szabó Lőrinc nevével.

Szabó Lőrinc hatvanadik születésnapján – 1960-ban – már az *Északmagyarország*-ban írtam méltató cikket, mellékelve a *Tücsökgépe Mi még?* című versét: „Szép volt a vágy, hogy Semmi Sem Elég!”. És megrendeztem a TIT Értelmiségi Klubjában az emlékeztet, amelyen Koczás Sándor egyetemi tanárom és barátom tartotta a méltatást. Az est áttörést jelentett Miskolcon, bárha „figyelő szemek” és „fülek” jelentek meg ekkor is a közönség soraiban. Miskolc főideológusa, valahai tanárom és ekkor szakfelügyelőm, Gyárfás Imre pedig kézzel írott levélben kérte a költő özvegyét, hogy bocsásson a Borsodi Szemle rendelkezésére még kiadatlan verseket („Tisztelt Nagyságos Asszonyom!” – kezdte a levelet, megjegyezve, ő ismeri az illemt és a jó modort). Kaptunk is három verset, mindhárom nemsokára az *Összegyűjtött versek* című kötet *Valami szépcímű* ciklusában is megjelent: *Öregedés* (1944), *Rabság* (1945 után, talán Ábrahámhegyen, Bernáth Auréliéknál.), *Meglepetések* (1956. október 16. körül.) A *Rabság* című vers 1948-ban, valóban Bernáthéknál keletkezett. De a *Meglepetések* számomra valahogy – nemcsak most, utána gondolva – valamilyen befejezetlenség érzetét keltette. Emlékeztetett a világháború alatt írott elkeseredett-groteszk versekre, amelyek a pusztulás ellenében keresték az élet értelmét.

A valódi meglepetést az okozta, amikor a Szabó Lőrinc hagyatékban, a kiadatlan versek között megtaláltam az 1956-os forradalomról szóló teljes ciklus fogalmazványát és autográf ceruzairású javítással ellátott gépiratát. Hogyan jelezsem az utókor számára, hogy itt egy kész versciklus rejtőzik? Monográfiámban ezt írtam róla: „Szabó Lőrinc költőként – a nagy versciklusait készítő elfoglaltsága mellett is – megpróbálja alkalmi versekkel követni a történelmet. Az 1960-as *Összegyűjtött versei*-ben *Meglepetések* címen szereplő vers az időben utolsó olyan alkotása, amely egyedi darabként ismert, és eredetileg nem valamely ciklikus alkotás részeként keletkezett. Erről, az október közepéről datálódó versről még idézett rádiónyilatkozatában is említést tesz: »– Mikor írt legutóbb eredeti verset? – Múlt vasárnap. – Hogyan és miről? – Véletlenül. Az élet szép és rút meglepetéseiről.« A vers maga befejezetlenségnek tűnik, és a költő fogalmazványai ezt igazolják is. Az utóbb az *Összegyűjtött versei*-ben közölt cím ugyanis egy tervezett ciklust is jelez, az események érzelmi krónikáját készült követni.” Ezt követően jegyzetben így jeleztem tovább: „Ennek a tervezett ciklusnak lett volna első darabja az utóbb *Meglepetések* címen, önálló versként közölt, eredetileg *Gyanútlan vers október 15-én* című versötlet. Az *Összegyűjtött versei* ugyan »október 16 körül«-t említ, és az interjúban emlegetett vasárnap 14-ére esett, mégis fogadjuk el a költő címbe is emelt dátumozását a vers végső kidolgozási idejeként. A további verscímek: *Egy hét múlva* és *December közepe*.” Így rejtettük filológiai problémába a ciklus létéről szóló híradást a kötet szerkesztőjével Réz Pállal, akinek szintén átadtam megőrzésre a vers xerox-másolatát.

Nyilvánosan a versről először csak a Borsod-Miskolciak Baráti Körében a pesti Vigadóban egy találkozáson beszéltem, ott fel is olvastam a ciklust, majd pedig a Magyar Nemzetben publikáltam, 1990. január 31-én, *Egy fiókba zárt versciklus* című cikk kíséretében, könyvben pedig a *Vers és valóság* második kötetében, a kiadatlan versek zárásaként, 1990-ben.

Most befejezett Szabó Lőrinc-monográfiámban pedig így helyezem a költő pályaképebe az így megtalált nemzeti ereklyét:

A veszélyeztetettséggel ugyanakkor nemcsak személyében néz szembe a háború után a költő. A nemzeti költő szerepkörét két versciklusban szeretné megvalósítani, a politika és a kegyetlen történelem mindkétyszer megakadályozza benne.

Az 1954-es politikai olvadás idején együtt érezve a nemzeti csalódással, a futball-világbajnokság elvesztett döntőjét a Vereség után című ódai hangvételű siratóénekekkel nyugtázza, benne érezve az 1927-es futballversének diadalmámorát és a nemzet évtizedes megnyomoríttatását egyaránt. Életében soha nem jelenhetett meg a háromrészes költemény.

Meglepetések címmel az 1956-os forradalmi eseményeket követi. Benne mindkét, nemzeti költőként kialakított hangnemét – az ódait és a kétségbeesetten ironikust – még egyszer megszólaltatja. A kezdő torzkép a múlt látomása, a folytatás a forradalmat és szabadságharcot ünnepli (Egy hét múlva), a zárás a keserű December közepé-t idézi fel, miután „Budapest köré / vashernyók gyűrűje szorult”. A forradalom pillanatában Miskolc, Szabó Lőrinc szülővárosa az Illyés-házaspár jelenlétében ünnepelte a költőt. A ciklusnak a Szózat-ot felidéző, ódai beszédmódban írott részletében – a kézirat tanúsága szerint – Illyés-fogalmazta szöveg is („És nem volt többé szégyen az, / hogy a magyar nép fia vagy.”) helyet kap. A két költő közösen üdvözli a nemzet önmagára találását:

*Szabadság, itt hordozta hős
zászlaidat az ifjuság!
S a sírt, melyből nép lép ki, már
ámulva nézte a világ.*

*Tíz nap szabadság? Tizenegy!
Csók, szívre, minden pillanat!
És nem volt többé szégyen az,
hogy a magyar nép fia vagy.*

*Tíz nap szabadság? Tizenegy!
Terv forrt; gyúlt, égett minden agy.
Lombikban feszült a jövőnk.
S temettük a halottakat.*

A vers születéséről Lakatos István számol be emlékirataiban Szív lándzsahegyen címmel 1993-as Paradicsomkert című kötetében: „A Széna téren járunk már. Nyitott páncélautók jönnek szembe. Kerülgetjük az ellenállás omladékának maradványait. – A zsarnokság mindig ostoba – mutat Lőrinc a szétlőtt házakra. – Végső fokon mindig ostoba. Az értelem ebben reménykedhet. Egy zsarnok lehet jó taktikus, de mindig rossz stratégia. A pillanatnyi célért habozás nélkül feláldozza a távolabbat. Győz a jelenben, következképp elveszti, amivel áztatja magát, csal bennünket, saját jövőjét. A Városmajor előtt visszatér saját témájára. Verset készül írni a forradalomról. 56-ról, igen. A Szózat-ét parafrázálja. Néhány sort elmond belőle. Az alapgondolatra emlékszem csak: a sírt, melyből nemzet kel föl, ujjongó népek veszik körül. – Pompás, de az ötlettel játszott már valaki. Véletlenül akadt kezembe múltkor Vajthó tanár úr Magyar költők-je. Közlésre érdemesíti Palágyi Lajost is. Valamelyik epigrammáját, alighanem az első világháború után keletkezett, azzal végzi: a sírt, hol nemzet süllyed el, koncra éhes hiénahad veszi körül. Szabó Lőrinc izgatott lesz. – Szerepelek abban a gyűjteményben. Nem emlékszem Palágyi költeményére, de abból a témából, remélem, jobb verset írok azért. – Biztos vagyok benne. Meg-megállunk, Szabó Lőrinc szíve tájékát markolássza – hányszor láttam nála ezt a görcsös mozdulatot könyvtárszobájában beszélgetve is.

A hatvanas évek Szabó Lőrinc emlékeztetének diadalútját jelentette Miskolcon. Hivatkozva 1957-es Kossuth-díjára, nem tagadhatták meg a helyi elismerést. Az 1960-as, Sötér István utószavával megjelent Összegyűjtött versei után két portréban is klasszikus nagyság-

rendű költőként méltattam a költőt, a *Napjaink* induló évfolyamában a novemberi számban, valamint a *Borsodi Szemlé*-ben. Ezt követően megkaptam a legitimációt is: az MTA Irodalomtörténeti Intézetének akkori huszadik századi osztályvezetője, Szabolcsi Miklós kandidátusi témaként 1962-től rám bízta a Szabó Lőrinc nagymonográfia elkészítését.

Kordos László, a Városi Könyvtár igazgatójaként a *Borsod-Miskolci Füzetek* sorozatot *Szabó Lőrinc a lázadás kezdetén (Kalibán)*⁵⁸² című füzetemmel – későbbi monográfiám egyik fejezetével – indította, és elérte, hogy a könyvtárat Szabó Lőrincről nevezhesse el. Ritka meghívó került most a kezembe: a Városi Könyvtár pont 1962. október hó 22-én – mintha napra-évfordulóra invitálna – Szabó Lőrinc emlékestre hívta meg az érdeklődőket; az előadást én tartottam, közreműködött Ruszinkó Mária és Némethy Ferenc, az utóbbi akkor a város vezető színésze volt.

A nagy rehabilitáló Szabó Lőrinc műsor, *Tücsökzene – Szabó Lőrincről* 1965. április 23-án zajlott a Vasas Művelődési Otthonban, amelyen Szabó Lőrincné mindkét gyermeke (Kisklára és Lóci) is elkísérte, Kisklára a költő verseiből adott elő. Dokumentumait és a Böröcz Józseffel – a művelődési ház művészeti vezetőjével, a kitűnő koreográfussal – közösen szervezett est anyagát e könyv lektorálása idején találtam meg levelezésem gyűjteményében.

Amikor a családot a Vörösmarty utcán (a valahai Új világ utcán) vittük keresztül az autóval, megmutattuk a még álló szerény szülőházat, és reményemet fejeztem ki, hogy nemsokára emléktáblával ékesítjük a helyet. Amikor a vendégeket a vonatra feltettük, visszafelé is ugyanezen az úton haladva, Kordos László mosolyogva jegyezte meg nekem: „nem hiszem, hogy ezen a házon emléktábla lesz. Tudod, hogy hívják az épületet? Körülszaros. Rossz hírű kocsma működött benne egy időben.” Különben is az úgynevezett „pisilde utcák” bontásakor a szülőházat sem lehetett megmenteni, magam akkor már távol éltem, megkértem hát Kovács Ferencné Irénkét, hogy diákjaival figyeljék a bontás eseményeit, örökítsék meg mozzanatait. Az elküldött fényképeket azóta Porkoláb Tibor muzeológus barátomnak adtam múzeumi elhelyezésre, az utca névtáblája és a ház számtáblája könyvtáram ékessége.

Egy költészet napi műsoron a versek Lócijával jelentünk meg a Herman Ottó Gimnáziumban, Kovács Márta igazgatónő meghívására. Ott szavaztatta meg Lóci – lábdobogással, hogy rengett bele a zárda régi épülete – a diákokat, hogy két évente tartsanak szavalóversenyt. Szabó Lőrinc ne egy könyv, de a fiatalok kedvenc, élő olvasmánya legyen. Magam pedig javasoltam, hogy ne mindig én tartsak előadást a költőről, hanem fiatal kutatók seregszemléje legyen egyben ez a biennálé. (A rendszerváltozás idején, még a zárdaépületben megrendezett fiatal tudósok beszámolóján – ahol a Szabó Lőrinc recepciót tűztük napirendre – még pécsi tanszékvezető egyetemi tanárként ismerkedtem meg Kobold Tamással, aki az akkor valamivel elfoglalt polgármestert helyettesítette: ismeretségünk és kapcsolatunk ekkortól eredeztethető – éppen Szabó Lőrinc jegyében.)

Bárha már Szabó Lőrinc általános iskola is működött Miskolcon, a város akkori vezetése elhatározta, hogy az új gimnáziumot az Avason a költőről nevezi el. Ennek bevezetése lett volna Varga Imre nagyszerű Szabó Lőrinc-szobrának avatása. Az avató beszédre felkérő levélben a Művelődési Osztály vezetője ezt írja: „Miskolc megyei Város Tanácsa régi adósságát kívánja törleszteni azzal, hogy városunk nagy szülöttjének Szabó Lőrincnek szobrot állít 1988. március 28-án 14 órakor a róla elnevezendő Avasi Gimnázium előtti téren.” Sajnos a gimnázium névadására mind a mai napig nem került sor.

Ha az avatóbeszéd gépiratát olvasom, látom, egy mondatnyi szöveget kihúztam a fel-

⁵⁸² A füzet a könyvtárosoknak örök problémát jelenthet, ugyanis a belső címlapon *Szabó Lőrinc a lázadás küszöbén* cím szerepel. A 27. oldalon pedig az *anakreoni* jelzöt az összes példányból kihúztam tintával: ugyanis műfajilag bárha igazam lett volna, megijedtem a konzervatív verstanászok reagálásától, ugyanis a versek a hagyományos verstan értelmében nem nevezhetők anakreoninak.

olvasás előtt. Az ünnepi légkörben nem akartam visszaautalni arra a sokk hatásra, amely szegény Koczkás Sándort érte: amikor indult a terembe, 1960-ban, emlékező előadását megtartani, a TIT ügybuzgó, kitűnő szervezőkészségű titkára, Kárpáti Zoltán akkor súgta fülébe: „vigyázz, minden szavadra figyelnek”. Erre utal az elhagyott rész: „És ha az akkori irodalompolitikai taktikázás egy megszorító záradékot mellé ki is kényszerített.” A „Miskolc büszke lehet nagy fiára” szöveg után az előadó széttekintett, majd így vágta ki magát: „és sajnálhatja, hogy nem lehetett még nagyobb.” Még élete végén is emlegette Koczkás Sándor a miskolci csapdát.

Varga Imre Szabó Lőrinc-szobra előtt

Három évtized utóélet elég-e ahhoz, hogy végső helyét megállapíthassuk egy költőnek a halhatatlanságban? Amit valaha baráti túlzásnak tarthattunk, esetleg végső mozdulatnak, az mára mindinkább valódi mértékként rögzül az irodalomtörténeti tudatban. 1945-ben a barát Illyés Gyula, maga is poéta, a legnagyobb hazai élő költőként méltatta, halála előtt egy évvel, a Válogatott versei élén megjelent tanulmányában pedig így medítál egy képzelt halotti beszédet kerekítve: „A koporsóra, melyet végtisztességtévőn körülállunk, azzal a gyanakvással tekinthetünk, vajon nem a huszadik század első felének legnagyobb költője fekszik-e benne? Aztán helyesbítettem az időszakaszt: az Arany halálától a mai napig tartó korra. Aki Szabó Lőrinc verseinek csak itt következő gyűjteményét olvassa el, az nyilván ezt a – hálalistennek képzeletben maradt – gyászbeszédet hallja gyanakodva. De aki rááldozza azt a két hetet, amely Szabó Lőrinc teljes munkásságának – valamennyi versén kívül fordításainak s tanulmányainak – megismeréséhez szükséges, az, felmerülve ebből a még föltérképezetlen világból, ezt mondja: Hogy első-e, nem tudom. De hogy versenytársait félkézen meg lehet számolni, az biztos.” – Így Illyés Gyula. 1956 tavaszán. Őszen mind ezt itt, Miskolcon is elmondta, szülővárosában üdvözölve és köszöntve a költőt.

Nehéz, ellentmondásos és nagy megpróbáltatásokkal terhes élet multán mindinkább az írói életmű kerül az érdeklődés és figyelem előterébe. Korának nyomorúságát „glóriával átallépve” a költő jelenléte diadalmaskodik a múlt idő felett. Életművét nem söpörhette el „a futóbolond idő szele”. Műve a legnagyobbak társaságában él tudatunkban, Balassi, Zrínyi, Csokonai, Berzsenyi, Vörösmarty, Petőfi, Arany, Ady, József Attila, Babits költészetének társaként. És nemcsak az irodalomtörténet szemében, hanem az olvasók, irodalom-szeretők szeretetében is.

„Szülővárosom, sose lesz szemed kóbor fiadon?” – zárta önéletrajzi ciklusa elején a Miskolcra szóló versét. Megírása idején fájdalmas kérdés. A válasz ma már megnyugtató lehet. Javakorbeli irodalomkedvelők a tanúi, hogy szülővárosa még életében bensőséges ünnepléssel köszönthette, a halála utáni első megemlékezést pedig az irodalomtörténész Koczkás Sándor így zárta – rendező és szemtanú lehettem – az Értelmiségi Klubban rendezett műsor bevezetőjeként: „Miskolc büszke lehet nagy fiára.” És ma már emléktábla jelöli a költő szülőhelyének emlékét, sétányt neveztek el róla, könyvtárat, gimnáziumot, egy másik gimnázium pedig nevével jelzett városi szintű szavalóversenyt rendez két évente. Most pedig az a szobrászművész készített szobrot róla, aki nagy mestereink közül – többek között – Bartók Béla és Radnóti Miklós alakját szinte végső érvénnyel formálta már meg az utókor számára.

Ez alkalommal hadd szóljak Varga Imre zseniális találatairól, aki az Egy téli bodzabokorhoz című vers jegyében fogalmazta meg bronzból és japán acélból a Szabó Lőrinc alakját felidéző plasztikai alkotását. Rátalált arra a versre, amellyel a költő pályája során először kapcsolódhatott a világirodalom nagy áramába. A lét és nem lét határán medítálva, a látvány és stilizáció keresztezési pontján, a létező és a lehetséges szembesítésével versébe idézi a természet ciklikusan megújuló rendjét, az abban munkáló női és férfi elvet, a megalkotottság gyönyörét és az elmúlás fájdalmát. Mindent, amit évezredek irodalma stílustö-

rekvésekben megformált, és amit az ember létezése történetében átélt. Kapcsolódik a vers a kortárs, azaz a harmincas évek magyar lírájának nagy csúcspontjaihoz, átéli benne azt a „vendégség”-élményt, amit Kosztolányi a Hajnali részegség-ben, azt a mulandóságot a kultúra világával ellenpontoszó konok és reménykedő akaratot, amelyet Babits az Ősz és tavasz között című vers írása közben megszólaltatott és azt a csontigható úri hideget, amelyet József Attila a Téli éjszaká-ban megfogalmazott és szembesíti mindezt saját kétségbeesésével, embert próbáló kiszolgáltatottságával, amelyet a Te meg a világ verseiben szenvedett meg. A magyar líra egyik tetőzési pontján. A Semmiért Egészen rejtélye kel életre ebben a természeti leírásban, új formálásban, és benne él az Örök barátaink műfordítójának minden tapasztalata. A magyar líra nagy évtizedének, a harmincas éveknek üzenetét fogta ebbe az egyetlen versbe, amely aztán a kései remekművek, a nagy versciklusok, a Tücsökzene és A huszonhatodik év majd A források éneke és a Májusi orgonaszag idején teljesedik ki Szabó Lőrinc költészetében, az embernek a világ létezésében való diszharmónikus és egyben harmonikus jelenlétét élve át.

De szoborról beszélve hadd említsem azt a pózt is, amelyben a művész a költőt megformálta. Ismét egy idézet. Egy festő jellemzi így a költő társasági jelenlétét: „Egyenesen a szerkesztőségéből jön. Görnyedt, fáradt. Sőhajta leereszkedik egy távol eső fotelba. Aztán lejjebb csúszik, szinte fekszik, hosszú lábait kinyújtja, szemét lehunyja. »Jó így végigterülni. A fotel okos dolog, az ember a hátán ül. Még jobb volna egy fürdőkádban feküdni, amelyikbe az ember teste pontosan beleillik, – és ha a kád puha, rugalmas anyagból volna. Tulajdonképp az anyaméhben volt az embernek a legjobb helye.« De ahogy bevágott a vitába, már nem fáradt, meggyötört, mindent unó öregember, lassan átalakul józan, körültekintő mérlegeléssé, érveléssé. Most már a világ népeinek költeménybe foglalt érzelmeit s az emberi lélek mélységeit és magasságait ismerő költő, érett és bölcs férfi. Nem öregedett, nem fiatalodott. Szinte egy időben hordott magában egy nagyon érzékeny gyermeket, egy rajongó kamaszt s egy fáradt, szenzibilis, beteg, öreg embert, az érett férfit, – percről percre átcsapva egyik lényegéből a másikba.” Egy nő jellemezte így, halála után a költőt, aki jól ismerhette még az ifjú poétát, és látta, segítette a törődött mestert is.

Szerencsés pillanat: a szülőváros olyan szoborral jelölheti a nagy költő miskolci jelenlétét, amely mind költői, mind emberi lényét – mondhatom – filológiai hitelességgel idézi fel. És hiszem – ezt kimondani persze a művészettörténet feladata lesz – hogy műalkotás-ként méltó társa nagy mesterek alkotásainak, a Rippl-Rónai és a Bernáth Aurél portréinak, az Illyés-verssel is ünnepelt Borsos-fejnek, Gink Károly foto-portréjának. Ábrázolásaiban szerencsésnek mondható a költő. Talán azért, mert a boldogtalan sors és a nagy költészet egyként vonzza a művésztsáak érdeklődő szeretetét.

* * *

Post scriptum. Nemcsak a könyveknek, a dátumoknak is van sorsa. Ha a fiatal tanár diákként nem is lehetett a miskolci Szabó Lőrinc-esten, ott volt egy gimnazista leány, aki akkor a Kossuth Gimnázium első osztályos tanulója volt. Bárha a műsoron elhangzott versekre nem emlékezik, ő bent foglalt helyet a teremben, ha nem is legelől, kis diáknak hátul van a helye. De arra emlékezik, hogy a műsor végén a szülők a kijáratnál várták gyermekeiket, ők hallottak már a budapesti eseményekről, a rádióban lövöldözések zajától ijedeztek. A diáklányt is hazavezette édesanyja. Azután ugyanez a diáklány, akkor már a miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem kohómérnök hallgatója, 1963-ban, ugyanezen a napon (október 23-án) a Városház téri villamosmegállónál barátnőjével leszállt a villamosról, hangversenyre igyekeztek a Zenepalotába. A valahai diák is éppen arra járt, ugyanerre a hangversenyre készülve. Megszólította a valaha tanítvány barátnőt: „Hajnalka, ki ez a szép kisleány, hogy lehet az, hogy én nem ismerem?” Ezt a jelenetet 1998-ban meséltem el a TV 3 stúdiójában, amikor szintén ugyanezen a napon a Magyar Köztársaság Érdemrendjének

Tiszti Keresztjét vehettem át a Parlamentben. A kitüntetés indokolásában a Bölcsészettudományi Kar szervezése mellett éppen a Szabó Lőrinc-kutatás szerepelt. Mellettem állott feleségem, Dobos Marianne, akinek harmincöt évvel korábban imígyen mutatkoztam be.

Kabdebó Lóránt

1. Tok Miklós levelei özv. Kovács Ferencnéhez Szabó Lőrinc tervezett miskolci szobrával kapcsolatban

MISKOLC MEGYEI VÁROS
TANÁCSNELNÖKHELYETTESÉTŐL

37/1977.

özv. Kovács Ferencné részére

353o. Miskolc

Petőfi u. 53. sz.

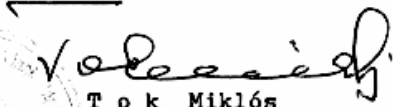
Tisztelt Kovács Ferencné!

Nagyon örülök, hogy érdeklődéssel, figyelemmel kíséri városunk fejlődését, a művészeti emlékek megőrzését, gazdagítását. Köszönöm, hogy felhívta figyelmünket arra a tényre, hogy még nem állítottunk emléket Szabó Lőrincnek, akinek a városhoz kötődése ismert. 1980-ig, sajnos, nem áll módunkban a hiányosságot pótolni, a következő ötéves tervben az e célra rendelkezésünkre álló anyagi erőnktől függően jöhet szóba Szabó Lőrincnek emléket állító szobor elhelyezése.

Engedje meg, hogy tájékoztassam arról, hogy Miskolc m. Városi Tanács V.B. minden év december 3-án – a város felszabadulása napján – díjat ad ki az irodalom terén városunkért sokat tevékenykedő művészeknek. E díjhoz járó emlék-plakett Szabó Lőrincet ábrázolja, melynek készítője Borsos Miklós szobrászművész.

Kérem további érdeklődését.

M i s k o l c, 1977. június 18.

Tok Miklós

tanácselnök-helyettes

érkezett 1977. jún. 24.

⁵⁸³ A Függelékben közölt másolatok 1-4. sz. dokumentumait Kovács Ferenc, a továbbiakat pedig Kabdebó Lóránt bocsátotta rendelkezésünkre.

37-2/1977.

Özv. K o v á c s Ferencné

3530. M i s k o l c

Petőfi u. 53. sz.

Tisztelt Asszonyom!

Újólapon kedves megkeresésére válaszolva csak megismételhetném multkori válaszomat. Ugy áll a dolog, ahogy Borsos művész úr írja: Miskolc város jól ismeri a szobor felállításának módját, de lehetőségeit is.

A Lektorátussal ősszel sorra kerülő tárgyalásaink során felvetjük ezt a mi véleményünkkel is megegyező igényt.

Ismételten megköszönöm városunk iránti szeretetét, követendő lokálpatriotizmusát.

M i s k o l c, 1977. augusztus 29.

Teljes tisztelettel:

T o k Miklós
tanácselnök-helyettes

Tisztelt Asszonyom.

Körszabó Lőrinc szobrával kapcsolatos szíves levelére érdemben az alábbiakat közölhetem.

Balassagyarmat megbízásából készítettem egy Szabó Lőrinc mellszobrot. Az idén tavaszkor állították föl a Palóc Múzeum parkjában. A gipszmodell megvan.

Egy másodpéldány öntése olyan minimális, hogy az még egy falu költségvetését sem borítja föl. (Lásd Hidas község Baranyában Tamási Áron mellszobrával!)

Talán kibírná Miskolc is. Ugyanis a művész honoráriumma cca 9-10 ezer forint, az öntés 6-7 ezer forint.

A Képzőművészeti Lektorátust kell megkeresni és ők intézik Bp. I. Úri u. 54-56. Miskolc város jól ismeri hiszen milliós szobrok állítottak már föl. Tehát Szabó Lőrinc mellszobra van, csak le kell nyúlni érte.

Köszönöm kedves figyelmét

tisztelettel

Tihany 1977. aug. 22. Borsos Miklós

⁵⁸⁴ A levél szövege a következő:

„Tisztelt Asszonyom!

Szabó Lőrinc szobrával kapcsolatos szíves levelére érdemben az alábbiakat közölhetem.

Balassagyarmat megbízásából készítettem egy Szabó Lőrinc-mellszobrot. Az idén tavaszkor állították föl a Palóc Múzeum parkjában. A gipszmodell megvan. Egy másodpéldány olyan minimális, hogy az még egy falu költségvetését sem borítja föl. (Lásd Hidas község Baranyában Tamási Áron mellszobrával.)

Talán kibírná Miskolc is. Ugyanis a művész honoráriumma cca. 9-10 ezer forint, az öntés 6-7 ezer forint.

A Képzőművészeti Lektorátust kell megkeresni és ők intézik: Bp. I. Úri u. 54-56. Miskolc város jól ismeri, hiszen milliós szobrok állítottak már föl. Tehát Szabó Lőrinc mellszobra van, csak le kell nyúlni érte.

Köszönöm kedves figyelmét

tisztelettel

Borsos Miklós

Tihany, 1977. aug. 22.”

3. Ifj. Szabó Lőrinc (Lóci) a miskolci Nemzeti Színház parkjában felállított Szabó Lőrinc szobornál az 1980-as években

4. Képek a Szabó Lőrinc szavalóversenyről 1985-ből
a) A döntő zsűrije

b) Ifj. Szabó Lőrinc és lánya, Gáborjáni Klára a szavalóverseny szünetében

6. Meghívó az 1962. október 22-i Szabó Lőrinc-estre

Meghívó

Szeretettel meghívjuk Önt és b. családját f. év október
..... hó 22 napján d. u 6 órai
kezdettel a könyvtár által Városi Könyvtár -ban
rendezett

SZABÓ LŐRINC EMLÉKEST

című

előadásra

Közreműködik:
Ruszinkó Mária
Némethy Ferenc

Előadó dr. Kabdebó Lóránt

Az előadásra a belépés díjtalan.

7. Szabó Lőrincről a halála után megjelent cikkek, tanulmányok a miskolci sajtóból
a) KABDEBŐ LÓRÁNT: *Szabó Lőrinc emlékezete*. In: *Északmagyarország*, 1960. március 31. 4. p.

SZABÓ LŐRINC EMLÉKEZETE

Hatvan évvel ezelőtt született városunkban, Miskolcon Szabó Lőrinc, a munkás-paraszt kormány által 1957-ben Kossuth-díjjal kitüntetett kiváló költőnk, egy mozilonyvezető négy gyermekének egyikeként.

Nehéz Szabó Lőrincről emlékezni, mert élete itt zárult le szemünk előtt, kortársai, költőtársai nagyrészt még közöttünk élnek, utolsó művei pedig még a fiatalabb generáció figyelmét is a friss élmény hatásával vonták nemrég magukra. Az a távlat, amely egy író megítéléséhez, végső értékelésének tisztázásához szükséges, ma még nincs meg. Mégis úgy érezzük, hogy a majdan megszülető részletes elemző-értékelés csak megerősíti Szabó Lőrinc versei ismerőinek azt az érzését, hogy irodalmunk legjelentősebb lírai tehetségei közé tartozott.

A magyar polgárság a múlt században fejletlensége következtében, századunkban ebből következő gyengeségéből eredően a politikai életben, a társadalmi harcokban nem tudott eleget tenni történelmi hivatásának. Létezését, megnyilatkozási igényét csak másodlagosan, egy nagy jelentőségű irodalmi virágzással jelentette be. Összefoglalóan a Nyugat íróinak szoktuk nevezni őket. Ehhez a nagy lírai vonulathoz — melynek csúcsait olyan nevek jelzik, mint Babits, Tóth Árpád, Juhász Gyula, Kosztolányi — csatlakozik Szabó Lőrinc életműve. De míg elődeinek pályakezdését az Adyval vállaltva vívott harc jellemezte, és ez életük végéig több-kevesebb erővel, de éreztette hatását, — Szabó Lőrinc indulása már az ellenforradalmi rendszer hatalomrajutásának légüres és terrorral teljes éveinek idejére esik. Míg elődeinek problémafelvetésénél

a polgári liberalizmus szempontjai érvényesültek, fiatalabb társuk első élménye épp ezen eszmék csődjének idejére esett. Túllépni — bárha érezte is a keretek szűk voltát — nem tudott a polgári szemléleten. Így nem maradt más számára, mint a problémákat az izolált, — társadalmilag elszigetelt, bizonytalanul vált — ember szempontjából való felvetése. Ez a magyarázata sokat hangoztatott individualizmusának. De ebből következik érzésvilágának felszabadultabb, egyetemesebb jellege is.

Költészetének legértékesebb alkotásai azok a versek, melyekben a kapitalista társadalom kíméletlen erőinek — Szabó Lőrinc tudatában a pénz szimbolizálja összefoglalóan ezeket — az emberre — Szabó Lőrincnél mindig az egyes emberre — gyakorolt torzító hatását mutatja be. „Rutilius levele” c. versében a fiatal költő borzad vissza a zsarnokság terrorjától, a „Sátán” műremekei (1926) robbanó erejű és a „Te meg a világ” (1932) metszően éles kimunkálású, megfogalmazású verseiben a legélesebb, legmeghökkenőbb képeket találja a pénz romboló erejének bemutatására. Ekkor fordítja az akkori versekkel annyira rokonhangú Shakespeare-dramát, az „Athéni Timon”-t is. Nagy versmonológjai szintén a Shakespeare monológok pándöntjékként hatnak.

Elszigetelt látásmódja néha útvesztőkbe is sodorta emberi pártállását, de költészetéből a humanista hang sohasem távozott.

A felszabadulás után költészete második nagy csúcspontját érte el. Polgári osztályalapjának szétmállása megérlette benne ennek tudatosult felismerését. Két nagy versciklusa, a „TücsökHzene”, majd a „Huszonhatodik év” egy-egy nagy számadás. Önéletrajz, illetve egy nagy szerelem lírai requieme. A múlt felidézett tényei az általuk kiváltott reflexiók lírai szárnyalásában mintegy nagy összefoglalóját és lezárását adják elődei és saját költői világának. Epp ebből a társadalmilag is érvényes felismerésből, és legnagyobb költőinkkel vetekedő művészi megvalósításából következően a magyar kritikai realizmus legjobb alkotásai közé sorolhatjuk mindkét kötetét.

Nem hagyhatjuk említés nélkül a kiváló műfordítót sem, az „Örök barátaink” c. két vaskos kötetből álló antológia fordítóját, aki a világirodalom legjelentősebb költőit szóltatta meg magyar nyelven, ezzel is szolgálva — elődeivel együttműködve, majd munkájukat folytatva — világirodalmi tájékozottságunk szélesítését, és a népek egymásra találásának, egymásra rezonálásának ügyét.

Kabdebő Lóránt

Mi még?

Részlet Szabó Lőrinc „TücsökHzene” c. kötetéből.

Mi volt szép? Mi még? Kapásból, s ahogy Kína mondja: A Tízezer Dolog, az Egész Élet, Napfény, hóhé hely. Nőkből, lányokból még egy tizezer. Tízezer dal, kép, szobor. A tudás. A nagy Sfinx s a papírgyártó darab. Tízezer álom, vers és gondolat. A Cuha völgye, Mikroszkóp alatt a lélek. A bors keresztszeme. Repülőgépről Svájcra nézni le. Egy távolodó csónak. Meduzák Helgolandnál. Kalypszó. Egy faág a börtönből. Kislányom mosolya. Az igazság. A régi Korcula. Mosztár tücskei. Párizs. Titisee. Tíz tényésem a Szírüs felé... Nem, nem, így a feltár is töredék: Szép volt a vágy, hogy Semmi Sem Elég!

b) *Szabó Lőrinc kiadatlan költeményeiből*. In: *Borsodi Szemle. Széphalom-rovat*, 1960. 3. sz. 247. p.⁵⁸⁵

⁵⁸⁵ Megjegyzés: Itt szerepel az 1956-ban írott *Meglepetések* című ciklus első része. Ld. ... old.

SZABÓ LŐRINC KIADATLAN KÖLTEMÉNYEIBŐL

Az 1957-ben Kossuth-díjjal kitüntetett Szabó Lőrinc, századunk „második nemzedékének” egyik legkiválóbb és legjelentősebb lírai és műfordító tehetsége — hatvan évvel ez előtt született Miskolcon, egy mozdonyvezető négy gyermekének egyikeként.

Az immár elhunyt költő emlékeztét az évforduló alkalmából lapunk írói hagyatéka három, eddig még sehol meg nem jelent gyöngyszemének közzétételével újítja meg. — A verseket Szabó Lőrinc özvegyének szíves hozzájárulásával közöljük.
(A szerk.)

ÖREGEDÉS

Minden szólt hozzám, alakított,
lángjelek hangos ostroma
verte érzéseimet: a
halál tréfái, szörnyű titkok,

és én, csupaszok csupasza,
ki a jóra is félve gondol,
páncélt izzadtam ki magamból,
mint a kagyló, mint a csiga.

Csupaszon is páncélosan már
s kíváncsibban sok fiatalnál,
nézek most, vénülő bolond,

arcába a dörgő jeleknek,
s ha valami, hát az ijeszt meg,
hogy ég és föld semmit se mond.

(1944)

RABSÁG

Szétszállni, mint a gondolat!
Egyre jobban szorít a régi
rabság: mindig egy testben élni,
egy tér, szám, idő, egy anyag?

Tele a lét csodákkal: itt, ott,
mindenütt hív valami: nem
nyugszik: atlanti vizeken
kél a Nap, mely most épp lesiklott

Badacsony mögé! Agyam ég,
világít, szétszed s összerak:
játsszik! de igazán szabad

akkor lehetnék csak, ha minden
Volt, Van s Lesz bennem zajlanék.
Boldogtalan, aki nem isten!

(1945 után, talán Ábrahámhegyen,
Bernáth Auréliéknál.)

MEGLEPETÉSEK

Szájon csókol a pillanat,
másik kést üt a szívedig,
a harmadik tó s telihold,
piros rózsza a negyedik,

van tömörédes, mint a méz,
van lángvető csipkebokor,
van, mely egy elnémult világ,
van, mely kurjongat, mint a bor,

van, melyet észre sem veszünk:
hallhatatlan sóvár zene,
van mindenütt jelen való,
van szétvivő mindenfele,

ez évezredet ugrik át
az egy katicát tapos el
van gyermekkorba kérdező,
van, mely Afrikából felel,

van, melyben villájával az
ördög felszúr a föld alól,
van atomgáz, bombahalál —
s van névtelen csömör, mely oly

bambán, hidegen néz, olyan
ökklendtetőn és szeliden,
mint kifliből a svábbogár,
mint kolbászból a birkaszem.

(1956. október 16. körül.)

Vapour. H₂O. $\frac{15}{100}$ of 1000

Hogyan lett a XX. században — a Tanácsköztársaság után — egy proletár származású költő a polgári líra egyik legnagyobb alakja? Kétségtelenül az osztályváltás vídjaiár kerülének szembe, ha csak a „papírműt” néznénk. Szabó Lőrinc apja szegény mozdonyvezető volt, de:

Magányos Misk, öccse, bátyjai
mind pap, tanító, nyomdász, s nőjei,
apja, nagypapja... é meg kiharadt
a negyedikből latin miatti,
s kovácsnak ment; s malomhoz, azután
a vasútra főnöknek. És korán
megnősült. S nem talalta helyét
a világban... A sok keserűség,
ami benne volt, megkeserítette
bennünket is. ...

[illegible]

Kezdem azáltal, hogy az íródomi tudatban három Szabol Lőrinc-kép él — mondhatnám inkább mereven szétválasztva közhelykedik —: az egyik a lázadó szörny Kaliban, a másik a Külbömbös filozofálóto gyermekével is játszódozó bölcs, akinek emellett nagyon súlyosak tévedett politikai magatartásában, a harmadik az emlékező, emberre ojdódo költő, a Tűzökzené és A huszonhatodik év — lírártörténetünk és eszécsinainak — alkotója.

Milyen hatások, momentumok vezették erre korszakot? A költői műhely, ahonnan indul Babits szobája volt. Jelentő, e századi költőink közül talán Szabó Lőrinc az egyetlen, akinek pályája nem kapcsolódik az Adyéhoz. Az ilyen feltételezések mindig jótékosak, de úgy érzem, hogy ha Ady nem lett volna, Szabó Lőrinc ugyanilyen életművet hozhatott volna létre, hangvételében, stílusában, tematikájában. Nem Ady ellenzője volt, becsüléssel emlékezett rá és olvasmányélményére a Tücsökzenében. — de:

... előbb Ádý
tandított, a nagy szeretlen, a hős,
a lázadó, a sület anyagi, és
a fenségös tragikus gesztusok.
Babits csak később, lassan, világos
és romantika nélkül: szaval
észrevétlen tudták hajlítani
a gondolatot: édes kényszerűk
gyémántkeményen szabta mindenütt
az igaz utat. Az gyors lelkeket,
ez, ami volt, egész szellememet
egyszerre, emelte...

[illegible]

Szabó Lőrinc számára jó mesterségbeli iskola volt ez a mű-

nak kiváló színvonalú, egyéni konfliktustól leterített lényegű díjazottjai a korábbiakban Szabó Lőrinc. Ez a világi díjazott hang az előző kompromisszummal a Kálidoszok korábbiak. Mint láttuk, megmarad az előződíjazottak a társadalmi emberreltel, főleg az idegrendszerrel szemben, de már nem teljes társadalmi ellenpontozás, hanem az ezen belül kiszakított egyéni nyugalommal, esetleg boldogsággal.

Barátom, hitnek, akaratnak,
szépségnek és ami vagyunk,
munkásságára csak agyunk
és időnk roncslal maradnak.

Nem ami vagy, s ami lehetnél,
hanem ha még, mint isteni
főkéleg maradt valami
benned, mialatt tökérememél:
akkor kezdődhet csak a többi,
akkor kezdődsz csak te magad,
mikor már minden mozdulat
és léleg és test emberfőlélet.

Gondor bilitársaság ez, de béke,
és az kell. Kétségbeesés,
undor, de béke mégis, és
még véltetés is háradt vérdere.

Es ezt a verset már 1931-ben írja le Te me a világ midőnkiben voltam. Tehát a Kéltörök költészet megvolt már akkor is. Szóval Lőrinc kéltörök ezúttal erősen vitatható. Az a hatévés köztelbi halgató, mely A Sánta Műremeit (1928) és a Te me a világ (1932.) elvlasztja egymástól, már nem val eről a váltósnak. Nemcsak formai váltást kell látnunk benne (visszatér a hagyományos, nagyzest zárt strofazekezes formaköz), hanem ennek a kötetnek az idejére kell tennünk a tartalmi átalakulást is. Kiforrthat majd a Kültörök a fog mekkel, a költészet közelmúltjával, egymással polemizáló tartalmi és formái versben kidőzt. A Te me a világ kötetben zálik le.

Két korszak közötti hasonlóság, illetve különbözős vizsgálatára legjobb példa, ha filozófiájának, közneveléséről – sokat hangoztatott – materializmusának megjelenési formáit követjük.

Szabó Lőrinc szemléletének az az alap sajátossága már első kötetében jelentkezik:

Nem értem a világot; azt hiszem, nincs célja; — miért is volna? — és ami értelmet magam képzelek belé, sose több, mint maga a létezés.

Az alapellentmondás a halandó ember és a halhatatlan, örökké mozgó világ között már Vasda verseiben is megta-

Anyám az anyag, Jóságos csoda:
 vacogott a fogam a szörnyű téiben
 és jött a szén, hegyekről jött a fa
 s máglyára dobta testét szatlan érzem;
 és jött a kő és a felhőkbe másszott
 s barlanggal vett hűdől és kivirágzott
 * hogy szebb legyen a szemnek...
 Az anyag öngyűlöletessége az élet...

Néhez megállni az idezésben, mert szöveg végének egyike így önmagában. De ha egy költő alkalmát vizsgáljuk, szemléletmódszának egyszerű kell összevetnünk. Ebben a versben az ember és a természet áll egymással szembe, mint két különböző létező közötti kapcsolatot, a társadalmat szemlélve. Az ember; mint az anyag természete áll előtűnik, hiányzik az ember, a társadalom terméke. Innen vezet el a társadalmi szemléletmódhoz, amelynek segítségével a világban, szerelmében hozzáférhet („Értsem a földnek a kintente legy”, Semmiért Egészén), le magyarázhat, hogy épp e materiális társadalmi egységben (1928) az emberiség vezető, történelmileg erőrejlő váló, erdős vitatható vétele. A vezéréhez cím.

[illegible]

Kabdebó Lóránt

**SZABÓ LŐRINC
A LÁZADÁS KEZDETÉN
(KALIBÁN)**

1

KIADJA A MISKOLCI VÁROSI KÖNYVTÁR

8. Az 1965. április 23-i miskolci Szabó Lőrinc-est dokumentumaiból
a) Meghívók, szórólapok

VÁROSI KÖNYVTÁR KÖZPONTJA

Miskolc, Déryné u. 5. sz.
Telefon: 13-650

Tárgy:

Szám:

M e g h í v ó

A miskolci Városi Könyvtár Központja tisztelettel és szeretettel meghívja Önt a Szabó Lőrinc Piókkönyvtár megemlékezésére városunk nagy szülöttéről és a könyvtár névadójáról, Szabó Lőrincről.

Az ünnepségen megjelenik és fellép a költő leánya, Gáborjáni Klára előadóművésznő is.

A megemlékezés helye és ideje: Szabó Lőrinc Piókkönyvtár, Déryné-u.5.
1965. április 23. délután 3 óra.

Miskolc, 1965. április 21.

+ és két tanítványát

Kordos László
/Kordos László/
kvt.ig.

MEGHÍVÓ

Tücsökzene — Szabó Lőrincről

címmel

nagyszabású irodalmi estet rendezünk
a Bartók Művelődési Házban

1965. április 23-án, pénteken este 6 órakor.

Közreműködik: Gáborjáni Klára előadóművésznő,
Némethy Ferenc színművész, a Diógyőri Vasas Pódium
veramondói, valamint Mihály Mária és Adorján Zoltán
a Diógyőri Vasas Művészegyüttes énekes szölistái.

Előadó: Dr. Kabdebó Lóránt tanár

Képek, zene, megemlékezés, sok gyönyörű vers,
a költő hangja magnetofonról

Belépődíj 3.—Ft, diákoknak 1.—Ft

Rendezvényünkre szeretettel meghívjuk.

Bartók Művelődési Ház igazgatósága

TÜCSÖKZENE
Szabó Lőrincről

Nagyszabású
irodalmi est

április 23-án pénteken
este 6 órakor

Gáborjáni Klára
Némethy Ferenc

a Vasas Pódium versmondói

Mihály Mária Adorján Zoltán
(ének)

a
Bartók
Művelődési Házban

65 2681 5500 Borsod megyei Nyomdai V., Miskolc

A 20 év
10 film
sorozatban

18-án délután 5 órakor:
ARANYEMBER

19-én délután 5 órakor:
KÉT FÉLIDŐ
A POKOLBAN

21-én délután 5 órakor:
VALAHOL
EURÓPÁBAN

este 7 órakor

ANKÉT a filmsorozatról
a Művelődési Ház ének-zene
termében Barláné Nagy
Magda a Filmtudományi In-
tézet igazgatóhelyettese
részvételével.

22-én csütörtökön
délután 3 órakor

LENIN
emlékünnepe születése
évfordulóján.

b) Az est technikai lebonyolításának forgatókönyve (részlet)

Technikai forgatókönyv a

TÜCSÜKZENE - SZABÓ LÖRINC RÖL

című rendezvényre 1965. április
23.-án este 6 órakor a Bartók
Művelődési Házban.

Előkészítés:

Baloldalt elől előadói klubasztal a teremben
dobogón, három fotellal.
Nagy függöny összezártan, mögötte a vetítővá-
szon leengedve.
Az előadóasztalon mikrofon, olvasólámpa, üveg
viz, három pohár.
Dia-vetítő állványon a terembe beállítva, mel-
lette kezelője: Eisele.
Világosítás magnetofon játszásra: Tokár
Függönyhuzó: Litványi
A Vasas Pódium közreműködő versmondói, az
énekes szólisták és zongorakísérő az első
nézőtéri sor bal oldalán ülnek. Az első sor
többi ülőhelyét a rendezők tartásák fönn a csa-
lád tagjainak./A költő özvegye, fia, miskolci
rokonsága./
Mindkét oldalról egy-egy külső reflektor az elő-
adói asztalra állítva, a másik kettő a színpad kö-
zepére, komédiát látni a színpad, hangya a kezén lépés előtt a
színpad előtt

Gyülekező zene: magnó

Wagner: Tűzvarázs

Gong

Előadói asztalhoz beül Kabdebó és
Szabó Zoltán

Első sorba beülnek a versmondók,
énekesek, zongorakísérő

Gong

Némethy kimegy a függöny elé
/Reflektorok rá!/
A költő és a földiek

Függöny fel
Reflektor kilőtt a közepéről

Dia 1.

Kabdebó mikrofonba

Szabó Lőrinc, - egy ember a sok
közül...

...sorsát kereső - vállaló ember
határozott portréja.

Dia kiolt.

Reflektor az előadói asztalra.

c) Kabdebó Lóránt levelei Szabó Lőrincnéhez az est előkészítésével kapcsolatban,
1965. február 27. ill. április 15.

Igen tisztelt Nagyságos-Asszony!

Először is multkori szives fáradozásáért há-
lás köszönetet mondok. Sikert hasznát venni a kiírásnak
a Fény, fény, fény kötet esetében, ahol épp azok a versek
vannak kézzel írva, amelyeknek korábbi közlését én sem ta-
láltam meg. A Kalibán esetében sok a Nyugatban és néhány
az Est lapokban megjelent vers is kéziratban szerepel, de
van köztük olyan is, amelyeknek előző közlését én sem talált
tam. A Sátán műremekei elemzéséhez most kezdek hozzá, itt
még előre nem tudom, hogy mennyiben nyújt segítséget a ki-
írás.

Szives felbátorítására ismét egy kéréssem lenne.

A Fény, fény, fény kötetben illetőleg újólag cik-
kekben és uti-beszámolóknak különböző külföldi utazások
emlékeivel találkozom. Ezeknek az időpontját szeretném e-
gyeztetni. Ezért azt kérdezném, hogy esetleges feljegyzések
vagy régi utlevelek, vagy személyes emlékek alapján tet-
széne-e tudni tájékoztatni azokról a külföldi utakról és
időpontjairól?

Itt Miskolcon az egyik legjelentősebb Kultur-
otthon nagy Szabó Lőrinc estre készül, -- amiről már ugy
tudom tetszenek tudni. Ennek szakmai irányítását és ösz-
szeállítását én csinálom és azt hiszem a további részle-
teket közösen fogjuk megbeszélni Pesten, amelynek idő-
pontjában Böröcz Józseffel, a Kulturotthon műszaki vezető-
jével meg tetszenek egyezni.

Eddigi szives fáradozásaikért ismételten köszö-
netet mondok és vagyok kíváló tisztelettel,

Miskolc, 1965. február 27

kezeiket csókolom:

Igen tisztelt Nagyságos-Asszony!

Köszönettel vettem kedves levelét, és hogy nem azonnal válaszoltam annak az az oka, hogy a teljes műsor-tervet akartam egyuttal megírni.

A műsor első részében, - A Költő és a Földiek, Ilió Klio, Szénásszekér ment át a városon, Mérget revolvert, Csavargók, Meg fogok halni, Két lány térdtől bokáig, Ujjaink, Piros kis husbarlang, Az égbeszökő, Valami fájt, Hajnali rigók, -- szerepel. Szintén az I. rész végén jönnek a dokumentumok, vetített képek és közben a Semmiért-Egészen és a Lóci ~~xxxxx~~ óriás lesz hangfelvételről, valamint előben a Lóci verdet ír és a kis Klára csodálkozik. Az I. részt a Werthert fordítva és mindig című vers zárja.

A II. rész elején jó, - megbeszélésünk szerint a Tücsökzene összeállítás, utána énekszám, a Szun-Vu-Kung lázadása és a Szamártövis.

Sajnos a Nyitnikék mint bevezető nem lesz, Némethy Ferenc nem mondja el, azt mondja, hogy az eddigi előadásokhoz képest ő nem tud újat adni hozzá. Így az indítás a Wágner Tűzvarázsával lesz, majd egy vetített képes portréval és utána programként a költő és a földiek következik.

Amennyiben a műsor valamelyik darabja ellen bármilyen kifogás merülne fel, nagyon kérem, legyen szives megírni és természetesen az óhajának megfelelő módosítást végrehajtjuk.

Sikerült Zoltán-bácsit is rábeszélni egy rövid felolvasásra, ő a dokumentumok között fog szerepelni. Ami a Tücsöket illeti, én nem javasolnám a debreceni versek elhagyását, inkább a Balásagyarmat, Templom u.lo. és A rét meghál címűeket, valamint A Költő és a Földieket, mivel az a másik változatban már szerepel és esetleg a könyv párbajai címűt.

Azt hiszem ezzel a módosítással megoldhatjuk az idő problémát.

Örülök, hogy a főpróba jól sikerült, és reméljük, itt is meg lesz a megérdemelt siker.

A 23-i viszontlátásig kezeiket csókolom,

Miskolc, 1965. április 15.

Kiváló tisztelettel:

d) Szabó Lőrincné levele Kabdebó Lóránthoz, 1965. április 21.⁵⁸⁶

⁵⁸⁶ A levelezőlap szövege:

1965. ápr. 3.
Kedves Kabdebó!
Nagyon kérem foglaljon részemre szállodában szobát, lehetőleg meleg víz legyen. Lehet, hogy a fiam is jön velem, de ez még attól függ, hogy munkája miatt utazhat-e.
A képek, meghívók ma érkeztek. Köszönjük.
Baráti üdvözléssel,
Szabó Lőrincné

e) Gáborjáni Klára levele Kabdebó Lóránthoz, 1965. április 3.

„Kedves Kabdebó!

Nagyon kérem, foglaljon részemre szállodában szobát, lehetőleg meleg víz legyen. Lehet, hogy a fiam is jön velem, de ez még attól függ, hogy munkája miatt utazhat-e.

A képek, meghívók ma érkeztek. Köszönjük.

Baráti üdvözléssel:

Szabó Lőrincné”

Kedves Kabdebó Lóránd!

Csak gyorsan pár sort, mert rengeteg a dolgom s egy kellemetlen betegség után még gyengélkedőnek számítanék, ha ráérnék. Bocsásson meg a rövidségért.

Előadásszerű főpróbát tartottam kiválasztott Tüeskeimből. Az érzelmi, művészi hatás, bárasak ugyanolyan lenne Miskolcon, mint itt volt. De 8 sajnós – az idővel nagy baj van. 43 perc volt, s ez nagy közönség előtt felnőhet 50-re is. Kénytelen vagyok a válogatásból kihagyni. Ezen még gondolkoznom kell, mert nagyon nehéz. Mindenesetre a negyvenháromperces anyag verscimeit mellékelem magának, hiszen meg is ígértem. Én is töröm még a fejem, kérem, tegye ezt maga is. A debreceni összefüggő 6 vers kihagyása majdnem megoldaná az idő problémát, csak éppen ez lenne könnyedebb hangvételi. Ha van valami javaslata, legyen kedves megírni. Én is jelzem, ha van valami ötletem.

Édesanyám nevében is köszönöm a megküldött újságot.

Baráti üdvözlettel:

Bp. 1965 április 3

Gáborján Klára

f) Fényképek a Szabó Lőrinc-est előadóiról és közönségéről

9. Környey László, a városi tanács osztályvezetőjének levele Kabdebó Lóránthoz a miskolci Szabó Lőrinc-szoborral kapcsolatban, 1988. március 16.

MISKOLC MEGYEI VÁROS TANÁCSA V. B.

MŰVELŐDÉSI OSZTÁLY

3501 Miskolc, I., Tanácsház tér 8. Pf.: 180. Telefon: 21-011

Műv.: 11 144/1988.
Előadó: Benke Ildikó

Tárgy: Felkérés szoboravatásra

Hív. szám: _____

Mell.: _____

Dr. Kabdebó Lóránt elvtárs
irodalomtörténész

B u d a p e s t

Dózsa György ut 19.sz.

1 1 4 6

Tisztelt Kabdebó Elvtárs!

Miskolc megyei Város Tanácsa régi adósságát kívánja törleszteni azzal, hogy városunk nagy szülöttjének Szabó Lőrincnek szobrot állít 1988. március 28-án 14 órakor a róla elnevezendő Avasi Gimnázium előtti téren. Ön, mint a költő munkásságának ismerője és lelkes híve véleményünk szerint a legalkalmasabb személy a műalkotás ismertetésére.

A plasztikát Varga Imre Kossuth-díjas szobrászművész az "Elégia egy téli bodzabokorhoz" című vers jegyében fogalmazta meg bronzból és japán acélból.

Kérem Önt, hogy fogadja el felkérésünket és tegyen eleget meghívásunknak. Tiszteletdíjáról természetesen gondoskodunk.

M i s k o l c, 1988. március 16.

Elvtársi üdvözlettel:

Brown
Dr. Környey László
osztályvezető

FORRÁSOK ÉS IRODALOM

Kézirattári források:

B.-A.-Z.m.Lt. — Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, Miskolc.

OHA. — Oral History Archívum, Budapest.

HOM. — Herman Ottó Múzeum, Miskolc.

IGy. — Irodalomtörténeti Gyűjtemény.

HTD. — Helytörténeti Dokumentáció.

PIM. — Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest.

Irodalom:

BALÁS, 1990. — BALÁS ISTVÁN: *1956 forradalma Miskolcon*. Miskolc, 1990.

BALOGH (szerk.), 1986. — *Nehéz esztendőkről krónikája, 1949-1953. Dokumentumok*. Szerk.: Balogh Sándor. Bp., 1986.

BERTHA, 1990. — BERTHA BULCSÚ: *Írók, színészek, börtönök*. Bp., 1990.

BIHARI, 1996. — BIHARI SÁNDOR: *Borjúláncon*. H.n. [Miskolc], 1996.

CSALA-ÓNODVÁRI, 1957. — CSALA LÁSZLÓ – ÓNODVÁRI MIKLÓS: *Viharos napok*. Miskolc, 1957.

CSEH et. al., 1999. — *Zárt, bizalmas, számozott. Tájékoztatáspolitikai és cenzúra, 1956-1963*. Szerk.: Cseh Gergő Bendegúz – Kalmár Mónika – Pór Edit. Bp., 1999.

CSICSKÓ-KÖRÖSÉNYI, 1989. — CSICSKÓ MÁRIA – KÖRÖSÉNYI ANDRÁS: *Egy harmadik utas szocializmus – utópia földközélen. A Petőfi Párt 1956-57-ben*. In: *Századvég*, 1989. 1-2. sz.

DÉRI-PATAKI, 1957. — DÉRI ERNŐ – PATAKI LÁSZLÓ: *Az ellenforradalom Miskolcon*. Miskolc, 1957.

DOBROSSY, 1996. — DOBROSSY ISTVÁN: *Miskolc írásban és képekben*. 3. Miskolc, 1996.

ERDEI, (1992.) — „Többé nem hazudunk”. *Beszélő-beszélgetés Erdei Sándorral. Beszélő, 17. (1986/2.)* In: *Beszélő Összkiadás, II. köt.* Bp., 1992. 446-462. p.

EZ TÖRTÉNT... — *Ez történt Borsodban*. Miskolc, 1957.

FÖLDVÁRI, 1993. — FÖLDVÁRI RUDOLF: „A személyes példamutatáson keresztül szerettem volna magamnak tekintélyt és politikai befolyást szerezni.” In: „Szuronyok hegyén nem

lehet dolgozni.” Válogatás 1956-os munkástanács-vezetők visszaemlékezéseiből. Szerk.: Kozák Gyula – Molnár Adrienne – Kőrösi Zsuzsanna. Bp., 1993. 269-184. p.

GRÓSZ, 1983. — *Interjú Grósz Károllyal.* (Készítette: Mester Ákos.) In: *Sorshelyzetek. Emlékezések az ötvenes évekre.* Szerk.: Vámos György. Bp., 1983.

HARMINCHAT ÉV, 1993. — *Harminchat év. Szabó Lőrinc és felesége levelezése (1945-1957). Párhuzamosok. 2. köt.* Sajtó alá rend.: Kabdebó Lóránt. Bp., 1993.

HUSZONÖT ÉV, 2000. — *Huszonöt év. Szabó Lőrinc és Vékesné Korzáti Erzsébet levelezése.* Sajtó alá rend.: Kabdebó Lóránt – Lengyel Tóth Krisztina. Bp., 2000.

HEGEDŰS B. (szerk.), 1996. — *1956 kézikönyve. I-III. köt.* Szerk.: Hegedűs B. András. Bp., 1996.

ILLYÉS, 1956. — ILLYÉS GYULA: *Szabó Lőrinc, vagy: boncoljuk-e magunkat elevenen.* In: *Szabó Lőrinc válogatott versei.* Bp., 1956. 5-48. p.

IZSÁK et. al., 1996. — *1956 vidéki sajtója.* Szerk.: Izsák Lajos – Szabó József – Szabó Róbert. Bp., 1996.

KABDEBÓ, 1980. — KABDEBÓ LÓRÁNT: *Az összegzés ideje. Szabó Lőrinc, 1945-1957.* Bp., 1980.

KUN, 1977. — KUN LÁSZLÓ: *Az 1956-os ellenforradalom támadásának kibontakozása, a proletárdiktatúra helyi szerveinek felszámolása Miskolcon és Borsod-Abaúj-Zemplén megyében.* In: *Borsodi Levéltári Évkönyv, I.* Szerk.: Román János. Miskolc, 1977. 233-281. p.

KUN, 1979. — KUN LÁSZLÓ: *Az 1956-os ellenforradalom előzményeinek néhány történeti kérdése Borsod-Abaúj-Zemplén megyében.* In: *A Nehézipari Műszaki Egyetem Közleményei, V. Társadalomtudományok. 24. köt.* Miskolc, 1979. 4. sz. 165-253. p.

MDP-HATÁROZATOK. — *A Magyar Dolgozók Pártja határozatai, 1948-1956.* Főszerk.: Izsák Lajos. Bp., 1998.

MDP-KONGRESSZUS, 1954. — *A Magyar Dolgozók Pártja III. kongresszusának jegyzőkönyve, 1954. május 24-30.* Bp., 1954.

ÓLMOSI, 1990. — ÓLMOSI ZOLTÁN: *A Petőfi Kör sajtóvitája és a hatalom. 1956 nyara.* In: *Múltunk, 1990. 1. sz.* 33-61. p.

ÓMOLNÁR, 1989. — ÓMOLNÁR MIKLÓS: *12 nap, amely... 1956. október 23. – november 4. Események, emlékek, dokumentumok.* Bp., 1989.

POMOGÁTS, 1989. — POMOGÁTS BÉLA: *Irodalmunk szabadságharca.* Bp., 1989.

POMOGÁTS, 2000. — POMOGÁTS BÉLA: *Egy prózai és egy verses vallomás. (Szabó Lőrinc 1956-ban)* In: *Új Holnap, 2000. június-július.* 70-73. p.

PORKOLÁB, 1992. — PORKOLÁB TIBOR: *Irodalom és politika (Miskolc, '56.)* In: *Szülőföldünk, 19. 1992. december.* 52-70. p.

PORKOLÁB, 1997. — PORKOLÁB TIBOR: *Irodalmi emlékhelyek Abaújban, Borsodban, Gömörben és Zemplénben*. Miskolc, 1997.

RAINER, 1987. — RAINER M. JÁNOS: *Gond és hitvallás. Irodalmi reformellenzék 1956 őszen*. In: *Századvég*, 1987. 4-5. sz.

RÁSÓ, 1998. — RÁSÓ JÓZSEF: *1956 dokumentumai a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltárban*. Miskolc, 1998. (Acta Archivistica 5.)

S.SZABÓ, 1997. — S.SZABÓ FERENC: „Mindent az idő rövidsége határozott meg.” In: *Pártok 1956. Válogatás 1956-os pártvezetők visszaemlékezéseiből*. Szerk.: Körösi Zsuzsanna – Tóth Pál Péter. Bp., 1997. 137-150. p.

STANDEISKY, 1990. — *Írók lázadása. 1956-os írószövetségi jegyzőkönyvek*. Sajtó alá rend.: Standeisky Éva. Bp., 1990. (Irányított irodalom)

STANDEISKY, 1993a. — STANDEISKY ÉVA: *Az íróperek előkészítése. A letartóztatástól a vádemelésig*. In: *Évkönyv. II. 1993*. Bp., 1993. 261-287. p.

STANDEISKY, 1993b. — *Két dokumentum, 1956-1957. (1.) A Magyar Írók Szövetségének levele a Nagy-Budapesti Központi Munkástanácshoz 1956. december 1. (2.) Illyés Gyula tanúkihallgatásának jegyzőkönyve, 1957. március 27.* Közli: Standeisky Éva. In: *Holmi*, 1993. 10. sz. 1389-1394. p.

STANDEISKY, 1994. — STANDEISKY ÉVA: *Az írók és a munkástanácsok*. In: *Múltunk*, 1994. 1-2. sz. 81-110. p.

STANDEISKY, 1996. — STANDEISKY ÉVA: *Az írók és a hatalom, 1956-1963*. Bp., 1996. (2. kiadás)

SZABÓ LŐRINC (1967.) — SZABÓ LŐRINC: *A költészet dicsérete. Válogatott cikkek, tanulmányok*. Sajtó alá rend.: Simon István. Bp., 1967.

SZABÓ LŐRINC (1974.) — SZABÓ LŐRINC: *Napló, levelek, cikkek. Szabó Lőrinc műhelyében*. Sajtó alá rend.: Kabdebó Lóránt. Bp., 1974.

SZABÓ LŐRINC (1984.) — SZABÓ LŐRINC: *Könyvek és emberek az életemben. Prózai írások*. Sajtó alá rend.: Kabdebó Lóránt. Bp., 1984.

SZABÓ LŐRINC (1990.) — SZABÓ LŐRINC: *Bírákhoz és barátokhoz. (Napló és védőbeszéd 1945-ből)* Sajtó alá rend.: Kabdebó Lóránt. Bp., 1990.

SZABÓ LŐRINC (2000.) — *Szabó Lőrinc összes versei. I-II. köt.* Sajtó alá rend.: Kabdebó Lóránt és Lengyel Tóth Krisztina. Bp., 2000. (Osiris Klasszikusok.)

UNGVÁRY, 1991. — UNGVÁRY RUDOLF: *Utána néma csönd. A miskolci egyetem 1956-os diákpárlamentjének története*. Bp., 1991.

VARGA (szerk.), 1990. — *1956. A forradalom kronológiája és bibliográfiája*. Szerk.: Varga László. Bp., 1990.

VIDA, 1983. — VIDA JÓZSEF: *A miskolci írócsoport és a „miskolci kocsonya”*. In: A Nehézipari Műszaki Egyetem Közleményei, V. Társadalomtudományok. 28. köt. Miskolc, 1983. 111-125. p.

VIDA (szerk.), 1998. — *1956 és a politikai pártok. Politikai pártok az 1956-os forradalomban, 1956. október 23. – november 4. Válogatott dokumentumok*. Szerk.: Vida István. H.n. [Bp.], 1998.

TARTALOM

BEVEZETÉS	
Visszaemlékezések, interjúk	
Bihari Sándor (1992)	
Bod Andorné (2000)	
Csorba Zoltán (1975)	
Földvári Rudolf (1990)	
Földvári Rudolf (2000)	
Hegy Imre (2000)	
Győri Erzsébet (1975)	
Kordos Lászlóné (2000)	
Kovács Ferenc és Kovács Ferencné (2000)	
Nagy Attila (1990)	
Papp László (2000)	
Szabó Lőrinc levelei Forst Károly Frigyesnek (Favágó Károlynak), 1951-1952. I-IV.	
Szabó Lőrinc 1956-57. évi írásaiból	
Rádióinterjú 1956 szeptemberében Szabó Lőrincsel (részlet)	
Szabó Lőrinc: Ima a jövőért	
Szabó Lőrinc: Meglepetések I-III	
Szabó Lőrinc 1956-57. évi leveleiből	
Bihari Sándornak	
Dóczi Antalnak	
Virágh Pálnak	
Kovács Ferencnének	
MSZMP miskolci bizottságnak Bihari Sándor érdekében (Illyés Gyulával)	
Az október 23-i miskolci irodalmi esten elhangzott Szabó Lőrinc-versek	
A Bazilikában szól a harang	
A rabszolga	
Nyitnikék	
Barátaimhoz	
Tücsökgene – Miskolc	
Verses emlékezések Szabó Lőrinc miskolci látogatására	
Bihari Sándor versei	
1956 nyara	
Óriások játszanak	
Illyés arca	
Szabó Lőrinc Miskolcon	
Fábry Róza Julianna: Szabó Lőrinc válogatott versei	
Egykorú beszédek, cikkek	
A Magyar Írók Szövetsége miskolci csoportja 1955. december 26-i taggyűlésének határozata	
A Magyar Írók Szövetsége miskolci csoportja 1956. május 14-i megbeszélésének jegyzőkönyve	

Kónya Lajos elbeszélése az 1956. július 5-i miskolci előadóestjéről a Magyar Írók Szövetsége MDP-szervezetének július 10-i párttaggyűlésén.....	
Bihari Sándor felszólalása a Magyar Írók Szövetsége 1956. szeptember 17-i közgyűlésén	
Déri Ernő: Szubjektív feljegyzések (részlet).....	
A Magyar Írók Szövetsége miskolci csoportjának határozata, 1957. január	
[Szekrényesi Lajos:] Néhány tény a miskolci irodalmi vitához.....	

VÁLOGATÁS A MISKOLCI IRODALMI-KÖZÉLETI VITA SAJTÓCIKKEIBŐL

MŰVELT NÉP	
Bihari Sándor: Miskolci kocsonya	
Földvári Rudolf: Válasz B.Nagy László elvtársnak és a „Művelt Nép” szerkesztőségének.	
B.Nagy László: Megjegyzések Földvári Rudolf elvtárs cikkéhez	
Hegyi Imre: Vezetők Borsodban	

IRODALMI ÚJSÁG	
Bihari Sándor: Írói és emberi igényeket	

KILÁTÓ	
Kordos László: Beköszöntő.....	
Szekrényesi Lajos: Még egyszer a Pilvaxról.....	
Szekrényesi Lajos: A nép nevében.....	
Bihari Sándor: „Az igazat mondd...”	
Kafka László: Várjuk a tetteket.....	
Kordos László: Szabó Lőrinc köszöntése.....	
Földvári Rudolf: Értsük, becsüljük meg egymást, fogjunk munkához!	
Szekrényesi Lajos: Tintafolt.....	
Szauervald Lajos: Lírai jegyzetek Szabó Lőrinc válogatott verseiről.....	

ÉSZAKMAGYARORSZÁG.....	
Irodalmi beszélgetés a miskolci értelmiségi klubban	
Hajdú Béla: Miskolc gondjai a szelek sodrában.....	
Déri Ernő: A pártfunkcionáriusokról.....	
Pataki László: A nép nevében – a népért! Néhány megjegyzés a „Kilátó” szeptember 23-i számához	
Borsodi Gyula: Megbecsüljük egymást.....	
Boda István: Kihúzni a megbántott szívekből minden tüskét, eltávolítani minden éket, ami közénk feszkelődött.....	
Déri Ernő: Hozzászólás a miskolci vitához	
Ónodvári Miklós: Hozzászólásom.....	
Holdi János: Gondolatok	
A Kilátó és az írócsoport tovább halad a megkezdett úton	

SZÉPHALOM	
A Széphalom szerkesztőségének nyilatkozata.....	

Kabdebó Lóránt: Szabó Lőrinc 1956. október 23-ja. (Utószó)

Függelék.....	
---------------	--

Források és irodalom

„– Egész hazámmal csak tízannyi történt,
csak tízszer annyi, mint amennyi vélem...
Ezerből száz: az én rokoni részem!
– kiáltottam és árva testemen
átgyúlt, átcsapott a történelem.”

(Szabó Lőrinc: Barátaimhoz. Részlet. A
vers elhangzott október 23-án Miskolcon.)

„...egyáltalán a véletlen műve volt-e, hogy Szabó Lőrinc, a 20. századi magyar líra kimagasló egyénisége épp 1956. október 23-án tartotta egyetlen szerzői estjét szülővárosában, Miskolcon. Vagy talán kereshetünk ebben egyfajta sorsszerűséget, kutathatjuk mögötte a történelem bölcs döntését, netalán annak, mint jóságos nagypapának megható, meglepetést-szerezni-akaró mosolygós gesztusát, amellyel a kései unokákat a múlt megismerésére sarkallja? Talán.

...Az irodalmi és kulturális élet nemcsak az országos nagypolitika színpadán, hanem az észak-magyarországi régió helyi viszonyai között is egyik legfontosabb előkészítője lett az 1956-os forradalomnak. A helyi pártvezetés reformpárti hozzáállása, a kommunizmusnak előbb a gyakorlatából, majd lassan az elméletéből is mind jobban kiábránduló helyi értelmiség útkeresése képezte azt a szellemi háttérrel, melybe Szabó Lőrinc 1956. október 23-án belecsöppent, s lett két napra a forradalom útjára lépő város lakója.”

A kötet sajtó alá rendezője, dr. Fazekas Csaba 1968-ban született Debrecenben. Történész, 1992 óta a Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Karának oktatója, jelenleg adjunktus, doktori (Ph.D.) disszertációját 1998-ban védte meg. Szűkebb kutatási területe az újkori Magyarország politika- és esztörténete, különös tekintettel a polgári átalakulás illetve az egyháztörténet kérdéseire. Eddig három önálló kötet, továbbá számos tanulmány, cikk szerzője, valamint egyik szerkesztője az Egyháztörténeti Szemle c. folyóiratnak. Több publikációja foglalkozik Borsod és Miskolc helytörténetének problémáival.